Se innehåll - öppna spalt till vänster

Hur förflyttar du dig i detta dokument? - Det innehåller många hundra sidor
Du kan söka efter artiklar av **viss författare** och artiklar inom **visst geografiskt område**?
Detta dokument fungerar som registret i en bok. Du hänvisas till den sida där artikeln börjar.
En särskild sökfunktion (Kikaren) visar en del av den mening som ordet finns i.
Klicka och du kommer till just den sidan.

*1) Klicka på fliken **Bokmärken** om den redan syns tillvänster om denna text*
- annars: klicka på Visa i Menyraden (vanligtvis överst) > Navigeringsrutan eller Navigeringsflikar, beroende på vilken version av Adobe Reader du har på din dator.
För bästa sökmöjligheter bör du installera Adobe Reader 7 (gratis)

*2) Framför ikonen för **Författare, Kyrksocknar** och Ämnesområden finns + eller - tecken.*
"+ tecknet" öppnar underliggande artiklar, "- tecknet" stänger underliggande artiklar.
Klicka för bläddring och öppnande av artikel

3) Att använda sökfunktionen för valfritt ord: a) Klicka på Kikaren i sidhuvudet eller Ctrl+F
b) Skriv sökordet i rutan (eller välj Ny sökning) c) alla meningar som innehåller sökordet visas i en tabell. d) handen med pekfingret visar vilken sida ordet står på.
Tips: Står sökordet först och med Stor bokstav ingår det vanligtvis i artikelns Rubrik.
e) Klicka på meningen och sidan öppnas

*4) Använd **Gröna pilar** för bläddring mellan lästa sidor; **Blå pilar** för att "vända blad"*

5) Utskrift kan göras av önskade sidor.

Du kan ladda ner senaste version av Adobe Reader här

Vi skriver i Upplands-Bro

Under åren 1977-80 drev Kulturnämnden i Upplands-Bro - salig i åminnelse - ett stort hembygdsprojekt som syftade till att skapa en hembygd åt de många nya Upplands-Brobor som flyttade till vår kommun från när och fjärran under 60- och 70-talen.

Projektet genomfördes i **samarbete med Socialstyrelsen och Historiska museet** i Stockholm såsom en försöksverksamhet med fritidsaktiviteter kring hembygdens historia. Statliga medel ställdes till förfogande genom Allmänna arvsfonden.

Projektet syftade både till att göra barn och vuxna delaktiga i kulturaktiviteter inom kommunen och till att bryta de inflyttade familjernas isolering och anonymitet inom de nyuppförda bostadsområdena.

Projektet innehöll många varierande verksamheter från utflyktsprogram till sammankomster av olika slag. Under det tredje året uppmanades alla i kommunen, barn som vuxna, att skriva och berätta om sig själva och om kommunen förr och nu. Detta resulterade i en skriftserie om drygt 50 publikationer under den övergripande beteckningen **"Vi skriver i Upplands-Bro".** således ett häfte i veckan. Sedan den statliga medverkan i projektet upphört fortsattes utgivningen av skriftserien mer sporadiskt under ett par år och kom till slut att omfatta över 80 häften. De fanns alla tillgängliga att gratis hämta på biblioteken i Bro och Kungsängen.

En mycket stor del av häftena kom att handla om livet i vår bygd i äldre tid och har därmed gett oss en värdefull kunskapsbank där nya generationer kan finna bygdens rötter. År 1981 utgav Socialstyrelsen en 188-sidig skrift med ett stort antal artiklar ur Vi skriver i Upplands-Bro. Den distribuerades som något efterföljansvärt till övriga kommuner i landet. Läs presentationen under fliken Bokmärken.

Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut, som på privat initiativ uppstod i kölvattnet efter de många impulser till fortsatt hembygdsintresse som följde efter "hembygdsprojektet" har nu påbörjat en publicering av **ett urval artiklar** i skriftserien. Med början hösten 2004 läggs nu **artiklar med lokalhistoriska fakta** ut på institutets hemsida. Sakuppgifterna har i möjligaste mån kontrollerats och ibland rättats till. Vi skall ha klart för oss att innehållet baseras på personliga minnesbilder med risk för felaktigheter i detaljer och kanske med omedvetet eller avsiktligt tillrättalagd tolkning av det man varit med om.
Fortsättningsvis kommer institutet att lägga även övriga artiklar på hemsidan

UKF har i sin databas också över två hundra bandade intervjuer i starkt redigerad och förkortad form. De kompletterar i allra högsta grad den nu presenterade skriftserien och kommer också att publiceras på hemsidan.

Du får veta mer om den del av Hembygdsprojektet som föregick "Vi skriver i Upplands-Bro" om du klickar på **"Hembygdsprojektet 1977-79"** under fliken Bokmärken till vänster i det här dokumentet. Projektet kom att få utomordentligt stor betydelse för den fortsatta utvecklingen av de intentioner som låg bakom Kulturnämndens ursprungliga avsikt med det stora projektet.

1) Den kulturhistoriska kartan över Upplands-Bro 1982, benämnd Turistkartan, vilken utkom i en utökad och reviderad upplaga 1998 som Fritidskartan

2) Hembygdsboken Det hände i Upplands-Bro 1984, sedan länge utgången, men som nu reviderad och utökad successivt växer fram på Forskningsinstitutets hemsida.

3) Manuskriptet till krönikespelet kring ärkebiskopsborgen Almarestäkets historia, som i starkt reducerat skick uppfördes 1986 (?) under namnet "Stöket vid Stäket" av det för ändamålet bildade Upplands-Bro Teatersällskap

4) Teatersällskapet framförde därefter under ett antal år ett flertal utomhusföreställningar av Håtunaleken invid Håtuna kyrka.

5) Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut bildades 1987 och har sedan dess hjälpt till att förvalta och utveckla den framtidsvision som projektledningen formulerade i inledningen till sin slutrapport. Här nedan återges förordet och innehållsförteckningen över alla aktiviteter samt texten till sådant som skulle få sin uppföljning i UKF:s verksamhet. Länk till UKF:s Webbsidor.

Den 146-sidiga rapporten finns att läsa på biblioteken.

Det är snart 30 år sedan det unika Hembygdsprojektet genomfördes. I dag finns ingen Kulturnämnd. Kommunpolitiker och tjänstemän är nya och är inte insatta i det som hände. Det är väl bara undertecknad, som varit med från första början som kan se teckna bilden av hur kommunens historia växt fram.

Eftersom det har betytt så mycket för framväxten av den historiska synen på vår bygd presenterar vi här några utdrag ur rapporten med länkar till dagens aktualiteter.

Börje Sandén i september 2004

Vi skriver i Upplands-Bro 1

Oskar Åkestad

Samtal på Finnstastigen

En regndag i juli gick jag ner till garaget för att ta ut bilen och åka ner till båten och ösa.

Medan jag stod i garageporten och plockade på regnställ och gummistövlar kom en linhårsparvel i 5-årsåldern cyklande, svängde upp och stannade bredvid mig.

Han såg lite nedlåtande på mina gamla lappade regnplagg när han bromsade upp precis intill bakre kofångaren. Själv hade han ett gult fint ställ och av cykeln blänkte och sken det. Däcken var vita, ekrarna fjärran från rost.

Vänstra foten i sin blå gummistövel släppte aldrig kontakten med det ljusa pedalgummit men den högra stödde lätt och elegant mot markbeläggningen.

- Va ska du göra, inledde han med.

  Och innan jag hann svara kom det:
- Är det din bil?

  Nu var jag beredd och hann svara jakande före nästa inpass.
- Det är en Opel va?
- Ja.
- Kan du köra bil som är så gammal?
- Ja.
- Min pappa kan köra mycket bättre än du.
- Ja-ha.
- Ja tänk att han kan de, va? Kom det tvärsäkert.
- Jo, men han är ju yngre, så det tror jag säkert, passade jag in.
- Ja, å så har han mycket större bil än du – å som går mycket fortare än din. Han kör bara stora bilar.
- Ja, det förstår jag, men kan du cykla bra som är så liten?
- Tänk att jag kan det du, kom det prompt och med en snäv sväng bevisades påståendet till fullo.

Att framhjulet tuschade min stötfångare lite lätt innan han fick stopp på ekipaget var inget att fästa sig vid. En liten bagatell att lämna därhän av en femårig gentleman; eller kanske inte riktigt ändå för nu kom det igen:

- Min pappa kör bara stora bilar – jättestora. Å det kan inte du som är så gammal.

  Ånyo fick mina grå regnpaltor en ringaktande blick.
- Bor du här i närheten, sa jag för att förbättra förhållandet regnklädda fordonsförare emellan.

Men till någon kompisgemenskap ville han inte nedlåta sig att medverka. Han slog bara ut med armen åt Centrumhållet och fräste iväg i angiven riktning.

Det kändes uppfriskande att tänka på samtalet när jag strax efter rullade iväg till den halvt regnfyllda båten i KF-hamnen.

Vi skriver i Upplands-Bro
Oskar Åkestad

Möte på promenad i Finnsta skog skärtorsdagen 1974

Den tidiga morgonen var halvmulen men man kunde ana solen åt Lejondalshållet. På byggena hade verksamheten inte kommit igång än. I stillheten hördes med någon minuts mellanrum det jämna och mäktiga dånet från stora, bevingade ”silvercigarrer” högt uppe. Alla med sydlig kurs. Säkert på väg med förväntansfulla människor till långa badstränder vid ljummet saltvatten och mjuk, gråvit sand.

När jag kom in i skogen, bortom markbostäderna, hördes en taloxes sågande och en större hackspett åstadkom kulsprutesmatter i en torraka. Det ljudet får mig alltid att tänka på ”dan-efter-huvudvärk” fast jag vet att hackspettens hjärna ligger specialskyddad.

Så småningom hade jag hunnit den vanliga rundan i motionsslingan och närmade mig nedfarten till Bro Centrum, då ett par i den yngre medelåldern med stövlar och jackor kom på sidovägen som skar min kurs. Jag saktade in för att inte kollidera. Då ett par meter skilde oss åt vände damen ett glatt ansikte mot mig och sa ett tydligt och vänligt ”gomorron”. Det kom så oväntat att det var rena reflexen som fick mig att lätta på hatten och svara med samma ord.

När de försvunnit bort åt höger, mot Råby, tänkte jag på hur blyga och truliga vi äldre tätortsbor egentligen är. Jag skulle så gärna velat ha sagt henne hur glad det spontana ”gomorron” gjorde mig samt tillagt att det lät lika trevligt som ovanligt.

Lite senare tänkte jag att dom människorna skulle jag ha frågat om dom ville komma hem en kväll i påsk. För vi sitter ju så mycket ensamma med TV:n. Precis när jag tänkte så kom dom emot mig på krönet av den branta backen, där man först får syn på Finnstaskolan. Och minsann, nu kom jag mig för att säga att hennes hälsning gjorde mig så överraskat glad. Men det där om hembjudning hade jag inte mod att få fram.

Lite längre ned i backen såg jag en öppen låga, som från en flamkastare, fara av och an på taket till nybygget för Bro vårdcentral. Kanske svetsade de fast takpapp?

När jag kom hem hade hustrun bakat ”Evas kransar”. De låg på svalning och såg jättegoda ut, som den okända damens leende.

Detta hände idag på morgonen – på riktigt.

Vi skriver i Upplands-Bro nr 2
Märta Lindberg

Om gamla tider

Vad tider, seder och bruk förändras. Förr var människorna nöjdare, de levde med det lilla de hade. Nog var det fattigt och svårt för många. Lönerna var ju små och arbetstiden lång. Tänk i skogsarbetet, där gjordes allt för hand i den många gånger djupa snön. Kvinnorna släpade och bar vatten långa vägar, gick tidigt ut att mjölka korna samt kände oro över de små barnen.

Prästerna var höga och stolta förr. Prosten Elg i Bro svarade sin kusk en gång när han frågade efter fru Elg: ”Prostinnan om jag får be!” Greve Sparre som ägde Brogård hade ej förståelse för sina anställda. Ett äldre par klagade att det var kallt i stugan de bodde uti. Svaret blev: ”Det kan väl ej vara kallt, jag lät ju rödfärga stugan i somras”.

När jag skulle konfirmeras gick jag gå från Lindormsnäs till Bro skola. Vilka ungdomar gör det nu för tiden?

Kvistaberg, Säbyholm, Lindormsnäs, Dävensö och Ådö ägdes av bröderna Tamm på den tiden. Där fanns stora handelsträdgårdar, lantbruk, oxar, kor, hästar och på Ådö ett stort hönseri. Det fordrades arbetskraft att sköta allt detta. En familj kom som nyanställd, fattigt och uruselt hade de och hade ej mycket i möbelväg. Min far sade åt oss barn: ”Tag dessa stolar och giv dem”. När vi kom in till dem satt mamman med det yngsta barnet på den höga tröskeln mellan kök och rum och gav den lilla mat.

En vecka i taget fick trädgårdseleverna passa ångbåten från Stockholm för att föra allt i fråga om grönsaker och frukt ombord. Nästa dag skulle allt försäljas på Mälartorget. Klockan var många gånger både elva och tolv innan båten anlände. Ingen ersättning ingick för övertidsarbete. Ångbåten återvände till Stockholm klockan fyra på morgonen och var då helt nedlastad när den anlöpte till Munkbron. På Munkbron stod de så kallade kolingarna. Det var män som tillbringade nätterna under järnvägsbron. De hade små kärror som de travade fulla av lasten från båten. När de fört all last till Mälartorget slank de genast in på närmaste ölkafé, där de kanske för en stund glömde sin sorgliga tillvaro. Det var spårvagnar dragna av hästar på den tiden och vid uppförsbackar spändes ett par extra hästar för. Damerna gick med långa kjolar, vid regn lyftes en aning på kjolen, men oh, det fick ej synas för mycket av benen då.

Sjölander i Kungsängen sammankallade en söndag alla arbetare från gårdarna omkring och uppmanade dem att bilda förening, hålla ihop och till arbetsgivaren framföra att de behövde förmåner på alla vis. De åtlydde uppmaningen med protest från arbetsgivaren. Det resulterade så småningom i att arbetarna satte igång med strejk. Då anlände en hel del ungdomar som arbetsgivarna erbjöd bättre lön, men ovana som de var blev en hel del arbeten försenade. Arbetarna fick så småningom igenom bättre villkor och Sjölander fick sin lön genom att arbetarna på sin fritid byggde en villa, vilken ännu står kvar. *(Villa Skoga i Kungsängen)*

Aske gård på tusen tunnland ägdes av greve Lewenhaupt och där stannade folket kvar. Greven reste mycket utomlands. Hemkommen berättade han om sina upplevelser. Varje midsommarafton var långbord dukade och alla anställda inbjöds. Därefter var det dans på logen.

Stående maträtter var förr rågmjölsgröt, sill och fläsk. De flesta familjer hade en gris men inköpet av denna tog en stor del av deras lilla inkomst. Jag minns flera barn i skolan som bara hade en hård brödbit till matsäck. Fotogenlampor var belysningen. Vilket underverk det var då det blev elektriskt. Julklappar var ej brukligt. Glädjen var stor ändå ty julgran hade alla. Att pryda granen med en liten papperskaramell var för barnen en stor glädje.

Vi skriver i Upplands-Bro nr 2
Oskar Åkestad

”Mäster från Säbyholm”

Han hade en jättestor blåröd knöl mitt bak i nacken som han var lite generad över, annars hade han nog vänt flera människor ryggen än han gjorde, åtminstone de sista åren. En del grannar kallade hans bula för karbunkel, men hade det varit en sådan måtte det väl någon gång gått hål på den så att den tömts och förändrats.

Det är gamle trädgårdsmästaren, Eric Gustaf Ericsson vid Säbyholm i Bro, beskrivningen gäller, men någon levande människa i Bro kommun torde inte minnas honom för han flyttade från Säbyholm redan 1880. Mäster Ericsson, som ibland kallades ”Knasen” för sin oginhets skull, fast folk passade sig noga för uttrycket när han var inom hörhåll, hade fått grundlig utbildning i trädgårdsskötsel hos sin farbror som drev handelsträdgård på ett gods i Södermanland.

Som ung och energisk trädgårdsmästare kom han omkring 1870 till Säbyholms omfattande odlingar i Uppland. En driftig karl torde han ha varit – en riktig ”sjutusan” till affärsman också, som förstod att förtjäna och lägga ihop pengar.

Trädgårdsdrängar och elever höll han strängt efter på allehanda sätt. Det berättades bland annat, att när bigarråerna i juli månad var mogna och skulle plockas, så hade han pojkarna till att vissla hela tiden medan de klängde omkring i träden. Själv spatserade han nere på backen med käpp i handen och ”Gud nåde” den som gjorde uppehåll i blåsandet.

När mäster Ericsson fick höra att den gamla släktgården i Södermanland skulle skiftas i slutet av 1879 blev han riktigt på alerten. Han knöt an förbindelser med släkten och satte sin gamle far i verksamhet att stifta ofred mellan dennes halvsyskon, som väntade arv. På så sätt lyckades han förvärva drygt halvparten i egendomen och pengar hade han kontant till utlösen.

Inom den del av gården som på så sätt blev hans utökades hustomten ansenligt och från Bro forslade han fruktträd och bärbuskar jämte andra växter och anlade en trädgård, som saknade motstycke i trakten. Allt gick bra så länge hustrun levde, men den snälla människan med de onda fötterna dog en het sommardag lika stillsamt som hon levt.

Nu började olyckorna. En kvinna i sina bästa år, med säreget gäll röst, spikrak rygg och blustyget hårt spänt fram, kom i gården som hushållerska. Utan alltför långt dröjsmål lyckades hon förmå Mäster att sälja gården han med sådan förslagenhet kommit åt. Gissningsvis var det giftermålsplaner som styrde kvinnans handlingar. Först hade hon som belöning för medverkan till gott köp hoppats på brudstol och släta ringar från nya brukaren. När det inte gick blev hon åter kärvänlig mot den gamle, som nu satt på ett vackert undantag vid en liten sjö i utmarken. När dock inga bröllopsklockor ville höra av sig för Lina tappade hon humöret och gjorde livet surt för gamle Mäster.

Erik Gustaf Ericsson blev grubblande. Gick omkring och gruvade sig över gården han avhänt sig. Tänkte på sin förlorade trädgård, som han utökat under åren genom att med tåg och båt resa till Säbyholm efter nya plantor, samt att efterträdaren på en enda vinter sålt skog till hela köpesumman.

Visserligen började nu hans undantagstorp bli fagert med träd och blommor av allehanda, på orten tidigare okända arter. Men på tok för mycket för torpets små ägor hade han köpt hem. Så mycket att han fått lov att plantera ut av överflödet på ett par släktgårdar. För skötseln av dessa växter förlorade han aldrig intresset. Det han inte orkade utföra själv gav han sådana besked om, att det blev utfört i tid och på rätt sätt.

Men Mäster blev allt svårmodigare. I väntan på våren, en dyster februaridag 1915, bet han till om mynningen på sitt bästa jaktgevär och tryckte av med promenadkäppen.

Kvarlåtenskapen, inklusive den hårt insugna blodfläcken i vindskammargolvets ljusa granträ, ärvde det enda barnet; sonen som just i dagarna fått privilegier på sitt första apotek.

Så småningom såldes det vackert belägna och gott bebyggda torpet och på levande och döda inventarier hölls auktion. Som min far var närboende släkting kom mångahanda ting till vårt hem från den auktionen – bland annat apotekarsläktingens herbarium. Intresset för växter hade tydligen gått i arv till sonen, ty flera packar, en stor börda, pressade växter fanns plötsligt på vår vind.

Där fann en annan släkting dem någon sommar senare, och som denne hellre fiskade och lade torrt hö på skullen än mellan papper, så tog han bördan med på hösten och visade upp den som egen täkt för en lektor i Eskilstuna Högre Allmänna Läroverk. Han fick sådana frågor om samlingarna, att denna första höststeftermiddag höll på att bli hans allra sista på den läroanstalten.

Förresten hade det väl inte betytt så mycket. Han låg sedan 16 terminer i Uppsala utan en endaste examen. Men fiska och bärga skörd var han urstyv på ända tills han under sin levnads eftersommar fick en tjänst som bibliotekarie, men då levde han inte ens året ut.

En eller flera trädgårdsmästare har funnits i min släkt sedan slutet på 1700-talet. Den siste helt yrkesverksamme odlade både tobak och grönsaker längst ut på Sveavägen och bort till tomten för Wenner-Gren Center. Han hade salustånd på Hötorget och när det skulle fyllas på där kivades trädgårdsdrängarna om att få dra iväg lasset för på Hötorget kunde de få en sup rent brännvin för 10 öre. Hade de dessutom tur och kom när det spillts så mycket på brickan att krogpigan tyckte att den behövde hyfsas, så kunde då få ”fotvattnet” upphällt i glaset efteråt – och den slurken kostade ingenting.

Vi skriver i Upplands-Bro 3
Gunilla Nilsson

I huvudet på en gammal hemsamarit

Händelser och funderingar under en veckas tid som vikarierande hemsamarit
Den här veckan går jag först till Per och det ska jag göra varje morgon i fem dagar. Jag ringer på dörrklockan och efter någon minut öppnas dörren.

- God morgon Per, hur står det till idag? undrar jag.

- God morgon och välkommen, lilla fröken. Jag mår som vanligt – ont i ryggen och svårt att gå innan jag kommer igång. Kom in så får du koka kaffe åt mig så jag vaknar ordentligt!

Jag går in och börjar min arbetsdag. Kaffepannan står snart på spisen och samtidigt som jag tar ut smör och bröd ur kylskåpet ser jag efter om något behöver handlas idag. Per behöver också hjälp med påklädning och de flesta sysslor som tillhör ett hem. Per tycker nog mest om när vi tar en pratstund över kaffekoppen. Per har mycket att berätta och gör det också. Det är mycket han har varit med om i sitt liv – jag får höra minnen ända sedan Pers barndom då han bröt foten som fick läkas ihop utan någon kunnig läkarhjälp och har varit besvärlig och gjort ont sedan dess. Men det har inte hindrat Per från sitt stora intresse här i livet – hästar. Man hör genast att Per kan mycket om hästar och på en tavla ser man Per stolt sittandes på en hästrygg.

När jag lämnar Per efter två timmar har jag också hunnit laga middag och handlat. I dörren tackar Per för dagens insats och hälsar mig välkommen tillbaka nästa morgon.

Efter tio minuter befinner jag mig hos Stina där jag också hälsas välkommen varje dag. Stina är 90 år och bor ensam liksom Per. Stina kan inte gå utan hjälp av rullator och efter att ha brutit högerarmen en gång kan Stina heller inte använda den som hon brukade. Ibland kan jag vara den enda som Stina pratar med på flera dagar. Visserligen har Stina rullstol men den står på balkongen. Rullstolar går inte att rulla i trappor och Stina är rädd att gå nerför trapporna för att sätta sig i en rullstol placerad på bottenvåningen. Det förstår jag. Om jag skulle hjälpa Stina i trapporna skulle jag också vara rädd. Skulle Stina ramla skulle jag ensam inte orka lyfta henne. Dessutom är backarna i Kungsängen inte inbjudande för rullstolsbundna – om man inte har elektrisk rullstol. Därför sitter Stina i lägenheten med avbrott för några läkarbesök varannan månad. Då åker Stina taxi och taxichaufförerna i Kungsängen är starka och hjälpsamma.

- Vad dagarna går fort, säger jag. Snart är sommaren slut.

- Ja. För mig går det inte fort, säger Stina, och tittar ut genom fönstret där hon känner vartenda träd. Det är skönt med sommar men bladen på träden skymmer sikten för mig så det blir bra när det blir höst och de ramlar av för då kan jag se lite längre bort.

Stina har egentligen en underbar utsikt, men ser man den 365 dagar om året från samma fönster, så tänker man inte på det. Men ramlar bladen av träden så ser Stina lite mer rörelse för då blir vägen och pendelstationen inte så skymd. Och Stina tycker om folk i rörelse, men helst vill Stina förstås ha det i sitt kök. Men ibland är det långt mellan besöken och är man 90 år så är många av ens vänner inte i livet längre och det är inte lätt att få nya vänner för Stina.

- Stina, säger jag, dagarna går nog fortare när du flyttar till servicehuset.

- Ja, om det blir färdigt någon gång. Vem ska hjälpa mig att flytta? Det är inte säkert jag lever då förresten – och lika bra är det!

Jag förstår dig Stina, tänker jag. Det är svårt för dig att hitta glädjestunder, ensam för det mesta och med dina funderingar.

När jag har bäddat, diskat, handlat och även hunnit med att kommentera lokala händelser är vår tid ute för idag.

Jag har lunchrast och när jag ätit en pizza sätter jag mig på en bänk i solskenet och njuter.

Till nästa pensionär har jag nyckel och öppnar dörren utan att ringa på.

- Hej Elsa, ropar jag, så fort jag har öppnat. Jag är alltid orolig innan jag hör något svar. För ramlar Elsa så kan hon inte resa sig upp själv och inte heller krypa till telefonen för att kalla på hjälp.

- Hej och välkommen, hör jag dock Elsa ropa från köket, lika glad som vanligt.

En morgon när jag öppnade dörren låg Dagens Nyheter innanför och då var det ingen som hejade glatt på mig. Elsa hade ramlat på rumsgolvet och väntat tre timmar på mig. Det var ingen skön väntan, kan jag lova. Då fick vi åka till sjukhuset tillsammans och Elsa fick stanna kvar några veckor. Det behövde Elsa för även om Elsa bor på bottenvåningen och kan åka ut i sin rullstol, så hinner jag inte gå ut med Elsa varje dag.

Dottern, som bor fyra mil ifrån, ”har ju sitt” som hon uttryckte det en gång när jag talade med henne. Dessutom har hon arbete som gjorde att hon inte fick tid att hälsa på sin mor så ofta. Jag ville tala om för dottern hur lycklig hon egentligen var. Jag ville säga att min pappa är också gammal men bor 50 mil ifrån mig vilket av naturliga skäl gör att jag inte har många möjligheter att hälsa på honom varje vecka. Men i egenskap av hemsamarit fick jag hålla tillbaka mina tankar och säga att jag förstod henne, fast jag egentligen inte gjorde det.

Jag bäddar, lagar mat, handlar, diskar och putsar köksfönstret. Stinas utsikt är några trädstammar, en sandlåda, ett hyreshus och långt borta skymtar ett annat bostadsområde.

Innan jag går har vi hunnit med en pratstund också. Elsa har rest mycket och berättar gärna om de platser hon har sett. Trots sina 80 år, många sjukhusbesök och operationer, sockersjuka och ensamhet så har hon ögon som talar om att livsgnistan finns där. Jag tittar på Elsas dukar som hon har virkat, sedan är tiden slut.

- Välkommen åter, säger Elsa innan jag stänger dörren.

Nästa dag är inte så olik måndagen. Per, Stina och Elsa får besök och sysslorna är ungefär desamma. Men innan dagen är slut har jag veckostädat åt Johan och Karin också. De kan klara sig själva annars men dålig rygg och dåligt hjärta gör att de måste ha hjälp med veckostädningen.

Man får planera arbetet så att man inte får alla veckostädningar på en och samma dag. Därför blir de flesta dagar i veckan ”städdagar” och på onsdagen får Per stå ut med dammsugarsurr och nytorkade golv. Inte för att han tycker illa om det, men ljudet från dammsugaren gör ju att han inte kan prata och skoja som han brukar göra.

På lunchrasten idag sitter jag åter och njuter av solskenet. Jag ser en elektrisk rullstol rulla förbi och undrar när Kalle, som är en av de yngre sjukpensionärerna jag har lärt känna, ska få sin elektriska rullstol. Den är han i verkligt stort behov av. Sedan Kajsa flyttade – de hade bott ihop i sju år – så ändrades mycket i Kalles liv och ensamheten är hemsk, tycker han. Tänk om mina ben fungerade, som de gjorde för tre-fyra år sedan. Då kunde jag gå i alla fall, säger han ofta. Och inte behövde jag känna mig så orolig att jag ska hamna på golvet när jag kastar mig från rullstolen till sängen. Det kan ju ta så lång tid innan någon kan hjälpa mig upp igen – och inte är det roligt att besvära någon heller.

Jag hoppas bara att hans sjukdom inte fortsätter och gör även armar och händer så rörelsehindrade att han får svårigheter att använda rullstolen.

Innan onsdagen är slut har jag varit till Elsa och Stina också.

Torsdag morgon och regnet öser ner. När jag kommer till Stina så faller det våta droppar även på hennes kinder. Hon sitter med ett brev i handen och det står att läsa 867 kronor där.

- Ska jag betala det? Det har jag inga pengar till, snyftar hon.

Jag läser igenom brevet och finner att Stina har fått retroaktivt bostadsbidrag och har alltså pengar att hämta i stället. Tårarna byts ut mot ett leende. Visserligen fick Stina bara möjlighet att gå i skolan fem år, men svenska är ju hennes modersmål och det förstår hon bra. Varför ska myndigheter använda byråkratins språk i sina blanketter, undrar jag. Några krångliga ord blev till stor sorg för Stina, fast det var menat att de skulle vara positiva.

Stina får sin veckostädning idag och jag lagar mat och bäddar som vanligt.

Per och Elsa får också påhälsning och innan jag cyklar hem tittar jag in till Anders och lämnar några böcker han gärna vill låna av mig. Anders är 89 år och fick en bra start här i livet vad det gäller att gå i skola. Hans far var skollärare. Men en skollärares lön var på den tiden ringa. Så någon rikedom var inte Anders van vid i barnaåren.

Anders har en annan hemsamarit, men när hon var på semester vikarierade jag för henne och lärde känna Anders.

- Det där är inte bra, säger Anders och lägger ifrån sig tidningen.

Anders syftar på oljekatastrofen i Mexicanska Golfen. Så fortsätter vi att diskutera ”världsproblemen”, som vi brukar göra. Anders har arbetat med blomsterodling och jordbruk och följer med oro med vad människorna gör med vår jord idag. Han har även ögonen öppna för politikens skiftningar i Sverige och utomlands.

- Vi lever i en orolig tid nu. Så här har det inte varit förut, säger han med sin lugna stämma.

Det är inte första gången jag hör det från människor som har upplevt krig och fattigdom och nu befinner sig i ”välfärds-Sverige”. Hur ska man tolka det?

Böckerna Anders lånar av mig handlar om fysik och universum, ett av Anders intressen. Det är roligt att sitta och lyssna när Anders filosoferar och man hör att han fortfarande har kunskapstörst. Kemister tycker han inte om. På den punkten är han bestämd.

Fredagen är den dag då jag måste se till att mat finns hemma så det räcker över veckoslutet. ”Mina pensionärer” vet ungefär vad de behöver men jag måste ändå se till att de inte har glömt något.

Idag är det Elsas tur att få städat.

Elsa berättar att hennes dotter kommer och hälsar på innan hon åker på semester. Men glädjen saknas i rösten.

- Hon känner sig väl tvungen, säger Elsa. De tycker visst jag ska till ålderdomshemmet.

Men till ålderdomshemmet vill inte Elsa trots att det kanske vore bättre för henne.

- Jag kommer väl ihåg när jag fick ligga på långvården några dagar – det gick ju inte att prata med de andra.

Ja, så kan det ju tyvärr bli ibland – att man blir placerad i en sal med patienter som det kan vara svårt att komma i kontakt med. När jag berättar för Elsa att på Norrgården har man sitt eget rum med egna saker, så är det som om Elsa inte riktigt tror mig. För är man så gammal som Elsa så tror man att ålderdomshem och fattigvårdsstuga är ungefär lika. Men det är inte bara det som gör att Elsa vill bo kvar i sin lägenhet – jag tror att Elsa trivs med ensamhet och på så sätt få ha kvar sina väl inarbetade rutiner.

Så är då min arbetsvecka slut. Snart är också mitt sommarvikariat till ända. Det har varit en lärorik tid för mig och det har gett mig tillfälle att förstå lite av vad ålderdom och sjukdom kan innebära.

Jag beundrar de som är hemsamariter till yrket. Det är ett slitsamt yrke men samtidigt mycket tacksamt – ofta märker man hur glada pensionärerna blir när man kommer. Det är den enda gången jag har blivit välkomnad till min arbetsplats tre-fyra gånger om dagen.

(Namnen är fingerade)

Vi skriver i Upplands-Bro 3
Olof Monthan

Novemberpromenadnamn

Med namn kan väl en vandringsmans tankar tolkas
och över hans viljas vägval bli bringat i ljus.
Begynn gott i Kungsängsbygden som befolkas
från villor bland låg- och högflerfamiljehus.

Längs Ryssviken vid Fallet för skogsmarksstigen
sen granrad vid Rankhus stramt har skyldrat gevär.
och Pendeln tidtabellar prick ideligen,
ger blåblixt i gläntor med banblänk här och där.

Brant bergstorstensblock strävar mot utsiktsställen
med provvarianter på pur mälarviksform.
Här talar också tunga talltimmerfällen
om senaste djuplågtrycks svårt svepande storm.

Straxt innan Stigstorp står ”Gröna Dalen”-skylten
där plastsnitselband gör höggult gapande sår
runt stam, på stubb, bland grenbrotts- och lösrisbylten
påpekande rätt och riktigt åtskilda spår.

Vid Stigtorps bärstorland och små hus av stockar
röd sommarros höstsolshet har prakt i repris.
Runt om rumsterat rått markvårdsklena kockar,
på det ges tyvärr tydligt och tveklöst bevis.

Bombdånsbasar och smattrande smälldiskanter
i skottfrisk duell nu hörs i hög decibell.
För dynamit förgörs urbergsblockgiganter
och Svea-stridsmän mött krigets kamp i modell.

Helt Granhammar glupskt svalts av Livgardet Svea
och här har raserats hårt en orörd natur
Men dock förtjänar man minst betyget BA
för det att blott närmark satts i nätstängslets bur.

Ur urskogen står upp Be&We vid Brunna
en stormarknadsföringens enorm-mastodont.
”Lillbod” i det förflutna och bortsvunna,
ja, tänk att man höll hovsamt tillgodo med sån´t!

Vi skriver I Upplands-Bro 4
Oskar Åkestad

Juldagsmorgon i Låssa kyrka

Låssa kyrka, som är den mindre av kyrkorna här i Bro, är en gammal stenkyrka. Utanpå är den grå och oansenlig, men invändigt ljus, ja nästan helt vit. ”Brudkyrka” kallade Konrad Björkman den för en gång han berättade.

Stora takkronor i metall och kristall jämte några guldfärgade föremål som hör inredningen till gör dock att helhetsintrycket inte blir kalt och kallt. En mjuk och varm känsla förmedlades vid inträdet och under den stilla stunden i väntan på prästen hann den bli påtaglig och stark. Det enda som påminde om den bistra vinternatten utanför var ett vasst pildrag från fönstret ovanför mitt huvud.

Tankarna gled ostyrda in på, att här har många för sockenborna viktiga händelser stadfästs. Här har de döpts, konfirmerats och vigts, både till samlevnad och till sista vilan.

Dop och konfirmation har väl inte betytt så mycket för de delfående, men säkerligen har kyrkans vigselritual ställt till med både mycken förväntansfull glädje, liksom med nattsvart elände. Alldeles säkert har här människor länkats samman som alls inte passat för varandra och i tanke på denna offentliggjorda förening känt förtvivlan i lika hög grad som kan drabba anhöriga och vänner kring en bår.

Några få vapensköldar pryder väggarna. De har ännu starka färger och bidrar till att ge kyrkorummet intryck av att här kan vara en bra plats för funderingar över tillvarons betingelser och mening.

En av ättesköldarna var så nära min plats att jag kunde läsa texten under vapnet. Den berättade att det gällde en Posse-ättling, som varit kunglig troman och officer, men också att vederbörande bara var 29 år när han avled 1698. – Så olika, rangerad karl långt före 30, då på tiden. Nu ofta raggare eller på jakt efter något meningsfyllt.

En stund funderade jag över jämförelsen och kom fram till det faktum att medelåldern var låg förr; bara hälften mot nu ungefär. Så det gällde förstås att skynda på om man skulle bli något av betydenhet. Sen var det slut med funderandet för prästen kom in och tog kommandot. Han såg frodig och gemytlig ut som en krögare på ett bra näringsställe som haft goda kassor en längre tid. Kring halsen hade han högkyrklighetskrage utan ”elvan” och utanpå allt en slätvit skjortskrud.

Julevangeliet var ju det samma som alltid men sen var det slut med det traditionsbundna. Predikan blev mera som en föreläsning i litteraturhistoria. Från predikstolen fick vi vers efter vers av Hjalmar Gullbergs ”Den heliga natten” föredragen och mellan anförandena gav prästen sina personliga kommentarer till Gullberg och hans diktverk.

Nog vann han en sak med sin lite ovanliga predikan. Vi lyssnade – i hela nio minuter, ty så länge varade utläggningen.

Egentligen tyckte jag riktigt bra om framförandet men undrar fortfarande vad gammelprästen i min barndoms kyrka skulle ha sagt om att koppla in en ”världslig” diktares tankar för uttolkning av det kristna julbudskapet?

Kören sjöng ”Stilla natt” så vackert att kyrkvärdarna nästan fick putta till mig med håven för att få uppmärksamhet och slanten när det var så dags.

Cirka 50 minuter tog ottan. De moderna prästerna låter det gå undan. Men deras kyrkvärdar håller mera på gammal tradition. Det syntes när kvinnan i kyrkvärdsparet lade ifrån sig håven på altarrunden inför prästen. Hon neg djupt och värdigt som gäddnapp. Grupp-8-medlemmar kanske skulle förfasat sig men jag tyckte precis det passade in i kyrkan den morgonen.

Två föräldrar i yngre medelålder var ottebesökare och med sig hade de en son, ungefär dussinet år äldre än den pojke var som hela gudstjänsten handlar om. Kanske var det en

julklapp grabben hade på skallen. Tjock och svart, med öronlappar och på plats satt den julottan igenom. Månne den hade varit på hela natten? tänkte jag ett tag. Men dom fick honom i alla fall att resa sig i bänken när alla andra gjorde så.

Under predikan tyckte jag mig höra något om att Josef från Nasaret var en saktmodig och förlåtande karl och beslöt mig för ett försök till bättring åt det hållet. Men vackra sagor blir sällan långa (för mig). Två bilar hann före mig från kyrkbacken och den sista av dem var en gammal Saab.

Det nytända saktmodet räckte bara en kilometer, sen blängde jag med helljuset och åkte om. Vägen var smal men sikten god så allt gick bra. Det fruktansvärda os som gamla Saabars avgaser ger har alltid frestat hårt på mitt tålamod.

Bland nymodigheterna i kyrkoritualen höll jag på att glömma nämna detaljen, att på gången, vid entrédörren återfanns prästen till synes mycket ivrig att hinna trycka allas händer innan vi slapp ut. Det såg rart och vänligt ut att skynda till porten i förväg för handskakning. Allas händer hann han väl inte trycka men tappert och energiskt utförde han gärningen.

Kanske var det människokärlek och kyrklig PR som höll honom kvar i draget från den vidöppna dörren för han längtade säkert, liksom vi andra, hem till varmt kaffe med något tilltugg från julbordet.

Vi skriver i Upplands-Bro
Börje Sandén

Något om cembalon i Bro och Låssa kyrkor

Den cembalo som Bro och Låssa församlingar förvärvat är tillverkad i Västtyskland av Martin Sassmann och levererades i januari 1978.

Den är byggd efter historiska principer, vilket numera anses vara det enda riktiga sättet för att få fram den rätta klangfärgen och ljudstyrkan.

Martin Sassmann är känd för att göra välklingande och funktionssäkra instrument. Ännu är cembalon inte ”inspelad” så den slutliga klangen vet vi inget om. Vi har dock anledning tro att det är ett instrument av gott märke eftersom Jakobs kyrka i Stockholm, en av de stora musikkyrkorna, valde just ett Sassmanninstrument, när man för ett år sedan behövde en ny cembalo.

På en modern cembalo, som alltså byggts efter historiska principer, är strängarna spända över en resonanslåda och ej över en resonansbotten, som hos en flygel eller piano. Det finns inte heller någon järnram, utan instrumentkroppen är helt gjord av trä.

Cembalon är ett ”knäppinstrument” där varje sträng har sitt eget plektrum, en liten tagg, som utlöser tonen när tangenten trycks ner. På vår cembalo finns det tre strängar för varje tangent, och de kan bringas att ljuda var för sig eller tillsammans. För att snabbt kunna växla mellan det starkare och svagare registret är cembalon försedd med två klaviaturer/manualer.

Musik från Händels och Bachs tid spelas ofta i våra kyrkor. Att använda piano/flygel som ackompanjemanginstrument i denna musik ger en helt annorlunda klang än som från början avsetts. Pianoklangen som vi känner den, uppkom nämligen först för cirka hundra år sedan.

Hammarklaveret, som var den omedelbara föregångaren till pianot, blev först på 1770-talet så pass bra att det började konkurrera ut cembalon, som slutade tillverkas i början av 1800-talet.

Hammarklaverets klang var mycket lik cembalons, men det hade en starkare ton och dessutom var det möjligt att variera tonstyrkan individuellt för varje ton.

Olof Monthan

Allhelgonahöstmotion

Åkrars svarta mull
värnar vårväxtmusten.
Bortom storstadstull
vädras vandringslusten.

Bort mot skogens bryn
blomängsarmar sträckts.
Djupa dikesdyn
barr- och bladbetäckts.

Storskog silar ljus,
splittrat upp av träden,
och dess dova sus
tonar tunga kväden.

Traktor pöl och vall
lerastöpt i spåren
där med gran och tall
tredskas björkslysnåren.

Lingonväxtens ris
momark grönmatt-täcker
och i dunkelt dis
röttvisioner väcker.

Jordsten tynger mark
tränger grova grenar.
Lavar spränger bark
och dess barskhet lenar.

Klipphäll höljts uti
flossa-mossafällen.
Rotvändsvindleri
tornat vindfällsställen.

Gråfärgsskalan töms
snabbt på skymningsljuset.
Vägen svartdoksgöms,
gruset frasar fruset.

Lyktors strikta led
söker mörkret sära.
Gatan gör sig bred,
hemmets härd är nära.

Vi skriver i Upplands-Bro 5
Dagmar Tamm

Svarta ryttaren på Tammsvik

I början av 1870-talet köpte min farfar Ådö och senare även de flesta gårdarna i Låssa, efter att ha slutat sitt värv som brukspatron vid bruken i norra Uppland. År 1907 delade han upp dessa gårdar mellan sina söner, vilka icke var jordbrukare. De i sin tur sålde ganska snart, utom den yngste, som älskade sitt Kvistaberg och bodde där till sin död. Den äldste, min far, hade aldrig tänkt sig att ägna sig åt jorden utan studerade till arkitekt i Örebro, men på den tiden var det far som bestämde sina barns öden. Fars intresse för att bygga blev nästan en mani, varför han sålde vårt älskade Ådö. Han tog undan en utgård och där skulle han bygga oss ett nytt, modernt hem. Där bodde vi, familjen, inte många år även om gården blev kvar i hans ägo till 1940. Under vår tid där hette gården Björknäs, inte som nu Tammsvik, ett namn som tillkommit långt senare av någon anledning som jag inte vet. Den gården var emellertid inte någon riktig gård att leva av, så mitt intresse för jorden brydde sig far inte om att uppmuntra. Flickor behövde ingen yrkesutbildning, för dom gifter sig och då är det bortkastade pengar. Att jag ändå ägnade mig åt jorden var en annan historia.

Nu går vi tillbaks till året 1917, då far satte igång bygget av den stora herrgården. Det är en lång historia om vad som hände under byggtiden. Far hade hittat en vacker plats för vårt hem med stora ekar, som gjorde att det verkade som om dessa blivit planterade på gården och inte tvärtom.

På andra sidan viken ligger Kvistaberg, med den förunderligt sköna utsikten över Mälaren, och där bodde för länge sedan en snickarfamilj, som var i fars tjänst under många år. Sonen Adolf fortsatte i yrket och följde vår familj i hela sitt liv. När så vårt Björknäs skulle byggas levde ännu den gamla modern och hon sade till sonen att ”där får inte ingenjören bygga för då bygger han i vägen för svarta ryttaren” och så berättade hon om sin upplevelse i sin ungdom: ”Om kvällarna när min gubbe var borta och arbetade stod jag ofta och tittade ut över sjön och när det skymde kom det en ryttare ridande över vattnet. Han kom långt bortifrån och red upp på backen där mellan träden och försvann bortåt Vållenskogen på Säbyholm. Inte får han bygga i vägen för svarta ryttare för då blir det aldrig någon lycka i det huset.”

Eftersom far intet visste om någon ryttare kom huset upp precis i hans väg och 1921 stod den fina byggningen färdig och vi flyttade in. Det var ett stort och grant hus, men så underligt det låter var far inte alls glad att flytta in, trots att det var just efter hans idé.

Vi hade en känsla av otrygghet där och trivseln uteblev verkligen. När vi väl var inflyttade fick vi höra talas om den där ryttaren, som skulle vara oss till förfång genom att vi spärrat hans väg. Vi fann att det var Någonting som var fel, trots att vi inte trodde på spöken. Vi unga var alltid ovilliga att gå ensamma upp till övre våningen fast vi kunde tända framför oss. Jag som var äldst skulle visa att det inte var farligt, men nog rusade jag uppför trapporna och kände det som om någon var mig tätt i hälarna. Det där skrattades det åt, även om vi inte tyckte att det var skrattretande.

Många gånger tyckte mor att hon hörde hur det var någon utanför huset och rev i murarna. Hon var aldrig rädd av sig utan gick ut och travade runt för att kolla vem som störde nattron. En natt hörde hon någon som gick i trappan utanför hennes dörr och hon gick ut för att se efter och då hörde hon hur far vred om nyckeln i sin dörr. Han hade också hört men han var räddare än hon. Mor gick ner för trappan för att se vem det var som knarrat nerigenom ända ner i källaren. Hon gick efter och låste dörren och tänkte att i morgon går vi ner och ser vem det är som blivit inlåst där, men aldrig fanns det någon där nere.

Precis som mor hörde väl vi unga konstiga ljud om kvällarna. T.ex. när min syster och jag satt på vår översta våning och jag som vanligt klinkade på pianot, bankade det på dörren till min brors rum. Vi tittade på varann: ”Vad var det där?” Erik var ju inte hemma! Jag fortsatte

att spela då det åter bankade på dörren och vi, två små harar, rusade ner till de andra på nedre våningen och sa: ”Det är någon i Eriks rum!” Mor gick förstås med upp och visade oss att ingen fanns där. Men vi hörde ju båda, tydligt och klart!

Det var spöken i vårt nybyggda hus! Kanske var det Svarta ryttaren som störde oss, fast det tänkte ingen på då, vi hade inte hört talas om honom ännu.

Flera år senare när vi flyttat därifrån – pappa hade gården kvar – hyrde han ut den till en släkting, som skulle driva pensionat där, men det blev som gumman sagt aldrig någon trivsel i det huset. Folk kom och for men kom aldrig tillbaks. Jungfrurna var rädda för att gå i trapporna, precis som vi en gång. Det fanns något i det huset som oroade och därmed punkt! Vår släktning var lite intresserad av spiritism och hon hade en god vän, som hörde och såg mer än andra. Alltså bjöds den damen att hälsa på och fick sova i rummet där allt väsen var som värst. Givetvis nämndes ingenting om spöket. Gästen hade för övrigt med sig sin stora schäferhund. På morgonen frågade värdinnan sin gäst; ”Nå har du sovit gott i natt?” Svaret blev att ”det kan ingen människa sova i det rummet.” ”Vad då?” ”Jo, det var ett sånt väsen där, dunder och brak och så kom det en hel här ridande rakt genom rummet och t.o.m hunden var vettskrämd och hoppade upp hos sin matte och låg och morrade och reste ragg.” Värdinnan frågade också, hur dom såg ut som stört, och fick till svar att det var små raggiga hästar med mörka ryttare och dom red rätt upp åt det hållet där Vållenskogen ligger. Det har berättats att en gång i tiden hade ryssarna gjort strandhugg och plundrat och farit vådeliga fram kring Mälarens stränder. Vad vet jag, ett sentida barn?

Så har vårt Björknäs – Tammsvik gått ur hand i hand och nu lär det vara kursgård. Ska man tro på den gamlas berättelser eller var det kanske, ja kanske, det gamla timret i väggarna, som spökade för oss i det nya huset? Spöken lär ju höra ihop med gamla herrgårdar och slott fast nog vill man gärna tro på sagor även i våra tider.

Vi skriver i Upplands-Bro 5
Dagmar Tamm

Trollen i Vållenskogen och annat skrock

När jag kom till världen, hösten 1903, anställdes en ung barnflicka, Alma Eriksson, född och uppvuxen i torpet Marielund, som låg helt nära Hebbo i Vållenskogen – det är skogen som hör till Säbyholm. På den tiden var det en riktig skog, det är det inte nu. Fadern var torpare under Säbyholm och nog minns jag det lilla torpet, som födde en stor familj i sitt kök och rum. På Hebbo hade Almas morfar varit torpare, men ett av mina tidigaste minnen berättar att morfar på sin ålders dagar bodde hos Erikssons i Marielund.

Vid något tillfälle fick vi barn från Ådö åka med Alma hem och det torde ha varit sommaren 1912. Då bjöds vi på smultron med mjölk från den lilla, nästan helvita kon, som gick utanför stugan. Jag bad Alma att få se hur det såg ut inne och då tog Alma mig vid handen och vi smög försiktigt in i köket och öppnade dörren till kammaren. Där låg gamle morfar med stort vitt skägg, högt uppbäddad nära fönstret för att kunna se ut på naturen. Av vad jag sedan fick veta hände detta någon månad innan morfar dog, men jag minns allt såväl än idag. Om dessa upplevelser berättade jag för Alma för cirka 10 år sedan, då hon låg på Hemmet här i Bålsta och hon tyckte att det var ofattbart att jag kunde beskriva allt så riktigt som hände för 50-60 år sedan.

Nåja, så går vi över till sagan. Det var nämligen så att Alma hade en strålande fantasi och var en underbar sagoberättare. Många gånger samlades vi barn kring vår älskade Alma uppkrupna på hennes säng tätt tryckta tillsammans. Hennes sagor om trollen i den stora och djupa skogen Vållen rymde ganska skrämmande saker men det var nog vanligt förr att sagor var grymma och nog skrämdes vi för trollen. Alma berättade om ett stort styggt troll, som

bodde i berget som stupade brant ner mot det lilla kärret. Det trollet ägde Vållenskogen. Om någon gick vilse drog han in vederbörande i sitt berg. ”Vad gjorde han då?” frågade vi. Jo, han satte ljus i händerna på fången. ”När ljusen brunnit ner då?” ”Jo, då skall staken brinna också”, sa trollet. Var säker på att vi fick skräck för den skogen. Tänk om vi skulle möta trollet!

Sen fanns där också ett snällt troll som var Almas vän. Han hette Vester. Om honom ville vi gärna höra. För att vi skulle veta att det var sant plockade Alma fram en sten, som såg ut som en hörntand från något djur och sa: ”Här ser ni Vesters tand, som jag fick av honom när den lossnade, när vi lekte.” Då måste vi ju tro att det var sant. Alma kunde ju inte narra oss, trodde vi. Tänk att hon levat där på Vållen och aldrig varit rädd!

Alma berättade också om det där kärret, som fanns nära Hebbo, från vilket det rann en bäck ner till viken nedanför. Den bäcken var en hälsokälla där alla hämtade sitt dricksvatten i hennes barndom. Att vattnet var hälsosamt berodde på att i kärret växte så många fina örter, kärrknipproten, en orkidé, vattenklövern och inte minst tätörten. Det har jag själv sett och jag hoppas att allt detta skall bevaras för framtiden. Jag är så rädd att dom skall förstöra det lilla kärret nu när Stockholms Läns Landsting äger det.

En annan saga som Alma gett upphov till är den om stenen i spökbacken på väg mot Ådö. Är det någon som hört talas om den? Annars får ni den här. Mitt i backen, som förr var smal och brant, låg vid vänstra sidan när man åkte mot Ådö en stor sten som alltid fick oss barn att sträcka oss ut och titta noga. Hade stenen vänt sig månntro sen sist? Som Alma sagt oss skulle stenen vända sig när den hörde kyrkklockorna. Inte ens vi hörde dom just här. Och hur skulle den kunna lukta limpa, det var ju i alla fall bara en sten. Men likafullt tittade vi var gång vi åkte vägen hemåt. Om jag skall vara riktigt ärlig, så har vi nog kastat ögon efter stenen långt senare än i barnaåren.

Man undrar om nutidens barn har sån fantasi och sagotro som vi hade då. Tyvärr tror jag inte det. Nu skulle det bara handla om rymdfärder och annat otroligt. Även om våra sagor av H.C. Andersen och Bröderna Grimm var moraliserande var dom i alla fall spännande och fantasieggande. Nu vilar vår älskade Alma på kyrkogården vid Låssa kyrka. Frid över minnet av en underbar människa.

Vi skriver i Upplands-Bro 6
Oskar Åkestad

Hur jag fick bekanta i Bro

I begynnelsen
När vi flyttade till Bro för så där sju år sedan fanns där bara en bekant till oss. Men inte bidrog hon till någon hemortskänsla, fru Dagmar, för vi visste inte att hon flyttat hit.

Banken
På banken började dom ”morsa” lite försiktigt och när dom fick ta hand om pengarna, som blev över efter gårdsförsäljningen, skrev dom brev och föreslog att titlarna kunde läggas i facket bland kvittona. Riktigt bekanta blev vi förstås inte förrän i bastun, när svett och lort flöt som smör på nyrostat bröd.

Gårdstomten
Fastighetsskötaren var lätt att spana in men när jag kallade honom ”herr Berg” blängde han snett och hörde inte förrän jag gastade ”hörru Ivar”.

Biblioteket
Beträffande lån var biblioteket medgörligare än banken, men personalen såg så fin ut, att jag alltid tog av hatten i dörröppningen. Så småningom blev relationerna bättre och jag vågade till och med fråga efter önskade men ej funna böcker.

Vad tiden led upptäckte jag att det rent av fanns snälla människor i detta kulturens centrum. Bara med karlen som sades vara chef förblev främlingsskapet obrutet.

Så en dag stod det i informationsbladet att en ny bas anställts och att denne inte högre önskade än att få skaka hand och ”spotta alla Brobor i ansiktet”, som ju inledningen alltid började förr i tiden då brorskål skulle drickas och bekantskap inledas och övergå i vänskap.

Ja, verkligen, det fanns plötsligt en ny man på biblioteket som ofta halvsatt på diskkanten (inte diskanten, tokfan) och spanade in folk med vänligt och nyfiket plirande ögon. Bruna, tror jag.

Någon sån där Carl-Gustaf-Silvia ”klick” blev det inte mellan oss precis. Nej, men vi höll fred och gnabbades måttligt om lämpligt och olämpligt lånegods, tills en dag den väpnade freden började mista sin rustning och ungraren från Värmland och Skåne föreföll mig kunna vara bra att ha som vän.

Hur han kände det kan jag väl inte precis veta, men han började säga ”hej Oskar” och det gjorde mig glad. Det kändes som om man var en person som besökte biblioteket och inte bara en låntagare. Kanske tyckte han att gubben Oskar nog borde banta lite. Men det sa han aldrig. Naturligtvis kvitterade jag med att inte nämna att hans hår, i mitt tycke, kunde vara lite kortare baktill.

Att jag aldrig blev bjuden på kaffe i hans domäner påpekades dock – och se det halp. Nu har han bjudit både på kaffe och lunch.

Han är borta från biblioteket nu, han Miklos, som i alla fall hann sätta lite personlig färg på inrättningen. En livlig, något främmande fågel, bland upplandslerans tungrodda folk.

Hans efterträdare är en kvinna, men till henne återkommer jag.

Vän - grannar
Fram till en aprilmorgon 1974 hade vi egentligen inte fått en enda riktig bekant här, men den dagen, som var en söndag, förändrades situationen.

Strax efter gryningen hade jag vandrat genom Finnsta skog och på småstigar i Lejondalsmarkerna. Lyssnat och njutit av de fågelarter, som låtit höra sig och i vissa fall även kommit till synes. När solen vid åttatiden börjat värma från en alldeles klar himmel var jag på hemväg och i skogsbacken ovanför Finnstaskolan mötta jag en yngre man med en grålurvig schäferhund. Bägge verkade bekanta på något sätt så jag hälsade och började prata.

Det var som jag gissat, grannen i husets undervåning. Han med hustru, tvillingpojkar och hund.

Efter lite kallprat om den härliga morgonen, berättade jag om räven och de tre hararna som korsat stigen bortom E18, samt tillade, att denna morgon hade jag för första gången sett tofsvipor i Bro. Flera par på en besådd åkerlycka. Av grannens svar framgick att han var naturvän men hade hinder för tidiga skogspromenader. Vi gjorde sällskap till hemhuset och när vi där skildes kändes det som en bekantskap var inledd, som hade utsikter att övergå i vänskap.

Visst, blev det så, och till det bidrog hela familjen i nedre-botten-lägenheten.

Paret hette Kerstin och Sture och hade ett par synnerligen livliga tvillingpojkar i tvåårsåldern. För de sistnämnda blev vi snart något slags extra föräldra-föräldrar och med schäfern med den grova rösten förde vi en något ensidig dialog genom brevinkastet när den ibland var ensam och sällskapssjuk.

Fast pojkarna snart närmar sig den tionde födelsedagen har vänskapen hållit i sig och man kan ”när det vill sig” ännu få en välment och kännbar kram av dem. Fast vi träffar dem inte dagligen som förr. För några år sedan lämnade de kollektivhuset för en enfamiljsbostad en bit bort i gamla Bro.

Båt- och fiskeklubb

På hemväg från skogspromenader skymtade jag ofta Mälaren från höjden ovan ”Lundbergsvillorna”. När det var öppet vatten glittrade sjön så grant ibland att längtan efter sjöfärder bara ökade. Dag för dag blev suget starkare. Till sist kändes det nödvändigt att skaffa båt. Det är svårt att vara utan för den som sedan fyraårsåldern haft tillgång till sådan och känt gemenskap med vatten.

Genom båtanskaffningen vanns kontakt med hamnklubbens folk. Särskilt med de bestyrande: Sven, Inger, Åke och Anita. Med dem blev kontakten mycket god och har fördjupats under åren.

Folk på Mälaren

På sommaren lärde jag känna klubbens vatten så bra att ispimpel blev en fortsättning och då fick jag nya bekantskaper. Rolf var en av dem. En yrkesman när det gäller att ta storvuxen fisk ur sjön.

Honom kan man också träffa som funktionär vid Bro Hembygsförenings aktiviteter. Det var på en sådan tillställning jag för första gången såg Börje Sandén, ortens orakel, kan man säga. Det är bara att fråga på, nästan alltid har han rätt svar redo.

F V A

När Broskolan stod utan ledare för F V A-kursen i fritidsfiske ställde jag upp för en period, som omfattade teori och praktisk tillämpning av sportfiske på is och öppet vatten.

Att jag tog den sysslan känner jag enbart tillfredsställelse över så här efteråt. Ett utmärkt samarbete förekom med studierektor John J – och så fick jag klart för mig att i Bro finns pojkar som det är mycket trivsamt att umgås med. Med saknad fick jag lov att tacka nej för nästa period. Konditionen räckte helt enkelt inte till.

Genom barn och hundar får man bekanta – men även bil kan bidra

Gustav heter min garagegranne till vänster. Kanske han förblivit lika anonym som den till höger om vi inte en dag bytt några ord och hans språk entydigt gjort klart var hans uppväxt skett. Vi är landskapsfränder och språkar nu vid varje möte vår barndomsbygds tungomål.

Ytterligare intressant blev karlen när upptäckten skedde att hans garage innehöll utrustning för vinterfiske. Sida vid sida har vi sedan dess ibland frestat Mälarens randiga rovriddare.

Genom barns naturliga uppträdande har vi fått kontakt med föräldrar från åtminstone tre europeiska nationer av invandrare. Ibland kan det dock bli lite komplicerat. Så vänligt betedde sig en jugoslavisk fru en söndagsmorgon, att när vi efterträdde henne i tvättstugan, återkom hon med kaffe och specialkaka för att bjuda oss på. Vi dricker ytterst lite kaffe, men denna morgon måste vi göra avkall för att inte framstå som avståndstagande och snorkiga svenskar. Hellre lite ont i magen hela förmiddagen blev parollen.

Med några av de finska invandrarna har vi fått bredaste samhörigheten. Förstås beror väl det på att våra kontakter däråt är så gamla, även de rent personliga.

Bot för sot

Blir man krank och hälsovårdssökande i Broområdet bör man spola förhoppningen att träffa läkekunniga bekanta. Nej, för helt obekanta och främmande människor får man dra sitt lidande när skallen dunkar, knäna gnisslar och magen knorrar. Ingen känd, som man har förtroende för, finns att hålla i handen.

På apoteket är det lite stadigare beträffande personalen, men det tröstar föga för de säljer ju bara vad grannen till höger har ordinerat.

Vårt dagliga bröd

Ja, just brödet bör envar som har tid och begränsad ekonomi tillreda själv. Men nu är det inte bara bröd denna underrubrik gäller utan kosthållet i allmänhet och inköpen i synnerhet.

För den som en gång lärt sig handla förnödenheter i en välsorterad diversehandel med rejält kundutrymme på ena sidan disken och bekanta, flinka expediter på den andra, är dagens snabbköp ett elände på mångahanda sätt, åtminstone för äldre personer. Trångt, rörigt och ogästvänligt till tusen. Inte hittar man saker som står på ”lappen” och sällan någon att fråga. I gångar och vinklar stöter man ihop med andra kunder som blänger förolämpat.

Ibland kan man möta kombinationen varuvagn – barnvagn, sida vid sida. Då är det bäst att fly. Ingenting betraktas mera förargelseväckande och samhällsfrånvänt än att vara till hinders för människor som transporterar barn, på vad sätt det än vara må.

Rädd får man jämt vara att stöta till eller riva ned något från de travar med varor som trånga utrymmen är upphov till.

Kassörskor och manuell diskpersonal byts ofta. Nästan aldrig ett bekant ansikte att kunna nicka igenkännande till och en vådlig jakt efter någon som kan ge besked om varor och var de finns.

Jag önskar Er alla (som inte upplevt det) att exempelvis en gång ha fått julhandla i Arvid Nordquists bod, när den fanns kvar på Birger Jarlsgatan. Där var varje besökande en kund och togs om hand personligt.

Nu kanske jag ställer till med gnissel och gny, men en del av Broaffärerna är, enligt min uppfattning, lite månare om kunders trivsel än andra.

Hemslöjdsaktiviteter

Vävkurser blev hustruns väg till bekantskaper i Bro. Lite ”lurt” att delta i sådana var det väl från hennes sida. En vanlig vävlärare har inte stora möjligheter att lära henne något nytt. I dussintals år har hon dunkat fram skiftande kvaliteter och mönster i egna vävstolar utan

handledning. När jag hörde att hon fått tillträde till en kurs tänkte jag på löjtnanten, som vid en beredsskapsövning fick uppgiften att lära Fiskar-Per att ro.

Nå, visst blev det behållning av hustruns kurser. Vackra och nyttiga alster plus trevliga bekantskaper gjordes. Så goda förbindelser, att jag fick hänga med på ett hörn och fick Finnsta gårds historia högst sakkunnig förtäljd och stora korgar med fräscha grönsaker att bära hem.

Hembygdens röst

Om hembygdsrörelsen har jag nämnt lite förut men om ”eldsjälen” i den, Börje Sandén, har inte blivit nog sagt. Visst har han haft kunniga Brobor att lära av, som till exempel Konrad Björkman och andra. Men den kunskapsfond om kommunen, som han genom skrifter och berättelser samlat är otroligt stor. Jag har frågat personer om fakta från Bro och nästan alltid fått svaret : ”Det är bäst du ringer till Sandén”.

Försöket med ”Vi skriver i Upplands-Bro” som pågår, förtjänar att få många medarbetare. Det finns så många som kan berätta något som de har kännedom om. Något som vi andra finner intressant och har nöje och nytta av att bli delgivna.

De tre skrivarna i nya ”författarstugan” är inga skräcködlor, varken flickorna eller den unge mannen. Det är bara att kliva in till dem och berätta ifall man inte vill skriva själv. För att vara säker på att någon är där kan man ju ringa först, för dom har lite olika arbetspass.

Ja, bibliotekschefen Miklos har som sagt slutat på vårt bibliotek. En flicka som talar ädelskånska är hans efterträdare. Henne känner jag ännu inte så mycket och en kvinna är svår att komma underfund med, men det hindrar inte att det kan vara trevligt och intressant medan man försöker. Personligen vill jag hälsa henne välkommen till jobbet i Bro bibliotek.

- Må hon trivas hos oss, som gumman Flod sa till Carlsson.

Svea Lööwf

En dag i september 1977

Möte jag får av en hund och en Fru.
Dikten kom som ett nu.
På promenaden i allén
vi möttes i solens sken.
Två ”duvor” kvittrar om allt,
snart blir det dock kallt.
Vi ”knäpper” varann och ler,
morsar och framåt oss beger.
Till hemmets varma vrå
vi tågar båda två. Hej då!
Löven gulnat, men himlen är blå.

Vi skriver i Upplands-Bro 7

Dagny Åberg

Några glimtar från min barndoms Västra Ryd

Jag hade redan hunnit gå i tre olika skolor inom nuvarande Upplands-Bro kommun då jag nio år gammal började skolan i Västra Ryd. Vi hade flyttat till ett ställe som heter Lilleberg och där blev vi kvar i sex år.

I skolan hade vi en fröken som hette fröken Fredriksson, en ilsken kärring – men snäll också. Mig var hon snäll mot. Jag hade jämt tandvärk och fick därför ofta gå in till henne för att få pulver och saft – som jag fick ännu mera tandvärk av.

Fröken Fredriksson var en lite knasig människa. Det var dagar då hon bara grinade – om det var olycklig kärlek eller vad det var – det fick vi aldrig reda på. Det var aldrig någon som tordes fråga henne varför hon hade grinardagar. När fröken Fredriksson grät fick vi sitta och skriva eller rita så att hon inte behövde bry sig om oss.

Fröken Fredriksson satt ofta på mitt bänklock. När jag inte kunde svara kröp jag ihop bakom henne så hon inte skulle ge mig några frågor. Sedan gapade hon och skrek ”opp med händerna!” och så sprang hon raderna fram. Vi räckte upp händerna så fort vi kunde för vi var alla rädda för henne. Hon sprang runt omkring i raderna när vi hade läxor och inte kunde.

- ”Opp med händerna, allihopa ska opp med händerna!” gastade hon. Och så fick någon frågan och kunde förstås inte ett dugg. De som inte kunde fick stå kvar vid sina bänkar. Det var många ungar som fått gå om samma klass och som var ganska gamla. På den tiden fick man sitta kvar om man inte lärde sig tillräckligt. Fröken Fredriksson kunde säga : ”Fröken Martina”, ”fröken Alma” och alla de stora som var ett par år äldre än vi andra fick stå först och skämmas. Det var egentligen ett jäkla sätt!

Men fröken Fredriksson hade ju sina snälla sidor också. Min syster Lisa var så väldigt liten. Fröken Fredriksson lät alltid henne sova hela första timmen för att hon var så ynklig. Det var ju snällt. Men annars blev hon förskräckligare med åren. Min äldste son råkade också få fröken Fredriksson till lärarinna. När han och hans klasskamrater inte kunde något skrek hon till barnen ”på examen så kommer dom där hyenorna och ska sitta här och lyssna”. Hyenorna, det var vi mammor det.

Säga vad man vill var fröken Fredriksson ändå den enda som lärde ungarna något. Hon gav sig inte förrän hon hade präntat in saker i huvudet på oss. Vi fick lära oss stava ordentligt och skriva. Rena böcker skulle det vara och prydliga skrivböcker med. Man tordes inte annat än att göra som hon sa. Henne glömmer man aldrig!

Fröken Fredriksson hade tredje och fjärde klass i samma sal. Sedan kom man till storskolan, det var femte och sjätte klass ihop.

Skolläraren hette Kåre Nilsson men hos honom lärde man sig inte ett dugg. Jag började som piga hos Kåre Nilssons medan jag fortfarande gick i skolan. Det var ganska vanligt på den tiden att någon äldre skolelev fick vara piga åt skollärarna.

Jag jobbade hos honom på eftermiddagarna så mig brydde han sig inte om ett dugg förstås så jag behövde aldrig läsa på några läxor. Han frågade ändå aldrig. Vi hade naturlära, geografi och kristendom. Man skulle lära sig många psalmverser och så katekesen förstås. Kåre Nilsson sjöng mycket med oss ungar men han var annars inget vidare på att lära ut.

När jag gick i storskolan gick vi och hade syförening hos fröken Jonsson på kvällarna. Fröken Jonsson var småskollärarinnan. Fröken Jonsson hade fått en fästman. Han var präst – eller hölls i alla fall för att vara präst – och hette Lasse. Jag minns så väl hur dan hon verkade vara i honom. Han var med när vi sydde så vi träffade honom också. Men efter en tid då fröken Jonsson varit sjuk fick vi nysta garn på Lasse, det vill säga, på de sönderklippta korten på honom. Då var det slut. Det hade blivit upptäckt. Han var en sådan där riktig sol-och-vårare och redan gift, sas det. Sedan hörde vi aldrig mer talas om Lasse.

Till skolan i Västra Ryd fick barnen gå från både Brunna och Örnäs och socknens alla hörn. Det blev dryga avstånd för en del. När det var snö och kallt var det särskilt besvärligt. Det fanns inga plogade vägar utan man fick plumsa i den djupa snön.

I skolan fanns det en städerska som städade och eldade i kaminen på morgonen men sedan fick vi underhålla elden själva förstås och mata på med bränsle.

Till mat hade vi smörgåsar med oss som vi bytte med varandra. Jag kommer ihåg hur jag bytte bort mina vetesmörgåsar mot hårda rågbröd, som ju egentligen var mycket nyttigare. Jag bytte smörgås med en som bara hade hårt bröd, henigt som bara den, bara påkletat med rå äggula utan smör. Jag hade jämt göra med att sätta i mig dem med mina dåliga tänder. Men hemma hos oss var det alltid vetebröd och det var nog ett fördärv för tänderna. Vi hade så dåliga tänder i hela familjen. Men morsan var alltid mycket för vetebröd – hon ville nog vara lite finare. Då vi ätit upp våra smörgåsar gick vi ut och lekte.

Efter skolans slut fick man gå hem och hjälpa till. Då vi hade psalmverser i läxa måste vi traggla på kvällen och sen på morgonen på väg till skolan.

Hemma fick vi hjälpa till mycket för morsan var aldrig hemma snart sagt. Hon var van att jobba hårt för att få ihop till försörjningen. Morfar dog (man sa att han hängde sig på grund av en skuld på 85 kronor) när hon bara var fem år och hon hade fått lära sig tidigt att dra sitt strå till stacken.

På sommaren sprang hon bara i skogen och plockade bär och sålde. När hon inte var ute och plockade allt möjligt så stickade hon. Vi hade köpt en stickmaskin som hon lärt sig sticka på. Sedan stickade hon strumpor som farsan sålde i Kallhäll.

På vårarna var vi ute och plockade nässlor. Ibland åkte vi båt in till Hötorget i stan för att torga. Då brukade jag få följa med. När morsan var åstad och åt och drack fick jag sälja. Vi kunde sälja bär och blommor. Allra mest var det hallon. När det var hallontid åkte morsan ofta. Vildhallonen var från trakten kring Sundby och Ön.

På söndagarna när farsan var ledig gick vi upp tidigt på morgonen. Vi gick ut när klockan var sex. Farsan och morsan först och så vi tre ungar efter. Jag skämdes så inför folk för det. Det var inga andra som höll på så där så varför skulle vi göra det, tyckte jag. Då det var gott om hallon fick vi plocka mycket – 30 liter nästan – och så vid middagstaget åkte farsan hem och tömde och kom tillbaka med tomma kärl. Sedan fick vi plocka till kvällen. Då var jag trött och led på allting. Usch! 45 öre litern fick vi för hallonen på torget.

Då det inte var så mycket bär att det lönade sig att åka till stan och torga, fick jag cykla runt bland annat till Kungsängen och bjuda ut vad vi hade. ”Önskar herrskapet köpa lingon?” (eller vilka bär det gällde) fick jag säga. Sedan fick jag åka runt och leverera beställningarna. Ibland kunde jag få bekymmer – som den gången då jag skulle lämna ett par liter smultron till Tång. Jag hade fått tillsagt att gå till fots så att bären inte skulle skadas. Men, det gick ju lättare att ta cykeln förstås .... när jag kom fram var smultronen alldeles ihoppackade efter den skumpiga färden. Jag fick givetvis avdrag vid betalningen och olycklig återvända hem till de väntande förebråelserna. En annan gång fick jag avdrag därför att pigorna på Sundby hade satt i sig en del av de blåbär jag haft med mig. Detta hann de med innan frun betalat mig för bären.

En gång när jag var nio år och hade fått följa med till torget i stan blev jag bjuden på min första banan av en farbror som satt på båten. Jag hade aldrig sett någon banan förr och jag visste inte om den skulle ätas eller vad. Han hade inte börjat äta själv så jag satt och höll i min banan ända tills jag såg att han plockade skalet av sin. Då gjorde jag lika dant och tyckte det var gott.

Vårt hus hade ett stort potatisland där vi förstås ofta fick jobba. Och så hade vi höns. De fick så lite mat så att mina systrar och jag trodde att de skulle svälta ihjäl, men värpte gjorde de. Vår granne, som alltid gav sina höns mera mat, hade en pojke som hette Olle. Han

brukade kasta en extra ranson till våra höns. ”Maten hinner knappt till marken förrän hönsen pickat i sig”, brukade han säga.

Det var dåliga tider och ont om jobb. Folk blev ofta uppsagda just inför jul eller andra storhelger. Farsan jobbade först vid Brunna men sedan började han i Kallhäll där han fick lasta tackjärn. Ofta cyklade han till sitt jobb men när det var vinter fick han gå till Kungsängens station. Inte sällan fick han gå hela vägen till Kallhäll.

Alldeles framför vårt hus låg dansbanan. Det fanns inget staket emellan så när det var dans och det regnade kom alla människor upp på vår trappa. Sen sattes det upp staket för att de inte skulle trampa ner på vår tomt.

Festerna brukade börja tidigt så vi barn brukade kunna var med och dansa ett tag innan det blev sängdags. Sen hörde vi musiken när vi låg inne i sängarna. Ibland slogs de på dansbanan – då stod vi alla och tittade i fönstren.

Jag hade ett tvåradigt dragspel som jag lärt mig spela några bitar på: en vals, en hambo, en schottis och en polka. En gång när jag var i 10-årsåldern var det lantarbetarfest, men spelmännen hade fått förhinder. Då kom några danssugna in till oss och bar ut mig och satt ner mig med dragspelet på dansbanan. Där spelade jag mina bitar om och om igen hela natten. Och nog dansades det den kvällen. När man sedan tog upp spelpengar blev det 21 kronor – det var en hel rikedom på den tiden!

Dragspelet hade en alldeles egen historia. Det hade jag vunnit på lotteri några år tidigare då vi bodde i Annelund, Håtuna. En som bodde där sålde lotter och jag tog nummer 56. På det numret vann jag dragspelet. Lottförsäljaren kom till oss och spelade på dragspelet medan jag tittade på och lyssnade. Så en natt drömde jag att jag kunde spela en låt. Jag gick opp och tog dragspelet, och tänk, jag kunde låten. Nästa år kom samme lottförsäljare igen med en nytt lotteri. Då tog jag lott 56 igen, och se, denna gång vann jag en fiol!

Till dåtidens kända personligheter i Västra Ryd hörde Trollkalle. Men hans berömmelse var mest grundad på skräck. Han bodde i ett skjul och hade hemskt många katter. Folk var rädda för honom för man trodde att han kunde trolla. Det var en som hade slagit ihjäl en katt, sas det, och då hade Trollkalle sagt att gärningsmannen ”skulle samma öde dö” och det gjorde pojken. Han dog av en blödning. Den här händelsen hade inträffat långt tidigare så det var väl aldrig någon som kunde kolla om det fanns någon sanning i det. Vi ungar var väldigt rädda för honom i alla fall. Han spelade munspel och katterna hoppade och dansade. Vi stod utanför och tittade på honom – men bara han kom ut så blev vi skräckslagna. Men han hade ju så många katter så antagligen var det väl inget konstigt om de var lekfulla. Han brukade ofta åka och meta fisk åt katterna. Så åt han väl själv också, kan jag tro.

Trollkalle liksom många av de människor som då fyllde vår vardag är nu ett minne blott. Borta är också båttrafiken, de två affärerna, skolan och dansbanan. Buskarna däromkring skvallrar inte om de förälskelser de sett gro eller de blodiga slagsmål de bevittnat.

Då vi flyttade ifrån Västra Ryd var jag redan ”stor”. Jag hade konfirmerats och enligt dåtida bruk ansågs jag då vuxen. Jag hade även haft min första riktiga ”plats” hos en familj i Kungsängen. Då de flyttade till stan följde jag med dit också ett tag.

(Namnen är fingerade)

Svea Lööwf

Höstdikt

Här sitter man nu i tillvarons höst
och umgås med sina minnen.
Ur minnenas flod man hämtar sin tröst
och fröjdas i sina sinnen.

Man tar sig ett ”glas” och
sjunger en trall
ty ännu så länge står man ju pall.
Fast en sak är säker i alla fall:
en dag ”trillar man av pinnen”.

Vi skriver i Upplands-Bro 8
Emy Eriksson

Vi flyttar till Upplands-Bro

När Kerstin och jag som pensionärer flyttade till en gemensam lägenhet i Kungsängen den 1 september 1977, var och en från sin tidigare bostad, var vi beslutna att göra allt för att bli hemmastadda där och få detta för oss dittills nästan okända område i Stockholms närhet att bli vår nya hembygd.

Vi hade redan läst i tidningen att ett så kallat hembygdsprojekt skulle genomföras i Upplands-Bro med start den 1 oktober 1977. Det var ju som gjort för oss och vi var med från introduktionen i Broskolan, där vi lyssnade till bland annat en representant för Historiska museet, kulturnämndens ordförande och slutligen till Anna, Berit och Leena. Börje Sandéns promenad till Dalkarlsbacken för att visa ”de fyra vägarna” deltog vi i några dagar senare. Det var en ovanligt rolig guidad tur, som gav oss en första orientering i ortens historia och geografi.

Kollektivfärdmedlen kunde vi från början utnyttja till fullo, men det finns delar av kommunen, som inte kan nås annat än med bil (som vi inte har). Den glada och öppna vänlighet vi mött gjorde oss djärvare och när det annonserades om en träff i Tjusta skola med föredrag av Börje Sandén bad vi – och fick - följa med själva föredragshållaren i hans bil. Vid det tillfället delades de första exemplaren av HISTORISKA NYHETER ut, det nummer som man inledde hela projektet med.

Till konserten i Säbyholmsskolan före jul 1977 var kollektiv taxi anordnad från Bro. Medan vi telefonerade efter taxi för hemfärden kom ett alldeles obekant par och erbjöd oss åka med i deras bil. Den härliga konserten jämte en så spontan vänlighet blev en underbar upplevelse för oss.

Vi blev medlemmar i Stockholms-Näs hembygdsförening och har på brasaftnarna träffat många trevliga och intressanta människor. Vi har också fått hjälpa till med praktiskt arbete inom föreningen.

Vid ett föredrag på biblioteket i Bro efter nyåret 1978 frågade Berit oss om vi skulle vilja besöka något daghem i kommunen och kanske fortsätta besöken regelbundet. Det lät spännande och vi sa ja under förutsättning att vi fick gå tillsammans på samma daghem. Men när Berit hämtade oss för att introducera oss i ett av daghemmen kände åtminstone jag mig ganska skakis. Kerstin har arbetat med barn men icke jag. Vi fann alla barnen samlade i en lekhall – ganska dämpade även de – kanske väntande att få se ett par monster. Men innan vi visste ordet av satt vi alla på golvet i en enda röra och lekte under skratt och skrik. Berit var nog lika omtumlad som vi när vi sa adjö den gången under utbytande av varma vänskapsbetygelser och kramar. Sen dess har Kerstin och jag varje vecka besökt daghemmet med uppehåll för sommar- och jullov och redan sett två grupper 6-åringar försvinna till skola och fritidshem.

Vi kan inte bedöma hur barnen upplever våra besök men de allra flesta tar emot oss med uppenbar glädje varje gång. Några undrar över rynkor och frågar: ”Hur gammal är du?” ”Hur långt kan du räkna då? Till femti?” Det räcker inte och så får vi räkna vidare till mera svindlande höjder. Det obehindrade knäandet, rullandet och hasandet på i och för sig noga städade golv förledde mig att använda en lättvättad klänning flera gånger i rad. ”Har du inga andra kläder?” yttrade en modemedveten skönhet på fem vårar. Jag kände att jag måste skärpa mig.

Kerstin spelar och sjunger och kan dramatisera visor och lekar. Det här daghemmet har faktiskt tillgång till piano. Själv har jag inga sådana talanger utan jag bara är med barnen, lyssnar på dem och svarar ordentligt. Det kan vara knepigt att ha tre småbarn i knäet och hålla en bok med en hand och läsa. Det får inte bli fel heller för daghemmets böcker kan barnen

utantill och vet precis vad som ska hända på nästa sida. För 6-åringarna lönar det sig att själv läsa in och återberätta innehållet i någon bok för äldre barn. Såna kan vara mycket intressanta också för vuxna. För att fånga uppmärksamheten gäller det att vara dramatisk och konkret.

För vår del vill vi bägge omvittna den glädje och tillfredsställelse kontakten med barn, daghemspersonal och föräldrar har gett oss. Det är mycket stimulerande att umgås med barn och det har i hög grad bidragit till den trivsel vi känner som invånare i Upplands-Bro. Vi vill också gärna rekommendera andra pensionärer, som har tid till övers, att bli ställföreträdande morfar eller mormor på något daghem. Tänk så skojigt att ibland ute i affärer, på bussar och tåg träffa på en liten god vän man fått.

Vi skriver i Upplands-Bro 8
Gunilla Nilsson

KOMVUX i Upplands-Bro – en skola jag aldrig glömmer

Jag ska börja skolan och jag vill bli arbetsterapeut!

De orden kom som en blixt från klar himmel en januarikväll för tre år sedan. Hade någon frågat mig dagen innan om jag kunde tänka mig att börja skolan igen, så hade svaret blivit ett definitivt nej. Men nu satt orden där och det var jag själv som hade tänkt dem!

Om jag då hade känt till att det skulle ta ett helt år, innan jag kunde börja studera, hade jag nog lagt planerna åt sidan med en gång. Nu visste jag alltså inte det utan beredde mig på att börja i augusti samma år.

Dagen efter ringde jag till KOMVUX i Kungsängen och förhörde mig om möjligheterna att få läsa in grundskolekompetens (årskurs 7, 8 och 9) som jag i första hand behövde. Jag ville läsa på dagtid och fick beskedet att man just det året planerade att starta grundskolekurser på dagtid i augusti om intresse fanns. Det var ju ett glädjande besked för mig.

För mig innebar det dock en utgift att gå i skolan och jag hade tänkt finansiera skoltiden med studielån. Min förvåning var stor när jag fick veta att jag hade möjlighet att få ”studiepenning”, ett slags studiestöd som till största delen inte var återbetalningsskyldigt. Jag tyckte att det lät för bra för att vara sant så jag ringde till Arbetsförmedlingen för att få det bekräftat. Jodå, det var sant – det var bara att söka! Samtidigt hade det informerats om det i TV, men det hade gått mig helt förbi.

Jag sökte studiepenning och fick avslag. Jag sökte igen och fick avslag. I augusti började skolan och trots avslagen så började jag också. Inkomst hade jag ju faktiskt – jag arbetade på kvällarna. Men jag visste att det här klarar jag inte av. Skola på dagen, arbete på kvällen och däremellan två barn i förskoleåldern att ta hand om och dessutom läxor. Efter fjorton dagar var jag tvungen att sluta skolan.

Efter en vecka ringde en lärare och tyckte att det var tråkigt att jag inte kunde fortsätta. Hon gav mig samtidigt rådet att personligen gå upp till studiemedelsnämnden och tala med någon tjänsteman. Nästa vecka var jag där. Den jag talade med lovade ingenting men till jul samma år fick jag min ansökan om studiepenning beviljad. Samma dag fick jag besked om att mina barn var välkomna att börja på ”dagis”. Lyckan var stor!

Så började skolan igen. Två års studier låg framför mig innan grundskolan skulle vara avklarad. Jag hade ingen idé om hur jag skulle klara av det eller hur studietiden skulle bli. Jag hade gått ut sjuårig folkskola femton år tidigare med ett starkt minne av att läxor var tråkiga. Skillnaden på fysik och kemi visste jag inte heller. ”Alltid lär jag mig något” tänkte jag. När jag efter några veckor fick veta, att arbetsterapeut var en populär yrkesutbildning och att det krävdes nästan bara femmor (högsta betyg) för att komma in på den utbildningen, förstod jag att jag måste sikta lägre.

Första tiden av första terminen gick fint. Det kändes fantastiskt att gå i skolan igen. Jag läste kemi och hade nu lärt mig att det handlade om atomer och molekyler för det mesta. Det var som om en ny värld öppnat sig för mig, för det handlade om saker, som intresserade mig mycket. Men så plötsligt en dag tyckte jag att nu går det inte in mera i hjärnan. Det var som om alla grå celler var sprängfyllda och det fanns inte utrymme för mer lärdom.

Jag talade om vad jag kände för mina skolkamrater när vi satt och gick igenom läxorna på en rast. Det var skönt att höra att jag inte var ensam om att känna på det viset. De flesta av mina kamrater kände sig fyllda av lärdom. Vi begrep dock, att man inte blev fullärd på en halv termin, så det var att kämpa på, trots att man ibland drömde om skrivningar och aldrig kände av någon fritid, för man hade alltid läxor, läxor, läxor....

Sommaren kom snabbt det året. Våren hann jag inte känna av. Aldrig har årets första månader gått så fort som det här året. Äntligen var skolan slut och jag kunde koppla av skolarbetet. Det var skönt att slippa tänka på läxor ständigt och jämt och jag kunde gå och lägga mig i normal tid på kvällarna. Jag arbetade sex veckor under lovet, men också det var som semester eftersom det inte medförde några läxor eller skrivningar att tänka på.

När tiden för nästa termin kom så längtade jag ändå tillbaka till skolan, trots läxarbete. Jag hade upptäckt hur fantastiskt roligt det var att lära mig något. Dessutom hade jag fått många nya kamrater som jag nu åter skulle få träffa.

Vid varje termins slut var vi alla glada över att skolan var slut. Lika mycket glädje kände vi nog alla när vi träffades igen vid varje ny termin. Vi lärde oss snart att det var normalt att få en ”svacka” någon gång (ibland två-tre gånger) på terminen, då allt kändes hopplöst. Vi visste nu att det ”gick över”. Snart hade vi alla klarat av grundskolan eller delar av den. Vi skingrades och gick åt olika håll men många av oss har fortfarande kontakt eller fortsätter att läsa tillsammans på gymnasienivå. Många kom in på yrkesutbildningar för att lära sig till sjuksköterska, sjukgymnast, förskollärare, tandsköterska, arbetsterapeut eller något annat.

Själv hade jag lärt mig en hel del. Jag visste nu att historia inte alls var så tråkigt som jag mindes från folkskolan. Samhällskunskapen hade lärt mig mycket och jag kunde nu läsa och förstå politiken i massmedia bättre. Även miljöförstöring och kärnkraft blev jag lite mer insatt i. Ja, jag tyckte det var så fantastiskt att jag ville veta mera och fortsätta med gymnasiestudier.

KOMVUX i Upplands-Bro har även hjälpt mig att förstå lite av lärarnas problem och helst då när det gäller betygssättning. Jag träffade ingen som såg fram emot det tillfället. Är man vuxen och sätter sig på skolbänken igen, kan många känna rädsla och osäkerhet att tala högt i klassen. Vid skrivningar kan det totalt ”låsa sig” så att man svarar fel trots att man kan det rätta svaret. Besvären brukar vara övergående men lärarens problem med att sätta betyg på elevers kunskaper kvarstår dock.

Rektor vid KOMVUX har det mest arbetsamt mellan och i början av terminerna. Allting ska klaffa vid starten. Oftast har det gjort det, men det har hänt att vi har fått springa omkring och leta efter tomma lektionssalar. De vuxenstuderandes skara har blivit stor men kunskapstörsten är inte mindre den, så det gjorde inget att vi fick springa lite. Det mest sorgliga var att lärarna fick mindre tid till undervisning.

Hur vi än sprang, så hittade vi dock aldrig något ledigt rum enbart för KOMVUX-elever, där vi ostörda kunde samtala och göra läxor. Kanske är det en stor pretention men en mycket motiverad! Detta är dock en av de få negativa saker jag kan nämna med KOMVUX. ”Betygshets” är en annan som jag inte tycker passar in i KOMVUX – eller någon annanstans heller. Man kan inte göra mera än att försöka prestera sitt bästa – sedan måste man ha förtroende för lärarna att de är rättvisa i sin betygssättning.

Trots att det kändes motigt ibland – eller kanske på grund av det glömmer jag aldrig tiden vid KOMVUX.

Vi skriver i Upplands-Bro 9
Dagmar Tamm

Gumman grunnar

Gumman ligger på sal bland fem andra kvinnfolk av olika åldrar och krämpor. Det är tid för ronden. Dörren far upp och in ångar tåget, först, som sig bör, loket – överläkaren, därefter kolboxen - biträdande överläkaren och så övriga läkare och sköterskor som sista vagnar i tåget. Små uppehåll vid varje säng med innehåll, man är ju bara innehållet i en säng. Gummans säng är tydligen alltför obetydlig som anhalt för att tåget ska göra uppehåll där. När alla andra fått några ord, i bästa fall, vänder tåget mot dörren. Vid gummans säng spårar plötsligt kolvagnen ur och säger att ”hon får gå hem idag”. Gå hem – jo jag tackar jag. Så försvinner tåget i ilfart för vidare befordran till nästa sal. Allt går på några minuter.

Blev man klokare tro, efter det besöket? Man ska nog inte ligga och hoppas på att man ska vara annat än en säng eller ett nummer, när man är sjuk. Ett stycke människa, som är nyfiken på sin kropps innanmäte eller dess funktion. Sånt begriper hon i alla fall inte. Tror dom, ja!

Eftersom man fått ett huvud med en del inuti, bland annat humor och iakttagelseförmåga kan det hända en hel del medan tåget passerar. Gumman upptäcker en dag att läkarna är klädda så lätt som möjligt, vilket betyder landstingets ficklösa vita byxor och T-tröjor med gröna emblem här och där. Gumman, som ser det mesta och lägger märke till det mesta, upptäcker förstås att en av läkarna står och trevar efter sin näsduk, men var ta den? Inte i en obefintlig ficka i varje fall!. Han sliter åt sig en pappershandduk vid tvättstället, snyter sig ljudligt och slänger den med innehåll i papperskorgen. Han ser lättad ut och så går ronden vidare, som om inget hänt. Allt har gått oförmärkt för alla utom för Gumman, som ligger på sin säng och ler för sig själv åt det hela och tänker: ”Skönt att se att läkare också är vanliga människor med mänskliga vanor och behov.” Man kan undra ibland och tycka att det kan vara lustigt att ligga på en sjuksal, trots allt!
Gumman, det är jag det.

Vi skriver i Upplands-Bro 9
Dagmar Tamm

Min julfluga

Juldagens morgon 1974.

Som vanligt sitter jag och stirrar ut medan jag dricker mitt morgonte, stirrar på samma utsikt som alla morgnar sen flera år. Det är juldag, utan vare sig snö eller klar luft. Bara grått, grått precis som på vilken höstdag som helst, med fallande löv. Nu finns inga löv längre, bara den gröna gräsmatten, för det ser gårdskarlen till. Det lyser bara grönt, grönt. Fel! Nog borde det vara vitt om julen! Jag tänker gärna och ofta i färger och även om detta är vackert, bör det höra årstiderna till att växla färg. Vitt om vintern, eller hur?

Som jag sitter här, hör jag plötsligt surret från en fluga. ”Nu hör du väl ändå fel”, säger jag för mig själv och låter blicken stanna på fönstret. Jo, där kryper en stor däven fluga lite stelbent omkring. ”Nu är du väl i alla fall lite tossig”, säger jag. ”Vintern är lång ännu, så du har tagit fel när du vaknat så här mitt i jultiden, din arma dumbom.”

Jag följer hennes långsamma gång över rutan och väntar att hon ska dimpa ner och bli liggande med benen i vädret. Då, plötsligt, som för att visa att hon inte alls är trött eller slagen av vinterkylan, sätter hon igång en yster dans. ”Ja, dansa du”, tänker jag, ”det varar nog inte så länge” och så, där ligger hon, precis som jag förutsade, gör några stela försök att komma på benen och så ligger hon helt stilla. Det ser ut som om hon återtagit sin vintersömn. ”Ja, sov

du, jag ska inte störa dig”, säger jag och återgår till mitt te. Så lite kan få mina tankar att vandra mot ljusa förväntningar. Visst kommer det en vår igen med nytt liv, så säkert som Amen i kyrkan, och allt detta för en dum liten julflugas misstag.

Vi skriver i Upplands-Bro 9
Oskar Åkestad

Storstövlar i Bro

Morgonljuset dröjer, vill inte komma, inte ta över natten. Istället börjar regnet plaska mot rutorna åt öster, där man väntar att solen skall tända morgonrodnaden. Inte en snögnutta på mark och vägar kan ses. De hopskottade högarna från trettondagssnön är bortregnade de också. Ett par läderstövlar ligger slängda vid staketet som omger pingisbordet. De är begagnade, men ser ut att vara i gott skick. Jag funderar över hur de hamnat där. Har äldstpojkarna i grannhuset vittjat någon sopbehållare och funnit dem intressanta och släpat med dom en bit?

Sulorna ser tjocka och bastanta ut; inte mycket klampat med dom inte. Kanske kommer dom från byggplatsen? Varit någon äldre byggjobbares? Kanske har de skavt på hälarna, som läderstövlar ofta gjorde, och nu blivit kasserade. Slängda och ersatta med gummistövlar, som bättre står emot väta och fordrar mindre skötsel.

Det är ändå något rejält med ett par storstövlar i läder. De ser hederliga och förtroendeingivande ut. Men jag var rädd för dom som barn. Att bli trampad av dom som barfotabarn på somrarna. Att få tårna under en klackskålla i misshugg. Det skulle nog bli bara mos kvar, inbillade jag mig.

När dagen nu äntligen beslutat sig för att låta natten vara slut, kan man se att det finns järnskållor runt klackarna; alltså är det nog riktiga gamla storstövlar från landet. Det är nog den äldre, ensamstående kvinnan som langat ut dom! Det var nog hennes man som nyttjade dom i livstiden? I början, före halvsulningen, var de säkert brukade vid resor till banken och systemet.

Ingen hade förr så lätt att få igenom växlar i länsbanken som bonden från egen gård, klädd i nysmorda stövlar och med storkavajen högknäppt i halsen. Platt intet betydde det om det fanns svart under naglarna och lite lagårdsavfall i tumgreppet.

Med en sån person kunde också skickebud göras till bolaget. Förordningen om utköp på högst två böcker, förutom egen, ifrågasattes aldrig då. Problemet var bara för vederbörande att komma ihåg hur mycket det skulle vara på den och den boken i bunten som fiskades fram. Sorterna var det sällan bekymmer med: Renat till vardags, Kron till helgerna och någon liter konjak extra när det gällde bröllop, begravning eller 50-årsdag. Det där kände storstövlarnas innehavare till och redde upp till belåtenhet. Och på samma sätt förväntade han sig att bli ihågkommen, när det var någon annan odalmans tur att göra den ofta mycket tidskrävande resan till tätorten.

Onekligen var rejäla och välskötta läderstövlar på Sveriges landsbygd länge en symbol för ordentlighet och präktighet medan de i andra länder utgjorde en påfallande krigsmaktsdetalj.

Tänk, jag som skulle skriva om dagens dystra väder och så har det blivit en hel sida om ett par gamla storstövlar, som ligger här utanför fönstret och blir allt våtare och skitigare. Lite obestämt morrar det i själen med en tanke på att det skulle kännas tillfredsställande att hämta in dom, skura dom rena, stoppa i tidningspapper, låta torka och ge rätta smörjelsen. Ack ja!

Vi har nu fått förmiddagskaffe med hembakade bullar till. Det smakar alltid bra och är kaffet starkt piggar det också upp. Regnet bara fortsätter. Allt är genomblött. Stackars utejobbare, skogshuggare och andra. Skall det någonsin åter bli en riktig vinterdag, med gnistrande snö och knarr under sulorna?

Barndomens vintrar, nog var dom väl både snörika och långa? Solvarma aprildagar minns jag säkrare. De förmedlade också starka luktminnen. Jord och gräs, som varit snötäckta lång tid, luktar på ett särskilt sätt när solen värmer. Mina varma aprildagar har ett speciellt luktminne: bondstugan som var mitt barndomshem låg på hälleberget och när gårdstunet var fritt från snö på vårarna blandades luften från fjolårsgräs med lukt från människans eget vatten.

På den tiden fanns inte WC på bondställena och när dagens sista gärning skulle ske blev den ofta gjord vid stugknuten. Det var för långt, kallt och omständligt att gå till dasset. Därför minns jag vårens dofter som lite bemängda med kisslukt från berghällarna. Påminnelsen om vinterns missgärningar försvann dock lyckligt nog vid första, milda vårregn.

Vi skriver i Upplands-Bro 9
Oskar Åkestad

Offer

Rätt tidigt på söndagsmorgonen hade jag strövat vid sjön på Frölunda fritidsområde och vid återkomsten funnit barn och barnbarn hemmavid på besök.

Jag berättade om hur lugn och stilla sjön varit i soluppgången och vilka fåglar jag sett i land och på vattnet.

Jag sa, att därute på udden har fritidsfolket fint med promenadstigar, raststugor och möjlighet att elda på iordningställda platser.

- På berget, alldeles vid sjön, har dom byggt en ny eldplats som liknar ett altare, sa jag.

- Vad är ett altare morfar, sa det förhoppningsfulla barnbarnet tvärt.

- Har inte fröken i skolan berättat om det, sa jag i förhoppning om att undkomma resonemang om byggsätt och religion.

- Nä, det har vi inte hört något om, blev svaret.

- Nu får du allt berätta, sa dottern – för att komma undan själv förstås, tänkte jag.

- Jo, ser du, ett altare är egentligen en stenhög, som dom lagt upp ordentligt för att elda ved på. Dom användes av många folk i världen för att offra på.

- Hur gör man när man offrar, morfar?

Ja-ha, nu var morfar fast, det såg jag både på föräldrarna och kära hustrun. Inte såg dom särskilt ledsna ut heller.

- Jo, ser du Björn, dom som hade djur slaktade ibland ett får, en get eller bara en tupp och den la dom på elden, som dom hade tänt på altaret, för att det skulle röka bra.

- Men varför elda dom upp djurena, så det rökte?

- Jo, ser du, dom menade att röken skulle stiga upp till Gud i himmelen och då skulle han bli snäll och låta det växa bra i lantbruket och låta husdjur och människor få många barn så att de skulle kunna klå alla fiender.

- Morfar, jag tycker det var dumt att bränna upp fåren, tänk om dom hade tjock ull?

Men funderingarna blev till synes inte så gamla, för strax kom det – ska vi spela kille nu?

Vi skriver i Upplands-Bro 10
Svea Lööwf

Min mammas barndom

Klöv, där min mormor föddes, är nu borta, så det jag tänker berätta om gäller Råby vackra jordbruk, som fanns i mitten av 1800-talet. Mina morföräldrar var då de som styrde på den gamla kungsgården, som höll ett gediget rusthåll. Där föddes mamma Hilda år 1862 och fyra barn till, två pojkar och tre flickor fanns i familjen.

På den tiden var barnen strängt hållna, arbete och lydnad från barnsben var A och O. Varje söndag måste alla till Guds hus, kyrkan, vare sig de ville eller inte. Råbyfamiljens reserverade bänk i Bro kyrka var nummer 6 på vänster sida. Där sitter jag också nu men mest på vardagarna, då jag går ut med min kamera och ”studerar” naturen. Ofta på sommaren tar jag en vilopaus just därinne, mina sinnen får då frid och ro. Jag förstår min mammas motvilja mot söndagstvång, det var de enda lediga timmarna i deras långa hårda arbetsvecka. Tänk om de istället kunnat gå och vila med en bra bok på eget rum eller åka till vänner. Men det var inte att tänka på, det var då ingen vila att sitta två till tre timmar och lyssna på en ”Gubbe” i svart kappa och bibel i hand, som dundrade om hur ogudaktiga alla var. Skönare avkoppling hade nog funnits, det är jag säker på.

Barnen gick i en skola, som heter Sandhagen. Huset finns kvar ännu – det är sommarnöje nu. Läraren bar namnet Halta Kalle, en man som kunde lite mer än andra. I den skolan fanns några bänkar av trä, som barnen satt på med böckerna i knäet och lärde A, B, C, D, att ljuda ihop till ord osv. Det var inte skolgång varje dag. Dels skulle barnen jobba hemma när så behövdes, dels hade inte kommunen råd att hålla ”öppet hus”. Läraren behövde ju ha ersättning för att det gick åt många rottingar för att slå in ”vett” i bonnungar och arbetarbarn. Annars var ju lönen in natura från de hem som ägde gård, jord och djur. De barnen hade det oftast bättre än barnen från statarlängorna. Där det inte fanns så det räckte till att mätta familjens egna magar. Men folk blev det av dem, allesammans.

Mamma berättade att det fanns ”rå” på Råby, som alla lärde sig att respektera – ett slags övermakt. En söndag då den yngre brodern Richard inte ville åka med till kyrkan sa han att han var sjuk. Han fick stränga order av morfar att gå till sängs men när familjen kommit utom synhåll från hemmet gick pojken ner till ”snickarboa” för att tälja en båt åt sig, som han skulle ha och leka med i stordiket, som fanns i närheten. Men se det här höll på att kosta honom livet, berättade mamma. Bäst han stod vid hyvelbänken slog det till så hårt i bänken att prylarna hoppade. Han väntade en stund men allt var så tyst så att han fortsatte sitt snickrande. Efter en stund blev det ett oväsen och han fick sig en dagsedel, som gjorde honom illamående och han fick en blånad på ena kinden. Han sprang ifrån båten, rusade in i huset och låste om sig och gick till sängs. Men när morfar fick se båten i boden fick Richard en risbastu till på köpet för sin olydnad. Så var det på den tiden, den ”gamla goda”.

När mamma och hennes syskon blev vuxna ville de förstås ut och roa sig. Det fanns en dansbana här i gamla Bro men de måste be om lov till att gå ut på kvällarna. Till klockan tio fick de vara ute – det var ju inte lång tid att dansa och ha roligt på. Men klockan tio gick morfar ronden och såg till att samtliga ungdomar var hemma och i säng. Det var dom också, men på dagen när dom gick för att mjölka korna, tog dom med sig skor, kläder, tvål och kam och gömde bakom buskarna i Hagen. Efter klockan elva när allt var tyst i huset klättrade dom ut på en stege och sprang för att klä om sig. Socker i en ficka fick tjänstgöra som hårpomada. Dom hade lockigt hår – det var högfärd – och det gällde att smeta dit lite som höll sig. Det blev socker!

Sen måste dom vara ute hela natten och klä om bakom busken för att kunna gå direkt till lagårn och djuren klockan halv fem. In kunde dom inte gå, ifall det skulle hända att morfar hade ”ärende ut”. Mormor visste om att barnen var ute på det här sättet. Pojkarna hade lite

lättare att få vara ute, de hjälpte sina ”syrror” många gånger med att sticka åt dem en smörgås före jobbets början på söndagsmorgonen.

Ja, så var livet för ungdomarna hos de mina, stackars dom, att sitta i kyrkan tre timmar. Jag undrar just hur mycket nytta och glädje dom hade av det. Men starka, glada och duktiga blev barnen, de som nu är borta, där inga vedermödor finns. Jag är så glad och stolt över att jag hann med att få lyssna till berättelser om min mammas uppväxttid och mest spännande var det ju att höra om ”rået” i Råby, där så många underliga saker hänt. Jag har varit där och fotograferat hemmet men något ”rå” såg jag inte, det är nog för bråkigt där tror jag.

Vi skriver i Upplands-Bro 10
Hugo Karlsson

Andra tider

När kökspigan och stordrängen
gick hem från midsommarsvängen –
inunder björken på herrgårdsängen
de bäddade sig älskogssängen.

De låna hästen
och for till prästen,
för storken skulle ju bli första gästen
fast dåligt de hade att stoppa under västen

Du allra kärestan mi´ -
vi får väl statare bli.
Jag ska nog på herrarna få pli –
men se där fick han ändå tji.

Pigor och drängar – de kallades pöbel och pack.
Nå´n gång hände det väl att bubblan sprack.
Då fick bonn´ på käften så det sa smack –
och sen drängen från gården stack.

Arbeta träl – du får vila i graven!
Så hårt ställdes ofta kraven
när kastveden lades i traven
och fötterna blödde av stövelskaven.

Men det var inte mycket annat att göra –
de hade ju inte förbundet att höra.
Nu är arbetsgivarna ganska möra,
de vågar oss inte så mycket störa!

För statare och dräng
det vankades ofta båd´ slag och däng.
De hade inte bakom sig LO och Sträng!
Om sånt händer nu kommer förbundet i flygande fläng.

Patron han skällde och svor
och visade makt och myndighet stor.
Stataren ägde ju knappt ett par skor –
på framtiden finns det ingen som tror.

I slotten det levdes i sus och i dus.
Statarbaracken den kallades inte ens hus.
Där luktade unket av fotsvett och snus –
där trivdes ingen bland råttor och vägglus.

När hustrun linet spann
på kinden tåren ofta rann.
Men för barn och make kärleksglöden brann –
han var i hennes ögon både stor och grann.

Sålda var de med hår och hull –
det var den stora fattigdomens skull.
Av ungar stugan snart blev full –
far han tyckte ju att mor var god som gull.

De hade inget av överflödet.
Vid arbetslöshet fick de spara in på brödet
och dricka av lingonamjödet.
De hade inte fackunderstödet.

Skomakare bliv vid din läst!
Statare stanna bakom plog och häst!
Nu kan de bli både doktor och präst
bara de flitigt sin läxa har läst.

När de äldre mot framtiden skulle se
kunde de absolut inte le.
De måste ju till kommunen gå – och be
för då fanns inte någon ATP.

Nu de gamla har sin pension.
De har gjort sitt livs mission.
Att det skall bli ännu bättre är vår vision –
det har nästan blivit en tradition.

Föredragen vid Svenska Lantarbetarförbundet avd 44 Håtuna 50-årsjubileum i Håtunagården den 19 april 1969.

Vi skriver i Upplands-Bro 10

Dagmar Tamm

En liten godnattsaga

Det kvällas och jag sitter vid mitt fönster och ser på himlen hur den skiftar färg. Just som solen dalar bakom grantopparna blir den gulrosa och sedan mattare blå och molntapparna blir, från att ha varit vita som bollar, mer och mer rökgrå, medan skymningen sänker sig så stilla. Kvällsbrisen avtar, så att löven bara rör sig, liksom ville de vagga någon till ro. Visst ger det ro att sitta så här och känna tryggheten komma och tacka för den dag som gått. Att lyssna till tystnaden och knäppa sina händer till godnatt. Jag tackar för det lugn och den trygghet, som jag känner, som jag så gärna vill dela med mig av till oroliga själar.

Så blir det dags att gå till sängs, men just som jag skall till att lyfta på sängöverkastet sträcker jag i stället ut mig och lägger mig att lyssna till farfarsklockans lugna tickande, just i takt med mitt hjärta, 60 slag i minuten. Då kommer funderingarna, hur många slag har pendeln gjort tills nu? Klockan är årsbetecknad 1816, så det vore nog jobbigt att räkna sekunderna som pendeln slagit sedan dess. Bara hos mig har hon funnits i 48 år och i släkten förmodligen sedan detta årtal 1816 och nu är det 1980. Fast nu tickar hon hos min äldste son, till de små barnbarnens stora glädje. Vilket fint sällskap före insomnandet, tick, tack, tick, tack och så de sköna dubbelslagen varje timma. Om jag någon gång låtit en gäst sova i samma rum som klockan, har jag fått höra på morgonen: ”Det kan ingen människa sova ihop med den där, som väsnas varenda timme”. För min del hör jag henne aldrig om natten, men stannar hon, ja då vaknar jag och undrar. I åratal har jag sovit gott av den jämna pendelgången.

Tänk att man blir fäst vid ett dött ting, om man kan kalla en klocka för ett dött ting. För mig är hon mycket kär och mycket levande, den gamla ärvda klenoden.

Hon kommer ursprungligen från Hedesunda utanför Gävle och på hennes framsida står det:
Med blytunkt sorjelod vår lefnads klocka går
Gud stadig glädje ger, när den sidsta timmen slår.
H W S 1816

Vi skriver i Upplands-Bro 11

Göta Dahlström, Arvid Karlsson, Axel Andersson, Nils Andersson och Gunvor Hansson

Ett ”vykort” över Bro vid sekelskiftet och hur vårt samhälle växt fram

År 1875 byggdes Bro järnvägsstation och ett år senare invigdes den under pompa och ståt av konung Oskar II. Så började vårt samhälle växa upp runt stationen här liksom på många andra platser i landet.

Handel och industri

Den första handelsboden i Bro låg vid nuvarande Stationsvägen, där Annikas damfrisering nu ligger, i vad vi i dagligt tal kallar ”bankhuset”. Den förste bodägaren hette C.F. Hägg och affären tillhandahöll allt från knappnålar och korv till kängor och sågar. Omkring år 1904-05 övertogs handelsboden av Emil Boije, som helst ville tituleras herr eller patron. Herr Boije hade en anställd bodbokhållare (dåtidens benämning på expedit), som ingen av oss kommer ihåg namnet på. Denne man sällskapade med lärarinnan, fröken Agda Lundqvist, som undervisade på Härneviskolan. Ett par år efter det att patron Boije etablerat sig i Bro fick han konkurrens av en handlare, Gotthard Jonsson, som i sin tur sålde till sin namne Viktor Jonsson. Alla som var bosatta i Bro innan Centrum kom till minns säkert ICA-butiken diagonalt mot järnvägsstationen. Affärens siste ägare, Sture Jonsson, är son till den ovan nämnde Viktor.

En liten bit från Bro, bakom Brogård vid Mälarstranden, där stadsbåtarna lade till omkring sekelskiftet, ligger en liten samling hus – idag till större delen fritidsbostäder – som kallas Fiskartorp. Här fanns redan år 1905 en handelsbod vars innehavare bar det poetiska namnet Oskar Linde. Handelsboden var mindre än de som låg uppe i Bro men hade dock kapacitet att betjäna såväl den dåtida Brogård som Tegelbruksbefolkningen samt båtresenärerna.

Boije öppnade sedermera en filial vid Säbyholms gård i det nedlagda gårdsmejeriet. Året för denna utvidgning av handeln var 1909.

Så har vi avverkat handeln och övergår till industrin. Där börjar vi som sig bör med den äldsta, som i detta fallet är Tegelbruket, vars verksamhet startade på 1600-talet. Bl.a. kan nämnas att teglet till Skokloster slott levererades från ”vårt” tegelbruk, som ägdes av greve Sparre. Från 1904 och ca 10-12 år framåt arrenderades tegelbruket ut till en man vid namn Hagberg. Arrendet övergick därefter till Mälardalens tegelbruk, vars två första företrädare hette Lundqvist och Andersson.

Omkring år 1900 byggdes den första industrin i Bro stationssamhälle i form av ett andelsmejeri, som låg där grammofonfabriken nu ligger. Förut hade de största gårdarna som Brogård, Önsta gård och Säbyholms gård haft sina egna gårdsmejerier, dit de små och mellanstora gårdarna fick frakta sin mjölk.

Går man från Köpmanvägen till höger in på Tunavägen låg förr, där radhusen på höger sida nu har sina garage, ett rött hus som i gången tid var rikt utsmyckat med snickarglädje i vitt. I detta hus bodde vår förste skomakare, en utlärd och skicklig yrkesutövare. Hedström, som mannen hette, kom hit redan på 1870-talet. Huset byggdes till i etapper och uthyrdes så att samtidigt med skomakaren bodde där ytterligare två familjer. Yrket gick i arv från far till son, som blev vid sin läst till omkring 1910. Skomakarstugan hette Tuna. Därav namnet på vägen.

Ovanför Tuna på Bagarvägen ligger bageriet stolt på krönet. Detta numera gårappade hus uppfördes på 1880-90-talet och den förste bagaren var Grip, vars liv ändades innan seklets slut av den vanligt förekommande lungsoten. Bagare nummer två, vars namn var Olofsson, bakade och levererade tillsammans med en anställd bröd till ett område, som idag motsvarar kommunens. Leveranserna skedde med häst och vagn. Dessutom sändes en hel del Bro-bröd

till kungliga huvudstaden med tåg. Den siste bagaren i Bro, som fortfarande är bosatt här, var Ernst Jonsson som avslutade bageriepoken på 1960-talet.

I det hus, som idag inrymmer Bro Sport, tidigare Grills ekiperingsaffär, startade fru Heyman, herr Grills syster, konditoriservering med ingång från baksidan till två små rum, som hade plats för 15 till 20 gäster samtidigt. Denna servering, som tillkom så sent som på 30-talet, övertogs senare av Göta Dahlström, en av upphovskvinnorna till detta vykort. Serveringen hade sin glansperiod under andra världskriget då ganska omfattande flyktingförläggningar upprättades såväl vid Toresta gård som i Håtuna- och Håbo-Tibble-regionen.

Posten

Posten, som från början delades ut på järnvägsstationen, inhystes 1917 hos stationsinspektor Berggren, då han gick i pension detta år. Berggren bodde i en villa belägen på hörntomten Stationsvägen - Byggmästarvägen, där nu sedan något år tillbaka en radhuslänga är uppförd. I mitten av 30-talet flyttade posten till hypermoderna lokaler i det funkishus, som är beläget mellan Tunavägen och bankhuset.

Byggherrar

De första byggherrarna i Bro var Olsson och Forsberg, som startade eget samma år som första världskriget bröt ut. Ett år senare kom Axel Andersson (även han ingår i gruppen som tecknar detta vykort) hit och började bygga i egen regi. Debuten gjordes hos Tamm på Ådö. Axel Andersson hade bekantat sig med Bro redan 1904, då han som lärling kom vandrande hit från trakten av Sagån för att deltaga i uppförandet av Kockbacka mangårdsbyggnad.

Bostäder

Det första ”radhuset” i Bro låg tryckt och hukande mot bergknallen till höger om Prästvägen. På samma plats ligger idag en garagelänga tillhörande dagens radhus därstädes. Den vitrappade längan fanns där redan från 1700-talet och dess inhysingar var fattighjon, som hade sin stat från Brogård. Brogårds ”pensionärshem” kallades Långa raden och hade plats för 7-8 personer. År 1920 fick en byggmästare Ricksson i uppdrag av greven att riva Långa raden. Natten innan rivningen skulle påbörjas brann huslängan ner till marken. Tvärs över gatan ligger än idag en låg röd länga som heter Klint, som i seklets början var fattigstuga och som idag är under upprustning av hembygdsföreningen på orten för att – om nu önskningarna går i uppfyllelse – bliva Bro hembygdsgård.

Den första villan uppfördes för målare Petterssons räkning på hörntomten mitt för järnvägsövergången till idrottsplatsen. Året var 1902. Åtta år senare var det dags för grundläggare Jonsson att bygga sin villa på andra sidan nuvarande Målarvägen. Om vi dröjer oss kvar vid Målarvägen och vandrar gatan framåt med ryggen mot järnvägen har vi omedelbart efter målarens villa en rödfärgad IOGT-lokal. Går du dit nu och tittar finner du två nyuppförda sluttningsvillor. Diagonalt över gatan i hörnet av Bagarvägen byggdes Folkets Hus på 1920-talet med tillhörande dansbana i skogsbacken ovanför.

Så växte bebyggelsen fram och för knappt 30 år sedan kom de första hyreshusen.

Vägnätet då?

Stockholmsvägen, f.d. E18, numera länsväg 840, är den allra äldsta och mest trafikerade. Över denna väg fanns grindar här och där, i huvudsak uppsatta för att hålla boskapen inom någorlunda avgränsade områden. Vid nuvarande Vivo fanns just en sådan grind och platsen kallades Norrgrind. Den lilla gatstumpen från korsningen förbi den höga skorstenen till daghemmet heter nu Norrgrindsvägen.

Nästa stora väg är Stationsvägen, som då kallades Kroghagsvägen och fortfarande har kvar sin sträckning från Ekboda över kroggärdena fram mot järnvägen med vilken den löper parallellt förbi stationen fram till bommarna. Allén, som börjar mitt för Målarvägen och sträcker sig över slätten fram mot Brogård och idag mest trafikeras av hundar med vidhängande ägare, var på den gamla goda tiden förbehållen endast greven och hans gäster. Intill spåren, mellan stationen och järnvägsövergången, låg en banvaktarstuga vars inneboende stationsskrivare hade det ärosamma uppdraget att förvara nyckeln till grevens bom.

Prästvägen kommer sedan i åldersordning. Därefter följer Lantmätarvägen och Norrgrindsvägen. Byggmästarvägen uppkallad förmodligen efter den tidigare i denna berättelse omtalade byggmästaren Axel Andersson, då sedan lång tid tillbaka hans villa ligger efter denna gata.

Detta ”vykort” har sammanställts av gamla Brobor, som har två saker gemensamt. De har bott större delen av sitt liv i Bro och är nu alla bosatta på Norrgården. Alla utom en, den som kanske forskat mest i Bros historia och som hade en aldrig sinande berättarström. Det har ju förflutit en tid mellan vårt samtal och dess renskrivning. Under denna tid har Konrad Björkman lämnat oss och med honom en bit historia.

De övriga som mindes och berättade är Göta Dahlström, Arvid Karlsson, Axel Andersson, Nils Andersson och antecknade gjorde Gunvor Hansson.

Vi skriver i Upplands-Bro 11
Börje Sandén

Mordet vid Norrgrind

Ett reportage från år 1841 *Ur Historiska Nyheter, Historiska Museet 1977*

MORDET VID NORRGRIND UPPKLARAT
MÖRDAREN DÖMD TILL DÖDEN AV BRO HÄRADSRÄTT
AVRÄTTNINGEN ÄGER RUM 22 JANUARI

Ingen trodde väl förra sommaren att mordet i Bro någonsin skulle bli uppklarat. Genom kronobefallningsmannen Groths skickliga pusselarbete med några sönderrivna papperslappar funna på brottsplatsen stod det visserligen snart klart, vem den mördade främlingen var. Men nu vet vi också vem mördaren är. Det är den för en serie tidigare brott dömde drängen Johan Gustav Mållberg.

Efter mordet vid Norrgrind fortsatte han sin brottsliga verksamhet under falskt namn. Han ertappades i Västeråstrakten och det var när hans fall kom inför hovrätten, som hans rätta identitet uppdagades. Samtidigt upptäcktes det att det var samme man, som setts tillsammans med den mördade på Jungfrukrogen i Bro kvällen före mordet.

Hovrätten överlämnade därför till Bro Häradsrätt att döma Mållberg för alla odömda förbrytelser. Så har nu skett. Mållberg erkände under strida tårar sina missgärningar, varefter han dömdes att mista livet genom halshuggning och ”att vara steglad”.

En kort sammanfattning av händelseförloppet i samband med mordet kan här vara på sin plats.

Det var den 13-årige Aron på Råby gård, som upptäckte liket i diket, när han den 1 juli 1840 som vanligt gick till Norrgrind för att om möjligt tjäna någon grindslant. Hans uppmärksamhet drogs där till några kringströdda papperslappar. När han undersökte platsen fann han blodiga stenar och blodfläckar på det låga berget invid vägen samt det med jord näsan helt övertäckta liket. Kringströdda kläder låg kvar och en tom plånbok låg i en buske.

Papperslapparna var det sönderrivna respasset för fabriksarbetaren J F Hudell från Stockholm. Innehavaren av Jungfrukrogen på det s.k. Kroggärdet kunde berätta att två män, som sagt sig vara vandrande gesäller, sent föregående kväll sökt nattlogi hos honom, men gått vidare då han begärt legitimation.

Tillsammans med en kördräng från Skromsta, med vilken de fått skjuts sista biten, hade de druckit åtskilliga jungfrur brännvin, innan de lämnade krogen vid 11-tiden.

Vid rättegången framkom att Mållberg av en tillfällighet träffat Hudell, som fått Överståthållarämbetets tillstånd att försälja varor på vissa orter. Mållberg hade under besöket på Jungfrukrogen beslutat sig för att döda Hudell och ta hans reskassa och varor.

När de lämnat krogen kände de snart att de måste vila. Mållberg hade då slagit Hudell i huvudet med sin snusdosa av mässing och därefter med några stenar fullbordat dådet.

Alltsedan sin dom väntar Mållberg på häktet i Uppsala. Domen har nu vunnit laga kraft och var och en som vill kan få bevittna avrättningen på Bro Härads rätteplats den 22 januari.

Fotnot 1980. Mållbergs avrättning var den sista, som ägde rum i Bro Härad. Platsen finns markerad i terrängen alldeles intill motorvägen, där cykel- och promenadvägen mellan Kungsängen och Bro går under densamma. Norrgrindsvägen vid Bro Centrum ligger nära mordplatsen.
(Uppgiferna framtagna av Herman Svenngård. Artikeln är en sammanfattning från Stockholms-Näs Hembygdsföreningens medlemsblad 1965:3)

Vi skriver i Upplands-Bro 12
Dagny Åberg

Mariedal från 1925

1925 slutade jag min anställning i Stockholm för att flytta med mina föräldrar till Mariedal, en gård på 30 tunnland åker och 30 tunnland skog. Stället var mycket nedgånget och år av hårt slit väntade oss.

Arbete

Dagarna började klockan fem på morgonen. Det första man fick göra sedan man ätit lite och druckit en skvätt kaffe var att skölja ren tunnan och sedan bära vatten tills den var fylld. Det var besvärligt, brunnen låg långt borta och jag fick så småningom förskräckligt långa armar och sned rygg. Men som tur var fanns det alltid gott om vatten i brunnen och vattnet var fint om man bara höll maskar och odjur borta. Trots att man fick lära sig att spara gick det ändå åt mycket vatten i hushållet.

Då vi sedan kom ut i ladugården var det första vi måste sätta igång med att hämta vatten till korna också. Sedan vi mockat och fodrat ut djuren med hö var det dags för mjölkningen. Vi mjölkade helt och hållet för hand för vid Mariedal fanns ingen elektricitet. Men vi hade inte så många kor och vi var två som mjölkade – morsan och jag – så det förtog vi oss inte på. Efter mjölkningen fick korna gröpe. Jag avundades morsan som fick stanna kvar och rykta djuren, själv måste jag gå in i huset och ta hand om disken. Varje eftermiddag upprepades proceduren i ladugården.

Ofta fanns det inte ved hemma så den måste letas fram och huggas. På vintern fanns väl en del upplagt – vi köpte kol då också – men på sommaren fanns det ingen. Till matlagningen och baket behövdes ved året om men vi eldade aldrig i rummen utan sov alltid oeldat – så frysa fick man lära sig. Bara då vi hade gäster eldades det i kaminen. Ljus fick vi från en jättelampa som man tände med en strumpa, när det blev modernt med sådana lampor. Innan dess var det bara fotogenlampor. Vi svor ofta när vi skulle tända den stora lampan, för det var lite knepigt, men fint ljus gav den!

Tvättade gjorde vi i en liten damm i trädgården. Morsan kokade och stod i och hade att göra i minst 14 dagar varje gång. På vintern kunde man bara tvätta småsaker inne så man försökte göra stortvätten så långt in på hösten som det gick. Sedan fick man vänta ända till våren.

Den första tiden på Mariedal måste jag cykla med mjölken morgon och kväll till Negelstena där det fanns ett mejeri. Det var skojigt eftersom det fanns folk att träffa där. Alla småbönder åkte dit med sina flaskor. Det brukade bli en 15-20 liter per gång. Hade man två flaskor var det inte så svårt att balansera på styret. En gång i månaden fick man betalt. I Negelstena tog de bara emot mjölken och mätte den. Sedan skickades den vidare till Bro där det också fanns ett mejeri. Då den separerats skickades skummjölken tillbaka till Negelstena där den såldes billigt till bönderna. En viss del skickades nog iväg från Bro till stan så det var ett fasligt omkringskvalpande med mjölken.

Farsan arbetade på gärdena dagarna i ända med sina hästar och olika redskap. Stället hade varit vanskött och i början medan han var frisk höll han på ute och täckdikade till både elva och tolv på nätterna. Sedan på morgonen var han ute med hästarna igen. Jorden skulle förstås plöjas, harvas och besås. Höet skulle slås, hässjas, vålmas och köras in. Då höet skulle bärgas fick vi alla hjälpa till. Morsan och farsan räfsade och jag körde med hästarna. Då hästarna skulle vila mitt på dagen sov vi middag ute. Vi var så tysta så tysta i förhoppning om att farsan inte skulle vakna så att vi fick vila länge. Att sätta, skyffla och plocka potatis hörde också till de sysslor som föll på min lott. Tröska gjorde vi de första åren med vandring, då fick jag köra hästen runt, runt, runt. På senare år kom en bonde som hette Sköld med ett

tröskverk som han åkte omkring till olika gårdar med. Min uppgift blev då att skära upp banden på säden. Det var ett kul jobb och jag fick följa med karlarna till de olika gårdarna i närheten. Då säden tröskades och det var dags att mala åkte vi iväg med häst och vagn till Aske, där det fanns kvarn.

Redskap och djur köptes på auktion. Farsan hade fått ryckningar i ett öga sedan han förfrusit sig medan han låg mobiliserad i Skutskär. En gång då han var på en auktion i Håtuna höll han på att få en ovanligt dyr gammal cykel. Varje gång då auktionsförrättaren sa ett pris och tittade sig omkring på folkmassan fick han syn på farsan som knipte med ögonen. Förrättaren trodde att farsan menade att ”jag hänger med” och höjde budet lite till. Missuppfattningen klarades väl upp så småningom, hoppas jag..

Tänk vad man gick och cyklade mycket förr! Jag minns till exempel en gång då slåtterkniven gått sönder. Farsan satte fast den på min cykel och jag fick cykla med den till Beckmans i Kungsängen. Vid Brunna gick cykeln sönder och den sista biten fick jag leda den. Eftersom lagningen av både bladet och cykeln skulle dröja några timmar beslöt jag mig för att hälsa på min moster Tilda som bodde i Prästtorpet i Bro. Det blev till att promenera fram och tillbaka. Då slåtterbladet var klart fäste Beckman det vid min cykel med lite ståltråd och sedan bar det av hemåt igen. Jag kom inte längre än till Ekhammars gård förrän cykeln var trasig igen, den var naturligtvis för tungt lastad. Än en gång gick jag tillbaks till Beckmans. Vid det sista försöket kunde jag cykla ända till Tranbygge innan cykeln gick sönder igen. Därifrån ledde jag cykeln hem. Klackarna på de nya, fina och dyra skorna som jag köpt i Sigtuna och som jag dumt nog satt på mig, var då helt slut.

Vi hade höns och gödkalvar – en tid hade vi också grisar och kultingar. Ett tag hade jag en egen spädkalv som jag köpte skummjölk till av farsan. Jag gav den två ägg i smyg varje dag. Då jag sålde den till Erikssons i Håtuna fick jag 60 kronor för den. Farsan fick bara 40 kronor för sin som var ungefär lika gammal. Jag talade aldrig om hemligheten med min framgång.

Mat

Någon gång slaktade vi till husbehov. Det var en råbarkad fru som bodde i Strömmingsbacken som slaktade. Hon var ett riktigt råskinn. Då gjorde vi mycket korv. Senare började en slaktarbil åka omkring och man kunde få köpa färdig korv, tänk var bräckkorven var god! Närmaste affärerna var i Håbolund och Tjusta. Fläsk kunde det bli till mat rätt så ofta. Efter en slakt åt man färskt fläsk förstås men en stor del saltades ned så att det blev riktigt salt och eländigt. På det sättet kunde man i alla fall spara fläsket länge utan att det blev förstört. Då det sedan skulle ätas fick man först koka av det.

Det var stadig gröt till frukost – oftast havregrynsgröt – men det kunde också vara vattgröt gjord på rågmjöl. Till kvällsmål fick vi ofta grötvälling, det var den överblivna morgongröten som blandades med mjölk och kokades upp. Det där tyckte jag egentligen aldrig om. På dagen kunde det bli köttsoppa kokad på stora ben, morötter och palsternackor. Potatis, rotmos, paltbröd och ärtsoppa var vanlig mat, bruna bönor och fläsk riktig helgmat. Och så åt vi mycket sill – flera gånger i veckan. Den kunde var kokt spicken eller stekt. Ibland hade vi glödstekt sill. Då det var sill till mat fick vi alltid efterrätt efteråt för att ta bort lite av den salta smaken. Sillen köpte vi av ”Sill-Emma” – en tant som körde omkring och sålde. Jag minns en gång när lysena på hennes bil var trasiga, då hade hon en grabb som fick sitta frampå bilen och lysa med ficklampa.

Det var gott med kokt eller stekt sill med grädde eller mjölk. Ja, grädde fick vi inte så ofta förstås – då måste jag ut och knycka i mjölkflaskorna – men det var svårt för farsan vaktade. Morsan var väldigt finurlig. När farsan var uppe i lagårn sa hon: ”Dagny!” och tog en burk som hon satte en slev i – ”spring och skumma mjölken!” Men om farsan kom på mig så råkade jag verkligen illa ut. Han brukade alltid var snäll men oj, vad arg han var på mig då! ”Ja, det är morsan”, sa jag, ”skäll på henne!” Men det tordes han inte. Men sedan vågade jag

inte lyda henne mer för farsan kände det där på sig och kom oftast på mig. Han hade ju dessutom rätt – skulle någon ha tagit prov på en flaska som skummats skulle hela månadsbetalningen ha äventyrats – det hade blivit en dyr grädde det!

När det var helg kom alla Stockholmarna ut och skulle äta. Det var släktingar och sällskap till dem. Då skulle de ha riktigt god mat så klart. Då skulle det vara riktigt smör också. Jag var lite less på det där och tyckte att där kom de på besök och skulle äta fint – det hade väl vi kunnat få lite av i veckan. Inte svalt vi någon gång, vi hade det egentligen bra, men det var lite ensidig mat ibland. Då besökarna for tillbaks till stan på söndag kväll hade de allt nybakat bröd med i bagaget.

Bussarna

Håtunabussen hade redan börjat gå vid den här tiden. Den gick morgon och kväll från Håtuna ända in till Norra Bantorget i Stockholm. Vissa turer gick även till Uppsala, Skokloster och Enköping. Det fanns inga hållplatser utan man viftade då man ville att den skulle stanna. Förare på bussarna var Hilding, Tjock-Anders, Tore och Bertil. Lördagar och söndagar fylldes bussen av stadsbor som skulle till landet och hämta mat. Bussarna var skraltiga och luktade bensin så att man blev sjuk. Mjölsäckar och potatissäckar – allt togs på bussen. En förare var rätt så argsint och brukade fräsa : ”Kärringar och barn ska hålla sig hemma!”

Doktor Mannerfelt

Närmaste läkare var doktor Mannerfelt i Sigtuna. Jag fick flera blodförgiftningar och ofta varbildning i öronen så det blev många färder dit. Till Sigtuna fick man ta sig med cykel till Vallbyvik och sedan med ”överrodden” över Mälaren. Doktor Mannerfelt var bra – och tänder drog han ut också. En gång när jag var där för att jag hade tandvärk sa han:

- Det är synd att dra ut den här tanden.
- Ja, men jag har sån värk så det måste jag.
- Men den går ju att laga.
- Vi har inte råd att laga några tänder.

Då han skulle dra ut tanden frågade han:

- Ska det vara bedövning? Det kostade fem kronor med bedövning och fyra utan.
- Utan bedövning!

Jag hade räknat ut att kronan som blev över skulle jag ha att gå på kondis för sedan. Doktor Mannerfelt sa:

- Skyll dig själv om det gör ont! Syster! Kom och sitt på henne!

Syster satte sig på mig och jag nästan lyfte henne när tanden drogs ut. Men då den var borta var också all värk försvunnen för den gången.

- ”Det ska vara stora starka karlar som kommer – bedövning, bedövning, bedövning, skriker dom när dom kommer i dörren”, sa doktor Mannerfelt, ”och du stackare, ska ingen bedövning ha.”

Nöjen

På min lediga tid var jag mycket tillsammans med Elsa Landstedt, som förut bodde vid Strömmingsbacken, och Gerda Glans. Vi var mycket ute och gick, bland annat på bönmöte i kapellet i Håtuna. På sommaren kunde det någon gång komma bio med tält. Vi var också mycket hemma hos varandra förstås – och så på dans tillsammans. Dansades gjordes det på alla sätt. Då vi var i 15-16-årsåldern gjorde vi i ordning en liten stuga som fanns på tomten. Från början var det bara ett uthus utan någon som helst ordning inne. Man hade haft den till allt möjligt – där fanns murbruk och en stor gryta som de kokat i. Vi skottade ut allt bråte och skurade och gjorde fint. Sedan letade vi efter spelmän och började elda där. På så vis fick vi en riktigt fin danslokal. Vi dansade och tog upp spelpengar och hade så kul! Vi dansade

hambo, schottis, foxtrot och charleston. Stugan var liten och brukade bli helt full. Där var Dagny Rosén, Tore Karlsson, Astrid Eriksson, Ida och Martin Wickman, Ulla, Elsa och Gerda och många fler. Edvin i Hojan spelade. En period dansade vi i Kvarnnibble under vinterhalvåret och en tid dansade vi också på övervåningen i vårt hus. De första åren hade vi en hyresgäst som hette Rubinder Karlsson. Han spelade tvåradigt dragspel och fick stå för dansmusiken den perioden. Ett tag dansade vi på logen också, men det var inte så länge på grund av brandfaran. Man måste kontrollera väldigt noggrant. Alla var välkomna att dansa men vi höll hårt på att man inte fick bråka och slåss varken i vår stuga eller hemma i vårt hus.

Det var dåliga tider de här åren. Folk hade svårt att få tag i arbete och hade inga pengar till någonting utöver det allra nödvändigaste. Höst och vår kunde det finnas lite rovgallring, potatisplockning kunde det bli någon enstaka dag. 2:50 – 3 kronor kunde det bli för en hel dag i potatislandet. Det fanns en del nödhjälpsarbete men annars var det verkligt svårt. Det var tur att nöjena inte kostade. Det fanns utedansbanor i trakten kring Mariedal också. En låg vid Hedströms och en uppe i backen. På de här dansbanorna kunde det gå verkligt vilt till – det söps mycket och slagsmål hörde till det vanliga. Vi hade många bekanta från Västra Ryd. Grabbarna som kom därifrån för att dansa sa : ”Det törs inte fan åka till er för där blir man bjuden på stryk om man inte låter bli tjejerna – vad ska man då här och göra?” Det var stor fiendskap mellan socknarna på den tiden.

Flickorna brukade springa all världens väg då det drog ihop sig till slagsmål. Vid en danskväll kom det ett gäng från Sigtuna – det var gubben Landstedt och hans söner som ”skulle slakta strejkbrytare.” Då Gerda och jag kom tillbaks från dansbanan från att ha varit hemma och druckit kaffe en stund, hade det varit fullt slagmål och en hade knivskurits och blödde förskräckligt. Ja, det var ofta bråk på lördagarna och det var heller inte ovanligt att man sköt. På en av danserna jag var på blev en av Warsau-grabbarna skjuten mitt i ansiktet. Den gången blev jag så illamående så att jag spydde.

På pensionatet

Hemma hos oss fanns det alltid mycket att göra på gården men jag fick förstås aldrig några pengar där så under vinterhalvåret hände det att jag tog plats någonstans för att tjäna ihop lite pengar. Vid Urfjället, ett pensionat utanför Kungsängen, arbetade jag i ett par omgångar över jul-, nyår- och trettondagshelgerna. Första gången fick jag arbeta som köksa och andra gången som andra husa. Gästerna bodde där över en vecka eller månad för att vila upp sig. Herr och fru Nilsson ägde stället. Herr Nilsson var mycket storvuxen och ville att just jag skulle passa upp särskilt på honom. Jag skulle ta av och på honom skorna och klä på honom på morgnarna. När han kom ner i köket gick han och klappade alla i ändan och så lipade han som en tjur. Men fördelen med honom var att han alltid brukade ta mig i försvar, då jag haft sönder något, till exempel. När jag slutade sa han: ”Det skulle ha varit som på den gamla goda tiden, då hade du inte fått sluta.” En gång när farsan var och hämtade mig med häst och släde fyllde herr Nilsson farsan så när vi hunnit till skogen vid Brunna var han pin full. Färden hem blev riktigt riskabel.

På pensionatet fick man se många olika sidor av hur somligt så kallat fint folk kunde bära sig åt. De var verkligen inte ett dugg bättre än annat folk, egentligen värre, fast det talades aldrig så mycket om det. På den tiden var jag ung och oerfaren och trodde världen var bättre än den är. Jag blev mycket upprörd över det ”snusk” och de känslokalla människor jag fick se.

En sommar var jag i Björknäs vid Ådö och jobbade i trädgård. Det tyckte jag verkligen var kul. Jag bodde hos Anderssons, som arrenderade Björknäs, och var piga hos dem på samma gång.

Politik
Under de första åren på Mariedal lät farsan kommunisterna hålla möten i övervåningen. Han hade alltid varit intresserad av politik och hade på grund av detta intresse redan tidigt kommit på dålig fot med sin mor. Då han var ung fick socialisterna inte ha möte på lokal utan måste hålla till på kyrkbacken. Det passade sig då rakt inte att farsan gick och lyssnade på sådana möten. Tänk, nu för tiden ska man ju höra på politikerna för att kunna veta vad de tycker i olika frågor och så. Där har det verkligen ändrat sig! Hur som helst, kommunistmötena i Mariedal blev inte många. Då det visade sig att farsan inte fick vara med och lyssna – de ville ha mötena för sig själva utan utomstående - vart det slut med lokalupplåtelsen.

Mariedal
I början när vi bodde i Mariedal hade vi faktiskt telefon. Men det var så många som skulle ringa och så många bud som skulle skickas så vi sa upp den. När vi senare i samband med sjukdom verkligen skulle behövt den, hade vi ingen. Då fick vi springa ända till Asplunds vid Håbo-Tibble kyrka mitt i natten.

Mariedal kom tyvärr aldrig på fötter utan gick mest med förlust. Vi hade otur kan man säga för efter de första årens slit med att försöka få fart på det nedgångna stället blev farsan sjuk och var borta i två år. Sedan vart jag sjuk och låg på sjukhus i Uppsala. Morsan fick ansiktsros och svår reumatisk värk. Hon hade feber jämt. I Uppsala fick hon guldsprutor men de lär inte ha varit bra. Som tur var fick vi ändå hjälp ibland. Vår granne Hjalmar Hedström hjälpte oss i ett par år med alla möjliga sysslor utan att ta ett dugg betalt.

Vi skriver i Upplands-Bro 12

Johan Öberg
Elev i klass 5 A, Härneviskolan

Så skulle jag önska att det var i Bro

Jag tycker att det skulle finnas en motorcrossbana här. Jag tycker också att det ska finnas en inomhusbana för skateboard och rullskridskor.

Jag tycker också att dom ska bygga ut simbassängen här. Och så kan dom bygga trampoliner och göra bassängen djupare på det djupa.

Jag tycker också att vi skall ha pendeltåg här i Bro. Tack för mej.
P.s. Inga systembolag.

Göran Nordkvist
Elev i klass 5 A, Härneviskolan

Så skulle jag önska att det var i Bro

Jag tycker att det skulle vara trampolin i simbassängen och djupare, att det ska finnas en slalombacke och finare färg på skolan.

Och att dom ska sanda utanför ålderdomshemmet.

Och att det ska finnas en cafeteria på varje skola, i varje fall på Härneviskolan, som man kunde gå till efter skolan. Och cafeterian öppnar halv tre och stänger halv fem. Och att man fick springa i skogen på gymnastiken.

Vi skriver i Upplands-Bro 13
Bell Wall

A propos hembygd

Sedan 1972 bor jag i Upplands-Bro. Av de åtta åren har jag varit skriven här halva tiden. Före 1972 bodde jag på många olika platser – med början i Örebro, där jag föddes.

Hela mitt liv – 54 år långt – har jag bott i Sverige och aldrig lämnat den skandinaviska halvön, inte ens över en dag. Min hembygd är Sverige – Lapplands fjäll, Skånes bokskogar, Värmlands herrgårdar och Stockholms skärgård. Överallt i Sverige känner jag mig hemma, har jag min hembygd.

Jag har alltid lett litet överseende åt dem som ansett mig isolerad och insnöad på grund av att jag aldrig varit utanför Sverige och Norge – åt dem som trott sig bildade och världsvana genom att ha supit sig fulla på grisfest i Spanien, promenerat under Triumfbågen i Paris, eller svingat en bägare och sjungit allsång på någon pub i London.

Lett överseende – och tänkt på Strindbergs lilla meditation ”Att resa” ur hans ”En blå bok”:

Människor äro sig lika överallt, så att man egentligen aldrig behöver resa. Jag har rest mycket och vet hur lönlöst det är. Kant var aldrig utom Königsberg och han har ändå genomforskat himmelns, jordens och människosjälens alla djup.

Begäret att resa kan härledas dels av nyfikenhet eller lust till ombyte, men mest av högfärd och skadeglädje. Det är oftast för att ha sett lika mycket eller mer än de andra som folk besvärar sig med resor.

När de kommer hem så behöver de inte tiga i en salong när någon talar om Paris eller Neapel. Och när de själva tala om Sixtinska Madonnan eller British Museum, så är det för att känna sig över och krossa fattiga släktingar, som ingenting sett av världen.

Resande ljuga också. När de levat i Neapels ohyra och atmosfär av onaturliga laster, legat i smittade sängkläder köpta på stärbhusauktioner, ätit rutten mat och löst sitt huvud hos hotellägaren, så förtiga de det.

- Har Du varit i Neapel?
- Nej ...
- Å! Å!... det skulle Du! ....

Hade du varit där, så hade ohyran och Sodom icke förnekats, men nu. Å! Se Neapel och sedan dö!

Jag har alltid fasat för resor, ty jag förlorar mina rötter. Mina tankar och stora fonder av upplevelser, mitt vetande, mina känslor skakas om och råka i oordning, så att jag kommer fram tom och förtvivlad. Jag förlorar mig och blir flack.

Vad jag vunnit brukar inskränka sig till en domkyrka, eller en oljefärgstavla, vilka voro tämligen lika andra. Förlusten var mycket större än vinsten!

Att resa bort en sorg, det kan man inte. Den sitter bakpå godsvagnen och blir bara sotig och solkad av den osnygga resan. Den näres liksom av de nya fonderna. Blir förfalskad också av ändrade miljöer och känns dubbelt bitter vid hemkomsten, där den sitter och väntar.

Är man tvingad att lämna sitt land, då flyttar man med sitt tjäll och sitt arbete. Det är annat än att resa!

Så långt Strindberg. Res i Din hembygd Sverige – det är mitt förslag! Jag har ännu inte sett HELA min hembygd. Har fortfarande tre landskap kvar att ”göra” – Gotland, Blekinge och Halland.

Att resa i fantasin, eller med hjälp av böcker, radio och TV – och hela tiden få vara kvar i mitt hem, i min hembygd – jag kan inte önska bättre!

Bytänkande är ingenting för mig – har aldrig varit min modell att ”rota mig på en plats”. – ”Ja´ flytt´ int´” har heller aldrig varit mitt motto – däremot att aldrig samla på mig fler prylar än att jag snabbt kan bryta upp och flytta dit där de bästa villkoren bjuds.

- Bryt upp! Bryt upp! Den nya dagen gryr!
  Oändligt är vårt stora äventyr! Säger Karin Boye i en dikt .....

Själv säger jag: Jag vill leva, jag vill dö – i Norden! Vara min hembygd, Sverige, trogen och inte vänsterprassla med vare sig London, Paris eller Spanien .... Detta är min hembygd.

Uppsatser av elever i klass 5 A, Härneviskolan

Örnulf Klang

Så skulle jag önska att det var i Bro

Jag skulle vilja ha ett café som vanliga människor kan gå till – inte som Spiltan eller Brobaren – utan ett riktigt café som barn kan gå till utan att stöta på fyllbultar. Och att man hade mer poliser patrullerande, särskilt i Råby. Och en polisstation, en liten som det var två, tre poliser på dygnet runt. Och att man hade en djuraffär (och en park skulle vara bra). Och att man inte byggde mer i gamla Bro, det passar inte med moderna hus, och lite kultur ska vi väl ha kvar?

Tarja Hiipakka

På disco i Bro

Jag var på disco för mellanstadiet när jag gick i 4:an. Jag minns inte precis när det var men det var i alla fall året 1979.

Först när jag gick dit med min kompis så skulle vi betala inträde. Vi fick en stämpel på handen och fick gå in. När vi kom in så var det bara tjejer som dansade, alla killarna sprang omkring och jagade varandra.

Min kompis och jag gick och köpte en dricka var och gick ut för att få frisk luft. Det var jättekvavt inne i ”discosalen”.

Sen gick vi in igen och visade att vi hade en stämpel på handen. De spelade en bra låt så jag och min kompis gick för att röra på oss lite. Man kunde faktiskt inte kalla det för dans, men vi gjorde som alla andra: hoppade omkring lite och rörde på oss. Det började bli lite trist tyckte vi och gick hem.

Det var om den dagen när jag var på disco i Bro. Och så vill jag tillägga att jag tycker att BRO är bäst som det är. Hej då!

Gunilla Lindroth

På lägerskola vid Lejondal

När jag gick i 4:an så åkte vi till Lejondal och tältade. Vi cyklade dit, några föräldrar skjutsade våra saker i sina bilar, för vi kunde inte ha tält på våra pakethållare. När vi var framme så letade vi reda på en plats där vi kunde sätta upp tälten. Sen packade vi upp våra saker och lade in i tälten.

Vi hade med oss våra oä-böcker. Vi letade efter djur och växter som vi skulle slå upp. Den första kvällen kom våra föräldrar upp och vi grillade korv. Vi spelade också upp en pjäs om

medeltiden som vi hade gjort själva. När vi skulle äta så valde fröken ut vem som skulle dela ut maten.

Sista kvällen hade vi klassfest och det var kul.

Vi skriver i Upplands-Bro 13
Oskar Åkestad

Flerfamiljshus

Samarins och fru Larell bodde högst upp i huset och hade så gjort sedan det var precis nytt. Alltså två trappor upp och sedan fanns det inte plats för fler där.

Inte heller i de andra planen var det mer än två lägenheter i varje. En på tre och en på två rum.

Änkefru Larell var från en by i Västerbotten och van vid de stora skogarnas tystnad och ro. Hon tassade fortfarande inomhus omkring i renbällingskor och störde ingen människa.

Inte heller från Samarins bullrade det nämnvärt för de var äldre människor som haft folkpension i flera år.

- Annat var det förr i världen, sa Samarin när han någon gång tagit sig en grogg, men nu har man liksom framtiden bakom sig. Nå, så farligt var det inte med ”hålligångandet” då heller för man måste ju sova på nätterna så man klarade sitt jobb.

Första åren hade de högstboende varit ensamma i uppgången långa tider. Något kvartal hade det funnits folk i andra lägenheter, men de hade bara väntat på att deras villa eller radhus skulle bli färdigt. Aktsamma och ordentliga hade de mest varit, så både värden och grannarna känt besvikelse när de flyttat.

Några månader bodde två ungdomar på nedre botten i en tvåa. De arbetade något lite som mellanstick – när de hade tid över för hembärning av öl- och vinflaskor.

När tomkärlen blev för utrymmeskrävande slängdes de antingen ut på gräsmattan eller i sopnedkastet mellan två och fyra på nätterna. Övriga boende ringde till varandra och värden och undrade, så blev det bråk på dagarna också. En söndag slutade det med slagsmål i förstugan som efterlämnade en blodpöl på någon kvadratmeter. Radiopoliserna från två fordon släpade omkring och trampade ut den med sina gummisulor när de i handfängsel bortförde den mest vildsinte.

Långt efter det den omhändertagna återkommit fanns blodspåren kvar. En energisk städerskevikarie tvättade bort dem frampå sommaren.

Att paret efter några månader avhystes lär ha berott på att de aldrig betalt någon hyra. För att klara sig för detta hade de skyfflat sina hyresavier och påminnelselappar genom grannlägenhetens postinkast. Där hittades de när den efter att en tid ha stått tom skulle besiktigas för ny inflyttning.

För fan, när vi inte har fått några avier kan vi ju inte betala lär de ha sagt. Att inbetalningskorten hamnat i grannbrevlådan skyllde de på postbudet, fast inte ens något namn fanns på den dörren.

När så ytterligare ett bullrigt par försvunnit med socialnämndens hjälp började uppgången få bättre rykte och fylldes så småningom med skötsamma människor som nickade eller lyfte på hatten för varann vid möten. Det blev därför nästan oro när mannen Grönström, en trappa i trean kom hem med tomkartonger från ICA och Domus flera gånger om dan. Alla gissade att flyttning var på gång men ingen ville precis fråga och inte sa varken Inga eller Rudolf Grönström något fast vi blängde misstänksamt och undrande när vi möttes.

Vi har väl haft det för lugnt och bra för länge nu, sa vi däremot till varann när Grönströms var utom hörhåll. Bara den där enda kvällen när snickare Rundhult fyllde sextifem och fick sin pension, skramlade rutorna lite, men han hade gått runt och sagt till i förväg så alla visste, och framåt ett-tiden var allt lugnt igen.

På lördagsmorron den näst sista kom en flyttbil som det stod Grängesberg på och när det var färdiglastat gick bägge Grönströms och tog adjö. De skulle hem till Silverhöjdens gruvsamhälle. Hade fått en modern villa billigt där för driften vid gruvan var ju nedlagd.

I två veckor stod den ”grönströmska” lägenheten tom och alla gick och hoppades på en stadgad efterträdare.

På fredagsförmiddag kom en möbelfirma och två karlar bar in bord, hurtsar, stolar och pallar. Någon timme senare kom en liten lastbil hyrd från ett bensinbolag. Den körde in på gågatan och ett par långhåriga med stjärnor på jackorna bar in en musikanläggning, lite småprylar och några madrasser.

När de svurit färdigt över portfan, som inte ville stå öppen av sig självt, drog de upp ett par större pappkartonger så räcken svajade och smällde.

Sen bilen farit bort blev det tyst och nyfikenheten växte som när en deg jäser.

När Erik Samarin på måndagsförmiddagen var på väg ut stod fastighetsskötare Dahl utanför f.d. grönströmska bostaden och höll på att sätta nya bokstäver i skylten. ”Fricklöv” skulle det tydligen bli för han fumlade just med att få ett ”v” i höjd med dom andra som avslutning. Samarin frågade Dahl om han visste vilka det var som skulle flytta in, men innan han hann svara sköt någon upp dörren så Dahl tappade stora E-et, som tydligen skulle stå för förnamnet.

Det var sociala centralnämndens ordförande som Samarin kände sedan gammalt och tog nu om sin fråga vänd mot honom.

- Ja ser du vi fick lov att reservera den här lägenheten åt ett av våra f.... Ja, jag menar en som blivit avhyst för lägenhetsbråk i Drottningbacken och som nu står utan bostad, högg han till med när han märke vad han så när uppenbarat.

- Ja-ha du, sa Samarin. Vi har väl haft det för lugnt och bra nu ett tag förstås med bara äldre och ordentliga människor, så nu ska nattrumlandet igång igen?

- Dom socialt handikappade måste väl bo nånstans dom också, röt en socialvårdskvinna, som kom utfarande från köket, till undsättning med, när hon märkte att hennes chef inte gick i svaromål och att Dahl inte heller visade benägenhet att ”ställa upp”.

- Nå men är det absolut nödvändigt att sätta in dom bråkiga människorna bland oss äldre som vill ha rent i trapporna och lugnt på nätterna, sa Samarin.

Sätt samman alla bråkstakarna i bortersta längorna varefter dom kastar ut varann där och det blir ledigt, fortsatte Samarin.

- Ja, du vet, medlade sociala centralnämndens ordförande att jag inte skulle ha något emot ditt förslag å inte värden heller kanske. Han gick nog att få att ta reson, men vi har bostadsförmedlingen över oss som hökar, å att tala med dom är hopplöst. De har någon slags socialbibel full med klyschor att slå en i skallen med.

- Är det därifrån begreppet ”socialt handikappad” kommit, sa Samarin. Det där är ju ett par lånord som jag funderat länge på och tycker att de bara tagits till för att förvilla, eller villa bort. I flera hundra år har vi ju här i landet använt; ”oföretagsam, vårdslös, slarvig och lat” som beteckning för det ni nu kallar socialt handikapp, fortsatte Samarin och tittade rakt på ”kommunkvinnan”.

- Har möblerna och prylarna kommit som hon begärde, sa ordföranden till kvinnan sedan Dahl gått och Samarin muttrat ett tag utan att få svar.

- Ja, det tycks vara klart och lite oskadat blev det ju kvar efter bråket och det har dom nog varit här med, såvitt jag förstår. Men TV:n tog ju Bild och Skrik tillbaks före, så de får väl lov att rekvirera en ny. Konstigt, men stereogrejerna står därinne – att dom inte tog dom också.

- Ja, det va fan så synd mumlade Samarin, som nu var långt nere i trappan.

Första dagen nya hyresgästen bodde under Samarins var det ganska lugnt. Sopnedkastluckan slogs förstås igen med en smäll så den åkte upp och förorsakade en smäll till. Annars var det bara musikens trummande ljud som hördes från mitt på dan till framemot midnatt.

På torsdagen var det tyst och lugnt som före bytet till klockan elva på kvällen. Då smällde träskor i trappstegen, porten vreds upp och in stormade folk med hög ljudvolym på.

När trappräcken här får törnar fortplantas och förstärks ljudet så hela uppgången skälver och dånar. Den här kvällen blev nästan alla tidigare rekord överträffade. Sen kom trummornas dunk dunk, som rök efter eld tills de dränktes av visslingar och rop utanför fönstret.

De som skulle höra fattade förstås inget för där nere överröstade spelet allt annat. Men Samarins hörde – ända in, ”Öppna för helvitte, porten är låst”. Uppmaningen åtföljdes av en kanonad med stenar och jordkockor.

Projektilerna träffade slumpartat, både under och på sidorna om det avsedda fönstret. Kvinnor är av någon orsak dåliga på stenkastning och dylikt. Med porslinspjäser och nära håll har jag hört att de skall vara betydligt bättre.

Den här flickan/kvinnan var inget undantag fast hon verkade nykter och letade stenar och jordkockor med framgång. Mannen i skinnjackan hon hade i sällskap vinglade både hit och dit och hade svårt att hitta något lämpligt att få iväg mot fönstret. När han äntligen hittade en plommonstor sten fick kvinnan stötta upp med ett grabbtag i jackan bak medan han måttade. Och nu äntligen kom träffen mitt på rutan så det klang i huset. Vädringsfönstret åkte upp och den som öppnade fick en entydig anmaning att, kvickt som satan öppna fönstret ”för annars för helvete”.

Framåt tretiden på morron halvrullade besökarna utför trappan så räcken dånade och Samarin hörde att ”om inte taxifan var framme skulle det bli synd om en viss person”. Det först anlända sällskapet hade avlägsnat sig på ungefär samma sätt en timme tidigare.

På fredagskvällen blev det värre. Strax efter tio kom visselkonserten igång med rop om att ”öppna för fan” som vokalistinslag. Stenar, sand och jord yrde som från en flerpipskanon. När hyrestjejen rusade ner och fick upp porten hörde hela huset ovettet för att porten var stängd.

- Sa jag för helvitte inte till att du skulle ställa upp den och sätta något emellan, röt en av karlarna som slank in.

- Jag har satt emellan, men någon jävel måtte ha tagit bort och stängt sen, svarade kvinnan, inte alltför olycklig av rösten att döma. De här gästerna stannade bara i 4-5 minuter innan de for ut och iväg.

- Nu kanske det blir lugnt så man får sova, sa Elsa Samarin. Jag hörde porten gick i lås.

Lugnet räckte till 23.55, då började en ny visselkonsert, interfolierad av smällar mot fasad och rutor. Ny träskorusch utför trappan av ”damen” under och samma liv i porten som varför ”det i helvete inte var öppet” så folk kunde komma in? Två besök till blev det den natten. Ganska hastiga och så att det dånade i räckena vid sortin.

De sista var en kvinna och en man i yngre åldrar hann Samarins konstatera för de hade satt sig vid köksbordet med en panna nykokt kaffe för att överlägga vad som skulle kunna göras åt nattspringet med åtföljande oväsen. Vi får väl tala med dom andra och höra vad dom tycker, sa fru Samarin innan dom gick för att försöka sova en stund.

Mannen i sista besöksgruppen hade dröjt kvar i porten en stund när de gick och det hade hörts som om metall bröts mot metall. Vad det gällt förstod Samarin på lördagsmorronen när han gick ut för att få sin tidning. Stora portdörren gick på inga villkor i lås och brytmärken fanns vid kolven och inne vid gångjärnen låg en sten, stor som en bordtennisboll. Mot den hade de två nedre fästena blivit alldeles snedbrutna.

- I kväll blir det väl ännu värre, sa han åt hustrun vid återkomsten och berättade om porten.

- Eller kanske bättre, sa Elsa, för nu kommer dom ju in i alla fall utan bråk.

Natten blev fruktansvärd för Samarins och de andra som var hemma. Stup i ett kom folk. Någon gång enstaka, men ofta fler i sällskap. Några körde bil ända till porten; slog i dörrn och skrek – att här måste det vara.

Inte förrän strax efter klockan fyra slamrade de sista besökarna. Och sedan det slängts hårda grejer i sopnedkastet och luckan dubbelsmällt blev det lugnt.

På måndagen ringde fru Larell, Samarins och en familj på nedre botten till värden och berättade. Men han sa, att han inte kunde göra något utan rekommenderade att ta kontakt med förmedlingen och i värsta fall, hälsovårdsnämnden. Själv hade han kämpat emot att behöva ta emot bråkiga hyresgäster, men blivit mycket hårt trängd. Att de övriga boende i huset hade fått ett helsicke hade han påtalat och försökt få de ökända placerade tillsamman i husrader för sig. På detta hade han som sagt fått nej, både från bostadsförmedlingen och fastighetsbolaget han representerade.

Egna firman hade sagt, att sätter vi ihop dom som ingen hänsyn tar, så vandaliserar dom hela fastigheten på kort tid och i så hög grad att vi riskerar totalrenovering. Det går bara inte, hade dom beslutat.

Följande veckoslut ringde fru Larell efter radiopolisen en gång och Linstrås, en trappa, två gånger. Bara en gång hann polisen så kvickt, att de fick tag på ett par som de tog med sig. En karl såg vi som slank ut på balkongen och släppte sig ner på hörnstaget.

När porten blev lagad så den åter gick i lås slog ett sällskap en kväll helt enkelt in rutan med en sten och beredde sig tillträde. Till samma lägenhet hade de alla något ärende, men många stannade bara en kort stund. Mindre än fem minuter ibland.

I sex månader pågick eländet, så porten fick bytas helt en gång och lagas otaliga. Tre familjer i huset gick till vänner på helgslutskvällarna och till vårdcentralen och fick sömnmedel för efternatten.

Så en lördag kom en bil med släpkärra och började lassa saker från bråkiga lägenheten. Kvinnan såg vi aldrig mer till men fastighetsskötare Dahl fick tre stora säckar, jättestora papperssäckar fulla med skit och bråte när han grovrensade före den av fastighetsbolaget bekostade städningen.

Efter damen med nattbesöken kom ett ungt par, mycket mörkhåriga människor i lägenheten. Huset blev med ens förvandlat. Lugn och ro kom åter. Porten klickade i lås som avsett på kvällarna och man kunde se fram mot helgerna med tillförsikt, som förr i tiden.

- ”Hur i helsicke kan en enda boende få förstöra trevnaden för en hel trappuppgång hyresgäster så de blir på randen till sammanbrott. Kan verkligen inte sådana ansvarslösa placeras i lag med likasinnade, så vi som respekterar demokrati och anpassar oss till majoritetsbeslut inte får våra levnadsbetingelser otroligt försämrade. De som hävdar annorlunda bor nog inte grannar med dem.”

Så ungefär gick Samarin och resonerade med sig själv tills han en morron fått sin tidning som på första sidan smällt upp en trespaltig artikel om medbestämmanderätt i företag och rörelser. Han skummade det viktigaste av texten under hemvägen och såg att det betecknades som självklara rättigheter numera att det t.o.m. finns lagtext för frågan. Vid köksbordet läste han igenom ordentligt och fick klart för sig att överläggningar och majoritetsbeslut var nu erforderliga för de flesta förändringar i alla kollektiv. ”Men i ett flerfamiljshus får dom ta mej fan bära sig åt hur dom vill”, morrade Samarin åt Elsa, när han var färdig och vek samman avisan.

- Medan ilskan varade ringde han till lokala bostadsförmedlingen men där kunde han bara få träffa en flicka som sa att hon inget hade att ”säga till om”. Dock visste hon att det var departementet och kommunen som bestämde genom sina nämnder och tjänstemän och hänvisade dit. På så sätt kom Samarin vid fjärde samtalet åter i kontakt med sin bekanting i socialnämnden och för honom drog han allt han kom ihåg om artikeln om medbestämmanderätt.

Samarin röt till sist åt sin vän ordföranden en fråga om de inte kände till något om medbestämmandelagen, eller bara gav sjutton i den. Har ni satt undantag i lagen när det gäller hyreshus fräste han. Vi som respekterar regler och bestämmelser och tar hänsyn skall väl för fasen inte fara illa för att busar ska skyddas.

Jag kan inte ge dig besked, hackade nämndordföranden fram när Samarin tystnat. Vi får förhållningsorder från högre ort och har bara att följa om vi vill ha jobbet kvar.

Vi skriver i Upplands-Bro 14
Gustav Hasselgren

Hos trädgårdsmästaren på Ådö när seklet var ungt

Gränsen till Ådö gick strax bakom nuvarande Tammsviks kursgård. Ådö omfattade hela Ådölandet ut till Ormudden och öarna utanför, Dävensö och Gräsholmen. Gränsen gick in i Säbyholmsviken och Svanholmen och alla småöarna hörde till Ådö, så arealen var ganska stor.

Ådö slott ligger faktiskt på en ö. Förbindelsen mellan fastlandet och själva Ådö var en bro, som vi kallade för Vindbron. Det var öppet vatten emellan så vattnet strömmade på den tiden mellan Säbyholmsviken och Ormsundet. Men med landhöjning och igenväxning har vattnet försvunnit. I stället finns där en allmän väg som utfartsväg från Dävensö, den ligger sydost om Vindbron. Vindbron har jag ett särskilt minne av för på vårarna blev det tidigt öppet vatten, eftersom det var strömt, och då gick vi barn och metade där. Det fick vi egentligen inte göra för ingenjör Tamm men han var inte alltid hemma.

När min far kom till Ådö 1896 ägde fadern till Claes Tamm så gott som hela Låssa. Undantaget var Toresta och Ålbrunna. Han ägde även delar av Bro. Huvudgården brukades av ägaren och hans inspektor men det fanns också arrendegårdar, t.ex. Värka, Hackholmssund och Björknäs, som då hette Granskog. De som arrenderade gårdarna betalade ett visst kontant arrende men gjorde också dagsverken. Arbetet på gården utfördes annars av statare. På Ådö fanns också ett litet torp, som hette Andredal, men torparen där betalade inte arrende utan han gjorde dagsverken.

På Dävensö stod huvudgården under Ådö huvudgård men Sandvik, Skeppsbacka, Simonskär, Storvik och Norrskog var arrrendejordbruk. På Gräsholmen bodde en fiskare, som också hade ett litet jordbruk, vilket han betalade arrende för. Men han fick också betala in natura i form av fisk till ägaren.

Min far var trädgårdsmästare på Ådö. Man hade inte så många växthus och dom som fanns var gammalmodiga. Det var inte centraluppvärmning utan stora ugnar och murade kanaler med tegelstenar och där skulle röken gå runt växthuset och upp genom skorstenen.

Det fanns i alla fall ett vinhus och ett hus med persikor och aprikoser till herrskapet och så lite rosor och andra blommor. Min far var inte mycket för blomodling, han tyckte bättre om att odla grönsaker.

Varje gård hade sin trädgård, både Ådö, Dävensö, Björknäs, Säbyholm och Lindormsnäs. I slutet av 1800-talet och början av 1900-talet fanns det en trädgårdsskola på Lindormsnäs. Där gavs trädgårdseleverna lite vidare utbildning. Varje trädgård hade sin trädgårdsmästare och det blev en viss rivalitet mellan dom där gubbarna. Alla ville vara värst.

Trädgårdarna inbringade lite kontanter för gårdsägarna, det kom ju inte in så mycket kontanter annars. Den mjölk, som producerades, var ganska obetydlig. Avkastningen på nötkreatur var inte så stor då och lantarbetarna och statarna hade ”statmjölk” som naturaförmån. Den skvätt mjölk som kördes ner till Bro mejeri från Ådö rymdes i en 50-litersflaska, ibland två, och det blev det ju inte mycket pengar av.

Ägarna till gårdarna var mycket måna om trädgårdsnäringen och de odlade grönsakerna skickades med båtarna in till Stockholm. Där hade dom en gemensam försäljerska, en kulla, som stod vid Mälartorget och sålde deras grönsaker. Hon var mycket rejäl och präktig, både som människa och affärskvinna och hon hade godsägarnas fulla förtroende. Hennes arvode var 10 % av försäljningen. Grönsakerna hämtades vid Munkbron av ”kolingar”, som man säger. Dom hade små dragkärror, som dom körde ner till båten med och lassade på grönsakerna och levererade dem till kullan.

Det här var i början av grönsakernas genombrott. Min far odlade de första tomaterna och skickade in dem till kullan. Tomater var så obekant så hon skrattade åt honom och sa att han

fick aldrig skicka in sådana någon fler gång. Men försäljningen kom trots allt igång och på den lilla jordbiten – han odlade på friland – fick han så mycket att han sålde för två kronor för varje kvadratmeter av tomatodlingen. Han tyckte att det var storstilat, två kronor var ju mycket på den tiden.

Trädgårdsmästarna hade stat och årsavlöning. Jag har ett minne att min far hade 240 kronor om året och sedan 10 % på de försålda produkterna. Först gjordes avdrag på försäljningssumman för frökostnader och arbetskostnader och sedan räknades 10 % på nettosumman. Det var för att trädgårdsmästarena inte skulle köpa för stora kvantiteter frö eller anställa för mycket folk. Trädgårdseleverna på den tiden hade 35 kronor i månaden på vintern och 45 kronor på sommaren och den som körde hästen hade 5 kronor mer per månad. Men då fick han stiga upp och rykta hästen vid 6-tiden på mornarna så att den skulle vara färdig till klockan 7.

Arbetstiden var från klockan 7 på morgonen till klockan 7 på kvällen med avbrott för middagsrast från klockan 12 till halv 2 samt kafferast både på förmiddagen och eftermiddagen. Genom påtryckningar blev det så att alla fick sluta klockan 6 på lördagarna. Vilket framsteg det var!

De flesta av gårdens barn, som kunde skilja på ogräs och nyttoväxter, arbetade i trädgården under skollovet på somrarna. Dagspenningen var som regel 75 öre per dag. På lördagarna gav far oss beting. Det betydde att vi skulle utföra ett visst arbete, som skulle vara färdigt den dagen. Om vi då arbetade på ordentligt kunde vi vara färdiga till middagen och sedan var vi lediga. Om han inte gav oss beting fick han inte mer uträttat för då gick vi och maskade i stället. Han hade egen erfarenhet sedan han var barn av hur mycket det betydde att vara ledig. Hans far hade också jobbat på trädgårdssidan.

Någon eller några hade vakten och skulle sköta om luftning av bänkfönster och framför allt – den som hade vakten skulle gå ner till det stora huset, som det hette – slottet alltså – och ta upp order på grönsaker och annat som dom skulle ha till lördagen. Sedan skulle det levereras till köket och det var tillsagt att det skulle vara de bästa varorna. Det grämde nog min far mycket att dom skulle ha det bästa. Detta fick han ju inte någon provision på.

Så odlades det gurkor, meloner och jordgubbar. Ärtor, bönor, kryddväxter, flera sorters lök, kål av olika slag samt sparris skulle det också vara på varje gård. Jag minns att vi fick ”sticka” sparris och man måste vara väldigt noga med den. Det måste skattas morgon, middag och kväll för den måste tas meddetsamma den stack upp, annars blev den blå. Detta var vaktens sak att sköta och när den finaste sparrisen var lämnad i det stora huset skickades resten till försäljning inne i stan.

Min far var lite specialist på kronärtsskockor. Det var inte den kronärtsskocka, som vi nu ser i affärerna – jo, det kunde komma någon ibland som vi kallade för ”kardborre” – utan det var den stora violetta kronärtsskockan. Nu odlas det inga kronärtsskockor här i landet längre för det är för arbetsamt och dyrt utan dom importeras från Frankrike. Men den violetta kronärtsskockan var förfärligt god, den kunde bli mycket stor och kronärtsskocksbotten blev så fin. Det här blev ju ett plus för Mäster på Ådö – han kallades Mäster. Han behärskade den här odlingen men i längden blev det mycket arbetsamt.

Kronärtsskocksfrön köptes hos Sellbergs fröhandel vid Munkbron, som importerade dem från Frankrike. Fröet såddes i växthusen de första dagarna i januari och då ställde vi ut lådorna på kanalerna för att det skulle bli lite undervärme. Sedan skulle de planteras om fyra, fem gånger. Sista omgången planterades dom i sextumskrukor. Sedan skulle dom sättas ut och de stora krukorna, som var så fulla med jord, måste bäras ut i trädgården. Det fanns inga kärror, möjligen någon med hemgjort trähjul, ingen gummihjulskärra. Jord skulle också bäras till bänkarna. Så småningom lyckades kronärtsskocksodlingen så bra att dom kunde övervintra och då fick vi gå och räfsa löv och täcka över dom. Först öste vi jord över

stockarna och sedan löv för att dom inte skulle frysa över vintern. Halm var det sparsamt med för det gick till hästarna och korna.

På vintern bestod arbetet huvudsakligen av vedhuggning till växthus och hushåll, reparation av bänkfönster och redskap samt tillverkning av vassmattor, vilka användes som frostskydd på vårarna.

Trädgårdseleverna fick hålla sig med maten själva, potatis fick dom och så en liter mjölk om dagen. Detta var basfödan, grönsaker var det inte vanligt att dom åt. Dom som ville ha någonting från affären skrev en ”nota”. Mjölkskjutsen åkte varje dag till Bro och då hämtade kusken post och så for han med ”notorna” till en affär och hämtade ut specerier. Det fanns två affärer i Bro, Boije och Viktor Jonsson.

Jag minns att skrivkunnigheten många gånger inte var så stor. En av trädgårdseleverna skickade efter långskorpor och så fick han stångkorv. Detta fick han två gånger i rad och det var ju inte så roligt. Han hade räknat med långskorpor för han var van från sitt hem att dom skurit en bullskiva på längden och torkat till skorpor. Annars var det ju bara de runda skorporna. Jag minns också en skåning som skickade efter skoskyddare, som nere i Skåne kallades för ”skospar”. Skoskyddare – det fanns ju inte gummiskor då utan det var lädersulor – det var en liten plåtbit som sattes fast på sulan framme vid tårna och en på klacken. Men den här skåningen han kallade dem alltså för ”skospar” och så skickade dom hem skorpor! Till sist lånade han en cykel och åkte ner till affären och sa: ”Jag harr skicka efterr skosparr trre gångerr och fått skorrperr.”

Vi hade hushållsgris och en slaktades i december och en någon gång i april. Decembergrisen skulle det bli julmat av. Allting togs till vara. Av blodet gjordes paltbröd och blodpudding. Tunntarmen skrapades och blev någon sorts korv, tjocktarmen hade dom korngryn i så att det blev ungefär som stångkorv. Det fanns ju inte frys då utan allting skulle saltas.

På julaftonen skulle arbetet sluta klockan 1, men vid 11-tiden kom alla som var anställda i trädgården in och doppade i grytan hos trädgårdsmästaren. Min mamma hade bakat bröd och så var det dopp i grytan med skinka och korv. Pappa hade tagit hem brännvin så att alla fick var sin nubbe och så serverades det svagdricka. Jag tyckte att det var väldigt roligt och pojkarna uppskattade det kolossalt. Men jag undrar om deras magar blev förstörda, dom var ju inte vana vid flott. Numera finns det ju så mycket att köpa, så att en ungkarl kan leva lika gott som en gift man.

På lantbruken vintertid tröskades det och man tog reda på halmen och körde den till lagården. Statarna hade fritt husrum och fritt bränsle men fick själva gå och plocka ihop bränslet på söndagarna. Dom fick det hemkört men den som körde veden tog ju de bästa bitarna själv och de andra fick sur ved.

Barnkullarna var stora och man hade bara ett rum och kök som bostad. Reparationer var det dåligt med. Den som hade en duktig hustru, så familjen kunde föda upp en gris, fick lite bättre levnadsförhållanden än den som hade en oföretagsam hustru. Men då får man tänka på att många familjer hade 8-10 barn och många gick och mjölkade både morgnar och kvällar. Hur mycket ork hade dom över för matlagning och annat?

Sällan hade någon några andra kläder än blåblus och blåbyxor och skorna var dåliga. Man använde så kallade Sveciakängor och i dom var man aldrig torr om fötterna. Och på vintern frös man och fick kylknölar. Men inte tänkte man på att man frös om fötterna när man var barn.

Så minns jag tiden som barn till ”Mäster på Ådö”.

Vi skriver i Upplands-Bro 14
Svea Lööwf

Mina tonårsminnen

Eftersom jag tidigare berättat lite om mina föräldrars upplevelser här i Bro, tänkte jag förflytta mig fram till 20-talet, då jag själv var tonåring och började stå på egna fötter, som det sas på den tiden.

Jag började min hushållsbana på det stora godset Signhildsberg här i Bro, ett pampigt herrgårdssäte med hundraåriga traditioner. Det är uppbyggt av ”slavar”, som delvis fanns kvar ännu på 20-talet, så länge det gick att få arbetskraft hur många timmar som helst per dygn för nästan bara maten.

Det fanns kokerska, husor, kammarjungfru, köksflickor, betjänter, hjälpgummor och så lilla jag, plus spökena förstås. Var och en hade sin syssla att sköta och sin funktion att fylla under en bastant principal eller husmor. Alla var idel ädel adel och fordrade total respekt och lydnad.

Förutom det stora trevåningshuset med tjugotre rum – utan några som helst bekvämligheter utom kallt vatten i köket – fanns friherrinnans hönshus med ett 60-tal idel adliga små pullor, som jag fick på min lott att sköta. Där skulle det vara fint för dit promenerade friherrinnan med alla sina gäster från kungahuset eller andra ”blåblodiga” adelsvarelser. Hon fick en krona styck för sina avelsägg när hon sålde dem till avelsföreningen. Det ni, kära läsare, som knappt vet hur en ”avelspulla” ser ut för adeln är ju på utdöende. För vanliga hönsägg fick man bara 1:50 tjoget.

Klockan sex på morgonen började jag med utfodringen, ”stöp” på kli, potatis och vatten, ”frukostgröten”. Mathoarna hissades ner från taket och fylldes. Medan ”damerna” åt sin frukost hackade man grönkål, som man plockade i trädgården – under snön när det var vinter. Dom hade bara näbbar att äta med som vanliga höns, så man satte upp rovor på krokar åt dem och fyllde vatten i deras väl rengjorda pytsar. När ”damerna” ätit öppnade man och släppte ut en grupp i taget (tjugo stycken), så skurade man hoarna och hängde upp dem på sina platser. Torvströ byttes på golven en gång i veckan av husdrängen och så skurade man gången och la på en trasmatta. En gång i månaden tvättades fönstren, det fanns också en gardinkappa där, fint skulle det vara när prominenta gäster kom för att se underverket.

Men jag gillade att gå med ”tjejerna”, vi trivdes tillsammans och sjöng tillsammans. Det var livat fast det var kallt till tusen att skura. När man var färdig med morgonsysslorna fick man själv en bra frukost, sedan vidtog arbetet inomhus. En vecka var man i köket och personalmatsalen, det var städning, dukning, diskning och så fick jag hjälpa till med maten till detta stora ”servicehem”. På eftermiddagen var det dags att åter gå till hönshuset.

Nästkommande vecka kom turen att ställa upp som hjälp åt husorna i matsalen och våningsarbetet. Man skulle bära varmt och kallt vatten till gästrummen, två trappor upp och sen ner, vattnet skulle bäras ut efter användningen, kakelugnen skulle eldas osv. och dessutom skötseln av hönshuset. Tjugo kronor i månaden fick man och så mat. Till middagarna måste man klä sig i svart klänning, skor och strumpor, stärkt spetsförkläde och mössa. Betjänten hade livré, som husets herre bestod med, men ingenting gavs åt oss flickor. Betjänten skulle ju alltid servera våtvaror, både till fest och till vardags. Middagarna åts alltid klockan sex och pågick ett par timmar i matsalen. Kaffe och likör serverades i salongerna efteråt. Vår arbetsdag var hur lång som helst, några skyddskläder fanns inte och allt måste man hålla sig med själv.

Ja, tiden flög iväg, festerna avlöste varann året runt. När herrskapet reste bort, då måste all storstädning gå av stapeln, fönster tas ner från vinden, tvättas och sättas in på hösten. De stora kristallkronorna hissades ner på fällar för rengöring. Tre, fyra stycken satt runt om på golvet

och tvättade kristallprismor i sitt anletes svett, mest av rädsla för att något skulle gå sönder. De här dagarna var också ett par statargummor lejda.

Det var ett nervpåfrestande jobb när jag fick på min lott att gå till skära salongen, som var friherrinnans ”arbetsrum” och städa. Det fanns massor av gamla fina prydnadssaker överallt, som skulle poleras och dammas. En gång gick en prydnadsängel på ett lock sönder och jag sprang till kammarjungfrun och berättade det. ”Gå till ’gumman’ när hon kommer hem och tala om det som hänt”, sa hon. Oj, vad skraj jag var! ”Gumman” blev alldeles svart i ansiktet och grälade på mig. Jag neg igen och gick tillbaka och berättade och då sa dom gamla härdade flickorna: ”Hon kan få putsa dom där själv ett annat år”. Det gick därhän att ingen personal fick att få. Hon slutade sina dagar med bara en ”piga” till hjälp.

Ja, nu börjar det bli dags att låta spökena få plats på arenan. Det var allmänt känt att sedan århundraden gick en man i form av ett benrangel med kättingar om fotlederna omkring i korridorerna och skramlade efter ”ådags”, nattetid alltså. På nyårsafton 1923 skulle herrskapet gå på bankett till slottet och ”när katterna är borta, dansar råttorna på bordet”. Vi fick tillstånd att festa på nyårsaftonen och vi bjöd in några ”bästisar”. Det blev dans i matsalen och mat och kaffe, i några timmar hade vi så roligt, som man inte var van vid. De äldre i gänget föreslog att strax före tolvslaget skulle vi dämpa ner oss och släcka ljuset. Så skulle vi uppsöka någon vrå och hålla tyst just som 12-slaget skulle klinga. Vi var fem stycken som klättrade upp på bänkar i köket och så blev allt tyst så att man kunnat höra en knappnål falla. Oj, nu väntas spöket med stor spänning. Fem minuter efter 12-slaget fick vi höra ett ljud i den långa stenlagda korridoren, det kom allt närmare köket. Kallsvetten började ge sig till känna men ingen sa något i alla fall. Ljudet kom närmare var sekund, i ett nu tändes ljuset! Hör och häpna! Vem står i dörren, lika häpen och förskräckt som vi? Jo, unga baronen. Han hade blivit dålig så han stannade hemma på sina rum i stället för att följa med till slottet. Nu kände han sig hungrig och ville inte störa husorna på deras fritid utan själv ta reda på något nattgodis.

”Vad gör ni?” sa han. Vi måste berätta att vi satt och inväntade ”benranglet”, som spökade. Då lossnade allt, det blev skratt och glam och vi önskade varann Ett Gott Nytt År.

Festen var slut, var och en gick till sitt, ett spännande och roligt minne rikare – och kanske klokare också. Något spöke fick ju inte kontakt med eller blev gastkramade av. Det kanske var tur för oss att den unge mannen blev hungrig, vem av oss hade annars blivit gastkramad av spökets järnhårda makt?

Så slutar jag med mina tonårsupplevelser.

Vi skriver i Upplands-Bro 14
Maria Thunberg

Så skulle jag önska att det var i Bro

Jag skulle vilja att man byggde ut Bro, så att det blev större. Och att man skulle ha mer saker att göra på fritiden, t.ex. att man ska ha mer discon i Bro eller dressyrskolor till hundar. Man skulle låta det lilla gräset (som finns) vara kvar. Inte bygga mer gator och vägar. Man skulle inte bygga hus inom Bro utan utanför i stället så det blev större. Och att pendeltåget skulle gå ända till Bro. Och i Finnsta skulle det vara mer gräs. Där är det ju bara sand och hus så långt ögat når.

Man skulle göra mer klubbar i Bro med sport, t.ex. fotboll, basket, skidor, ishockey, m.m. Mera gårdar med stall, jag menar så att man kan ha hästar i Bro. Jag skulle egentligen ha häst, men man varken kan eller får ha det i Bro. Det skulle vara bättre än Råby- och Finnstahus. Mera utställningar med djur och bilar. Och framför allt är att flytta tillbaka Zoo som har flyttat till Bålsta för några år sedan. För affären som kom i stället var ju bara att sopa ner i soptunnan. Skor i stället för djur?!!! Näe! Allt flyttas ju. Det som är bra i Bro, det flyttas. Det är taskigt, tycker jag.

Vi skriver i Upplands-Bro 14
Malin Ingelborn

Så skulle jag önska att det var i Bro

Jag skulle vilja att det skulle bli en konstfrusen isbana. Jag vet att kommunen inte har råd, men om alla verkligen vill så går det att få ihop pengar.

På vintern kunde vi ordna skidtävlingar som allmänheten fick vara med på. Som det är nu måste man nästan alltid vara med i klubbarna som ordnar tävlingarna om man vill vara med på tävlingen. T.ex. simskolorna har ofta tävlingar men det är bara dom som är med på simskolorna som får delta. På sommaren kunde man ordna någon annan aktivitet.

Och så tycker jag att vi kunde få en riktig biograf så att vi kunde köpa bättre filmer.

Vi kunde ha slalomtävlingar i Jakobsbergsbacken med priser och sånt. Och lite billigare discotek som kommunen kunde ordna. Man skulle kunna ha tävlingar bland dom som går i samma årskurs t.ex. landbandy, volleyboll och basket.

Och om vi hade en riktig scen skulle vi kunna ha teater och liknande där också.

Saida

Kontakten mellan invandrare och svenskar

Jag är en 20-årig flicka från Marocko. För två år sedan studerade jag till apoteksläkare i Frankrike, men systemet i skolan där var mycket konservativt. Man lärde sig många olika saker, men man kunde ingenting ordentligt.

Jag kom till Sverige för lite mer än tre månader sedan, för att studera kemi.

Jag tycker mycket om Sverige. Det är ett jättevackert land. Naturen är så fin här. Men jag är förvånad över det som svenskarna frågar mig ibland som till exempel: Har ni elektricitet i Marocko? Har ni bilar? Har ni TV? Många tror att Marocko bara är sand, kameler och ormar. Jag pratar ibland med några svenskar som har varit i Marocko, speciellt Agadir. De kan inte säga något om landet, eftersom de bodde på fina hotell, solade sig på dagarna och dansade på kvällarna. När jag frågar vad de tycker om det marockanska samhället, svarar de flesta; smutsigt och fattigt! Men om en person reser bara för att säga att ett land är smutsigt, rikt eller fattigt, kan man spara sina pengar, stanna i sitt land och lyssna på propaganda.

Jag är inte förvånad över svenskarna, när de tycker att invandrare är konstiga och mystiska. Jag vill inte kritisera. Jag bara observerar, och försöker att förklara missförståndet, eller den dåliga kontakten mellan svenskar och invandrare.

Man måste lära sig att acceptera andra civilisationer och tycka att ingen är bättre eller sämre än någon annan. Vi är bara olika, lyckligtvis. Om alla skulle tänka på samma sätt skulle livet bli jättetråkigt!

Det allra viktigaste är att försöka förstå varandra. Kanske inte komma överens men bara tänka på att din idé är lika viktig som alla andras. Men det är mycket lättare att vara döv än att lära sig att lyssna och lära känna andra människor. Till det behövs det lite ansträngning.

Hur ska man lösa det här problemet? Jag undrar om det finns någon lösning, det blir bara sämre och sämre överallt. Ungdomar från tredje världen som har besökt europeiska länder har observerat hur folk tittar på dem och hur de blir isolerade i det nya landet. När de sedan kommer tillbaka hem bestämmer de sig för att uppträda på samma sätt mot turisterna och mot andra utlänningar som är i landet.

När man pratar med ungdomar här, känner de bara en hopplöshet inför framtiden! Jag hoppas och jag hoppas .....

Uppsatser av elever i klass 8, Ekhammarskolan

Robert Granberg

När jag mötte en älg

Tomas och jag var ute vid Gröna Dalen och smög på tre rådjur. När vi kom närmare såg rådjuren oss. Rådjuren sprang in i skogen, och vi smög efter. Efter en stund tappade vi bort rådjuren. Vi fortsatte att leta efter dom. Plötsligt sa Tomas, ”titta en älg!” Jag trodde inte på det först. Sen såg jag älgen. Då smög vi upp på ett berg. Då sa jag till Tomas – ”titta, det är ju två älgar!”

Vi följde efter älgarna. Ena älgen vände om och sprang efter oss. Tomas och jag sprang iväg. Då stannade älgen. Vi var jätterädda. Älgen gick in bland granarna.

Det började bli mörkt. Vi gick efter älgarna så vi kom vilse. Vi var tvungna att gå hem. Det var så mörkt och blött i kärret, där vi gick. Vi visste inte vilket håll vi skulle gå åt. Men vi gick efter billjuden och till sist kom vi fram.

Lotta Gyllefors

Då jag blev mobbad

När jag bodde i Kallhäll var allt bra, jag blev aldrig mobbad. Jag var ganska populär där. Så flyttade vi till Kungsängen när jag började i 6:an.

Först gick allt bra, sen började några killar mobba mej för att jag var ny i klassen. Dom smällde till mej, dom skrek en massa saker efter mej och dom kastade saker på mej. Jag var helt ensam, ett helt år hade jag inga kompisar eller någonting att göra. Till sist började jag skolka; vågade ej gå till plugget. Det kom fram till rektor direkt. Så blev jag kallad att gå till honom och prata om det. Sen blev dom som mobbat mej uppkallade. Efteråt mobbade ingen mej mer.

När vi kom upp i 7:an var allt bra. Jag hade kompisar igen. Sedan dess har allt varit bra.

Elsa Wahlberg

Vårlängtan

Vi skriver i Upplands-Bro, ja visst kan vi skriva
kanske om vänskap, hopp och tro
och vinterns smältande driva
vi längtar till sommaren då marken är grön
och affärspromenaden till centrum känns skön.

Nu är det så ruggigt och blåsigt och kallt
och hundlorten ligger precis överallt
att långt det kan kännas
när dit man skall gå
det har nog de unga rätt svårt att förstå.

För barnen som åker på kälkar och skidor
kan livet nog lustigt att vara
men för oss som är gamla det har sina sidor
som är rätt så svårt att förklara
Vi skriver i Upplands-Bro och hoppas att våren skall komma.

Olof Monthan

Några bundna ord om bygden i

Stockholms-Näs

Vid Kungsängen löper i stort sett parallellt
den gamla och nya E-artonvägen.
Intill breder ut sig byggt och odlat i fält
med skyddade syd- och västersollägen.

På skogsberg i öster man ser mångvåningshus
rektangulärt kärvt mot höjden uppraka.
Likt väldiga ständigt tända knippen av ljus
att bygdens och folkets välfärd bevaka.

Vi brukar om bygden fler märgfulla namn;
de ofta från liv i forndagar stammar,
som Rankhus och Stigstorp uti skogsåsars famn
kring Tibble, Brunna och Sveas Granhammar.

Vad allt som för sambruk skapats fram ligger tätt
att lärdom, fostran och nöje befrämja.
För framgång det finns ju fler politiska sätt,
om målet i stort god endräkt och sämja.

Vi yvs över rikt besjungen lång Mälarstrand
utmed ängar, skogar, bergsstup och branter.
Det lyser av blått, grått eller vitt i ett band
som vindlar med omilt trasade kanter.

I över ett sekel mjukt i bukt efter bukt
Bergslagsbaneräls med Bro oss förenar.
Om ångloksrök längre ej ger luften sin lukt
oss snabbare eltågsormen betjänar.

En säregen tjusning har vår järnvägsstation
som fjärr- och lokalförbindelselänken.
Den håller gott än sin gamla stil och funktion,
nostalgisk blir dröm från väntsalsträbänken.

Naturens streckfärgas var gång blå pendeltåg
kurvslingrar i fart till eller från Stäket.
Ibland ges då glimtar av upprörd Mälarvåg,
ibland ljusreflex från ytan i bleket.

I strömmar av folk i allt slags vardagens id
ses gamla, ses barn från tonår till knyten.
Det gäller att hålla hårt om plats och tid
i färd mellan tåg och buss göra byten.

Av ålder står Kyrkan med gravgård ”mitt i byn”
och klockstapeln på en kulle näravid.
I sekler de gett oss samma hoppfulla syn
att här ska de stå all kommande tid.

Nu verkar de vilsna bland ny tids stenhusblock
och störda måhända av bilfartsljuden.
Om detta känns illa ges där tanken ändock
att döden blir gäst fast ej han är bjuden.

Kulturarvets ans och traktens fornminnesvård
det måsta angå oss Kungsängenbor alla.
För den skull vid Kyrkan rests en hembygdsgård
vars maningar Dig till insats vill kalla.

PS
Den bronskrigsfigur nog viking tjänat till prål
men uti Ekhammars jord råkat hamna
kommunen Upplands-Bro tagit upp som symbol
och därmed om förr och nu bildlikt famna.

Vi skriver i Upplands-Bro 15
Åke Cronebäck

Något om I 1 övningsfält på 1000-talet

En runsten har rests under sommaren 1979 på I 1:s övningsfält. Enligt ”Upplands Runinskrifter, del III (Stockholm 1951)” är detta objekt nr U616 ingen framstående sten: ”Ristningen har varit utförd av en mindre van och föga skicklig ristare .... och stenen olämplig för ändamålet.” Men den leder tankarna till den tid då den kan ha skapats; den tid då Sigtuna vid ”en norrgående vik av Mälaren” hade avlöst Birka som handelscentrum, då många i trakten hade antagit kristendomen men då man fortfarande i Uppsala hedniska vittberömda tempel offrade till gudarna Tor och Oden vid nöd och ofred och till Frej för ett lyckat bröllop.

I somras kunde man se några ungdomar ifylla ristningar på en runsten med röd färg. Stenen hade rests tidigare i år på den nuvarande platsen vid bäcken, bevattningsplats för nötboskap, 1,8 km nordväst om Granhammar slott och 500 m sydväst om Lerberga. Enligt material som Riksantikvarieämbetet ställt till förfogande omtalas stenen i ”Reseberättelser 1860” av R. Dybeck: ”En mindre höjd mellan Lerberga och Tång, utgörande en liten afsats af den nyss nämnde Hammarbackshöjden, skall vara vida känd under namnet Hattkullsbacken. Han är på flera sidor omgifven af åkrar. Runstenen fanns för nära 20 år sedan liggande i en af åkrarne mellan backen och Tång, samt lades vid samma tid till trappsten öster i byn ....” Enligt

beskrivningen till Geologiska kartbladet ”Fånö” (1863) fanns en runsten ”på gårdstomten vid Garpeboda.” Tydligen är det U616 som avses.

Hur stenen har kommit till den plats – i ett stenröse på fältet ca 200 m sydväst om den nuvarande uppställningsplatsen – där den återfanns 1941 är okänt.

Inskriften skall läsas ”fir-riui” (ett ännu otolkat mansnamn) lät resa kumlet efter sin fader Bose och (sin) broder kuru (otolkat mansnamn; möjligen en något onöjaktig skrivning av namnet Krok) -. Gud hjälpe .....kuru föll i England.”

Korset skulle kunna tyda på 1000-talet. Vid förfrågan till Helmer Gustafsson vid Riksantikvarieämbetet erfor vi att stenen är en s.k. ”Englandssten” vilket motiverar en datering till början av 1000-talet. Var runstenen ursprungligen har stått är icke fullt klart. Det nu i bruk varande namnet Hackelback på gården ca 100 m öster om den nuvarande placeringen, torde komma av Hattkullsbacken, som omtalas av Dybeck. Hattkullsbacken kan ha varit en sandrik höjd, som rest sig omedelbart väster om nuvarande Hackeback, där nu en vid grop tyder på att det varit ett sandtag. Med hjälp av Dybecks omnämnande av backen 1860 och några kraftiga tallar i gropen, som kan vara 70 år eller äldre, så torde sandtagets brukstid kunna fastställas till senare delen av 1800-talet. Hattkullsbacken torde ha varit jämnad med marken och delvis utgrävd under marknivån vid sekelskiftet, även om ögonvittnen berättat att sand fortfarande hämtades på 1920-talet. Några stenar nere i gropen kan en gång ha bildat en kummel uppe på höjden och på håll avtecknat sig som en hattkulle. På 1000-talet var kullen omgiven av vatten. Kan detta kummel ha rests av människohand under tidigt 1000-tal och krönts av den här avbildade runstenen till åminnelse av Bose och Kuru?

Vi skriver i Upplands-Bro 16
Dagmar Tamm

Slädpartier i vår barndom

Tänk, så underbart roligt vi hade i vår barn- och ungdom med slädpartier och utflykter. Jag minns hur vi fick åka och hälsa på hos grannarna om vintern med den lilla kappsläden, ”trollhoppan” kallad. Bak på hunsvotten satt kusken och efter bands alla våra kälkar, som vi satt på och sedan fick vi turas om att krypa ner i släden, där det låg varma tegelstenar på botten för att vi inte skulle förfrysa våra fötter. Det var ofta flera kilometer, som färden gick. Ofta åkte vi till Kvistaberg, till min farbror, dit färden gick över isen om den bar och så visste vi, att vi skulle få något varmt i oss innan det bar iväg hemåt igen. Gissa om vi hade roligt!

Allt emellan fick vi åka ut på slädparti med kolryssen och med slädnät över hästryggarna och stora bjällerkransen, så det sjöng om det. Då satt man väl nedbäddad i fårskinn och med de vackra rävfällarna med de yviga svansarna viftande utanför ryssens sidor. Det sköts mycket räv på den tiden, så det blev varma fällar och vackra också, men ack så de fällde. Man hade ett stort sjå att borsta av sig, när färden var över. Även som mattor dög förstås dessa fällar och nog var de vackra.

De där kolryssarna var också en historia, vem som kommit på att klä in dem till åkdon och härliga varma sådana också. De fanns nästan på alla gårdar på den tiden. Det lät festligt med alla bjällerkransar och hästpinglor när det ordnades slädpartier, det får vi säkert aldrig mera uppleva, än mindre våra barn eller barnbarn.

Det tävlades nog mycket mellan kuskarna att hålla seldon och åkdon så blanka och glittrande som möjligt. Att hästarna hölls välryktade så hårremmen riktigt sken var en självklar sak. De hade ju inte så mycket annat att göra än att hålla allt i bästa skick. Vad som nu bara kan ses i hovstallet i Stockholm var för oss då, i vår barndom, rena vardagsmaten, tyvärr borta för alltid. Man måste sakna den tiden, som om man upplevt en saga, då man kunde skynda långsamt och njuta av de sköna hästarna.

Vi skriver i Upplands-Bro 16
John Barton

Magna och hennes skola

En återblick på Säbyholmsskolan

Skoldebatten pågår detta nådens år 1980. Den pågår i massmedia, radio, TV, bland lärare och elever, ständigt, och ser ut att aldrig få något slut. Experimentklasser och nya försöksskolor för ungdom pågår över hela detta Sveriges rike. ”Som de gamla sjunga pipa de unga” ... inte numera.

Det är nya tider nu. Och det gäller att ”vara i tiden”, m.a.o. att följa med sin tid.

De unga har inget arbete, som regel bristande kunskaper, och demonstrerar och kräver ... kräver... Staten skall betala och skaffa jobb. Helst med topplöner och utan skatter. För vad ...? Och staten är de av oss folkvalda svenskar.

Jag, John Barton, läser om detta och kan ”för mitt liv inte förstå”, och undrar, hur är det egentligen med gamla Sverige.

En gång för många år sedan, på ett mindre arkitektkontor i Chicago, USA, det var en lördag (vi jobbade då till klockan 13). Efter klockan 12 minskade arbetslusten och man förberedde sig för hemfärd. Några s.k. representanter för några firmor för byggnadsmaterial ”hängde” runt och berättade ”skottehistorier”. Den ena historien roligare än den andra. Alla skrattade utom en i sällskapet. Han hörde allvarligt på, sa ingenting. Detta observerades. För att bryta stämningen framkastade en i gänget en fråga till mig. ”Du John, ibland tycker jag att du bryter på något egendomligt språk. Vad är din härstamning egentligen, var kommer du ifrån?” ”Well”, svarade jag, ”jag kommer från ’Sweden’. Då

brast alla, även skotten, ut i skratt och så kom det: ”Ah ...The dumb Swedes”. Det skar i min kropp, jag skrattade inte. Jag hade bytt roll med skotten. Finns det ändå inte en del ljushuvuden i Sverige?

En del år senare hälsade jag på en tysk familj och goda vänner i Achen i Tyskland. Tyskar är ofta frispråkiga och livliga människor. Stämningen var hög i sällskapet. Någon, tidigare ej särskilt observerad tysk i sällskapet, läste för sig själv i en veckotidning, då han plötsligt utbrister: ”Har ni hört hur det går till i svenska skolor!” Och så beskrivning på svensk skolungdoms bristande disciplin och okunnighet. Varpå följer kommentaren ”Jawohl, die dumme Schweden”. Det knep till i mig. Är vi dummare än andra folk? ..... Aldrig, så är det inte!

På en resa till Stockholm hösten 1979 kom jag att tänka på min ungdoms skola, ”Säbyholmsskolan”. Vad hade egentligen hänt denna ”idealskola”? Tänk om grundtanken med denna skolform hade kunnat bli norm för svensk ungdom.

Jag beslöt att resa dit och reste från Stockholm till Upplands-Bro, som är storkommun för Säbyholmsskolan, där denna är belägen. Skolans chef mötte mig vid tåget och skjutsade mig i sin bil till Säbyholmsskolan. Min gamla skola, som jag ej sett på femtio år.

Jag hade fruktat att möta det värsta av förgängelse men fann glädjens blomster komma emot mig. Det var friska, vakna, öppna och som syntes mig, intelligenta ungdomar, flickor och pojkar som kom emot mig. De berättade att Säbyholmsskolan numera var en trädgårdsskola, ett specialgymnasium för blivande trädgårdsmästare, trädgårdsarkitekter, en skola för alla som intresserar sig för miljövård och naturen.

Tidsenligt hade skolan parkeringsplatser för de elever, vilka ägde bilar. Skolbyggnaden hade blivit förfärligt liten, tänkte jag först. Men jag hade ju växt, blivit större, fått större vyer. Skolans samlingssal var trevlig men liten. Hade vi verkligen spelat teater där? Och där hade jag stått bredvid flygeln, när jag emellanåt fick framföra något solonummer på min violin. Emellanåt fick vi besök från världens alla hörn. De brukade alltid berätta något från världen utanför. Ofta då med rektor Swedelius från Stockholm, när så erfordrades. Och där var musikgäster, pianister, violinister och sångare på besök. Det blev liksom ett festligt avbrott i vardagslivet när detta hände. Men vart hade den vackra väggbonaden mot biblioteket tagit vägen? Den bildade alltid en vacker bakgrund till talarstolen där framme. Minnena vaknar om alla händelser i detta rum. De voro alltid, alltid välkomna stunder. Biblioteket var sig likt – kanske litet numera - men även här kom en revy av minnesbilder. De gamla skolsalarna användes för dess nya ändamål.

Vi promenerade genom skolområdet. Det fanns många tecken på fin miljövård inom markområdet och att miljövårdare tagit hand om skolområdet var märkbart.

De gamla hemmen Tuna, Boda och allt vad de hette lågo så nätt placerade i naturen. Hemmen hade en känsla av folkskolans ”Sörgården” över sig, fast de på grund av bristande underhåll verkade nedslitna och färdiga för reparation. Jag gick med spänning in i mitt gamla hem ”Tuna”. Det var en svunnen värld jag kom till. Stora rummet, ”storstugan” som vi kallade rummet, var omöblerat men där fanns den stora öppna hörnspisen. Jag drömde mig kvar med ögonen på den spisen och fönsterbänken med sitsen utförd som ett lock. Vi brukade ha alla slags spel i den bänken ... från schackspel, kortspel, brädspel och jag minns ej vad. På den bänken och på stolar och golv satt vi mest, alla flickor och pojkar, och såg in i elden, med någon, vanligen Julia Saxenberg – ”Jullan”, läsande i någon aktuell bok eller så sjöng, musicerade eller diskuterade vi. Den spisen var en kär samlingsplats.

Rummen var oreparerade och verkade obebodda. Fyrsängsrummen hade ändrats till två ettor.

Min promenad fortsatte. Hemmen Tuna, Boda, Hamra, Torpa, Vika, Haga, Lillstugan och Berga hade ritats av arkitekten greve Sigge Cronstedt men skolbyggnaden och rektorsbostaden av arkitekten och generaldirektören Ivan Tengbom. Om jag inte missminner mig, ritade Tengbom även agronombostaden.

Det lär ha varit mycket diskuterande om namnet för denna ”nya skapelse” av skola. Att använda ordet ”internat”, tilltalade inte flertalet beslutsmässiga. Namnet hade för mycket klang av internering och anstalt. Nej, här skulle skapas en ”ny sort av skola”, som för eleverna skulle vara både ”hem och skola”. Och så fastnade man för att denna skolform skulle vara ”hemskola”. Hemmet ”Tuna” fick sitt namn efter en släktgård Tuna i Småland, som ägdes av dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet statsrådet Hugo Hammarskjöld, som förmedlade till staten den mycket betydande donationen från Magna Sunnerdahl. Statsrådet blev övermåttan glad och framhöll denna donation på 4 miljoner kronor (= 129 miljoner i 1980 års penningvärde) vara den största donation för kulturellt fostringsarbete, alltsedan Gustav II Adolf donerade en del av de Gustavianska arvegodsen till Uppsala universitet.

Jag satte mig på skoltrappan funderande. Kanske Sunnerdahls skolidé hade ändrats? Måhända var det inte vad hon och den statliga kommitté, som riksdagen tillsatt, föreslagit och förverkligat, den skolidé som skulle vara bättre än någon annan hittills?

Men jag tror hon skulle bli glad som jag, om hon fått se och uppleva vad jag fått. Och hade hon inte skänkt bort alla sina tillgånger skulle hon troligen bekosta upprustning och reparation av allt som hade förfallit och skadats av tidens tand. Det hade sannolikt skapats en större tidsenligare skola.

Jag reste mig från trappan och fortsatte min promenad. Vindsnurra och vattentorn syntes bortom idrottsplatsen. Nya minnen kommo. Vindsnurran var kopplad till en generator, som drev en elektrisk pump, som i sin tur pumpade upp vatten från en bergborrad brunn till en vattenbehållare i vattentornet, som i sin tur försåg hela skolområdet jämte Säbyholms gård med vatten.

Vi hade på min tid, åren 1918-1920, ett för skolan eget elektricitetsverk. När det inte var vind till vindsnurran och denna inte alstrade erforderlig energi till skolan, hade vi ett maskinrum med en dieselmotor direktkopplad till en generator, som alstrade elektrisk energi för belysning och elkraft för verkstädernas maskiner. Till detta hörde ett batterirum med kanske ett hundratal ackumulatorer. Pojkarna, som praktiserade i metallverkstaden, fick i tur och ordning lära sig sköta detta elektricitetsverk, vilket även innebar nattvaktstjänst. Var det något som ej fungerade som det skulle, var det order att ringa läraren och verkmästaren för metallverkstaden, som då kom till elverket.

Det fina med Säbyholmsskolan var att eleverna lärde sig både teoretiska kunskaper och fick en praktisk grundutbildning. När jag kom till skolan hade jag fått den uppfattningen att man på Säbyholmsskolan skulle kunna studera till en studentexamen och samtidigt få grundutbildning i något hantverksyrke, t.ex. som jag strävade efter att gå grundutbildning till metallarbetare.

Skolans elever fick göra skolresor några gånger om året. Jag minns en resa till Uppsala, då vi bl.a. var med på en doktorspromotion. När vi gick ut från universitetets aula stod en vaktmästare vid dörren. Han frågade mig från vilken skola jag kom. Då jag svarade att det var Säbyholmsskolan, log han och uttryckte sin önskan: ”Det ska bli en glädje när jag får se er bli doktorander här”. Jag tror inte det blir av, ”gubbe lilla”, men vi ska anstränga oss, tänkte jag.

Vi upplever alla tillvaron olika och det är väl därför vi så ofta kantrar över lite för mycket åt det ena eller det andra hållet.

Full av upplevelser och tankar återvände jag till Kungsängens station och Stockholm. Då taxibilen kom till Kvistaberg bad jag chauffören stanna. Minnen kom på nytt. Lever konstnären och astronomen Tamm ännu, frågade jag. Nej då, han avled för flera år sedan, meddelade chauffören, och observatoriet donerade Tamm till Uppsala universitet.

Tamm brukade komma till Säbyholmsskolan emellanåt och föreläsa och visa diabilder om världsrymden, dess alla stjärnor, galaxer och astronomi överhuvudtaget. Många stjärnklara vinterkvällar, när man liksom hörde stjärnorna knastra på himlavalvet, promenerade vi, ett gäng pojkar och kanske även flickor, till Tamm och hans ”stjärnkikare”. Han tog alltid emot oss med glädje och berättade om stjärnorna. Det är en fantastisk värld jag blev insatt i, en värld som jag tar alla tillfällen att förkovra mig i. Han köpte från Zeiss en stor stjärnkikare s.k. ”refraktor” för 2 miljoner kronor, med vilken han fotograferade enstaka stjärnor eller galaxer (stjärnsystem). Fotografering pågick automatiskt dygnet runt. Men Tamm hade en mångfald mindre kikare, som vi brukade få se stjärnorna med och lära deras namn. Kvistaberg är ett oförglömligt minne.

Det måste vara ett utmärkt tillfälle för Upplands-Bro kommun att få utnyttja observatoriet för studiecirklar eller underhållande föredrag av astronomstuderande från Uppsala universitet. Ring Astronomiska Föreningen i Uppsala, tel: 751 20 (Box 515 om ni skriver). ”Boken om rymden” är ett läsvärt ”informationsprojekt” om 36 sidor. Beställningar kan göras hos Redaktionstjänsten, Box 231 36, 104 35 Stockholm, tel: 08-30 38 38.

På tåget tänkte jag efter vad livets skola, ”Säbyholmsskolan” betytt för mig, numera en pensionerad arkitekt. Jag fick en grundutbildning hur ett harmoniskt lyckligt hem bör vara, teoretisk grundutbildning (på gymnasienivå), grundutbildning i ett yrke eller hantverk. Med denna utbildning kunde jag fortsätta att studera, om jag hade håg och vilja eller fortsätta i livet som metallarbetare: jag hade lärt mig ta hand om mig.

Vad blev det av eleverna, när de kom ut från Säbyholmsskolan? Hur kom jag till Säbyholm?

Min egen historia började med en begravning. Min far dog en vårnatt 1918. Han avled i spanska sjukan, som då härjade Stockholm. Han hade kommit hem från en resa, genomförkyld, fick lunginflammation, kom på sjukhus i fjorton dagar .... ansågs frisk. Han var byggmästare och var ivrig

på att börja jobba igen, vilket han gjorde. Efter en vecka insjuknade han på nytt och efter ett par sjukveckor i hemmet avled han.

Det blev en enkel begravningsmiddag för de närmaste i släkten, varav en del kommit från landet, som vi sa om de som bodde utanför Stockholms tullar.

På begravningsmiddagen funderade jag mycket över vad det skulle bli av mig, nu när far var borta och kanske hemmet blev upplöst ...? Jag var bara tretton år och för ung för att arbeta för mitt uppehälle. Far efterlämnade minimala tillgångar, ingenting kunde jag och så hade jag inte ens ”gått ut” folkskolan. Sigge Fürst, en kompis i skolmusiken, hade just slutat folkskolan och börjat i Stockholms samgymnasium på Odengatan för att ta studenten. ”Ska man komma nån vart i livet måste man ha studenten”, sa han och försvann från min värld.

När jag så gick i mina tankar bland släkten, stannade en morbror framför mig. Han var en stor karl. Han ställde sig lite bredbent, knixade enligt vana lite med benen och knäna och frågade: ”Nå, va´ska de´ bli av dej John ... nu när far är död ...?”

Han var lite tunnhårig, med kal hjässa och så hade han ett litet småleende på munnen, som alltid förargade mig. Jag hade aldrig tyckt riktigt om honom. Varför vet jag inte. Kanske berodde det på att jag som liten grabb alltid kallade honom för morbror ”CONGNAK”. Hans namn var Konrad. Han var mycket förtjust i ”Cognac”, helst ”Renault Noir”. Han tog illa vid sig varje gång jag inte uttalade hans namn rätt. Denne morbror Konrad hade en son som var maskiningenjör vid någon storindustri i Norrland. Han skrävlade om denne son som ett geniens under. Eftersom jag många gånger blivit så trött på att höra hans skrönor, samlade jag mig och högg till: ”Jag ska blir maskiningenjör.”

Det blev tyst en lång stund, så sa Konrad: ”Då ska jag ge dig ett gott råd ... skaffa dig en bra verkstadspraktik först ... åtminstone en två, tre år, innan du börjar studera till maskiningenjör, då först kan du bli en bra ingenjör”, svängde på klacken och gick.

Jag var tretton år, gick i Johannes folkskola i Stockholm, var med i skolans och KFUM:s musikkår, där jag spelade bastuba. Jag hade vunnit en fiol på lotteri och då jag ansågs vara musikbegåvad, fick jag musiklektioner av en ung violinist, fröken Ek, boende mitt emot mitt hem på Birger Jarlsgatan i Stockholm.

Sommaren började gå som vanligt under ett sommarlov. Visst var det ett tomrum på något vis i hemmet.

Mor hade haft åtta barn, varav två hade dött. När far dog flyttade en bror från hemmet, en syster gifte sig, en annan syster började jobba och skola sig till modist. Av de återstående sönerna ville den ene lära till murare och bli som far (han blev sedermera ingenjör). Och av oss två återstående bröder hade min äldre bror varit tre år på en skola, som kallades ”Sunnerdahls Hemskola” på landet. Det var en ny sorts skola, en internatskola med såväl teoretisk som praktisk undervisning i något yrke. I unga år hade denna bror haft hjärnhinneinflammation. Läkare rekommenderade mor att han borde ägna sig åt något lugnt arbete, helst på landet och som lämplig start för detta rekommenderades ”Sunnderdahls Hemskolor” på landet. Denne bror var där åren 1911-1913. Praktiserade på Säbyholms gård och Toresta gård, varefter han studerade vid Önnestads Lantbruksskola i Skåne. Han slutliga plats blev Stockholms stadsparkavdelning, där han blev till sin pension.

Det var en massa ”tissel-tassel” bland familj och släkt om ”vad göra med sladdbarnet John”.

Ansökan för mig, med vederbörliga rekommendationer, hade sänts till styrelsen för Sunnerdahls Hemskolor. Jag blev antagen som elev att börja där hösten 1918.

1918 hade en trettonåring inget att säga till om, han var medellös i allt. Om skolan jag aldrig tänkt på sades till mig: där får du gymnasieutbildning och samtidigt får du sex månaders praktik på verkstad och du kan studera hur långt som helst. Nu beror allt på dig själv och på vad du kan och vill. Du får även lektioner i fiolspel för dom har en sådan lärare där.

På hösten 1918 började jag på Säbyholm och 1920 slutade jag. Jag trivdes utmärkt där. Det var en skola för livet. Vad blev det av mig: Från en skitig verkstad i Stockholm tänkte jag om – jag ville inte arbeta hela livet i smutsig miljö. Jag blev byggnadsingenjör, for till USA, var där i sex år, arbetade i fem olika stater, upplevde mycket: gick på språkkurser i engelska, spelade med i skol- och kyrkoorkestrar. År 1960 var jag reseledare (biträdande) för femtio svenska arkitekter. Vi guidades i regel av amerikanska och mexikanska kollegor, som visade oss sevärda byggnadsverk, inviterades till universitet och legationer, på luncher och cocktailparties, reste en vecka omkring i Mexiko. På en stor tillställning i Nex Orleans blev jag som ledare för nämnda femtio svenska arkitekter från Svenska Arkitekters Riksförbund av borgmästare och borgarråd, inför press, radio och TV, utnämnd till

”Honorary Citizen” (hedersborgare) av Nex Orleans. Jag höll tal för 300-400 närvarande. Innan den resan hade jag tagit arkitektexamen. Jag arbetade huvudsakligen med sjukhusbyggnader och vårdhem men även med stadsplaner.

Jag flyttade till Malmö, åtog mig att vara stadsarkitekt och sakkunnig i byggnadsfrågor, slutade arkitektjobbet och flyttade till Lund, där min dotter gift sig och bodde. Jag fick slaganfall – hjärtat slutade att fungera på mig – föll i gatan, spräckte revben, käke, skadade tänderna i fallet, ävensom ett öga, fick tumör i hjärnan. Jag opererades för allt detta under en tid av ett år på Lunds lasarett. Det anses att jag inte kan klara mig själv utan måste alltid ha tillgång till läkare. Hjärtat går på ”Pace maker” = batteri opererat till hjärtat. Vid bortoperationen av hjärntumören skadades hormon- samt vattenbalansen så jag måste ständigt leva med medicin. Min sjukdom heter ”Diabetes Incipidus”.

Nu (sista etappen) bor jag på ett sjuk- och inackorderingshem i Lund. Jag kan komma och fara hur jag vill bara jag tar mina mediciner. På hemmet har jag ständig tillgång till läkare och sköterskor dygnet runt.

Jag har varit tre och ett halvt år på hemmet. Under denna tid har jag studerat litteraturvetenskap i två och ett halvt år (60 poäng = fil. kand.) för att i framtiden ägna mig åt författarskap. Jag vill och kan bara arbeta fyra-fem timmar per dag.

Ja, detta var lite för mycket om min person men ... vad blev det av alla de hundratals andra, som varit i elever på Sveriges Bästa skola?

Det är inte så många jag känner till, jag har ju flackat kring i Europa en del också. Erik Algård tillhörde gruppen av de första eleverna. Han var kamrat med min tidigare nämnda broder. Algård började i lantbruk. Efter Säbyholm kom han till Stockholm. Han var musikaliskt begåvad och började studera vid Musikaliska Akademien i Stockholm. Han tog kantorsexamen, studerade sång – körsång – i Stockholm, Tyskland och Italien och blev kantor i Sancta Maria Kyrka i Stockholm. Han startade Stockholms Gosskör, där bl.a. Lasse Lundahl fick sina första sånglektioner. Han startade även S:a Maria kyrkoorkester, där jag spelade en tid.

En del elever blev folkskollärare, några kom till Stockholms parkavdelning som förmän. En dag när jag kom till mitt arkitektkontor i Malmö stod en liten man och stirrade på min namnskylt vid entréporten. Det var ”Pricken” (minns ej vad han nu hade för familjenamn) från Säbyholm. Han såg skylten och funderade över var han sett mitt namn förut. Vi kände naturligtvis igen varandra. Han var chef för en stuckatörfirma (tillverkare av gipsornament och väggytor med marmoreringar). Han var i stan för att inspektera arbeten till Skandinaviska Banken. Han följde med upp till mitt kontor (ateljé) där vi ventilerade gamla minnen. Det har berättats mig att den numera bortgångna Margit Rosengren, skådespelare både på scen och film, varit elev vid Säbyholm.

Det är många hundratal, som fått sina fina skolår på Säbyholm, var alla är och blivit av vet jag inte, men ett vet jag: vare sig de äro svenska eller något annat lands medborgare, så är de säkert goda medborgare.

P.s. På tåget till Stockholm kom jag att tänka på att det var ”Jullans” (Julia Saxenberg) födelsedag. Vid Centralstationen i Stockholm sände jag henne ett telegram:

Tider komma – tider gå ...
Minnen komma då och då ...
Minnen – de lyckliga minnena blott
I mitt hjärta ristat en runa ...
Jag hälsar Dig ”Mor av Tuna”,
På bemärkelsedagen.

Några dagar senare erhöll jag ett brev, där hon skrev att hon var blind. Hon hade blivit hjärtligt glad åt att höra något om mig. Brevet hade skrivits av en Säbyholmsflicka, som brukade besöka henne.

Jag hann aldrig besöka henne på vårdhemmet, där hon bodde. Några månader efter mitt telegram hade hon gått bort.

D.s.

Vi skriver i Upplands-Bro 17
Karin Seger

Mormor har berättat

Min mormor var näst yngst av ”Sandhagsflickorna”. Hon hette Hedda och var född 1858. Syskonskaran bestod av sju systrar och en bror och de bodde i Sandhagen i Bro. När mormor var fyra år dog hennes mamma. Den äldsta systern var då femton år. Hon hette Sofia och fick ta hand om hushållet och sköta om pappan och sina yngre syskon. Det var en tung börda för en 15-årig flicka, men allteftersom syskonen växte upp fick de börja hjälpa till med vad de kunde.

Skolgången var det inte så mycket bevänt med på den tiden, men en man som hette Karl Lindberg och som på något sätt hade blivit invalid hade fått utbilda sig, så att han kunde sköta undervisningen av traktens barn. Den bestod huvudsakligen i att lära barnen läsa och skriva samt förstås katekesen, vilken han bevisligen hade lagt ner stor möda på, eftersom mormor kunde den utantill även 80 år senare. Skolan låg i Sandhagen och läraren kallades ”Halta Kalle”. Många äldre Brobor har säkert hört talas om honom. När mormor blev större skulle hon kunnat få fortsätta i storskolan, men då måste hon gå till Freden eller Tätorp. Då sade emellertid stora syster Sofia ifrån att ”när man har skolan på knutarna, skall man inte behöva lägga matsäck åt ungarna”, och därvid blev det.

Efter konfirmationen var det dags att ge sig ut i världen och tjäna, som det hette på den tiden. Mormors första plats var i Övergran hos en klockarfamilj. Hon trivdes aldrig där men beslöt sig ändå för att vara kvar i ett helt år, för annars skulle folk säga att hon inte kunde ha någon plats. När året var slut återvände hon till Bro och blev sedan sin hemsocken trogen hela livet ut. Nästa plats hon hade var i Husby hos doktor Edling med familj. Det var många tjänare hos en familj på den tiden och mormor berättade bl.a. om en kamrat som hette Julia. På den tiden fanns det ingen semester, utan den enda ledighet tjänstefolk hade var om de skulle flytta. Detta skedde 1 november och då hade de ledigt mellan 24 oktober och 1 november. Denna vecka kallades för slankveckan. Julia skulle alltså flytta på hösten och hon hade blivit tillsagd att skura golv den 24 oktober. Men när klockan slog tolv på dagen lämnade hon skurattiraljerna kvar på golvet, reste sig upp och lämnade huset på en gång.

Någon arbetstidsreglering existerade inte. Tjänstefolket fick sitta uppe sent om kvällarna om ”herrskapet” var borta för att vara beredda att ta emot dem när de kom hem. Familjen lär också ha haft en klok hund. Varje söndag när det ringde samman i Bro kyrka, som ligger rätt nära, gick hunden till kyrkan och stannade kvar där tills gudstjänsten var slut.

Mormor stannade i Husby några år och hon träffade sin fästman under den tiden. Hon berättade att en dag när hon höll på att städa, så var det så varmt, så hon hade knäppt upp blusen lite vågat. Just då kom brandsyn i vilken hennes fästman var med. Hon blev så blyg så att hon klättrade ut genom ett fönster.

Den lilla fritid, som fanns på den tiden, fördrevs väl mest med att ungdomarna träffades på danser. Om sommaren på någon loge och på vintern i något stort bondkök. Tradition var att på trefaldighetsaftonen samlas vid ”Svartkärrs källa” och dricka hälsan, och likaså Valborgsmässoafton, då man hade tjärtunna och brasa på ett berg vid Sandhagen. Midsommarafton var sommarens höjdpunkt och då var det alltid kalas på de stora herrgårdarna.

Mormor gifte sig 1885 och flyttade då till Österhagen. Morfar var auktionist och fjärdingsman, så han var ganska mycket borta, och mormors stora hobby var att väva. Hur många alnar av olika slag, t.ex. dukar, gardiner, handdukar och trasmattor hon hann med är svårt att säga, men det var åtskilliga. 1901 fick hon diplom för första pris i vävning från Uppsala läns hemslöjdsutställning.

Morfar och mormor arrenderade en tid Skällsta gård i Bro, men 1902 när mor var sexton år flyttade de till Kronbacka och där bodde de tills morfar dog 1919. Som jag tidigare nämnt var morfar ute och höll auktioner. Han ville att mormor skulle följa med, men hon ville hellre vara hemma och väva. En dag när han bad henne att följa med, så påstod hon att hon hade så

ont i huvudet att hon måste vara hemma för det. Egentligen hade hon ingen huvudvärk, men när morfar gett sig iväg blev hon så illamående att hon blev tvungen att gå och lägga sig. Efter den dagen lovade hon sig själv att aldrig mer ljuga och säga att hon var sjuk, om hon inte var det.

När mormor blev änka, flyttade hon hem till vår familj i Snyggboda. Vi var många syskon, så det var ett stort hushåll. Mormor hade en god hälsa och hon var alltid verksam med något. Det var vävning, stickning eller virkning. Hon tyckte också det var roligt att hålla reda på sina barnbarn och försökte hålla oss i Herrans tukt och förmaning.

Mormor dog 1944 och hon var då 86 år gammal.

Vi skriver i Upplands-Bro 17
Viktor Johansson

Jag minns ...

Jag har bott här på Fjärilsstigen sedan 1977. Jag trivs bra här även om lägenheten känns som ett fängelse ibland – jag har svårt att komma ur lägenheten eftersom jag har svårt att gå. När jag kommer ur lägenheten och huset så åker jag taxi. Jag börjar bli gammal nu, är över 80 år och jag har pace-maker för att få hjärtat att fungera som det ska. Ibland brukar jag sitta här vid fönstret och bara titta ut. Nu känner jag alla kvarterets ungar till utseendet, fast namnen på dem kan jag inte. Tiden kan bli långsam särskilt på eftermiddagen. Men jag känner folk som bor i huset och Ivar, min granne, brukar titta in och hjälpa mig att handla. Vi brukar gå ner och äta lunch på Dagcentralen.

Det är klart att jag tänker på döden men jag är inte rädd för den. Jag tror på Gud men inte på prästerskapet. Förr kunde jag läsa bibeln och jag brukade gå i kyrkan tills mina ben svek mig. Jag har varit utsatt för kyrkstöten. Kyrkstöten är att kyrkvaktmästaren väcker en med en käpp. Det går ju inte an att sova i Guds hus, tyckte väl kyrkvaktmästaren.

Det är så mycket som är annorlunda idag än det var förr, nu klagar folk så mycket. Men det är klart att allting är toppstyrt nu för tiden, styrelsen beslutar och medlemmarna har inget att säga till om i partier och ekonomiska föreningar. Jag var med när KF bildades i Lena församling.

Jag är född i Lena församling i norra Uppland. Jag hade elva syskon. När jag var nio och ett halvt år började jag valla kor och tjurar vid Lena prästgård. 25 öre om dagen plus mat hade jag och om jag vallade någon söndag kunde jag få 30 öre. Det var på sommaren jag vallade djuren, det kunde bli upp till 30 djur. Tur att Bismarck var med, han var den äldsta tjuren, fyra eller fem år. Han höll ordning på de andra ungtjurarna. Bismarck var rysligt snäll mot mig. Jag brukade luta mig mot honom och vila när jag skulle äta. Jag hade ju ingen klocka och för mig var det bra att titta på himlen för att se, när det var dags att gå hem.

När jag blev tolv år började jag sälja sill och strömming, jag var fisknasare. De var illa ansedda för de söp så mycket, men jag drack inte en droppe sprit förrän jag var över tjugo år och sedan dess inte särskilt mycket. På vintern sålde jag sill och på sommaren sålde jag strömming. Jag fick ge fyra kronor lådan och jag kunde få ihop tio till elva kronor per låda. Det var tungt att släpa på vagnen med femti kilo fisk.

Vid min fjortonde födelsedag blev jag räknad som karl för då fick jag börja med att köra hästar vid prästgården. När det var säsong för bär brukade vi gå i skogen och plocka för att sedan sälja bären på torget i Uppsala. Sedan när jag blev äldre började jag köra kastved från skogen till prästgården. Efter det fick jag ett bra betalt arbete vid Ålby gästgiveri, men jag trivdes inte där. Vilken lön jag fick! Femton kronor per månad och mat hade jag. Ibland kunde jag få körningar från fem på morgonen till tolv på natten. Om jag fick extra ledigt efter en sådan dag? Inte! På min fritid sov jag.

Två andra arbeten hade jag innan jag började resa runt som skogsarbetare. Då arbetade jag som dräng. På ena stället hade jag arton kronor i månaden och mat och på det andra hade jag 150 kronor om året med mat plus ett par stövlar och ett par sommarskor.

Oj, vilken örfil jag fick av min far, när han fick reda på att jag hade köpt en häst på avbetalning. Han tyckte att hästen var för dålig. Det var den nog också. Jag fick ge 300 kronor för hästen, först hälften och sedan resten. Sedan gödde jag upp hästen och på vintern använde jag den i skogen och till våren sålde jag hästen.

När sommaren kom blev det dans. Innan 20-talet så brukade folk samlas vid vägskälen och alltid var det någon som hade med sig ett munspel eller dragspel, annars kunde vi sjunga till dansen. Ibland dansade vi på någon gräsmatta eller så kunde någon snäll bonde låna oss en lada mot att vi städade upp, Det var brukligt att ge spelmännen ett öre per person. Vi brukade aldrig vara fler än 30 personer vid dansen. Sedan på 20-talet blev det ordentliga dansbanor och vad jag kommer ihåg, så brukade det vara slagsmål. Men när jag arbetade i skogen och bodde i huggarlag, så var det hårdare, för där fanns inga kvinnor. Varje lördagskväll var det fylla och slagsmål och många gånger hade jag ett heltidsjobb att skilja slagskämparna från varandra.

Under min skogstid så gifte jag mig och vi som hade familj och arbetade i skogen på vintern hade inte tillfälle att träffa våra familjer så ofta, bara under de stora helgerna, julen och påsken.

Det är klart att det blev problem med maten i lägren. Om det var riktigt god mat, så kunde vi få det feta amerikanska fläsket med potatis. Potatis åt vi alltid. Potatisen grävde vi ner i snön och på detta sätt hade vi aldrig några problem med den. Det var bara att gräva ner en massa potatis och så fick vi djupfryst potatis, som det bara var att slänga i kokande vatten. Ibland brukade vattnet inomhus frysa till is.

På 30-talet köpte jag en gård vid Altuna men jag var tvungen att flytta, när Arlanda skulle byggas, så 1944 kom jag hit till Håbo-Tibble. Det tog mig tio år att bli accepterad av befolkningen i bygden. Förr så bestod ju socknens befolkning av några familjer och det tog tid innan de släppte en i på livet. Så har det varit i alla län jag har varit i. En gång så frågade jag Buss-Anders vad det här berodde på och han svarade: ”En vet ju inte vad det är för sort som kommer hit, om det är fågel eller fisk.” Jag höll mig mest för mig själv, jag hade familj och gård och så brukade jag jaga ibland.

Det jag saknar nu är luffare. När det inte fanns tidningar hos de flesta, brukade luffarna berätta vad som hade hänt i grannsocknen. Men när bilarna kom så försvann luffarna.

Jag kommer ihåg, när jag hörde radion för första gången, det var 1926. 25 öre kostade det. Godtemplarorden brukade ha sådana arrangemang för sig i sina lokaler. Sedan fanns det också resande filmsällskap, som brukade slå läger för några dagar och visa film. Det fanns alltid en pianist och maskinisten tolkade texten för oss. Den första film, som jag såg, handlade om en man som låg i en tunna och rullade nerför forsar. Vad vi skrattade och undrade hur han bar sig åt.

Vi skriver i Upplands-Bro 17
Dagny Åberg

Minnen från Bro

Mina föräldrar gifte sig vid ett dubbelbröllop på Skällsta. Då jag föddes bodde de på Skinnartorp men bara ett år senare flyttade familjen från Bro.

Vi återkom till socknen omkring sju år senare. Jag hade då hunnit få två yngre systrar. Vi bodde i en röd stuga invid Lindhagaberg, som kallades Karlsron. Min pappa skötte stället åt ett par gamla fröknar. Skolan i Bro minns jag inte så väl men skolfröken minns jag. Jag kommer också ihåg den gången jag fick sitta kvar ända till klockan fyra för att jag inte kunde psalmversen.

Skolfröken i Bro hade stora disciplinsvårigheter särskilt med de stora pojkarna, som suttit kvar några år. Många av nutidens lärare, som minns ”den gamla goda tiden” med sådan rörelse, skulle minst sagt häpna, om de visste hur det var i skolan i Bro 1918. Annat var det i Västra Ryd – där hade lärarna pli på ungarna!

Mina första arbetserfarenheter fick jag på sommarlovet. Jag tog min syster Lisa med mig och gick till Nygård, där jag frågade om jag fick gallra rovor. Rättaren, eller vad han var, gick med oss ut i rovlandet, gav oss en bit och visade hur man skulle göra. Snart kom han tillbaka och oj, så mycket skäll vi fick! Han sa att vi hade fuskat. Det var väl mest Lisa förstås, hon var ju så liten, hon hade inte ens börjat skolan ännu. Men när rättaren gått läxade jag upp henne ordentligt. Rättaren kom tillbaka ideligen och kontrollerade vårt arbete. Till slut lärde vi oss verkligen att gallra ordentligt men då hade vi också ledsnat. Då vi blev erbjudna en bit till tackade vi bestämt nej!

Då jag sedan skulle gå upp på kontoret för att hämta pengarna satte jag på mig min mammas mockakängor med höga klackar för att riktigt verka stor. Vi hade fått ihop till tre kronor.

Nästa gång vi flyttade blev det till ett hus vid prästgården i Kungsängen. Där fick min pappa bland annat gräva gravar och ringa i kyrkklockorna. I det huset fanns elektricitet men många var skeptiska inför den. Det var ju inte heller så konstigt, det brann flera gånger i väggarna omkring dosorna. Men det trevligaste minnet från prästgården var tunnlaggarna jag fick att åka skidor på.

Vi skriver i Upplands-Bro 17
Joakim Frohm

Så skulle jag önska att det var i Bro

Jag vill att dom ska flytta hit DJURAFFÄREN igen. Jag vill ha ett svar på varför flyttade DJURAFFÄREN. Mitt telefonnummer 40071.

Ola Strand

Jag tycker inte att vi ska ha något systembolag hit ut. Men pendeltåg har ju alla sagt att vi ska få, men tji! Och jag tycker att simbassängen ska byggas ut så det blir trampolin.

Jag vet att det här är dyra saker så här är ett förslag. Slopa systembolag och bygg i stället ut pendeltåget!

Och så skulle jag vilja att det blir en strålkastare vid den s.k. ”Rullebacken”!

Sirpa Partanen

Jag önskar att det mycket oftare var gratis med disco och bad.

Jag skulle vilja ha mera gymnastikklubbar. En dag då jag skulle gå till gymnastiken och anmäla mig så hann jag inte. Och nu skulle jag vilja börja. Och jag önskar också att jag kunde få börja på simklubb. Nu när jag vill är det svårt att få. Jag vill att allt skulle bli billigare. Helst vill jag ha fler simklubbar och gymnastikklubbar. Det är min önskan. Jag är elva år.

Sven-Åke Thimgren

Om Bro kommun fick tillräckligt med inkomster tycker jag och säkert många andra både barn och vuxna att vi fick hit pendeltåg till Bro.

Jag tycker att det är för bra i Råby. OK, jag vet att det finns mera barn i Råby än i gamla Bro. Men ändå. Ta t.ex. strålkastarna i Bro, det finns två till två ishockeyplaner. En är hel och en är inte hel, det finns ett mål på två planer. I Råby finns det minigolfbana, tennisbanor och säkert mycket mer.

Det finns mycket mer jag vill att dom gör i styrelsen. Men trots att det är socialdemokraterna som har makt är det väl omöjligt.

Vi skriver i Upplands-Bro 18
Svea Lööwf

Bro Fattigstuga från 1800-talet till 1938

När jag nu som pensionär sitter här i min varma pensionärsbostad anno 1980, då drömmer jag mig tillbaka till den ”gamla go´a tiden” med allt vad den innebar. Här i Bro fanns en fattigstuga mitt emot Nygårdsvägen, på vänster sida mot Kungsängenhållet. Den är helt borta nu.

Huset var lågt och timrat och med fyra rum i. Köket var ett stort utrymme. I denna kåk inhystes alla, som inte kunde bo i sina statarbaracker vid gårdarna eller som inte orkade släpa sig till arbetet vid gården. Då fick dom inte bo kvar för de yngre statarna skulle in. Det var att ta sina små knyten av kläder och lite bohag och åka till fattighuset.

En godsherre sa till sina gubbar, när han städslade dem, att ”om ni sköter er här nu och blir kvar, så hjälper jag in eder på fattighuset sedan, där får ni det bra.” Många blev trotjänare och kom till fattigstugan också. Ja, inget annat val fanns, man blev gammal då också och sjuk.

Till den här fattigstugan, där ett fjortontal gamla fick rum, hörde en s.k. föreståndarinna, som avlönades av kommunen. Det var en äldre, snål, fordrande bondmora. Hon bodde inte där men kom dit någon gång ibland och såg till att de gamla fick sig lite till livs. Var och en fick försöka laga sin mat och koka sitt bön- eller rågkaffe allteftersom de hade några barn eller vänner, som kom med något. Sill, strömming, bröd och potatis såg socknen till att få hem till dem. Socker, snus och tvål fick de skaffa sig själva. Alltid var det någon gubbe, som kunde knalla iväg till någon bod och köpa något med hem till de andra också. Några kronor i månaden fick dom i åldersunderhåll från fattigvården.

De gummor, som var friskast, skötte golvskurningen, gubbarna högg veden och bar in vatten. Alla sov i samma rum, fyra till sex stycken tillsammans. Makar hade en utdragssoffa med halmbolster i. Några hade lakan och örngott men det mesta var utnött efter alla barn, som växt upp hemma. Några gummor kunde sticka lite med sina förvärkta händer, de stickade åt omkringboende och fick en fläskbit eller brödkaka som arbetslön, kanske en liter mjölk någon gång. Då blev det fest i fattighuset, man bjöd varandra. Någon gubbe kunde gå och hjälpa till med att hugga ved så att han fick snuspengar.

Tvätta sina kläder fick dom göra själva, stå i köket på vintern och ute på backen på sommaren. Bada fick dom förstås aldrig göra, bara stå i köket på kvällarna och vaska av sig. En stor skänk fanns, där dom kunde ha sitt porslin och någon gammal byrå för att lägga ner underkläderna, om dom hade flera byten. Resten hängde på krokar runt väggen och var tillhåll för vägglössen, som det fanns gott om.

Ja, så förflöt de gamlas dagar. Fotogenlampa fanns det bara en i varje rum och den sist sänggående fick släcka den. När någon blev sjuk hjälptes de andra åt. Det blev både loppor och mask i sänghalmen hos den liggande, ingen orkade ju tvätta och byta på sin granne, hur gärna de än ville. Föreståndarinnan såg bara till att de klarade livhanken.

Många av de gamla kunde en del om örter till medicin. De som orkade gick ut i hagar och backar på sommaren och plockade allsköns rariteter, kokade och delade ut. Fläderte var A och O, svarta vinbärsblad likaså. Jag vet att när mina morföräldrar bodde på Råby och morfar var bortrest, fick min mamma och hennes syster gå bort till fattigstugan med livsmedel, äpplen, såpa och några gamla lakan, som de gamla använde, då någon var sjuk. Min mamma hade en gammal brosch, som hon hade fått av en gammal tant en gång då hon gick dit ensam med en kanna mjölk. De gamla var så glada och tacksamma. En gång gick systrarna till de gamla med råmjölk och då blev det fest för allesammans. En tant gjorde kalvost (kalvdans). Mormor var en godhjärtad själ men morfar tillät inget bortskänkande – men själv ville han leva gott.

När någon dog kom ”Moran” dit och då kallades socialordföranden och prästen dit. Medan man väntade på dessa gick ”Moran” och grälade på de gamla för att de inte skött om Hemmet ordentligt. Då fejades det en stund och när så de Höga Herrarna kom stod ”Moran” på trappan

i vitt förkläde och neg och sa; ”Go´a Herrar så skönt, en mun mindre att mätta.” Den gamla bars ut i vedboden på ett sofflock, kamraterna tvättade den och så var det att invänta fattigkistan av svart trä, målad med kimrök.

Alla som orkade gå fram till Bro kyrka efter den granklädda flakvagnen följde sin bortgångna kamrat. Sedan fick dom tömma halmbolstret och skura ur sängen till nästa ”slav”. Att jag fäller tårar, när jag berättar detta, som få vet idag, är väl inte att undra på. Orättvisor kommer vi väl aldrig ifrån, men vi har kämpat oss fram till en god standard för oss själva och våra barn. Men hur kommer det att bli för barnbarnen, det undrar jag.

Vi skriver i Upplands-Bro 18
Elsa Wahlberg

Tankar

Törs man tro på någon framtid i den värld vi leva nu.
Tro på lycka och en samtid där vi ej skiljas, kära du.

Jag sitter och ser på de unga. Så glättigt de springa förbi.
Men en dag ska de bli lika tunga och treva sig fram liksom vi.

Vad ska de unga möta i livet. Ska arbetet räcka åt alla.
Att hoppas man kan är ju givet. Men sen, ska det stå eller falla.

Jag sitter här ensam och tänker på livet i forna dar.
Det är ju ej alltid det blänker. Men solstrålar också jag har.

Ty snart kommer våren då allting knoppas.
Man glömmer åren, törs åter hoppas
på härlig sommar och sunnanvind,
som varligt smeker en fårad kind.

Vi skriver i Upplands-Bro 18
Pirjo Kokkonen

En dag på Hässelby Gårds bostadshotell

Klockan ringer som vanligt halv sex på morgonen. Det är svårt att stiga upp, måste tvätta ansiktet först, så att jag kan öppna ögonen. Kläderna, en kopp kaffe, smörgås och springande till bussen, som är packad av folk, alla trötta och tysta. Jag blir också sådan när jag tittar på dem.

Bussen till Hässelby kör sakta och jag har bråttom. När jag är framme åker jag till andra våningen med hissen och byter kläder. Några av hyresgästerna är redan uppe och kommer till matsalen för att vänta på frukosten. Jag börjar min arbetsdag i köket, kokar lite kaffe åt oss, tar fram allting som behövs, sedan kommer de andra som arbetar också, om de kommer. När någon av oss fattas, då måste vi ha mer än två fötter och händer för att hinna göra allting.

När vi har druckit lite kaffe, börjar jag väcka våra hyresgäster. Det är synd på ett sätt, de är sömniga och vi hinner inte alls stanna hos dem mer än kanske 5 kanske 10 minuter. Många har sagt till mig att nu är du i farten igen. Jag klär på dom som behöver det, borstar tänderna, tvättar, kammar håret, städar, bäddar och till slut hjälper jag dem till matsalen. Någon gång när jag har varit ensam i matsalen och försökt servera maten, då behövs det faktiskt lugn. Någon ropar efter mjölk, någon vill ha socker, någon tycker att maten är kall, någon tycker att

det är för varmt. Gamla människor är mycket, mycket krävande, och det förstår jag ganska bra och vill hjälpa därför att jag tänker på de har ett långt, kanske svårt liv bakom sig. De har fått jobba och nu är det deras rätt, tycker jag, att få en bra vård och bli vänligt bemötta av andra människor. Men så händer inte i Sverige. Här finns så stora ställen för gamla människor, att de försvinner där.

När alla har ätit upp, hjälper jag så många som möjligt och så snabbt som möjligt tillbaka till sina lägenheter och där är de tills vi hämtar dem igen till middagen. De sitter där ensamma, funderar på saker och större delen av dagen sover de. Det skulle vara mycket viktigt att prata med dem. Gå ut med dem som orkar, men jag hinner faktiskt inte. Det är konstigt, att människor inte betyder mer när de blir gamla.

Efter det att jag och de andra har serverat maten, dukar vi till frukosten nästa morgon, städar, diskar och portionerar kvällsmediciner. Sedan får jag gå hem. Den som arbetar till nio, har lite mera tid att vara tillsammans med hyresgästerna och hjälpa dem att se att livet kan vara ljusare än de tror. De är trötta och många vill bara dö. Därför är arbetet mycket stressande, men det ger också väldigt mycket och det är jag glad över.

Vi skriver i Upplands-Bro 18
Erik Svensson

Åldringar

Det sitter ett par på en bänk
Ett gammalt par
och talar om flydda da´r
Det blir som en kedja med länk vid länk.

Vår levnad på minnen är rik
en del glömt, en del gömt
som en helig relik.

Varsamt han smeker den gamlas kind
så fårad av ålder, sol och vind.
En gång var den kinden rosig och skär
och kysst av en hon höll mycket kär.

Och människor ila förbi.
De se ej ett gammalt par
som talar om flydda dar
ty sådan är tiden vi lever i

Erik Svensson

Skönt är att sova från värk och plåga
när slocknad är livets låga.
Men fågeln skall sjunga från vajande gren
och solen aldrig mista sitt sken.
Ja allt skall vara och bli som förut.
Blott livet vårt eget ta slut.

Vi skriver i Upplands-Bro 19
Karin Seger

Till minne av Konrad Björkman

Konrad Björkman, kyrkvärden, lantbrukaren, hembygdsvårdaren och spelmannen har gått ur tiden och jag vill nu berätta om en händelse, som jag var med om för en del år sedan.

Det var midsommarkväll i början på 1940-talet, som jag var tillsammans med några kamrater ute på en promenad och vi hade kommit bort till Tingsviken. Vi hade satt oss ned för att njuta av den vackra utsikten över Lejondalssjön, som för tillfället låg spegelblank. Som vi sitter där kommer Konrad just körande med sin slåttermaskin på väg till Stora Tingsviken för att börja med slåttern. Hästarna bestämmer själva hastigheten och Konrad låter tömmarna slaka. Det är ingen brådska. Konrad vill ha tid att njuta. Han har samma underbara blickfång som vi och man kan se att han är djupt försjunken i tankar i den stilla sommarkvällen. Han har sett den här bilden många gånger och jag tror han tyckte att det var den vackraste platsen på jorden. Han passerar oss helt nära, men han ser oss inte och vi vill inte störa honom. Konrad kör ner på sin vall och slåttermaskinen börjar sitt rasslande ljud. Gräset faller i strängar och doften av nyslaget hö börjar blanda sig med alla övriga dofter från försommarens blomster. Allting är tyst och stilla. Det är bara slåttermaskinen och en och annan skogsfågel som hörs.

Den här upplevelsen är för mig ett vackert minne, som jag nog aldrig glömmer, och när jag senare berättade händelsen för Konrad myste han av belåtenhet.

Konrad Björkman trivdes när han fick arbeta med sin jord utan jäkt och stress. Han var skonsam mot naturen och han kände och vårdade sin hembygd som ingen annan. Det var en glädje att få sitta ner och höra honom berätta om sina upplevelser och han hade en aldrig sinande källa av minnen att ösa ur.

Vi skriver i Upplands-Bro 19
Oskar Åkestad

Bostad i Finsta förr och nu

Nya Finnstaområdet

På asfalterade stigar och vägar färdas vi nu för tiden omkring i Finnstaområdet i Bro. Barn skjutsas, går, springer och cyklar till sina bestämda rutiner i skolor och daghem. Äldre för sig mer eller mindre raskt på vägen mot Centrums affärer, post, banker och vårdenheter.

Av mellangruppen hastar en del i tidiga mornar mot allmäntrafikens hållplatser (vänteplatser, höll jag på att skriva) och släpar sig åter på eftermiddagen eller sena kvällen.

Många tar sig – och andra – med bil till och från de tätorter de har sin dagliga verksamhet i.

Helt naturligt och riktigt finner vi det. Ingen tycker det är underligt att det här på gärdena finns vägar, gågator och boningshus. Ytterst få av de människor, som bor här, får någonsin en tanke på, att här var för mindre än tio år sedan åkermark. Odlad jord, som bar spannmålsgrödor, och ett par årtionden tidigare även foderskördar för en kreatursbesättning.

Finsta gård

Javisst, Finsta gård var det som omfattade nuvarande bostadsområden med beteckningen: Finnstastigen, Fjärilsstigen, Liljestigen, Vallmostigen, Finnstaskolan, radhusen söder om Finnstabergsvägen m.m.

Bondgården Finsta 1:2, 2:4 och Råby 1:5 med tillhopa tio byggnader för folk, fä, redskap och grödor för 130 tunnland odlad jord, beten och skogsmark. Sammantaget utgjorde gårdens areal 260 tunnland, varav 25 var beten.

På kartor kan man se minst dussinet ägobeteckningar, som visar att de utgått från Finsta. På en del av dessa ligger nu Bro tätorts kommersiella och allmännyttiga byggnader. Andra är avstyckade för enfamiljshus och på en ligger exempelvis Berggrens stora och välkända rosodling. Granne med honom är familjen Sven Lindhé, siste ägare och brukare av Finsta gård.

Gården Finsta har i forna tider länge ägts av Brogård och mot slutet, innan den 1917 blev bondeägd brukningsdel, tillhörde den Lejondalsgodset.

Häradsdomare Sven Lindhé berättar för skrivaren om tidigare ägare och annat som här återges. Ja förstås, ett och annat inpass hinner fru Birgitta med också. Sven berättar och jag försöker hinna med och anteckna. Men först några data om Brogård och Lejondal och dess innehavare.

Brogård

Brogård omfattar ungefär 2.500 tunnland totalt och var under medeltiden registrerad som kungsgård. Kom genom byte mellan Magnus Ladulås och ärkebiskop Magnus 1286 att tillhöra den senare.

Gustav Vasa förlänade nämnda säteri 1534 till Jöran Hansson och under Erik XIV:s regeringstid skänktes Husby i Bro, som Brogård då kallades, till Anders Sigfridsson Rålamb.

Gården var sedan i ägo hos ättlingar från släkterna Rålamb, Funck, Ribbing, Bergensköld, Gripenstedt och Cederhielm.

Till Sparreätten kom godsen från nämnde Cederhielm till landshövdingen i Gävleborgs län, greve Erik Emanuel Sparre, död 1843. Efter dennes änka ärvde sonen Erik Josias Sparre 1851 Brogård. Han innehade säteriet till sin död 1886, då hans son kammarherren, greve Johan Claes Sparre tillträdde.

Erik Josias Sparre är den i Bro mest omtalade av dessa grevar. Han var född 1816 och blev ämbetsman och politiker. Från 1858 och till sin död var han bl.a. landshövding i Älvsborgs län. Som politiker och riksdagsman betecknas han i en uppgiftskälla som hänsynslös polemiker.

Det var under ”Sparretiden” som Brogård ganska länge ägde all mark och all bebyggelse i socknen utom Öhnsta, som innehades av en släkt Tauvon. Nå, Prästgården ägde ju inte ”Sparrarna”, den tillhörde Pastoratet. Men patronatsrätt hade åtminstone en av Brogårdsgrevarna och styrde på så sätt även det kyrkliga livet inom socknen genom att utnämna och kontrollera församlingens präst.

”Sparrarna” är här omtalade för att de betytt mycket för orten och för att de så länge ägt också Finsta, som denna berättelse egentligen handlar om.

Om den ”mellersta Sparren” berättas otroliga historier ännu och den siste greven Sparre vid Brogård finns det personer i kommunen som träffat. Nästan alltid berättar de gamla om brännvinsbränningen vid Brogård och om besvärligheter, som förelegat vid underhandlingar med gården i forna tider.

Efter ”Sparrarna” kom släkten Reuterskiöld och det var denna som sålde Brogård till Kooperativa Förbundet. Affären kom till stånd omkring 1970. Från släkten Palm hade K.F. i slutet av 1960-talet förvärvat Nygård, på vilken mark de nu har sitt storlager.

Friherrinnan Ebba Reuterskiöld bor fortfarande kvar på Brogårds slott. Inom parentes kan nämnas, att det var med henne Bro Sportfiskeklubb tecknade sitt första arrende av fiskevatten. Hon är numera änka efter sin andre man, baron De Geer.

Lejondal
Lejondal, som i äldre tider kallades för Brolöfsta, var en utgård till Brogård, men avskiljdes sedermera genom arvskifte. Tidigt på 1800-talet övertogs Lejondal av Erik Emanuel Sparre och återfördes sålunda till Brogård.

Namnet Lejondal fick frälsesäteriet, när det kom i släkten Lejonhufvuds ägo, men nuvarande slottets byggherre var friherrinnan Louise De Geer. Det började uppföras 1889 och var färdigt 1892. Några menar att det är Sveriges näst yngsta slott.

I slutet av 1600-talet var Lejondal i Kerstin Banérs ägo. En tid på 1700-talet innehades det av hovjunkaren Jakob Gripenstedt. Förmodligen fanns annan ägare också innan slottsbyggaren Louise De Geers farfar, greven och landshövdingen Erik Emanuel Sparre lade godset under Brogård.

Sparreättlingarna överlät så småningom Lejondal till en Belfrage och efter honom skrevs direktör Axel Robert Bildt som ägare.

1942 köptes Lejondal av Stockholms stadsmission, som i sin tur sålde till familjen Lars Hallen. Sista ägarbytet var 1975.

Fiskartorp och Finsta i Lindhésläktens bruk
En av Lejondalsägarna har här ovan förblivit onämnd: godsägare Aal. Det var av honom som Oskar Lindhé, Svens far, köpte Finsta 1917. Oskar Lindhé hade då som arrendator brukat Fiskartorp sedan 1904, ett arrendeförhållande, som fortgick fram till 1920, tre år efter det han förvärvat Finsta gård.

Från Lindhéfamiljens Fiskartorpstid kan antecknas, efter uppgifter från Margareta Lindhé, att de bodde i ”Stora huset” kring vilken fanns en ganska stor trädgård, som sköttes omsorgsfullt. ”Stora huset” hade uppförts i slutet av 1800-talet på Brogårds ägor av kapten Pettersson, som förde en av de ångbåtar som gick i trafik på Mälaren.

Oskar Lindhé och hans hustru, föräldrar till Greta, Ebba, Sven och Stig, drev speceri- och diverseaffär under hela sin Fiskartorpstid. Affären var inrymd i ett mindre hus nära sjön, men efter en serie inbrott och stölder fick verksamheten lov att flyttas upp till ”Stora huset”. Där var handelsbodens lokaler under sista året. Där tillhandahölls förutom de vanligaste livsmedlen sill, jäst, snus och fotogen m.m. Men där fanns också tyger till skjortor, klänningar, förkläden – ja t.o.m. färdiga kostymer för den tidens arbetskarlar. Gummistövlar fanns ju inte förrän långt senare för vanligt folk.

- Ja, det var verkligen en serviceinrättning, säger Greta, som är på besök hos Sven och Birgitta och har säkra minnen från förr.

Affären var öppen nästan dygnet runt, ja närhelst det kom kunder. Kaffepannan måste också ständigt stå varm på spisen, för kunderna förväntade sig helt enkelt att bli bjudna på kaffe efter avslutat inköp.

Det var ångbåtsförbindelsen mellan Mälartorget i Stockholm och Fiskartorp, som starkt bidrog till affärstidens omfattning. Båten låg över natten vid Fiskartop och avgick vid fyratiden på mornarna. Ankomsttiden på kvällarna var mycket oberäknelig, särskilt om hösten, då det var mycket att lasta och lossa vid mellanliggande bryggor.

Traktens bönder kom med sitt fraktgods till båten och besöket i affären gjordes först sedan godset var ombordburet. Därför kunde klockan bli både elva och tolv på natten innan sista kunden gått.

Fiskartorpsaffären var en av fyra liknande, som fanns på trakten då.

Överskottet sändes till Stockholm och såldes
Naturligtvis drevs det också lantbruk vid Fiskartorp eftersom det fanns åkerjord där. Gårdsbruket lämnade livsmedel till brukarfamiljen samt till 5-6 kor, flera grisar och en skock höns.

- Huvudsakligen var det potatis vi odlade vid Fiskartorp, säger Sven. Arealen var ju liten och därför lämplig för arbetskrävande gröda. På så sätt blev det ju större behållning. Några maskiner för potatisodling fanns ju inte utan allt skulle ju ske för hand.

Potatiskällarna, eller ibland stukorna, var allt annat än vänliga ur arbetskraftssynpunkt. All sortering skedde för hand: allt skulle lyftas och bäras, ofta flera gånger innan den sista förflyttningen ombord på båten företogs genom att bära på ryggen. Emballaget var alltid fulla hundrakilossäckar utom när det gällde den tidiga potatisen, som sändes i lådor därför att skalen var för ömtåliga för transport i säckar. Det var lätt att lägga grunden till onda ryggar med sådan varuhantering.

Byggnation

Innan Lindhéfamiljen flyttade till Finsta 1920, anlitades byggmästare Karl Andersson från Fiskartorp i Bro för uppförandet av första delen av den mangårdsbyggnad, som till omkring 1970 nyttjades som ägarebostad. Den byggdes senare till av byggmästare Axel Andersson och blev slutligt färdig 1928. Under denna sista byggperiod bodde Lindhéfamiljen i en av de två äldre bostadshusen, i det som låg längst åt sydväst och var ett vitputsat timmerhus. Byggnaden ifråga förstördes sedermera av en eldsvåda, som inträffade den 29 januari 1968.

- När min far köpte Finsta började han bygga, ändra och reparera. Detta har praktiskt taget fortgått under de drygt 30 år vi hade gården, säger Sven. Det gäller för både bostäder och ekonomihus.

Nästan allt i byggnadsväg till Finsta är nu rivet och resterna efter rivningarna brända. Det enda som återstår är rustkammaren för dragonerna, som gården, utgörande ett rusthåll, var skyldig att hålla. I denna byggnad, även nämnd som ”rusthållarboden”, förvarades tillhörigheter avsedda att brukas av de indelta soldaterna – knektar, som i det här fallet var dragoner.

Bodbyggnaden ifråga blev nedmonterad och med tillskott av nytt material återuppförd på Finsta 2:15, familjen Sven Lindhés nuvarande hem.

Vid rusthållarbodens östra ände fanns en vällingklocka på en ställning av två stolpar med stegpinnar och tak. Klockan togs ner på 1920-talet för att dess ställning började ruttna. Någon praktisk anledning att ha den kvar fanns ju inte längre. Gårdens medarbetare hade allmänt skaffat fickur. Den nedtagna klockan finns nu hos lantbrukare Stig Lindhé – Svens äldre bror – vid Hova i Knivsta.

Jordbruk och trädgård

Senare hälften av Lindhéepoken vid Finsta ägnades mycket tid åt täckdikning, igenläggning av öppna diken. Från att gården haft närmare ett 50-tal åkertegar blev det nu endast tre kvar, som befintlig väg avskiljde.

Ett välskött jordbruk med ändamålsenlig och trivsam bebyggelse synes ha varit Lindhéfamiljens motto. Vi som flyttade in på Finnstaområdets tätbebyggelse kunde själva konstatera detta, för då fanns husen delvis kvar.

Den stora trädgården med fruktträd, buskar, häckar, syrener, en hel skog av körsbärsträd och andra planteringar var förstås delvis sönderhackad av asfalterade vägar, stigar och allmännyttiga byggnader, men inte värre än att en helhetsbild kunde rekonstrueras visuellt av den intresserade.

Hus efter hus försvann

De sista uthusen revs och resterna brändes i samband med skolbygget allhelgonahelgen 1973.

Flera var vi som beklagade vandaliseringen och rivningen av den senast uppförda manbyggnaden. Som kontrast till omgivningens rätt trista byggnader skulle vi gärna sett den stå kvar – ja också mycket gärna bott i den.

Trädgården är tålig
Finnstaområdets barn, ja även de äldre, visar stor aktivitet, när det gäller att beröva bärande träd sin frukt. Som en fruktansvärd virvelstorm gått fram ser det ut i träden och nedanför på marken, när de flängt omkring för att komma åt skörden fastän den inte är mogen. Redan i kartstadiet börjar den rivas ned och så långt som till halvmognad är sällsynt att den får gå.

Men frukt- och bärträd är förunderligt tåliga och seglivade. Till nästa säsong kommer de igen med skörd för ny brutal beskattning.

Överhuvud taget är vandaliseringen i området beklagligt stor och nedstämmande att bevittna. Detta gäller allt växande som planterats för trevnad, men också med bebyggelse och boende direkt sammanhörande ting.

Byggnaderna
Huslängornas lägenheter är numera nästan till fullo uthyrda, huvudsakligen till unga familjer med barn. Boendet är dock ännu långt ifrån stadigt. Titt som tätt ser man mindre lastbilar, s.k. kombibilar, ibland försedda med släpkärra, lasta bohag vid portarna.

Så gapar fönstergluggarna mörka och tomma en tid tills en pick-up-bil en dag åter stannar vid porten och urlastning sker. Nya och färgstarka gardiner kommer åter till synes i fönstren och sitter några månader innan en annan innehavare sätter upp nya.

Visst kan det vara underhållande med omväxling. Trevligt också om man bortser från själva arten av underhållning. Vi har sett lägenheter i grannskapet, som blivit så illa åtgångna, att renovering måst ske mellan varje byte trots att boendetiden varat bara några månader.

Förändringar
Av tätortsfödda människor, som bor här, tror jag få reflekterar att det här är ett alldeles nytt bostadsområde. Att där husen står, lekplatserna finns och asfaltplaner och vägar ligger, var för mindre än tio år sedan växande gröda. Råg- och vetefält, som i gul mognad på eftersomrarna gick i mjuk vågrörelse och potatisland som i zinkgrönt lyste av utvecklingskraft och lovande goda skördar.

Knappast heller en tanke till övers inför senhöstens upphöjda åkrar med svartblank jord i raka, jämna fåror, det som kanske mer än allt annat påminner om skapande och idoghet.

De flesta torde aldrig ägna en tanke åt förhållandet trots att synlig omgivning ännu påminner som att det är bärande, bördig jord, som tagits i anspråk för det mesta av bebyggelsen här.

För egen del upplever jag t.ex. samma förundran varje gång jag färdas en nybyggd väg i min barndoms trakter. I marker vi ”täppte gärdsgård” och jagade småvilt bland grova träd och stenrösen åker man nu bil bekvämt och skakfritt. Men minnen och spekulationer bli förunderligt påträngande. Kanske är det bara ”gamla tokar” som delar min uppfattning?

- Ja, där Finnsta- och Fjärilsstigens hus, sandplaner och asfaltplättar nu finns var Finsta gårds bördigaste åkerfält, säger Sven Lindhé. Särskilt kraftigt och rikgivande blev vetet där, tillägger han.

Samlat vatten
Gårdsbrunnen, som gav gott vatten till växtlighet, djur och människor vid Finsta låg nära platsen, där Blomstervägen korstar Finnstastigen, vid viadukten alltså.

En gång under Lindhé-epoken sinade brunnen. Det var då ”Carl August” född omkring 1850 sa – ”att då ska ni få se att det blir nödår nästa år. För så har hänt en gång förr, som jag vet. Det var 1867, samma år som jag gick och läste och året därpå blev det nödår.” Kanske tog vi inte hans varning alltför allvarligt, säger Sven.

- Jo, men en gång till blev brunnen torrlagd, skjuter Greta in. Fast det var förstås mitt fel. Det var så att brandkåren skulle prova en ny spruta och ringde och frågade om lov och jag svarade ja.

- Pumpa på ni, för aldrig har det tagit slut i den brunnen. Men det dröjde inte länge förrän bottnen syntes nere i dunklet, fast det var långt dit. Det kändes onekligen lite snopet, fast något avbräck blev det inte, för efter en liten stund fanns åter rikligt med friskt, gott vatten att hämta, slutar Greta.

- Det kom ibland en gammal man körande foror från Västmanland till Stockholm på vägen genom Bro. Det här hände före järnvägens tid, före 1875, säger Sven. Men forkarlen har berättat, när han i senare tid var med sin son och hämtade potatis från våra odlingar med lastbil.

Hästarna var så förtjusta i Finstabrunnens vatten, att de alltid när de kom in i mitten av Bro vek av mot brunnen hur mycket de än blev styrda emot. De gick direkt dit och vägrade gå vidare förrän de fick vatten upphinkat att dricka.

Det fanns en lång brunnssvängel, så det gick ganska lätt att få upp vatten trots att det ibland var långt ner till det.

Brunnen var timrad med grova stockar till någon gång fram på 1950-talet, då timret ersattes av betongringar.

När jag anmärker, att det måste vara drygt att bära vatten till alla djuren vintertid, svarar Sven, att med den saken var det inte så farligt för det fanns vattenledning – av trä.

- En bit av dessa stockar fick förresten Kungsängens hembygdsgård när de kom i dagen vid schaktning för Finnstaskolan, säger Sven.

Medan vi är inne på fråga om vatten kan nämnas, att vid en av busshållplatserna på gamla Enköpingsvägen mitt för Finnstaområdet kan man åtminstone under vår- och sommartid se liksom en rätt stark källåder porla fram. Det har vid flera tillfällen väckt undran tills förklaringen kom, att det var ett av Finsta gårds äldre täckdiken, som mynnade ut där.

Utfallsdiken, som kommer från norr och går ”under jord” vid radhusområdet, fortsatte förr öppet genom Finnsta östra tätbebyggelse fram till Mälaren. På vårarna var i den vattenledaren vissa år så mycket vatten, att gäddor från sjön gick upp där för att söka lekplats.

- Som pojke har jag varit med om att fånga gäddor i det diket, säger Sven. Så långt upp som till de nuvarande markbostäderna kunde de komma och spännande var det. Inga fritidsproblem existerade då.

Minnen

Det var mycket manuellt arbete på en lantgård förr innan maskiner och andra hjälpmedel kom i bruk. Vid Finsta var det då ca. tio karlar sysselsatta med utomhusarbete och kvinnojobbet var det oftast husmor och två till som delade på. Till kvinnosysslorna hörde också att bistå med handmjölkning av gårdens ca. 25 vuxna kor, även att fösa hem nötkreatur från utebeten och hagar.

1935 installerades mjölkmaskiner och då försvann en stor del av det tunga arbetet med handmjölkningen. Inom parentes kan nämnas att mjölken från Finsta kördes till MC-mejeriet i Kungsängen.

- Nå, vi kvinnor fick nog hjälpa till utomhus också, både hembiträdet och jag, säger Greta. Om vi inte behövde köra oxparet eller hästarna, så nog har jag varit med om att bärga grödor från vart hörn av Finsta.

Skyla säd - och före självbindarens tid – även binda kärvarna (ta upp) samt vara i lada och skulle och ta emot och lägga undan var arbete som också kom på kvinnors lott i skördetid. Rensning, gallring och hackning var i viss mån också kvinno-göra samt förstås också att räfsa för hand. Innan man hann få valkar i händerna av härvskaftet ville det gärna bli blåsor som sved otäckt.

- Ja, vi nyttjade oxar i början vid Finsta. Två par hann vi med men de fanns inte samtidigt, säger Greta.

Utöver oxarna fanns det tre till fyra hästar som dragkraft. Efter ”oxtiden” var det tre par hästar vid Finsta tills traktortiden bröt in.

I de äldsta husen var det usla trossbottnar, om det överhuvud taget fanns några. Övre bottnarna kunde ibland ha fyllning av myrstack.

När maskinåldern så småningom inträffade även för lantbruket blev hjälpkrafternas antal minskat efter hand. Vid Finsta var det mot slutet endast ägarefamiljen, som utgjorde arbetskraften.

Förändringarna kom som sagt stegvis och som hållpunkter kan nämnas, att ”oxtiden” varade bara fram till 1920. Moderna tröskverk köptes detta år och självbindaren kom 1922. Då installerades också elvattenpump. Första traktorn togs i bruk 1939. Sista nötkreaturen såldes 1947 men sista hästen fick vara kvar till 1961. Med skördetröska togs spannmålen till vara från och med 1948.

Historier

När ”Carl August” började i Sandhagsskolan blev han nästan omgående osams med läraren ”Halta Kalle”. Osämjan var så fast rotad att hans skolgång bara varade en dag, men den dagen lärde vi oss att skriva stora A.

- Och den lärdomen har jag redat mig med liven igenom, sade ”Carl August” alltid på äldre dar. Även när jag var gästgivarekusk och körde fint folk gick det bra, brukade han sluta.

Det var vid Bålsta gästgivaregård, som ”Carl August” var kusk i sin ungdom. Senare under sin verksamma tid drev han lantbruk som arrendator vid Kockbacka.

Ugnarna vid tegelbruket drog till sig mycket karlar, särskilt vintertid. Det var sådana som sökte jobb och andra som bara tiggde. Förgrymmad över lathet hos luffarna, sa en tegelarbetare en morgon till en lodare, som låg i värmen uppepå en ugn: ”Du har det bra du!” ”Det kunde väl du ha också om du skött dig”, svarade den tilltalade.

Smålänningar ansågs som flitiga arbetare och fick ganska lätt jobb vid sandtag och med stenarbeten. En sådan var periodiskt sysselsatt i Bro och berättade ibland, att hans far varit lärare, hans farfar präst och hans farfarsfar biskop i Växiö. Tur att jag inte har någon son, tillade han.

Fornfynd

Vid Finsta gård har under årens lopp gjorts enstaka fornfynd. Gravplatser har upptäckts, så områden har fått visst nyttjandeförbud. En gammal spjutspets är bevarad och så förstås det förnämsta fyndet – runstenen, som nu står nära Finnstaskolans idrottsplats. Dit är den flyttad från norra änden av markbostadsområdet.

Om denna sten finns så mycket tillgängliga anteckningar, att den här bara blir nämnd.

Nostalgi

Jag tror det måste kännas vemodigt för medlemmar av familjen Lindhé, som växt upp vid Finsta, att se tillbaka på den tiden, då gården var i full drift. T.o.m. för oss sent inflyttade kändes det beklagansvärt, när ekonomibyggnaderna revs och brändes. Om inställningen till mangårdsbyggnadens undergång har jag redan nämnt.

Skulle det varit min fädernegård, som belagts med asfalt och tegelstommar skulle det förvisso vållat stor förstämning.

Det har så småningom blivit mer skrivet i det här ämnet än det från början var tänkt. Men så är det ju också lite historia om en levande bondgård, som slukats av tätortsbebyggelse.

Vi skriver i Upplands-Bro 20
Gustav Hasselgren

Stat och mat på Ådö när jag var ung

”Stat” var den lön, som arbetarna på gårdarna fick i form av naturaprodukter. Det var en viss kvantitet av vete, råg, ärter, korn eller blandsäd och havre. Blandsäden maldes på gården men vetet och rågen körde man till Aspviks kvarn för att mala en gång i månaden.

Aspviks kvarn låg vid gamla E 18 mellan Kungsängen och Bro, där nuvarande Upplands betongfabrik är belägen. Kvarnen drevs med vattenkraft från den andra sidan vägen belägna Lillsjön. Vattnet leddes genom en kulvert av trä under E 18 in i kvarnen till en turbin, som drev kvarnstenarna – något som kanske är värt att observera under nu rådande energidiskussioner. Kvarnresan måste startas tidigt på morgonen för att man om möjligt skulle komma först till kvarn. Därav ordspråket ”Först till kvarn får först mala”. Vägen var lång och med hästar och vagn med järnskodda trähjul utan fjädring, så kallad stakvagn, gick det inte att köra fort, så kvarnresan kunde många gånger ej avslutas förrän sent på kvällen.

När vetet maldes fick man tre sorters mjöl, först det vanliga mjölet, sen ”eftermjöl”, som var lite grövre (ungefär som grahamsmjöl) och så blev det kli. Kliet använde min mamma som foder åt hönsen. Kvaliteten på mjölet berodde mycket på hur man fick skörden bärgad. Ibland var bärgningsvädret dåligt så att säden blev ”mältad” och när man sen gjorde bröd av mjölet jäste det inte utan blev kompakt och hårt.

Man malde en gång i månaden både sommar och vinter. Säden förvarades i ett magasin och sköttes av lantarbetarna. Man öste säden någon gång varje dag första tiden efter tröskningen för att den skulle torka. På den tiden torkades ju både säd och halm i skylar ute på åkrarna och om det var dåligt torkväder var den rå när den kördes in och då blev säden inte bra.

Påsarna med mjöl, som skickades till kvarnen, hade träetiketter med namn på den som ägde dem: det var kuskens, trädgårdsmästarens, smedens, rättarens och så vidare. Många av statarna hade kanske inte haft något mjöl under den sista veckan före malningen utan levde på sura lingon, potatis och mjölk. Salt sill och stekt strömming hörde även till kosthållet. Det var ju billig mat på den tiden och lättlagad, stektes oftast på glöd i vedspisen. Mjölken var nog den del av staten, som var värdefullast och som man hade tillgång till varje dag.

Om familjen hade många barn så räckte inte mjölransonen hela månaden ut, men när det nya mjölet kom blev det fest och man gräddade pannkakor, om man hade något flott att steka i.

Vi brukade aldrig köpa något hårt bröd hemma hos oss utan mamma bakade både mjukt och hårt bröd. Det gräddades i järnspisugnen och den tjockare sorten blev mjuk och de kakor som kalvades ut tunt fick ett hål i mitten och hängdes upp på en rund pinne, som kallades brödspett, ovanför spisen för att torka. Brödet blev ofta mycket hårt. Till dem i familjen, som hade dåliga tänder, köptes någon gång ett paket knäckebröd.

Min far var mycket intresserad av fiske, så han gick upp tidigt på morgonen, ofta vid fyratiden, för att fiska och då fick jag följa med. Vi fick rätt bra fångst ibland, så det var ofta fisk på bordet. Det var inkokt fisk och stekt fisk men aldrig rökt fisk. Fläsk däremot rökte vi. Skinkorna skulle enrisrökas och då fick man sitta i tre dagar och röka och jag minns hur tråkigt det var. Fläsket hade först legat i saltlake och så hängde man ner det i en tunna. Till tunnan fanns en kanal och så eldade man en bit från tunnan med enris och röken gick upp genom kanalen i tunnan. Tunnan var övertäckt så att röken skulle stanna där så länge som möjligt. Det rökta fläsket blev förfärligt gott.

Lantarbetarna hade sina hemland på ca ett ar (= 100 kvm) i närheten av bostaden, där dom kunde sätta potatis, blommor och lite annat. Själva huvudlandet för husbehovspotatisodlingen förlades ute på åkern, där det var lämplig jord för potatisodling. Potatisraderna markerades

med numrerade trästickor och för att undvika avundsjuka gjordes lottdragning, där var och en fick dra sitt radnummer.

Det blev ett tillskott till den magra kassan om man kunde få någonting över att sälja. Man skickade efter varor med kaptenen eller styrmannen på Mälarbåtarna. De tog emot potatis och blommor och annat i kommission och lämnade det i sin tur till någon uppköpare i Stockholm. Den som skickade iväg en säck potatis t.ex. fick betala för frakten, betala kapten och styrman som tog emot säcken och sedan betala den som tog hand om potatisen i Stockholm. Allt detta skulle räknas från bruttopriset, så när den som skickat iväg potatisen kom ner till båten och skulle hämta pengarna, var det ofta inte så många ören över.

En gång var det en gumma, som skickade in en tupp i en korg. Och så kom hon till styrman kvällen efter med förhoppning om att få en slant. ”Nå, hur gick det styrman”, sa hon. ”Joodå, det blev en och femti för tuppen. Femtio öre skulle han ha i kommission och femtio öre kostade frakten och så skall jag ha femtio öre för mitt besvär och här har du korgen.”

Det sägs att folk söp så förskräckligt på den tiden men det hade dom inte råd med helt enkelt. Men på båtarna fanns det en restauratis, som det hette då, och hon skötte om kosthållet för besättningen. Det var ju dagliga förbindelser med Stockholm sommartid och nog hände det att gubbarna på gårdarna gick ner till båten någon gång och köpte en liter konjak av restauratrisen. Konjaken kostade då 1 krona och 75 öre litern.

Man levde inte lika länge på den tiden som nu. Om någon kom upp i 60-årsåldern var denne gammal. När min mor fick pension fick hon 9 kronor och 60 öre om året och det betalades ut till jul. Pappa skojade med mamma och sa: ”Det här var ej mycket, du mamma.” Men hon svarade att det räcker väl alltid till något. Avgifterna till pensionen var ju heller inte stora på den tiden.

Socknen var förr uppdelad i fattigrotar och Ådö hade sin fattigrote med ägaren som ensamrådande. När lantarbetarna inte orkade arbeta längre blev dom placerade på något rum, ofta uppe på en kall vind. Dom fick lite mjölk och lite stat. Ett år när min far varit uppe hos ägaren för att göra sluträkning för året, kom han hem och var högst förgrymmad. Man hade dragit av 85 kronor på hans fattiga årslön till hyra, bränsle och annat för de gamla. Jag minns att jag hörde att ägaren även hade tagit betalt för en gammal avlagd rock.

De anställda hade kanske arbetat hela sitt liv på gården för en liten årslön. Man förstår att det kändes hårt för dem, som arbetade på gården, att vara med och betala av sin lilla lön till fattigroten. Det värsta var, att när de gamla fick reda på att de arbetsföra fick betala för dem så skämdes de, så att de knappt ville gå ut och visa sig.

Detta är några av mina minnen från min barn- och tonårstid på Ådö. Nuvarande och kommande generationer anser kanske detta som sagor, men inget är uppdiktat.

Vi skriver i Upplands-Bro 20
Karin Seger

Iskalla jobb

Mycket har förändrats på de senaste årtiondena på alla områden, säger vi och drar fram den ena jämförelsen efter den andra. När vi idag öppnar kylskåpsdörren och tar fram våra matvaror, tänker vi då på vilken revolution kylskåptets företrädare, nämligen isskåpet, innebar i våra hushåll? Tidigare hade man måst förvara alla färskvaror i källaren och det var många steg för en husmor dagligen mellan källare och kök.

Men nu handlar det om isen och dess upptagning och förvaring och jag tänker berätta om när man tog upp isen till Bro mejeri.

I de lokaler där Svensk Grammofonindustri nu har sin verksamhet var fram till 1940 ett mejeri. Där gick det åt massor med is för att kyla mjölken och därför fick samtliga

mjölkleverantörer hjälpas åt med isupptagningen på vintern. Då var det en väldig rusch och arbetet pågick en dryg vecka. Arbetsstyrkan var uppdelad i tre lag: sågarlaget, körarlaget och stacklaget. Man tog för det mesta upp is på Lejondalssjön och den måste vara tillräckligt tjock för att bära både folk och hästar. Sågarlaget hade då att efter bestämda mått såga upp isblocken. Måttet på isens tjocklek bestämdes ju av Vår Herre genom väderleken. Ett isblock vägde väl mellan 70 och 100 kilo. Med hjälp av s.k. iskrokar lastades sedan isen på långa stegar, som var försedda med dubbar för att isblocken skulle ligga kvar.

Isforan drogs av ett par hästar ner till Bro mejeri och det var många skjutsar som gick i skytteltrafik de här dagarna. Vid mejeriet var stacklaget på plats och travade isblocken mycket noga. När stacken var färdig täcktes den med sågspån, vilket isolerade från värme under sommaren.

Isupptagningen var ett hårt jobb och inte minst riskabelt. Våra dagars arbetsskyddsombud skulle säkert inte godkänt arbetsmetoderna. Jag tror ändå att de flesta som var med om detta kände en viss tillfredsställelse. Det betydde en viss gemenskap och ett annorlunda avbrott från kanske annars enahanda sysslor.

När mejeriet fått sitt behov av is tillgodosett, var det dags att köra några lass till Viktor Jonssons affär. Förutom kontant ersättning bjöd han alla gubbarna på cigarrer. Isupptagningen är en företeelse som försvunnit och det måste man ur arbetssynpunkt vara tacksam över. Men visst var det fascinerande att få se en isfora dragen av ett par hästar med klingande bjällror och se de vackra blanka isblocken ligga på fororna.

Mejeriet var väl en av anledningarna till att det var rörelse i samhället före 1940. Alla gårdar skulle leverera sin mjölk dit och hästskjutsar av olika slag kom vid sjutiden på morgnarna. Man kunde se på antalet mjölkflaskor på skjutsen om den kom från en stor eller liten gård. De stora gårdarna hade flakvagnar dragna av parhästar och de mindre gårdarna hade för det mesta vinkelaxelkärror. När mjölkkuskarna tömt sin mjölk, lastat på tomflaskorna samt skummjölk eller smör och ost, så skulle de vanligtvis till Jonssons affär och ta hem varor till hushållen. Likaså skulle de även hämta posten, som då låg mitt emot järnvägsstationen. Mjölkkuskarna hade alltså många uppgifter att sköta.

I samband med isupptagningen kom jag också att tänka på ett annat vinterarbete, nämligen vasstagning.

Pappa var trädgårdsmästare och behövde därför vassmattor att täcka drivbänkarna med mot frost. Han gick då ner till Mälaren nedanför Ängsholmen och skar stora kärvar av vass. Den kördes sedan hem och på en speciell vävstol band man sedan dessa vassmattor. Deras livslängd var ganska kort och därför måste lagret förnyas så gott som varje vinter.

Ja, som sagt, så har många tidigare nödvändiga arbetsmoment försvunnit och ersatts av tekniska hjälpmedel, till gagn för människorna får vi hoppas.

- - - - - -

Johansson står på isen och sågar upp isblock med sin issåg då han tillfrågas om det inte är kallt att stå så där och såga.

Johansson svarar: Inte för mej, men för den som håller i sågen i andra änden kanske det är lite svalare.

Vi skriver i Upplands-Bro 20

Leena Kähkonen

Stan eller landet

Jag skulle vilja bo på landet. När jag var liten och vi bodde på landet, så tyckte jag det var tråkigt. Jag tänkte ofta att det skulle vara jättefint och roligt att bo i stan. Inte så långa skolresor, som jag hade på landet och alla affärer och kiosker skulle vara nära. Jag hade tre

mils skolresa och därför fick jag bo hela veckan i skolan. Där fanns ett speciellt hus för dem som inte kunde åka hem varje kväll. Vi var elva elever, som bodde i huset. Oftast hade vi jätteroligt där, men ibland längtade jag hem. Vi lekte roliga lekar och hade trevligt. Vi gick ju i folkskolan då, så vi var alla mellan sju och elva år gamla. Men det var i alla fall skönt att komma hem på fredagskvällen. Oftast var det just måndag morgon som jag tänkte att det skulle vara bättre att bo i skolan. Det var för att jag fick stiga upp redan klockan fem på morgonen och sedan gå över en kilometer till bussen. Det tyckte jag var jobbigt och jag var rädd också, när det var mörkt ute och jag fick gå ensam.

När jag började grundskolan flyttade vi till stan. Det var en liten, liten stad och där trivdes jag faktiskt bra. Jag hade bara fyra kilometers skolresa. Nästan alla människor kände varandra, det bodde bara fyra tusen invånare i staden.

Nu när jag bott här i en Stockholmsförort nästan två och ett halvt år har jag börjat längta efter landet igen. Vad skönt det skulle vara, att ha vacker natur omkring sig, rena sjöar och skogar och tystnaden, som bara finns på landet. Här hör man hela tiden buller, bilar eller någon granne, som spelar någonting. Och grannarna känner man inte alls. Fast man har bott i samma hus och i samma trappa flera år. Alla har så bråttom att de inte hinner säga ”hej”, när man råkar träffas i trappan.

Det är ju klart, att man har alla möjligheter närmare och att man kan göra mycket fler roliga saker här i ”stan” än på landet. Men är det faktiskt värt det? På landet umgås man mycket mer med andra människor istället för att sitta ensam bland två-trehundra människor på bio. Konstigt, man har många människor omkring sig men det är jättesvårt att få kontakt med dem. Man blir så stressad och likgiltig här. Man tänker hela tiden bara på sitt eget bästa. Irriterad blir man också. Dörrklockan ringer kanske fem-sex gånger på en kväll och varje gång (bakom dörren) är det någon som absolut vill sälja någonting, en ny dammsugare till exempel, fast vi just har köpt en för bara några veckor sedan. Allt sånt gör att man blir irriterad.

Telefonen ringer kanske klockan två på natten och när man svarar så är det säkert någon, som har druckit och slagit just mitt nummer. Skönt! Om jag bara hade råd, så skulle jag köpa ett litet hus någonstans på landet och bo där i lugn och ro.

Vi skriver i Upplands-Bro 20

Erik Svensson

Dikt

Man får nog ej allt vad man önskar
Men ängen och gräset som grönskar
Vårmorgon daggvåt och varm
Vem känner sig fattig och arm?

Vägen så sakta mot stranden går
Fisken i vassruggen slår
Långt bort i diset blinkar en fyr
Skrakar och änder lyfter och flyr.

Jag är fattig på mynt, men rik
Ser du fjärden och hela min vik.
Tror att man äger allt man ser
Och vad kan man önska sig mer?

Vi skriver i Upplands-Bro 21

Svea Lööwf

Första kontakten med biblioteket i Bro och dess lilla personalskara

Jag vill så gärna berätta något om Bro bibliotek, så som det började för mig. Den första kontakten blev med den fina Ulla Klasén och Axel Karlsson, då de körde omkring med en bokbil i Håbo-Tibble omkring 60-talet. Tänk vad man då längtade efter dessa två toppenfina människor. Dom visste nästan alltid vad man önskade få sig till livs genom att låna hos dem. Jag har undrat så ofta om någon kunde vara mer efterlängtad. Håbo-Tibble var ju helt isolerat från det mesta, alla affärer stängdes, bussförbindelse endast två gånger per dygn via Sigtuna till Stockholm osv.

Bokbilen var verkligen en förbindelselänk för oss äldre, som man uppskattade till tusen. Undrar just om Ulla och Axel visste eller kände hur välkomna de var?

Så småningom flyttade jag hit ner till Bro. Då var biblioteket inrett i Härneviskolan och där fanns då dessa båda goda varelser, som varje fredag höll öppet hus inom bokvärlden. Glad var jag när det randades mot lånekvällen. Alltid fick man god hjälp, alltid en glad pratstund – vad välkommen man kände sig!

En dag var jag ute och ”luffade” min vara trogen, då jag fick ett möte i allén. Det var en strålande vacker sommardag och där kom Ulla knallandes i en flott helsöt dräkt och en resväska i handen, lika glad som en vandringsman.

Så blev skolans lokaler för trånga för bokutlåning, kommunalhuset nedanför skolhuset blev också för trångt. Bro började växa. Kommunförvaltningen flyttade ner till Tibblehuset i Kungsängen och biblioteket fick flytta dit med. Ulla var en av de första som svarade för att utlåningen fortsatte och samtidigt blev det mera utrymme. Personalen förblev lika trevlig.

Så kom den dagen, då det nya biblioteket nere i Bro centrum stod färdigt och då installerade även lilla Ulla sig, precis som en trotjänare. Vi gamla boklånare tyckte att det var skönt att någon som vi kände kom med dit. En del av oss tyckte att det fina välordnade, vackra ”bokhuset” var lite skrämmande. Det finns ännu en del som man hör säga ”får man gå där då?”. Det är så många trevliga pojkar och flickor, som nu tar hand om oss, när vi kommer dit, alltid finns någon glad själ, som hjälper oss till rätta bara vi tar oss i kragen och tittar in. Bara att sitta en stund och njuta – ha en fin vilopaus – gör en glad tycker jag.

Bokbussen har blivit både ny och stor till glädje för landsbygden anno 1980 och för personalen.

Bell Wall

Astmatikerns dilemma

Små vita Teovent-tabletter
- de vidgar mina luftrör,
men ger mig vakna nätter ...

Nätter av minnen,
nätter av tankar,
nätter när av och an jag vaknar ...

Nätter – då idéer
och planer genom hjärnan strömmar,
nätter, som ger mig vakna drömmar ...

När astman mina luftrör täpper –
I Teovent-burks-lock jag stilla knäpper.
Till liten vit tablett mitt hopp jag sätter,
även om den ger mig vakna nätter ...

Stort är, att slippa
med apotekens kunder blandas
- större ändå, att kunna andas

Vi skriver i Upplands-Bro 21
Oskar Åkestad

Äntligen bar isen

En kväll strax före jul ringde jag till ”Masen” och frågade om han trodde isen på Lejondalssjön skulle bära för pimpelfiske påföljande dag.

- Ja, du kan nog äta frukost först, svarade han, den bär dej nog ändå.

När det gäller våra trakter av Mälaren brukar jag alltid ringa Rolf först. Han har säkra besked och är aldrig övermodig. Dumdristiga människor på is gillar han inte alls.

Nå, jag lassade alltså in gröt och smakade till och med på sillsalladen, som blivit färdig för julbordet, och tog innan gryningen ännu kunde anas ut bilen och for bort till naturreservatet vid Lejondal.

Som vanligt ställde jag bilen på parkeringen vid vägen till Hällkana och gick bort mot torpets gamla uthusbyggnad och förbi denna och ut på isen. Mitt emot, mellan starkt rimfrostiga träd, skymtade Lejondals slott. Fast man så väl vet hur det ser ut är det svårt att släppa det med blicken ty dess utformning är säregen – som en medeltidsborg ritad av en lyckoromantisk byggherre.

Trots min klubbkamrats försäkran om isens bärighet var jag bestämt säsongens förste isfiskare på den delen av sjön. Bara spår av skridskoåkare och gångare fanns att se. Inte ett enda methål var upptaget så långt ögat kunde nå.

Ungefär mitt emellan Hällkana och Lejondal borrade jag första pimpelhålet. Naturligtvis hade jag provborrat ganska tätt på sträckan dit och haft isdubbarna på rätt sätt om halsen.

När blankaste pirken blivit rätt djupjusterad och påannonserad med några lockryck kändes det så avspänt att bara bli sittande och se på hur vackra stränderna var med sina till ludenhet pårimmade träd. Inte en enda människa var ute och i rörelse, varken vid godset eller de mindre enheterna, som syntes från min fiskeplats. Det enda som störde den nästan sakrala tystnaden var en motorsågs brummande någonstans åt Kungsängshållet.

Visst var det mycket skönt att bara sitta och njuta av den vackra vinterdagen, men en fiskare vill ju känna något napp också för att trivas riktigt väl. Något sådant infann sig dock inte trots utsträckt väntetid, varför jag något avvikande från sjöns mittlinje började dra iväg mot udden vid torpet Roligheten.

Lite för långt blev det väl mellan borrhålen för att sökandet skulle vara effektivt, men uppehållen vid vakarna blev i gengäld längre än vanligt. Metlådan blev hela tiden placerad så att jag fick den svaga västanvinden i ryggen och synfält mot Slottet.

När nappen fortfarande uteblev for tankarna iväg på annat än fiske och kanske var det för att slottets tegelfasader hela tiden var i blickfånget som spekulationer infann sig hur det kunde vara med det där förhållandet, att en prominent person ofta tog första spadtaget eller lade grundstenen, när märkliga byggnader skulle uppföras.

Ett spadtag kan väl inte göra varken från eller till beträffande kommande utformning – men en tegelsten fastlagd i bruk av en lekman? En hörnsten exempelvis, placerad alldeles tokigt av en osakkunnig, måste inte den slås bort av murarbasen sedan notabiliteterna stuckit iväg till champagneglasen, innan han kunde släppa loss sitt lag yrkesvana karlar!

Ja, så där gick funderingarna där ute i stillheten på istäcket med sin till ett par centimeters tjocklek uppgående frostbeläggning, när en svag stöt kändes mot blänket. Nappen återkom lika försiktigt ett par gånger, tills fisken behagade fastna. Det var en liten abborrstackare, som borde ha stannat på ”dagis” ännu en tid.

Men som jag är tveksam om huruvida en fisk, som dras upp från relativt stort djup och berörs av en hand när den krokas av, klarar sig att återvända, så avlivade jag den omgående. Förresten så behövde jag ett öga som bete på enkelkroken och det här var faktiskt säsongens första tillfälle.

Strax före udden mellan Hällkana och Roligheten borrade jag ett hål på ca. nio meters djup och där hann jag knappt få ner blänket förrän det högg till ordentligt. Så pass att det stod klart att fisken krokat sig själv. Försiktigt började jag hanka upp. Sedan barndomen har jag använt ”kabbträ” (kabbsticka) som hjälpmedel vid vinterpimpel och när jag nu tog växeltag var motståndet så starkt, att slingorna mellan spö och kabbträ blev allt kortare.

Sakta gick det, men till sist fylldes borrhålet helt av en gäddskalle och precis då lossnade krokens fäste i det rätt tunna skinnet nära ”gångjärnet” i gäddkäften. Lite skärrad blir man vid sådana tillfällen trots att det långtifrån är första gången det händer, men denna gång blev jag mest arg för ta mej sjutton såg inte gädduslingen bara förvånad ut, när den sakta vickade sig baklänges ur hålet – nej den såg försmädlig ut också!

Så upptagen hade händelsen hållit mig, att jag inte märkt att en person kommit fram till metstället, lite från sidan. Först när han sa ”gudda” märkte jag hans närvaro. Att han bevittnat agerandet och förstått att en stor fisk gått förlorad nämnde han med detsamma efter hälsningen och det lättade min modstulenhet, fastän något egentligt beklagande inte förekom.

Det var bekantingen, den gamle Buntmakaren från stan, som efter pensioneringen bosatt sig härute i kommunen och gillade isfiske – det enda det är någon ordning med numer, brukade han muttra.

Någon storpratare hade han egentligen aldrig varit, inte ens efter fatöl och mörka groggar på hantverksföreningen under de verksamma åren. Men som en dator i skallen för övrigt. Efter bara en antydan om en företeelse hade han kunnat leverera alla fakta i sammandrag på sitt buttra sätt.

Denna dag föreföll han dock dyster i överkant, när vi en stund senare satt och väntade på napp i nyborrade hål inom gott hörhåll. Till sist frågade jag rent ut ”om han sålt smöret och tappat pengarna”. Det hade han nu inte råkat ut för, men en restskatt på 22.300:- att betala instundande mars och maj hade han fått med posten dagen före.

- Jag kan inte låta bli att tänka både på den och skatteeländet i sin helhet, gruffade han. Det har frestat på så hårt, att gud hjälpe mej kändes det nästan som skadeglädje, när din stora fisk slet sej.

- Moder Svea är hård mot dem, som vägrar kapitulera och ställa sig under hennes beskydd, fortsatte Buntmakaren, som jag sällan sett så bister. Sen kunde de sluta att kalla oss för kapitalister, som försökt avsätta medel till vår arbetsoförmögna tid. Vi har handlat i god tro och när vi klänger oss fast vid den inställningen får vi det knappare än många andra. Men dör vi tidigare än beräknat så blir det väl lite överskott och det kan väl alltid behövas för utjämning av under.....

Längre hann han inte komma på den meningen förrän spö´t for ur handen på honom, men det hamnade så tursamt över hålet att han kunde rädda det.

Nu blev det annat än levnadskostnader att tänka på. Först rappade den nötta plastspärren efter så ett tiotal meter rev drogs ut. Ja, sen drog fisken i sin ända och fiskaren i den andra. I väl en kvart gick turerna fram och åter tills Buntmakaren räckte mig huggkroken han hade nedstucken i stövelskaftet och sa till att passa på.

När första skymten av en ljus fiskkropp kom till synes stack jag ner kroken i hålet med spetsen snett utåt från centrum och när en väldig skalle uppenbarade sig, vred jag om ett halvvarv och drog till. Det träffade i underkäken och så pass långt fram, att gäddan (för en sådan var det) blev fastlåst i hålet utan att dock gå upp.

Utan tidsspillan kastade Buntmakaren ifrån sig spö´t, rev åt sig borren och gjorde ett hål så nära det första som möjligt. Inskärningen mellan hålen raspade han ur med ett par drag av spiraldelen och sedan var det bara för mig att lyfta en av sjöns största och grannaste fiskar upp på vår sida av isen.

Det var en hongädda, otroligt välgödd och glänsande vacker, som vältrade sig i rimfrostlagret på betryggande avstånd från det vidgade hålet. När min bekanting stod på huk

och lossade sin gamla Bergmanspirk, modell äldre, som fortfarande slängde i gäddans ena mungipa, såg han så belåten ut att jag inte kunde avhålla mig från att retas lite och sa:

- Det där är ju min gädda egentligen. Jag känner igen henne på ögonen och den där rispan i underkäken är efter min krok. Den där fisken jag förlorade precis när du kom ut.

Så stort mått av trovärdighet i uppsynen, som orden krävde kunde jag väl inte prestera. Buntmakarna blände till och sa – ”tokfan, rispan på underkäken du snackar om är ju hålet efter mig huggkrok, men du hjälpte mig så bra, att antingen får du halva gäddan nu eller komma hem och hjälpa till med uppätningen. Och en extra halva ska du hur som helst ha.

Det var ett gott tillgodohavande att tänka på under färden hem till Finnstastigen.

Vi skriver i Upplands-Bro 21
Margarete Mizgirow

En dag i Uppsala

Jag var i Uppsala förra lördagen och söndagen. I Uppsala bor mina vänner, de studerar på universitetet. Jag åkte tåg till Uppsala i två timmar. Mina vänner mötte mig på stationen. Vi gick till deras hus och pratade länge. Vi måste vänta på några andra vänner där. Mina vänner har bott i Sverige i fem år. De pratar svenska mycket bra, men vi pratar polska med varandra. Klockan tre gick vi till en restaurang. Efter middagen besökte vi stan. Vi promenerade i fyra eller fem timmar. Vi kom tillbaka hem lite trötta men mycket nöjda. Vi såg många intressanta saker och hade en mycket fin tid tillsammans. När vi kom tillbaka hem, ringde vi till mina föräldrar i Polen. Det var en mycket bra dag för mig. Jag skulle åka till Stockholm samma dag, men jag stannade i Uppsala över natten. Jag sov hos mina vänner. I söndags steg vi upp klockan tio, vi åt frukost och åkte till stan.

Jag kom tillbaka hem på söndagskvällen. Jag tycker att det var en mycket bra resa så jag måste åka till mina vänner mycket oftare nu.

Katri Kona, klass 5B, Härneviskolan

Jag är från Finland. När min familj och jag kom till Sverige, hade vi ganska tråkigt. Vi kunde inte svenska. Och när jag gick till skolan hade inte jag några kamrater. Nu har jag ganska många kamrater.

Heidi Kuutti, klass 5B, Härneviskolan

Man borde bygga nån ridskola/ridstall här i Bro (med hästar) som alla som var intresserade fick gå på. Och det skulle vara öppet varje dag. På biblioteket skulle man bilda nån frimärksklubb, där man satt och böt frimärken med varandra ...
Hej då!

Vi skriver i Upplands-Bro 22
Elof Norén

Spelmansliv med mera

Ursprungligen kommer jag från Karlskoga där jag även hann påbörja min skolgång. Men bara efter en termin flyttade jag med far och mor och mina två systrar till Steninge gård, en halvmil från Märsta. Det hade varit besvärligt att få ihop till försörjningen i Karlskoga. Pappa var byggnadssnickare, vilket var ett säsongsjobb. På vintern kunde han inget annat än att gå och sälja färsk sill. På Steninge, där han arbetade som gårdssnickare, var det något lättare eftersom vi fick stat där.

På Steninge började mitt liv som spelman då jag var åtta år. Far spelade dragspel och hans far hade spelat fiol. Far lyckades komma över ett magdeburgerspel med smörjkoppar. De tonsättare som försämrar ljudet i spelet var placerade ovanpå, inte som nu på sidan. Far var händig och lagade upp bälgen så att jag kunde spela. Repertoaren var till en början inte så stor. Mamma var sådan att hon inte tyckte det passade sig att spela dansmusik. Enda tillfället att lära sig nya låtar var när det kom folk från stan som kunde vissla någon melodi. Grammofonen hade visserligen börjat komma men det var ingen som hade råd att köpa någon sådan. Det blev mestadels danslekar som jag till en början fick vara med och spela på julgransplundringar.

Min allra första spelslant minns jag mycket väl. Vi hade småskola på gården vid Steninge. Ägaren, som bodde på det pampiga slottet, var ryttmästare Holm och han hade en tös som var i fyraårsåldern. Denna tös kom i sällskap med sin barnsköterska ner till skolan under tiden vi hade lektioner. Det var bara på timmarna hon fick vara med oss andra inne i lektionssalen. Ute på skolgården fick hon inte beblanda sig med oss. På en lektion skulle vi få rita fritt ut hjärtat. Jag har haft anlag för att teckna och jag har alltid tyckt om hästar så jag har ritat hästar i alla möjliga fasoner. När flickungen gick och tittade på oss tyckte hon att den häst jag ritade då var så fin så hon ville sitta bredvid mig i bänken. Det var ett elände att sedan komma ut till pojkarna! Då blev jag kallad för flickpojke och blev ordentligt tillltufsad minsann. Jag skämdes så! Om det ändå bara hänt en gång men det upprepades flera gånger! En eftermiddag kom barnjungfrun hem till oss och sa: ”Fru Holm vill så gärna att Elof ska ta dragspelet med sig och komma ner till Margaretha och leka med henne.”

Å, Herre Gud! Om åskan hade slagit ned hade jag inte blivit så rädd! När de gått sa jag till mamma: ”Näe, jag går inte dit!”

”Då talar jag om det för pappa och då blir han inte god, förstår du”, hotade mamma. Man skulle inte få neka till en sådan begäran. Jag fick knalla dit. Jag var i alla fall så förståndig att jag inte tog stora ingången utan tog köksingången. Så småningom kom jag upp till flickans rum med dragspelet. Jag spelade några låtar för henne, då hade jag åtminstone lärt mig Kväsarvalsen i smyg. Rätt det var kom flickans far in i sällskap med en annan militär. Han bad mig spela en bit för dem och jag klämde i med Kväsarvalsen naturligtvis.

”Det var bra gjort!”, sa han, ”det här måste du få en slant för.” Och så fick jag två kronor! Tänk på den tiden – så mycket pengar tjänade inte pappa på en hel dag! Så det var ju alldeles enastående. Jag var väldigt stolt när jag kom hem och räckte pappa den där slanten. Det var inte fråga om att man ens tänkte att man skulle få ha en extraslant kvar själv. Jag var så väldigt glad åt att jag kunde ge pappa två kronor. Det var min första spelslant.

Sedan var jag på slottet flera gånger och lekte med henne – det var inte bra – jag blev mobbad i skolan för det.

Spelmansliv på Aske

Sedan vi flyttat till Aske gård och jag var 17-18 år, började jag spela ute på dansbanorna. Vid det laget hade jag vuxit ur mitt första spel och hunnit få tvåradiga och till och med ett

treradigt. Jag lyckades till och med vinna ett nutidens spel. Alla de gamla kallades för durspel och man kan se hur spelmännen får rycka och knycka sig igenom låtarna eftersom spelen inte har samma ton då man drar ut dem som när man skjuter ihop dem. De nya spelen ger samma ton vare sig man drar på bälgen eller skjuter ihop dem.

Det fanns ingen här på trakten som hade ett sådant spel så jag blev ju mästerspelman på en gång. Det var många som ville låna spelet, och det fick de ju, men det var ingen som kunde spela på det.

Den första dansbana jag spelade på snickrade ungdomarna ihop på kvällarna. Den låg i talldungen vid korsvägen som går till Bålsta. Det var inte uppgjort från gång till gång vem som skulle stå för musiken så för att jag skulle komma dit kom alltid någon och hämtade dragspelet med en cykel och mig med en annan. Ibland hade jag till och med hunnit gå och lägga mig då de stod utanför och hojtade. Eftersom jag inte hade någon cykel själv fick jag sitta på ramen. Och så bar det av till dansbanan!

Sedan jag spelat där gick de med hatten för att samla ihop lite spelpengar. Tur var att jag på vägen därifrån inte trillade i någon sjö för då hade jag väl gått till botten direkt då fickorna var fulla av ett-, två- och femöringar. Behållningen kunde bli ett par kronor på en kväll.

Eftersom jag aldrig lämnades i ro utan jämt skulle ha dragspelet med mig fick jag aldrig tid att lära mig dansa själv. Så snart jag skulle på en tillställning skulle också ”piglocket” med.

Så småningom blev vi tre spelmän och vi började spela i Kalmarsand. Rutger Mark spelade fiol, min svåger Evert banjo och jag dragspel. Vi var på dansbanan i Västra Ryd, i Sigtuna på Klockbacken och i Varpsund. I två år spelade vi på vintrarna både lördag och söndag i Kvarnnibble. Vi kunde komma upp i den avsevärda summan av 20 kronor i veckan. Vi fick 10 kronor var per man och gång. Det var då jag spelade ihop till min hustomt – alla pengarna sparades och till sist hade jag de 600 kronorna tomten kostade.

På somrarna var det alltid dans på bryggan vid Signhildsberg på onsdagskvällarna. Grevparet från Aske var ibland där på släktmiddag dessa dagar och det inträffade att några i sällskapet kom ner och dansade på bryggan tillsammans med folket på gården.

Midsomrarna firades på Aske magasin

Det var nästan min jobbigaste dag under året. Tidigt på midsommaraftonen skulle magasinets hela mellanplan, som det gick att dansa på, lövas. En stor lövskrinda kördes fram – trappuppgångarna skulle se ut som riktiga alléer och i varje fönster och vid alla stolpar skulle det vara två ruskor. Tänk så gott det doftade på kvällen av allt björklövet! Och vad populärt det blev att fira midsommar där!

När greve Lewenhaupt och hans familj var ”vid makten” var också de med och dansade naturligtvis – och alla som ville fick komma. Men det blev så mycket folk till sist så att det blev bråk. Mot slutet av 30-talet kom så mycket folk i bilar från olika håll och fastän magasinet var så stort blev det till sist för trångt. Gårdens folk fick ställa upp som ordningsvakter. På grevens tid var det dans två kvällar i rad – både midsommarafton och midsommardagen. Många var de som såg fram emot sommarhögtiden med stor förväntan. Ett sådant elände det blev sedan när man fick lov att börja avvisa så många. Oj, oj, oj – det var inte roligt. Sedan kom många på att de kunde hänvisa till mig. Vakter stod nere vid dörren för att hindra folk som inte var inbjudna från att rusa upp. Då de tillströmmande tillfrågades om vem som bjudit dem eller vem de kände sa de ofta att ”Loffe” kände de. Det är klart, tacka för det! Det var ju många som kände mig fast jag inte kände dem. Förvaltaren frågade mig en gång om jag kände hela socknar!

Jag kommer ihåg en gång under Fosfatbolagets tid då det kom ett sällskap amerikanska turister. De frågade vad det var för strömstyrka där och sedan gick de till förvaltaren och pratade. Då de kom tillbaka hade de filmgrejor och ljudband med sig. Vi spelade och de filmade. De skulle väl ha det med sig hem till Amerika som minne. Jag brukar skoja ibland

och säga att mina låtar kanske finns kvar i Amerika någonstans. Det var väldigt skojigt att spela den gången och titta på de dansande. Vilka leenden paren hade då de dansade förbi strålkastaren och filmkameran! En del kunde ju inte dansa heller!

När Fosfatbolaget ägde Aske hade vi majstång också. På morgonen fick jag löva magasinet och sedan hjälpa till med majstången. Klockan tre på eftermiddagen blev vi bjudna till stora festrummet på slottet. Hela bolagsledningen från huvudkontoret var där samt alla anställda. De som hade gäster fick ta med dem också.

Där brukade det bli sång av någon sångare. Vi hade en ladugårdsförman som hette Zetterkvist som brukade ställa sig upp och sjunga – jag tycker han sjöng lika bra som någon professionell. Sedan fick barnen saft och kakor och vi vuxna kaffe innan det var dags att tåga ner till majstången till tonerna av ”Vi går över daggstänkta berg”. Sedan majstången rests var det dans kring den till klockan var sex. Alltid var det någon som var lekledare och kommenderade ”Sju vackra flickor”, ”Skära, skära havre” eller någon av de andra danslekarna. Klockan sju började dansen på magasinet. Jag spelade där varje år från 1918 ända tills gården såldes till Stockholms stad (jag tror det var 1963) utom en enda gång – då var jag inkallad och låg uppe i Norrland.

Teater

Greven upplät en bit mark till JUF vid kvarnen i Helgesta. Där byggde ungdomarna en dansbana och så hade de också ett litet hus där de spelade teater, bland annat pjäser av Vilhelm Moberg. Det kom också amatörsällskap dit och uppträdde. I regel var det dans på dansbanan och sedan under pausen spelades teater. Erik Sundblad, fru Strandberg och en som hette Sahlberg var med och uppträdde. En som gjorde revy varje år var Artur Öberg. Till dansen var jag spelman.

Till en början var det mest bondeförbundare som deltog. Lantarbetarna å sin sida hade satt upp dansbana uppe i Håtuna och förbindelserna mellan de två lägren var i början kärva. Men med tiden blev föreställningarna vid Helgesta mer allmänna och vem som helst kom dit. Lantarbetarna, som till en början strängt hållit sig för sig själva, var också med mot slutet då motsättningarna inte längre var så skarpa.

Diskussionsklubb

Om vinterkvällarna kunde det bli diskussioner vid kvarnen då min granne, mjölnare Magnusson, ibland fick hålla på och mala till sent på kvällen. Vi var några stycken som satt på ett par varma mjölsäckar och alltid hittade någon på något som vi kom ihop oss om och diskuterade. En gång då Fritz Mark, en från Vegänge och en som var byggmästare och hette Henriksson var med, kom vi överens om att vi skulle träffas regelbundet i hemmen och ha diskussioner.

Vi diskuterade politik, religion eller något annat ämne. Vi inbjöd bland annat lärare från Sigtunaskolan och Sigtunastiftelsen som fick lägga upp ett ämne till diskussion. I andra fall fick den som skulle ha träffen hemma hos sig också äran att förbereda ett ämne. Först skulle ett anförande hållas innan diskussionen var fri.

Bland annat diskuterade vi om nationalsocialism kontra kommunism. Den gången blev det nästan slagsmål. Vi hade en småbonde med vars farbror var nationalekonom, Heckscher hette han. Det här var tiden före kriget och tyskarna hade just gått in i Polen.

En föredragshållare som kom från Stiftelsen hade varit i Ryssland strax efter revolutionen och han berättade om de framsteg de gjort där alla redan under den korta tid som förflutit. Vid ett tillfälle inbjöd vi prosten Littmarck att diskutera statskyrka kontra frikyrka. Han avböjde förstås men en adjunkt kom i stället. Men det blev dåligt med diskussionen den gången eftersom adjunkten höll med oss. Han sa att han undrade inte på att arbetarklassen inte gick i kyrkan. Han menade att kyrkan hade ju inte precis uppträtt till arbetarklassens förmån.

Den stod ju inte alls på arbetarens sida. Han sa att om vi bara tittade på väggarna i kyrkan så hängde vapen där, symboler för dem som hade makten och som styrde och ställde. Där hade någon annan ingen talan. Men nu för tiden har de tagit ned och plockat undan de där vapnen.

Diskussionsklubben höll i sig i tre år. Vi träffades en gång i månaden eller var 14:e dag under vinterhalvåret. På sommaren låg det hela i träda. Det var flera med i klubben förutom de jag nämnt. Till exempel Högberg som alltid pratade om sin relativitetslära och Bergkvist, som var skollärare, men jag minns inte länge alla namn. För min inre syn ser jag hur vi gick iväg mitt i vintern som ett lämmeltåg och lyste med våra lyktor.

I ABF:s regi hade vi en cirkel i kommunalkunskap. I samband med detta fick vi ett litet bibliotek. Det var en arbetare vid namn Persson som bodde i en stuga alldeles nedanför backen i Håtuna som hade lånebiblioteket hos sig. ABF höll med böckerna.

Vi skriver i Upplands-Bro 22
Rickard Svensson

Mormors berättelser

Min mormor, som när hon var liten bodde i Kungsängen, brukar berätta för mig hur det var förr. Jag vet inte hur många spökhistorier jag fått i mig – som hon säger är sanna.

Jag tänkte berätta ett par av dem:

En sommardag såg hon och hennes syskon en kritvit duva, som de försökte mata, men den åt bara av Ture (mormors bror). När den ätit klart flög den upp och försvann i järnvägsrälsen, som de bodde i närheten av. Dagen därpå blev Ture överkörd av tåget.

När mormors pappa och morbror satt och drack kaffe såg mormors pappa något som han aldrig glömde. Vid spisen satt en liten tomte med ett öga i pannan. Det är flera i släkten som har sett honom.

P.s. Dessa berättelser har mormor berättat för mig. Jag vet inte om det är sant – hon säger det i alla fall.

Vi skriver i Upplands-Bro 22
Svea Lööwf

Vi bykte och dansade samtidigt

Jag har mycket som jag gläder mig åt att få berätta om efter många strävsamma år. Det har växt år efter år tills jag nått den ålder då jag känt att nu har jag friheten att sätta mig ner och låta pennan arbeta i samma takt som hjärnan. Nu går jag en stund tillbaks i tiden där jag slutade när jag skrev i ”Vi skriver i Upplands-Bro 10”.

Jag vill gärna berätta om hur det arbetades på det stora herresätet med all tvätt efter alla dessa fester, om herrskapet själva och all den stora personalen. Det var ju inte i de moderna tidernas år, åren 1923-24, nej då.

Tre dagar i månaden lejdes det fem stycken statargummor. En gammal tant, hustru till husdrängen, svarade för att allt gick rätt till efter alla konstens regler. Tvättdagarna började alltid på en måndag och dagen innan lades stora mängder asklut i blöt, säckar fyllda med enbart björkaska (annat dugde inte, då blev det grå lut). Björkaska sparades genom att alla kakelugnar och spisen i köket eldades med enbart björkved. Denna tillhandahölls endast i ”Stora Huset”, inga arbetare fick lukta på en björk ens.

Så lades all tvätt i blöt i soda och kallt vatten dagen innan. På vintern, när det var omkring 20 grader kallt var det inte nådigt att komma dit klockan sju på morronen och elda upp den

jättestora pannmuren och få vattnet till kokning, få tina upp de frusna kläderna och komma igång och jobba. En gick omkring och slog hett vatten på golvet omkring de andra fyra medan två borstade kläderna och tog över för att stöta på bräden, ideligen byta vatten och fylla denna hiskliga pannmur och hålla fyr. ”Lillpigan”, det var jag det, hade detta på sin lott. Det var roligt för alla gummorna var så go´a och berättade så mycket och vi sjöng tillsammans.

Klockan nio fick man pannstekt sill- och potatisfrukost och gröt till den som ville ha. Det var en efterlängtad stund att få gå upp till ”Huset” i värmen och äta. En halvtimmes frukostrast – så bar det av igen. Tvättstugan låg nere vid sjöstranden. Klockan ett fick vi middag (en halvtimme), klockan tre eftermiddagskaffe och klockan sex var det slut för dagen.

På tredje dagens kväll blev det ”bykåka”. På eftermiddagen varvades all tvätt ned i ett jättestort bykkar, stort så att en fullvuxen karl kunde stå inuti. Det ställdes på bockar och så silades den fina askluten upp i pannmuren – sådär en trehundra liter. Man kokade upp den och så stod en i taget och öste på den kokande luten, tappade av och på till midnatt, men då hade vi roligt. Det var inte gummorna som bykte tvätten utan ungdomarna runt omkring blev inbjudna till ”bykåka”. Klockan sju började det, ju fler som kom desto roligare blev det. Ett par pojkar hade dragspel med. Ett rum intill tvättstugan, som tjänstgjorde som stryk- och mangelkammare där tvätten gjordes i ordning efter torkningen, reddes i ordning och där dansades och glammades det. Vi turades om att koka luten och byka. Kaffe kokades på strykugnarna där vi annars värmde alla strykjärn att stryka in tvätten med.

Kvällarna var jätteskön, lite extra trötta var vi ju dagen efter men det gavs inte tid att känna efter, må ni tro!

Om det också var 20 grader kallt, så skulle man ut på isen med klappträn, hoar och kläder. Här skulle det bankas ur all den varma sköna luten. En karl fick bära ut lite varma kläder i taget åt oss och sedan bära upp dem igen. Vi skulle hänga upp allt detta efter hand på en kall vind. Det fanns dukar och servetter från 12- och 1300-talen. Oj, oj om någon av dessa gått sönder! Men att vi sprack sönder om händer och handleder så blodet rann och vi måste binda trasor om för att inte fläcka ner tvätten, det frågades det aldrig efter hur vi klarade av. Vi hade ett väldigt bra recept; på kvällen vid sängdags kissade vi på våra trasiga händer och satte på vantar en stund under vidriga smärtor (även i ansiktet). Så gned vi in oss med skirat hönsister, som ”adelspullorna” fick släppa till åt oss, och på morgonen var vi så hela och fina igen.

Efteråt, under nästkommande lördagskvällar, ordnade de stora pojkarna som fanns i närheten ”slädparti” åt oss flickor i alla åldrar, som orkade och trivdes med att roa oss. Det fanns en väldigt lång och brant backe på ägorna (omkring 500 meter lång) och den ledde rakt ut på Mälaren. Pojkarna byggde flera höga gupp utefter färdvägen, så lånade dom skogskälkar vid gården, satte kättingar emellan och la på långa brödbrädor (sådana som man satte bröd på när man storbakat). De sattes fast på kälkarna och där satt vi nu, alla som var modiga och vågade sig ut på en åktur. Och det var många! En del låg framstupa och en del satt. Längst fram satt den starka yngling som skulle styra hela ekipaget i hisnande fart utför genom gupp och ner över halva sjön. Ingen kan tro vad detta gladde oss allesammans. Oppför tog det väldigt lång tid med detta långa ”tåg”, man sjöng och berättade spökhistorier så håret reste sig under mössorna. Färden gick just förbi ett timrat hus om var visthusbod till ”Hushållet” och där skulle det spöka. Du store tid vad jag var skraj när jag blev nerskickad någon dag ensam för att hämta upp bröd eller mjöl. Då sjöng jag allt vad lungorna förmådde. Ingenting visade sig för mig heller, spökena tyckte nog att jag var för stojig. Efteråt, när slädfärden tröttat ut oss, var det alltid någon som bjöd in till kaffe och en pratstund och alla var glada och nöjda.

Någon ordnad ledighet fanns inte då. Måste man bort någon gång var det att gå till Friherrinnan, niga och be om lov några timmar. På sommaren gick det lite lättare att jobba både med "finarbeten” inne, med hönsen och i tvättstugan. ”Bykåkan” då blev också lättare. Vi fick tillstånd att dansa på ångbåtsbryggan till klockan tio på kvällen. På lördagskvällarna

gick vi till Kvarnnibble i Håtuna, till en plats på allmänningen som heter Långbacken. Där ordnades av Arbetarförbundet 44, som Hugo skrev om i nummer 10 av ”Vi skriver i Upplands-Bro”, en dansbana med kaffe och läskedrycksservering. Det var mina båda bröder och min syster som stod för det. Dragspelare, en gosse från Aske och en från Signhildsberg, svarade för musiken. Dansen kostade tio öre, kaffe och bröd en krona. Men var roligt allesammans hade!

Till och från gjorde man sällskap i hela gäng. ”Apostlahästarna” fick tjänstgöra som färdmedel, någon hade cykel och bjöd på skjuts. Mina bröder fick frakta allt kaffebröd från Sigtuna till Håtunabanan. De rodde från Signhildsberg till Sigtuna tur och retur och sedan cyklade de till dansbanan som öppnades klockan åtta. På lördagarna spelades det till klockan ett och på söndagarna till klockan tolv på natten och glädjen var inte att ta miste på.

Jag har undrat många gånger vilka som hade det bäst – det stela polityruppstyltade adelsfolket eller vi vanliga gräsrötter. Man undrar lite grann ibland över dem som lever i nuet och över dem som bara jäktar efter status och slåss för högre löner med utslitna nerver som följd. Ja, undra har man ju rätt att göra i mitt älskade hemland och bygd. En äkta patriot kan inte tas ned i skorna. Det har jag ärvt efter mina morföräldrar och det är jag stolt över.

Ja, så skriver en äkta Brojänta från sekelskiftet. Det är roligt att få leva en dag i taget och se hur det går för dom andra. Om jag kunde krama alla läsare skulle jag göra det. Känn att jag tycker om er!

Vi skriver i Upplands-Bro 23
Gustav Hasselgren

Med båt från Ådö till Stockholm

Förr var ångbåtsförbindelserna det huvudsakliga kommunikationsmedlet. Ådö låg tydligen ganska centralt till för det hade två båtförbindelser med Stockholm, vilka korsade varandra vid Ormudden. Den ena ångbåten hette ”Ekolsund”. Den gick från Munkbron i Stockholm och hade sin slutstation uppe vid Ekolsund. Man kan se bryggan om man åker E 18, den ligger strax söder om vägen. Dit gick ”Ekolsund” två dagar i veckan på somrarna – jag har för mig att det var på måndag och torsdag kväll. Huvudbryggan var Kalmarsand och från den bryggan hade båten en bestämd avgångstid och det var klockan sex varje vardagsmorgon. Tisdag-, onsdag- och fredagskvällarna var slutstationen vid Fånö.

Man kände igen båtarna på deras signaler. ”Ekolsund” hade en mycket djup ton och den andra båten – ”Mälsåker” – hade en tvåstämmig signal. Från Ormudden gick ”Ekolsund” ungefär kvart i sju på morgonen. På vägen in till stan passerade den Storvik på Dävensö och så Eldgarn på Färingsölandet och någon gång kunde den gå in till Hässelby brygga. Dit gick annars särskilda båtar. Båtarna återvände från Munkbron till sina bryggor klockan tre på eftermiddagen.

Till Munkbron anlände båten klockan nio, så det blev en ganska behaglig sjötur. När man åkte båten som ung var man ganska intresserad av allt som hände, särskilt att stå och titta ner i maskinrummet och se hur allt rörde sig där. När båten passerade Blackeberg lade man särskilt märke till en pampig villa. Där bodde Ljunglöf, vilken gjort sig känd och förmögen på snus – Ljunglöfs ettan och Ljunglöfs tvåan har väl alla hört talas om. Efter Blackeberg var det en knapp halvtimme kvar till Munkbron. För att komma dit måste båten gå igenom Nockeby bro. Det var en flottbro på den tiden, vars öppning vevades för hand. Man höjde bron och vevade in den på den ena vägbanan.

Sedan när man kom till Munkbron var det livligt. ”Ekolsund” hade mycket frakter, ofta kreatur av olika slag: grisar, kor, får och hästar. Dessa fick stå på fördäck. När det var många djur med gick båten först till Söder Mälarstrand och lossade djuren. Där stod järnvägsvagnar och väntade och så forslades djuren till Enskede slakthus. Var det mycket djur kunde lossningen ta lång tid.

Mjölk hörde också till frakterna för på många ställen fanns det inget mejeri i närheten. Dom som bodde i Kalmarsand hade ett mejeri vid Bällsunda och Ådöborna skickade sin mjölk till mejeriet i Bro, som låg där grammofonfabriken nu ligger.

Den andra båtförbindelsen gick genom Långtarmen, som går med Munsö och Ekerö på södra sidan och Svartsjölandet på norra sidan farleden. Den båten hette ”Mälsåker” och gick från Säbyholm vid tre-fyra-tiden på morgonen. Den passerade Lindormsnäs, Gräsholmen och Löten samt rätt många bryggor på Munsö- och Ekerölanden på vägen till Stockholm. Den var inte framme vid Munkbron förrän 9-tiden den heller, så det blev en väldigt lång resa. Man åkte sällan med den båten in till Stockholm men på hemvägen var det intressant med den långa resan, för man tyckte att man fick mera för biljettpengarna då. Det var också roligt att se hur de olika produkterna lassades och lossades.

Under kristiden – alltså under första världskriget – var det ont om kol. Båtarna var ju ”stimskepp” och gick med ånga och då levererade gårdarna ved ner till bryggorna. Jag minns att det låg stora vedtravar vid Ådö brygga. Men ”Mälsåker” gick in i Ådöviken och la till vid en brygga som hette Köpenhamn. Besättningen ville gärna ha hjälp med att bära in veden på båten och då passade vi ungar på att hjälpa till. Som ersättning hade styrmannen köpt en stor påse karameller och den som var störst i gänget fick dela ut karamellerna. Det blev några åt oss var.

Bröderna Tamm var stora aktieägare i ångbåtsbolaget och dom bestämde att det skulle gå en passbåt på förmiddagarna in till Hässelby brygga. Den gick under några somrar från Lindormsnäs och till Ådö och Ormudden. En brygga byggdes vid Hackholmsundsviken på en udde som hette Hästhagsudd trots att det inte var många människor som åkte därifrån. Men ibland åkte Claes Tamm dit för att kolla att kaptenen verkligen gick in vid bryggan. Den här lilla färjan, som hette Greta, gick till Hässelby och därifrån var det middagsförbindelse med Stockholm. En av båtarna hette ”Hässelby” och den kände man igen på de väldiga dekorationerna i stäven. Kaptenen på den båten kallades ”Johan på vind”. Han hette Johan Eriksson och kommandobryggan var stor som en hel balkong eller vind.

Båtarna gick i regel från mitten av april till jul, något beroende på isförhållandena. När sedan ”bilåldern” i mitten på 1920-talet övertog såväl frakt som personbefordran upphörde ångbåtstrafiken till stor saknad för bygden.

Vi skriver i Upplands-Bro 23

Elof Norén

Aske brygga

1916, då jag flyttade tillsammans med mina föräldrar och systrar till Aske gård, åkte man alltid sjövägen till stan. Aske brygga var då centrum för trafiken på Stockholm och Uppsala. Ångfartygen Uppland och Sigtuna turades om att gå varannan dag.

Klockan 6 på morgonen lade fartyget till vid bryggan. Då skulle mjölkkuskarna från Aske, Skråmsta, Kvarnnibble och Frötuna vara där med mjölk, spädkalvar, slaktdjur och allt annat som skulle till Stockholm. All spannmål och alla trädgårdsprodukter skickades också på båten. Det var vilsamt och underhållande att åka från brygga till brygga och se på folk och hur grisar och höns, knyten och säckar lastades på. Klockan 3 på eftermiddagen avgick båten från Stockholm igen. Vid 7 på kvällen var den tillbaka vid Aske brygga med alla de 100-tals saker som skulle till gårdarna samt med alla de varor som skulle till affärerna Tjusta och Håbolund, som denna tid tillhörde Aske.

Alla resande från trakten anlitade också båten. Samtliga avstigande vid Aske brygga måste betala 10 öre, för såvitt man inte tillhörde Aske gård, för då kostade det ingenting. Bryggavgiften tillföll Helén som var fiskare och uppsyningsman där nere. Om man skulle med någon av Uppsalabåtarna fick man begära utrodd eftersom de båtarna inte lade till vid bryggan. De stannade en bra bit utanför om man signalerade med en semafor. Utrodden sköttes mest av fröken Helén, nuvarande fru Kraft, och den kostade också 10 öre.

Mellan Sigtuna och Skokloster fanns en liten båt som hette Örsundsbro. Den trafikerade också Uppsala. 1922 åkte jag den varje lördagseftermiddag eftersom jag exercerade i Uppsala.

Greven på Aske och hans familj lät sig som regel skjutsas av sin kusk landvägen till Bro där de tog järnvägen. Men innan landvägen till Bro var byggd hade grevens föregångare också hänvisats till att åka båt. Intill bryggan fanns ett utkikstorn av trä. Det var åttakantigt och byggt i två våningar. Kapten Seemans broder hade byggt det. Högst upp på tornet fanns en altan. De gamla på gården kunde berätta hur herrskapet förr brukade sitta där uppe för sig själva och titta ut över Sigtunafjärden när båten skulle komma.

Många gamla gårdsbor kunde också berätta hur festligt det varit förr på vårarna då den första båten för året anlände till Aske brygga. Då hade flaggan hissats i topp och salut sköts med kanonerna. Dessa finns nu framför Aske slott.

Vi skriver i Upplands-Bro 23

Dagmar Tamm

De gamla goda tiderna

Det var då det, när ingen hade bråttom utan man skyndade långsamt, för det mesta med hästskjutsar. Bilar var inte så särskilt populära, dels luktade de illa och dels skrämde de

hästarna till att skena – i värsta fall – och det tyckte inte kuskarna om. Allt skulle gå sansat på den tiden.

Alla gårdar hade sina ekipage och sina kuskar klädda i livréer, helst med blanka knappar och allra helst med vapen på dessa och allt skulle vara blankpolerat, naturligtvis. Aldrig glömmer jag hur kusken hemma vid ett tillfälle stod och gned av sin solkiga celluloidkrage med handens avigsida, efter att ha spottat lite på den. Praktiskt och billigt skulle det vara. Hade han månne egen krage? Jag trodde att sånt ingick i munderingen, liksom allt annat. Det var också viktigt att gårdarnas kuskar hade olika livréer, de flesta mörkblå av någon anledning – egentligen dumt för på dem syntes ju vartenda hår av hästarna. Vår kusk hade brun livré och det var faktiskt rätt snyggt. På mössan var ett ljusblått band runt kullen och mitt fram en vapenknapp. Blått och guld mot det bruna var snyggt. Vem som hittat på, att det skulle vara så, vet jag inte. Förmodligen far.

De flesta hästarna var förstås av typ Kungliga hovstallets. Jag, som lika gärna kunde varit född till stalldräng, höll till bland hästar, seldon och vagnar för det mesta, gillade att polera och gno för att inte tala om hur glad jag var i hästarna. Att få rykta var också roligt bara man inte råkade ut för den elake Tjäders tänder, något som gärna hände om man var oförsiktig. Desto mer förtjust var jag i parkamraten Orre och han var också tacksammare att putsa för nyryktad glänste han som koppar. Ett mer omaka par fick man leta efter och ändå betydde det så mycket att hela ekipaget var så vackert som möjligt, när alla gårdars bästa parad väntade vid Bro station på tågets ankomst.

Det var inte få skjutsar för man åkte ofta till stan och enda kommunikationen var ju det rykande tåget. Jag tror aldrig hästarna vande sig vid rök och oljud utan där stod de och krånade sig och gjorde ansatser att ge sig iväg på en liten skenfärd. Släppte sen loket ut ånga, kröp hästarna ihop och krånade sig, som om de aldrig sett ett tåg. Ibland undrade man om inte kuskarna använde pisksnärten, just för att få sin älsklingar att bära sig åt och se rädda ut. Slöa hästar var ju inte så roliga att titta på för dem som befann sig kvar i tåget, det var liksom ett extra nöje, som erbjöds dem medan tåget rastade. Vid ett tillfälle minns jag att det var försening och vi väntade otåligt på tåget som skulle komma in. Då la sig en av Önsta-hästarna ner för att visa sin leda vid att stå och vänta. Vilken blamage för kusken! Hellre såg han väl att hästen sjunkit genom jorden än att det lade sig på stationsplanen framför de andra. I vilket fall som helst, så nog var det trevligt med dessa välhållna ekipage runt stationen. Hellre än osande bilar! De var ju inga levande varelser och aldrig tittade då vi på bilarna, som så småningom konkurrerade ut våra kära hästar.

Ibland hände det väl en och annan olycka med diskeskörningar i höstmörkret och nog minns jag när det stormade så att vagnslyktorna slocknade, men aldrig tyckte vi barn att det var besvärligt när vi travade tillbaka till Bro, om det hände där i närheten, eller rent av gå ända hem även om vägen var lång. Sådant var en naturlig sak på den tiden. En gång hände det att vi välte i diket vid runstenen nära Bro kyrka så illa, att tistelstången gick av och då fick vi gå tillbaks till Boijes affär och invänta en andra skjuts och det var inte nästgårds till Ådö för vagnsbyte. Hade vi tur då, bjöd tant Mina på stora härliga limpsmörgåsar och framför allt värme i deras hem. Hon kände ju oss Ådöbarn väl, eftersom hon en gång tagit emot oss, när vi kom till världen.

Eftersom jag älskade våra hästar lärde kusken mig att köra efter konstens alla regler, som han en gång lärt vid Strömsholms körskola. Var säkra på att jag var stolt, när jag någon gång fick köra ensam till tåget för att hämta, när det kom någon modig person resande, som vågade ha mig som kusk. Oftast hade jag då för den vispiga Orre och giggen och då kunde det bli åka av om det dumma tåget släppte ut ånga just när vi passerade. Det blev bara att ta tag i den ena tygeln och få hästen att göra helt om, för har man sett en häst som skenar åt fel håll, när det skall bära hemåt? Ett ställe som Orre aldrig gick förbi utan att krumbukta var vid grinden till Säbyholms skola. Förmodligen hade den slagit igen, när han passerat i mörkret och skrämt

den stackarn. Hästar är nu inga särskilt klyftiga eller modiga djur, fast underbara är de ändå för unga hästbitna flickor. Det märks till och med i våra dagar.

Nog var det skönt med denna lugna takt och med levande djur att handskas med, mot att sitta i en osande bil och vrida på en ratt och nog tror jag att kuskarna, när de fick lära om till chaufförer, blev lite besvikna för en häst i all sin glans var i alla fall kuskens stolthet och stora glädje!

Tänk om man ännu en gång finge sitta på en kuskbock och hålla ett par tyglar i sin hand, vilken dröm!

Vi skriver i Upplands-Bro 23

Börje Sandén

E 18 i forna tider

Det tar ca 12 minuter att färdas på motorvägen tvärs genom hela Upplands-Bro. På den tiden hinner bilresenären knappast ägna vår bygd många tankar. Om han varit inbegripen i ett samtal med sin medresenär kanske han inte ens kan erinra sig att han sett någon bebyggelse:

- Jo, var det inte några höghus strax efter högbroarna?

- Namnet Kungsängen Ö såg jag ju på en skylt, och stod det inte Tumba med stora bokstäver någonstans? Ligger förresten Tumba efter E 18!

- För övrigt gick väl vägen mest genom stora skogar.

Lika obemärkt som i dag kunde inte vår bygd passeras förr i världen – dvs. före 1970. I århundraden har nämligen de långväga resenärerna i stället getts extra tid att begrunda olika förhållanden i Bro och Kungsängen medan t.ex. bilköerna sakta rört sig mot Stockholm, eller när de resande före bilarnas tid färdats uppför och utför de för dragdjuren tids- och arbetskrävande backarna, eller när de i timmar väntat på nya hästar vid Tibble gästgivargård, eller när de frysande inväntat färjan vid Stäket.

Att motorvägen går på högbroar in i Upplands-Bro borde faktiskt ge oss som bor här en tankeställare! Om vi sen tänker på att vägen dessutom är nedsprängd i berget, så står det klart för oss att det nog var svårt att bygga väg här innan vi fick vår moderna teknik. Låt oss därför dröja en stund vid landsvägsresandets problem i forna tider.

Hindrande vattendrag – svåra backar

När Stockholm på 1600-talet blev landets huvudort, kom landsvägen därifrån till det malmrika och betydelsefulla Bergslagen att gå rakt genom Upplands-Bro. På grund av omgivande vattenleder var man tvungen att lägga vägen över Stäketön/Kungsängen och Kalmarsand, och på bägge platserna var terrängförhållandena extra svåra. Stäkets färja var på sin tid – före 1804 – landets viktigaste. Ett flertal brobyggen genomfördes på 1600-talet, men broarna var till hinders för den viktiga sjötrafiken till Uppsala, och de spolades för övrigt bort flera gånger av vårfloden. T.o.m. färjan slets en gång med av is- och vattenströmmarna, och kunde på en veckas tid inte återföras trots ”tusende mans arbete” enligt en notis i Inrikes Tidningar 1780. Problemen var dock ännu större vid Ryssgraven. Där fanns visserligen en bro – någonstans under nuvarande järnvägsbanken – men på bägge sidorna var branta backar. Den ”Elaka och mycket namnkunniga Stäksbacken” var obrukbar för resvägar, när sådana började användas på 1600-talet. På regeringens initiativ byggdes då Dalkarlsbacken, och den fick göra tjänst i 200 år. ”Den torde ha varit en av de svåraste i landet och omnämns i åtskilliga reseberättelser” (ur En vägbok för Uppsala län 1936). Sedan en diligens stjälpt utför branten i mitten av 1800-talet byggdes nästa Dalkarlsbacken, men den kunde inte tillfredsställande klara biltrafiken och ersattes omkring 1935 av en ny backe – ett på orten välbehövligt nödhjälpsarbete.

Även vid Kalmarsand var vägförhållandena mycket svåra. Den branta backen rakt ner på Campingplatsen – och som kallades Hälledagshällarna – ansågs livsfarlig att färdas utför och ersattes på 1700-talet av en längre, men mindre brant backe. Först i mitten av 1800-talet kunde man spränga sig förbi den höga klippan på vilken järnvägen nu går, och med hjälp av en utfyllning i Mälaren få en bekvämare väg.

Två vägmuséer
Lägg märke till att de gamla vägsträckningarna vid såväl Ryssgraven som Kalmarsand bevarats till vår tid – ett tecken så gott som något på att det är terrängen och inte själva vägbanan, som varit det stora problemet för vägbyggarna. På bägge ställena finns i dag fyra generationer vägar mer eller mindre bevarande i naturen.

Vägarnas underhåll
Vägarnas underhåll – och normalt även själva vägbygget – har i Sverige varit jordägarnas skyldighet att utföra ända fram till vägdistriktens införande på 1920-talet. Detta har tagit sig uttryck i ett antal väghållningsstenar – eller ”brostenar” efter det gamla ordet bro, som betydde väganläggning. Sådana står fortfarande här och var efter den gamla landsvägen och talar om vilken gård som haft ansvaret för vägunderhållet.

Landsvägsgrindar
De resande hade också problem med grindar som skulle öppnas och stängas. Inte förrän efter riksdagsbeslut 1927 var grindfrågan helt ur världen för resenärerna på de svenska vägarna. I Bro låg till exempel Norrgrind vid nuvarande Norrgrindsvägen, och stugan vid viadukten mot KF är fortfarande känd under namnet Grindstugan av äldre Brobor. Grinden måste ha haft en speciell utformning eftersom Carl Jonas Love Almqvist särskilt uppmärksammar den som ”den märkvärdiga grinden”. I samma skildring kallar han för övrigt Dalkarlsbacken ”en rysansvärd utförsbacke” i ”den fruktansvärda branten”.

1600-talet – vägbyggandets tid
Det var naturligtvis inte bara i våra trakter som det var besvärligt att färdas. Vi förstår att vägarna i allmänhet var dåliga om vi betänker att en engelsk ambassadör som kom till Sverige 1653, föredrog att rida hela vägen mellan Göteborg och Stockholm (20 dagar) i stället för att använda sin medförda resvagn. En väldig vägupprustning inleddes emellertid vid denna tid – exemplifierad med Dalkarlsbacken 1665 – och inte förrän i vår tid har så stora vägarbeten genomförts som under 1600-talet. Mot slutet av samma århundrade finns det t.o.m. en utländsk resenär som prisar de fina vägarna i Sverige.

Skjutsningsplikten
Framför allt framhåller samme resenär att det var lätt att hyra hästar i Sverige. Om gästgivargårdens hästar var upptagna föreskrev lagen, säger han, att bönderna i trakten skulle stå till tjänst med sina hästar enligt särskild turordning, Så var förvisso fallet, och det var minsann ingen lag som prisades av bönder och arrendatorer. Vi kan ta Bengt Hansson i Råby som exempel. Han skrev 1612 till kungen och erbjöd sig att utan mellanskillnad byta sin egen gård Råby mot en av kungens gårdar som bara var hälften så stor, bara för att därigenom slippa ifrån den betungande skjutsningsplikten. Om bytet inte skulle behaga kungen, så ville han söka sin lycka hos någon adelsman, skrev Bengt Hansson, men han hoppades på ett nådigt svar, och önskar majestätet och hela kungahuset ”ett långeligit och roligit Regemente”. Skrivelsen undertecknade han: Eders Kungliga Majestäts underdånige skattedragare ”Bängtt Hansson i Rååby ij Bro Sochen”.

Bro Härads besvär till riksdagarna
Men skjutsningsbekymren bara ökar för bönderna i Bro härad under de följande hundra åren. Det finns en uppgift om att bönderna i dessa trakter stundtals ålades körningar varannan dag, mot var fjärde vecka på annat håll. Detta inverkade naturligtvis menligt på jordbruken. Ständigt återkommande i ”Allmogens besvär till Riksdagarna” är Broböndernas klagomål över skjutsningar och gästningar, dvs. de resandes övernattningar. Man begär till exempel en gång att även frälsebönderna – Härnevibönderna var sådana – skulle kunna åläggas skjutsningsplikt. Flera gånger påpekar man att häradet bara är ett halvt härad – fyra socknar – och ligger efter en stor stråkväg med många resande, samt att fler och fler gårdar kommer under adeln, varför skjutsningsskyldigheten för kvarvarande bönder och arrendatorer bara ökar.

Tibble gästgivargård
Myndigheterna försökte lindra skjutsböndernas börda – det fordrades t.ex. särskilda tillstånd för att få hyra häst – men de förbättrade vägarna lockade i stället till ett utökat resande så situationen försvårades i stället. När gästgivarsystemet genomförts skulle våra bönder skicka s.k. hållhäst och hållkarl enligt särskild ordning till Tibble Gästgivargård, för att köra de resande till nästa gästgivargård i Barkarby eller Bålsta. Visserligen betalades skjutsen efter taxa, och drängarna hade säkerligen inget emot ett avbrott i sysslorna på gården, men bonden blev utan dräng och häst en lång tid. Särskilt som det hände att de resande mutade drängarna att fortsätta ända in till Stockholm, eftersom det inte var så långt kvar och de kanske var tvungna att vänta på hästbyte.

Tibble Gästgivargård kom helt naturligt att bli en centralort i vår bygd. Kring den uppstod med tiden en del samhällsfunktioner. Från 1739 och ända till 1900-talets början då gästgiveriet upphörde, var Bro Härads tingsförhandlingar förlagda dit. Den gamla gästgivargården revs omkring 1908, men flygelbyggnaden, som bl.a. inrymde tingssalen finns fortfarande kvar, liksom den gamla postgården från 1700-talet. Strax intill låg länsmansgården och en sjukstuga. När näringsfriheten infördes i mitten av 1800-talet fick vi vår första handelsbod vid Högnäs väster om Tibble. En verklig samhällsbildning i Kungsängen uppkom faktiskt inte förrän ett stycke in på 1900-talet, trots att järnvägsstationen tillkom redan från början dvs.1875-76. Socknen och kyrkan hette förr Nääs, senare Stockholms-Näs, och fick inte samma namn som stationen förrän på 1960-talet. Namnet Kungsängen har dock gammal hävd, här har nämligen funnits en s.k. kungsäng ända sedan Gustav Vasa lade beslag på den äng där nu idrottsplatsen ligger. Den enda byggnaden i Kungsängen var länge Ängsvaktartorpet vid Korsängsvägen, där kungens vaktman hade sin bostad.

Inrikes pass
Att resa har för dagens svenskar blivit en andra natur på ett sätt som var okänt för tidigare generationer. Vad vi inte tänker på är emellertid att det inte bara var ”tekniska” svårigheter som gjorde resandet besvärligt – dåliga vägar och dyrt med hästbyten som exempel – utan att det fanns också ett ”byråkratiskt” hinder att övervinna, det nämligen, att få ett respass beviljat och utfärdat. Statens instrument för att hindra oönskad rörlighet fanns länge i bl.a. tjänstehjonsstadgan, som innebar tvång för obesuttna – dvs. egendomslösa – att ha årstjänst. Det upphävdes 1885. En resande – som inte tillhörde de besuttna – måste alltså kunna styrka sitt resande och sin identitet med respass. Sådana inrikes pass avskaffades ungefär samtidigt med järnvägarna tillkom. Undantag gjordes för gårdfarihandlare. De måste ha pass för att inte behöva riskera att tas som lösdrivare.

För dagens landsvägsresenärer är väl det största problemet närmast att försöka undvika olyckshändelser i en alltmer ökande trafik.

Vi skriver I Upplands-Bro 24
Elof Norén

Ett liv på Aske

År 1916 på hösten kom vi flyttandes med ångfartyget Uppland till Aske brygga. Det var nermörkt och det regnade. Så länge båten var kvar hade den sin strålkastare riktad mot land. Då var det ju ljust och trevligt, men när den försvann blev det desto mörkare. Men hur det var så fick far tag i en lykta och så bar det iväg i gåsmarch genom skogen och över hagen upp till Hojan, där vi skulle bo. Hojan, som numera är rivet, var en byggnad i samma storhetsordning som Bruket. Där fanns fyra rum på nedre botten samt två vindsrum. Bara några år före det vi kom dit hade det bott sex familjer där. Men nu var det omgjort så att det var två lägenheter på nedre botten. I rummen i övre våningen bodde två änkor. Jag minns att det var mycket mörkt och nedrökt, tapeterna var klistrade direkt på timret, dörrar och fönster var målade bruna. På vintern hängdes mattor framför dörren för att något så när hålla kylan ute.

Möblerna fick vi inte med oss den kväll vi kom så vi satt och sov eller om vi låg och sov minns jag inte. Huvudsaken för mig var att det blev morgon så jag skulle få se hur Aske såg ut. Efter frukostgröten bar det iväg. Jag blev mäkta imponerad, så stora åkerfält hade jag inte sett förr. Men inte nöjde jag mig med att stå där och titta. Upp till gården skulle jag för att se hur det såg ut där. Första besöket gällde stallet för hästar var jag förtjust i – och hästar fanns det gott om – 24 stycken utom unghästarna och grevens fyra vagnshästar samt en liten siamesisk hingst. När jag gick där i stallet och tittade på hästarna gick dörren upp och greven kom in i sällskap med stalldrängen. Jag visste ju inte att det var greven då, men jag antog det, för han såg ut som jag föreställde mig en greve. Så jag ryckte av mig mössan och vek mig som en Eskilstuna fällkniv och fick en nick till svar. De gick där fram och tillbaka på stallgången och pratade om hästarna. Så stannade de bakom ett sto som hette Ericka och så sa greven: ”I år har jag tänkt mig att jag ska ta och betäcka Ericka”. Det var en något betänksam pojke som lämnade stallet och gick in i ladugården.

Ladugården var inte så stor. Stallborden gick tvärs över i stället för längs med, som de gör nu. Målningen var svart och vit. Korna var svarta och vita. Så hörde jag ett brummande ljud och gick in i logen där de tröskade. Där fanns varken halmfläkt eller bossfläkt utan halm och boss kördes i skrindor upp på skullen. Som drivkraft till tröskverket fanns en lokmobil som stod i samma hus som där vedboden och hyveln är. Det fanns en lång lina som drog tröskverket. Ja, det fanns förstås mycket mer att se men jag måste ju så småningom gå hem. På hemvägen fick jag se min första traktor. Den hette ”Avans” om jag inte minns fel och var stor och kraftig. Den såg ut som något av en motorpråm med tunna uppe på. Nilsson var traktorskötare. Jag har hört från säker källa att den där traktorn krånglade rätt mycket men Nilsson brukade ta ett kastvedträ och klå upp den emellanåt. Om den blev bättre av det vet jag inte ....

Min far kom till Aske som gårdssnickare. Själv gick jag min sista skoltermin i gamla Tjustaskolan. Sedan var det dags att börja bidra till försörjningen. Knappast anade jag då att jag skulle komma att tillbringa hela mitt yrkesverksamma liv på Aske.

Två unika dokument har jag lyckats rädda undan senare års utrensningar – det ena är ett ”städjebevis” för 2:e slöjdare C.A. Lind, troligtvis en föregångare till far. ”Kontant såsom städja 10 kronor.” Sedan städseltian mottagits var arbetstagaren bunden för ett år. Detta städjebevis visar att det minsann inte var så lätt för arbetarrörelsen: ”Lind förbinder sig att inte ingå i någon socialistisk fackförening” står det längst ner. Den 22 juli 1907 undertecknades avtalet av greve Lewenhaupt.

På min tid var städjan avskaffad och man fick i stället kontrakt. Flyttdagen för statarna var den 24 oktober. Några decennier tidigare hade det inte gått att komma ifrån en gård innan året

löpt ut för då kunde länsman komma och hämta tillbaka avvikaren. Men Aske var i stort sett hållen för att vara en bra gård – många arbetarfamiljer blev kvar i flera generationer.

Det andra dokumentet jag lyckats rädda är från min egen tid på Aske, det är en huvudbok från 1925. Den visar att det då fanns 63 familjer vid Aske och Skråmsta. Man kan förstå att nästan hela Tjusta skola var full av ”Askungar”. I boken kan man vidare läsa vad alla anställda fick i lön och vad de hade i stat: vete, råg, korn, ärtor, blandsäd och mjölk. När vi kom till Aske hade greven gårdar i tre socknar. En del var utgårdar som t.ex. Alby som utarrenderades av greven. Skråmsta och Sättra ingick också i hans domäner. För min fars del var den stat han fick enligt detta dokument 300 kg vete, 600 kg råg, 1279 liter mjölk, 375 kg korn, 100 kg ärtor och 375 kg korn det året. Stat och kontantlön tillsammans uppgick till 1243:66. Detta var för tjugotre och en halv dagars arbete i månaden. Varje arbetsdag var på tio timmar inklusive lördagar. Ibland funderar jag över när folk hade någon fritid egentligen. Men man fick helt enkelt lov att vara mera vaken – åtminstone på somrarna. Själv hade jag ren kontantlön redan då. 4:05 kronor per dag tjänade jag 1926. För de stora familjerna räckte staten ofta inte till – och många fick sälja en del av sin tilldelning för att få till ett par skor till sina barn. Det var oftast mjölken som räddade situationen. Jag kommer ihåg från skoltiden – där fanns en fru som jobbade själv och hade fyra pojkar. En av pojkarna kom släpande på ett par gamla träskostövlar som han fått av en gubbe. Tänk om barnen skulle gå klädda så nu! Men annars måste jag erkänna att ungdomen nuförtiden gått före när det gäller frihet i klädsel – man har ju lagt av med uppsträckningen och kan se ut hur som helst, även om det är helgdag. På den gamla goda tiden skulle man vara snyggt klädd varje söndag. Det skulle helst vara kostym, det kunde dröja länge innan man kom så långt att man fick råd att skaffa sig en. Jag vet många som aldrig fick råd och som bara hade ett blåställ till snyggt på söndagen.

Direkt efter skoltiden hade jag fått börja jobba i trädgården. Det var en herrgårdsträdgård med några små växthus, friland och några fruktträd. Och så fick jag gallra rovor, betor och kålrötter, det hörde ju till. Man kan säga att jag så småningom följde i min fars fotspår och blev ett slags gårdshantverkare. Jag fick börja med att göra reparationsarbeten. Min far stod för redskapen, han gjorde vagnar, vagnshjul och allt möjligt – och han reparerade redskapen för de var mestadels gjorda av trä. Smeden beslog dem sedan. Den äldre karl som var byggnadssnickare och stod för byggnationerna började bli lite gammal och tordes inte längre klättra så mycket. Han tyckte att jag skulle passa till att hjälpa honom och på så vis blev det att han och jag jobbade kompis i många år.

Eftersom jag ärvt lite händighet efter min far fick jag efter hand även börja med att tapetsera och måla. Jag kunde verkligen känna mig eftertraktad då och det blev en ständig rundgång bland tanterna på gården. Alla ville ha lite uppsnyggat.

På detta sätt lärde jag också känna greven och hans familj rätt bra därför att det blev ju även mycket jobb på slottet – de skulle också ha rummen uppsnyggade.

Greven

Greve Lewenhaupt hade olika sorters förmän: förvaltare, bokhållare och rättare, som det brukade vara. Vidare hade han fördräng och ladugårdsförman, trädgårdsmästare, jägare och kusk – sedermera chaufför. Det fanns två stall, ett för grevens hästar där kusken basade över stallpojken och verksstallet där kördrängarna skötte de tolv hästparen.

I regel trivdes jag bra med greven – han hade humor och gillade så kallade fräckisar särskilt mycket. Man kan inte säga att vi umgicks, förstås, men jag stod ändå lite i särställning eftersom han alltid ägnade dem som vuxit upp på gården ett speciellt intresse.

Greven var en styv tecknare och författare till två böcker: ”Askegreven berättar” och ”Askegreven berättar vidare”. Genom att jag kom in på slottet för att tapetsera och måla kunde jag också bli något mer bekant med hela familjen och fick på så vis också mera insyn i familjens förhållanden. Familjen umgicks med herrskapet på Brogård och med alla från

storgodsen här omkring. Greven umgicks med de kungliga också, han var kunglig hovjägmästare och talade mycket om kungen. Han var också med prins Wilhelm på safari. Inne på slottet fanns mängder av exotiska uppstoppade djur. Greven var bördsstolt men samtidigt skämdes han inte för att gå och prata med folk han träffade på om det var någon av hans underlydande. Om man bara jobbade ordentligt var han på det hela taget en angenäm människa.
Grevinnan, som var värmländska, var mera svårnådd. Jag kan inte påstå att jag hade någon kontakt med henne – men hon lade sig ju heller inte i gårdens arbeten, som greven var intresserad av. Hon rörde sig kring sin tjänarstab och såg till sina flickor, hon hade ett par husor, kammarjungfrur, två köksor och kokerska.

Byk
De gamla på gården berättade hur tvätten byktes före min tid. Då fanns ingen tvättstuga som det blev senare utan tvätten byktes hemma och kördes i stora kar ner till bryggan för att klappas och sköljas. På sommaren var det ju bara härligt men på vintern var det värre när man fick ha en isvak att blaska i. Därför brukade grevens alltid skicka med sina tvätterskor en skvätt brännvin så att de fick gå in i fiskarstugan och dricka kaffe med brännvin. Men prima humör tycks det ha varit för det inträffade ibland att man tog sig en svängom efter kaskdrickandet i det stora köket. Stugan innehöll bara ett rum och kök på den tiden.

Julfirandet
Någon julfest förekom inte på de 30 år jag bodde på Aske under grevens styre. Däremot brukade grevens ge de anställda julklapp. Den bestod av ett paket ljus, en limpa, en saffranskrans, en påse karameller och en julbok. Ikring själva gården delade grevens familj själv ut julgåvorna i stugorna. Men i stugorna utanför gården fick husdrängen fungera som jultomte. Eftersom det hörde till god ton att han skulle trakteras på vart ställe han kom till och trakteringen mest bestod av brända och destillerade drycker, så var det en mycket glad och god – men ytterst knäsvag jultomte som brukade komma till oss på julaftonseftermiddagen.

Skatter
Vi fick betala två skatter – det var kronskatten och kommunalskatten. Den ena betalades vid midsommartiden, den andra skulle betalas till jul. 60 kronor till kronan var det – jag tror man betalade in dem på gårdskontoret. Hur mycket sockenskatten var på vet jag inte. Det fanns ingen deklaration på den tiden utan skatten bestämdes av några gubbar med makt och vanligt folk hade inte den bittersta aning om hur det gick till eller någonting. Om man inte godvilligt betalade vad man blivit ålagd kom fjärdingsman och drev in.

Man var ju inte på minsta sätt insatt i någonting – betänk den skolunderbyggnad vi fick; svensk historia, biblisk historia, psalmverser samt att läsa och skriva nödtorftigt. Det var ju mycket noga att hålla reda på alla kungars dödsdag och allt sånt där som man inte hade den minsta nytta av senare.

Strejk 1925
1925 utbröt den första lantarbetarstrejken – det var Upplands lantarbetare som strejkade. Den drabbade så gott som alla. Men innan dess så försökte jordägarna på alla vis slå omkull alla försök till organisering. Om de fick veta att någon anställd gått in i fackföreningen blev vederbörande inte gammal på gården. På hösten fick han flytta.

Lantarbetarna fick inte något ut ur denna strejk. De fick återgå till samma lön och så kallade separatavtal gjordes upp med varje bonde eller godsägare. Till slut blev det bara en liten klick kvar och de hade ju ingen chans.

Aske såg och kvarn
I arbetet i sågen fick jag lära mig det mesta och avancera varefter så att säga. Där fanns allt som hör till byggnation: remsåg, kantverk och hyvelmaskin. Jag fick börja som ribbpojke i kantverket. Det var två kanttrissor som kunde ställas i olika bredder. Här kantades det som kom sågat från ramen. Då fick man kasta undan ribb och hjälpa till med lite av varje.

Det fanns en damm vid Aske och vid kvarnen fanns två turbiner. Man hade en elektrisk motor också förstås eftersom dammen sinade framåt sensommaren. Då Fosfatbolaget sedermera tog över Aske, dikades dammen ur och en kulvert konstruerades från Håbolund.

En tid jobbade jag vid dammen med kättingar och doningar för att forsla in timmer till ramen. Då gubben som kantade sågade av sig ett finger blev jag kantare. I regel lejdes särskilt folk att sköta ramen men ett år fick man inte tag i någon så då fick jag även bli ramsågare. Sedan fick jag ta över hyvelmaskinen. Åh – jag har hyvlat oändliga mängder virke. Det skulle vara roligt att se hur mycket jag hyvlat i mina dar!

Folk från andra gårdar kom både till kvarnen för att mala och till sågen för att få virket sågat. Vi sågade in emot 1000 timmer åt alla möjliga smågårdar, det hörde till. Jag sågade i en hel månad i ett sträck och mer än så.

Kvarnen var stor. Den malde gröpe och så fanns det valsstol så man kunde mala vetemjöl, rågmjöl och sikt. Den hade grynverk till havregryn och korngryn och kross till hästfodret.

Tegelbrukets tid var förbi
Tegelbruket nyttjades inte längre på min tid men Helén, den siste tegelbrännaren berättade ofta hur det hade varit. Tegelbruket hade legat vid Aske brygga, en del av brännugnen finns kvar ännu. Leran togs upp på båda sidor om vägen upp till Bruksbacken. Tegelbruksarbetarna bodde i Bruket, de kallade det för ”Svälthammar slott”. Troligtvis var Bruket högre på den tiden än det är nu för torpet Glädjen sägs ha varit ovanpå Bruket. Båda husen har också samma ytmått.

Isupptagningen
Ett arbete som jag varit med om många gånger men som nu inte förekommer längre är isupptagning. Det gick åt mängder med is och det tog nog så där en 10-12 dagar innan all isen var upptagen. Då hörde det till att gubbarna nere på sjön skulle ha isbrännvin – så alltid var det någon gubbe som knallade iväg till Sigtuna på middagstimmen efter en liter. Jag minns en gång att det var en sådan glansis att gubben som gick efter brännvinet hade knutit ett snöre i brännvinsväskan och drog den efter sig så att ingen olycka skulle inträffa ifall han for omkull.

Giftermål
När jag var 26 år gifte jag mig och bosatte mig på gården. Min frus familj hade kommit till Aske samtidigt som vi, men hon var fem år yngre än jag. Innan jag slog till hade jag väl prövat mig fram lite först. En midsommarafton hade jag svårt att välja mellan två stycken, men då hade jag haft sällskap så länge med Astrid att jag tyckte det var ohederligt att dra mig ur.

Bröllopet var så enkelt som möjligt i prästgården. Astrid hade en sådan där slöja som det skulle vara. Det enda roliga som inträffade vid vigseln var när prästens hund kom och morrade och mitt under det allra högtidligaste fick tag i slöjan och drog av den!

Astrid och jag fick bostad på rum och kök i en stuga som heter Glädjen. Den finns kvar än i denna dag alldeles på sidan när man åker ner till bryggan. I den stugan blev vi kvar i två-tre år.

Aske telefonstation
Det fanns en telefonväxel på gården. Astrid var hjälpreda ibland åt telefonisten. Då gumman dog ville greven, som var bas för det där, att vi skulle överta jobbet eftersom Astrid ändå kunde det. Så blev det och vi hade kvar skötseln av telefonväxeln i 30 år. När vi övertog den fick abonnenterna avlöna den person som skötte den. Med tiden växte verksamheten ut förstås så att vi efter hand fick över hundra abonnenter och till sist även hade nattöppet. Telegrafverket övertog huvudmannaskapet då vi fick över 35 abonnenter. Om man skulle till Stockholm fick man givetvis begära rikssamtal. Vi expedierade ”riks” eller ”allmänna” samtal. Stationen var kvar ända in på 60-talet, fast på den sista tiden kopplades automatstationer in så att samtal kunde expedieras både automatiskt och manuellt. Under lång tid fick vi ha ett biträde till hjälp då vi inte kunde klara av det långa öppethållandet själva. Telefonväxeln var inrymd i ett hus jag själv varit med om att bygga 1922. Vi bodde med den på det övre planet och gårdens mjölnare på det nedre. När verksamheten växte ut måste jag bygga till en holk på huset så att stationen kunde få rum.

Astrid blev ganska låst vid hemmet eftersom hon hade telefonstationen. Just på lördagar och söndagar då jag ofta var ute och spelade ville förstås den som vi hade till hjälp med stationen i regel vara ledig. Men Astrid hade mig säker ändå när jag var ute och spelade på dansbanorna. Jag kunde inte komma ifrån dragspelet lång stund förrän någon sa: ”Nä, nu börjar det bli för trist – ta fram dragspelet igen!”

30-talet
Det var tur för mig att jag sedan länge haft fast arbete men det är klart, nog fanns det stunder då man fruktade för sin anställning när man hörde hur svårt det var på olika håll. I själva verket blev det emellertid knappt fråga om någon massavskedning på Aske. I dessa tider kunde gårdarna ju få arbetsfolk nästan gratis. Den ene arbetaren bjöd under den andre i anspråk. Många godsägare hade det väldigt bra dessa år – de kostade inte på just någonting i reparationer av de anställdas bostäder eller någonting. Arbetarna fick vara tacksamma att de fick vara kvar alls.

Jag hade en dröm, och det var att ha en stuga. Jag tyckte att man var så rotlös annars. Sedan jag slutat mitt vanliga jobb klockan sju på kvällarna fortsatte jag med att bygga på mitt hus till klockan elva och tolv om nätterna. Eftersom det bara gick att jobba med huset på somrarna när det var ljust länge, tog det tre år för mig att få huset klart. Tomten hade jag köpt tidigare för pengar jag spelat ihop till på dragspel.

Då denna dröm hade förverkligats tyckte vi att vi hade något att falla tillbaks på. Vi visste att som tiderna varit på 30-talet var det bara tack vare att vi var unga som vi kunnat hävda oss, de äldre hade man givetvis försökt bli av med. Nu visste vi åtminstone vart vi skulle ta vägen om vi blev avskedade.

Det var så osäkert inom socknen på den tiden. Då man gjorde upp en sådan där lista på valbara personer kom jag med på den bara därför att jag hade en egen stuga. De visste att mig kunde socknen inte bli av med eftersom jag hade någonstans att bo – och huset var mitt. Folk som inte hade egen bostad kunde enkelt skickas ut ur socknen om de blev misshagliga, så tänk vad stugan betydde mycket på den tiden!

40-talet
Det blev allmänna förbättringar då kontantlönen infördes generellt och det myckna byggandet kom igång. Jag känner en som var bas på Bolinders gård, han berättade att då de byggde på andra sidan vägen gick gubbarna bra tvärs över vägen direkt från åkern och tog anställning vid bygget. Där fick de nästan dubbelt så mycket betalt. Då var det svårt att behålla folk i jordbruket. Själv fick jag det också bra mycket bättre under den här tiden. Jag blev anställd som målare och blev mycket mer självständig i arbetet. Jag hade bara förvaltaren till bas och

med honom gjorde jag upp ett arbetsprogram. Under denna tid började jag få bättre betalt också. Gårdens alla lägenheter renoverades och Astrid och jag kunde i denna veva flytta till en moderniserad toppenlägenhet med spispanna, diskho, rinnande vatten och toalett.

Undan för undan blev det bättre för alla fast överbetalda är ju lantarbetarna då inte än i denna dag jämfört med andra yrken.

Fosfatbolaget övertog Aske 1946

Under de 22 år bolaget blev kvar använde de gården till försöksgård för de jordbruksprodukter de tillverkade. Under överinseende av tre agronomer hade de bl.a. kor, får och biffdjur samt en fruktträdsplantering på 1000 träd uppdragna på olika sorters växtunderlag.

Då det nya ålderdomshemmet Norrgården stod klart i Bro köpte bolaget in det gamla hemmet som byggdes om till laboratorium. Laboratrisen kom från Portugal och var diplom-ingenjör. Hela tomten hade de som bänkgård med olika sorters växter och de prövade olika sorters bekämpningsmedel för ogräs, gödselmedel m.m.

Då Fosfatbolaget sedermera avvecklade sin verksamhet och Stockholms stad tog över, var redan mycket på gården raserat, kvarnens och sågens tid var förbi och revs.

Tillbakablickar

En del människor kunde förr ha det ganska skapligt med små medel – och en del räckte det inte alls till för. Det berodde bl.a. på barnantalet – de som fick många barn kunde få det hemskt svårt. Husmors händighet och kunskaper spelade också en väldigt stor roll. Kläderna fick ju lappas och lagas och maten skulle vara dryg. Det betydde mycket om hon kunde sticka och laga bra.

När arbetarrörelsen kom igång och avtal och sånt började fungera, började man tro på bättre tider. Men vi var uppfostrade i katekesandan. Vi var underdåniga – det hade vi fått lära oss i skolan. Och så, ansåg vi, skulle det vara. Folk hade inga högtflygande planer. Det ansågs nästan högfärdigt om någon skulle försöka sig på att studera eller så.

Trots att tiderna var svåra förr tycker jag ändå det är en oroligare tid vi lever i nu. Jag tycker att vi på något sätt hade det lugnare, det var inte så mycket problem att brottas med som det är nu. Man visste inte så mycket och det gjorde sitt till.

Människor nu är i vart fall inte lyckligare nu än vi var på vår tid. Tänk ungdomen då som kom tillsammans på en dansbana. Det var inga inträden eller någonting utan spelmannen gavs bara en femöring eller tioöring. Det var inte stipulerat hur länge de fick dansa och ingen människa lade sig i vad de gjorde utan där låg de i gröngräset och spelade kort. Nöjena fick de skaffa sig själva. De fick också bygga sina dansbanor själva. De kunde få en jordbit upplåten av någon. Sedan fick de sköta sig som de själva ville.

Vi skriver I Upplands-Bro 24

Annika Planstedt
Klass 5 A, Brunnaskolan

Varför

Varför vill man ha krig? Är det för att döda, eller för att få medaljer? Och om USA och Sovjet håller på att tävla om att vara bäst, dör vi allihopa.

Dom är inte kloka, dom forskar så mycket (för mycket). Tänk på dom som vuxit upp i krig, dom tror väl att världen bara består av krig, vilket den inte gör. Man kan ha en fin jord om alla inte förstör den. Vi har bara en.

Dom som sitter i regeringen ingriper inte förrän något händer. Jag tycker dom ska sätta sig ner och tänka! Vi har bara en jord

Vi skriver i Upplands-Bro 25
Dagmar Tamm

En människa att minnas från min hembygd

Jag vill berätta om en god och trogen vän till familjen, vår Adolf Pettersson, han som säkert borde ha varit fars tvillingbror, som de båda höll ihop och beundrade varandras idéer och kunskaper, när det gällde att hålla motorer igång eller bygga om hus. Det Adolf inte klarade var inte värt att kunna och vice versa. Vi barn hade stor respekt för Adolf, säkert lika stor som för vår far.

Adolf var född och uppvuxen i Kalmar socken och blev hembygden trogen hela livet. Hans vyer sträckte sig inte längre än på sin höjd att åka till Västerås någon gång och då med flyttlass till vårt skolhushåll, då färden gick över Mälarens vatten med motorpråmen Jumbo, som för det mesta låg förtöjd vid Lugnets brygga, intill där Adolf bodde. Småningom fick Jumbo sitt sista vilorum på sjöns botten.

Adolfs första arbetsgivare var min farfar och hans sista var min far, så någon Upplandsvagabond blev han förvisso aldrig. För sin trohet fick han sin guldmedalj, Patriotiska sällskapets största utmärkelse, för lång och trogen tjänst. Nog var han en värdig bärare av sin utmärkelse. Nog minns jag, när han klädd i frack med sin vackra medalj om halsen, reste till fotografen för att vi alla skulle få ett minne av honom.

Visst var han gift, vår Adolf, men några barn fick han aldrig med sin Adolfina. De fäste sig istället så mycket mer vid oss, arbetsgivarens barn. De betraktade oss mer eller mindre som sina barn och ”dåså”, sa Adolfina. Vi barn beundrade ju också Adolf för allt han kunde, inte minst när han klättrade på stegar och tak, som om det inget var, med sitt träben. Det hindrade honom aldrig. Att ta sig upp och ner överallt och ur och i båtar var inget för honom. Att fiska var hans största nöje, men helst utan fruntimmer i båten, som han sa när vi en gång fick en åttatumsspik på långreven, den enda gången som jag lyckades tigga till att få följa med på fisketuren.

Det där träbenet var också en historia, när Adolf berättade om hur hans ben måste sågas av när han var ung. Han hade gjort sig illa i foten och det blev brand i eländet, benet måste kapas och han ville titta på och då gjorde de det utan att bedöva, berättade han. ”Gjorde det inte ont då”, undrade vi barn. ”Nädå, de söp mig full och då kändes det inte.” Trot om ni vill! Någon fotprotes ville han inte ha, det behövdes då inte utan det dög med en svarvad klots, som skoddes med en gummilapp och målades med chinawanish till söndagarna.

När Adolf sysslade med något i sin slöjdbod och vi barn frågade vad det skulle bli svarade han alltid: ett handtag till en säck eller en hampavinda till väderkvarnen och sade han det, så var det så, vad det nu var för konstiga saker. Men fråga om vågade man inte, då var man dum!

En enda gång upplevde Adolf en långresa, han fick följa med ända till Småland till farfars gård. Han hade sagt till mig: ”Tänk att få åka så långt en gång.” Visst fick han följa med, sa far, och så blev det hans livs stora äventyr. Väl där tyckte han nog det var roligt, men han saknade så Adolfinas vattgröt om kvällarna. Det var ju en from önskan att uppfylla för mig och då var det precis lika bra som hemma hos den kära Adolfina.

Ja, det blev hans uppfyllda dröm att få komma ut på ett äventyr innan livets slut. Nu vilar han sen många år på Låssa kyrkogård, men var förmäler inte historien. ”Åt oss, Adolfina och mig duger fattiggraven”, sa han, ”ingen kommer ändå att lägga en blomma på våra gravar när vi är döda.”

Ja minsann, detta må vara den blomma som en god och trogen vän förtjänat, att få av en av dem som aldrig glömt en rakryggad, fin människa i ordets bästa mening.

Tack du gode vän och trotjänare, Adolf Johan Pettersson, och frid över ditt minne!

Vi skriver i Upplands-Bro 25
Oskar Åkestad

Rösaring

Det började vid en middag med några Brovänner att talas om hur goda såser och stuvningar man kunde laga med hjälp av vårens första murklor. Sedan var steget inte långt till att börja diskutera fyndplatser för sådana svampar.

Alla var överens om att gamla skogsstigar med grusunderlag var fina lokaler just för stenmurklor. Gästerna nämnde vid förfrågningar från oss, som inte bott så länge i Bro, att en sådan plats att söka på kunde vara Rösaring.

- Om inte precis vid fornlämningarna, så på stigarna däromkring, sa de.

Det var så mitt intresse för Rösaring väcktes. Några murklor har jag inte hittat, men väl annat som lockar att berätta om.

Allmänt kan sägas att Broborna har många lättillgängliga, vackra och intressanta strövområden med stigar och att ett av dessa är Rösaringterrängen. Området rymmer flera fornlämningar: en labyrint (trojeborg) och ett antal gravhögar inom ett ganska begränsat fält.

Vägen dit går genom ”Säbyholmsbebyggelsen”, fortsätter förbi Låssa kyrka och leder efter någon kilometer till en parkeringsplats för ett 30-tal bilar. Där finns anvisningar och kartor för den som är intresserad av platsen. Det är förresten Kyrkan eller Pastoratet, som äger marken däruppe på höjden kring Rösaring och området är naturskyddat.

Genom tallmoar där vindfällen visar på underlag av rullstensåskaraktär finns märkta stigar att vandra. Stundtals sjunker fötterna ned i mossa och däremellan svarar hård grusbädd emot. Någon skogsavverkning synes inte ha förekommit under de senaste decennierna, åtminstone inte med ekonomisk vinning som underlag. En och annan murken stubbe med mäktigt omfång vittnar dock om att där en gång skördats grova barrträd. Ännu finns präktig, växtlig och välskött tallskog att se från stigen mellan bortre P-platsen och badstället i Vållsviken. Inom den ”blåmärkta” stigen är däremot skogen mest att betrakta som martallsbestånd.

Den ringa förekomsten av stubbförhöjningar och rotvältor gör att området blir fattigare på lingontuvor än en del andra skogsmarker. Föralldel, på slätmark här och var finns mattor av lingonris och det blommade grant och lovade god skörd vid mitt besök. De vanligaste skogsblommorna fanns lite varstans och på skuggiga platser var getramsen rikt utbredd. Den som rankor eller revor växande blomman med sina vita, välordnade ”klockor” gör nog nästan varje skogsvandrare angenämt berörd.

Det är ingen ”John Bauer-skog” man vandrar genom, men den är rofylld och intresseväckande på samma gång. Den vårdag jag första gången vandrade stigarna mot själva Rösarings-området var också första ”gökdagen” för mig. I Mälarlandskapen talades ofta förr om att man noga skulle ge akt på vårens första gökrop. Kom de från väster kunde man känna belåtenhet, ty ”västergök är bästergök”. Att höra den från söder skydde man som pesten för ”södergök var dödergök” dvs någon närstående skulle dö innan årets slut. ”Norrgök” var heller inte välsedd, ty den alluderade på sorg inom familjen. Då var det bättre att ropen kom från öst, för även om motgångar skulle inträffa så fanns förhoppning om tröst.

Åtminstone i landskapen strax söder om Mälaren fanns en annan koppling till premiärgökens uppträdande: det var att så många ”ku-ku” som upprepades i följd – så många levnadsår hade den lyssnande kvar att leva.

På väg till Rösaring blir det inte göken som blir förgrundsfågeln för naturälskaren. Nej, man kan inte värja sig från tankarna på att här på höjden mellan Mälaren i söder och de stora gårdarna norrut har funnits ett vidunderligt tjäderspel – en lekplats för hela ortens bestånd av grov gråfågel.

Mons skogsbestånd har säkert varit ett lämpligt tillhåll för tjäderns parningslekar. I tidiga aprilmornar måste här tupparnas ”knäpp, klunk och sisningar” ljudit från tallgrenar i gryningen för att sluta på marken med skenfäktningar så mossan sprätt omkring, när hönorna

kom i grupper med sina lock- och varningsläten. Alla ytterst villiga att förena sig med största tuppen för släktens vidmakthållande.

Denna försommardag skrämmer dock ingen tjädertupp hjärtat till feltändning genom oförväntat uppflog. Av större fåglar var det en brungrå, som i tyst flykt rundade ett granbestånd i sluttningen mot ängarna mellan sjön och skogen. Den flög så där ljudlöst som en uggla. Möjligen kunde det ha varit en ormvråk, som varit nere för att slå något byte.

När man närmar sig själva Rösaring ser man först tornet, som uppförts för bevakningsändamål åt luftförsvaret omkring 1940 men senare renoverats och tagits i bruk av Kartverket. Stockarna som bildar pyramidtornet ser ganska friska ut men är så långa, att jag fick ”Jakobs-stegen” i tankarna. Och som jag inte såg några änglar vandrande på den blev jag betänksam mot hållfastheten och beslöt att tubba någon lättare person att klättra upp för att få önskade bilder.

Sommartid är förresten gräsväxten så kraftig mellan stenraderna i Rösaring-labyrinten, att gångarnas konturer är svåra att följa. Bäst torde de framgå från toppen av utsiktstornet, som ligger ”kant i kant” med den inhägnade labyrinten och nära gravhögarna.

Om fornminnet i sin helhet säger Upplands-Bro kulturnämnd och Fornminnesföreningen följande i text, som finns på en anslagstavla vid ringens norra kant:

Låssa socken.

Fornl. Inv. Nr 23 och 24

Rösaring

Labyrinten som är 17 m i diameter och har 15 ringar, hör till de relativt få i Östsverige som någorlunda säkert kunnat beläggas till bronsåldern 1500-500 f. Kr.

Från samma skede härrör det strax intill belägna gravfältet, som består av 2 högar och 4 rösen. Den största högen är 21 m i diameter och 2 m hög. Det var vanligt under bronsåldern att man lade gravrösen på berg och andra högt belägna platser och helst med utsikt över vatten. Havsnivån för 3000 år sedan var ca 20 m högre än nu. Årtusenden tidigare stod vattnet ännu högre och avsatte de mäktiga strandvallarna i åsslänten nedanför.

Labyrinten omnämns redan på 1600-talet och Lars Salvius skriver 1741 ”et ställe som är omringad med stenar, der Ungdomen fordom om Sommartiden hållit lek”.

Fornlämningarna är skyddade enligt lag.

Det kan tilläggas att ännu förrättas friluftsgudstjänster årligen vid Rösaring. Den som hölls i maj 1979 besvärades av för ändamålet otjänlig väderlek och blev därför klent besökt.

Naturligtvis står det besökaren fritt att spekulera över om det är tappra kämpar, som dött i strid på Mälaren och släpats upp för slänten och gravlagts eller om de kommit dit på annat sätt och från annan plats. Kanske är det fredliga brukare av Mälardalens jord som vilar i högar och rösen vid Rösaring.

De markerade stigarna, som förresten terrängen i övrigt, är så lättframkomlig att även människor som är lite rörelsehindrade har möjlighet att ordentligt se sig omkring där.

Rekommendation: gå dit och upptäck själv, det här är bara en anmälan om att det finns.

För en del av uppgifterna i artikeln har jag haft samtal med Konrad Björkman och Lennart Hullberg.

Vi skriver i Upplands-Bro 25
Christina Mårtensson

Rösa Ring

Vi gingo i skogen till Rösa Ring.
Att stigen var brant gjorde ingenting.
Ty uppfyllda var vi av heligt nit,
att nu, nu äntligen skulle vi dit.
Till platsen vi talat så mycket om.
Till platsen dit vikingar kom.

Och solen svalt mellan stammarna sken.
Och ljungen var grann och mossan var len.
Och rotvältan låg med roten opp.
Och fågeln kvittra i trädets topp.

Så smalnade stigen och heden dök fram.
Men under oss skogen stod allvarsam.
Häruppe sken solen så varmt och med sting.
Och nu var vi framme vid Rösa Ring.

Här susar historiens vingslag omkring,
högt uppe på åsen vid Rösa Ring.
Vi glömde all världens ondska och sorg,
För storslagen utsikt och Trojeborg.

För vikingars offergärd eller lek.
Men deras ättlingar platsen svek.
I århundraden låg den öde och glömd,
under djupgröna mossan bland träden gömd.

Men en dag så hittades platsen på nytt,
med lämning från längesen dagar som flytt.
Och vi står här på åsen och ser oss omkring
på det underligt sällsamma Rösa Ring.

Och milsvitt ögat ser fjärdar och sund,
och holmar och öar och kobbar och grund.
Nog kunde man gott förstå vikingars sed,
att slå sig högt upp på åsen ned.

Här stod männer på pass och fiender såg.
Där rors skepp på skepp fram över Mälarvåg.
Här, högt uppe på Uppsalaåsens kam,
kan de se hur vikingaflottan drar fram.

Men jag vaknar till nuet och regn på kind.
Det torkar så sakta för västanvind.
Jag kastar en sista blick på de ting,
som finns här uppe vid Rösa Ring.

Vi skriver i Upplands-Bro 25
Raquel Abatte Navia

När jag flyttade till Sverige

Hace dos anos llegamos a vivir a Suecia.

Todo fue muy extrano al principio pero al pasar del tiempo nos fuimos adaptando ya que no son las mismas costumbres que hay en nuestro pais.

Con mi hermano aprendimos muy rápido el idioma para asi tener contacto con los demás ninos.

En donde viviamos en Täby fuimos a la escuela en donde tuve una maestra muy buena – igual mi hermano – y que nunca nos miró como extranjeros; de esto nos sentiamos felices. Después nos venimos a vivir a Bro en donde nos hemos acostumbrado a la vez tanto en la escuela como en la comuna.

Aca yo tengo amiguitas que son de mi agrado. Al final diré lo siguiente: estamos muy agradecidos a este pais por habernos dado ayuda moral. Este es un breve relato de una nina extranjera en Suecia.

För två år sedan kom vi för att bosätta oss i Sverige.

Allt var mycket främmande i början men vartefter tiden passerade anpassade vi oss eftersom man här inte har samma vanor som i vårt land.

Min bror och jag lärde oss språket mycket snabbt för att kunna få kontakt med de andra barnen.

Där vi bodde i Täby gick vi i en skola där jag hade en mycket bra lärarinna – precis som min bror – och hon såg aldrig på oss som utlänningar; vi var hemskt glada över detta. Sedan kom vi för att bo i Bro där vi nu vant oss såväl vid skolan som vid kommunen.

Här har jag väninnor som jag tycker om. Till sist vill jag säga följande: vi är mycket tacksamma för detta land för att det har gett oss moraliskt stöd. Detta är en kort berättelse av en utländsk flicka i Sverige.

Vi skriver i Upplands-Bro 26
Turina Andersson

Den tid som flytt

Jag heter Turina Andersson och är född 1898 i S:t Pers församling i Sigtuna och jag var bara åtta månader när jag kom till Negelstena som nu ligger inom militärens område. Bakom mina morföräldrars torp, som hette Fågelhäll, låg det redan då ett militärt skjutfält. Mina föräldrar var aldrig gifta och min mor gifte sig snart med en annan efter brytningen med min far, så mina morföräldrar tog hand om mig när jag växte upp. Irma, min halvsyster från Farsta, berättade att det var så roligt att springa hem genom skogen för att hälsa på morfar och mormor. Själva tiden kändes så annorlunda när jag var liten, dagarna var så långa, nu går tiden fort.

Mina morföräldrar hade ett så kallat endagars torp, vilket innebar att en dag i veckan så fick morfar arbeta gratis på Negelstena, resten av veckan fick han betalt. Min mormor berättade för mig att de tjänade 1:50 om dagen. Många tyckte att det var dåligt betalt redan då och Gunvor Johansson i Borgeboda *(Borgarbo)* hade en dotter och måg som flyttade till Michigan i USA. Min morbror Karl bodde kvar på Fågelhäll fram tills han blev 18 år. Det var jobbigt att passa tiderna och vällingklockan ringde redan klockan sju och väckte alla, så han tröttnade på statarlivet på Negelstena och flyttade in till Stockholm. När morbror Kalle flyttade så blev det tomt efter honom. Jag kommer ihåg en gång när hans vän Knut Jansson var uppe hos oss vid Fågelhäll och han hade tagit med sig sin fiol och spelade för vår ko som hette Fröken. Hästar och kor tycker om musik.

Negelstena gård ägdes av grosshandlare Söderström, som köpte gården 1884 och hade den fram till det att han dog 1925. Fru Söderström hette ursprungligen Maria König och hon kom från Berlin där hon hade varit gatusångerska. Söderströms använde gården som sitt sommarställe, annars bodde de på Strandvägen i Stockholm. Efter Söderströms död så tog släktingar till dem, af Ugglas från Forsmark, hand om gården tills dess att militären inlöste den 1969.

Jag gick i småskolan vid Negelstena. Vi hade Birgitta Petterson som småskollärare. Hon var snäll. Vi fick åka på utflykter för henne. En gång var vi nere vid Örsundsbro och lånade en roddbåt av fiskaren där. Jag tyckte att det var roligt att gå i skolan. Vi sjöng mycket i skolan. Julfesten hölls alltid i småskolan. Då var det en stor gran i skolsalen och det var dans runt den. Sedan fick vi en godispåse och så fick vi var sitt äpple av trädgårdsmästaren som kom upp och delade ut dem. Efter det fick vi god risgrynsgröt med god oskummad mjölk, som kom i en mjölkflaska från ladugården. Vi var bjudna på så mycket gott.

När granen skulle ut så fick vi skolbarn sjunga ur sångboken. Vi sjöng ”Du mörka gran i skogens tysta dunkel” och då stod fröken Petterson och kollade att jag följde med i sången. Sedan när jag och mina skolkamrater blev äldre hade vi kvar julfesten vid småskolan för julfesten var en fest för hela gården. När alla jullekar var färdiglekta och juldanserna färdigdansade så plundrade vi granen och bar ut den. Sedan blev det vanlig dans, vi dansade gammeldans - vals och hambo. En jul var min skolkamrat Emil Johansson hemma, han hade tagit värvning, och spelade dragspel klädd i uniform tillsammans med en annan skolkamrat som spelade fiol.

Alla som arbetade på gården fick 15 kronor i julklapp och vi barn fick stora paket med alla möjliga julklappar. Söderströms brukade vara med på julfesten.

Tanterna som mjölkade fick också julpengar för de mjölkade för hand. De var allt som allt fem mjölktanter och de fick gå upp redan klockan fem för att mjölka korna. En del fick mjölka middag när det var nykalvade kor för de nykalvade korna måste mjölkas en extra gång. Det blev en särdeles god ost av den mjölken. Det som förvånade mig var att några av de

här mjölktanterna tog ännu mer arbete. De band säd på sommaren uppe på herrgården och gick i trädgården och jobbade. Det var så många som var så duktiga att stå i.

I folkskolan hade jag Mauritz Olsson som lärare. Han hade alla fyra klasserna på en gång. Han var snäll fast det hände att han slog oss med pekpinnen över fingrarna och drog oss i örat om vi hade gjort något dumt. Jag kommer ihåg en gång då en flicka fick stryk med björkris för att hon hade retats med en skolkamrat.

Fru Söderström lånade ut instrument till folkskolan. Så vi hade en musikkår när vi var ute och sjöng. Jansson spelade bastuba och Kalle Nyström, arrendatorns son vid Mariedal, var också med i musikkåren när hela skolan var ute och gick i takt och sjöng. Vi hade sångboken i handen. Musikkåren spelade sådana fina låtar som Björneborgarnas marsch, Finska rytteriets marsch och Napoleons marsch över alperna. På sommaren brukade alla fönster stå öppna vid folkskolan, som låg vid Håbo-Tibble kyrka, och folk som gick förbi brukade stanna upp ett tag om det var sång. Det var så stilla på den tiden, det fanns inga bilar, bara en och annan hästskjuts. När fru Söderström en gång skulle åka förbi skolan så stod hela musikkåren och spelade för henne utanför skolan, när hon kom i sin fina viktoriavagn, som hade gummihjul. Fru Söderström åkte aldrig båt när hon skulle till Negelstena utan hon tog tåget till Kungsängen där en stalldräng mötte henne med vagnen. Stalldrängen var klädd i livré.

Det var fyra klasser i folkskolan och jag slutade skolan 1911. Under hela tiden som jag gick i folkskolan så hjälpte jag till hemma. Jag gick med matsäck till dem som inte hann komma hem för att äta och så fanns det alltid något smått hemma som jag fick hjälpa till med.

Jag brukade gå ner till Negelstena och leka med barnen, det var många barn där för det fanns en statarlänga med åtta familjer. Ibland blev det ett väldiga bråk i statarlängan. Först så rök barnen ihop och ibland så hände det att kvinnorna började bråka med varandra. Det var en nasare som gick och sålde kängsnören, nålbrev och tog upp beställningar på tyger, som berättade att vid Torsåkers gård i Upplands-Väsby så var det värre. Där var det 20 familjer som bodde ihop och när barnen och kvinnorna hade grälat färdigt började männen gräla, när de kom hem efter arbetet.

När vi bodde på Fågelhäll så hände det flera gånger att vi var tvungna att flytta på oss några timmar och gå ner till Negelstena, för det fanns en infanteriskjutskola vid Rosersberg. När de hade skjutövningar mot ett berg vid Runsa, kom det en militär upp till oss och sa att vi var tvungna att gå ner till Negelstena för som han sa: ”Vi kan ersätta djurliv, men inte människoliv!” När övningarna pågick så gick det en militär hela tiden nere vid vägen med en röd flagga i handen och sa till alla som skulle till Torsätra att de fick vända om och vänta vid Negelstena.

Det fanns ett kärr vid Negelstena och när det dikades ut så hittades bland annat gamla roddbåtar. Där på det utdikade kärret gick det inte att så vete eller råg på grund av frostnätterna på hösten. Det som såddes var grovsäde, ärter och vicker. Det gick en å genom kärret som gick ända ner från Lejondalssjön till Tranbygge kvarn, där de malde med hjälp av vattenkraften. Varje dag klockan tolv släpptes kvarnvattnet ut ur kvarnen och då steg ån så att den var jämnbred med åkrarna. Vid kvarnen fanns det också ett sågverk.

Det fanns många kor på gärdena och många hästar så det behövdes mycket hö för djuren. Det fanns en särskild hackelsemaskin i stallet som krossade höet och varje kväll fick stalldrängen strö hö för att hästarna skulle ha nattmat så att de skulle orka dra plogarna nästa dag. Många gånger tyckte jag synd om hästarna. På Negelstena fanns det tre ladugårdskarlar och en särskild oxskötare. Det är klart att traktorer kom senare.

Förvaltare Planting-Bergloo gick omkring med sin hund, en grand danois, som hette Strix. P-Bergloo såg till att folk jobbade för en del stod ju bara och hängde på sina högafflar, men när de fick se honom eller höra talas om att han var på väg så blev det fart på dem. Det var många som fick avsked för att de inte dög till att arbeta på gården. De fick sina betyg och var tvungna att flytta till nästa gård. Men det var många som kom till gården när de var nygifta

och stannade kvar tills de dog. Kördrängen kom till Negelstena när han var 27 år och blev kvar hela sitt liv. Han arbetade på gården på sommaren och på vintern körde han mjölk till stationen i Bro och ibland åkte han till Kungsängen för att handla åt de andra på gården. En gång fick jag följa med, jag kommer ihåg hur varmt och skönt det var i stallet i Kungsängen, där jag satt och värmde mig.

Det var en statare vid Negelstena som hette Wicksell. Han hade varit polis i Stockholm men han hade fått sparken för att någon hade sett honom gå in på ett café och dricka en öl. Den som såg honom gå in gick och berättade för polisen och det var bara för Wicksell att söka sig efter något nytt. Innan Wicksell kom till polisen hade han varit värvad i det militära och därifrån hade han fina betyg men han skötte sig inte. Det var en som var elak mot honom men det var lagom åt honom för han var så högfärdig. När han hade fått permission, när han var i det militära, och kom för att hälsa på sina föräldrar så kom han i sin paraduniform och han ville inte hälsa på folk, som han hade känt förut. Han kände sig nog stor i sin paraduniform. När han var tvungen att komma tillbaka som statare fick han inte vara så högfärdig längre. Det var samma sak med hans fru, fast hon inte var av fin härkomst utan dotter till ladugårdskarlen i Negelstena, men det är klart att båda två fick anpassa sig till folket på gården. Wicksell hade en bror, som hette Knut Jansson och som var god vän med min morbror Kalle. Det var brukligt förr att man tog sig nytt namn i det militära.

1911 var första gången jag var i Stockholm. Vi åkte alla in för att hälsa på morbror Kalle. Vi åkte båt in till Munkbron och sedan åkte jag bil för första gången i mitt liv. Vi stuvade in oss alla i en stor taxi och åkte hem till morbror Kalle. Vi var uppe och tittade på slottet. När jag var och gick i Vitabergsparken nedanför Sofia kyrka, så fanns det en musikestrad i parken där medlemmar ur Svea livgardes musikkår spelade marschmusik med sina uniformer på. Sedan när jag skulle hem till morbror Kalle på Skånegatan, så tog jag spårvagnen och när jag skulle gå av så var det bara att sparka på en ringklocka, så visste föraren att någon skulle gå av.

Jag kommer aldrig att glömma doften av malet kaffe. Jag var för liten för att vara med om hur råkaffe skulle brännas på ugn, det kaffe som vi drack kom från Nordstedts i Sigtuna och det var huvudsakligen tre sorter som fanns och det var Santos, Salvador och Guatemala.

Mina morföräldrar var tvungna att flytta från Fågelhäll till Täljeby då de blev sjuka och orkeslösa. Jag flyttade med dem och skötte om dem tills de dog. På Negelstena var de snälla mot sina gamla och herrskapet såg till att de gamla hade en stuga för sig själv. Det här var före ålderdomshemmet. Alla som hade arbetat länge på Negelstena fick bo där och det var en husmamsell och en fiskare som bodde på Täljeby, som hade arbetat på Negelstena i mer än 50 år och de fick var sin silvermedalj. De gamla var så trakterade, de fick var sin liter mjölk och så fick de säd att baka på. Till jul så fick de både ljus och pengar. Det var ju bra för på många ställen brydde sig inte folk om de gamla.

Min mormor dog 1928 och min morfar dog 1932. Fram till 1932 bodde jag kvar vid Täljeby och skötte om mina morföräldrar samtidigt som jag gick runt och arbetade. Jag hade fortfarande 1:50 om dagen med mat fram till 1930-talet, då jag fick 5 kronor om dagen med mat och kaffe. På Täljeby hade jag ett eget rum.

1932 flyttade jag till Ålsta torp, där jag var hushållerska åt en skomakare Skans fram till hans död 1942. Jag kände fru Glans som bodde på Ålsta innan Skans tog över det gamla soldattorpet. Fru Glans blev 84 år och hon bodde kvar på soldattorpet för det hade hon fått löfte om när hennes man dog. Han hade varit soldat vid I 8 i över 42 år och Glans hade till och med fått svärdsmedaljen. Fru Glans var så glad och skojig men så en dag så kom hon inte och hämtade mjölken, som Evy Pettersson sålde vid dörren, och då gick Evy in i torpet och där låg fru Glans död på golvet. Det var bara för Evy att ringa till dottern i Håtuna. Efter det att Skans dog så övertog jag torpet och sedan fick jag hjälp med ett banklån för att köpa

torpet, då Ålsta stod på ofri grund. Den sista inbetalningen gjorde jag innan jag var tvungen att flytta från Ålsta för tre år sedan.

När jag bodde på Ålsta gick jag runt och hjälpte folk med lantbruksgöromål och med deras tvätt. När jag kom hem var jag trött, men jag hade att göra när jag kom hem på sommaren. På vintern var det lite annorlunda, då tog man igen sig för det fanns inte så mycket arbete då. Jag hjälpte alltid kyrkovaktmästaren Ernest Sköld i Håbo-Tibble med att skura i skolorna och i kyrkan under vintern.

Jag var ända borta i Håtuna och tvättade. Jag stod och skrubbade på en rankig träbräda som var överdragen med zink. På en del ställen hade de bara en vanlig borstbräde och då var jag tvungen att stå och borsta med en vanlig borste. Efter det att tvätten var färdigskrubbad skulle vittvätten kokas för att den skulle bli vit och fin. Då brukade jag ha aska i en påse plus en butelj eller ett käkben längst ner i grytan. Buteljen var till för att hindra att askan skulle följa med luten när jag tappade ur vattnet ur tapperkran. Det fick bara vara björk- eller ekaska.

Upplandsbönder är kända för att vara snåla. Det finns en visa om det, som heter ”Glada Kalle”. I visan så svär en luffare från Dalarna över de snåla bönderna i Uppland. Det är klart att det fanns många snåla bönder men jag träffade många också som var precis tvärtom. Ibland så fick jag med mig mat hem, efter det att jag hade arbetat klart hos någon bonde. Under 1940-talet ville jag ha 10 kronor om dagen med mat och kaffe och då var det några som drog sig för att betala så mycket, men då fick de ingen hjälp.

Det kändes konstigt att flytta hit till Finnsta. Folk flyttar så ofta här, ibland så byter de lägenheter med varandra. Men det är klart att ombyte förnöjer den ostadiga. Jag brukar gå till dagcentralen för att äta och låna böcker. Jag läser mest historiskt, nutida böcker är bara sagor. Nu orkar jag inte vara med i pensionärsföreningen, för de har så långa möten, men ett tag var jag med och vi pensionärer åkte på bussresor till både Norge och Danmark. Dagarna går så fort men ibland blir timmarna så långa.

Vi skriver I Upplands-Bro 26

Lena Åberg

När jag kom till Brunna

Jag heter Lena Åberg och jag kom hit när jag var fem år. Det var vår och jag skulle börja lekis på hösten. Då jag kom hit så hette det inte Brunna. Det var bara skog här då. Det fanns inga vägar och inga hus. En del hade börjat bygga några hus här och ett radhus var nästan klart.

Tidigare bodde jag också i Upplands-Bro men då bodde jag på Bergvägen. Där fanns det massor med höghus. Det fanns inga villor där. Jag hade inte ens hört talas om den här platsen som nu heter Brunna.

Vi började med att bränna alla skogar där vi skulle bo. Sedan började vi gräva. Det var hemskt mycket jobb och jag fick hjälpa till rätt så mycket. Vi höll på hela sommaren med huset.

När jag skulle börja lekis fanns det ingen lekis så jag fick åka en specialbuss till Bergvägen där jag hade bott förut. Då åkte jag dit hela tiden tills jag skulle börja skolan. Då började jag i Lillsjöskolan för här fanns det ingen skola. Jag gick i Lillsjöskolan tills jag blev åtta år. Jag började i Brunnaskolan när jag var nio år. Då började det komma mer hus häromkring. B&W blev klart och det fanns många vägar som var färdiga. Det fanns förstås lite skog kvar.

Då jag gick här i skolan så var vi mest i skogen på rasterna. Där kunde man bygga kojor och massor med annat. Lågstadiet var på en sida av skolan och mellanstadiet på den andra sidan av skolan som jag går i nu.

När jag gick i ettan och tvåan var jag dagbarn hos min granne. Men när jag var nio år så blev jag ensammen hemma men då hade jag kompisar att vara med. Jag hade kompisar också när jag var dagbarn. Men nu skulle jag klara mig själv. Jag kom inte in på fritids. Jag stod på kö jättelänge men kom aldrig in. Det var inte många som slutade på fritids men när någon gjorde det så låg jag så långt bak i kön att jag kom aldrig in. När jag började trean och fyran så tyckte mamma att det inte var någon idé att vara kvar i kön för man fick bara vara kvar i kön tills man slutade fyran. Mamma kom tio över två varje dag och på fredagar gick hon inte alls till jobbet. Så hade jag ju kompisar med mig hem eller var jag hos mina kompisar varje dag. Så jag tyckte det gick bra.

I fyran så jobbade mamma över mycket och pappa kom inte hem förrän fyra eller halv fem på eftermiddagen. Men då gjorde det inget för jag hade ju lärt mig att vara ensam. Min stora syster kom hem ungefär vid tretiden. Men sen gick ju hon till sina kompisar. Nu när jag går i femman så kommer mamma hem senare varje dag och jobbade till och med över på fredagarna, som hon inte gjorde när jag var mindre.

På onsdagar tränar jag handboll klockan sex till sju. På torsdagar tränar jag också handboll kvart i sju till halv åtta. Så på dom kvällarna har jag något att göra. På tisdagar brukar jag ibland följa med min syster på handboll klockan sju till åtta. Då kommer jag hem ungefär klockan halv nio. Sen går jag och lägger mig vid halv tio ungefär för annars kommer jag inte upp på morgonen.

Nu börjar det komma mer hus häromkring och det har kommit till en ny skola som heter Hagnässkolan. Så det är verkligen förändrat sen förr då vi höll på att bygga huset.

Vi skriver i Upplands-Bro 27
Börje Sandén

Något om Stäksöns historia

Detta häfte innehåller en sammanställning av kortare och längre beskrivningar av skilda företeelser på Stäksön. Texterna har tillkommit vid skilda tillfällen och med olika målsättningar. Beträffande ärkebiskopsborgen har de kortare placerats först och utgör på så vis en introduktion till de betydligt utförligare som börjar på sidan 3. Där inte annat anges är texterna skrivna av Börje Sandén. Avsnittet om några bemärkta kvinnor på Stäket är författat av Bertil Seth.

Innehåll

Ärkebiskopsborgen
- S:t Eriks slott
- Stäkets slott – S:t Eriks borg
- Stäkets centrala läge i gammal tid
- Ruinkullen
- Tidigare borgar i Stäket
- Några anteckningar om Almare-Stäkets historia
- Rivningen av S:t Eriks borg
- De fortsatta striderna – Stockholms blodbad

Några bemärkta kvinnor på Stäket
- Margareta – Kung Byxlös
- Filippa – engelsk kungadotter
- Eva Ekblad – potatisen och brännvinet
- Helene Charlotta – järnmonumentet i bokskogen

Almare-Stäkets Herrgård

Minnesmärken
- Minnesstenen nedanför ruinkullen
- Minnesstenarna på Järfällasidan
- Järnmonumentet i bokskogen

Landsvägen och bron
- Vägproblem på Stäksön
- Dalkarlsbacken
- Ryssgraven
- Den försvunna runristningen vid Ryssgraven
- Stäkets bro

Stäksöns geologi

S:t Eriks slott (1980)

På den lilla Stäketholmen finns resterna av det en gång så betydelsefulla S:t Eriks slott. 1518 revs denna ärkebiskoparnas borg efter ett riksdagsbeslut, som fastslog att slottet skulle ”platt i grund neder brytas och till intet göras” så att inrikes förrädare – tre namngivna biskopar – hädanefter inte skulle kunna ta sin tillflykt till det. Slottet kunde aldrig tas med våld. Och det var först efter en årslång belägring, som den sista ärkebiskopen – Gustav Trolle – gav sig fången åt Sten Sture d.y. och rivningen kunde påbörjas. Innan slottet var helt jämnat med marken hade emellertid ärkebiskopen med den danske kungen Kristian II:s hjälp återfått makten, och biskopen krävde nu vedergällning för sitt förlorade slott. Vid Stockholms Blodbad 1520 fick därför många av undertecknarna av riskdagsbeslutet plikta med sina liv, dock inte biskop Brask – ”brasklappen” under sigillet räddade honom som bekant.

Före ärkebiskoparnas tid hade den lilla ön på grund av sitt synnerligen goda strategiska läge hållits befäst i århundraden. En befästning på holmen är omtalad redan omkring år 1000, då Olov Skötkonung – den förste Sigtunakungen – på denna plats hindrade en plundrande vikingaflotta att ta sig tillbaka ut i havet – Mälaren var ju denna tid en vik av Östersjön. Enligt ”historien” fick flottan i stället gräva sig ut vid Lilla Stäket eller Ryssgraven, som det nu kallas. När befästningen år 1187 inte kunde hindra ännu en plundring av Sigtuna, och landhöjningen vid denna tid skapat Stockholms ström, flyttades detta Mälarens lås till Gamla stan i Stockholm.

Stäkets slott – S:t Eriks borg (Ur Hembygds-projektets ”pendeltågsläsning” 1979)
Under medeltiden blev Stäket en synnerligen betydande plats eftersom ärkebiskoparna under 75 år hade detta som sin fasta borg, där de kunde söka skydd under de många krigen. Fyra mäktiga biskopar byggde och förbättrade borgen så att den kom att räknas som sin tids starkaste fäste.

Ärkebiskoparna hade mycket stor makt. Förutom den kyrkliga hade de också politisk makt. Tidvis var den så stor att de kunde avsätta och tillsätta kungar, när de inte fann för gott att själva utöva den världsliga makten genom att förklara sig som riksföreståndare.

Deras maktutövning blev så stor att svenska folket vid ett riksdagsmöte beslöt att ”Stäkets slott skall platt i grund neder brytas och till intet göras, så att inrikes förrädare hädanefter inte kunna ta sin tillflykt till det”.

Beslutet verkställdes 1518, sedan ärkebiskop Trolle efter ett års belägring tvingats ge sig till Sten Sture d.y. Den direkta orsaken till rivningsbeslutet var att Trolle hållit ett hemligt möte på Stäket, vid vilket man hade anmodat den danske kungen Kristian II att bli regent i Sverige.

Sten Sture dödades i den strid som följde, och när Kristian så småningom segrade över Stures anhängare, lät han avrätta de flesta som undertecknat riksdagsbeslutet. Denna avrättning brukar kallas ”Stockholms Blodbad”.

Riksdagsbeslutet är det äldsta i skrift bevarade, och i det utpekas också de tidigare ärkebiskoparna Jöns och Jacob som landsförrädare. De var nu inte bara motståndare till den nationella politiken, de arbetade mot alla som försökte utöva politisk makt i Sverige – den ville de själva ha hand om.

Som exempel kan nämnas att biskop Jöns var främsta orsaken till att kung Karl Knutsson avsattes flera gånger från den svenska tronen – han var kung inte mindre än tre gånger. En gång hjälpte Jöns den danska kungen att också bli kung i Sverige, men när denne ville styra Sverige efter sitt sinne gick ärkebiskopen emot, så att kungen blev tvungen att sätta Jöns i fängelse i Köpenhamn.

Stäkets centrala läge i gammal tid
Ärkebiskopsborgen hade ett utomordentligt centralt och strategiskt läge både politiskt och militärt här på Stäket. Det var bekvämt för ärkebiskopen att komma till riksmöten och rådsmöten, som hölls i nästan alla städer runt Mälaren under en tid då Stockholm ännu inte var en självklar huvudstad.

Ett exempel på Stäkets och biskop Jacobs roll kan man finna från maktkampen mellan Kristian I och Sten Sture d.ä. inför uppladdningen till det berömda slaget på Brunkeberg. Sture måste begära hos ärkebiskopen att få passera över Stäkets sund med sina ”10.000 dalkarlar (!)” och nästan samtidigt nekades Kristian att sjövägen få passera ärkebiskopsborgen.

Ruinkullen
Den flera ”våningar” höga, platta kullen innehåller ett antal ej vetenskapligt utgrävda rum. Ännu på 1600-talet stod många murar kvar, men eftersom de var mycket förfallna och

”farliga” användes de en gång som måltavla när artilleriet ville experimentera med blymantlad ammunition. Sten och tegel har också använts till byggnadsverk i Stockholm , och enligt en gammal uppgift kördes en mängd byggnadssten ut på isen för att omöjliggöra en återuppbyggnad med användning av det gamla materialet.

Tidigare borgar i Stäket

Redan före S:t Eriks borg har Stäket framträtt flera gånger i historien. I början av 1400-talet höll kungen en befäst borg här. Men när Engelbrekts frihetsrörelse blev alltför framgångsrik gav Erik av Pommern order till sin fogde på Stäket att bränna borgen, så att den inte skulle komma i händerna på den farliga upprorsmakaren. Med ett så betydelsefullt fäste i sin hand kunde Engelbrekt bli svår att rå på! Som vi vet brändes borgen förgäves.

I slutet av 1100-talet hade en försvarsanläggning på Stäketholmen inte kunnat hindra en fientlig flotta att komma fram till huvudstaden Sigtuna som förstördes. Vi kan ännu se ruinerna i staden efter den plundringen. I striderna vid Stäket omkom en av landets första ärkebiskopar, varför man kan anta att biskoparna mycket tidigt intresserat sig för den viktiga platsen. Kort efter denna händelse byggde man en starkare borg på den lilla ön Stockholm, där det vid denna tid började bli alltmer strömt vatten på grund av landhöjningen.

Första gången vi hör talas om Stäket är när Forn-Sigtuna plundras i början av 1000-talet. I Snorre Sturlassons (1178-1241) skildring av händelsen talas om ett kastell på den här platsen.

Minnesstenen nedanför ruinkullen

”Obelisken” har inget med borgen att göra. Den är ett minnesmärke över den första stenbron över sundet. Byggherren – ägaren till Almare-Stäket – lät hugga in en text, som snart måste ändras av politiska skäl. Den kung som hyllades – Gustav IV Adolf – blev ju avsatt. Bägge texterna är otydliga.

”Öfver denna bro som på konungens önskan 1804 byggdes av Grefve Samuel af Ugglas färdades hans Majestät med älskad gemål och dotter första gången vid återkomsten från utrikes orter den 7 febr 1805. Minnet af trogna undersåtars glädje att återse sin öfverhet förvaras på denna sten.”

”För bekvämligare öfverfart byggdes denna bro år 1804 af Grefve Samuel af Ugglas”

Ur en stencilserie om Hembygdens historia (1976)

Några anteckningar och iakttagelser i samband med Almare-Stäkets historia

”När det gäller gamla anor och en i halvtannat århundrade vidmakthållen central historisk betydelse, torde knappast något slott i enskild ägo kunna mäta sig med Almare-Stäket. Namnet möter oss redan i en tid då ´historien motvilligt lösgör sig ur sagans famn´.”

Med dessa ord inleder fil.dr Bengt Söderberg sin beskrivning av Almare-Stäket i bokverket Slott och Herresäten i Sverige.

I denna uppsats vill jag försöka belysa Stäkets historiska roll sedd från den hembygdsintresserade Upplands-Bro-bons horisont. Händelserna är inte skildrade i kronologisk ordning och inte heller särskilt uttömmande. Det har i stället varit min avsikt att om möjligt väcka ditt intresse för lokalhistorien, så att du sedan fortsätter med facklitteraturen och liksom jag finner att vår bygd har en ganska intressant historia.

Som jag påpekat i en tidigare uppsats låg vår bygd under medeltiden betydligt mera centralt än nu, och det är därför inte så underligt att hit förlagts rådsmöten, herredagar, ja, t.o.m. ett riksdagsmöte.

På Stäket fanns således under medeltidens sista århundrade en av dåtidens mäktigaste borgar, S:t Eriks Borg, vars borgherrar under mer än ett halvt århundrade stod näst efter kungen i makt och myndighet. Ja, en av dessa innehade i två perioder även den högsta politiska makten och använde då titeln Svea Rikes Förste. Som du förstår är borgherrarna

under denna tid inga andra än Sveriges ärkebiskopar. De spelade ju en mycket betydelsefull politisk roll i denna oroliga tid då kungar och så kallade riksföreståndare avlöste varandra i de många inre striderna, där även danskarna ville ha ett avgörande inflytande.

Ärkebiskopen Jöns Bengtsson-Oxenstierna, den ovan nämnde Svea Rikes Förste, hade således sitt ”fasta residens” på Almare-Stäket, varifrån han vid minst två tillfällen ledde uppror mot den svenske kungen Karl Knutsson, vilken också avsattes, en gång efter att ha överrumplats av ärkebiskopens starkare trupper bara några mil från Stäket. Det var för övrigt denne Karl Knutsson som blev kung tre gånger, en talande illustration till oroligheterna i landet vid tiden för S:t Eriks Borgs blomstring.

En annan gång uppträdde denne ”Upplands-Bro-bo” så självständigt mot danske kungen Kristian I att denne kom hit, intog borgen och satte ärkebiskopen i fängelse i Danmark.

Den därpå följande ärkebiskopen Jacob Ulfsson, hade sådan makt att han kunde bannlysa och för en tid avsätta Sten Sture d.ä. Men denne kom tillbaka och tvingade ärkebiskopen till en uppgörelse, som stadfästes vid ett större folkmöte vid Kungsängens kyrka år 1502. ”Detta folkmöte har i historieskrivningen rönt hedern att räknas såsom en svensk riksdag.” Gå själv någon gång och titta på minnesstenen vid kyrkan.

S:t Eriks Borg ansågs också en gång som säkraste tillflyktsorten för några danska riksråd, som kände sig hotade av de fientligt sinnade svenskarna, och en dansk flotta fick sedermera gå in till Stäket och föra dem i säkerhet till Danmark.

Nästa borgherre, Gustav Trolle, förde en sådan politik att Stäkets borg för alltid kom att inlemmas i den svenska historien, men på ett mycket tragiskt sätt. Liksom de föregående ärkebiskoparna ställde sig Trolle på danskarnas och unionspartiets sida. När så småningom den nationellt inriktade politiken under ledning av Sten Sture d.y. segrade, blev Trolle avsatt och fördriven och ärkebiskoparnas stolta borg för alltid nedriven.

Men t.o.m. efter förstörelsen kom S:t Eriks Borg att påverka politiken och skriva ett blad i historien, som ingen svensk skolelev kunnat undgå att läsa, nämligen Stockholms Blodbad.

Som vi minns från skolan blev beslutet om rivningen fattat vid ett riskdagsmöte och bekräftat med ledamöternas sigill. Den främste undertecknaren var biskop Brask, som enligt en samtida uppgift placerat just ”en brasklapp” under sitt sigill, och som därmed klarade sig undan Blodbadet, när dokumentet kom i händerna på danske kungen som 1520 för tillfället hade den politiska makten. De övriga avrättades som bekant omedelbart efter en snabb rättegång, där den avsatte ärkebiskopen krävde gottgörelse för förlusten av Stäket.

Jag vill längre fram återkomma till en utförligare beskrivning av händelserna kring rivandet av borgen.

I stället finns det i detta sammanhang ytterligare några för oss Upplands-Bro-bor synnerligen anmärkningsvärda historiska fakta. Riksdagsbeslutet som var upphovet till Stockholms Blodbad, hade bara två ”protokollförda ärenden”, bägge med anknytning till vår bygd, nämligen rivandet av Stäkets borg och avsättandet av landets ärkebiskop, vilken som vi sett hade sitt fasta residens, d.v.s. ”var skriven”, i vår kommun.

Dessutom kallas riksdagsbeslutet i en redogörelse för den svenska riksdagens historia i samband med dess 500-årsjubileum, för ”det första kända egentliga riksdagsbeslutet i vår historia”.

Lägg inte bara märke till att ”Upplands-Bro” finns med i detta äldsta bevarade riksdagsbeslut, utan observera också att detta beslut är det första egentliga riksdagsbeslutet. Det skiljer sig nämligen från alla tidigare riksdagsbeslut genom att vara ett protokoll från ett möte, som enligt vår nuvarande terminologi, kan sägas ”ha utlysts i laga ordning”. Alla tidigare riksdagar och herredagar betecknas som ”sammansvärjningar”, därför att de som sammankallat mötena endast vänt sig till dem som ansetts pålitliga, men denna gång har kallelsen formellt omfattat samtliga befolkningsgrupper (ständer).

Denna för oss Upplands-Bro-bor så intressanta och för riket så unika riksdagsurkund, har således omfattat samtliga folkgrupper som hade beslutsrätt i Sveriges riksdag, och har på grund därav betecknats som Sveriges första egentliga riksdagsbeslut.

Vad står det då i riksdagsprotokollet? Det är mycket ordrikt men innehåller egentligen bara två beslut. Det första gäller slottet om vilket det sägs: ”... För den dråpliga (dödliga) skada och fördärv, som Sveriges innebyggare av Stäkets slott lidit har sedan det först byggdes, skall slottet platt i grund nederbrytas och till intet göras, så att härefter inrikes förrädare ej måtte där tillflykt taga ...”.

Det andra beslutet gäller ärkebiskopens person och orden lyder sålunda med något moderniserad svenska: ”...hava vi alla endräkteligen med ja och uppräckta händer svurit och lovat att aldrig i våra livsdagar hava honom för ärkebiskop här i riket ...”.

På grund av sin unika karaktär återges också protokollet oavkortat i det stora bokverket Sveriges Riksdag, Historisk och statsvetenskaplig framställning, utgiven enligt beslut av 1926 års riksdag. Detta verk är liksom många andra för hembygdsforskningen värdefulla avhandlingar skänkt till kommunen av framlidne hembygdsentusiasten Herman Svenngård. Är du intresserad av studier i hembygdens historia så rekommenderar jag dig att besöka biblioteket i Bro och ta del av dess hembygdssamling. Det är mycket ovanligt att ett kommunbibliotek är så välrustat med speciallitteratur som vårt.

Borgherrarna på Stäket var som vi sett mycket mäktiga ärkebiskopar. Bara för att de var kyrkans män, får vi inte tro att de levde i anspråkslöshet. Nej, tvärtom, här på Stäket utvecklades ett hovliv som i lyx och prakt inte på något vis stod de världsliga furstarnas efter. Det var snarare så att Sturarna som bekämpade ärkebiskoparna levde ett betydligt enklare liv.

Vid utnämningen av ärkebiskop, vilken gjordes av påven i Rom, togs mer hänsyn till politiska förhållanden än kyrkliga meriter. Gustav Trolle måste t.ex. ges dispens från den lagstadgade åldern av 30 år – han var bara 27, och hans prästerliga meriter var närmast obefintliga, men när nu inte hans far blivit vald till riksföreståndare, utan i stället Sten Sture d.y. vunnit allmogens förtroende, var detta ett sätt att ge släkten Trolle en maktposition.

Ytterligare exempel på ärkebiskopens världsliga makt var rätten för honom att omge sig med ett väpnat följe på inte mindre än 400 man när han färdades genom riket. En vanlig biskop fick nöja sig med ca. 30. Borgen hade också en fast besättning på 300 man. Nej, Gustav Trolle uppträdde mer som en revolterande storvasall än en kyrkans företrädare, och han förde ett lysande hov på modernt renässansmaner här på Stäket. Erik Dahlbergs kopparstick från 1600-talet visar ruinrester av byggnadsdelar som normalt ingår i en stor borgbyggnad, ett fyrkantigt kärntorn, palatsbyggnad och ringmurar.

Vi vet också att borgen var svårintaglig, och dessutom hade den försetts med ett namn, som skulle avskräcka en vidskeplig angripare. S:t Erik var ju ingen mindre än Sveriges skyddshelgon, vars borg man ju också mycket riktigt inte ostraffat kunde förstöra. Minns bara hur många som fick sätta livet till i Stockholms blodbad. Ja, Sten Sture själv utandades sin sista suck på Björkfjärdens is några kilometer väster om Stäkets ruiner, när han gjorde sitt sista försök att rädda fosterlandet efter sin allvarliga skottskada i striden mot danska kungen Kristian II.

Vad ligger då bakom citatet som inleder denna skildring av Almare-Stäkets historia, då det sägs att namnet möter oss redan ”i en tid då historien motvilligt lösgör sig ur sagans famn?”

Därmed åsyftas de isländska sagorna, närmare bestämt Snorre Sturlassons Ynglingasagan, som bland mycket annat berättar om den norske kungen Olov den Helige, som gjorde ett vikingatåg in i Mälaren omkring år 1000. Efter att ha skövlat Forn-Sigtuna hejdades han av befästningar vid Stäket och måste därför ”gräva” sig förbi, vilket i så fall skulle ha varit Ryssgraven.

Om denna händelse är historisk verklighet är osäkert, men in i historien träder i alla fall Stäket år 1187 med stor dramatik, ja, så stor att det ger ett visst eko ute i Europa. I en utländsk klosterkrönika kan man nämligen för den 12 augusti 1187 läsa följande korta notiser:

”Jerusalem ödelagt av sultan Saladin, ärkebiskop Johannes av Uppsala dödad vid Almarna, Sigtuna bränt!”

Här vid Stäket hade då estniska/ryska sjörövare överraskat försvararna, dödat Sveriges andra ärkebiskop samt fortsatt sitt plundringståg till Sigtuna. För att förhindra ett upprepande anlade man därefter en ny försvarsborg längre österut, på en holme som kom att heta Stockholm. Vår bygds centrala plats i den tidiga medeltidens historia blir uppenbar, när man betänker det faktum att Stäket vid denna tid var ”Mälarens lås”, en roll som alltså senare övertogs av slottet Tre Kronor.

Stäket har emellertid inte varit säte för ärkebiskoparna hela tiden fram till den slutliga förstörelsen. Kyrkan och Kronan har omväxlande stått som ägare. Kungen hade t.ex. en borg här på Engelbrekts tid. Men den brändes och ödelades på kungens egen befallning, för att inte den strategiskt värdefulla platsen skulle kunna utnyttjas av upprorsmakaren Engelbrekt.

Bättre läte vi Stäket brinna
än de svenske det av oss vinna
Ur Rimkrönikan

Rivningen av S:t Eriks Borg i Stäket
Efter Starbeck, Tunberg, Wieselgren

Här följer nu en mer detaljerad skildring av den sista fasen i biskopsborgens historia. Vi minns ju från det berömda riksdagsbeslutet att borgen varit utgångspunkten för en rad landsförrädiska handlingar, och därför skulle jämnas med marken, så att den aldrig på nytt skulle kunna bli en tillflyktsort för ”inrikes förrädare”.

Vi har ganska utförliga skildringar av händelserna närmast före och efter rivningen. Källornas tillförlitlighet är väl inte alltid den bästa. Man kanske både lade till och drog ifrån allt efter omständigheterna, när den segrande nationalismen i efterhand fick skriva sin egen historia. En spännande berättelse har det i alla fall blivit, och även den är ju en del av vårt historiska arv. Alla väsentliga fakta är troligen historisk sanning och det är väl mera vid värderingen av dessa fakta, som man kan känna en viss osäkerhet.

Året är 1516 och ärkebiskopen Gustav Trolle vill inte försona sig med riksföreståndaren Sten Sture d.y. Den yttersta orsaken härtill är att Gustav Trolles far ej utnämnts till riksföreståndare, som de Trolletrogna svenskarna hade hoppats, samt att Sten Sture i sin egenskap av riksföreståndare hade fråntagit ärkebiskopen inkomsterna från Stäkets län, d.v.s. Bro och Håbo härader (jämte Ärlinghundra). Vidare krävde han att Stäkets slott skulle indragas till kronan, kanske som en hämnd för att Gustav Trolle inte ville svära riksföreståndaren trohet, utan i stället stödde den danske kungen Christian II i dennes krav på överhögheten i Sverige.

S:t Eriks borg rustades nu upp med nya vapen, nya murar, mer förråd och större besättning. Samtidigt agerade ärkebiskopen politiskt. Han kallade samman sina trogna till en ”herredag” på Stäket, varvid man beslöt att verka för att få kung Christian till svensk kung.

När Trolle, trots uppmaning, vägrade att fullgöra sin tjänst i domkapitlet i Uppsala, och i stället förskansade sig på Stäket, belägrades detta av Sten Stures folk.

På nyåret 1517 hölls en riksdag i Arboga om Stäkets fortsatta öde. Ärkebiskopen, som var självskriven deltagare vid alla riksdagar, kom inte dit trots att han lovat detta. Man beslöt då att fortsätta belägringen av slottet och försöka upptaga nya förhandlingar med ärkebiskopen.

Redan den 13 januari kom Sten Sture till Stäket. Han sände genast några av sina främsta män som budbärare upp till slottet med begäran om ett samtal. Ärkebiskopen nekade emellertid till att förhandla med Sten Sture, och budbärarna bad honom då att inte som sina företrädare dra in danska kungen i sin uppgörelse med riksföreståndaren, utan följa riksdagens

beslut att fredligt uppge Stäkets slott och återgå till sin kyrka i Uppsala. Ärkebiskopens svar blev: ”Jag uppgiver inte Stäkets slott så länge hjärtat är helt i mitt bröst.”

Sändebuden måste återvända med oförrättat ärende, och dessutom avlossades slottets kanoner efter dem innan de hunnit utom skotthåll.

Snart fick man ytterligare bevis för ärkebiskopens landsförrädiska handlingar, och Sten Sture samlade då folk från hela mellansverige och ryckte fram mot Stäket för att tvinga Gustav Trolle till underkastelse. Denne sade sig nu vara villig till förhandlingar, men meddelade vid dessa helt fräckt att kung Christian förbjudit honom att uppge slottet till Sten Sture, och att danske kungen lovat att komma till undsättning före Valborgsmässan.

Ärkebiskopen fick oantastad återvända till sitt slott, men på natten anfölls det av bondehären. Anfallet misslyckades dock och många bönder blev kvar längs vallarna. Liken plundrades av slottsfolket, och fick inte tas om hand av sina egna förrän de börjat ruttna och uppätas av hundar, korpar och svin. Detta väckte stor förbittring bland den omgivande befolkningen och hos belägrarna.

Men Stäket fick ingen undsättning till Valborgsmäss. Ärkebiskopen tröstade sitt folk med att ”Till påsken kommer mina vänner från Danmark”. Tiden gick och ännu vid midsommar hade inga danskar synts till. Belägringen blev allt svårare att stå ut med, och Gustav Trolle lovade till slut att komma till förhandlingar i Sten Stures läger utanför Stäket.

Dagen för sammanträffandet var det slagregn och blåst. I två timmars tid väntade Sten Sture och hans män i hällregnet och hade inte en torr tråd på kroppen, när en skrivare från slottet kom och talade om att ärkebiskopen fått ett nytt brev från danske kungen, och att förhandlingar om att uppge slottet inte skulle tas upp förrän efter en månad eller sex veckor.

Och mycket riktigt. I början av augusti sågs fientliga skepp i Stockholms skärgård, och snart landsteg den danska hären på Djurgården och drabbade samman med Sten Strures trupper på nuvarande Östermalm (byn Vädla = Duvnäs i balladen om Sten Sture: Herr Stens visa). I den striden medverkade som bekant den unge Gustav Vasa såsom fanbärare (se Bäckström/Svedbom: Herr Stens visa). Enligt Starbeck hade förresten Gustav Vasa redan året förut utnyttjats av Sten Sture som gisslan på Stäkets slott medan ärkebiskopen förhandlade med honom. Om den minsta fara hotade ärkebiskopen skulle Gustav Vasa genast hängas utanför muren.

I slaget på Östermalm blev det fullständig seger för Sten Sture, och följaktligen omöjligt för Christian att hjälpa ärkebiskopen på Stäket. För att Trolle skulle se hur hopplöst läget var för honom, sändes några tillfångatagna invalidiserade danskar ut till Stäket.

Slottets folk ville nu inte längre kämpa för den övergivne ärkebiskopen utan bad honom att ge vika för riksföreståndarens krav. Men han trodde inte på krigsfångarnas äkthet, utan straffade i stället sina underlydande med svår tortyr. Inte förrän nya tillförlitliga underrättelser nådde honom gav han med sig, och lovade att återgå till sin kyrka i Uppsala och överge Stäket.

När nu Sten Sture gått segrande ur striden ville han inte släppa Trolle så lätt, utan lät svara honom ”att det talet skulle han förr hava fört, så hade mången man levat, som nu för hans skuld var död”. Vidare tillade han ”att efter det ärkebiskopen varit vållande till så många mäns död, och således en mandråpare vorden, vore han inte längre lämplig till ärkebiskop”. Alla tyckte som Sten Sture.

Ett riksmöte som kom att få stor betydelse för Almare-Stäket sammankallades till Stockholm i slutet av november. På Sten Stures lejd kom också Gustav Trolle för att försvara sitt handlande, men hans hånfulla beteende mot Sten Sture hade redan från början avgjort saken till Trolles nackdel.

Mötet kom att utformas som en rättegång mot ärkebiskopen för dennes uppenbart landsförrädiska handlingar, och det är den bevarade urkunden från detta möte som har betecknats som ”Sveriges första riksdagsbeslut”.

Ur riksmötets dom över ärkebiskopen kan följande citeras: ”För den dråpliga skada och fördärv, som Sveriges inbyggare av Stäkets slott lidit hava sedan det först byggdes, (det var den tredje ärkebiskopen som var landsförrädare) skall Stäkets slott platt i grund nederbrytas och till intet göras, så att härefter inrikes förrädare ej måtte där sin tillflykt taga”.

Och eftersom Trolle var befunnen landsförrädare ”hava vi alla endräkteligen med ja och uppräckta händer svurit och lovat, att aldrig i våra livsdagar hava honom för ärkebiskop här i riket, men han skall njuta sin lejd, som honom vår käre herre och hövitsman givit haver”.

Alla lovade också att inbördes bistå varandra om t.ex. påven skulle ingripa, för man hade på känn att beslutet inte skulle gillas av denne, då man ju faktiskt lagt sig i sådana kyrkans angelägenheter som valet av ärkebiskop och bestämmanderätten över kyrkans egendom. Som bevis för sitt löfte att hjälpa varandra undertecknade man dokumentet med ”hängande insegel”, och det var således under vaxkupan på detta sigill som biskop Brask, den främste av undertecknarna, lade sin berömda reservation, brasklappen som brukar återges med orden ”härtill är jag nödd och tvungen”.

I brev som i stort sett är avskrifter av beslutet, och som sändes till olika landsändar, framgår tydligt att Sverige hade väntat sig strid med Danmark. ”...Därför beder jag er uppå Riksens vägnar, ja, strängeligen bjuder jag er alla att ni förskaffar er goda värjor (= vapen i allmänhet),” skrev Sten Sture.

Ärkebiskopen återvände till Stäket, där han tänkte fortsätta att försvara sig. Belägringen intensifierades och hans eget folk gick emot honom, så att han till slut måste hålla sig dold på en holme intill slottet, en holme som än idag kallas Biskopsholmen.

Det var nätt och jämnt att Sten Sture kunde rädda honom till livet undan en upprörd allmoge. Han fördes till Västerås kloster, och S:t Eriks borg kunde nu rivas.

Som vi förstår behövde Stäket aldrig stormas, och när det slutligen revs fanns det av allt att döma inte kvar många värdeföremål. Man känner nämligen till att Sten Sture utfärdade en rad brev till alla dem som deponerat gods och pengar på slottet, och att han uppmanat dem att hämta sina ägodelar.

Att det var många som i stridens början ansett S:t Eriks borg som en säker tillflyktsort framgår av en uppgift från Trolle, som nämner att det förutom slottets besättning fanns 200 vänner och släktingar innanför murarna, men han nämner också att endast fem återstod efter mer än ett års belägring.

Man kan spekulera över vad som finns kvar under ruinkullen idag. Står man uppe på denna, kan man i bottnen på några gropar se de övre delarna av oskadade valvbågar, både i natursten och tegel, varför man antar att det kan finnas bevarade rum i kullen.

Man vet att f.d. ärkebiskopen, Jacob Ulfsson, uttryckligen varnade Sten Sture för att begå helgerån genom att förstöra det invigda kapellet och altaret med dess många inmurade reliker. Alldeles uteslutet är det väl inte att Sten Sture skonat dessa rum med tanke på att varken Trolle eller kung Christian II tar upp någon anklagelse för ett dylikt helgerån vid rättegången som föregick Stockholms Blodbad.

Finns det då någonting bevarat inne i den stora jordkullen? Kan man inte gräva ut den? Kan möjligen kullen innehålla resterna av kapellet? Eller blev detta förstört, när man långt senare plundrade ruinen på användbart tegel och jämnade de sista kvarvarande murresterna med marken? Att borgen inte blev totalt nedbruten från början framgår ju av Dahlbergs teckning från 1600-talet.

Vissa utgrävningar gjordes på 1870-talet, då man lär ha hittat en förbindelsetunnel i någon av vallarna, en tunnel som används av Verner von Heidenstam, när han berättar om belägringen av Stäket i Svenskarna och deras hövdingar.

Man anser sig emellertid ännu inte ha tillräckliga konserveringsmetoder, för att med framgång göra en utgrävning och blottläggning av kullens innehåll. Det skulle dessutom vara mycket kostsamt och tillgängliga medel måste användas till mer angelägna saker, och en

utgrävning skulle knappast ge mer kunskap om händelserna kring S:t Eriks borg, för man tycks veta ovanligt mycket om denna speciella plats.

Ur lokal synpunkt skulle det naturligtvis vara utomordentligt intressant med en utgrävning, och vi skulle få en högvärdig sevärdhet i vår kommun.

De fortsatta striderna med danskarna – Stockholms Blodbad

På sommaren 1518 var Christian åter i Sverige för att sätta sig i besittning av makten. Sten Sture mötte honom vid Brännkyrka, antagligen på det stora fältet där Mässhallarna ligger (22 juli 1518). Den ännu inte fulltaliga svenska styrkan lyckades efter en dags strid besegra den danska hären. Det berättas att det danska rytteriet drevs ut i ett gungfly.

Christian lyckades ta sig tillbaka till sina skepp. Men danskarna fick nu stark motvind och vågade inte gå till sjöss. När han nu hade ”både Gud och människor” emot sig, försökte han med en annan taktik: ”han ville handla vänligt med Herr Sten” och göra evig fred mellan rikena. Sten Sture blev nöjd med Christians fredsförsäkringar och sände faktiskt livsmedel till danskarnas läger.

Kungen ville ha ett personligt sammanträffande med Sten Sture, vilken måste övertalas att inte fara ut till lägret ”då han aldrig skulle komma i sådan måtto tillbaka igen, som han utreste”.

Kungen och Sten Sture skulle då träffas i Österhaninge kyrka om svenskarna sände sex högättade män som gisslan till de danska skeppen. När gisslan, däribland Gustav Eriksson Vasa, kommit ombord, lättade danska flottan ankar och avseglade med sin gisslan, som vi minns från historieböckerna i skolan.

Christian for hem till Danmark och rustade nu för ett nytt, avgörande anfall mot Sverige. Han allierade sig t.o.m. med kejsare Karl V, och fick av denne 300 000 gyllen för att kunna betala soldater från snart sagt alla länder i Europa. Dessutom lade kungen skatt på dansk kreatur, ända ned till höns och gäss (rumpeskatten) för att få medel till det avgörande slaget.

Sten Sture samlade en allmogehär och gick danskarna till mötes i Västergötland. De möttes på Åsundens is (vid nuvarande Ulricehamn) den 19 januari 1520. Redan vid stridens början sårades Sten Sture i låret av en kanonkula. Han föll av sin häst och man trodde att han var död. Han fördes bort i en släde. Hären upplöstes, och kung Christian kunde marschera vidare.

Sten Sture som var allvarligt skadad kunde dock ordna en försvarslinje i Tiveden (mellan Västergötland och Närke). I striden övergav den franska styrkan kung Christian, men framgången var fullständig för danskarna när en överlöpare visade vägen förbi de svenska förskansningarna och förhuggningarna.

Fortfarande allvarligt sjuk fortsatte Sten Sture mot Stockholm. Efter ett sista uppehåll i Mariefred for släden ut på Björkfjärdens is, där Sten Sture slutligen avled.

Som vi minns från historieböckerna misslyckades de sista försvarsåtgärderna. Stockholm intogs efter en tids belägring. Gustav Trolle blev på nytt ärkebiskop. Stockholms Blodbad följde, då de som varit ansvariga för Stäkets rivning och ärkebiskopens avsättning fick plikta med livet. Namnen fanns ju på det berömda dokumentet och biskop Brask klarade sig med hjälp av sin ”brasklapp”.

Stockholms Blodbad var alltså som vi sett en direkt följd av Stäkets rivning och ärkebiskopens avsättning – en mycket känd historisk tilldragelse har med andra ord haft sin upprinnelse i händelser som ägt rum i vår kommun.

Dessutom har dokument om händelserna i vår kommun av expertisen karaktäriserats som ”Sveriges första verkliga riksdagsbeslut”.

Några bemärkta kvinnor som haft anknytning till Almare-Stäket

Bertil Seth (1980)

Margareta – Kung Byxlös
Drottning Margareta (1353-1412), dotter till Valdemar Atterdag, och en av Kalmarunionens främsta förkämpar. Hon döptes av Albrekt av Mecklenburg till kung Byxlös, och historieskrivaren Ericus Olai beskriver henne som den ”de Danske vördade, men de Svenske höllo för en helvetets pina”. Genom reduktion kom Margareta i början av 1400-talet i besittning av Almare Stäkets slott, ett fäste i trä, uppfört på 1380-talet. Slottet användes till en början för sammankomster med rikets rådsherrar. I Riksarkivet finns bevarade brev från Rådsherrarna till Margareta, daterade Almare-Stäkets slott.

Filippa – engelsk kungadotter
Drottning Filippa (1393-1430) var dotter till Henrik IV av England och sålunda syster till Shakespeares hjältekung Henrik V. Vid 12 års ålder förmäldes hon med Erik (XIII) av Pommern, som var son till en systerdotter till Margareta och av henne utnämnd till nordisk unionskung. Genom gåvobrev, utfärdat 1420, erhöll Filippa Almare-Stäket. Slottet kom dock icke att användas av henne personligen utan blev säte för en av de många utländska fogdarna. I samband med Engelbrekts uppror mot kung Eriks och drottning Filippas förhatliga fogdevälde tvingades fogden på Stäket att bränna ner slottet innan Engelbrekts skaror hann fram.

Eva Ekeblad – potatisen och brännvinet
Grevinnan Eva Ekeblad (1724-1786), som var född De la Gardie, växte upp på Almare-Stäket som då ägdes av hennes föräldrar. Uppväxtåren sammanföll med Jonas Alströmers mångåriga försök att popularisera potatisen som föda. Folk var emellertid mycket skeptiska, bönderna vägrade att odla den och åt den endast då brist på säd förelåg. Eva, som på Almare-Stäket gjort åtskilliga experiment baserade på potatisen som råvara, lyckades successivt få fram produkter som bröd, stärkelse, puder och slutligen brännvin. Endast 24 år gammal lämnade hon år 1748 till Kungliga Vetenskapsakademien en redogörelse för sina försök med potatisen. Vid ett sammanträde i akademien tog excellensen Palmstierna upp frågan ”om icke akademien kunde kalla till ledamöter vittra fruntimmer, vilket lär förekomma i utländska societeter”. Bl.a. motiverade Palmstierna sitt förslag med att ett sådant inval skulle ”visa akademiens erkänsla och högaktning, vilket skulle uppmuntra hela könet, att närmare vara uppmärksamma uti varjehanda hushållsväsendets rörande”. Eva blev invald men bevistade aldrig sammankomsterna.

Det var just metoden att göra brännvin av potatisen som med tiden ledde fram till att denna rotfrukt gick mycket bra att äta. Man upptäckte nämligen att dranken var ett utmärkt kreatursfoder, och när folk kom underfund med att kreaturen mådde bra av dranken och ej blev sjuka, drog man den slutsatsen att då borde potatisen även kunna tjäna som människoföda.

Helena Charlotta – järnmonumentet i bokskogen
Helena Charlotta Åkerhielm (1786-1828), född af Ugglas, var enda dotter till dåvarande ägaren av Almare-Stäkets egendom, greve Samuel af Ugglas, som vid sitt köp av gården omkring sekelskiftet 1700/1800 gav huvudbyggnaden dess nuvarande utseende. Vid hans död 1812 ärvde dottern hela Almare-Stäket. I en skrift utgiven 1921 skriver Ernst Malmberg bl.a. följande om Charlotta Åkerhielm: ”Ängeln var det namn, varunder hon gick inom alla kretsar. Hennes umgänge sträckte sig från hovet och högsta societet till Stockholms glada och sorglösa bohèmvärld, men det var i synnerhet tidens intelligensaristokrati, som njöt av de sokratiska samtalen i friherrinnan Åkerhielms soffa. Landshövdingen greve Hans Wachtmeister talar i sina anteckningar om att hela sällskapet av komedici, dramatici och skönandar tillbragte i somras några dagar på Stäket hos friherrinnan Åkerhielm”.

Det var ursprungligen Esaias Tegnér som kallade henne för ängeln i en dikt som han tillägnade henne. Efter hennes död lät maken, friherre Gustaf Fredrik Åkerhielm, resa ett monument till hennes minne. Ena sidan har inskriptionen: ”Sannare tårar än saknaden ägnar hennes minne uttryckte aldrig människohjärtat, ty huldare maka, säkrare vän, ädlare människa än hon har jorden icke burit”. Monumentet kan beses i den planterade bokskogen mellan huvudbyggnaden och ruinholmen.

Almare-Stäkets herrgård (1980)
Det nuvarande Almare-Stäket ligger inte på samma plats som medeltidens borg. När Gustav Vasa reformerade kyrkan innebar det bl.a. att många kyrkliga gods lades under kronan, och så blev fallet med Almare-Stäket, som alltså kom att bli kungsgård. Johan III, en av Gustav Vasas söner, gav emellertid gården som belöning åt en man som gjort honom och landet stora tjänster. Mannen hette Willem Boy och var nederländsk skulptör, målare och arkitekt. Han hade anlitats av Johan III för många slotts- och kyrkobyggen, t.ex. förbättringar av Tre Kronor, byggande av det gamla Drottningholm och nuvarande Jacobs kyrka i Stockholm. Vidare gjorde han Gustav Vasas sarkofag i Uppsala domkyrka och flera berömda porträtt av Gustav Vasa och hans söner.

Willem Boy fick kungens uppdrag att bygga ett hus ”ther uti wij kunne haffue wårtt nattläger ther så behöfues”. Detta hus antas ingå som mittparti i den nuvarande herrgården. Egendomen gick sedan i handel mellan många ägare under 1600- och 1700-talen. Sedan Samuel af Ugglas, landshövding i Stockholms län, köpt gården 1799 har den gått i arv. Han lät riva den förfallna herrgårdsbyggnaden och gjorde i stället om ena flygeln till bostad åt sig. Det är den byggnaden som idag är huvudbyggnad, och den har i stort sett kvar sin utformning från 1800-talets början.

Minnesstenarna på Järfällasidan (1980)
Minnesstenen från brobygget 1804 placerades rakt i blickfånget för den som färdades över bron. På motsvarande ställe på Järfällasidan står två minnesstenar från 1700-talet. De har naturligtvis också stått där man inte kunnat undgå att se dem. Från början har de följaktligen inte stått på sin nuvarande plats eftersom de tillkom före stenbron (1804).

Den vänstra stenen är beskriven i Fischerströms berömda mälarbeskrivning från 1785 såsom en marmorstod stående vid färjeläget – således i närheten av landsvägs- och järnvägsbron – och enligt en karta från 1753 norr om detsamma, alldeles invid ”Herr Grefvens och General Adjutantens kroghus”.

Var den andra stenen stått är i skrivande stund ej känt, men den har tydligen inspirerat af Ugglas till den inför kungligheten underdåniga texten. Höga stenens text lyder nämligen: Till vördsamt minne af Svea Rikes kronprinsessa Sophia Magdalena, som vid ankomsten ifrån Danmark reste genom Stockholms län den XXVII october 1766 och gladde hvar innebyggare, uppreses denne sten af Friherre Carl Gustaf Liewen år 1769.

”Marmorstodens” text lyder: Åhr 1744 då Swerige gladdes öfver prints Adolph Fredr. Sweriges arffurstes gifte med printsessan Lovisa Ulrica av Preussen, restes detta skiliemärcke emellan Stockholms och Upsala lähn af T Ankarcrona landshöfdinge.

Vägproblem på Stäksön. Ur ”E 18 i gamla tider”/Vi skriver i Upplands-Bro nr 23, 1980
När Stockholm på 1600-talet blev landets huvudort kom landsvägen därifrån till det malmrika och betydelsefulla Bergslagen att gå rakt genom Upplands-Bro. På grund av omgivande vattenleder var man tvungen att lägga vägen över Stäketsön/Kungsängen och Kalmarsand och på bägge platserna var terrängförhållandena extra svåra.

Stäkets färja var på sin tid – före 1804 – landets viktigaste. Ett flertal brobyggen genomfördes på 1600-talet, men broarna var till hinders för den viktiga sjötrafiken till Uppsala, och de spolades för övrigt bort av vårfloden. T.o.m. färjan slets en gång med av is

och vattenströmmar och kunde på en veckas tid inte återföras trots ”Tusende mans arbete” enligt en notis i Inrikes Tidningar 1780.

Problemen var dock ännu större vid Ryssgraven. Där fanns visserligen en liten bro – någonstans långt under nuvarande järnvägsbanken – men på bägge sidorna var branta backar. Den ”Elaka och mycket namnkunniga Stäksbacken” var obrukbar för resvagnar, när sådana började användas på 1600-talet. På regeringens initiativ byggdes Dalkarlsbacken och den fick göra tjänst i 200 år. ”Den torde ha varit en av de svåraste i landet och omnämnes i åtskilliga reseberättelser” sägs i En vägbok för Uppsala län 1936. Carl Jonas Love Almqvist kallar Dalkarlsbacken ”en rysansvärd utförsbacke” i ”den fruktansvärda branten”.

Sedan en diligens stjälpt utför branten i mitten av 1800-talet, byggdes nästa Dalkarlsbacke, men den kunde inte tillfredsställande klara biltrafiken, utan ersattes omkring 1935 av en ny backe – ett på orten välbehövligt nödhjälpsarbete.

Dalkarlsbacken (Ur Hembygdsprojektets ”pendeltågsläsning 1978)
När tåget lämnat stationsområdet får man klart för sig vilka svårigheter väg- och järnvägsbyggare haft med de höga bergen på bägge sidorna om Ryssgraven. Just till denna plats – det knappt 200 m breda och sanka näset – har landtrafiken varit koncentrerad sedan urminnes tider, eftersom det är den enda möjliga vägsträckningen norr om Mälaren för såväl järnväg som landsväg. Det gick väl an så länge man gick eller red till häst, men att ta sig upp på andra sidan Ryssgraven med vagn var mycket svårt. Under Sveriges stormaktstid – på 1600-talet – måste emellertid rikets tjänstemän kunna färdas ståndsmässigt mellan Stockholm och Bergslagen, och därför blev den ”Elaka och mycket namnkunniga Stäketbacken” föremål för regeringens intresse.

De få skattebönderna i Bro härad kunde inte på egen hand bygga en farbar väg upp ur Ryssgraven. Som det första statliga vägprojektet byggdes därför år 1665 den s.k. Dalkarlsbacken. Namnet fick den därför att regeringen beordrat Dalaregementet att sända 200 man som arbetsfolk. Dalkarlarna anlade en 200 m lång stödmur längs bergssidan, så att vägen kom att gå på en sakta sluttande hylla uppför berget.

Om du gör en promenad uppför den 300 år gamla vägen, så kan du känna lite av historiens fläkt, eftersom just på denna hylla gick Karl XII:s liktåg fram. Här färdades också vandrande gesäller liksom bönder på väg till marknaden, och högreståndspersoner i fina resvagnar har stigit av för att underlätta för dragdjuren i den långa backen.

Men tänk också på att vägbyggare ofta gör åverkan där de drar fram. Så blev fallet även när Dalkarlsbacken byggdes, för ”en märckwärdig Runeristning uthuggen i Hellebärget blev av wägrödiare wid wägens upphögning aldeles med iord och rijss betäckt”. Runtexten avritades dock av en Upplands-Bro-bo och finns nu som dekoration i Ekhammar skolans vestibul.

När du går tillbaka från din promenad i 1600-talet kan du ta vägen genom 1800-talet. Då hade man lärt sig att spränga i berg och 1850-talets Dalkarlsbacke går i den stora ravinen ut på 1930-talets asfalterade väg. Även 1900-talets Dalkarlsbacke var till bekymmer för de vägfarande, särskilt vintertid när långtradarna ställde sig på tvären nere i Ryssgraven. Inte förrän motorvägen var färdig blev man kvitt ett tusenårigt vägbekymmer.

Ryssgraven
Man vet inte säkert varifrån namnet kommit. Vattnet norr om Ryssgraven kallas Ryssviken, och det kan ha uppkommit av fiskredskapet ryssja. I dalbottnen fanns emellertid, innan motorvägen byggdes, något som ibland tolkats som en kanalanläggning. Någon fungerande kanal finns dock inte beskriven någonstans. Det har sagts att ryska fångar skulle ha arbetat här, men det är knappast troligt eftersom krigsarkivets förteckning över krigsfångars arbeten inte nämner platsen.

Enligt en av våra äldsta skriftliga källor tvingades en vikingaflotta år 1007 att ”gräva sig” ut ur Skarven på denna plats, eftersom Stäkets fäste under deras härjningståg mot Forn-Sigtuna fått ansenlig förstärkning. Denna händelse kan möjligen förklara uttrycket ”graven”.

180 år senare vet vi att vikingar från öster totalförstörde Sigtuna. Det är möjligt att även dessa vikingar – ryssar/ester – tvingats ta sig ut ur Mälaren samma väg och på så sätt gett upphov till namnet Ryssgraven.

Den försvunna runristningen vid Ryssgraven
Runstenarna ställdes ofta upp längs färdvägarna, där de lätt kunde ses av de vägfarande. Man vet att en runristning funnits vid det smala sundet, och därav förstår vi att en landsväg bör ha gått fram djupt nere i dalen redan på 1000-talet. Texten var utformad som på en typisk runsten, men den var direkt inhuggen i berget. Vid en av de första fornminnesinventeringarna i början av 1600-talet ritades den av och texten löd: Ingerun, Hårds dotter, lät rista runorna efter sig själv. Hon ville fara österut och ut till Jerusalem. Fot ristade runorna.

Stäkets bro (Ur ”pendeltågsläsningen” 1978)
De broar som byggdes under 1600- och 1700-talen blev aldrig gamla. De förstördes av de strida vårströmmarna eller av isen. De var också svåra att bygga eftersom de måste göras öppningsbara för att inte hindra sjötrafiken till och från Uppsala. Före järnvägarnas tid skedde ju alla tunga transporter på vattnet.

Bron som skulle ersätta Stäkets färja var liksom Dalkarlsbacken en angelägenhet för regeringen. Axel Oxenstierna behövde komma snabbt fram på sin färd mellan Stockholm och Tidö. Brobyggnadsuppdraget gavs åt samme man, som med sådan framgång ersatt Brunnbäcks färja över Dalälven med en träbro.

Bron stod färdig 1635 men redan 1641 var den borta. Inte förrän 1804 byggdes en stenbro, vars fundament ännu finns kvar alldeles intill ruinerna av biskopsborgen på Stäketholmen. Men stenkistorna var så stora att de hindrade vattenströmmen och orsakade översvämningar. 1863 byggdes en ny landsvägsbro på den nuvarande platsen.

Stäketsöns geologi (1980)
Ett mycket stort antal s.k. ändmoräner går i öst-västlig riktning över ön. Somliga är ganska korta, men många har en längd av några hundra meter. De flesta innehåller stora mängder sten i flera lager. På några ställen är stenblocken mycket stora och bildar nästan oöverkomliga vallar, särskilt ca. en kilometer söder om Dalkarlsbackens restaurang.

Vid öns högsta punkt (44) strax söder om 1665 års Dalkarlsbacke finns ett s.k. stentorg – på geologiska kartan (1965) markerat som klapperstensfält. En halv kilometer norr om restaurangen finns ett ovanligt stort s.k. flyttblock med en höjd av drygt 7 m – längd och bredd är 12 m x 6 m.

Ön är ett av de mest utpräglade moränområdena på kartbladet Stockholm NV. Som morän betecknas en istidsbildning bestående av osorterat material som burits till platsen av inlandsisen. Uppkomsten av ändmoräner – förr kallades de ofta årsmoräner – anses numera hänga samman med inlandsisens s.k. ”kalvning” i det forna ishavet. När således stora isstycken bröts loss ut landisen – på vissa ställen skedde det tydligen oftare – lossnade de infrusna stenblocken och sjönk till bottnen. Isberg ”fyllda” med sten kan också ha ”strandat” på de högsta punkterna i terrängen, och när de smält har stenarna blivit kvar.

Vi skall också ha i minnet att över allt det osorterade moränmaterialet lagrades också ishavslera till att börja med, men den har försvunnit från platsen allteftersom strandlinjen sänkts och ytvattnets bränningar spolat bort det lätta lermaterialet liksom eventuell sand och lättare grus.

Vi skriver i Upplands-Bro 28
Erik Rexhammar

”Rom-mor” – Brotraktens kloka gumma

I slutet av 1920-talet och i början av 1930-talet genomgick landet en svår kris, som var mycket värre än den som råder nu. Det var stor arbetslöshet, i synnerhet inom industrin.

På Horndals Bruk i södra Dalarna var det många som var utan arbete, men jag tillhörde de lyckliga som hade ett jobb. Jag trivdes dock aldrig i detta bullrande arbete nere i järnverket. Jag var aderton år och insåg att detta inte skulle bliva min framtid. Men det tyckte inte min fader om, enär han arbetat inom järnindustrin i nära femtio år sedan han som 12-åring började på Gammelkroppa Bruk, som är beläget inte långt ifrån Filipstad i östra Värmland.

Efter mycket tjat från min sida ansåg han att jag kunde pröva på, ty jag skulle nog snart vara hemma igen. Hemma hade vi en villa med stor trädgård med mycket köksväxter och potatis och vi sålde en hel del och de extra pengarna kom väl till pass. Trädgårdsskötsel hade jag ett stort intresse för och tyckte det var roligt att hålla på med.

En annons i mitten av april 1930 i Stockholms-Tidningen om en ledig plats som trädgårdsdräng svarade jag på ”på en mindre gård i Mälardalen över sommaren”. Efter någon vecka fick jag svar att jag kunde få platsen. Min blivande arbetsgivare var direktör Sven Ohrstedt, ägare till Rättarboda gård i Bro socken.

Direktören hämtade mig på Centralen i Stockholm med sin bil och det var lördagen den 5 maj 1930. Jag tyckte om min chef och trivdes bra med honom och min vistelse där blev till den 1 maj 1937, då jag slutade för att på ett annat sätt planera för min framtid. Men vi höll kontakten med varandra under åren ända fram till hans död.

Vad som mest tilldrog sig min uppmärksamhet var den stora slätten och gårdarna – och en viss saknad kände jag efter de blånande höjderna därhemma och de stora skogarna. Men min faders ord gjorde sig alltid påminda: ”Åk du, du är snart hemma igen” och nog sjutton skulle jag visa motsatsen.

Lördagen den 5 maj, då jag åkte genom Bro samhälle, såg det lite annorlunda ut. Den mesta bebyggelsen låg kring vägen som gick förbi stationen, stationshuset med sin lilla vackra park med gångar, trädgårdssoffa och små blomsterrabatter. Alltsammans sköttes mönstergillt av en stationskarl vid namn Olsson. Han bodde i en liten banvaktsstuga, som låg öster om stationshuset.

Hans egna trädgårdssängar var ett mönster i den vägen av reda och ordning. I dagligt tal kallades han för ”Stations-Olle”, då visste man vem det var. Det var egentligen inget öknamn på personen ifråga utan det kom sig av att det ju var så många som hette Olsson.

Två diversehandlare fanns det, Viktor Jonsson och Boije. Mejeriet låg på vänster hand när man kommit över järnvägen och på andra sidan om ån höll man på att riva en stor timmerlada. ”Det är Å-ladugården, som greve Sparre river, timret är kärnfriskt och Skansen i Stockholm har köpt virket för att hava vid reparation av sina gårdar däruppe”, upplyste direktören när vi åkte förbi.

Tre märkliga saker fick jag så småningom se, som jag aldrig sett förr: en stor runsten på vägen till kyrkan, en stor gravhög benämnd ”Assurs hög” och en livs levande greve, Johan Sparre på Brogård! Jag hade läst om Selma Lagerlöfs alla grevar och grevinnor i ”Gösta Berlings saga”, månntro om detta var sant att det rann blått blod i deras ådror – i min hemtrakt fanns det inget sånt folk – det måste nog inte vara sant det där?

Så småningom blev jag bekant med sockenborna och trivseln var mycket stor och är så än idag. Jag måste besöka skomakare Hedström nere vid stationen när skorna gick sönder. Han kunde väl vara så där en sjuttio år, och bodde i ett par rum, varav det ena var hans verkstad. Villan var rödmålad med vita knutar och bar namnet Tuna om jag inte minns fel.

Hedström var mycket beläst, idkade också biskötsel och berättade gärna om gamla tider. Han var en stor berättare, hade bra minne och när han märkte att jag också hade ett visst

intresse för det som varit en gång så blev mitt besök hos honom, när jag hämtade mina skor, både en och två timmar långt.

En gång vid mitt besök hos honom frågade jag om han hade något emot att jag nedskrev hans historier men han tyckte inte de var så märkliga, ”men om jag tyckte att de skulle vara så intressanta, så gärna för mej”, sade han.

När jag efter så många år sitter och bläddrar i mina anteckningar daterade 23 oktober 1931, så finner jag att det rör sig om traktens s.k. ”Kloka gummor”. Det fanns två stycken, ”Rom-mor” och ”Mor Karlsson i Nybygget”. Den förra var mest omtalad och den andra skulle man akta sig för att förarga för hon kunde sätta på folk sjukdomar o.dyl. Hon kunde gå ned till bygden med sin mjölkkruka och ”be så innerligt ödmjukt att få en skvätt mjölk”. Var det så att man satt och mjölkade när hon kom och man talade om för henne att man inte hade mer mjölk än man själv behövde, kunde hon med ett elakt skratt visa hur kon mjölkade blod. Man måste då giva henne en skvätt och då mjölkade kon riktig mjölk igen.

Däremot gick Rom-mor fri för sådana historier. Stugan som hon bodde i kallades för Rom. Det var så sent att det var modernt att kalla sina torpställen för namn på europeiska städer, t.ex. London, Paris, Prag osv. Det var visst landshövdingen Josias Sparre, som gjorde namnbytet. Vad hennes riktiga namn var kom inte Hedström ihåg och ingen visste det heller riktigt, men eftersom hon bodde i stugan så blev det Rom-mor. Färdades man vägen till Håbo-Tibble så låg den på höger sida, strax innan man kom till Norrboda. Den var en typisk stuga för trakten, vitrappad med tjärade knutbräder. Jag minns stugan väl och den siste som bebodde den var en snickare med stor familj, som hette Johansson. Han var lite av tusenkonstnär, gick omkring och slaktade o.dyl. i socknen. Stugan är numera riven men en annan står där, byggd i senare tid.

Skomakare Hedström själv var född i en stuga, som låg mellan Svartkärret och Sandhagen och den finns ej mer. Fadern var också skomakare och hade lärlingar inneboende.

”Det kunde vara någon gång på 1870-talet”, berättade Hedström, ”som vår slaktfärdiga gris blev sjuk. Han låg i stian och flämtade och ville inte äta. Man hade stora feta grisar på den tiden och han vägde säkert över hundra kilo. Det var i november det här och man vet vilken stor katastrof det skulle ske om grisen dog. Det skulle bli dåligt med julmaten och hela vintern förresten. Goda råd voro dyra och jag fick springa genvägen över gärdena till Rom-mor och be henne komma hem och titta på grisen. Jag kunde väl vara så där en tio, tolv år. Gumman var hemma och när jag uträttat mitt ärende tog hon på sig en vit halsduk och följde med mig. Hon hade ett godmodigt och fryntligt ansikte, grått hår och små bruna ögon.”

”Vi skall nog göra grisen bra, ska du se gosse”, sade hon.

När vi kommit halvvägs stannade plötsligt Rom-mor och pekade på en sten. ”Se här har de tappat trollsmör, nu förstår jag att det är en trollkärring som varit framme och gjort grisen sjuk!”

Hedström kunde inte se något särskilt på stenen men han teg, han tyckte det var bäst så. Snart var de nästan framme och Rom-mor stannade ånyo och pekade på vägen. ”Här du, har vi trollsmör igen, men vi skall visa dem att de inte har nån makt med Rom-mor!”

”Men nu pojke, skall du höra på mig riktigt noga. Du går fram till grisen där han ligger och slår tre slag med din mössa på huvudet. Då rusar grisen upp och ut, ta och öppna alla dörrar för honom. Så går grisen in igen och lägger sig och du går på nytt in och slår med mössan tre slag på honom och han rusar då ut igen och sen är han bra. Men gå ut och säg att de håller undan ungarna så grisen inte springer på dom!”

Och Hedström gjorde som gumman sagt.

Utanför hade hela familjen samlats med självaste mäster, mor i huset, hela unghögen och lärlingarna. Mor satte på kaffepannan fast det var mitt på dagen och Rom-mor fick ett tjog ägg, en limpa och en tolvskilling för besväret och ute såg vi grisen stå och gräva med trynet i nässelhögen.

Ja, detta var skomakare Hedströms berättelse om hur deras gris blev botad.

Freddy Saavedra

Då jag bytte land

Cuando yo llegué a Suecia me sentí raro porque no tenia a nadia con quien jugar. Cuando yo llegué era invierno y allá era verano. Después como a 2 semanas más tarde empecé a salir. Solo caminé hasta gue empacé a conocer. El primer dia gue fui a la escuela me sentí raro porque no sabía el idioma y tenía qeu estar sentado todo el día sin hacer nada. Después supe sueco y pude hablar con mis compãneros.

När jag kom till Sverige kände jag mig konstig eftersom jag inte hade någon att leka med. När jag kom var det vinter här, där borta var det sommar. Sedan, ungefär 2 veckor senare började jag att gå ut. Jag bara gick tills jag började att känna till omgivningarna. Första dagen som jag gick till skolan kände jag mig konstig då jag inte kunde språket och måste sitta hela dagen utan att göra någonting. Sedan lärde jag mig svenska och kunde prata med mina kompisar.

Vi skriver i Upplands-Bro 28

Oskar Åkestad

Småbåtshamnen vaknar

Diket som tar överskottsvatten från sankmarkerna vid Brogård och Nygård vidgar sig till en liten å just innan det slutar i Brofjärden.

Kooperativa förbundet äger marken kring vattendraget men vem som äger själva vattnet torde bli svårare att reda ut. I alla fall hyr KF ut åmynningen till Bro Sportfiskeklubbs Båtsektion. Klubben har där en lugn och väl skyddad tilläggsplats för ett sextiotal fritidsbåtar. De flesta är i 5-metersklassen eller strax därunder. Ett tjugotal båtar är större och av dem närmar sig några tiometersgränsen. Bland de större finns flera vackra träbåtar i furu eller importträ, som vårdas väl av sina ägare.

En klubbstuga, en paviljong med öppen spis och en lada för pallvirke, förråd och toalett hör till denna hamnanläggning.

På senhösten saktar liv och rörelse av och framemot jul har tystnaden blivit total. Mindre plastbåtar, utan vind- och regnskydd, har blivit vända upp och ner och ligger där med bara rimfrost som täckelse. De ser ohyggligt frusna ut, så de nästan väcker medlidande. De stora båtarna, som inte går att vända så kölen kommer upp, har det bättre. Åt dem byggs presenningshus, som lyser i granna färger och ger intryck av omboning, skydd och värme.

Denna färgglädje kan vara till tröst för besökande under dystra vinterdagar. Hålla hoppet vid liv att denna tysta, bottenfrusna plats skall vakna och bli full av liv och rörelse så snart solen återkommer.

Visst finns det ”båtfolk” som så älskar sina farkoster, att de trots kyla, hård vind och snödrev söker sig till dem på julaftonskvällen och i kajuta och hytter värmer och äter skinka, lutfisk och gröt sjungande ”snart slipper vi hjul igen”. I KF-hamnen har jag inte träffat dem, kanske för att jag inte varit nere och sett efter. Men de finns. Var så säker.

Medan snön ännu låg kvar, långt före påsk, började de ivrigt väntande att dra sig mot hamnen. Fick ingen ro förrän de kommit ned och tagit sig in under ”vinterkappan” och känt och nosat på sitt skötebarn. Övertygat sig om att allt stod väl till. Då först blev de som människor mot omgivningen hemma och borta. Då vågade ungarna åter slå på musikanläggningen för fullt och hustrun sätta en kaffekopp på fat utan mjukt mellanlägg.

Det där sista om hustrun är förresten inte regel utan undantag – det finns ”båtfrälsta” fruar, minst lika tokiga efter fernisslukt och av fartstänk halvsura textilier.

Några gånger har jag denna vinter sett till vår båt. Den ringa snömängden har gjort det lätt att ta sig ner. Och den tiden isen var säker för bilfärd på Mälaren kunde man ju ta två ärenden i samma svep. Båttillsyn och fiskefärd. ”Få två flugor på smällen”, som någon sa.

I sällskap med påsken kom våren detta år. Men då hade KF-hamnen redan vaknat. Medlemmar som ”känner” för sina båtar har redan varit nere och lättat på vinterklädseln. Strukit, känt och synat för att upptäcka vad de anat men inte säkert vetat i höstas. Nagelfarit alla skavanker för att beräkna inköp av redskap och material för vårutrustningen.

Påskonsdagsdymmeln hade slagit till mot mitt högra knä, så april var nästan halvliden innan jag kunde ta mig ner till hamnen. Då var de verkliga entustiasterna redan komna halvvägs. Mats Heneskär, den stora norrbottningen med trygga rösten, hade just kört bort ställningsvirket och börjat skrapa på gråfläckar i fernissan på sitt mahognyskrov. Han såg bekymrad ut och påstod att det nog fanns fler.

- Börjar man bara söka, så nog hittar man ställen, sa han.

Längre ner, mot upptagningsplasten satt Torbjörn Carlsson på huk och värme vatten. Med hjälp av några stenar och ett fälgkors hade han fyr under en kastrull. Det såg ut som han kokte kaffe men han sa, att det bara skulle bli tvättvatten för båten.

- Är du så noga, att du värmer vatten för båttvätt, frågade jag.

- Ja, jag har fått trassel med ryggkotorna och har god tid att pyssla, svarade han och la mer gräs och pinnar på elden.

Strax intill stod Sjöströms stora träbåt, nästan färdigskrapad.

- Ja, de har jobbat hårt, sa Mats. Bägge två har skrapat och gnott i timmar.

Mer behövde han inte förklara. Jag förstod väl, att det behövs både energi, kraft och tid för att befria ett så pass stort träskrov från gammal hård färg. Ett jättejobb. Men de är ett flitigt par: Anita och Sven.

Bredvid deras båt ligger Arvi Nykänens järnfarkost. Av 5 mm stålplåtar är den byggd. Svetsfogad. Sedan den kom till hamnen har den växt både på längd och höjd. Ett stort jobb ligger redan bakom och ”gud vet” om inte ett ännu större återstår för att få den som ägaren vill?

Plötsligt slår det mig: det här är ju en ”Älvsnabbshistoria” i miniatyr. Får bara Arvi den färdig till nästa världsbråk blir den rekvirerad till det flytande Mälarförsvaret. Förses med en lätt kanon på fördäck och får ligga utanför Västerås, Nyby och Gripsholm och försvara.

Passa dig Arvi, och måla föralldel inte i grått när tiden är inne. Älvsnabben var från början inte alls tänkt som ”örlogsman”.

Det börjar bli varmt nere bland båtarna för inga moln hindrar solen och dagen är vindstilla. Så varmt att jacka och mössa måste av när jag knallar vidare mellan flytetygen.

Nils Erikssons snipa med styrhytt ligger till synes alldeles färdig för sjösättning. Blänkande ren och fin både utanpå och inuti.

Vid husbåten, som tillhör Rolf Hellman, måste jag stanna till ett tag och beundra. Den ser både ändamålsriktig och hemtrevlig ut.

- Ja, en sån vore nog inte dumt att ha, säger Torbjörn, som kommer knallande mot sin bil. Tänk, ett fritidshus, utan att behöva jobba på tomten.

- Ja, och ny tomt kan man få varje dygn utan besvär med tillstånd och lagfart, fyller jag i.

Nu måste luften i alla fall ha rört sig något för ta mej sjutton, sticker inte tjärdoft i näsan.

- Känner du vad det luktar, frågar jag Mats.

Han sniffar och vet genast besked. Jo, det är från Yrjö Lennerös träsnipa det kommer, säger han.

Vi går och tittar. Ja, sannerligen. Den vackra träbåten är i botten och ett par bord uppåt struken med riktig, gammaldags trätjära.

- Ja så där strök vi både båtar, timmerkälkar, arbetsvagnar och en del annan redskap hemma förr, säger Mats och ser ut att fastna långt borta i sina minnen.

Jag förstod honom. Alldeles. Det var så bekant.

Framåt vägen är också Hans-Erik Nystroms rejäla träbåt på väg att bli sjöklar, med Sune Montonens skepp ännu är kvar i sitt ”hus”. Ett stabilt byggnadsverk med räta linjer.

En av ”Ekarna” har en träbåt, som jag aldrig kan passera utan att stanna upp och ägna intresse. En gammal livbåt, som gör skäl för namnet. Åtminstone ”livar” det upp att se den. Det är ett bra och lite annorlunda inslag i raderna av konfektionsbyggen. Tyvärr är den ännu svept i sin vinterdräkt.

Bredvid en av de ännu sovande farkosterna ligger en leksaksbåt. Kanske en fot lång och rödmålad. Det ser ut som om den större fött under vintern. Fått barn, som björnarna på Skansen och gått ut i vårsolen.

Både vid långa och korta bryggan är nya plastpålar nedslagna. Ytbehandlingen blänker i solen och berättar, att de här kommer inte att murkna. Inte ruttna bort som de gamla i trä. Och kostnaden – ja den har varit beräknad och anslagen alltsedan årsmötet.

Naturligtvis måste jag titta in i klubbstugan. Den har fått ett nytt bord åt råttorna att dansa på. Nå, råttorna syns mest ha ägnat sig åt stoppmöblerna. Där fanns spår av deras framfart, men inte så farligt med tanke på att de haft en lång vinter på sig.

Blir bara nyuppfyllda planen mot vattnet tillslätad, ytberedd och gräsbesådd får nog medlemmarna det angenämt när de kommer till sina båtar i hamnen denna sommar.

Vi skriver i Upplands-Bro 28
Pernilla Andersson

Fotboll

Jag är 9 år. Jag spelar fotboll, jag är målvakt. Det är roligt. Man får åka bort mycket och spela. Våran tränare heter Hans-Åke. Han är jättesnäll. Vi kom etta en gång, när vi spelade fotboll.

På träningarna får man träna på olika rörelser som är bra för kroppen. Man får springa och röra på fötterna och huvudet. Man behöver röra på kroppen väldigt mycket för man kan bryta saker i kroppen om man inte är mjuk i kroppen. Det kommer ni att få veta om ni börjar spela fotboll.

Min bästa vän Jenny hon är målvakt till ett annat lag. Det heter flickor e 1. Dom har samma lagledare som jag. Dom är födda år -70 men det lag som jag är med i är födda år –71. När man spelar fotboll så får man åka bort mycket, som jag berättade om förut. Det lag som jag är med i brukar åka bort mycket. Vi har kommit till final. Jag hoppas att vi vinner den matchen för då har vi vunnit 2 gånger. En som kallas Tårtan brukar följa med ibland och en som heter Rejo har följt med en gång.

När vi har träningar brukar vi få spela en träningsmatch. Det är roligt tycker jag, då får jag stå målvakt till ena laget och Jenny till det andra laget. Det är roligt tycker jag, fast inte när man gör illa sig. Min lagledare säger att vi måste komma på träningarna om man är hemma och är frisk. Men om man är dålig så behöver man inte komma. Men om man är frisk och kan komma och inte gör det så pratar han med den som inte kom och då får hon eller han tala om varför hon inte kom och sen är det bra igen säger han. På vintern så tränar vi inne men på våren så tränar vi ute.

Elsa Wahlberg

Kaffegäster från Stiftelsen

Vi ser dem var morgon när kaffet är klart,
som dom sveper i sej med glupande fart.
Sen ut för att jobba i sitt anletes svett.
(Tat lugnt kära vänner, tat inte så hett).

En kallar dom Enta, fast han heter Enn,
så kommer tvåan och han heter Sven.
Sen kommer Lennart och han var lite skraj
för han kunde inte se skymten av Kaj.

Men Svante sa lugnt att han kommer nog strax,
bara han hittar sin bortsprungna tax.
Och just då så kom han och törstig han var,
för när dom hade gått så fanns ingenting kvar.

Så går hela veckan från morgon till kväll,
så livet för dom verkar ren karusell.
Ty allt ska dom laga och allt ska dom sköta,
och kommer en regnskvätt, ja då blir dom blöta.

Men tiden den går och snart blir hon tre.
Då kan man dom åter till kaffet få se.
Så åter till jobbet. Ett par timmar till.
Men sen är det kväll och dom gör som dom vill.

Dom tittar på teven med allt bladder och nojs,
sen stänger dom av den och kryper till kojs
För i morgon så börjar det hela på nytt.
Nog kan man väl tycka det är som förbytt.

Men alla ser ut att va´ nöjda och glada,
så tydligen tar dom ej alls någon skada,
av jobbet dom sköter med heder och ära.
Sen kan man ju inte nåt mera begära.

Tommy Ek

Sommardikt

Sommaren är skön
vintern är kall.
Var rädd om naturen
och alla djur.
Blommor i hagen.
Sandstrand.
Åka ut med båten är kul
och tälta på en ö.
Så vill jag ha min sommar.

Vi skriver I Upplands-Bro 29
Ingeborg Nilsson

Ung familj på 20-talet

Jag var bara 19 år gammal då jag följde med mina föräldrar från Gotland till Tibble. Det var i november 1921 och min far hade tagit plats på Tibble gård. Vi flyttade in i det röda huset invid gamla landsvägen där som en av Eklöwspojkarna bor nu – det ägdes av Tibble då. På den tiden inrymde huset två lägenheter och där fanns en bagarstuga i mitten. I det stora gula huset bredvid bodde länsman och jag minns hur vi kunde se honom varje gång han stod och rakade sig i fönstret. Tibble gård hade både kor och får. Mor och jag klippte fåren.

Vi var många syskon i familjen och jag kunde förstås inte gå hemma. Jag fick reda på att det fanns en plats ledig hos Södergrens vid Aspvik. I mitt jobb som piga där ingick bland annat att städa, laga mat och mäta mjölk varje kväll. Att komma som ”utsocknes” kunde ha sina sidor, det visar till exempel mitt första möte med Sven Beckman. Då jag var vid Aspvik kom han till mig och frågade: ”Hörrudu, kan du säga mig hur långt det är till Enköping?” ”Jag ska gå in och fråga”, sa jag men då skrattade han så jag förstod att han skämtade.

Vi ungdomar på Aspvik och Ålsta brukade träffas och gå till dansbanan nere i backen här vid kyrkan. Men många gånger kunde jag inte komma med eftersom frun var dålig och det fanns fyra småbarn i familjen jag jobbade hos. Jag måste passa dem så mycket. Men då jag inte kunde komma loss hände det att ungdomarna kom till mig vid Aspvik i stället. På så vis träffade jag min blivande make, Edvin, som då arbetade på Ålsta. Platsen hos Södergrens hade jag kvar tills vi gifte oss.

Vigseln var i mitt föräldrahem, det röda huset vid Tibble. Det var 1924 och vår flicka föddes samma år. Edvin hade då slutat vid Ålsta och tagit plats i Västra Ryd på ett ställe som heter Tång. Det hände att han spelade dragspel på bjudningsdanser om kvällarna.

Ägaren till Tång var ännu inte gift utan bodde där med sin mamma. Vi fick aldrig några pengar utan höll på att svälta ihjäl där. I stället för att få betalt skulle vi få handla i affären på bok. Ägaren handlade själv på bok men han betalade aldrig sina skulder så nästa gång vi kom till affären skulle inte heller vi få ta ut något mer. Där kunde vi inte vara kvar.

Då fick vi reda på att det var ledigt nere vid Klodal. Genom att Edvin arbetat hos Heléns vid Ålsta så fick vi hyra där. Nu ligger den stugan omringad av sommarstugor. Edvin började bli sjuk redan första året vi var gifta så han kunde inte ta så mycket arbete. Då vi bodde vid Klodal kunde han arbeta lite vid Öråker. Själv kunde jag inte göra något eftersom barnen var små och jag kunde inte lämna dem ensamma – vår pojke Bertil föddes i Klodal. Levern var inte fullbildad på honom så han vaknade och grinade mycket om kvällarna. En gång var jag glad för att han vaknade. Vi hade inte elektriskt utan vi hade en ljusstake av trä. Jag hade somnat till och då jag väcktes brann det i hela staken. Det gjorde jag ju aldrig om.

Båda barnen är döpta här i Kungsängens kyrka. Jag skulle baka åt mina bröder och mor och far som skulle komma till barndopet. Det skulle bli saffransbullar. Jag hade jobbat mycket då och var trött och sömnig så när jag skulle ha lite ovanpå de där saffransbullarna tog jag salt i stället för socker. Som tur var kunde jag skrapa av det där, bullarna hade väl inte jäst riktigt så det gick bra.

Edvin blev sämre och sämre och han blev allt mera ofärdig och ihopsjunken av värk. Det fanns inte så stora resurser förr i världen. De trodde att det var polio han hade och som han haft i många år. Men då var jag tvungen att försöka jobba. Vi var inte så där att vi ville gå till kommunen utan vi försökte klara oss själva som vi alltid försökt göra. Jag måste ta plats så att vi fick något att leva utav. Min make hade inte pension eller någonting. Vi fick höra att de annonserade efter både ladugårdskarl och mjölkerska vid Sundby i Västra Ryd. Våra barn var då fyra-fem år.

Sundby hade en väldigt stor besättning med uppemot 500 kor. Vi var fem mjölkerskor som skulle mjölka dem för hand två gånger per dag. Det var inte klokt så arbetsamt det var! Vi fick börja mjölka klockan halv fyra på morgnarna på sommaren och klockan halv fem på vintern och så var vi inte färdiga förrän åtta. Efter mjölkningen måste vi vara kvar och diska.

En morgon var vi bara två stycken som skulle klara av alltihopa. Det gick inte att få arbetskraft att stanna där. Folk bara slutade. På kvällarna var kroppen så full av vatten så att man fick bråka med armarna för att kunna kränga av sig kläderna. Det var så bedrövligt på det där stället att på morgnarna kunde jag bara med stor möda få på mig kläderna igen, så uppsvullen och förstörd var jag av allt slit och den urusla bostaden.

Jag glömmer aldrig en jul – då var jag så hes själv, Edvin låg i sängen – han kom inte ur den, så dålig var han – och jag skulle gå ner för att mjölka. Det var mycket vanligt förr att mjölkerskorna var osams. På Sundby fanns två mjölkerskor som hette Karna Kjellman och fru Jonsson. De var jämt i luven på varandra, det kunde gälla korna, disken eller vad som helst. Jag tyckte det var förskräckligt så de bar sig åt och hade nästan blivit rädd i början när jag kom till gården. Fru Kjellman var renhårig i alla fall på något vis och hon var snäll emot mig.

Vi hade 30 kronor i månaden och 25 kronor skulle vi lämna i hyra för den där vidriga bostaden. Och så skulle vi ha två liter mjölk om dagen. Vi hade ett litet potatisland också – men det var svårt för oss unga människor – alla de äldre lade beslag på det bästa. Vi yngre hade ingenting att säga till om. Det var särskilt svårt för vår lilla familj och eftersom Edvin var så sjuk var det bara jag som fick försöka stå upp och kämpa för att få våra behov tillgodosedda. Jag minns till exempel då vi skulle flytta till Sundby. Jag ringde till disponenten som hade stället och frågade om vi kunde ta med oss våra höns. Vi hade nämligen fått tio höns av mor och far hemma. Jodå, det skulle väl gå bra, sa disponenten. Men när vi kom dit var alla uthus som hörde till lägenheten redan upptagna av äldre arbetare.

”Det kan inte jag göra något åt”, sa disponenten. ”Det får ni klara upp själva”.

Vi fick ha hönsen i en liten låda och blev tvungna att sälja dem. En krona styck fick vi för dem. En dag då jag kom hem efter att ha mjölkat i lagårn var grannens höns i vårt trädgårdsland, då blev jag arg!

På Sundby kunde vi inte stanna länge. Vi blev kvar där i bara elva månader. Då fick jag höra att det var ledigt vid Brunna och jag ringde dit. Eriksson hette de som hade Brunna gård. Det var 17 sökande före mig, men jag fick platsen!

Vad jag var glad när vi kom dit! Vi fick det varmt och skönt och Edvin blev bättre fast inte så bra att han kunde arbeta. Han hade en sådan väldig värk och gick alldeles krokryggig och fick ibland bara ligga till sängs. Det var någon slags reumatisk värk. Och så var det synen också. Han hade starr på båda ögonen då han föddes och blev under sitt liv opererad för ögonen sju gånger.

Också på Brunna var det handmjölkning – vi var tre mjölkerskor: fru Fågelström, fru Boström och jag. Ladugårdskarlen var en besvärlig en som hette Björklund – man var nästan livrädd för honom ibland. På Brunna liksom på Sundby hade de svart-vita kor. De var kinkiga och sprack lätt sönder. På Brunna fanns det en riktigt ilsken ko som jag fick mig en skjuts av en gång så jag for rakt in i väggen. En annan gång blev jag sparkad så jag hamnade precis bakom, men tänk att den sparkade inte. Hade den gjort det hade den väl sparkat ihjäl mig. Man måste ta reda på alla sådana där bråkiga kor för man fick inte vägra. Det var svårt att mjölka då man var nervös.

Men problemet på Brunna var egentligen att vi hade det så trångt. Vi hade bara ett rum och jag tyckte förfärligt synd om barnen, särskilt då Edvin låg till sängs; då hade de ingenstans att vara. Varje gång som vi hälsade på hemma i mina föräldrars hem i Tibble avundades jag deras stora lägenhet.

Vi blev i alla fall kvar i Brunna i fem år. Vår flicka hann börja skolan i Västra Ryd hos fröken Persson innan vi flyttade från Brunna. Då jag var nere för att säga upp min plats ville de inte släppa mig.

”Fru Nilsson, gå hem och sov på det här för jag skriver inte ut något betyg – jag tycker du ska stanna”, sa Eriksson.

”Nej, jag tycker så synd om barnen”, sa jag då. ”Stugan är varm och skön men jag tycker att dom inte har något utrymme att röra sig på – bara ett rum och så Edvin som ligger i veckor.”

När jag kom ner på morgonen igen frågade Eriksson:

”Har inte fru Nilsson ändrat sig?”

”Nej”, sa jag.

”Ja, det var väl synd”, sa han. Men han skrev ett väldigt fint betyg åt mig i alla fall.

Detta var 1932 och det kändes härligt när min pappa kom för att hjälpa oss att flyta till Tibble gård där de ju redan bodde.

Vi skriver I Upplands-Bro 29
Mauricio Saavedra

Mi primer tiempo en Suecia

Llegué el 2 de febrero del año 1977. Era invierno, mi padre nos esperaba en el aereopuerto. Tenía un año sin verlo, me sentí alegre de estar con él otra vez. Después nos dirigimos a Bro con unos amigos de mi padre. Me sentia bastante raro especialmente por el idioma. Al siguiente dia fuimos al supermercado. Hacía mucho frio.

Las primeras semanas fueron dificiles porque habian muchas cosas nuevas. Pasé dos semanas sin poder dormir.

En marzo comencé la escuela. Alli me sentía tímido.

Min första tid I Sverige

Jag kom den 2:a februari 1977. Det var vinter, min pappa väntade på oss vid flygplatsen. Jag hade inte sett honom på ett år, jag kände mig glad att vara med honom igen. Sedan åkte vi till Bro med några vänner till min pappa. Jag kände mig ganska underlig särskilt för språket. Nästa dag gick vi till snabbköpet. Det var mycket kallt.

De första veckorna var svåra därför att det var så mycket nytt. Jag tillbringade två veckor utan att kunna sova.

I mars började jag skolan. Där kände jag mig blyg.

Vi skriver I Upplands-Bro 29
Svea Lööfw

Lottas ek

När lilla Lotta på godset fyllde åtta år, då var hon trött på allt ”bjäfs” som hon blivit uppvaktad med. Lotta var en liten glad och pigg flicka som visste vad hon ville, men den stela och fina uppfostran gjorde att hon inte alltid fick sin vilja igenom – hon hade ju både guvernant och sköterska som höll henne på plats.

Men den här dagen när Lotta släpptes ut i parken tog hennes inneboende vilja fart. Det var i slåtterns vackra tid och hon sprang iväg ut på ängen bortom parken till ett rättarlag. Det var samtliga arbetare med sin bas, som jobbade med höbärgning. När hon kom dit gick hon till den äldste mannen, som varit på godset i 60 år, och sa: ”Ska ni inte gratulera mig Karlsson,

jag fyller åtta år idag.” ”Ojdå, snälla friherrinnan, vi har inget att gratulera med.” ”Men det går att säga”, sa Lotta.

Karlsson, som själv hade tretton barn, sa: ”Ja då gubbar, kom så hissar vi vår lilla åttaåring.” Och så blev det. Sedan sprang Lotta hem och berättade för mor vad hon hade gjort. Lotta hade alldeles egna idéer i sitt lilla huvud och hon sa, att dom hade inget att gratulera med, men ”nu vill jag ha en present av dom”. ”Vad menar du?”, sa mor. ”Jo, jag vill ha en ek planterad, just där gubbarna jobbade mitt i allén mellan Aske och Signhildsberg. Och den eken ska gubbarna få plantera och det idag”, sa Lotta.

Inspektorn inkallades till gårdskontoret och det blev bestämt att efter middagsrasten skulle det ordnas. Med Lotta i spetsen drog så rättarlaget upp i parken, där det fanns gott om små fina ekplantor. Med yxa och spade tågade hela gänget iväg genom allén till mitten, där det är en skiljeväg till Norränge i Håtuna. ”Här ska den stå”, sa Lotta. Och så blev det halt och trädet planterades efter konstens alla regler.

Men lilla Lotta var inte nöjd, hon skulle ha säten omkring också. Rättaren var den enda som hade cykel och han fick åka hem till gården, spänna en häst för en vagn och lassa på virke, hammare och spik och så åka tillbaks igen. Det blev säten runt om och det såddes gräsfrö inuti inhägnaden, glädjen stod högt. Gubbarna tog upp en sång; ”Ja, må dom leva uti hundrade år”.

Lotta ville att dom skulle bli bjudna på något men det fanns det inte tid till. ”En annan gång”, sa man och så hissades lilla Lotta med stor glädje av åtta starka men smutsiga arbetsmän innan dom gick till sitt arbete igen.

När så skörden nalkades fick Lotta tillsammans med kökspersonalen packa korgar med kaffe och köpebullar – kubbar från Sigtuna konditori – och gå ut på ängarna till gubbarna och gummorna, som räfsade vid höbärgningen, och bjuda på skördefest och ”Lottakalas”. Ni som läser detta, kan ni föreställa er eller se framför er glädjen hos de halvt svältande arbetarna, hur de njöt denna vackra sommardag på en äng under en timmes paus i det stränga arbetsschemat. Det kan jag och jag vet också vilken glädje det var. Så slutade Lottas åttaårsdag i alla fall till sist med en fest.

Denna Lotta växte upp som alla andra men hon ville gå sina egna vägar – hon ville bli bondmora. Men adel måste det vara! Ett år bröt svinkopporna ut på godsets grisar och alla blev sjuka med hög feber. Veterinär tillkallades och han sa att det enda som kunde rädda svinen var att de skrubbades med rotborste, grönsåpa och varmt vatten. Men vem skulle göra det, ett tungt och svårt jobb? Statargummorna sa nej för en gångs skull, gubbarna likaså. De var rädda för smitta och alla hade småbarn. Då gick Lotta som nu var 17 år resolut till far och mor och sa att ”nu tänker jag gå och skrubba grisarna”. Det hjälpte inte att mor blev ond och förbjöd henne. Lotta gick till gubbarna i ladugården, lånade blåkläder och säckförkläde, träskor och schalett och blev en fullt acceptabel ”svinaherde”. Hon skrubbade varenda gris och alla blev friska och glada och fick åter matlust och knorr på svansen. De växte och blev vad de skulle bli – ”godis” till hushållet.

Lotta klarade sig fint fast hon inte fick bli bondmora. Hon var en fin flicka, som jag följde alla år till slutet. En varm eloge till hennes minne. Eken finns kvar i allén men ingen vårdar den tyvärr. Själv vilar hon hos far och mor och bror på Håtuna kyrkogård. Då jag besöker Håtuna går jag alltid till graven för Lottas skull med en liten ekkvist.

Så kan ett människoöde sluta.

Vi skriver I Upplands-Bro 29

Niclas W

På fritiden

På fritiden efter skolan brukar jag spela landhockey och på tisdagar, onsdagar och lördagar brukar jag spela pingis med min snälla kompis.

Jag brukar åka skridskor och spela bandy och ishockey. På sommaren brukar jag cykla till Lillsjön och bada med mina kompisar.

Innan jag bodde i Brunna bodde jag i Örnäs. Där fick jag min första katt som hette Missan. När hon fick kattungar brukade mamma ge Missan strömmingar vid en lada. Missan hade gömt ungarna. Mamma följde efter Missan. Hon gick många omvägar. Till slut hittade mamma kattungarna och hon tog Missan och kattungarna till vårt hus. De var jättegulliga. När dom började få syn så döpte vi dom till Skrikis, Krullis, Hoppsan och Kvirre.

Catrine Wenneberg

Ett hopp – sen var den borta

Min kompis och jag brukar gå ut och gå eller åka ut på en cykeltur. Denna gång gick vi i en skog som nu är ett villaområde. Då tyckte jag att det lät som om någon smög på oss. Då stannade vi och tittade åt alla håll. Jag stod och tittade ut på ett gärde en lång stund. Sedan frågade jag min kompis om hon kunde se något där. Hon tyckte också att det rörde sig, ja nu såg vi kronan (hornen). Djuret hade hört oss nu för det lyfte på huvudet och tittade på oss. Sen tog det ett jätte-hopp över ett dike och försvann in i skogen. Vi vet inte om det var ett råddjur eller en älg.

Anders Gidlund

Minnen från lekskolan

Innan vi flyttade till Brunna bodde vi i Tibble på Hjortronvägen 107. När jag sen började lekskolan hade vi flyttat till Brunna. Då fick jag åka skolskjuts för lekskolan låg i Tibble. När vi hade slutat lekskolan för dagen var det killar som bråkade med mig. (Men jag vet inte om det var varje dag dom gjorde det.)

När det var avslutning så gick jag inte dit utan stannade ute hela tiden. På kvällen frågade mamma någonting om lekskolan. Då sa jag att vi hade fått ballonger. Jag hade sett att dom andra hade fått ballonger. Efter avslutningen ville jag inte träffa de andra som hade gått i min lekskola. För då skulle dom nog bara frågat varför inte jag kom på avslutningsdagen. Så jag gömde mig när det kom någon från mitt lekis.

Vi skriver i Upplands-Bro 30

Dagmar Tamm

Sägnen om Sigtuna silverportar

I min barndom vid Ådö hörde jag berättas om hur Sigtunaborna för mycket länge sedan lastade stadens dyrbarheter på en skuta, då estländarna kom seglande från andra sidan Östersjön på plundringståg. De togo sig in i Mälaren och ända uppåt Fyrisån och gjorde strandhugg, där det fanns något att stjäla. När det då förmäldes att de voro på väg inåt staden, blevo goda råd dyra. Där fanns ju en hel del dyrbarheter att rädda. Allt lastades ombord på en skuta, som styrde iväg inåt Mälaren, förbi Almare-Stäket och vidare inåt landet.

På den tiden var det öppet vatten mellan fastlandet och Ådö-ön, ett smalt sund med en vindbro över. Den finns alltjämt kvar, fast numera inte som vindbro. Trångt var det, men den vägen var ju bra att ta sig in i Björkfjärden för att förvilla eventuella fiender.

När så den tungt lastade skutan just passerat sundet och kommit ut på öppet vatten hände en olycka. Skutan förliste och gick till botten utanför Brynäsberget och enligt sägnen var och förblev alla dyrbarheter kvar på bottnen och ingen har sedan funnit de sköna skatterna, bl.a. silverportarna, som sades ha tillhört stadens kyrka. Men det berättas att man kunnat höra spröda klanger från vattnet i mörka kvällar och nätter.

Vad jag dock vet är att en av mina farbröder som pojke varit road av att fiska och en gång när han stod i strandkanten vid Brynäsberget hörde han att det klirrade till, när han steg på en sten. Nyfiken som han var plockade han upp några stenar och vad fann han? Jo, en hel hög med gamla mynt, illa anfrätta, men tydliga pengar var det. Han bar hem dem och gjorde dem rena och sedan fanns de kvar så länge vi bodde på Ådö, men var de sedan blev av, ja det vet jag inget om. Att det är alldeles sant det vet jag, för jag har själv både sett och tagit i dem i min barndom.

Kanske tillhörde de den stora silverskatten, som berättats mig om. Nog tycker jag att gamla sägner bör tagas till vara. För övrigt sades det också att det ursprungliga Ådö slott just legat vid Brynäsberget och där fanns faktiskt något, som kunde ha varit en husgrund för länge sedan. Vi barn strövade ofta omkring och sökte igenom markerna, kanske kunde man göra ett eller annat fynd, resonerade vi, i dessa gamla kulturbygder.

Ja, det var en lite sägen från min barndom, som nog borde tagas till vara.

Sägnen är med all säkerhet en variant av det som hände Sigtuna 1187, då staden plundrades av ryska (estniska) sjörövare som förde med sig stadsporten av brons till Novogorod, där den fortfarande visas upp som Sigtunaporten. Den fina guldnyckel tappades i vattnet utanför Torsätra i Västra Ryd, och den sägnen har gett upphov till Sigtuna Nyckelsten, på vilken nycklar avbildats ända från 1600-talet.

Elisabeth ”Lisa” Jonsson

Källan

I ljuvlig grönska
långt bort från oro och strid
ligger källan.
Hon här sin friska dryck vill skänka.
När man liksom får en aning
att med den en annan gåva
hon också har att sammanlänka.

Ty hon ju även är arkivet
för den ro och frid
som från källans första daning
här blev henne givet
att av hennes värden hämta
blev nu ej som förr så ofta.

Men ingen dag förgår väl sällan
som inte tanken når den lilla källan.
Men så en dag, när det av sommar börjar dofta
jag tänker – jag ska källan återuppsöka
jag vill gå den kända stigen
där förr vi gingo lite till mans.
Men min oro börjar öka
när jag såg
den inte längre fanns.
Men här vid sidan om
växer det ju kvar
av det gula nyckelblomster
nu i grupper samlade
som hade de små sammankomster
för att fundera.
Varför går ingen här förbi
för att hämta vatten mera?
Men jag skall den snart förstå
när jag kom dit
Jag skulle källan nå
där nu grönskas,
som det vore av dess egen önskan,
valt ett brokigt inslag
utav älggräs, fågelört och kabbeleka.
Att här källan kunna finna
jag väl ej behöver tveka.
Jag känner platsen väl igen
av törnrosbusken
står ju också kvar en del än.
Men hur jag än sökte
källan fanns ej mera.
Men jag vet
att här inunder bråte och lera
flyter fram en åder klar.
Och om den en gång
åter skulle bliva uppenbar
på nytt jag ville av dess friska vatten
hämta
och då min önskan var
att i en vacker solnedgång
få höra helgmålsklockan klämta.

Vi skriver i Upplands-Bro 30
Svea Lööwf

”Hjälpgumman” Svea 1954-1968

1954 fanns ett hem för orkeslösa gamla i Håbo-Tibble, ett ålderdomshem som tidigare var fattigstuga. Där jobbade jag som vårdhjälp. Det fanns 14 till 18 gamla där från Bro med omnejd och från Håtuna och Håbo-Tibble.

Det fanns bara föreståndarinnan och jag. Hemmet var inrättat så att på nedre planet var rummen reserverade för, som det hette, betalande pensionärer, som var ett pinnhål högre än de vanliga grovarbetarna. Där fanns också matsal, kök och badrum. På det övre planet där fanns alla de andra gamla, som låg sex eller åtta i en sal tillsammans, men vilka fina gamlingar det var.

Det var ett underbart jobb, att komma dit på morronen, få gå omkring i salarna och hälsa och få höra hur dom kämpat sig igenom natten. Syster var ensam kvar. Hon hade sin bostad bland de gamla. Det fanns ingen annan och de gamla hjälpte varann så gott det gick, dom var vana vid det. Syster hon skulle laga frukost och duka medan jag hjälpte de gamla att få på sig kläder och med toalettbestyren. Det blev inte så omständligt: ett handfat på salen där dom var sex stycken – alla kunde inte heller ta sig till fatet och toaletten. De, som inte kunde själva, tog jag hand om när jag gick upp med matbrickan. Dom fick minsann inget kaffe på sängen, hur skulle vi två ensamma ha hunnit med det?

De gamla, som orkade, hjälpte så syster att duka av och diska, jag bäddade sängar och vaskade golv. Det fanns inga vagnar att dra prylar på, allt fick bäras från nedre botten. En gumma, som hette Emma, hon skulle alltid vara med och trampa i skurvattnet, vilket rum man än var i. Lilla Oskar, en f.d. mjölnare, gick omkring och bäddade de sängar, som ingen låg i och som jag bäddat. Då var dom lyckliga, man måste ibland leda ut dom och låsa dörrarna för att få jobba.

August, han var alltid på rymmen och en gång var det verkligen jobbigt. Syster måste ta dem, som något så när orkade hänga med, och åka till biolokalen för skärmbildning. Men August fick vi inte med i bussen som hämtade, så jag fick ha honom hemma med några andra. Jag skulle laga middagen tills de andra kom tillbaka och under tiden rymde lilla August. Jag fick se honom långt ute på en åker på väg ner till ett stort dike, fullt med vatten. Där skulle han ha drunknat, om jag inte hunnit fatt honom. Det var att ta cykeln och pinna iväg så gott det gick. I sista minuten fick jag tag i blusen, just när han var på väg ner i vattnet. Han skulle ju inte med tillbaks men jag fick upp honom på pakethållaren och spände fast gubben. Så blev det ”gupp, gupp” hem, men då var August arg och drog långa eder. Hem kom vi, maten kokade och de andra trätte på August. Han fick gå in i sin sal och jag måste låsa om honom ett tag medan jag arbetade med middagen.

När bussen återkom skulle jag upp och hämta gubben. Då hade han klätt av sig naken, tagit ur alla sängkläder i alla sängar och så låg han på bara sängbottnen. Det var stora klumpiga järnsängar då. Då var August arg på mig och jag fick mig en omgång av hans nävar under påklädningsproceduren, med det var bara att se glad ut och sjunga en stump för han tyckte om sång. Så småningom kom vi ner till matsalen och syster grälade på gubben. Då tog han en varm potatis och den åkte i ansiktet på syster till tack. Så gick det till då.

En liten Klara, arg som ett bi, hon ”hyrde” på nedre planet. Av henne blev vi två alltid utskällda. När hennes rum skulle städas gick hon alltid ut på gården, plockade förklädet fullt med sten och kastade in i sitt rum för vi ”djävlar” skulle få något att göra. Hon älskade att göra rackartyg för de andra, därtill var hon karlhatare – dom hade inte roligt. Hon var alldeles för fin, som hon sa, att gå upp på de vanliga gamlingarnas avdelning, så dit tog dom andra sin tillflykt.

Så hade vi lilla Solen. Han var gudagod, han bar upp ved till köket så mycket vi orkade elda. För vi hade vedspisar. Han bar ut aska och sopor, grävde i trädgården, skottade snö osv. Det fanns ingen gårdsskötare, pannan i källaren fick vi två ”personal” sköta. När någon fyllde jämna år försökte vi ordna något extra. I övre hallen dukade vi lunchkaffe för att alla skulle kunna vara med eller åtminstone få ligga i sina sängar och titta på oss. Vi bar in kaffe åt de andra, vi försökte med att läsa något och sjunga en psalm gemensamt. Så glada allesammans var då.

Bada kunde gamlingarna få bara varannan vecka, gummorna den ena och gubbarna den andra fredagen. Vi måste också sköta deras fötter på baddagen. Jag skrubbade kropparna och syster fötterna, allt på ”löpande band”. Det fanns inga hjälpmedel annat än dusch, badkar, varmt och kallt vatten. Somliga måste vi tvätta i sina sängar för vi rådde inte med att bära alla.

Vi visste att det var ett nytt ålderdomshem på gång här nere i Bro och vi gladde oss åt att där skulle det bli lättare, mera personal, inte så stort och tungarbetat osv. Så kom dagen D, när flyttningen av de gamla skulle ske. För de gamla var det oro och ängslan. Tårar och ”jag tar livet av mig”. Men allt gick bra till slut. De senila och svårast handikappade fick annan vård och allt blev frid så småningom. Värst blev det ju att lära de gamla att nu behövde dom inte diska m.m., men det kom till ett lugnare tempo där också.

Sedan slutade jag och övergick till att vara ”hemhjälp” i Håtuna och Håbo-Tibble. Så ofta jag kunde åkte jag ner och hälsade på mina kära gamla ”go-ingar”. Hur underbart var det inte att få krama om dem som fanns kvar och höra deras utlägg om det nya de nu fick uppleva: ny syster, kökspersonal, bada på ett annat sätt, ja tusen och en saker fanns att prata om. Jag hade en ”tår” kaffe med någon hembakt bulla med mig och allt var så ljuvligt. Men nog var det jobbigt att få det så bra i alla fall.

Allesammans är borta nu. Hemmet har byggts ut och renoverats i flera omgångar sedan 1955 och nu 1980 har det kommit ett tillskott på 25 vårdplatser. Ja nog har en gammal vårdarbetare som jag något att se fram emot för en dag kommer, då de allra flesta behöver den

fina goda vård, som nu finns på Norrgården. Själv känner jag idel tacksamhet för det, nu behöver man inte ängslas. Vi har våra pensioner att betala med – alla lika – frihetens timma har infunnit sig även för oss gamla vanliga medborgare. Jag tittar på alla gamla idag – de är välvårdade, var och en har sitt eget rum och kan ta emot sina anhöriga. Färdtjänst har de så att de kan åka ut om de orkar, underhållning och aktiviteter finns i den mån det orkar och mycket mera därtill.

Jag går ofta ut och hälsar på ensamma gamla i ”öppna vården”. Tänk att fortfarande finns gamla ”fattigstugan” kvar i tankegångarna hos en del, somliga skulle verkligen må väl av att bo på hemmet med all omsorg och trygghet som finns, men nej! Det sas ju alltid förut, när ingen kunde hjälpa de alltför sjuka, att nu är det bara fattighuset kvar, måtte man få dö! Så är det inte idag. Det var ju bara ett fåtal förr, som kunde få sjukhusvård, dels var den för dyr och ingen sjukförsäkring fanns, dels hade många egna torp och jordbruk. Då blev de gamla kvar i sin invanda hemmiljö, hur knackigt det än var både med mat och vård. Hemmet var ju familjens allt. Men det kom en ny epok i vårt land, för oss gamla också.

Vi skriver i Upplands-Bro 30

Marianne, klass 5 a, Brunnaskolan

När jag började i Lillsjöskolan

Jag kom till Brunna i 9-årsåldern. När jag skulle börja i skolan skulle jag börja i årskurs 2. Då var jag ganska rädd. Så här var första dagen i skolan. Mamma skjutsade min stora syster och mig till skolan. Vi började kl. 8.30. I min andra skola började vi kl. 8.00. Min mamma följde med mig in. Vi fick gå igenom lärarrummet och där stod min fröken. Hon hette Gudrun. Hon sa att vi skulle gå till klassrummet. När vi kom dit fanns inga barn där. Det hade inte ringt än så fröken pratade med mamma. Så visade hon var jag skulle sitta. Efter ett tag ringde det in. Fröken frågade:

- Har du böcker från förra skolan?
- Ja, det har jag.
- Får jag se på dem.

Då tittade hon ut de böcker jag skulle ha. Sen ställde hon ut mina stövlar och jacka och jag gick också ut i korridoren. När mamma gick var jag gråtfärdig för jag var rädd. Sen gick vi in i klassrummet och började jobba. Så kom rasten och fröken frågade två flickor:

- Kan ni ta hand om Marianne? Då sa dom:
- Ja vi ska ta hand om Marianne. Den ena flickan sa att hon hette Lena, den andra hette Catrine. Dom var med mig hela skoldagen.

När vi skulle åka hem efter skolan fick jag åka skolbuss.

Så kom skolbussen och jag skulle kliva på. Det var många barn på bussen. De trängdes och jag blev inträngd. Efter det tyckte jag inte om att åka skolbuss till skolan. För alla trängdes så.

När jag började i 3:an fick jag gå i Brunnaskolan. Då blev det bättre, för vi fick inte åka skolbuss till skolan längre.

Richard Svensson

Astma

Min astma är besvärlig.
Ja, den är i alla fall inte härlig.

När jag känner att jag måste andas
jag skakar då min bricanylspray så den blandas.

Av t.ex. katter jag får allergi
då rinner tårarna av all sin energi.

Hur kan det då komma sig
att den skulle fastna just på mig.

Jag går och lägger mig och får andningskval
- vänta säger mamma, du har glömt din Lomudal.

Dom säger att det kan växa bort
och jag hoppas det går fort.

Det är värst på hösten
då det piper i brösten.

Jag får många olika mediciner, tabletter och sprayer,
alla är de konstiga grejer.

Nu när versen tagit slut
då det från luftrören kommer ett tut.

Niklas Oja, klass 5 a, Brunnaskolan

I Kungsängen

När jag var liten bodde jag i Kungsängen på Bergvägen. Jag gick i lekis där. När vi skulle flytta hjälpte jag till. I Brunna var det inte så många hus då.

Min första kompis var min granne. Han bodde också på Bergvägen. Vi lekte varje dag ända tills jag började skolan. När jag kommer hem från skolan brukar jag äta något. Sen brukar jag gå ut. Vi brukar spela landhockey och på sommaren fotboll. Jag är med i en idrottsförening och spelar både fotboll och ishockey. För det mesta brukar vi spela matcher på helgerna. I sommar ska vårt ishockeylag till Leksand på träningsläger.

På påsklovet brukar jag åka skidor i Duved.
I skolan är det ganska roligt. Gymnastik är roligast.

Vi skriver i Upplands-Bro 31
Hugo (Jönsson) Isbrand

Barndom på Öråker

Mina föräldrar hade flyttat från Skälby till Öråker där de fick bostad i Tingelsten. Där föddes jag den 3 juli 1927. Vi blev så småningom en skara på sju syskon.

I Tingelsten bodde många familjer, som mest kunde det bli fem-sex stycken på en gång. Det är svårt att hålla isär alla för det var stor omflyttning med nya familjer som kom och försvann. Men jag minns att en familj hette Millberg och en hette Gren. I lägenheterna var det så förfallet så det var något hemskt. Likaså uppe på vinden ovanför lägenheterna. Huset hade fyra ingångar: en på vardera gaveln och så mitt på huskroppens fram- och baksida. Vår ingång var i mitten. Innanför fanns det rum till vänster och till höger. Vårt rum och kök låg till höger. Det var dåligt isolerat, kallt och dragit. Det fanns ingen värme mer än vedspisen i köket. Tapeterna var gamla, gula och flagnade. Väggarna var mörka av sot.

Under 30-talet försvann statarlivet allt mera och Tingelsten började utrymmas. Vår familj fick flytta till en mycket bättre bostad i Kvarnstugan, där var det både kakelugn och spis. Vi fick också ett stort kök och ett stort rum. Det var en mindre stuga där bara vår familj bodde. Senare bodde vi ett tag i ett hus som kallades Mahogny-villan, en stor röd villa med plåttak. Där bodde vi bara medan den Långa raden rustades upp.

Innan Tingelsten såldes vidare var vi barn ofta där och lekte i det tomma huset. Ni skulle inte tro det men det spökade faktiskt i den där kåken. En gång var min näst yngsta bror, en annan kille och jag där – jag var väl i tio-årsåldern ungefär. Vi skulle skynda hem på kvällen eftersom det börjat skymma. Då vi skulle gå nedför trappan där kom det en vitklädd karl emot oss bara. Vi vände och sprang tillbaka till rummet där uppe. Vettskrämda lade vi på haspen på insidan av dörren och hoppade ut genom fönstret. Men då vi var där igen efter en vecka var haspen av.

En annan gång hade vi varit med mamma över till kyrkbyn i Kungsängen – mormor och morfar bodde där då. Det var på vintern och vi hade åkt spark över Mälaren. När vi kommer i närheten av Tingelsten säger jag till mamma:

- ”Hör du, det lyser i rummet där!”

Det var precis som vanligt elektriskt lyse.

- ”Javisst, det lyser!” säger morsan, får tag i mig och springer. Då får vi se ett fruntimmer som bara passerar förbi oss och går mot vedboden. Så kommer hon tillbaks med förklädet fullt av ved.

Ja, det har hänt mycket i det där huset, det vet jag. Det är ett gammalt tingshus där fångarna suttit en gång i tiden. Tingelsten byggdes i alla fall så småningom av familjen Nordenfeldt, som köpt huset. Det var en bra familj – jag minns mycket väl de äldsta flickorna Eva och Anne-Charlotte. Fru Nordenfeldt startade en balettskola i salen på vinden.

Jag började min skolgång i Skälby skola – den skolan brann ner sedan. Där fanns bara första och andra klass och fröken Nissén var lärare. Från och med tredje klass fick vi gå i kyrkskolan i Kungsängen, också den är borta nu. Det var en stor röd kåk bredvid kyrkan.

Skolvägen var ganska lång – det gick väl an på vintern då man kunde gå över isen men på våren då ängarna var fulla med vatten fick vi gå på vägarna och det blev en stor omväg. Och om man kom för sent, ja, då fick man sig en örfil, det kan jag tala om. Sedan kunde det hända att man måste sitta kvar efter skolans slut också. Annars brukade vi leka när vi kom hem från skolan, kurragömma till exempel. Det fanns många ungar att leka med på gården. Läxorna måste ju göras också förstås och lite ved fick jag hugga.

I tredje och fjärde klass hade vi en fröken, i femte och sjätte var det kantor Eriksson.

Som lärarinna var vår fröken hygglig och försökte så gott hon kunde men hennes verksamhet i barnavårdsnämnden var djupt upprörande. Hon åkte hem till unga flickors

föräldrar och påstod att flickorna varit ute och legat med pojkar och så där. Fröken skickade iväg dessa oftast oskyldiga flickor till tukthus. Hon kunde komma mitt i natten till jäntornas hem för att hämta dem. Flera av mina systrars kamrater råkade ut för henne. Själv hade jag också en skolkamrat som spärrades in genom hennes försorg. Det var en sådan där sprallig otrolig kille. Fröken påstod att han var tokig i skallen.

Min äldsta syster hade en liten pojke som mamma och pappa tog hand om hemma hos oss medan hon själv jobbade på Lidingö samtidigt som hon studerade till sjuksyster. Då grabben bara var några månader gammal kom fröken med polisen och bara hämtade honom. Mamma sprang efter pappa som stod och högg ved i vedboden. Under tiden var de inne och tog pojken. Denna händelse sitter djupt i mig än i dag. Orsaken till bortförandet lär ha varit att min syster vägrade uppge faderns namn. Till råga på allt fick vi sedan anmodan att betala för ungen, som sattes i fosterhem, med det gjorde vi bara inte. Vi skulle heller aldrig få reda på vart pojken tog vägen men vi spårade upp honom så han fick lära känna sin mor – och sin far med för den delen. Det var min systers enda barn.

Sedan jag börjat för kantor Eriksson, då var jag tolv och ett halvt år, måste jag börja arbeta på eftermiddagarna. Min första uppgift var att hjälpa till att köra häst vid isupptagningen. Det var is som skulle till isstacken. Den användes till att kyla ner mjölken med i lagården. Isen togs upp ur Mälaren vid badstugan vid Öråker. Läxorna måste då göras sent på kvällen när jag kom hem. Vid 14 års ålder, då jag slutat skolan för gott, jobbade jag kvar en tid på Öråker. Detta var på amiralinnan Lizinka Dyrssens tid. Pappa var lagårdsförman på gården och ett tag fick jag arbeta med honom. Men mest var jag ute och körde häst. Hela familjen flyttade från Kungsängen 1945 och vi hamnade så småningom i Täby. Jordbruksarbetet lämnade jag kring 1956.

Jag är den ende i familjen som kommit tillbaks till kommunen. Det gjorde jag 1968. För mig har det känts som en nödvändighet att återvända. På något sätt måste cirkeln slutas. Här upplevde jag i unga år känslor av orättvisa, maktlöshet, besvikelse och vrede. Många år har förflutit men barndomens starkaste känslor är det svårt att göra sig av med.

Erik Svensson

Morgon

Fjärran från stad och slumrande by
möter jag morgon frisk och ny.
Molnen ila för vind så svar.
Jag hälsar Dig strålande nya dag.

Skogen står tyst mot rodnande sky
snart vaknar till liv den sovande by
med motorers buller och dagens id
men borta är morgonens stilla frid.

Vi skriver i Upplands-Bro 31
Oskar Åkestad

I marker vid Örnässjöns södra del den 7 maj

På kvällen hade meteorologen Karl-Einar Karlsson lovat ytterligare ett dygns vackert väder. Så jag ställde det gamla Junghansuret att skrälla klockan 03.30.

När kallvatten vidgat ögonspringorna blev månen, halvt i nedan, klart synlig åt Kungsängshållet. Inte en enda molntapp skymde och termometern visade ett par plusgrader.

Skrattmåsarna förde ett oherrans liv ute på gräsplanen och runt husen. De tycks alltmer bli landfåglar. Här i Finnstaområdet har de tagit duvornas roll, fast inte fullt så otrevliga med nedsmutsning – ännu.

Under färden till parkeringen nära sjön syntes inte en människa eller något fordon. Timmen var väl för tidig.

Vårsång
Det första levande som hördes var en rödhake. De silvrigt klara, men ganska lågmälta tonerna liksom rann ur den och snart fick jag syn på fågeln i ett grenverk. Den klotrunda lilla gynnaren, som är lätt att känna igen t.o.m. innan man ser bröstfläcken i rostgult.

Tyvärr har rödhaken numera ytterst få tjädrar att väcka till spel. För det jobbet fick den i Södermanland heta ”tjäderklockan”.

Kallt från sjön
Ett svagt vinddrag kom utifrån sjön när jag började följa södra stigen. Kanske hade vinden vattenytans temperatur med sig för det kändes plötsligt så frostigt i öronsnibbarna, att luvan måste över.

Nästa möte satt på stigen och pickade bland gruskornen. Det var en bofinkhanne, som var mycket tystlåten. Inte förrän jag kom riktigt nära flyttade den en bit och lät höra ett par ”hoitt” avslutat med ”tju-jo” lite skarpare.

Dubbel belysning
När solen, som ett eldrött klot, sniglade sig upp över taken vid Örnäs började månen blekna bort åt Lennartsnäshållet. Den avtog kompromisslöst, som livet. Som vanligt följde första stundens solflöde av en kall pust. Det slår aldrig fel.

I en glänta skymtade nya vattentornet i Tibble skog. Gång på gång for en flock fåglar runt konen. De såg så stora ut, men när de kom ut över sjön visade det sig vara fiskmåsar.

I ett aspbestånd var det gallrat av människohand, men inte en enda fälld stam var gnagd av hare eller rådjur.

Eftersom minnet inte är vad det borde hade jag penna och block med. Men så pass svalt var det i luften, att pennans skrivpasta höll sig trög. För att få något alls ur den måste den kramas varmt och hårt långt ned mot spetsen.

De vanliga
Talgoxarna var rikligast representerade, men av deras typiska sågande läte hördes inte mycket denna morron. De lät lite ”hur som helst”.

Närmare sjön tog sothönsens ljud överhand. De kacklade som höns medan de for runt och antydde brådska. – Nå, det var inte precis ”kock-kock” som hönsgårdshöns: de här hade ä och ö i lätet, och så var det förstås i vattnet de for runt och sökte. När de kom med skallarna mot solen blänkte deras gulvita pannfläckar.

Det blir så vackert på våren
I det tilltagande ljuset började massor av blåsippor veckla ut sig. Fläckvis blev det blått, som när ett molntäcke börjar sära på sig. Vitsipporna var betydligt blygsammare både i antal och färg.

Lövslybuskarnas knoppar svällde. Förutom ”kissekatter” som var färdigbildade, hade fristående rönnplantor hunnit långt. I södersluttningen mot stranden var bladen färdiga att vecklas ut. Tätt efter dem var björkens bladknoppar. – Ett par dagar till, så har den grålila tonen i strandskoningen övergått i milt zinkgrönt.

Bostäder
Det finns många fågelholkar uppsatta i området, men några bebyggare sågs inte till denna morron. Kanske för tidigt på året, eller dagen? För knipor fanns en rejäl holk uppsatt på en tall

vid sjöns sydöstra vik. Kanske blir den tagen i bruk, för två knipor for ett tag runt som i ringlek innan de delade på sig och började umgås parvis.

Hannarna hade så lite mörkt i sina dräkter, att de stundtals blänkte helt vita i solskimret.

Frukost serverad

Några fisktärnor höll till i luften över viken där pumpverket står. När solen kom så högt, att den lyste upp pumpstationens överbyggnad började de slå efter ytgående småfisk. Länge fick de inte vara ensamma om bytet. Måsarna som tidigare singlat över vattentornet kom fort och blandade sig i. Med lite olika läten gapade de vitvingade åt varann, som om de varit bittra stamfiender.

Det blev så stilla

När solen segat sig så långt upp, att den värmde genom kläderna, dog vinden bort och sjöytan blev som en spegel.

Några fler fågelarter kom inte till synes och ingen lekgädda fanns uppgången bland tuvorna i viken. Jag langade ut en sten, som plaskade rätt bra, men ingen vattenplog slog upp efter en flyende fisk. Sakta gick jag över brospången och tyckte, att vattnet därunder var klarare än vanligt. Och tomt. Kan förändringen tydas som illavarslande? Eller är det årstiden? Men jag vill minnas att jag varit där samma tid förr och sett mer liv där då. Nu var endast något hundratal skräddare (vattenlöpare) i farten. – Nå, det var inte riktigt sant. En karl med cykel i handen och tygväska över axeln kom till mötes mitt på bron. Vi hälsade ”gomorron” och uttryckte belåtenhet att det gick att mötas, fast gångbanan är smal.

Avbrott

Ett skarpt, smattrande läte lockade mig åter till höjden och där satt en hackspett i en tall och försökte skrämma fram ätbart. Först tyckte jag det var en vitryggig spett, men tog väl fel, för den har blivit så sällsynt. Det var nog en hackspett, modell ”större” fast jag tyckte den var ovanligt stor och ljus och hade mycket rött på hjässan. När den hackande fågeln fick se mej stack den iväg tvärs över viken. Flyktsättet var kanske anpassat efter en hängbro med många fästen.

Fortfarande var det lugnt och stilla fast ett och annat fordon började höras från stora vägen. Men de störde inte alls så mycket som här och där slängda plastpåsar i olika färger.

Uppflog från gråfågel saknades. Fastän jag inte direkt förväntat det, så är det i alla fall något som fattas i våra skogar.

Den ostadige

Men göken kom. Från barrskogen drog den ner i ett par svep över ungbjörkarna. Som vanligt flög den tyst och lätt, men inte målmedvetet. Snarare lite ryckigt och på måfå.

När den satte sig i en topp tog jag in den med kikaren för att se om det var en hona eller hanne, men fick inte visshet. De är ju rätt lika. I vårt släkte särskiljer man ju könen lättast framifrån, men beträffande göken bör man se uppifrån. Det är på ryggen varianserna är störst. Ja de är lite annorlunda de där djuren, åtminstone fruarna. Klipska som sjutton. För det första ser de till att bli uppvaktade av åtminstone ett halvdussin herrar. Och när de bekantat sig med dem, så de blivit runda om magen far de till en annan fågels hem och släpper avkomman. Finns det inte plats, så ordnar de, genom att krafsa bort något av det som redan ligger där.

Glada och fnittrande ropar dom till sig nya friare; blir i omständigheter och prackar produkten på andra. På nya, mindre släktingar, som borde ha nog med eget. Så där håller dom på och luras ett halvtjog gånger varje vår. Sjunger sig yra och älskar. Ingen mantalsskrivning, ingen fast bostad – och försörjningsplikten helt överlåten på andra.

Bidragsförskottsprincipen renodlad. En ”skitervälja-varelse”*(?)*, en spelevink till 100 %. Flyger glad och lycklig i famn på nästa så länge ljuset tilltar. Kanske blir det så, om man inte fostras av sin egen mamma.

Men härlig till tusen är göken att höra under ljumma vårdygn. Den här morronens gök, vad det nu var, fick inget sällskap. Den försökte ropa ett par gånger, men hade krångel med stämbanden. Det blev bara lite oartikulerat gurgel. Till sist ledsnade den och flög bort.

För större djur

Att döma av lukt och färg på spillning hade det nyligen varit tävling för ryttare, eller blivande sådana, på småstigarna i området. Och på träd satt plakat med frågor om hästar och ridsport som skulle besvaras med ja eller nej. En del verkade skäligen enkla för den som vuxit upp på landet, medan andra, som gällde ridtermer, föreföll svåra.

De vita arken verkade störande mot tallstammarna, som solen lät blänka i guld och rött.

Två och två

Där jag på utvägen träffade ensamma bofinken var nu två av den sorten. De var så upptagna av varann, att jag kom mycket nära innan de flög bort en bit och fortsatte bekantskapen.

Hittills hade bara hackspetten och göken saknat sällskap, men bakom en rotvälta flaxade en fågel iväg en bit. Den påminde om rödvingetrast och syntes vara ensam. Kanske låg den redan och ruvade, men då brukar de inte flyga upp förrän man kommer mycket nära dem.

Två kråkor rörde sig ganska oroligt vid ett par stenar. De verkade upprörda och var påstridiga, men hade de hittat mat borde det snart kommit fler.

Sista paret var ringduvor. De satt lugnt kvar tills jag kom så nära, att kikaren inte längre behövdes för att se de ljusa fälten på ömse sidor om halsen. Solen fick deras fjädrar att lysa i grönt, blågrått och vinrött.

Det var ganska nära parkeringsplatsen och en bättre avslutning på vandringen hade inte kunnat bestås. Fåglarna var så vackra både när de satt still och när de utan brådska lättade och for bort.

Till slut

Hustrun sov när jag kom hem vid halvsjutiden, men vaknade av kaffelukten och anslöt sig. Kaffe och rostbröd smakar bra när man varit ute och blivit lite frusen.

Det här ”gökägget” lägger jag nu i skrivstugeboet. Kanske är det så pass med plats där, att jag inte behöver kasta ut något annat?

Får se vem av de tre boplatsinnehavarna som kommer att ruva det? Anna, Berit eller Åke? Lite försteg i gissningen blir det för de förstnämnda med hänsyn till naturens (o)ordning.

Vi skriver i Upplands-Bro 32
Dagmar Tamm

Minnen från tidig barndom på Ådö

Ådö var ett stort och tungarbetat hus med spring i trappor jämt för dem som skulle utföra allt arbete med städning, eldning om vintern och inte minst vattenbärning till alla sovrummen. Att det var gott om tjänstefolk var ganska naturligt. Det var gårdens döttrar, som fick sina första lärospån i husligt arbete för att sedan söka sig platser i Stockholm, som hägrade på den tiden.

Oftast började de unga flickorna arbeta i köket som ”köksor”, som det hette på den tiden. De voro verkligen inte särskilt välbetalda, men alla arbetskläder fanns att tillgå, det ingick som löneförmån. En köksa hade att börja dagen med att tända i spisen, sopa och skura golvet innan kokerskan dök upp. All ved bars in av gårdskarlen och vatten fanns det i kranen över diskbänken, varifrån det sattes på spisen i stora grytor för dagens diskar. I övrigt skulle köksan skala potatis, rensa grönsaker och i allmänhet gå kokerskan tillhanda. I regel var kokerskan ett barskt fruntimmer, som regerade i sina domäner med fast hand. Vi barn trodde att en viktig person skulle vara sträng och lite argsint, vilket hon kanske blev av spisvärmen, när elden brann hela dagarna. Hon var också en högst viktig person, som bestämde alla måltider tillsammans med frun i huset. Att baka och laga mat till ett så stort hushåll var nog ingen sinekur och nog blev dagarna långa för det mesta.

Eftersom jag har kvar en avlöningsbok sen den tiden vet jag ganska väl vilka löner som utgick och inte var det värst fett för de unga. Ändå ser jag hur de ofta inte ens tog ut sina löner var månad utan sparade en hel del. Inte för att det fanns så mycket att göra av med pengar på, men det är oförståeligt att de kunde spara. Husrum, mat och arbetskläder var ju egentligen det enda som var nödvändigt och inte fanns det så mycket, varken nöjen eller godsaker, att slösa sina slantar på, långt från affärer och nöjen som det var.

Sedan var det de som skötte arbetet i de inre regionerna, husor och barnjungfrur, oftast två av vart slag. I husornas arbete ingick att på morgonen bära ved och elda brasor i alla rummen om vintern. Veden bars in av gårdskarlen i ett stort förråd i serveringsrummet, varifrån flickorna fick bära vedkorgarna runt i hela huset. I deras arbete ingick även att bära in kannor om morgnarna med varmt vatten till herrskapet, men nog fick vi barn nöja oss med att tvätta oss i kallt vatten. Möjligen kunde det hända att det ställdes en emaljerad kanna med vatten i kakelugnsnischen där sådan fanns, men varmt var det inte precis. I husornas arbete ingick även att stryka och inte minst hålla klänningar fräscha. Till alla måltider skulle de ju klä om till svarta klänningar och vita små stärkta förkläden och en rosett på huvudet och nog såg det trevligt ut, det kan inte förnekas, och aldrig hördes de klaga på att de skulle se nätta och trevliga ut.

Vad som ingick i barnjungfrurnas jobb säger sig självt. Vi barn skulle alltid vara nytvättade till måltiderna, även om vi tyckte det var onödigt att kammas och bytas om. Maten smakade väl inte annorlunda för att naglarna var petade osv. Men far var noga med att kontrollera att allt var som det skulle. Kom vi för sent till bords fick vi ställa bort våra stolar och stå och äta, så strängt var det. Det var inte utan att vi ibland var avundsjuka på gårdens barn, som slapp sådana exerciser inför en måltid. Vad var det för nöje att maten sen serverades under tystnad och att vi måste sitta som tända ljus, när vi visste att våra lekkamrater fick ta sina mattallrikar och sätta sig ute på trappan och stoppa i sig lite hur som helst. Man undrar nog om de kära lekkamraterna någonsin kunde tänka sig att vi, så kallade herrskapsbarn, kunde tycka att de hade det bättre än vi i mycket. Barn sätter väl inte så stort värde på dressyr och ordning precis och vi var väl inga undantag.

Jag minns att far en gång sade till mig att gå upp till Mäster för att göra nytta och inte slå dank hela dagarna. Jag måste ha varit i tolvårsåldern och kanske var det vår sista sommar vid Ådö. Inte vet jag om Mäster ville ge mig en liten läxa i livets allvar, men nog tyckte jag att

han kunde ha gett mig ett roligare jobb. ”Ut och rensa i gurklandet då.” Nog gjorde jag kanske ett litet försök, men där växte nog mer etternässlor än gurkor i det landet och att krypa mellan raderna, det kunde man bara inte så bemängd med glas och porslinsskärvor som trädgårdsjorden var, nää tack! Inte dröjde det länge innan den lilla argsinta Dagmar gav upp med orden: ”Jag skiter väl i Mästers djävla etternässlor, dem kan han rensa själv!” Visst lät det illa, men när man gått i stora bröders och gårdens unga gardes lära, så var man inte så fin i munnen alla gånger. Huvudsaken var att far inte hörde för då hade det säkert vankats ett ordentligt kok stryk.

Apropå allt glas och annat otyg i trädgårdslanden så undrar man nu, hur kunde dessa Stockholmssopor vara till nytta som gödning i landen? De köptes prämvis från Riddersvik, Stockholms sopstation, och allt skulle lossas och spridas av trädgårdspojkarna. Innehöll inte detta en massa saker, som kunde ge sjukdomar, man undrar? Att det växte det ljuvligaste av grönsaker och bär i allt detta kan dock inte förnekas. Jag minns bara de stora blå kronärtsskockorna och vad göddes de med? Jo, i en stor lår blandades innehållet från gårdens dass med vatten, som sedan användes till att sprida i deras land! ”Men hu så hemskt”, sa en fin tant till far och fick till svar: ”Smakar det inte med kronärtsskockor och jordgubbar då?” Inte fick man tänka på hur de sköna produkterna kommit till utan bara njuta av Mästers härliga håvor.

Lönerna var låga men det var inte så underligt att vi barn från ”stora huset” inte hade så stor lust att arbeta. Far sände t.ex. ut oss för att rensa och gallra i rovåkern tillsammans med gårdens barn, men tro inte att vi fick samma lön som de. Vi fick nöja oss med hälften! Att sen efter långa dagar i gassande sol få hämta tio öre per rad för dessa som vi tyckte milslånga rader, det kändes lite bittert.

Så här långt efteråt har man liksom inte kvar så mycket av de grå minnena men nog tycker jag, att det skimrar lite rosa om alla upplevelser i barndomen. Visst var Ådö ett paradis för oss unga men tyvärr blev det inte så långvarigt med det. Far sålde och efter det fanns inte den där underbara atmosfären kvar. Att återvända dit nu, på äldre dagar, vad är det annat än en stor besvikelse? Vad finns kvar av parken med alla dess stora träd, gröna av mistel om vintern. Bara rester av nedfallna stammar och grenar. Inte så att jag klandrar sena tiders ägare för besvikelsen, men nog ville jag se allt som förr. Vem har råd att hålla allt det gamla i stånd och vem har förresten sinne för vad som varit och farit. Snart är det bara sköna minnen alltihop och dem har nog de flesta glömt. Tyvärr, för vackra sagor borde nog få lov att leva även i unga generationer. Vad blir det för dem att minnas en gång. Man undrar om det inte blir fattigare helt enkelt.

Vi gamla har mycket att vara tacksamma för och att berätta för dem, som kommer efter oss och som knappt tror på våra sagor.

Vi skriver i Upplands-Bro 32
Ulrika Eriksson

Mitt liv på Ådö

Jag är tio år gammal. Jag bor i ett gult hus. Det byggdes 1971. Vi har djur på Ådö säteri. Vi har en åsna, hästar och kaniner.

Jag heter Ulrika Eriksson. Jag bor på Ådö. Vi har en uppstoppad isbjörn på slottet. Min farfar har gården. Min pappa jobbar med hästar hemma hos oss.

På fritiden simmar och rider jag. Jag simmar måndagar, onsdagar och fredagar. Jag brukar rida efter skolan. Den hästen heter Chitcoach. Jag sköter om en annan häst också. Den heter Raffin Å.

Jag trivs på Ådö. Fast det finns inga barn. Jag har en hund. Vi kallar henne för Diba. Det är en Grand Danois. Min klass ska komma ut till mig. Det tycker jag ska bli roligt.

Slottet brann upp 1700. Sen byggde dom upp det igen. Vi har mistlar i träden. Vi har nära till sjön. Den heter Mälaren. Vi har nära till naturen. Det finns inga älgar för det finns hästar.

Vi har en träningsbana till hästarna så dom ska få motion. Jag brukar köra häst. Det är jättekul, tycker jag. Det finns fladdermöss. Dom är ganska stora. Dom är på vinden som tur är.

Jag brukar leka med Annika, Maria, Pernilla A och Pernilla J. Jag brukar åka skidor uppe i fjällen. Jag brukar åka skridskor. Min mamma jobbar med gymnastik. Hon jobbar i Bro.

Vi skriver i Upplands-Bro 32
Ulrika Eriksson
Klass 3 a, Härneviskolan

Vårdikt på Ådö

Nu är det vår,
det är skönt.
Solen skiner,
hästarna gnäggar.
Blåsippor kommer och tussilagon.
Det lyser i diket.
Allt börjar bli grönt.
Man ser en massa fåglar
som kommer.
Det ska komma föl nu.
Det ska bli roligt.

Vi skriver i Upplands-Bro 32
Ulla Malmelid

En skoldag för 40 år sedan i Härneviskolan

Jag ska nu berätta om en skoldag, när jag gick i 6:e klass i Härnevi folkskola, som var Bro församlings enda skola på 1940-talet.

Vi började klockan 8.20 på morgonen. Då fick den som var klassvakt springa runt i skolhuset och ringa med en stor klocka. Så ställde vi upp oss på led och så kom magister Åkerbrant, som då var lärare i klasserna fem och sex, och låste upp skolsalen och vi marscherade in.

Då hade skolstäderskan, som också fungerade som vaktmästare, eldat i dom bägge vedkaminerna, en i skolsalen och en i avklädningsrummet (kapprum). Först började dagen med en morgonbön – att sjunga psalm och läsa bön.

Lektionerna var 40 minuter långa, mellan varje lektion hade vi 10 minuter rast. Efter dom två första lektionerna blev det 30 minuter frukostrast, då fick vi äta utav vår matsäck, som ofta bestod av smörgåsar med mjölk eller varm choklad. De som bodde i samhället och hade nära till skolan kunde gå hem för att äta. Dom var ibland lite avundsjuka på oss som hade matsäck. Dom tyckte det såg så gott ut när vi åt. När det var varmt och skönt kunde vi gå ut och sitta på en berghäll eller i gräset för att äta, men på vintern när det var kallt eller regnade, då åt vi i tamburen eller avklädningsrummet. Ofta roade sig pojkarna med att sopa golvet så dammet yrde omkring, men vi blev inte sjuka för det. I skolsalen fick vi inte äta.

Efter frukostrasten hade vi tre lektionstimmar och skoldagen slutade 13.15. Två dagar i veckan hade vi slöjd, som det hette, flickorna syslöjd och pojkarna träslöjd. Då varade skoldagen ända till klockan 15.

Undervisningen bestod av kristendomskunskap, historia, naturlära, geografi, räkning, läsning och rättskrivning (modersmål).

En dag i månaden hade vi skurlov, ofta på en måndag, då skolstäderskan skulle skura det stora trägolvet i skolsalen. Det måste ha varit jobbigt.

Vi hade också mycket hemläxa, även över söndagarna. Ibland hände det sig att vi fick sitta kvar efter skoldagen om vi inte kunde läxan riktigt.

Ja, så gick den ena skoldagen efter den andra. Vi hade inga lediga lördagar, inga skolmåltider, inga skolskjutsar. Vi fick vara glada om vi hade en gammal cykel att åka på, men vi var nöjda ändå.

Vi skriver i Upplands-Bro 32

Heidi
Klass 3 a, Härneviskolan

Om Bro

Jag tycker det finns mycket saker att göra efter skolan t.ex. simning, åka snowracer, skridskor, skidor. Och på sommaren brukar vi hoppa hopprep och hoppa hage. Jag vill inte flytta från vårt hus för det är så fint tycker jag. Det är fint i Bro. Både i gamla och i nya Bro är det fint, fast jag tycker att det är finast i gamla Bro.

I Centrum finns det många saker man kan köpa, t.ex. mjölk, bröd, godis, serietidningar, dockor och en massa annat.

Det finns tre skolor, dom heter Råbyskolan, Finnstaskolan, Härneviskolan. I Härneviskolan går jag. Den skolan är gamlast av alla skolor i Bro. I Bro finns det en backe som alla kallar Rullebacken för det går så fort i den.

När jag gick på fritids så brukade vi vara på kollo i Lejondal. Man får bada, äta, leka, rida och en massa annat. Sen sista dan får alla plocka skräp. Jag tycker det är bra för annars så kanske hare eller en räv fastnar i en tom Fanta-burk eller något.

Jag gillar inte att alla skatter är så dyra. Och all mat och saker och kläder och allt annat som finns i vårt land.

Susanne
Klass 3 a, Härneviskolan

Skolan i Bro

Jag tycker det är bra att man är ledig på lördagarna och söndagarna. Men det var bättre förr när man bara gick i skolan varannan dag. På rasterna brukar jag nästan jämt bli utanför. Om man har en kompis, så kanske den bestämmer med en annan i klassen att vi ska leka alla tre. Då man leker alla tre brukar det nästan alltid bli en som kommer utanför. Den som kommer utanför brukar oftast vara jag själv.

Madeleine Johansson
Klass 3 a, Härneviskolan

Om Härneviskolan

Jag tycker om Härneviskolan. Härneviskolan är gammal. Min farfar har gått i Härneviskolan. Vaktmästaren bor i ett hus på gården vid Härneviskolan. Vi är 26 elever i min klass. På skolgården finns det massor med träd och berg. Man kan hitta på massor av lekar.

Vi skriver i Upplands-Bro 32
Erik Svensson

Längtan

Hus vid hus i långa rader
Samma gula eller grå fasader
En öken utav tegel och betong
Och sällan höres här en fågels sång

Jag minns en liten Mälarvik
Med vass och blanka hällar
På fisk och fåglar rik
Jag längtar dit i sommarkvällar

Vid stranden växer al och videsnår
Och över viken fågelsång och måsars skratt
När sunnanvinden över fjärden går
Och skuggorna blir långa emot natt

I vassen snattra skrak och and
Och molnen färgas som i brand
Av sol som sakta dalar
Blott vind och våg som stilla talar

O, varma sommarnatt, du är musik
När vågen vänder emot stenig strand
En natt med sagor och mystik
När skymning smyger över sjö och strand

Och bortom skär och gröna öar
Ett litet segel lyser vitt.
O, vackra land med skog och dina sjöar
Det landet får jag kalla mitt.

Vi skriver i Upplands-Bro 33
A.J.

Ensamhet i Bro

Jag kom där i Centrum och sneglade mot bänkarna och tänkte: ”Där sitter det där A-laget igen”. Föga visste jag då att jag själv skulle hamna bland dem. Likaså tänkte jag aldrig ”varför sitter dom där”, inte heller tänkte jag på vad för slags människor dom var utan som många andra rynkade jag på näsan åt dem.

Men efter några år fick jag lära mej hur det var att vara en av dem. Varför jag hamnade där skall jag bara kortfattat beskriva för det är inte det min berättelse skall handla om.

Jag hade varit gift en längre tid, vi skildes. Jag mötte en annan och vi flyttade ihop. Han var sjuk och misshandlade mej, så att jag fick men av det. Jag kom på mentalsjukhus för att skyddas från honom. Jag fick en massa starka tabletter. Före det var jag även med om en mordbrand, en man tände eld på vårt hem så att vi miste allt. Jag miste även mitt ena barn till fosterhem. Sedan flyttade jag för mej själv.

Så dog min f.d. man och jag miste de andra två barnen – vid det laget hade nämnder och andra människor tryckt ner mej så jag hade inget självförtroende kvar – jag var också folkskygg. Min mor var mitt stöd i allt det svåra – sedan dog hon helt hastigt. Jag stod ensam, jag kom åter på sjukhus. Jag hade en vän – en man som mist sin fru. Vi brukade träffas och prata. Vi delade en 75:a ibland. Vi var enbart vänner.

Jag kom ut från sjukhuset. En kväll var jag med min bekant på Bro-Baren. Vi drack några starköl men gick dit mest för att vara bland folk – båda var vi så ensamma. Den kvällen satt vid vårt bord en äldre kvinna och en man – dom var bara vänner som vi – dom träffades också bara för att dom var så ensamma. Dom hade inga pengar så jag bjöd dom på några glas vin. Då fick jag två nya vänner.

Vi började träffas hemma hos henne, dit kom också andra som var lika ensamma som vi. Många av dem tillhörde vårt så kallade A-lag i Bro. Då lärde jag känna dem. Dom var precis som jag – ENSAM.

Ibland drack vi brännvin, ibland inget. Men för det mesta satt vi alla och drack – drack för att koppla av. Lättare kunna prata med varandra. Vi inbillade oss att allt blev lättare om man tog några supar. Ibland gick vi till Spiltan, ibland till Bro-Baren, men oftast träffades vi hos min nyfunna väninna. Ibland var det min idé att vi skulle köpa en 75:a, ibland var det någon annans.

Vi lärde oss vilka som langade i Bro. Man fick ibland köpa på kredit. En del langare sålde bara till bekanta och jag blev en av de bekanta till sist. En fest kunde vara i fyra dagar, men jag kunde bara dricka i en dag och sedan göra ett litet uppehåll.

En del av A-laget hade ingenstans att bo, dom fick sova hos min väninna eller hos andra vänner. Flera av oss hade epilepsi och fick anfall då och då – vi hjälpte varandra.

Jag fick många vänner. Vi ringde varandra då och då för att höra hur den andra mådde. Då kunde t.ex. en säga ”du kom, jag har två 75:or och jag är så ensam och vill prata”. Eller så ”du jag har en 75:a – kan jag få titta över och prata för jag är så ensam”.

Jag satt också med på bänkarna i Centrum ibland och pratade med bekanta. Jag såg också sådana blickar från människor som jag själv gett A-laget förut.

Jag var innerst inne väldigt ledsen och ensam – som de flesta av de andra. Mina vänner stödde mej men jag hade ändå en tanke att jag inte skulle leva längre. Och jag var så ensam i mitt hem och ingen skulle sakna mej förrän det var för sent. Jag hade bara inte bestämt när det skulle ske.

Men om jag ibland inte svarade i telefon hände det att mina A-lagskamrater kom och tittade till mej. Men jag var mycket sällan hemma – jag var mest hos min väninna. Hon var mycket äldre än jag, hon blev som en mamma för mej. Jag hade väldigt stor sorg efter min

mor som dog. Min väninnan kallade sig ibland min mamma inför andra. Jag var inte den enda som var ung som kom dit – både killar och tjejer kom.

Ibland blev det förstås fyllegräl mellan några – men det gick oftast fort över. De dagar som det var fest åt ingen någon mat.

Jag nämner inga namn på någon men jag känner många från A-laget. När jag hade barnen drack jag aldrig sprit. Att jag miste barnen berodde inte på mej. Jag var inte den enda heller bland mina nya vänner som hade mist sina barn.

Jag fick hjärtfel också och givetvis blev det sämre av att jag drack sprit. Jag hade ofta dödsångest – samtidigt som jag ändå gick i självmordstankar.

Vi drack inte bara på helger utan även vardagar – vi drack för att glömma ensamheten och annat. Man bara inbillade sej att man då glömde – det fanns kvar hela tiden. Man kunde när man var nykter vara tyst och inbunden, men när man fått några supar så lossnade det. När man var full kunde man gråta, bli arg eller bara glad. Men vi förstod varandra.

Det blev många resor till Jakobsberg – ibland med taxi, ibland kommunalt. Men det blev många gånger besök hos en langare. Jag var sjukskriven för men, som jag fått efter misshandeln.

Att jag vill berätta om det här är för att få andra att förstå att dom i A-laget är ensamma människor, som söker sej till varandra. Ensamhet är fruktansvärt.

När man supit en tid så att man blev dålig, tänkte man ”nej nu skall jag sluta”. Det höll tills man kände sej pigg igen. Tills man åter orkade dricka – dricka för att glömma bort vem man var. Dricka för att glömma sin längtan efter barnen eller annat. Jag hade så totalt gett upp då. Jag stod inte ut med att vara ensam, sakna barnen osv. Jag hade bestämt mej för att ta mitt liv men tänkte en tid vara med mina nya vänner.

Ibland gick jag hem för att vila några timmar men när dom ringde efter mej gick jag dit igen. Jag stod inte ut med ensamheten hemma. Inte ens för några timmar. Likadant var det för många av de andra. Många av oss sov oftast över hos min väninna. Det kändes inte roligt att vakna dagen efter en fest. Jag kunde inte som många av de andra ta en återställare dagen efter. Ibland när jag sov så väckte min väninna mej och frågade om vi skulle köpa en flaska – och det gjorde vi då hos någon langare.

Men att jag hade dessa vänner under denna svåra tid då jag sörjde min mor och mina barn betydde oerhört mycket för mej. Det är de som själva haft eller har problem som bäst förstår.

Vid denna tiden hade jag som sagt gett upp allt. Men jag hade dock en tur som många andra inte får.

En dag satt vi ett gäng på Spiltan och drack starköl. Så kom det en man in och satte sej vid ett bord. Han drack inte något utan pratade med några av dem jag kände igen. Mina blickar sökte sej ofta till honom. När vi skulle gå så kom han och hjälpte oss hem med varorna – jag hade handlat rätt mycket. Han gav mej då en lapp med sitt telefonnummer. Jag gick sedan till min väninna och vi hade fest. Och det gick en tid med många fester. Men jag kunde inte glömma honom.

Så en kväll då jag druckit som vanligt fattade jag mod att ringa honom. Han kom och hämtade mej och följde mej hem och vi pratade – pratade om allt det jag hade inom mej. Det kom många dagar med många pratstunder. Vi blev kära i varandra, flyttade ihop, gifte oss och är nu mycket lyckliga. Jag kom ifrån A-laget – men dom är fortfarande mina vänner och min mans vänner.

Jag har ännu då och då mina deppardagar förstås men han förstår så bra och stöder mej och vår kärlek bara växer.

En kväll för en kort tid sedan blev vi ledsna för vi fick höra att en av våra vänner hade dött hemma hos min väninna – han dog i sömnen. Jag blev väldigt ledsen. Han var också en av dessa ensamma och han hade varit min vän under min svåra tid, liksom så många andra vänner.

Jag hade tur, just när jag gett upp allt mötte jag min man. Alla har inte en sådan tur utan dom dör ensamma. Jag fick en mycket nyttig lärdom om A-laget och andra och numera skulle jag aldrig se ner på dem, som jag gjorde då jag inte visste vilka dom var. Min man har också erfarenhet av dessa ensamma människor men inte på samma sätt som jag – han har inte supit med dem, men han har hjälpt och stött dem och om detta skall han själv berätta nedan.

Vi skriver i Upplands-Bro 33
L-G

Dimmornas Bro

Det är svårt att åstadkomma en inledning. Betraktar vi vår kulturbygd idag med invånare och deras engagemang är det som att se ett fat med ”pyttipanna”. Visst är många kräsna och plockar med avsikt ut de bästa bitarna. Men i allt det där finns något som vi inte tycker om.

Har du mött de åsidosatta eller utslagna. Jag har gjort det, här i vårt etablerade samhälle, i ett system av politiskt-ekonomiskt tänkande. För att inte tala om byråkrati och paragrafrytteri. Mina möten i hemmen, som ofta benämnes ”fyllekvart, knark- eller pundarkvart” etc.

Medmänniskor som är rädda, konfliktfyllda och bedömda och fördömda. Processen har ofta lett till ett omyndigförklarande. Medborgarnas förtroendevalda i politik och socialt engagemang blickar mot det centrala, tankeprocessens högborg. Försvarare av ideologi i kampen om makt. Avståndet från ”högborgen” till periferin är enormt stort. Större grupper av människor har lärt sig anpassning och passivitet. Bekvämt.

Jag har under ett antal år lärt mej i periferin och försökt förstå, dessutom lyssnat en hel del. Här är inte fråga om bruk, seder eller kultur utan missbruk. Är det befogat att fråga varför? Orsaken synes klart vara missanpassning, främlingskap, emotionella störningar m.m.

Ordet ´kärlek´– förvridet, förfulat – har förlorat i kvalitet till förmån för intellektuellt tänkande. Ett ord som syns helt försvunnet i språkbruket är ´lojalitet´. Vi kräver att få leva och överleva på egna individuella villkor. Vi kräver bostad med allt av livets nödtorft.

Frågan är om vi lärt oss lyssna, lyssna till medmänniskor i utkanten?

Att sedan som ansvarig – politiskt eller socialt – överflytta problem till samhällsinstitutioner av annat slag med tillgång på läkare, psykiater, psykologer och terapeuter skapar i de allra flesta fall ytterligare problem. Inom ramen av det institutionella lurar faran för ett legaliserat medicinmissbruk.

I andra fall då tron på att kontantbidrag delas ut, lurar faran på hur individen betraktar och värderar summan. Alkoholmissbrukaren ser i varje sedelvalör ett visst mått av vin eller brännvin. Det räcker väl knappast till ”Hars”, möjligen ”Kitt”.

Ex: den hjälpsökande får en hundralapp. Den räcker till en ”Sjuttiofemma” och några öl. Genom ett genialt skattesystem tar staten tillbaka minst 90 %. I realiteten har bidragserhållaren fått en tia. Ett billigt pris för att bli av med ett problem. Skall här försöka att återge av erfarenhet:

Ettan och Tvåan ringer och frågar om jag kunde komma hem och snacka. Båda vet jag har alkoholproblem. Hörde på tonfallet att Ettan var berörd. Hon sluddrade på talet. Alldeles riktigt, när jag kom dit stod en ”Sjuttiofemma” på bordet påbörjad, en tom på bänken. I en plastpåse under bordet ett antal flaskor plus en mängd öl. Då säger Tvåan ”hur ska vi komma loss från det här?”

Jag vet att de hållit på i åratal med upprepade konflikter, misshandel, slagsmål mellan kompisarna. Vad svarar man när etablerade förståsigpåare inte kommit någonstans. Man vet att de super, men vem har tid att lyssna, att gå de bakomliggande problemen till mötes? Tvåan säger: ”Vem i h-vite vill lyssna och förstå mina problem. OK man lyssnar när jag snackar men vad har man gjort? Ingen bryr sig om en sån som jag. Jobba nä – man är ju ”alkis”. Med tiden har jag blivit sjuk, du vet – epilepsi – och då kan man ju inte jobba. De e ju ingen som vill ha en, fast man hela tiden velat göra nåt. Nu är det bara kröken, alkpol och socialen. Förstår du?”

Jag har mött det mesta. Så fort en människa blir stämplad som alkoholist så kommer denne efter alla processer att leva sej in i sin roll. Precis som assistent, läkare, tågkörare, kommunalarbetare, skollärare etc. Var och en fixeras i sin roll och med sin auktoritet som rollinnehavare i sitt sociala sammanhang. Samhällsvetarna sätter etiketter på individ och individer. Missbrukaren orkar inte kämpa, han har passiviserats.

Det ringer på dörren. Ettan sluddrar ”öppna för f-n”. Fyra personer kommer in. Tre män och en kvinna lagom berusade. En allmän konstlad munterhet. Alkoholen verkar till en tid som s.k. ”uppåttjack”. Glas plockas fram och man slår sej ner. ”Va e du för en snubbe?” säger en av männen. ”Du e en sån där som e kristen, ja du vet”, säger Tvåan. ”Ja”, säger en annan, ”de e du som kutar nere på Centrum. Ja har hört snackas om dej. Förstårru. Marx och Lenin, de va grabbar de”.

Ja du lever i deras anda liksom andra lever i Fälldins, Bohmans eller Palmes m.fl. Du har kanske märkt var politikerna lyckats eller rättare sagt misslyckats med under de senaste århundradena. Social och ekonomisk standard har förbättrats, men vi är köpta av de politiska andarna som inte ger utrymme för annat än egoism och makt.

”Du grabben”, säger han, ”jag tror på socialism, att vi knegare ska ha makt. Jag tror på revolutionen. Men de där begriper du inte ett dugg av.” ”Jo en del”, säger jag, ”både till höger och vänster står vapen mot vapen. Båda sidor lider av fruktan och rädsla. Hotet om våld eller våldet i sig löser inga problem. Du vet att hat föder hat. Men om vänskap och samförstånd finge råda i större utsträckning och om vi kunde känna oss som bröder och systrar, som syskon helt enkelt, så kunde allt bli annorlunda. Jag tror fullt och fast på en Gud, en kärleksfull Far eller ”Farsa” om du vill. Om vi kunde få något av Bibelns ideologi och Anda skulle världen förändras.”

”Du snackar skit”, säger kvinnan, ”Bibeln är en sagobok, begriper du det”, utbrister hon, ilsket.

Då säger jag: ”Bibeln är som alla de historiska gestalterna, de har existerat, t.o.m. Jesus Kristus. Den är lika sant dokumenterad som allmän historia.” ”Nä lägg av och far åt ..... Vi har annat å snacka om.” ”Du”, säger jag, ”varför samlas vi oftast så här hos varandra, dina polare kommer ju hem till mej också och snackar. Tala om det för mej.”

”De ska du få kläm på”, säger tredje mannen, ”här kan vi samlas kring några glas o snacka. Man kan ju inte sitta ensam o deppa man måste ha kompisar – hajar du? De var annat förr då man knegade, man hade andra kompisar. Men vet du, skilsmässa o sånt där. Sen blev det som det blev, man tappa sugen. Alla svek. Börja kröka. Sparken från jobbet, fyllan förstås. Å nu är de här mina kompisar. De e meningslöst å snacka. Ska du ha en klämtare va?”

”Nej tack”, säger jag och går hem, ”kul att träffas.” Det som nedtecknats är sant. Mest handlar det om det förflutna, vad man var för något, vad man betydde till den dag, då ett till synes olösligt problem uppstod.

Medmänniska se dig omkring.

K.N.

Att vara ensam

Det är en mörk natt,
man kan inte vakna
förrän man har en kamrat.
Det är hemskt.
Man blir retad.
Man är död.
När du är ensam
sök sök tills du hittar en vän,
som passar dig.
Ta någon som är ensam
så får ni båda en vän,
då är ni två.
Du är inte ensam,
du har en vän,
vakna vakna
ur din hemska
mardröm.

Vi skriver i Upplands-Bro 34
Ingeborg Nilsson

Kungsängen som jag minns det

I mangårdsbyggnaden på Tibble hade gamle patron Åkerlind bott på 10-talet. Han hade sju barn, sex pojkar och en flicka. Under 20-talet tillträdde sonen Hjalmar Tibble medan Filip arrenderade Skälby. Filip fick överta Tibble på 30-talet. Familjen Åkerlind disponerade också ”Gula Villan”, övriga hus beboddes av arbetarfamiljer. Det var en sex – sju familjer som bodde och arbetade på Tibble på den tiden. Dessutom fanns många hästar, kor och får. Magasinet låg där det nu är trädgårdsland. Där hade de bland annat dans då Hjalmar Åkerlind gifte sig. Min make var med och spelade då. Senare revs magasinet. Stallet låg bredvid magasinet – det har nu brunnit ner.

Snett emot mangårdsbyggnaden låg Tibblins stuga. Tibblin, vars kläder och fotografi nu finns nere på hembygdsgårdens museum, var soldat. Tibblin brukade säga om sin fru: ”det enda Emma hade när vi gifte oss var ett par kängor.” Frun hade i sin ungdom arbetat i gästgiveriet i Tibble innan det revs. Det hus som i äldre tider använts som posthus var arbetarbostad. Ett litet stycke bort låg den fina länsmansbostaden och några villor omkring Högnäs. Där var Günters villa, den som Wrights har nu. Och så var det Tyskens villa och så den gamla sjukstugan förstås. Men alla småhus som nu finns ner mot sjön fanns inte då. Bortom Högnäs låg pensionatet Urfjället. Inte så långt därifrån bodde Duvas i sin villa och Jansson, som var rättare på Tibble på vår tid, hade också sitt hus där.

Landsvägen var mycket trafikerad, på vintern av sparkar och slädar, på sommaren av cyklar, hästskjutsar och bilar i ökande antal. Detta var den ”gammel-gamla” landsvägen alltså. Det fanns till och med busstrafik på den smala krokiga vägen. Bussarna stannade vid själva Tibble. Jag minns då vår dotter skulle konfirmeras och vi hade varit inne i stan och handlat. Vi missade bussen tillbaks och fick ta Västra Ryds-bussen i stället och gå sträckan från gamla skolan vid kyrkan. Men vi var tvungna att lösa nya biljetter, vi fick inte åka på våra redan köpta returbiljetter till Tibble.

Trafiksituationen blev bara värre och värre. Bilarna började köra väldigt och inte såg de upp heller. Många cyklister och fotgängare blev påkörda eller löpte stor risk att bli det.

Den nya landsvägen, som idag ibland kallas ”gamla E 18” byggdes förmodligen som ett sätt att råda bot på den tidens stora arbetslöshet. Men den gjordes då till en grusväg och asfalterades alltså inte förrän långt senare – på 50-talet. Fru Mina Andersson, som bodde i det röda huset där Eklöwspojken bor nu, hade vägarbetarna i maten. De var många så redan när hon dukade efter ett mål fick hon börja duka till nästa.

Där HSB-husen ligger nu var det mest fält och åkrar, förutom ett skogsparti på kullen här vid Mullbärsstigen och Björnbärsstigen. Ute på ett fält låg rävgården – Sven Åkerlind hade rävfarm där. Strax intill fanns en liten stuga där gubben Hedvall, ”Målaren”, och gubben Erik bodde. ”Målaren” brukade sitta uppe i backen och sjunga. En gång fick han för sig att gå in till Gunnar Ask och Askens fick knappt ut honom igen. Gubben Erik hade en koja nere vid Lillsjön. Vi stötte på honom ibland då vi var ute i skogen för att plocka bär. De var väldigt egna personer de där två.

Norrboda var ett fint litet hus som tillhörde Tibble och som låg i närheten av nuvarande parkeringsplatsen till Lillsjön. Enda systern till Åkerlindarna, fru Karin Lennman, bodde på stället. En tid hyrdes det ut bland annat till Taubes. Min son Bertil fick bära upp mjölken från Tibble till dem då.

Handlade gjorde vi i Lundins affär i Kungsängen, det är huset där Bengt Jansson bor nu. Lundins åkte också omkring med varor. Fru Lindbergs mjölkaffär låg i det hus där de säljer bildelar nu. Lisa Stern, fru Malm och fru Matsson har jobbet där. Där var posten också förr. När de vanliga affärerna började få mjölk att sälja också gick mjölkaffären inte längre så bra.

Affären fick olika nya varor men upphörde i början av 60-talet. Ovanpå Lindbergs bodde Ingeborg Andersson som skötte telefonstationen. Augusta Pettersson var den första som skötte mjölkaffären. När hon inte orkade längre fick hon flytta upp i ett rött hus som ligger där daghemmet Blåsippan ligger nu.

Så var det Sven Beckmans järnaffär som låg i backen upp mot järnvägen, nuvarande Skolvägen. ”Beckmans backe” tror jag faktiskt man säger än idag. I det stora huset som ligger mitt emot Beckmans hade Gunborg Blomquist damfrisering. Själv klippte jag inte håret förrän jag fyllde 50 år. Kalle Jansson, före detta skolvaktmästaren, har klippt många karlars hår – och gör det än. Läkare fanns inte här i Kungsängen. Doktor, tandläkare och apotek fanns i Bålsta, dit man åkte med tåg. Sjukhus fanns i Uppsala.

Det fina torpstället där Hjelms bodde har ungdomar tyvärr bränt och förstört. Svenngård bodde i det mindre hus som revs nyligen för att ge plats åt de nya pensionärslägenheterna vid torget. Det var Herman Svenngård som byggde till hembygdsgården. Rinnande vatten hade vi för första gången där vid ingenjör Åslanders jordfästning. Skomakaren Rydberg bodde i den gamla fattigstugan med sin familj. Folkskollärare Sjölander lät bygga det stora grå huset vid torget. Han bodde där ett tag men skänkte det sedan så det blev ”Pojkhemmet”.

1932 flyttade jag med min man och två barn till Tibble. Jag fick anställning som mjölkerska. Mina barn fick börja hos fröken Nisén i Skälbyskolan. Där den skolan låg ligger nu ett modernt hus alldeles där vägen till Frölunda förgrenar sig med vägarna till Skälby, Lennartsnäs och Öråker.

Efter andra klass fick de börja hos fröken Pärling i gamla skolan i Kungsängen. På eftermiddagarna fick min flicka Ingrid arbeta hos fröken Pärling och Bertil, min pojke, fick arbeta ute med hästarna på Tibble. Detta var då Fritjof Abrahamsson var rättare på Tibble. En gång, då Bertil var elva år, minns jag hur han kom hem från arbetet med hög feber och kräkningar. Då vi kom in till sjukhuset visade det sig att han hade sprucken blindtarm.

Vår första bostad i Tibble var halva nedre planet i huset där Östergrens bor nu. På det övre planet var ett stort rum där ungkarlar bodde. Men så småningom gjordes det övre planet i ordning och vi flyttade upp dit i stället.

På Tibble var det röda kor vilka är betydligt lugnare än de svart-vita. Eftersom både min far och bror arbetade på Tibble hade jag heller inga större problem med ilskna djur där. Efter mjölkningen fick vi lov att köra ner mjölken till bassängerna vid den gamla tvättstugan invid jordkällaren. Där fick mjölken hämtas. Men sedan gjordes det om i ladugården så att det blev ett mjölkrum, då kunde man mäta mjölken där i stället.

All disk kördes till den gamla tvättstugan. Det fanns en brygga utanför den där jag diskade flaskorna. Det var hemskt mycket råttor för de kom med mat till räv- och minkfarmen. Lådor med fisk och allt möjligt ställdes där.

På det övre planet i den gamla tvättstugan bodde en gammal sadelmakare. I det huset fick jag diska alla mjölkkärl och allting. Ibland var veden så sur att det var omöjligt att få varmt vatten en gång. Mjölken lämnades till Mjölkcentralen. Sedan min bror slutat var det en som hette Gustavsson, min far och jag som jobbade i lag. Ibland kom de ut från Mjölkcentralen och synade mjölk, mjölkkärl och allting. Han som mjölkade fick diplom och min far och jag fick varsin nål för att vi hade första klassens mjölk.

Jobbet som mjölkerska hade jag kvar till 1943. Därefter har jag fortsatt att bo och arbeta hos olika familjer på gården i ytterligare lång tid. Sammanlagt har det blivit 40 arbetsår.

Eva 5 a, Brunnaskolan

När jag bröt min arm

Nu ska jag berätta om en gång när jag bröt min arm. Min kamrat och jag var ute och cyklade en sommardag. Hon skjutsade mig. Vi skulle cykla till B&W stormarknad. Just när vi skulle cykla under en bro svängde hon till och cykeln flög iväg. Min kamrat och jag kom under cykeln. Hon klarade sig men jag gjorde mig illa. Kamraten fick skjutsa mig hem igen.

Senare på kvällen hade jag sån värk i armen så vi fick åka till doktorn. Han röntgade min arm. Sen fick vi veta att jag brutit den. Den fick gipsas.

Vi skriver i Upplands-Bro 34

Lizinka Dyrssen

Skrivet 1941

Om Öråker

I maj 1902 flyttade vi till Öråker för att bo där om somrarna. Inspektor Edling anställdes och bodde tillsammans med sin syster Lydia, senare gift Frick, och sin bror Edvard i södra flygeln. Vi tog med våra möbler från Lennartsnäs och så började vi så småningom bygga upp gårdarna, ett stort företag då de var i dåligt skick. Vi hade då i inkomst Wilhelms lön som kommendörkapten. Vid morbror Oscars död september 1905 ärvde vi oväntat mycket pengar, 200.000 kronor. År 1907 delades gårdarna mellan Gösta och oss definitivt. Förut hade det varit ett sorts ”samröre”. Edling flyttade till Lennartsnäs och skötte det och vi anställde en befallningsman Jonsson.

Vi vet mycket litet om Öråkers historia. Emanuel Cederström och jag har forskat i kyrkoböckerna, men där har just ingenting funnits. En fröken Torstensson på Öråker, möjligen syster eller dotter till Lennart Torstensson, som ägde Lennartsnäs, skänkte under 1600-talet ett antependium till kyrkan, antagligen det av guldbrokad, som ännu användes. På 1750-talet ägdes Öråker av en ”generalinna” Märta Bonde, f. Koskull, som dog där. På 1770-talet ägdes det av en Carlschöld, som sålde det till assessor Hedengran, som möjligen byggde huset. Kanske byggdes huset av brukspatron Magnus Björkman, som köpte Öråker 1790. Enligt traditionen skulle huset vara upptimrat i Finland, möjligen på Åland, och sedan fraktats över. Denna tradition följer flera av Björkmans många gårdar. Det gamla huset, som brann ned på 1780-talet, låg på övre sjöbotten och gården var orienterad därefter. Öråker såldes 1805 till krigsrådet Wahrenberg, som 1830 sålde det till min farfar greve P C av Ugglas. Året efter köpte han Lennartsnäs. Gårdarna sköttes av en inspektor, som enligt Farfars räkenskaper var högt betrodd. Han tog på 1840-talet bort koppartaket på Öråkershuset och lade på ett plåttak samt fick behålla prisskillnaden mellan de båda taken. När vi kom till Öråker var fönsterplattorna ännu de gamla av koppar. Stora huset var under många år uthyrt till olika personer, bl.a. några som hette Löwen. År 1866 hyrde häradshövding Lancke det. Han var domhavare i domsagan, ett stort original och länge ungkarl, men gifte sig 1880 med en fröken Björkenstam. De bodde kvar tills Öråker utarrenderades till en Pettersson.

Vi flyttade till Öråker i slutet av en kall maj 1902. Det såg då inte alls ut som nu 1941. Befallarvillan byggdes först 1907 och vägen till Lennartsnäs gick på befallarängen öster om höjden och kom fram i allén ungefär vid befallarens trädgård. Allén var knappt upptagen, mera en gårdsväg. Allén upp mot ladugården planterades först 1903. Mellan de stora granna lindarna kring huset var ett rödmålat staket och därutanför var gärdet. Fruktkvarteret norr om huset började anläggas 1904. Trädgården slutade vid stora asken i nedre trädgården. Denna med omgivande granhäck anlades 1903-1904. På både övre och nedre sjöterrassen var då

trädgård med ganska stora fruktträd, som stängde för hela utsikten mot sjön. Det kostade nog mycket arbete att bli av med den och det lyckades inte fullständigt förrän Edling, som disponerade den, flyttade och då fick man fram den vackra utsikten över sjön mellan trädvalven. Några av de stora askarna på gården har blåst omkull men lyckligtvis lever Yggdrasil, vårdträdet och symbolen för gårdens gamla kultur. Granparken har tunnats ur, var vinter går något av de gamla träden, men det är mycket nyplanterat och där växer härligt. Wilhelm och Manne har lagt ner många timmars arbete på att rädda de nersatta plantorna från att kvävas av gräset. Det måtte vara en särskilt god jordmån för träd och de stora gamla träden utgör Öråkers huvudsakliga skönhet.

Något år sedan vi kom ut till Öråker planterades de unga lindarna väster om huset, först som en ”fer à chevat” till vilken jag fått idéen från Tistad, men sedan Emanuel Cederström börjat med sin rådgivande verksamhet, ändrades den till den nuvarande fyrkanten. Vi trodde då att lindarna genom senare beskärning skulle kunna få de gamla trädens praktfulla kandelaberform. Men det har visat sig vara ett misstag. De gamla är av en särskild art s.k. ”herrgårdslindar” som nu visst är nästan omöjliga att få. Det var mycket värdefullt för oss att ha tillgång till Emanuels stora sakkunskap. Han var en framstående dendrolog och vad jag kan om sådant har han lärt mig. Allra högst skattade han askar, som vittnen på en gammal svensk kultur. De nuvarande uppkörsvägarna fanns inte. Den enda vägen gick mellan lindarna där trappan nu ligger. Det finns spår av en gammal mur, som sträckte sig från lindarna ända fram till källarna. Uppe på muren stod en tunn och tråkig häck. Det fordrades en viss konst för att genom den trånga passagen köra upp framför husets ingång. Jag minns en gång då gamla Rålambs kom med wurst och spann och kusken såg ytterligt besvärad ut, men han lyckades klara problemet. År 1910 togs de nuvarande tillkörsvägarna upp, terrassmurarna inpassades och trappan gjordes av en gammal kvarnsten. Under årens lopp ha många lass grus och sten körts in framför huset för att jämna ut den ursprungliga skarpa sluttningen mot murarna.

Bebyggelsen var helt olika mot nu. Snett utåt nedanför huset i rad med de gula flyglarna låg två stora höga rödmålade ”flyglar”, som gjorde gårdsplanen trång och mörk. I den södra var vedbod och i den norra stall, svinhus och annat snaskhus. Mjölkkammaren var i den norra källaren och mjölkflaskorna ställdes på en pall utanför stallväggen. De gula flyglarna funnos naturligtvis. I den södra bodde som sagt inspektor Edling, i den norra gammelmäster Jansson, far till vår mäster Georg. Alla flyglarna voro antagligen jämnåriga med det gamla corps de logi om vilket vi inget vet. Sydost om stora huset låg en rödmålad låg bod med källare under, som sedan gjorts om till fruktkällare. Längre ned i trädgården, där gravensteinern nu står, låg ett murat växthus med utmärkta persikor och druvor. Dessa dog ut första året vi var på Öråker, antagligen på något sätt behandlade av den allvetande underliga trädgårdsarrendatorn. ”Långa raden” är sig i det närmaste lik. Tvättstugan låg där den ännu ligger, fast Manne under senare år där inrett bastu i den gamla mjölkkammaren. Folkets svinhus och vedbod fanns också på samma plats som nu, men det låg en smedja ungefär där vindmotorn senare stod. Utefter vägen bortom trädgården låg åt söder ett gammalt lider och uppåt backen en T-formad byggning, bestående av den s.k. ”Klockraden”, inne i källaren bl.a. tröskverk med ”vandring” utanför, samt en stor loge. Uppe på backen halmstackar.

Ladugården låg väster om utfartsvägen, där man ännu ser dess grund. Den byggdes om flera gånger, särskilt grundligt 1910. Den var trång och obekväm men ljus och med en viss trevnad. Gutte tillbringade mycket tid där och var personligen bekant med alla korna. Manne byggde ett trevligt och bra kylrum vid södra gaveln, dit mjölken hälldes direkt från ladugården. Den brann 29 maj 1935. Magasinet är en av gårdens äldsta byggnader med ett ovanligt vackert brutet tak. Min far byggde kvarnen 1855. Den var då mycket modern och alltid vacker med sina 6 vingar. Någon vinge blåste av mest var vinter och måste repareras och så till slut blåste de alla bort. Då reparerades den inte mer. Den hade blivit gammal och oanvändbar för sitt ändamål. Hösten 1935 stod en del kor tjudrade där väntan på att den nya

ladugården skulle bli färdig. De voro uppbundna med huvudet mot väggen och hade en gemensam gödselstad i mitten.

I Kvarnstugan bodde först Beckman sr som mjölnare. Han var ett mycket hyggligt original han också. Jag minns honom om vintrarna med benen inlindade i gamla tidningar. Han flyttade dock rätt snart till större förhållanden vid Aspvik. Senare bodde slöjdarna däruppe i kvarnstugan. Bland dessa minns jag Jäderberg med sina 12 rödhåriga ungar och sist och mest uppskattad Skörd, den granna hyggliga mannen. Det var naturligtvis alldeles kalt på Kvarnbacken men sedan Kvarnen lagts ner planterade vi gran på den lilla norra kullen och tall för övrigt. Tallen planterades 1925-1926. Vi kallade hela anläggningen för ”Pineta”, när vi kom hem från vår italienska resa. Den har förändrat hela horisonten från huset räknat men har varit ett bra vindskydd. Huset ligger kalt. Tingelsten var redan när vi flyttade till Öråker förfallet och ruskigt och utdömt. Det har dock reparerats flera gånger och gjort nytta. Nu 1941 sjunger det väl på sista versen.

I dragonstugan bodde dragon Lindberg, en prima karl. Han ”drogs in” och avflyttade omkring 1910 men hästen ”Greta” var länge kvar och gjorde möten på höstarna. Lindberg hade underliga släktförhållanden som ofta var fallet förr ute på landet. Samtidigt med att han föddes fick hans mormor, ”gumman Eriksson”, en son med fadern som var hennes fästman. De bodde på Ålsta, som sedan länge arrenderades av denne Lindberg, dragonens halvbror och morbror. Han flyttade sedan till Akalla. I Asker bodde torparen Fredrik Jans med sin vackra hustru och hennes bildsköne son Abdon, numer Andersson i Kungsängen. Askers loge fanns när vi kommo likaså en stolplada i Ekbacken, som blåste omkull en vinter på 30-talet. Dessa var de hus som fanns på Öråker när vi flyttade dit. De andra har vi byggt. Wilhelm brukade (grovt) beräkna att vi lagt ner mer än 200.000 kr på gården. Reparationer upprepade gånger av stora huset, nybyggnader, ombyggnad av alla uthus och folkets bostäder, elektrifiering, som egentligen gjordes två gånger då den första gjordes under kristiden, vatten och avlopp, vindmotor, pumphus och vattentorn etc. etc. har säkerligen kostat denna summa. Därtill kom inköp av kor, tjurar, hästar, tröskverk, traktor och andra maskiner, jordförbättring, anläggning av fållorna, luzernodling etc.

Manuskriptet ställt till förfogande av Tina Dyrssen, Öråker

Vi skriver i Upplands-Bro 35
Lizinka Dyrssen

Del II, skrivet 1942

Om Öråker

Vi började med byggandet på Öråker samma år vi flyttade dit. Först med stora huset, som i sitt dåvarande skick var obeboeligt. Men jag skall först tala om andra byggnader och ta med allt som rör huset i ett sträck.

Vintern 1902-03 hade varit mycket snörik och taket på det gamla lidret hade skadats svårt av snön. Då lidret i sin helhet var dåligt beslöts att det skulle byggas nytt och på samma plats som förut. Wilhelm var på sjön och jag red som vanligt för rusthållet sommaren 1903. Då revs lidret och då slog det mig hur vackert och fritt det var, när lidret kom bort och hur ännu mycket vackrare det skulle bli, om även Klockladan och logen kom bort och hela backen blev frilagd. Därpå utarbetade Edling och jag en stor framtidsplan med alla byggnader förlagda ute på åkern väster om ladugården, den plan som sedan så småningom realiserades. Den skickades till Wilhelm och han blev först mycket förfärad över dess storhetsgrad. Rätt snart gick han dock med på förslaget varmt och intresserat och så byggdes 1903 lidret ute på åkern parallellt med ladugården. År 1904 revs norra röda flygeln, den som innehöll stallet och detta byggdes mellan ladugård och lider, den tredje sidan i en fyrkant. Stallet var först avsett endast för arbetshästarna, åkhästar och vagnar stod på Lennartsnäs och användes för gemensam räkning. Sommaren 1913 byggdes vagnstallet på det andra stallets östra gavel. Det hela var mycket pampigt och väl stort tilltaget, verkstallet med marmorkrubbor från gamla hovstallet och hästhuvuden på spiltstolparna.

År 1910 revs den södra röda flygeln. Ingenting har förändrat Öråkers utseende så som flyglarnas borttagande. Gårdsplanen som förut varit ganska trång och instängd blev frilagd och framträdde i sin särpräglade stora skönhet. Hönshuset byggdes 1905, men blev inte särskilt lyckat. Befallarevillan byggdes 1907 och mahognyvillan 1910 och därpå den kombinerade smedjan och slöjdstugan. År 1917 byggdes den nya logen och den gamla revs. Klockladan hade rivits tidigare. Logen sammanbyggdes i vinkel med ladugården, som fjärde sida i fyrkanten. Det var den första hisslogen i vår del av Uppland och den blev mycket studerad. Härmed var den stora byggnadsplanen slutförd. Den 29 maj 1935 brann ladugården, logen, lidret och ett hörn av stallet. Branden började vid middagstiden i vinkeln mellan ladugården och logen, tydligen förorsakad av oförsiktighet med piprökning. Djuren var ute på bete, men 4 små kalvar blev innebrända. Det hela gick oerhört fort. Det var torrt och varmt väder. Det gällde nu att fortast möjligt få upp nya hus och det gick och djuren kunde flytta in i november. Men det blev naturligtvis dyrare än beräknat och kostade mer än försäkringssumman. Byggarna strejkade, byggmästaren gjorde konkurs och försvann och det var bråkigt, men byggnaden blev prima. Manne fick ta upp ett lån på 12.000 kr för att kunna slutföra arbetet. Dagen innan han for till Finland återbetalade han det sista av detta lån.

Hösten 1917 härjade ”spanska sjukan” svårt i hela landet. Vi firade som vanligt jul ute på Öråker och där sjuknade Manne, lyckligtvis inte särskilt svårt men ett par dagar var dock oroliga. Vi hade inte elektriskt ljus, mycket ont om stearinljus och fotogen, utan bara opålitliga karbidlampor. Då beslöt Wilhelm att vi skulle få elektricitet och med sin sedvanliga energi satte han omedelbart igång med att bilda en distributionsförening, vars ordförande han blev och var ända till sin död. När vi kom ut till landet julen 1918 strålade hela huset i elektrisk belysning och inte bara huset utan hela gården. Det var förtjusande – men det blev dyrbart. Allt var gjort med kristidsmaterial och fick göras om så gott som helt och hållet, när vi flyttade ut för gott på landet 1923.

Vattenfrågan var mycket svårlöst och det dröjde ända till 1925 innan vi fick vatten och avlopp i stora huset. Alla de föregående åren hade vi förgäves sökt en källa, som gav

tillräckligt med vatten. Men den sommaren kom baron Max Hermelin ut för att ge goda råd om en del reparationer i huset. Han var en skicklig slagruteman och fann källan nere i granparken, som allt sedan dess gett vatten. Förut hade allt diskvatten körts från sjön och dricksvattnet hämtats från källan i Askermar. Några år tidigare hade en vindmotor satts upp som pumpade sjövatten till det stora cementkaret i trädgården och till en reservoir uppe på ladugårdskullen. Denna slopades nu och det runda vattentornet byggdes på kullen bakom trädgården.

Och så skall jag börja tala om stora huset. Inspektor Edling flyttade till Öråker i mitten av mars 1902 några månader innan vi kom dit. Han bodde i stora huset hos dåvarande arrendatorn direktör Leissner, på nedre botten i nordvästra hörnrummet. En dag kom han till Lennartsnäs till oss som efter vanligheten firade påsk där. Han hade med sig byggmästare Edlund, som skulle hjälpa oss med reparationerna på Öråkershuset och nu kom de för att säga att detta var så dåligt att det inte lönade sig att reparera och att det skulle vara bättre och billigare att riva det och bygga ett helt nytt. Inspektorn kunde inte oaktat åtskilliga brasor få temperaturen i sitt rum till mera än 10 grader. Däremot kunde han sticka sin käpp genom de ruttna stockarna ända in till väggpanelen. Antagligen var det likadant överallt. Nåja det var ju tråkigt att höra, men vi reflekterade inte över förslaget. Dels av pietetsskäl och dels därför att vi inte hade de erforderliga pengarna. Det hade behövts en mycket stor engångssumma. Kanske att reparationerna gått till lika mycket, men det har fördelats på 25 år och har därigenom varit möjligt att bära. Då kände vi inte ännu och hade inte lärt oss att älska huset – hemmet – så att vi kunde resonera objektivt om saken. Senare hade det inte varit möjligt. De första åren på Öråker tänkte jag ibland att det hade varit roligt att ha så mycket pengar, att vi genast kunnat sätta allt i ordning. Men jag har under årens lopp lärt mig att det var dumt tänkt. Det var nyttigt för det hela att vi först lärde oss känna stället, blev bekanta med dess stil, dess karaktär. Därigenom undvek vi en hel del misstag.

Det största misstag vi gjorde var att ta bort ”chöpplingen” i hallar och trappa och måla dem med färgerna på den gamla spegel, som nu sitter i övre hallen. Det var mitt fel och tvärt emot all sakkunskap. Sakkunniga rådgivare hade vi gott om. Först och främst Emanuel Cederström, som var oss till stor hjälp också inomhus. Han hade en fin och högt kultiverad smak och var under många år chef för Oscar II konstsamlingar. I den egenskapen reste han omkring till de kungliga slotten och även utomlands och studerade. Han sammanförde oss med slottsarkitekten Lindegren. Jag kan inte minnas att Lindegren var ute på Öråker, men jag minns samtal med honom i hans lustiga proppfulla ateljé med vindskupor någonstans i början på Regeringsgatan. Doktor Gustav Uppmark jr var ute och rådde särskilt den sommar han fotograferade och kopierade salongen för att reproducera den på Nordiska Museet. Efter hans död var doktor Wallin därute ett par gånger och var sakkunnig rådgivare.

När vi flyttade dit var huset brädfodrat och målat i en färg, som varit gulvit, fönsterfattningarna var breda och ornerade och det var luckor för alla fönster på nedre botten. Nedre hallen var avdelad med en vägg strax bakom bänknischerna. I den väggen var en glasdörr och därinnanför en liten tambur. Övre delen av hallen var alldeles kall och där förvarades diverse matvaror på vintrarna. Tamburen och lilla hörnrummet var ett rum, som Leissner använde till kontor, serveringsrum fanns ej. Den nuvarande och lilla jungfrukammaren var ett stort rum. Glas och porslin hade ingen plats annat än i matsalsskrubben. Klosett fanns inte inomhus utan i norra flygeln. Utbygget utanför köket tillkom först efter ett tiotal år. Förut steg man direkt genom köksdörren ut i naturen. En trappa upp var ett kök inrett i nordöstra hörnrummet. Kakelugnen var borttagen och en spis uppsatt vid väggen mot hallen. Leissners brukade om somrarna hyra ut första våningen till sommargäster, som då använde köket. På Öråker var under ganska många år en sorts konstnärskoloni. Oskar Björck bodde i södra flygeln och Wallanders och senare Paulis i stora huset. Öråker avmålades flitigt och vi har lyckats samla en del av dessa tavlor.

I salongen var spegelglasen borta och den användes om vintrarna till sädesmagasin. Detta drog mycket råttor till huset och det tog åratal innan vi lyckades utrota så väl dem som den

dåliga lukten. Trappan till tredje våningen är omlagd och gjord mindre brant. Likaså trappan till vinden, som förut mest var en stege. I översta våningen är garderoberna inklädda med bräder och där liksom på vinden är det lagt brädgolv över den förut bara fyllningen. I rummet No 3 bodde en bror till Leissner, en halvfnoskig s.k. löpare. Han hade inte på många år tillåtit någon att komma in i rummet och där var en smuts som var nära nog outrotlig. Vid den ena väggen hade han en vedstapel, som gick nästan upp till taket. Rummet No 5 hade lyckligtvis aldrig blivit reparerat och där kunde man se den ursprungliga väggdekoren, som antagligen varit likartad i hela huset, helt släta enfärgade väggar i mild ljus färg och en bred bård uppe vid taket. I No 5 stod en stor tung mangel med stenskiva och denna hade nog skadat huset och bidragit till att det satt sig på mitten.

Sommaren 1902 började vi reparera huset och höll sedan på i många år, mest så länge vi bodde på Öråker. Större delen av tiden utom några år ungefär 1915-22 skedde detta under ett ständig handicap av penningens knapphet, men det gjorde oss faktiskt aldrig så mycket och var nog som jag visst redan sagt kanske en nyttig broms. Vi började med husets ytterväggar. De ruttna stockarna bilades bort och ersattes med nya. Därpå spikades den nya brädfodringen på, men fönsterinfattningarna gjordes inget åt. Väggarna beströks därpå med linolja, som skulle stå och torka in i 2 år innan de målades. Inomhus togs avbalkningen i nedre hallen bort. Sydöstra hörnrummet delades av och blev tambur och ett litet gästrum och speglar insattes i salongen. De måste beställas enkom och kostade 80 kr styck. Så gjordes det en del målning och tapetsering. Vi bodde i norra sängkammaren och gossarna i sedermera kabinettet. Nordöstra hörnrummet var Wilhelms toilettrum. Först sommaren 1903 togs spisen i detta rum bort. Wilhelm var för övrigt nästan alla somrar ända till 1916 på sjön. Vi skrev var dag till varandra men eget nog innehöll mina brev inte så mycket om byggen etc. Vi hade tydligen gjort upp de stora dragen när vi träffades och då var det inte så mycket att skriva om. Breven är egentligen fyllda av pojkarna, allt det underbara de gjorde och sade, av lantbruk och av ekonomi samt av våra många gäster.

Hösten 1904 insjuknade Gustaf svårt i scharlakansfeber. Det såg mycket mörkt ut under en veckas tid, men Gud lät oss behålla vår älskade gosse. Han och jag julade i Stockholm och Wilhelm och Manne på Öråker. När vi kom dit ut på nyåret överraskades vi av att Wilhelm skaffat en kamin i nedre hallen. Den stod framför högra bänken och röret var draget över trappen och in i spisröret. Den stod naturligtvis bara på vintern och bidrog ofantligt till trevnaden jular och påskar, som vi alltid tillbringade därute. Där kunde vara kallt. Vi hade det stora södra rummet till sängkammare, salongen var i grå rummet och gossarna bodde i norra hörnrummet. I den öppna spisen i salen hade vi nästan hela dagen, alldeles bortseende från vedåtgången, ett stort bål flammande och kring det höll vi till och höll oss varma. Tänk var jungrur var tåliga på den tiden, som nöjde sig med dessa vinterresor år efter år.

När Wilhelm på våren 1923 tog avsked flyttade vi för gott ut på landet och då vidtog åter med baron Hermelins hjälp en mängd reparationer. Brädfodringen som gjorts 1902 behövde göras om och då tillkom den nuvarande med sin ”lockning” och pilastrar. Huset målades gult och pilastrarna vita. Förebilder var varvschefsbostället i Karlskrona och Fullerö, båda byggnaderna ungefär jämnåriga med Öråkershuset. Den nuvarande kaminanordningen i hallen kom till. Den stora jungfrukammaren bredvid köket delades i två rum, varav det ena blev serveringsrum, som förut saknats och en dörr togs upp därifrån till hallen så att maten kunde komma den vägen till matsalen. Vatten till och avlopp från kök och serveringsrum ordnades också. Vi tog det sydöstra hörnrummet till sängkammare och Wilhelm stora södra rummet på nedre botten till sitt skrivrum. Lilla hörnrummet bredvid hade han till toilettrum. Gustaf hade No 1 och Manne grå rummet innanför matsalen.

När Wilhelm gick bort 14 juli 1929 delades Öråker mellan gossarna, på så vis att Gustaf fick Skälby och Ålsta och Manne själva Öråker. Jag disponerade huset och även alla inneinventarier och Manne och jag bodde där tillsammans året om ända till 1933 på hösten då jag hyrde en våning i staden, Stureparken 2, där vi sedan bodde om vintrarna. Om somrarna var vi alltid på Öråker.

Manne var varmt intresserad av lantbruket och ägnade så mycket som möjligt av sin ansträngda tid åt det. Sedan vi flyttat till staden på hösten reste han ut mest var söndag, bodde länge kvar på hösten och flyttade ut tidigt på våren. Han var särskilt intresserad av korna. Mycket arbete och stora utgifter förorsakade honom den stora branden våren 1935, men den stora byggnad som i forcerad takt uppfördes under sommaren 1935 blev lyckad, praktisk och bra och i hög grad arbetsbesparande. Manne reparerade södra flygeln, som var oerhört dålig och förfallen. Den hyrdes först under ungefär ett år av Clas och Mary Ugglas, som bodde där medan Frölunda byggdes om, sen hyrdes den av dr Pelle Nordenfeldt. Manne byggde bastun efter finsk modell i den lilla mjölkkammaren på ladugårdens södra gavel.

När Manne stupade 1 november 1940 ärvde Gustav och jag var sin hälft av gården. På mitt förslag löste Gustav 1 januari 1941 ut mig från min del på så vis att han betalar mig 3000 kronor om året. Jag skänkte honom alla husets möbler och han har således blivit ensam ägare av det hela. Jag lämnade det älskade hemmet och flyttade till våningen i staden. Många lyckliga år hade Gud skänkt oss på Öråker. I 40 år bodde jag där. Vi tog emot det som en förfallen och förödd gård och vi gjorde det till ett herresäte och till ett lyckligt och ljust hem. En gård är ett levande väsen, som fordrar ständig andlig och materiell vård för att inte förfaras. Nu är det Gutte och Maia, som skall öva dess vård och föra traditionen vidare.

Den Dyrssenska traditionen på Öråker är inte lång men jag tror man vågar kalla den god. Wilhelm var en mycket ovanlig man. Han var rikt begåvad, kanske allra mest på hjärtats och karaktärens vägnar. Sann, genomskinligt redbar, pålitlig, ”a pillar of strength”, trofast och med ett varmt rikt hjärta. Det var han som satte sin stämpel på hemmet. Jag tillförde det en från genrationer nedärvd kristen humanism, som naturligtvis också avsatte spår. Gud har gett gossarna mycket rika pund, som de förvaltat väl och därigenom skänkt namnet heder.

Manuskriptet ställt till förfogande av Tina Dyrssen, Öråker

Vi skriver i Upplands-Bro 35

Therese

Skolan byggs

Jag heter Therese som skriver och är elva år. Jag ska skriva om hur Brunnaskolan byggdes.

Nu går vi tillbaka i tiden. Så här var det: Jag gick i tvåan i Ekhammar. Vi i vår familj hade nyss fått reda på att dom skulle bygga en ny skola i Brunna, som skulle kallas för Brunnaskolan.

Min kamrat och jag hade gjort en koja, där den nuvarande skolan ligger. Vi hade haft ett sånt jobb med den. Så kom dom och rev den. Dom högg ner nästan hela den fina skogen, lade kvistarna och grenarna i olika högar och där klättrade vi. En gång tappade jag en träsko där. Efter detta var jag aldrig där mer för jag ville ju inte mista mina andra träskor. En dag såg jag att dom bränt ner allt som fanns för att kunna bygga skolan. Jag tyckte det var både bra och dåligt. Dels ville jag ha en skola så nära som möjligt dels ville jag ha skog också.

När dom bränt färdigt kom dom med grävmaskiner och grävde bort jorden. Där under kom det fram berg och där borrade dom hål och satte dit rosa burkar med hål i botten. Där satte man dynamit. Jag stod och tittade på när dom skulle spränga men dom sa att jag måste gå bort.

Det hade gått några dagar. Dom hade sprängt bort nästan alla berg och dom kom med små stenar och lade på dom stora stenarna. Några dagar senare kom dom med vagnar såna som jobbarna har och rastar i.

Månader, veckor och dagar hade gått. Skolan var nästan klar och jag skulle snart börja i trean, i den nya skolan. Jag tyckte det var lite nervöst i början att få nya kamrater och skiljas från mina gamla kamrater.

Men jag lärde mig till slut. Ibland tänker jag ännu på kojan.

Vi skriver i Upplands-Bro 36
David Zetterström

Några minnen från min barndoms tid i Västra Ryds socken

Jag föddes vid Örnäs gård 1901. Gården ägdes av baron Lejonhuvud och mina föräldrar var statfolk där. Men bara efter ett år flyttade vi till Torsätra gård som ägdes av brukspatron Fahlberg. Pappa fick jobb som kusk där. Vi fick flytta in i en gammal kåk där det inte fanns något golv – det var bara jorden att gå på och jag minns hur hårt det var. I själva rummet fanns när vi kom dit ett golv av plank som vilade direkt på jorden. Det bröts upp sedan och det var stora otäcka bobbor under de där plankorna. Kanske var det vägglus också – det kommer jag inte ihåg – men det var det ju för det mesta i de där kåkarna på den tiden.

Jag var sju år då jag började i Katrinedals småskola. Där fanns bara två klasser och småskollärarinnan hette fröken Vård. Man menade väl att det var för långt för de barn som bodde i Tranbygge, Sundby, Gällöfsta och småställena däri kring att gå ända till kyrkskolan – så alla som bodde på dessa ställen fick gå sina första skolår i småskolan i Torsätra. Men från tredje klass fick man bege sig till kyrkan i alla fall. Där fanns både småskola, som de som bodde på närmare håll fick gå i, och storskola. I storskolan, som låg i ett särskilt hus för sig, var det en skollärare.

Min farfar arrenderade efter sin far ett väldigt vackert ställe som hette Solbaset men han hade inte pengar så att han kunde köpa in torpet. Det kostade bara tvåtusen men då var det oöverkomligt. Solbaset låg så underbart vackert så det var inte underligt att farfar och farmor grät när de måste flytta därifrån.

Men baronen på Granhammar var så hygglig så de fick arrendera Tärnsund i stället. Tärnsund hade tillhört Sundby sedan långt tillbaka men när baron sålde Sundby tog han undan en hel del ställen åt Granhammar. Han tog undan en hel del skog för egen räkning också – bland annat Munkholmen.

Tärnsund fick farfar bygga medan vi fortfarande bodde i Torsätra. Han tog med sig några kompisar som han kände sedan gammalt och rodde iväg på lördagen. De fick gräva grunder och bygga ända till sent på söndagskvällen då de fick ro hem upp till Torsätra igen. Farfar flyttade till Tärnsund och hade det i fem år. Själv flyttade jag också dit med mina föräldrar efter nio år i Torsätra. Tärnsund var 25 tunnland och låg nära sjön mitt inne i skogen.

Då vi flyttade dit byggdes kåken till så att de gamla kunde få bo kvar. Det var ingen vidare bra lösning för min mamma. Gamla och unga ska inte bo ihop – de unga behöver sitt oberoende. De gamla bestämde hur det skulle vara och mamma fick nästan gå som piga. Min mamma var född i Stockholm så det var inte så lätt alla gånger för henne att hålla på med djuren – det var mycket arbete med kor, grisar och höns. Innan pappa lade in vattenledning till hus, la´gård och stall var det mycket kånkande på vatten. Många barn hade hon också. En gång åkte mamma till stan och sålde hallon som hon plockat – det fanns mycket efter all avverkning. Med sig tillbaks hade hon strumpor och lite saker till oss ungar. Men den gamla gumman sa att mamma aldrig mer fick åka till stan och sälja. Mamma tyckte att vi ungar skulle ha något på oss som gick i skolan och det. Så djävligt var det!

Ja, nu ska jag återgå till min skolgång och slutet av den. Jag började alltså i tredje klass i kyrkskolan i Västra Ryd. Skolvägen var minst en halvmil. Vi hade fröken Pärling som var snäll och skojig. Senare flyttade hon till skolan i Kungsängen. Sen fick jag börja storskolan, som det hette på den tiden, för en lärare som hette Almgren. Han var kantor och mycket sträng men han var bra många gånger. Den där strängheten var väl kanske inte alltid så lyckad. Många gånger visste man svaret på en fråga men vågade för säkerhets skull ändå aldrig räcka upp handen för den händelse han i alla fall inte skulle godta svaret. På det viset fick man ju aldrig visa vad man kunde. Svarade man fel fick man en hurril så det kändes. Om vi gjorde något rackartyg fick vi finna oss i att Almgren knäppte upp byxorna, drog ner dem

och klådde upp oss. Så där perfekt var jag ju aldrig men slapp i alla fall sitta kvar och gå om någon klass.

Det var inga skolmåltider. Tänk om man fått sådan mat som serveras nu! Och nu vill barnen inte ha skolmaten för att de är för bortskämda. Min skolmat var ringa. Ett par brödbitar i väskan, det var allt. Fanns det inte smör eller margarin kunde det bli en bit pannkaka, lite rotmos eller en bit fläsk emellan. De barn vars föräldrar hade en lite högre befattning åt herrskapet kunde få lite godare från gårdens kök. Det var till exempel skogvaktarens, befallarens och inspektorns barn.

Skollokalerna var dåliga med stora råtthål i golvet. Råttorna sprang mellan benen då man satt där men det var ju på den gamla ”goda” tiden då högern satt vid makten. Skolresor hade vi inte hört talas om.

Ett särskilt roligt minne från skoltiden var i alla fall när baron fyllde 50 år. Då fick vi marschera med skolläraren i spetsen från skolan fram till Granhammars slott där vi fick sjunga. Året var 1915 och det tyckte man ju var en riktigt spännande dag. Sedan hade baronen ett riktigt kalas för alla som var under hans gods – både unga och gamla. En botten på magasinet hade gjorts i ordning. Det var stort, upp till tusen säckar säd brukade få plats där. Magasinet var byggt med sådant där gammaldags virke med blankt trä. Så fint det var med de dukade borden! Baronen delade ut sparbanksböcker åt en del. Mina två syskon och jag fick var sin på tio kronor. Det var pengar på den tiden då man var glad åt sina två öre i veckopeng!

Farfars mor blev 98 år gammal. Hon låg sina sista år till sängs på ålderdomshemmet i Västra Ryd – där som maskinverkstan är nu. Gumman-stackarn sköttes av en dotter som hade ledgångsreumatism och som också var gammal. Jag gick ofta och hälsade på gammel-gumman på väg hem från skolan. Det värsta var när man kom in – i farstun och i korridoren var det så många gamla gummor. Alla ville att man skulle hälsa på dem innan man gick vidare in. Ibland ville de bjuda på smörgås. Det kunde bli en sådan där ”tum-smörgås” – gummorna bredde på smöret med tummen. Men smörgåsen slank ner för det för man var ju alltid lite hungrig, och inte dog man för det. Kärringarna var på det där viset då.

Det bodde en fiskare nära oss i Tärnsund. Han skulle lämna fisk två gånger i veckan till Granhammar slott. Ibland hade han inte tid att gå med den där fisken utan kom till oss och frågade om vi ville hjälpa till. Många morgnar innan jag gick till skolan fick jag bära mycket fisk upp till stora huset. Ibland var det min äldsta syster som gick. Fiskkorgen var tung på armen. Gös, abborre, ål och lake skulle de ha. Gädda använde de inte så mycket. Sedan jag lämnat fisken fick jag kaffe och doppa i stora huset – så det var jättebra – och goda skorpor som jag doppade! Men sedan kom kokerskan in och sa – ”Nu måste du skynda dig om du ska hinna till skolan!” Sen fick jag gå och hämta den där korgen när jag gick hem på kvällen. Självklart fick man aldrig någon peng för sådana tjänster. Man skulle utföra dem bara, det var inget mer med det. Tänk nu, nu barnen inte gå och köpa en tidning åt en ens med mindre än att de får tio kronor. Nog har tiderna förändrats alltid.

Jag gick i skolan tills jag var 14 år. Då fick jag gå och läsa för prästen. Det var den roligaste och bästa tiden i mitt liv. Vi hade en kyrkoherde som hette Vidman. Han var som en ängel när han kom. Men hans fru var lite värre. Hon satt alltid bakom oss läsbarn i kyrkan. Om man vände på huvudet var hon där och nöp till i håret.

Den dag vi skulle läsa fram var en riktig högtid. Man fick en riktig kostym till den dagen och i kyrkan fick man blommor och pengar av släktingar och bekanta. Ja, det var den bästa tiden – skoltiden var förbi men det var innan man fick börja arbeta på riktigt!

Lizinka Dyrssen
Skrivet midsommarafton 1945

Min mamma

Jag har i det föregående talat om det materiella arv vi lämnat efter oss. Kanske skall jag också tala litet om det ideella som jag fått förmedla särskilt från min Mamma. Jag har skrivit litet om henne i mina minnen från Lennartsnäs och skall nu skriva av det här.

Hurudan var hon då min älskade Mamma? Jag var bara 14 år när hon dog men jag minns henne väl, många människor har talat med mig om henne och jag har hennes utförliga dagbok så att jag tror mig känna henne väl. Hon föddes 1829 medan hennes Far var svensk minister i London och tillbringade där sina första 14 år, så när som på långa besök i Sverige, då de mest bodde på Forsmark hos min Mormors älskade syster, min Farmor. Hon hade 3 äldre bröder, Carl, Oscar och Roger och läste tillsammans med dem för deras informator. Hon hade också en guvernant, Mademoiselle Cairus, som blev hennes vän för hela livet. Mademoiselle Cairus gifte sig på äldre dagar med en valdensipräst, en professor Thron och bodde och dog i Turin. Det var från henne Mammas första djupa kristna intryck kom. Även nu skulle Mamma nog ha ansetts som en ovanligt bildad kvinna. På sin tid var det än mer påfallande. Hon läste och skrev engelska och franska lika bra eller bättre än svenska. Hennes korrespondenser fördes mest på franska, så alla hennes brev till bror Samuel. Hon hade läst latin grundligt, likaså matematik men historia var hennes älsklingsämne och hon skrev under hela sitt liv mängder av jämförande kronologiska tabeller, som hon använde vid sin historieundervisning med oss. Hon ritade också för vår räkning ”blindkartor” över alla världens länder. Hon läste in Gösta i tredje klass i Sjökrigsskolan och Magnus i första ring på gymnasium i franska, engelska, historia, geografi och kristendom. De hade inte tidigare gått i någon skola, då Mamma ogillade skolor. Jag gick aldrig i någon skola. Mammas käraste undervisningsämne blev dock med tiden biblisk kunskap. Hon studerade bibeln grundligt med hjälp av den då befintliga ganska obetydliga litteraturen. Tänk om hon fått uppleva Wellhausen och hela den nya bibelforskningen. Det hade för henne säkert varit enbart glädje och uppbyggelse. Hon var nästan mest intresserad av Gamla testamentet, särskilt profeterna, och bland dem Jeremias. Hon undervisade i kristendom också i min lilla skolkurs och 4 dagar innan hon dog skulle hon för oss läsa Jeremie 31 kap. Hon blev så gripen av dess skönhet att hon föll i gråt och fick tvärt avbryta sin sista lektion.

Hon var inte blott intellektuellt utan även praktiskt begåvad och skötte utmärkt dock kanske inte särskilt ekonomiskt det stora tungrodda hushållet, både i stad och på land och likaså den mängd av bazarer, föreningar och sällskap där hon var med och ofta ledde. Hon hade en stor hjälp av att hon var mycket ordentlig och förde de noggrannaste räkenskaper och anteckningar om likt och olikt. Mycket skicklig var hon också i alla sorters handarbeten. Hon sydde de finaste broderier och stickade alla Pappas strumpor av vitt bomullsgarn (arma Fader). Det arbetet övertog jag senare. Hon klippte själv till markiser till salongen på Lennartsnäs och hon ägde en av de första symaskiner, som funnits i landet. Hon tecknade mycket talangfullt och har gjort många utmärkta porträtt av släkt och vänner.

I hela sitt liv hade hon levt i sällskap med betydande män. Alla hennes närstående var mer eller mindre framstående medlemmar av riddarhuset och senare Riksdagen. Pappa var statsråd 2 gånger och morbror Oscar Björnstjerna utrikesstatsminister. Det talades mycket politik hemma och det intresserade Mamma intensivt. Riktigt renhårigt konservativ var hon inte och det gjorde morbröderna en del bekymmer men Pappa inte bara älskade utan sympatiserade också med henne. Det föll aldrig någon in att tala ett särskilt ”fruntimmersspråk” med Mamma. Alla dessa framstående män behandlade henne som en jämlike fast en mycket beundrad sådan. Hon var överhuvudtaget kolossalt beundrad och oftast omgiven av ett riktigt litet hov. Mest kanske herrar. En del damer var litet osäkra i hennes närhet och dock var hon

så god. Hennes godhet, hennes hjärtevärme var i alla fall hennes mest framstående egenskaper. ”Foncièrement bonne”. Men det var ingen passiv och beskedlig godhet, utan en i högsta grad energisk sådan. Tog hon sig an en människa kunde hon hålla den uppe andligen och lekamligen år efter år. Det var älskade Misse (Eugenia Brunner Steinmetz), som Mamma hjälpte fram på den väg hon sedan så strålande fullföljde, Det var stackars fröken Stuart, min guvernant, som hade lungsot och en vinter hölls på Sicilien, en i Schweiz och dessemellan andligen bars upp av Mamma hemma på Lennartsnäs. Det var Åsbrink, som läste en sommar med gossarna, och så tragglades fram i Uppsala till präst, skaffades anställning vid Storkyrkan, där han plötsligen blev en berömd predikant, men det var Mamma som skrev hans predikningar och när hon gick bort var det slut med honom (dvs Pappa hjälpte honom att bli kyrkoherde i Bro). Det var hela familjen Kapten Sundelius, som levde av Mammas och Pappas godhet i åratal och det var många, många fler. Det var ofta svårt för Pappa att skaffa pengar till allt detta men det gick.

Och så var Mamma så glad, så glittrande glad och full av skämt och hurtighet och skratt. Så hon kunde skratta och ganska snart därefter gråta. Hon var nog överhuvudtaget mycket ”hard strung” och ibland gick det sönder, dvs aldrig så att hon förgick sig mot någon människa. Jag kan inte minnas att jag någonsin inom familjen hörde ett hårt eller ovänligt ord. Aldrig från någon av föräldrarna mot oss. Jag kan inte minnas att jag fått bannor. På tu man hand kunde Mamma ibland påpeka lämpligheten eller olämpligheten av någonting med aldrig offentligt och aldrig något käx. Vi behandlades lika hänsynsfullt som stort folk och det togs för givet att vi visste hur man skulle skicka sig. Mamma följde i allt detta noga genomtänkta principer och jag har ett minne av diskussioner med faster Charlotta Björnstjerna, som var mycket sträng mot sina barn.

Motorn i Mammas liv var hennes gudsförhållande. Jag tror aldrig hon haft några tvivel utan alltid levat i ett medvetet barnaförhållande till Gud. Detta var för henne alldeles självfallet. Första åren i Stockholm var Mamma med i de pietistiska kretsar, som samlades hos L O Berg och hans hustru Lina Sandell, hos Totties och hos Kapten Ahlbergs. Men hon trivdes aldrig riktigt där och de antagligen inte heller med henne. De ansåg att ingen kristen kunde vara med på baler, teater etc och det reagerade Mamma emot. Med Blasieholmskyrkans skapare pastor Beskow underhölls dock alltid en varm vänskap. Vi hyrde bänkplats i kyrkan och var där alla söndagar och sammanträffade där med vad som kallades ”alla människor”, som alla hade sina bestämda platser. Det var som en stor familj. Vi 3 barn gick och läste för pastor Beskow. Egendomligt nog blev båda gossarna sjuka strax före konfirmation. Det försiggick alltid på fredag, på lördag var det skriftermål och på söndag nattvardsgången. Göstas konfirmation kunde dock bli söndagsmorgon i Överståthållarhuset och sedan kunde han vara med om nattvardsgången med kamraterna i kyrkan. Men Magnus var ganska allvarsamt sjuk, det var den tunga våren Mamma gått bort, och hans konfirmation blev först någon månad senare tillsammans med Pehr Hierta, som också varit sjuk.

Jag har nästan inte alls talat om Pappa men det var ju så att Mamma fyllde livet för oss och dessutom såg vi Pappa ganska litet, då han var uppslukad av sitt arbete. Mamma skötte oss självständigt och det går en sägen – kanske sann – att Mamma vid ett underbart tillfälle då Pappa varit ledig på skämt sagt: ”Det är alldeles förskräckligt Gustav lägger sig rent av i barnens uppfostran”. Man får nu säga att vår uppfostran var ett ganska djärvt experiment, som inte hade lyckats så pass bra som det ändå gjort, om vi inte vart mera snälla och mjuka barn. För mig var det dock säkert en stor lycka att jag så pass tidigt kom under Wilhelms fasta och ömma inflytande. Av Mammas principer har Wilhelm och jag väl närmast tagit upp försöket att behandla gossarna med hänsyn och låta dem utveckla sig själva. Inte tvinga på dem våra åsikter. Våra gossar var av mycket fastare material än vi, Gutte sprödare och därför hårdare på ytan, Manne helt homogen.

Ett litet sista minne av Mamma. En vecka innan hon dog hade vi barn främmande och dansade och lekte i den stora matsalen. Det blev tal om mazurka och Mamma sade då, att hon skulle visa oss hur den dansades. Hon försvann, bytte om skor och kom tillbaka iklädd sina favoriter, tunna klacklösa skor, fastbundna med svarta sidenband i kors över vristen. Hon kom flygande som en boll genom salen. Och så hon skrattade min egen förtjusande Mamma.

Var hon vacker? Nej det var hon kanske inte egentligen men det var alldeles betydelselöst, hon var ståtlig, lång och rak och förde sig och rörde sig makalöst, en verklig ”grande dame”. De sista åren blev hon ganska korpulent men hon gick så lätt och så spänstigt som en ung flicka.

Hon dog av blodförgiftning, hade rivit bort en liten kvissla på läppen. Hon hade inte fyllt 52 år.

Manuskriptet ställt till förfogande av Tina Dyrssen, Öråker

Vi skriver i Upplands-Bro 36

Susanne B, (klass 5 a, Brunnaskolan)

Västra Ryd

En kväll cyklade jag och några kompisar. Det var sen vår men vi gick fortfarande i skolan.

Det var rätt mörkt. Vi cyklade vägen mot Västra Ryd. Vi cyklade över en färist som det var väldigt svårt att cykla över. När vi var nästan framme vid Västra Ryd sprang ett rådjur över vägen. Vi blev lite rädda. Annika berättade om mord i kyrkor så vi vände.

På väg hem såg vi en bil och en man steg ur bilen. Han såg sig om. Det var jättetyst. Så kom det en annan man. Båda satte sig i bilen och åkte en liten bit. Det kom en tjej på vägen. Då stannade bilen. Det såg ut som om dom föste in henne. Vi trodde hon blev kidnappad. Sedan cyklade vi hem i en väldig fart.

Ann-Sofi (klass 5 a, Brunnaskolan)

Mina kompisar

När jag gick i lekis lärde jag känna två flickor som hette Annika och Marie. Vi hade roligt tillsammans tills jag skulle börja ettan. Då tänkte jag: - Jag får aldrig så bra kompisar som Annika och Marie.

Men när jag kom till klassrummet så satt Annika och Marie bredvid varandra vid bänkarna. Dom sa: Hej Ann-Sofi och jag svarade – Hej.

Nu har vi gått tillsammans i fem år.

I min första skola hade vi inte matvakter som vi har nu. Nu kan jag inte berätta mer.

Nikolas (klass 5 a, Brunnaskolan)

För två år sen då jag var 10 år och kom till Brunna så visste jag inte någonting om samhället och jag hade inga vänner. Jag bor i självbygget i Brunna.

Men första dagen i skolan fick jag många kompisar. Mina första kompisar var Patrik, Tomas och Benny. Frank som jag satt bredvid i skolan kände jag ”si så där” men jag var i alla fall för mig själv.

Varje sommar spelar jag fotboll och tennis med min bror, men jag spelar allra mest fotboll med Tomas, Patrik, min bror och Kimpan. Kimpan är Patriks bror. Kimpan är ett smeknamn, det riktiga namnet är Joakim eller Jocke.

Jag själv är mest intresserad av allt som tillhör elektricitet och om rymden. Jag brukar experimentera hemma med elektricitet.

På vintrarna spelar jag ishockey med min bror. När jag är hemma spelar jag pingis. Jag brukar vara hemma för det mesta.

Marie Carlsson (klass 5 a, Brunnaskolan)

När jag gick i Ekhammarskolan

När jag flyttade in i vårt hus så var det bara skog på baksidan. När jag gick i ettan och tvåan så fick vi åka buss till Ekhammarskolan. Det var trångt i bussen och dom hade bara två bussar. När vi åkte hem från skolan skulle dom från Lillsjön på också.

Då vi skulle äta i matsalen fick vi säga om vi ville ha mycket eller lite mat. Sen fick vi bredda smörgåsar och sen fick vi gå och sätta oss vid våra matbord. Då hade vi inga matvakter. Vi hade två olika grupper. En del dagar började den ena gruppen sent och den andra tidigt. Ibland började hela klassen tidigt. I ettan och tvåan hade vi ingen teckning. När vi började Brunnaskolan i trean hade vi gymnastik tre gånger i veckan, måndag, tisdag och onsdag. Då hade vi en lärare som hette Bibbi. Ibland var vi ute och sprang i skogen och ibland var vi inne. Vi hade musik två gånger i veckan.

När vi gick i fyran fick vi gå och hjälpa ettorna en gång i veckan. Då hade vi Gun Tvilling som lärare. I trean hade vi Birgitta Johansson.

Harri Huhtanen (klass 5 a, Brunnaskolan)

När jag var liten

När jag var liten bodde vi i gamla Kungsängen på åttonde våningen i ett höghus. När jag var fem år gick jag på lekis. Där hade vi roligt varje dag. Då jag var sex år började jag i skolan. Den heter Bergaskolan. Jag var lite rädd första dagen. Nu har jag blivit större och går i fyran. Halva året gick jag i fyran sen flyttade vi till Brunna.

I Brunna

När vi flyttade in här i Brunna var det tråkigt väder. Men det var mysigt att få ett nytt hus. Nu är det roligt här och jag har jättemånga kompisar här i skolan. Nu går jag i femman och jag sitter bredvid en kompis som heter Niklas Oja. Han och jag bodde i samma hus på Bergvägen fast han bodde på 4 och jag bodde på 8.

Vi skriver i Upplands-Bro 37
Lisa Jonsson

Nu, när jag plockar bland mina minnen

Jag heter Elisabeth Jonsson men folk kallar mig för Lisa och jag har bott i Bro nästan hela mitt liv. Nu har jag tänkt att skriva hur jag haft det under mitt liv, men det är klart att allt kan jag inte komma ihåg. Jag börjar bli gammal nu och jag har planer på att flytta från min pensionärslägenhet till Norrgården. Det blir säkrare på det viset. Efter min mans död hade jag det svårt, det tog en lång tid för mig att börja leva igen. Men jag spelar gitarr och sjunger så nu är jag aktiv igen.

Varje dag tänker jag på mitt föräldrahem och hur det var under min uppväxt. För det är klart att jag tänker på det mera nu än förr, för då hade jag fullt med arbete, vilket jag inte har nu. Naturligtvis tänkte jag på mitt föräldrahem redan under min yrkesverksamma tid men nu när jag är ensam, så blir det mycket ofta att jag går tillbaka i tiden och det tillhör själva åldrandet att gå tillbaka i tiden.

Jag växte upp på landet och jag är född på stugan Blåsenborg som ligger inom Brogårds område. Min far var smed på gården.

Jag kommer ihåg när jag var liten, så hade jag och mina lekkamrater små enkla lekstugor i någon bergskreva. Där kunde vi ha några enkla brädlappar och under brädlapparna la vi tegelstenar och så hade vi ett fint bord. På bordet kunde vi ha sönderslaget porslin och glasbitar som vi hade hittat på marken. Det brukade blänka så fint om glasbitarna när solstrålarna träffade dem. Vad fint jag hade det då, men då var jag inte gammal, jag kunde vara en fem år. Vi brukade leka ringlekar som Sista paret ut, Jungfrun går i ringen med röda guldband, Bro, bro breja och i skolan lekte vi Jungfru, jungfru kär. Det var en trevlig lek för det var en vacker melodi till och förutom dessa lekar kunde vi hoppa hage och hoppa rep.

Jag lärde mig spela gitarr genom att låna en religiös sångbok där ackordsbeteckningarna stod över orden och när man skulle byta ackord. Men det är klart att jag kunde melodin innan, det måste man kunna, och jag lärde mig nya söndagsskolesånger. Förr var folk mycket religiösa men det är klart att inte alla var religiösa, det var en härlig blandning av folk på Brogård. Min mor sa: ” Man behöver inte fara runt världen för att se olika slags människor utan det var bara att stanna många år på Brogård, så passerade olika människotyper förbi.” Förr var det nog vanligt att folk trodde att när de saknade omväxling så skulle det bli bättre om de flyttade. Sedan var det många som inte kom överens med sina arbetskamrater eller på något sätt inte riktigt trivdes. Det var många som flyttade från Brogård och flyttade mellan olika gårdar och sedan kom tillbaka till Brogård. Det var besvärligt att flytta med båt eller tåg. För vissa hade mycket att ta med sig och andra hade just inget att ta med sig. Gården som folk flyttade från ställde upp med dragare och en skrinda med lite halm i, så att de kom till båten eller tåget. Gården som de hade fått anställning av mötte med en skrinda med dragare.

1878 flyttade mina föräldrar till Brogård och de var med om att bygga upp Bro slott som blev färdigt 1888. Redan då bodde mina föräldrar på Blåsenborg och byggmästaren bodde hos oss och hade maten hos oss. Det är klart att jag inte kommer ihåg det här, för jag var inte född då, men mina äldre bröder berättade för mig hur det var före min tid. Det var stor åldersskillnad mellan mina bröder och mig, det skiljer tolv år mellan min näst äldsta bror och mig. Jag hade en syster, som var äldst, men hon dog redan 1880 när hon var två år i difteri. På den här tiden var det många barn som dog i sjukdomar. En vanlig sjukdom på min systers tid var engelska sjukan.

Mina föräldrar hade mycket att göra när mina bröder var små. Vi hade många i maten även om det bara var byggmästaren som bodde hos oss. Min far skulle smida hästskor, laga plogar och förtenna kastruller samt göra smidet till kälkar och vagnar. Han gjorde också järnbeslagen som sitter på dörren till gravkoret vid Bro kyrka. Det var mycket att göra för min far hade

bara hjälp av en medhjälpare och den här tiden bestod Brogård också av Norrboda och dit var det en bit att åka. Gården ägdes av greve Johan Sparre.

Det var långa arbetsdagar. I början fick min far arbeta från fem på morgonen till klockan åtta på kvällen och inte fanns det fler helgdagar än det finns nu. Då var det bara söndag som var en hel ledig dag. Sedan blev det bättre för då var arbetsdagen mellan klockan sju på morgonen och klockan sju på kvällen och det var samma arbetstid på lördagar. Men det fanns flera raster då under dagen, själva middagstimmen var en och en halv timme och sedan var det aftonvard vid femtiden. Det var flera som blev trötta av de långa arbetsdagarna för det fanns så liten tid att ta igen sig på. Många hade dessutom en lång väg att gå till arbetet. Det var många som arbetade på gården som inte bodde där, utan de bodde på olika torpställen och kom ner till gården för att göra sina dagsverken. Torparna kom ända från Norrbodahållet och även från Snickartorp. Vi barn fick hjälpa till i trädgården, för det fanns en stor trädgård vid Brogård. Det fanns till och med ett växthus. I trädgården odlades mest frukter som skeppades per båt till Stockholm. Senare blev frukterna fraktade med lastbil.

Uppe vid torpet Blåsenborg kunde det bli ensamt för mig ibland när jag inte hade någon att leka med. Då brukade jag gå ner till Brogård och leka med barnen där och om det var roligt så stannade jag kvar, annars brukade jag gå hem, för jag klarade mig bra ensam.

Jag kommer ihåg en sång som min mor sjöng för mig:

Det växte en blomma vid granarnas rot i skogen,
bland mossa och ljung
den lilla syntes vid jättarnas fot.
Hon stod där så enslig och lugn,
säg, önskar du ej att i drivhus få stå
och dofta till människors behag.
Ack, nej, jag trivs bäst bland de ringa och små,
ty jag föddes till skogsblomma jag.
Säg fruktar du ej att i skogen stå gömd,
när skuggorna kring dig slå vakt.
Ack, nej, ty jag ej utav Herren är glömd,
Han alltid på blomman ger akt.

Sedan när jag blev tillräckligt gammal började jag i den sexåriga skolan i Bro, den gamla folkskolan, det var i den nuvarande Härneviskolan. Den äldsta delen finns kvar men mycket är tillbyggt. Jag kommer ihåg den första läraren jag hade, det var en fröken Lindkvist. Jag tyckte om henne. Innan jag började skolan så kunde jag läsa och skriva lite, så när jag började skolan så fick jag följa med andraklassarna och allt gick så lätt för jag hade fröken Lindkvist. Det var en flicka till i min klass som också fick följa med i undervisningen i andra klass. Men hon var bättre på att räkna än jag, så hon fick helt och hållet flytta upp till andra klass, men det fick inte jag. Min fröken frågade min mamma om det gjorde något men det tyckte inte min mamma, för hon sa : ”Hon kan gärna gå sina år i skolan.”

Efter ett tag fick jag en ny fröken och det gick mycket sämre för henne, för jag var rädd för den nya fröken. Jag kunde nog bättre än vad som kom fram men jag vågade inte säga något. Min bästa vän var då Edith Eriksson som var min bänkkamrat. När jag började storskolan gick det bättre fast läraren var sträng. Då låg småskolan och storskolan i samma hus men det var olika ingångar.

Det var en lång väg till skolan och inte var det så att jag fick med mig mat hemifrån. Jag kunde få med mig lite mjölk och några kalla smörgåsar och då det var en lång skoldag, brukade jag bli trött på eftermiddagen. När jag gick i småskolan så började skoldagen klockan nio och vi slutade klockan tre på eftermiddagen och när jag gick i storskolan började vi kvart i

nio och vi slutade klockan fyra på eftermiddagen. Då det var långa dagar och på vintern mörkt, då längtade jag verkligen hem. Några av mina skolkamrater hade en lång väg att gå, mycket längre att gå än jag hade. De var dessutom tvungna att gå genom en mörk skog där de kunde stöta ihop med en älg. Det hände flera gånger.

När jag ser tillbaka på skoltiden så var det roligt många gånger och visst fastnade ett och annat, men det mesta gick förbi och det tycker jag är synd nu, men då hade jag inte förstånd nog att förstå att jag kunde ha nytta av skolan.

Efter det att jag hade gått färdigt i skolan gick jag hemma ett år innan jag skulle konfirmeras. Även under min skoltid så hjälpte jag mamma i köket och under hela sommaren låg jag i rovlandet och rensade. Jag fick 25 öre per rad tror jag och på en hel dag klarade jag två rader. Efter en dag i rovlandet hade jag ont i ryggen. Något år innan jag skulle konfirmeras, flyttade hela familjen från Blåsenborg ner till själva Brogård och under den här tiden bodde det nästan 20 familjer som arbetade på gården. Nu blev det en lång väg för att få tag på riktigt gott vatten. Då fick vi gå tillbaka till källan som låg i närheten av Blåsenborg. (Se ”Vi skriver i Upplands-Bro 30”)

Jag flyttade snart in till Stockholm som så många av mina kamrater hade gjort. Jag fick plats i en direktörsfamilj som husa och efter några år så flyttade jag till Uppsala. Det är en fin stad och om jag hade fått fortsatt arbete där så skulle jag ha stannat. I Uppsala skötte jag ett skolhushåll för tre av prostens barn som studerade två terminer vid universitetet. I Uppsala rådde jag om mig själv och ungdomarna var trevliga att ha att göra med. Jag var tvungen att flytta från Uppsala, då jag hade min mamma kvar i livet här ute, så jag flyttade ut hit och det dröjde inte så lång tid innan jag gifte mig.

Min man hade förut varit fiskare vid Tegelbruket och sedan arrenderade han Fiskartorp och vi flyttade dit. Det blev självklart att bo kvar i dessa trakter då min man alltid hade bott här i området. Min man hade sina föräldrar och sin sjuka syster boende hos oss. Min mamma bodde också med oss. Det gick bra att bo ihop och jag hade väldigt bra hjälp av min svärmor och mamma. De hjälpte mig att skala potatis eller med att skala frukter för att göra krämer eller soppor. Ibland så satt gummorna tillsammans och stoppade strumpor och pratade med varandra. Det var riktigt roligt att se. Det blev tomt när gummorna hade dött och jag fick ensam sköta om hushållet.

Fiskartorp bestod av sju rum med köket och uthusen. Vi betalade arrende först till greven och sedan till friherrinnan. Dessutom brukade vi lämna ett visst antal kilo fisk till köket vid Brogård. Vi bodde på Fiskartorp mellan åren 1927 och 1964, det var året min man dog. Han var fiskare och dessutom var han fisketillsyningsman. Vid sidan av fisket hade vi ett litet jordbruk och några djur. Det var lite mindre att göra på vintern men det är klart att visst skulle det fiskas på vintern, även om det var dåligt väder. Under vintern var det kallt i Fiskartorp trots att vi hade kakelugnar. På sommaren var det bra att bo på Fiskartorp, för det är så vackert där. Vi hade många sommargäster som mest var släktingar till oss och de bodde i stugorna kring vårt hus.

Vilken fest det blev på midsommarafton! Först gick vi upp till Bro slott dit vi var bjudna utav baron och friherrinnan Reutersköld. När vi gick upp till slottet så följde alla sommargäster med. Det blev ett riktigt tåg med musik i täten. Uppe på backkrönet stod familjen Reutersköld och tog emot oss. Ute på gräsmattan stod stora bord dukade med kaffe. Efter kaffet så lekte alla ringlekar och det var lika roligt för oss vuxna som det var för barnen. På sena eftermiddagen var vi tvungna att gå, för då skulle korna mjölkas. Så fort jag kom hem så satte jag på mig förklädet och gick ut på ängen för att mjölka korna. Sedan sprang jag hem för att laga i ordning kvällsmaten och göra ordning för vårt eget midsommarfirande. Det var så fint att se alla nyputsade kittlar som stod på spisen. Jag kunde se ljusets återspegling i kittlarna. Vi hade det roligt, alla sommargäster var med och de var glada, så vi satt uppe hela

natten och sjöng. Inte hade jag en lugn stund att vila mig på men min man hjälpte mig att mjölka korna på morgonen.

Annars brukade jag kunna sova på nätterna och det behövdes. Jag var tvungen att gå upp klockan sex för att mjölka korna och före klockan nio skulle frukosten vara klar för då kom min man hem från sjön och var hungrig. Sedan skulle det bakas. Allt matbröd och kaffebröd bakade jag själv. Det gick åt mycket bröd och kaffebröd varje vecka. Till middag måste jag ha två rätter annars skulle det inte gillas. Nu tycker jag att maten smakar inte lika bra som förut och nu är det så svårt att få tag på färsk fisk. Det finns ingen som går och säljer fisk numera. Vi drack mycket kaffe, tre gånger om dagen och till kaffet hade vi vetebröd.

På Fiskartorp hade vi en tvättstuga och till tvättstugan drog vi en vattenledning. I tvättstugan hade vi en av de första tvättmaskinerna, en sådan där sak som arbetar med träklossar fram och tillbaka. Visserligen fick vi bära ut vattnet med hinkar men vilken förbättring det var att få tvättstugan med en sådan där tvättmaskin. På Blåsenborg var det mera arbetsamt att tvätta. Då skulle kläderna först kokas i en gryta med lut i, på senare tid fanns även lutpulver. Sedan skulle kokhett vatten hällas på i grytan och så rann vattnet ut i en annan gryta. Efter det här skulle kläderna sköljas och klappas i flera omgångar. Klappträdet var till för att få bort luten och då las kläderna upp på ett säte och så slog man med klappträet. På vintern var det lite mera rörigt för då skulle stortvätten, som vi hade en gång i månaden klaras av inomhus.

När min svärmor och min mor hade dött brukade vi få hjälp av pojkarna i trakten och sedan bodde Sven hos oss i 15 år och hjälpte oss med våra göromål. Han var 35 år när han kom till oss och han kom från Lövsätra. Han stannade kvar fram till 1964, då jag blev ensam och var tvungen att lämna Fiskartorp. Sven var duktig och jag tyckte om honom. Han var lite utvecklingsstörd och ibland hade han så lätt för att missförstå saker och ting för han kunde vända på allt. Han ville aldrig åka tillbaka till Lövsätra för att hälsa på pojkarna där men han brukade åka till Brogård för att hälsa på folk och snart kände han alla människor där.

Det enda jag saknar nu är nära släktingar.

Vi skriver i Upplands-Bro 37
Rune R.

En kväll eller dag i Bro

Det spelar ingen roll om det är dag eller kväll, det finns ändå ingenting att göra. Vill man göra något så får man göra det i stan eller någon annanstans. Här finns inga bra aktiviteter att göra. På fredagar, lördagar och söndagar kan man åka till stan. På söndagar är allt i Bro stängt.

XY

En kväll i (tråkiga) Bro

Det brukar börja med att man käkar middag hemma. Man sitter där och tänker va fan ska jag hitta på i kväll då. Man får väl åka ner till ”Femman” som vanligt. Jag stoppar in tallriken i diskmaskinen och klär på mig. Precis när jag tagit hjälmen och ska sticka så får man höra från morsan, ”ska du ut nu igen”. Morsan gnäller varje kväll att jag aldrig är inne och att jag är ute så sent. Jag går och startar moppen och åker ner till femman. Där är det alltid fullt hus. Vi brukar sitta där och lira kort och snacka. Man tar en prilla och tänker att det är jävligt tråkigt i Bro.

N.N.

Kompisar

Jag har ganska roliga kompisar. Det är ett gäng jag brukar vara med, som är något extra. När vi planerar att åka någonstans tänker dom på alla. Vi åker ofta eller nästan varje helg någonstans och har kul, i alla fall jag. En gång t.ex. åkte vi rullskridskor. Jag har aldrig haft så kul som den kvällen, alla var på bra humör. Vi brukar ordna fester och då dricker vi lite. Bara så vi blir glada (men nog är det alltid någon som är skitfull, men vad gör det?) När jag är gammal och gift (om jag gifter mej) hoppas jag att jag kan hålla kontakt, jag skulle bli jätteledsen om jag skulle mista sådana bra kompisar.

Leila Gardtman
Klass 3 a, Härneviskolan

Hemma på Toresta

Jag bor på Toresta. Jag bor i ett gult hus. Där finns många djur: häst, ko, tjur, gris och mycket mer. Men hästarna ska kanske flytta! Men alla andra djur finns kvar! Om inte några andra djur ska flytta. Jag har själv två katter, Emma och Lukas. Min mormor Ingegerd har höns och jag har matat dem ibland. Jag har en egen höna som heter Sötnos. Den 31/1 kom det nya hästar.

Min mamma, jag och pappa och Jessica har haft en hund som hette Chico. Vi fick avliva honom för han fick något i huvudet så han var konstig. Men mamma och pappa sa att han sprungit bort. Men nu har vi ju katterna, som heter Emma och Lukas. Jag skulle vilja ha en fågel men mamma säger: Det är för dyrt. Och det är det!

Min morbror Olle han bara fotograferar och skickar in i tidningen. På luciadagen hade vi i klassen fest. Vi gick luciatåg och då fotograferade Olle så man höll på att spricka. Han satte in allt i tidningen och jag var jättearg.

Nu ska jag skriva dikten jag sa på lucian:

Glädje jag sökt
trodde knappast den fanns,
fröjdas blev aldrig mig givet.
Lågan är andens.
du sade ju så.
Nu vet jag var jag glädje kan få.

Mette
Klass 3 A, Härneviskolan

Dåligt i Bro!

För lite slalombackar i Bro. Tag bort mopeder och bilar i Bro. Mindre skadegörelse i Bro. Bort med punkarna. En polisstation i Bro. Snällare elever och lärare. Inget systembolag i Bro. Bort med fullisar ur Bro. Billigare i hela världen. Allt är så dyrt, godis, mat, kläder, sportartiklar. Växter m.m. Bort med alla rökare.

Vi skriver i Upplands-Bro 38
Svea Lindh

Hos skogvaktaren på Almare-Stäket

Jag ska berätta hur det var när jag var barn.

Min far var skogvaktare hos greve Björnstjerna på Almare-Stäket. Det var den bästa arbetsgivare. Varje jul fick vi julklappar, det ena året flickorna, det andra pojkarna.

En gång om året hade grevens syster, Maria Björnstjerna, fest för hela gårdens folk. På julen var det julfest, då fick vi kaffe med stora högar med bröd och kakor. Det vi inte orkade äta fick vi ta med oss hem, det låg en påse under var brödhög. Vi fick små julklappar också. Jag fick en liten tavla när jag var sex år, den finns ännu kvar. Min äldsta flicka fick den av mig när hon fyllde fyra år.

På sommaren var det fest i parken. Då fick vi bär och mjölk och mycket annat gott.

Vi bodde i en stuga som hette Ön. I Östugan hände det så många underliga saker men vi var aldrig rädda. Vi trivdes med ”Spökena” och de med oss. Jag skulle kunna berätta en hel del men jag är rädd att ingen tror mig.

Vi hade lång väg till skolan, ända fram till kyrkan vid Kungsängen. Då fanns det inte några skolskjutsar. Skolsalen var kall på vintern. En stor kamin stod nere vid dörren. De som satt närmast hade kanske varmt, men de som satt vid fönstret frös. Man var inte så välklädd då. Det fanns inte några barnbidrag att köpa kläder för.

Pappa köpte ull vid gården och vi barn fick hjälpa mamma att karda ullen om kvällarna. Sedan spann mamma garn. Vi äldre fick var sitt nystan och fick sticka strumpor åt oss själva.

Varje år fick pappa under en vecka hjälp av skolbarn, som skulle plantera skogsplantor. Jag gick med pappa i skogen varje dag när jag bara var sex år. Vad jag tyckte det var roligt! Jag hade 60 öre om dagen, det var mycket pengar då. Varje förmiddag kom kusken och grevinnan Björnstjerna upp till oss i skogen. Då fick vi varm mjölk och bullar – vilken fest! Vi var så glada.

På sommaren fick vi barn gallra rovor. Pengarna vi tjänade fick vi nya skor för, när vi började i skolan på hösten. Vi var många syskon. Det var ganska svårt med ekonomin många gånger, men det gick. Pappa och mamma var mycket duktiga. De hade sina djur, två kor, gris och smådjur.

Jag kommer inte ihåg vilket år det var, men det var när åskan slog ner och tände på Lennartsnäs ladugård. Då var pappa med och släckte. Våra kor gick ute i hagen då men vi hade en stor gris i ladugården. Åskan slog ner i ladugården, så när mamma kom med mat åt grisen låg den ihjälslagen. Tur att det var så vått i ladugården, när åskan gick fram, annars hade det blivit eld där också.

På midsommarafton fick gårdens folk dansa på logen nere vid gården. En kagge svagdricka var utställd som de fick läska sig med mellan danserna. Vi som var äldst fick följa med pappa ner och se på dansen. Det var ju väldigt roligt.

Vi var elva syskon en gång, nu är det nio kvar. Men det är en väldig sammanhållning mellan oss, vi träffas och har trevligt tillsammans.

Vi skriver i Upplands-Bro 38
K.N.

Dikter

Alla är dumma, nästan alla.
Ingen vill höra min åsikt.
Därför skriver jag dikter
om mina åsikter.

Alla är dumma,
ingen förstår vad man vill
och känner.
Det är bra att ha vänner,
som förstår vad man känner.

K.N.

För-ord

En dikt vill säga
dig något.
Den kan i dina ögon
verka tråkig
men försök att lista ut
vad den har att säga dig.
En dikt kan berätta
så mycket
om vad författaren tycker
och tänker
och känner.
En enda dikt
kan uttrycka så mycket
t.ex. glädje, sorg, ilska
och medlidande.
Tänk på det
i fortsättningen!

Vi skriver i Upplands-Bro 38
Ingeborg Nilsson

Minnen från Tibble med omnejd

Min syster Svea hushållade åt många medlemmar i den Åkerlindska familjen. Flera Åkerlindare avlöste varandra i den gula villan vid Tibble gård. Jag minns när Filip och fru Åkerlind gifte sig – det var skojigt – vi hade skramlat till dem på gården.

Agronom Sven Åkerlind

Medan agronom Sven Åkerlind bodde i gula villan var han fortfarande inte gift och han hade ofta många gäster. Min syster Svea som brukade hjälpa honom i hushållet hade slutat en tid för att resa till Småland. Man hoppades att hennes sjuklighet skulle bli bättre av luftombytet. Agronomen hade hushållerska då men hon hade åkt hem på julaftonsmorgonen och där stod bakbord och allting kvar i köket. Agronomen kom då till mig och sa: ”Det är själva julafton men vill fru Nilsson vara snäll och komma och hjälpa mig att ta reda på allt för det ser förskräckligt ut där uppe.” Och jag sa: ”Halva dan i så fall” – för jag ville ju vara hemma på julaftonen också. Jag hade inte kunnat vara hemma någonting för att göra i ordning åt mig själv. Jo, då gick jag dit då – det såg verkligen ut som sjutton – och halva dan gnodde jag på så mycket jag orkade.

En tid senare, det var i mellandagarna, hade han fest i gula villan med brasa i öppna spisen i hallen. Men han hade glömt att dra ut spjället så det hängde stora sjok av sot överallt. Då kom han till mig igen och sa: ”Fru Nilsson, det ser för jäkligt ut.” Jag hjälpte honom förstås, trots att hushållerskan nu kommit tillbaka. Men sedan ville jag inte gå och arbeta hos honom på ett tag för då jag bett om min lön – jag hade 50 öre i timmen då – så hade hushållerskan grymtat något om att jag flådde honom på alla hans pengar. Det gjorde mig så ont.

Men eftersom agronomen tiggde och bad så gick jag i alla fall med på att hjälpa honom igen. Han kunde övertala mig och jag gjorde i ordning fönster och allting.

Sedan agronomen låtit bygga det nya vita huset fortsatte Svea att jobba där ett tag. Hon bodde i ett rum i källarvåningen. Till sist orkade hon inte länge. Hon hade spanska sjukan två gånger och var bara lite över 30 år då hon dog. Då hade Åkerlind sålt det röda huset där far och mor bott och de hade flyttat ner till det vita gamla posthuset vid ladugården.

En gång sedan Svea slutat var det en hushållerska som skulle komma för att titta på platsen. Eftersom agronomen haft fest kom han och sa: ”Och inte har dom diskat och gjort i ordning och det ser ut som fan där uppe. Hon som ska komma och se på platsen kommer nu och får hon se det där så tar hon den förstås inte.” ”Jag kan hjälpa till”, sa jag då. ”Och var nu inte rädd, begär betalt nu för fru Nilsson ska få det som hon vill – så som det hände förut ska inte hända igen”, sa han. Då jag gick dit fick jag hans beskrivning bekräftad. Silverskedarna låg där i vattnet i diskhoarna och så vidare. Men jag fick fint och snyggt innan hushållerskan kom för jag var där tidigt på morgonen. Ändå tror jag inte att det var just den hushållerskan som tog platsen.

Minne från en pingstafton

Jag fortsatte att jobba borta varje dag, än hos den ena familjen, än hos den andra. Det var sällan det blev tid över till att städa hemma i vårt eget rum och kök. En pingstafton hade jag i alla fall några timmar för mig själv och jag hade plockat ut allt jag hade ur skafferiet. Köket var litet och såg ut som sjutton då grevinnan Piper kom upp i sin röda hatt, pigg och glad som allra helst, för att betala mig för tvätten. ”Men vad gör fru Nilsson idag?” undrade hon. ”Jag har ingen annan tid – jag måste städa skafferiet idag – jag måste ju städa någon gång jag med”, sa jag och skämdes. Då skrattade grevinnan bara så det gjorde väl kanske inte så mycket. Grevinnans tvätt fick jag ligga och klappa ute i sjön.

Ett fräckt försök

Det fanns en som hette Torkel som bodde nere i prästgården här. Han brukade gå och sälja gamla tidningar. Från vår våning ledde en lång trappa som slutade med en ytterdörr och därefter ytterligare en trappa i cement utanför. Jag var på väg in och nästan uppe för trappan när det var en som tog tag i mina ben. Jag vände mig om och klappade till karln så han föll baklänges nedför trappan. Åh Gud, vad rädd jag blev! Han slog väl aldrig ihjäl sig? Men då sa han ”Jag vågar väl aldrig till frun mer.” ”Ja, vad ska han på mina ben och göra?” sa jag. Han kom aldrig igen men han levde i alla fall och det var jag glad för. Han hade kunnat slå ihjäl sig eftersom dörren stått öppen till cementtrappan där ute.

Film på midsommarfirandet

En gång, jag tror det måste ha varit i början av 40-talet, filmades bland annat Kungsängens midsommarfirande. Då satt min make Edvin med Fritjof, som var rättare, på skrindorna. Majstång var det som brukligt nere vid hembygdsgården. Själv kokade jag som vanligt kaffe. Jag tror att jag har kokat kaffe åt praktiskt taget hela Kungsängen genom åren.

Min make spelade dragspel. Sitt första dragspel hade han varit tvungen att lotta ut en gång då vi fått det så där hemskt dåligt med pengar på alla sätt. När han sedan fick spelning hade han under några år inget spel kvar. Men sedan köpte han sig ett nytt.

Olyckstillbud

En morgon när jag kom till Eklöws för att jobba där hade pojkarna, eller vem det nu var, glömt strykjärnet på. Det var tur att jag kom just då för det var nästan så att det brann i brädan. Det var examen nere i Skälbyskolan och pojkarna hade väl haft bråttom att pressa byxor eller något sådant.

Sylta och Klodal
När min pojke Bertil exercerade blev det ledigt nere vid Sylta. Då ringde jag och fick hyra stället. Då var det förstås inte så fint som det är nu. Det var två rum ovanpå och det stora köket nere med ett stort skafferi. Efter några år skulle de på Öråker ha Sylta själva. Då var det ledigt i Klodal igen och vi kunde flytta dit ännu en gång. Nu var det också elektrifierat där. På Ålsta bodde nu inte längre Heléns utan nu var det Fromms som bodde där.

Julveckan 1955 blev min make överkörd och jag var väldigt nere under lång tid efter hans bortgång.

Allas städhjälp
Jag fortsatte att gå och jobba åt alla människor. Vi fick hyra en stuga vid Johannelund, alldeles bredvid Urfjället. Backen hade tidigare tillhört Öråker men köpts av ryttmästare Turén, som vi alltså hyrde av. Där bodde jag i 18 år. På Urfjället bodde grevinnan Piper sedan pensionatsrörelsen upphört. Ibland var en som hette gumman Ask med mig och tvättade åt grevinnan. Gumman Ask hade varit granne med oss på Tibble förut och ibland kom hon – ibland inte. En dag hade grevinnan plockat en mängd blommor åt oss på morgonen, hon hade gått om luktärtor. Vi fick fyra kronor när vi stod och tvättade en hel dag och vi tänkte begära påökt med en krona. Jag fick jämt framföra allting för gumman Ask vågade aldrig säga något.

- ”Vi har tänkt att öka på”, sa jag ”och ta en krona mer för dan.”
- ”Varför det ?” frågade grevinnan.
- ”För vi tycker allting har blivit dyrare nu” sa jag.

Hade hon vetat att vi tänkte begära löneökning kanske vi inte fått några blommor den här dagen men hon hade ju redan plockat dem så vi fick både blommor och påökt till fem kronor.

Kungsängens kaffekokerska
Jag var alltid en flitigt anlitad kaffekokerska i alla sammanhang. I hembygdsgården har jag stått vid spisen otaliga gånger. När folkdansföreningen hade något eller någon medlem hade bröllop var jag med. Likaså vid begravningar. På 60-talet kokade jag en gång kaffe åt 500 personer vid lucia på Ekhammarskolan. Jag har faktiskt till och med fått ett diplom för att jag kokat så gott kaffe.

Inte bortglömd
Jag får lov att säga att folkdansföreningen och alla visar att de inte glömt bort mig. Ryttmästare Turéns har varit så fina i alla år och det samma gäller alla nu levande Åkerlindare. Varenda jul och då jag har varit sjuk har de hälsat på mig. Det är roligt när man inte blir bortglömd. I somras var jag i gula villan och hälsade på den yngste Åkerlindaren som jag sett växa upp, och hans fru. Fru Åkerlind var här och hämtade mig. Jag har bröllopskortet på de unga också.

Vi skriver i Upplands-Bro 38
Mia

Kunta Kinte

Såg du Rötter?
De svarta sliter fortfarande ut sina fötter
för att passa upp på de rika
fastän alla männskor ju är lika.

Sverige och andra länder
sina cigaretter tänder
de kanske inte vet
att en gubbe fet
tjänar på det
och att tusen har slitit hårt
och att de har det så svårt.

Investera i andra länder,
göra kaffebränder
det är de rikas monotoni,
de vitas poesi.

Kunta Kinte kämpade och led
mot de vita stred,
han såg de svartas blod rinna
men en dag kommer de att vinna!

För Kunta Kinte var det svårt
han fick på fälten slita hårt
från gryning till sen dag,
där fick ingen vara svag.

Kunta Kinte kom från fjärran land
långt bort över horisontens rand
från andra normer, annan kultur,
tills de vita tog honom på en tur.

En båttur lång och hotfylld,
där en vän blev orättvist beskylld
fick femhundra rapp och dog
- och de vita log.

De vita, det är vi, och du
fortfarande förstör (även nu)
Vi deras risfält tar
så vi kan sätta upp fabriker och göra
car.

”Car, en läskedryck (frisk smak)”
som är gjord av dem som ej ens har tak.
”En smak läcker och skön”
tillverkare; de utan riktig lön.

Vi skriver i Upplands-Bro 38
Per
Klass 5 a, Brunnaskolan

Hejsan svejsan

Jag heter Per. Vi flyttade hit när jag var fem år. Vi flyttade in bland dom tio första i Brunna.

Min första kompis var Hans Gahnström. Vi lekte nästan varje dag. Hans och jag kände en farbror som kontrollerade husen så att dom var okey. Han hade en schäferhund. En gång satt vi i en kartong. Då kom schäfern. När kartongen välte tappade jag ena träskon och schäfern tog den i munnen. Jag vågade inte ta den, men han släppte den till slut.

Ett år senare ungefär, då kände jag lite mer kompisar och vi byggde kojor och sånt i skogen. Men nu har dom byggt hus där vi hade kojorna.

Vi höll på att leka vid ett kärr, som fanns där dom vita radhusen är nu.

Vi brukade spela landhockey på gården. Hans och jag lekte detektiv. En gång hittade vi massor med reklamlappar i en koja. Antagligen hade några fuskat med utdelningen. En annan

gång så hittade vi några tjejer i ett par buskar, som skruvade sönder en cykel. Den tillhörde en tjej som nu går i min klass.

Nu är jag alldeles snart 12 år. Jag brukar spela fotboll i Kungsängens IF. Där har jag spelat sedan jag var fem år.

Jag spelar också ishockey fast i Kallhälls IF. Jag brukar resa till många ställen. Med hockeylaget reser vi ofta till Leksand på träningsläger i en vecka. Då får man träffa dom kända spelarna t.ex. Mats Åhlberg, Ulf Weinstock, Christer Abramsson, Roland Eriksson och många fler. Vi tränar tre gånger på is och fotboll en gång, simning också en gång. Sista dagen i veckan spelade vi rugby med hockeyutrustning. Det var jättehett för det var ju mitt i sommaren.

Vi ska så småningom resa till Åbo med hockeylaget och spela en cup. Till Helsingfors ska vi också resa och där ska vi spela i en cup mot många lag t.ex. från Amerika, Sovjet, Danmark och andra länder.

Vi ska åka till Gotland med klassen i tre dagar i början av höstterminen.

Vårt fotbollslag har kommit tre gånger till åttondelsfinal i S:t Erikscupen.

Vi skriver i Upplands-Bro 39

Ruth Andersson och Hilding Jonsson

Aske Handel och Trafikföreningen Skokloster-Håtuna-Stockholm

År 1922 flyttade jag och min man, som hette Karl Andersson, från Almunge till Tjusta och övertog affären där. Det var greve Lewenhaupt som ägde den och hade den på utarrendering. Affären kallades för Aske Handel. Huset var helt omodernt och kallt. Det saknades vatten så det fick vi bära från brunnen på gärdet, där stora skolan nu är byggd. När man hade stora tvättar blev det oerhört slitsamt.

Vår äldste pojke började i skolan det året vi kom dit. Det fanns två skolor i Tjusta, en storskola och en småskola. Och det märktes för på rasterna kom hela ungraden in i affären och skulle köpa karameller. Det blev alldeles fullt kring disken.

Min man och jag hjälptes åt med affären och så hade vi en bokhållare anställd. Vi öppnade klockan åtta på morgonen och stängde inte förrän vid sju- eller åttatiden på kvällen. Det blev ingen ordning på stängningen för på kvällarna kom ungdomarna dit och det var inte så lätt att säga åt dem att det var dags att stänga. Affären blev som en samlingsplats, verandan var full av ungdomar ibland på sommarkvällarna. Vi hade ingen lunchstängning så maten måste hållas varm timme efter timme på den lilla järnspis som fanns i huset.

På den tiden fick kunderna handla på ”bok” – på kredit – och det medförde mycket extra arbete med skriverier. Och det värsta var att det fanns familjer som flyttade ifrån sina skulder. Men de flesta var ärliga och präktiga människor, som betalade vad dom var skyldiga, men det fanns också många som det var besvär med.

Efter sju år var vi tvungna att sluta med affären. Det var 1929. Men under tiden hade vi börjat så smått med busstrafiken. Det var så att varorna till affären ibland fick hämtas vid Aske brygga och ibland vid järnvägsstationen. Då köpte vi ett chassi och byggde ett flak med sidor och en ställning så att vi kunde lägga en presenning över samt bänkar utefter sidorna. Så började Karl att köra till Uppsala för att hämta varor hos grossisterna där. Då hände det att folk ville åka med och det blev början till busstrafiken. Det blev en härlig blandning på flaket med folk, höns, varor och litet av varje. En gång när dom körde ner vid Aske brygga för att hämta varor så rullade en silltunna av flaket och hamnade i diket och så fick dom bära upp sillen tillbaka till bilen.

I början körde vi bara två dagar i veckan, onsdagar och lördagar. Senare köpte vi en liten buss för persontrafiken men då blev det motstånd från Sigtuna, för där hade en man som hette Wikman börjat med busstrafik till Uppsala. Man skulle ha tillstånd för busstrafiken av länsstyrelsen. Vi hade sökt tillstånd för trafik till Uppsala men det fick vi aldrig. Det hände att polisen stod och passade på bussen. En gång stod polisen vid Österby och passade men just den gången fick chauffören för sig att han skulle åka över isen från Krusenberg mitt emot Skolkloster till Eriksund. Och polisen fick stå där förgäves!

Sedan sökte vi tillstånd att få köra på Stockholm men det blev också avslaget. Då gick dom runt med en petitionslista ända från Skokloster till Stäket och fick en massa namn på den och efter det fick vi tillstånd att ha busstrafik till Stockholm. Vi körde med den lilla bussen till att börja med men sedan köpte vi en större, som kunde ta 18 personer. Det var 1926.

Bild

Den första bussen, inköpt 1924, utanför magasinet vid Aske Handel. På bilden syns Ruth och Karl Andersson (paret till höger) med tre barn. Kvinnan till vänster är familjens jungfru, Ester Wik, och mannen längst till vänster är hennes pappa.

Så småningom började bussarna gå ända till Skokloster och därifrån direkt till Norra Bantorget. Den linjen startade 1929 och Hilding Jonsson körde den första turen. Det var den första maj och då var det fullt av snö på vägen. Till att börja med gick bussen en gång om dagen, en tur på morgonen och hem på kvällen, sedan utökades det till två gånger om dagen, en morgontur och en eftermiddagstur. Varje tur tog en och en halv till två timmar i vardera riktningen och det blev uppsatt på en turlista, så chaufförerna måste försöka passa tiderna.

På 30-talet omvandlades bussföretaget och blev Trafikföreningen Skokloster-Håtuna-Stockholm. Det blev fler turer efter hand. På lördagar och söndagar blev det extra mycket körning. Folk hade ju inte personbilar på den tiden och det var långt till järnvägen från Håtuna, över en mil till Bålsta och säkert en och en halv mil till Bro på den gamla krokiga vägen. Senare blev det också en linje till Enköping, som gick på tisdagar och fredagar.

Från Tjusta in till stan tur och retur kostade det då fyra och femtio och från Häggeby kostade det fem och femtio. Vi skaffade flera bussar och hade flera chaufförer anställda. När det var som mest hade vi fem bussar. Karl körde själv och chaufförerna var Hilding Jonsson, Tore Karlsson, Bertil Johansson, Einar Björkman m.fl. Hilding Jonsson var med från 1927 ända in på Linjebuss tid.

Bild

Hela vagnparken utanför Björkudden – garaget hette så. Kortet är taget på 40-talet.

Vi började med lastbilstrafik också och körde mjölk och grönsaker. Det var till stor nytta för dom som hade trädgårdar och skulle in med grönsaker till stan på morgonen. Dom måste vara inne tidigt med varorna och båten gick klockan tre från Aske brygga. Då var den inne klockan sex. Många blev glada när dom fick stiga på bussen här och slapp åka ut till Aske mitt i natten. Det var många som hade grönsaksodling, både på små och stora gårdar. Dom hade i regel försäljare i stan, som dom skickade grönsakerna till, men några åkte in själva. En del plockade bär och svamp och åkte in och sålde.

Mälarbåtarna tog ju också både varor och passagerare men dom gick inte iland alla gånger vid Aske brygga. Skepparna kunde vara så vrånga att om dom hade något paket med, så fick den som skulle ha paketet ta roddbåten och ro ut och hämta det. Men sen när bussarna och lastbilarna började köra blev dom mera måna om att gå in till bryggan.

Det var ganska mycket jobb med lastbilarna. Dom skulle lastas och köras in till stan, det var ofta så mycket varor att man måste köra två turer, en klockan fyra på morgonen och så tillbaka för att hämta ett nytt lass vid sjutiden. Vi hämtade också från en del trädgårdar vid Eriksund och då fick grönsakerna först köras över på färjan och tas iland och sedan lastas på bilarna. Det skulle ha varit för tungt för färjan om man åkt med fullastade bilar. Dom här grönsakskörningarna höll på som mest i slutet av 20-talet och början av 30-talet. Mot 40-talet minskade det. Trädgårdsmästarna blev inkallade och då var det inte samma rusch som förut.

Ett och annat hände naturligtvis under de här åren. Hilding körde en trettondagsafton då det var ett ohyggligt snöväder och det fanns inte en enda utstakningsruska på vägen hit och till Skokloster. Det var två bussar den kvällen och på vägen hem från stan hamnade båda två i diket vid Håbo-Tibble. Vägarna var oerhört krokiga, vindrutetorkarna var dåliga och det fastnade snö undan för undan. Man såg nästan ingenting utan fick gissa sig till var vägen gick. Det fanns en buss hemma vid Tjusta så man fick ta den och hämta upp passagerarna ur diket. När bussen åkte av vägen var det en man från Finnstaholm som sa: ”Det här har jag väntat på länge.” Så gick han och ringde hem och blev hämtad med häst och släde.

En annan trettonhelg körde Karl och Hilding var sin buss in till stan. Karl körde först och till en början märkte ingen att väglaget var halt. När bussarna kom till Dalkarlsbacken – det var gamla Dalkarlsbacken då inne i rännan i berget – så smet Hilding förbi och båda kom upp

för backen. På andra sidan var vägen mycket krokig och där hamnade Karls buss i diket. Hilding, som stod och väntade vid Stäket, började undra varför ingen kom, men efter en stund kom hela busslasten gående. Hilding fick ta så många som gick i sin buss och dom andra fick ta tåget till stan. Det var så halt att man inte körde tillbaka utan dom som skulle hem fick ta tåget och ordna så att dom blev hämtade vid stationen.

Ibland var det väl någon fyllestake med på bussen, men blev han bråkig så åkte han av bara. Vi hade en tant som var stadig kund. Hon åkte in och sålde allt möjligt på torget. En gång på vintern kom hon för sent till bussen. Då tog hon sina ägg på sparkstöttingen och sparkade ända in till stan.

På vintrarna körde man ofta på isen, när man skulle över till Sigtuna, och det kunde vara riskabelt ibland. En jul gick bakaxeln av på en lastbil i backen i Österby. Hilding och ytterligare en man tog en buss och körde över sjön och lastade över det dyrbaraste av lasten – det var mandel och russin och annat inför julen – och tog hem det. Resten fick ligga kvar till nästa dag. Isen var så dålig att dom körde med öppen dörr på hemvägen för att kunna komma ut snabbt om bussen skulle braka igenom isen.

Men det var inte bara bilarna som kunde råka illa ut på isen. Hilding var med ett år och tog upp is vid Aske brygga. Då var det en gubbe, som var nyinflyttad vid Kvarnnibble och skulle köpa ut sprit på sin motbok till några andra personer. Men han måste åka till Sigtuna eftersom motboken fortfarande gällde där och då lånade han en spark. När han kom tillbaka sneddade han över isen på ett ställe där det var strömt och rätt som det var så var både gubben och sparken försvunna. Han blev emellertid räddad och det visade sig att han inte fått ut något brännvin.

Patron Karlsson på Kvarnnibble fick höra att gubben ramlat i sjön och trodde att det hänt när han arbetade vid isvaken, så han fick gå upp till Kvarnnibble och få sig ett par rejäla konjakar och sen fick han gå hem och lägga sig. Men några andra, som inte kände till att gubben inte fått köpa någon sprit, gick ner till vaken dagen därpå för att bärga starkvarorna. Någon sprit fanns ju inte men dom fick upp sparken i alla fall så att den kom till rätta.

Ja, det finns många minnen från den tiden, både glada och bittra minnen. År 1946 sålde vi rörelsen till Linjebuss och senare såldes den till SL.

Vi skriver i Upplands-Bro 39

Dagmar Tamm

Mälarbåtarna

Det handlar om båtarna i min barndom, när vi bodde vid Mälarens stränder. Vi, det var en stor del av släkten Tamm, som ägde många av de vackra Mälarbåtarna. De flesta gick med last av trädgårdsprodukter till Stockholm. Gårdarna hade sina kullor, som sommartid stod på Mälartorget och sålde allt som trädgårdsmästarna kunde frambringa.

Båtarna brukade starta från Stockholm på eftermiddagen lastade med tomlådor, som under vägen byttes mot fyllda. När kvällen kom var däcken lastade av lådor med de olika gårdarnas namn. Där fanns Ådö, Dävensö, Lindormsnäs och Säbyholm. Vi barn roade oss med att hoppa ombord vid vår brygga och åka med till nästa, varifrån vi gladeligt travade hem så där en halv mil, oftast barfota i landsvägsdammet. Det nöjet var gratis, för som vi sa: ”Det är ju våra båtar”.

Dessa båtar gick sina trader år ut och år in så gott som hela året, möjligen med avbrott när isarna låg och frakterna var ganska små. Nog minns jag när vi mötte båten sena höstkvällar, när mörkret stod som en vägg. Då hände det att skepparn inte såg bryggan utan rände upp vid sidan om och åsamkade sitt stolta fartyg en och annan buckla i stäven. Om kaptenen alla gånger var helt nykter låter jag vara osagt. Det ölades ganska tappert ombord under de långrandiga resorna.

Så hade vi de fina båtarna som gick med passagerare, t.ex. m/s Ekolsund, som frekventerades flitigt av godsägarna för Stockholmsresor. Min far åkte ofta båt sommartid. Det var en vacker och lugn resa och på den tiden hade man inte någon brådska. Man hann ändå. Just den båten fick också göra privata utflyktsresor, som släkten ordnade om somrarna för grannarna och familjerna runt sjön. Målet kunde vara Mariefred och Gripsholm. Middag intogs ombord, inte den vanliga biffsteken med lök utan en festmiddag, beställd från NK med full personal därifrån. De rike de kunde! Att vi barn hade roligt och njöt av dessa resor var självklart.

Andra gånger anlitades våra båtar vid sorgliga tillfällen och fick forsla hem eller bort hädangångna släktmedlemmar, t.ex. min äldsta syster, som dog på sjukhuset i Stockholm och morfar, som dog på sitt älskade sommarhem Drakudden. Han forslades till Stockholm för att begravas där. Det hände väl en och annan olycka, t.ex. när far föll i isrännan mellan bryggan och båten. Landgången gled ner och han följde med och fick sin högra axel krossad. Jag minns så väl, när skjutsen som skulle möta vid båten, kom i rasande fart för att hämta kläder för byte och sen återkom med far illa skadad. Han fick åka in till Stockholm dagen efter och opererades av doktor Hübinette, som lyckades plocka ihop den trasiga leden.

En gång fick vi vara med om att inviga ett fartyg, det sista i bolagets flotta, Hugo Tamm, som senare hamnade på Göta kanal. Det var 1914, samma dag som världskriget bröt ut. Jag minns det som om det var i går. Sommaren hade varit fruktansvärt varm med svåra åskväder och bränder i skogen och vid gårdarna. Världsläget var spänt och det låg oro i luften. Invigningsresan skulle ske trots allt och den skulle gå via Fånö till Ekolsunds slott och efter en måltid ombord åter till gårdarna och Stockholm. Det blev en dramatisk ankomst till Ekolsund. Natten före hade blixten antänt den stora ladugården och bränt inne hela den fina djurbesättningen. När vi kom dit pyrde det överallt och de innebrända djuren låg i rader och stank i värmen. Det förvånar mig att vi fick gå så nära och se eländet. När vi återvände på eftermiddagen ringde det i alla kyrkklockor; kriget hade brutit ut.

En annan resa som jag har i minnet var 1921, då jag efter att ha legat i lunginflammation hos en moster i Stockholm hämtades hem per ångbåt. Den resan var inte så lustig och jag fick vackert ligga still i salongen och inte som vanligt hålla till hos kaptenen på kommandobryggan. När vi väl kom iland väntade ekipaget vid Ormudden för vidare befordran hem. Kusken hade stänga order att köra sakta och försiktigt, vilket föranledde mig att utbrista: ”Vi åker väl inte till begravning nu, när jag äntligen får komma hem.” Men den som fick krypa i säng vid hemkomsten, det var jag. Inte förrän efter ytterligare fjorton dagar i sängen fick jag komma på benen.

Sista gången jag reste med en av våra vackra Mälarbåtar var till fars 60-årsdag. Alla bolagets herrar plus andra gäster reste ut till Björknäs för att fira honom. Som födelsedagspresent fick far av båtbolaget en fribiljett till alla båtar på Mälaren – Hjälmaren. Den var av guld och såg ut som en tågbiljett. Om han någonsin kunde använda den vet jag inte, för detta var när de stolta vita Mälarbåtarna sjöng på sista versen av sin svanesång. Det hade blivit för bråttom för att ge sig tid att resa med båt. Man rusade iväg med bil i stället. Aldrig ska jag väl glömma de vita svanarna, när dom gled fram i sakta mak mellan Mälarbryggorna.

Vi skriver i Upplands-Bro 39
Gustav Axelsson

När järnvägen kom till Stockholms-Näs

Ett av de första tåg, som drog fram genom bygden, medförde 280 personer och 464 hästar som gjorde nattuppehåll vid Örnäs gård innan det drog vidare mot Stockholm via Stäksbacka. Tåget kom från Uddevalla och medförde förutom ovannämnda besättning vår store konung

Carl XII, som färdades balsamerad i en stor ekkista. Det närmaste målet var Karlbergs slott. Restiden Uddevalla – Karlberg var ca 25 dagar. Året var 1719.

Senare planer på mer permanenta tåg tog inte fast form förrän på 1850-talet. Förslag till järnvägsförbindelse, en så kallad stambana, från Stockholm genom Uppland och Västmanland via Örebro till Göteborg, framlades av greve A.E. von Rosen i början av 1850-talet. En kunglig kommitté tillsatt år 1855 delade i huvudsak det av greve Rosen framlagda förslaget. Banan skulle utgå från Nybrohamnen i Stockholm över Almare-Stäket och Giresta samt fortsätta via Västerås till Örebro.

Dessa planer korsades emellertid av ett annan förslag, framlagt av överste Nils Eriksson, som hävdade att stambanan borde framföras söder om sjön Mälaren. Överste Erikssons förslag blev av riksdagen antaget till utförande. År 1862 föreslog Kungl. Maj:t rikets ständer att anslå medel för den så kallade norra stambanan från Stockholm över Almare-Stäket och vidare genom södra Uppland fram till Örsundsbro, för vidare anslutning via Sevalla kyrka till Västerås. Ständerna ville dock ej bifalla denna sträckning av järnvägen utan föreslog i stället att stambanan skulle dragas via Sigtuna till Uppsala, genom norra Uppland och Västmanland fram till sjön Siljan i Dalarna. Vid riksdagens möte 1865-66 väcktes ånyo motion om en järnväg genom södra Uppland. Då emellertid penningställningen var dålig ansågs icke att medel skulle anslås till byggandet av denna bana. Möjligen kunde tänkas en bana utgående från trakten av Tureberg på den planerade norra stambanan och sedan vidare mot Sevalla kyrka.

Kungl. befallningshavaren i Västmanland framhöll i sin årsredogörelse år 1866 att det var märkligt att denna landsända, som sedan uråldriga tider genomskurits av rikets förnämsta handelsvägar och som producerade produkter från såväl jord- som skogs- och järnbruk, icke för länge sedan erhållit en ”jernbana” som förband norra mälarlandskapen med rikets huvudstad. Möjligen kunde detta bero på att landskapets läge vid Mälaren gav förutfattade meningar om att alla varor lämpligen kunde fraktas sjövägen. Han framhöll även att de oerhörda framsteg järnvägen berett de provinser, där den redan genomlöpte, kunde ge även denna landsända oanade möjligheter att utvecklas, om en ”jernbana” byggdes från Stockholm norr om sjön Mälaren till Västmanland.

Ledande män inom Stockholms stad, såsom överståthållaren, friherre G. Bildt och revisionssekreteraren A. Lindhagen, började nu i stället arbeta för en enskild järnväg mellan Stockholm och Köping, med anslutning till Köping – Hults järnväg och grenbana från Sevalla till Ängelsberg och där ansluta till den befintliga banan till Norbergs bergslag. Det uppdrogs åt majoren Cl. Adelskiöld att göra undersökningar och kostnadsberäkningar. I november 1870 kunde inbjudan till aktieteckning utfärdas för Stockholm – Västerås – Berslagens (SWB) järnvägs A/B och i januari 1871 konstituerades bolaget och fick sitt säte i Stockholm.

Kostnadsförslaget upptog för linjen fram till Sevalla kyrka 3.407.000:- kronor. Inköp av mark var ej inräknat i detta belopp. I maj månad 1871 var planerna klara att järnvägen skulle utgå från stambanan vid Karlberg över Almare-Stäket, Kalmarsand och Yttergran till en punkt vid Tillberga kyrka. Rälsvikten skulle uppgå till 16 skålp. per fot (ca 21 kg/m). Viadukter av trä under och av järn över lägsta vattenytan skulle uppföras över den så kallade Ryssgraven nära Kungsängen och över Ekolsundsviken.

Många meningsskiljaktigheter uppkom om banans byggnad. Direktör Agrelius ansåg att banan borde byggas solidare. Rälsvikten skulle höjas till 19 ½ skålp. per fot (ca 26 kg/m) för att ett 31-tons lok skulle kunna framföras på banan med en hastighet av 40 eng. mil/t (64 km/t). Bankfyllning borde användas vid Ryssgraven och Ekolsundsviken. Vid urtima stämma 28 februari 1873 avgjordes frågan till förmån för det dyrare förslaget. Detta jämte en del andra tillkommande utgifter medförde en brist i anläggningssumman på 2.500.000:- kronor. Efter många besvärligheter med penningmedel och entreprenörer ombildades bolaget i oktober 1875 till S.W.B. Trafik A/B, som övertog det tidigare bolagets alla förbindelser. För

vinnande av tid vid byggnationen omstakades banan senare mellan Stäket och Kungsängen i dubbla S-formiga krökar varvid bankfyllningen vid Ryssgraven undveks.

Allt eftersom byggnationen fortskred, började trafikeringen av banan. Den högtidliga invigningen skedde dock med kungligt extratåg från Stockholms Central den 12 december 1876 klockan 9 f.m. Ett uppehåll gjordes i Bålsta för intagande av frukost på järnvägsrestauranten samt ett uppehåll i Enköping, där frukt och vin serverades. Vid ankomsten till Västerås hölls invigningstal och konung Oscar II förklarade järnvägen invigd och öppnad för allmän trafik. Efter invigningen följde gudstjänst i Västerås domkyrka samt serverades festmiddag i Rådhuset.

Den första officiella tidtabellen upptog ett tåg från Västerås kl. 9.48 på f.m. med ankomst till Stockholm kl. 1.49 e.m., samt ett tåg från Västerås kl. 4.25 e.m. med ankomst till Stockholm kl. 8.58 e.m. Tidtabellen från år 1884 upptar tre tåg i vardera riktningen mellan Stockholm och Enköping. Till Kungsängen ankom tåg från Stockholm kl. 9.09 och 10.24 på f.m. samt kl. 6.29 på e.m. Från Kungsängen mot Stockholm avgick tåg kl. 6.22 på f.m. samt kl. 2.14 och 8.31 på e.m. Mellan Stockholm och Sundbyberg gick därutöver 7 lokaltåg i vardera riktningen. Biljettpriset mellan Kungsängen och Stockholm utgjorde vid samma tid i I klass 2:10, i II klass 1:65 samt i III klass 1:10.

Som dragkraft användes under den första tiden ånglok av engelsk tillverkning till ett inköpspris av 29.737:75 kr. Senare beställdes nya lok som kunde gå med en hastighet av 60 km/t och som kunde draga 250 ton. Priset för dessa var 41.340:75 kr. Från år 1890 levererade Nyqwist & Holm i Trollhättan persontågslok och från år 1907 maskinfabriken i Falun lokaltågslok för förortstrafiken mellan Stockholm och Kungsängen. Åren 1946-48 skedde elektrifiering av tågdriften.

De första personvagnarna byggdes av Atlas verkstäder i Stockholm. De var 2-axliga och 8 meter långa samt försedda med fyra fönster på varje sida. Antalet sittplatser varierade mellan 40 och 60 beroende på sätenas placering. De första boggievagnarna levererades år 1891 och de insattes givetvis i snälltågen mellan Stockholm och Köping. I mitten av 1930-talet började moderniseringen komma i form av stoppade och skinnklädda säten i 3:e klass snälltågsvagnar. I lokaltågen fick man stoppade säten först omkring år 1950.

För att kunna tillgodose den ökande trafiken till förortsstationerna byggdes dubbelspår mellan Stockholm och Spånga år 1908. Utflyttningen bortom Spånga mot Kungsängen kom långt senare och resulterade i dubbelspår till Kallhäll år 1964.

Det av riksdagen beslutade förstatligandet av alla enskilda järnvägar drabbade Västeråsbanan den 1 juli 1945. Några stora förändringar innebar ej detta varken för trafikanterna eller för personalen. Det nya under senare år är startandet av pendeltågstrafiken, vilket skedde den 23 maj 1968 med genomgående lokaltåg Kungsängen – Södertälje. Detta ändrades redan efter ett år, då Kungsängen-pendlarna endast gick till Stockholm, medan i stället Märsta fick genomgående tåg till Södertälje. Numera är Kungängen-pendlarna genomgående till Västerhaninge.

I och med beslutet om pendeltågstrafik och byggandet av nya lokaltågstationen i Kungsängen överflyttades all vagnslast- och fraktstyckegodstrafik till Bro, som då fick överta allt tyngre gods inom kommunen, medan persontrafiken koncentrerades till Kungsängen. Till KF:s storlager i Bro går dagligen ett godståg i vardera riktningen medförande ca 40 vagnar. Persontrafiken vid Bro upphörde helt år 1972.

Personaluppsättningen i Kungsängen var från starten 1876 och till omkring 1950: en stins, en kontorist samt två stationskarlar. Största personalstyrkan var det mellan åren 1967 och 1973 med 9 man. I Bro fanns från början lika många man som i Kungsängen men minskade i början av 1960-talet till tre man. I dagens läge med KF:s storlager med i bilden har man en särskild expedition på KF med en SJ-man, en godsexpedition i Bro med en man samt två växlare för godsvagntjänsten.

Tekniska data:

Största lutning 10 o/oo
Minsta kurvradie 300 meter
Rälsvikt 27,7 kg/m (byttes under hand till 31,23 kg/m)

Från år 1922 byttes all räls till sådan av 40,50 kg/m, utom på sträckan Stockholm – Bålsta, där det var större belastning, där rälsvikten blev 43,50 kg/m.

Svängbron vid Stäket: Två fasta spann om 14,1 meter och två rörliga spann om 9,65 meter.

Största hastigheten på banan var från början 40 km/t men ökades under hand till 60 km/t för att från omkring 1910 öka ytterligare till 90 km/t.
För närvarande är största hastigheten för vissa tåg 120 km/t.

Lokaltrafikens förändringar under åren framgår av nedanstående tablå:

År	Restid Sthlm-Kungsängen	Antal resande i medeltal per dag	Antal tåg i medeltal per dag
1876			2 par
1884	1 t. 40 min		3 par
1935	45 min		15 par, därutöver några direktgående
1950	45 min	320	25 par ”
1962	45 min	770	
1967	43 min	1500	30 par ”
1968	32 min	1773	
1971	32 min	3895	38 par ”
1974	29 min	7250	40 par ”
1979	29 min	8970	40 par ”

Som föreståndare för stationerna har följande tjänstgjort:

Vid Kungsängen	Vid Bro
Från 1876 O.F. Lindbohm	Från 1876 ?
Från 1909 Martin Holtz	Från 1901 J.F. Berggren
Från 1933 Sven Berglund	Från 1912 John Johansson
Från 1936 Magnus Lefvert	Från 1944 Gunnar Wallèn
Från 1943 Hugo Svanlind	Från Karl Elfman
Från 1952 Mauritz Johansson	Från 1952 E. Hagman
Från 1960 Gustav Axelsson	Från 1960 Olle Karlsson
	Från 1962 Kurt Gustafsson
	Från 1963 Ivan Permevik
	Från 1968 Bertil Närefors

Fr.o.m. 1/10 1972 utövas föreståndarskapet av stinsen vid Stockholms Central

Vi skriver I Upplands-Bro 40
David Zetterström

Hjon-pojke på herrgår´n

Under första världskriget var det knappa tider – ont om mat och allting. Stockholmarna kom allt oftare ut på landet på besök. Tillbaks med sig hem till stan kunde de ha fläsk och potatis. Till oss kom till exempel brukspatron Fahlberg som vi arbetat för på Torsätra. Nu bodde han och hans familj i Stockholm.

Sedan när kriget var slut visade det sig att det fanns så mycket mat hamstrad i Stockholm att de måste vräka allting ner i sjön. Potatis, sill och bröd – allt bara vräktes i vattnet. En som jobbade vid Livsmedelskommissionen då sa att man bara lagrat och lagrat. Stora mängder ruttnade och måste alltså kastas bort.

År 1918 fick jag börja gå i herrgården och arbeta som hjon-pojke, som det hette på den tiden. Det ingick i min fars arrende att han skulle hålla en i arbete varje dag vid gården. Jag hade 90 öre om dagen i betalt för tio timmars arbetsdag. Inte var det fett för en torpare precis – men det gick ju i alla fall.

Jag fick arbeta med lite av varje, bäst tyckte jag det var då jag fick ta en häst och köra med. Då kunde jag få köra rovblast till ladugården och köra hem stör från gärdena. Men för det mesta blev jag satt på olika udda sysslor – jag fick binda säd, vara med på tröskverket och stå på matarbordet och skära upp säd och så fick jag vara med och lassa gödsel och grus och allt sånt där. Allting skulle göras för hand på den tiden.

Redan innan jag gick som hjon-pojke, alltså medan jag ännu gick i skolan, fick jag gå och plantera extra om eftermiddagarna. Tall och gran planterades på alla gårdarna. Men några pengar fick jag givetvis aldrig behålla själv.

1919 bildades lantarbetarförbundet. Det tålde inte baron förstås. Han kallade oss för bolsjeviker. Först var det strejk och jag stannade hemma. Men det var ju inte bra eftersom det stod i pappas kontakt att han måste hålla en i herrgården. Det var nära att vi blev vräkta från Tärnsund på grund av kontraktsbrott. Skolläraren Sjölander i Näs, som uppmuntrat strejken, sa att jag fick gå och arbeta då. Men det var verkligen inte roligt att gå och arbeta medan strejken varade. Jag fick hjälpa till med maskinmjölkning i ladugården och allt möjligt. Och där gick gubbar som strejkvakter utanför. Det var dystert. Det var strejk ytterligare två gånger vid senare tillfällen. Men då var vi inte längre bundna av något sådant där kontrakt utan då arbetade jag för lön och kunde vara hemma under strejkerna.

Skogvaktaren hade stort förtroende för mig. Jag fick sköta alla plantskolor själv. ”Nu har jag inget arbete åt David mer” sa han då det var slut på planteringen. Jag var hemma i två dagar. Men då baron fick reda på det blev det ett djävla liv. Folk skickades huvudstupa till Tärnsund för att säga åt mig att komma till herrgår´n. ”Den där släkten får inte alls gå och slöa på det där viset!” hade baron sagt. Zetterströms skulle vara plikttrogna och gå och arbeta. Tänk, vad dum man var! Om det hade varit andra tider skulle man gett fan i att gå tillbaks. Efter all huggning skulle allt rensas upp i skogen. Och sedan fick jag börja jobba på gården. Mina bröder slutade på gården och flyttade omkring – det var riktigt gjort av dem. På gården kunde man ju aldrig tjäna några pengar. Ändå var det alltid jag som skulle ha arbete först och främst.

Baron var knappast någon jordbrukare. Den gamle baron, hans far, hade nästan inte rört skogen annat än till husbehov men nu avverkades det något ohyggligt. Fem-sex vintrar i rad kördes det timmer. En vinter var det 55 hästar som drog timmer! Värmlänningar, torpare och bönder fick hjälpa till. Nere vid sjön lades det flottar med timmer. De lade ut två flottstänger och satte en järnstång i varje ända. I ena ändan stod det rätt upp medan den sidan som timret rullades in på böjdes ner. Det fanns slanor att rulla på och så hade de grov järntråd som bands emellan för varje varv timmer. Sedan kom det bogserare och hämtade timret. Då det var

lagom tjockt timmervarv sågades det runt flottan så att den sjönk undan för undan varefter det nya timret rullades in. Virket skulle sorteras efter om det var gran eller tall och efter olika tum-tal så det fanns särskilda sorterare och tummare. Det baron sålde gick till en grosshandlare Berglund vid sågverket i Södertälje. Gran, massa och timmer gick till en grosshandlare Hansson utanför Oxelösund. Bogserare drog. Varje flotte hade en lång koppel-stock som låg på flotten och på den fanns klavar så att flottarna inte skulle gå ifrån varandra utan hela släpet kom med. Då det var slut med allting ankrades flottarna med tjocka kättingar i stora berg så att de inte skulle flyta iväg. Då bogserarna sedan drog iväg det hela var det ett verkligt jobb att passera Stäket. Hela släpet kunde inte dras igenom där utan det måste frånkopplas för att sedan kopplas samman igen på andra sidan. Det var mycket göra med det där.

Då jag ännu inte börjat som hjon-pojke utan fortfarande gick och läste fick jag följa med och arbeta med timmerkörningen. Pappa fick gå upp fyra om morgnarna för att fodra hästarna och göra rent i ladugården. Sedan vi ätit lite frukost gav vi oss iväg hemifrån vid fem – halv sextaget. Det var kallt och djävligt på vintern och dåligt hade vi på oss. Vi åkte över sjön framåt Väsby-hållet och upp på Stäket. Farfar och jag jobbade ihop. Sedan föregående dag fanns framsläpat timmer klart. Det kallades för ”opplass”. Medan pappa körde lasset till sjön släpade farfar och jag timmer till nästa lass. Då pappa kom tillbaks fick vi lasta både hans och farfars lass. Medan vi arbetade med detta fick hästarna mat. Själva åt vi en smörgås för det fanns ingen kaffeflaska på den tiden.

Pappa hade riktiga kälkar och unghästar men vi hade en gammal häst också, som bara tog stockar. En gång när ett helt gäng med värmlänningar skulle fram fastnade pappa med denna häst vid stora vägen ute på gärdet. Han hade haft för dålig fart i svängen. En stock var så lång att den lyfte hela lasset och i backen kom värmlänningarna med alla sina timmerlass. Hur det var lyckades de i alla fall stanna undan för undan. ”kommer du inte dän?” frågade en som hette Jansson. ”Nej, hon orkar inte”, sa pappa. ”Jag ska sätta för en som heter Göta då.” Den andra märren han hade ville han inte ta för hon var dräktig och det kunde vara farligt för henne. Men den där Göta drog bort hela lasset och sedan körde hela raddan värmlänningar om oss. Värmlänningarna bodde uppe i ett torpställe i skogen ovanför Stenbacka.

Friherrinnan på Granhammar var finska och född von Haartman. Hon var hetlevrad av sig så hon kunde sätta fart på sina tjänare minsann. Hon vände upp och ned på slottet ibland då hon fick för sig att möblera om. Möbler skulle flyttas än hit och än dit. Då fick jag och en som hette John alltid komma upp till stora huset för att bära möbler från vinden och det skulle upp och ner hela dan. Mig kallade hon alltid för Gustav, hon brydde sig väl aldrig om att lära vad jag hette. Men vi fick kaffe där i alla fall och det hände att vi kunde få en dricka också. När hon satt igång med sådana här ommöbleringar var baron alltid borta förstås. Hon kunde sätta fart på sina jäntor.... Det var en kokerska, två köksor, en kammarjungfru, första och andra husa samt en barnfröken. Dessa bodde i stora huset. Utanför deras rum växer ett päronträd idag. En särskild person, som inte bodde på herrgården, skötte om tvätt och strykning. Pigorna fick hålla på länge om kvällarna. Då de var lediga var de mest ute och promenerade.

Baron Rålamb hade mycket fina kalas – med det hade ju inte vi som arbetade någon nytta utav. Men vi fick ändå se ståten, de fina hästarna, vagnarna och de blanka seldonen. En del godsägare åkte spann (det kanske inte nutidens folk vet vad det är för nu är det ju bara att bräcka varann med fina bilar) och kuskarna blev bjudna på mat och sprit så det kunde bli bra livat. Men köra sina hästar – det kunde de.

På kvällarna när det var mörkt smög vi oss närmare herrgården och då kunde vi se en skymt av ståten. Och kanske kunde få träffa någon av pigorna då de smög sig ut någon minut mellan de olika sysslorna.

Pigorna brukade varje år ordna julgransplundring för sig själva och bjöd då det lite bättre gårdsfolket – skogvaktaren, befallaren, inspektorn, trädgårdsmästaren, husdrängen och

liknande. De bjöd då på kaffe som de själva bekom. Jag råkade bli bjuden jag med en gång. Den vintern eldade jag i pannan i stora huset. Gubben som brukade göra det var sjuk. Det var ett bra jobb och inte grinade man heller illa åt att gå som handräckning åt pigorna. I pannan måste det brinna både natt och dag. Ofta kom det grabbar till mig i pannrummet – de försökte på det viset träffa jäntorna. ”Vad fan ska ni här och göra?” sa jag. Jag var inte så gammal då och de där var äldre än jag. ”Vi ska träffa Svea och Märta” sa de. ”Jag är bjuden på julgransplundring till dem nu” sa jag. ”I helvete att du är det ...” Just då hördes en röst som ropade: ”Hörru David, kom upp nu så får du kaffe, nu ska vi börja!” Oj, vad grabbarna såg snopna ut medan de snodde iväg med en väldig fart.

Baron och friherrinnan hade fyra barn, en pojke och tre flickor. Nästan varenda dag hade jag två av jäntorna nere hos mig. De tyckte det var roligt att prata med mig och stannade timvis. Vi åkte också spark i en brant backe utanför och de ville absolut att jag skulle följa med då de skulle ut och åka med sin häst. Men jag var rädd för det där för det tog ju en lång stund innan vi hann tillbaks. Flickorna hade fått en ponnyhäst från Gällövsta av en som hette Amund som hade den gården då. Det var en riktig häst att vara pigg det där. Så fort man fick tag i tömmarna ville hon sticka iväg. De båda jäntorna och jag åkte släde till Brunna och så gamla Konsum och runt. Flickorna hette Elma och Britta. De hade lektioner att passa också för de hade guvernant. Nu är Britta död och Elma bor visst i England. Långt efter att vi flyttat därifrån hyrde hon Tärnsund och hade det som fritidshus. Hon kunde många språk och arbetade då i Stockholm med att ta emot utlänningar. Egentligen – att hon hyrde vårt lilla torp – då fadern rått om så många och stora gårdar.

Det var i april 1920 som den stora eldsvådan härjade vid Granhammar. Ladugården, logen och magasinet brann ner till grunden och all spannmål blev lågornas rov. Det var utsäde till två utgårdar samt huvudgården. Hur branden uppstod blev ingen klarhet i. Men som tur var fick de ut djuren – det var bara några kalvar som blev innebrända. Alla maskiner som var på logen blev förstörda. Jag hade just i flera veckor rensat utsäde – det var massor med säd som skulle sås. Jag hade rensat med hjälp av elektriska maskiner så det var bara att sköta matningen.

Jag var 19 år. Det var en svår tid för alla – fattigt och snålt om allt. Man hade ju inget för att man arbetade om man jämför med hur det är i dagens läge. Det var svårt för många statare och backstugesittare att klara sig.

Ja, så byggdes ju nya ekonomihus med nya maskiner och hissar både för hö och säd. Detta innebar ju en viss lättnad men man fick arbeta tungt i alla fall. Men jag tror inte man mådde sämre av det.

Det var konstigt med en sak – när jag gick i herrgården som hjon-pojke fick jag inte ens någon julklapp när det var julklappsutdelning på julafton. Det hette att torpare skulle ha det lite bättre ställt så de skulle inte behöva något extra. Så trots att jag arbetade på gården fick jag inget. Men de andra fick gå ner på kontoret klockan tolv på julafton. Där fick de kaffe, socker, risgryn och ljus samt fyra kronor. För mig var det bara att gå hem. Det var ju underligt och dumt egentligen – när man gick och arbetade där varenda dag för en så liten dagpenning!

Friherrinnan och kusken åkte omkring på förmiddagen och delade ut julklappar i kåkarna åt barnen. Statgummorna fick en bulle eller något sådant. Jag tror inte vi torpare hade det så värst mycket bättre än de andra. Enda skillnaden var att vi rådde oss själva mer och slapp bli kommenderade. Det var väl därför mina föräldrar hade ett sådant där ställe – men å andra sidan var det mycket kontroll och många föreskrifter att underordna sig ändå.

Här nedan är den första paragrafen på min fars arrendekontrakt. ”Hjonet” vid § 1, det var jag det. (Sammanlagt innehöll kontraktet elva paragrafer.)

Kontrakt

Jag Sigfrid Rålamb upplåter härmed mitt ägande torp, Tärnsund, uti Westra Ryds socken, Bro härad av Uppsala län, till Torparen Gottfrid Zetterström på 5 års tid att tillträdas den 14 mars 1915 mot följande villkor:

För torpet betalas årligen kontant Tvåhundratjugofem (225) kr., samt med skyldighet för torparen att hålla ett av mig eller gårdens befäl godkänt hjon, som utför dagsverke vid gården varje arbetsdag, under hela året, mot en ersättning av för vinterdagarna räknat från 1:sta okt. till 1:sta april med 70 öre pr. dag, samt räknat fr 1:sta april till 1:sta okt. med 90 öre pr. dag.

Därjämte åligger det torparen att göra 4 hemkörslor mot 1 kr. pr. dag årligen. Körslor förättas efter budning.

Jag tror att många ungdomar idag säkert skulle vilja arbeta med sådana sysslor som jag fick arbeta med. Men den gamla skråtiden är som tur förbi. Jag skulle vilja ha min ungdom tillbaka – men på ett annat sätt – jag skulle vilja ha den frihet som ungdomarna har nu för tiden.

Vi skriver I Upplands-Bro 40

Richard Svensson

Mormors berättelser

När man tar tåget från Kungsängen och kommit förbi Ryssgraven ser man i en dunge av träd och buskar en röd liten stuga som numera används av blinda. Där bodde min mormor, Svea Lindh, när hon var liten. Hennes pappa, Ture Reinholdt Alm, var skogvaktare. Han hade en uniform med knappar och varje knapp föreställde ett djur. Mormor och hennes syskon fick var sin knapp. Mormor fick en räv och den knappen har jag fått nu. Den är sliten men fin fortfarande. Nosen är trubbig. Min morfar skötte också biologiundervisningen (om hur man räknar med att sätta trädfrön och plantor i jorden kallas för biologi).

Ofta frågade barnen om ”Farbror Alm” kunde berätta någon saga eller historia.

- Ja söddö, (han pratade så) när vi kommer till den där stenen så skall jag berätta.

Det kunde var de mest påhittade grejor som ändå lät sanna.

Och en gång hade mormorfar bråttom – jag vet inte varför – men han stod och arbetade med bikuporna. Så kom en grabb och frågade;

- Hur många bin har farbror i bikupan?
- 18 söddö gosse.

Jag vet inte om det var talfel eller om det var därför att han var ryss som han pratade konstigt. Det får ni fråga mormor om. Hej!

Håkan Sandkvist

När vi fick hund

En dag var det en tjej i vår klass som sa att hon hade några kattungar som hon skulle ge bort gratis. Men när pappa kom hem sa han att vi inte skulle ha någon katt. Han sa att vi kunde köpa hund i stället. Så vi började leta efter en passande ras i några hundböcker.

Efter några veckor hade vi bestämt oss för en hund. Sen ringde vi och frågade om vi fick komma och titta på hundarna. Fem veckor senare klockan sex på morgonen åkte vi mot Edsbyn. Efter sju långa timmar kom vi äntligen fram till kenneln.

När vi kom in i huset blev vi anfallna av sju små söta valpar. Dom var inte större än ca. 20 cm på höjden och 25 på längden. Dom var vita över huvudet och längst ut på svansen. På tre tassar var dom också vita och på resten av kroppen svarta.

Sen åkte vi hem och väntade i tre veckor. Vi väntade i tre veckor för att hunden skulle vara mogen nog för att kunna lämna sin mamma. Äntligen åkte vi och hämtade vår hund.

Vi skriver I Upplands-Bro 40

Fredrik

När jag blev hundbiten

En dag var jag vid Lillsjön med min mamma och ett par andra. Jag badade och hade jättekul och så kom den stunden jag inte väntat mig, när jag blev biten.

Jag skulle gå över till andra sidan stranden och se om det fanns fisk. Då såg jag en schäfer och jag trodde hunden var snäll. Jag frågade om hunden var farlig men dom sa inget för dom var fulla och det såg jag inte. Så jag gick vidare och märkte inte att hunden var efter mig. Jag började springa och hunden sprang ikapp mig och hoppade upp på mig. Den högg och hade omkull mig och jag skrek på hjälp. Hundens husse sparkade hunden därifrån och jag skrek ”ring ambulans, ring ambulans!” Och Peters mamma sprang till bilen och hämtade förband. Köttsåret var alldeles svart och grusigt.

Det fanns en jättesnäll farbror som var och badade. Han sprang upp ur vattnet och klädde på sig. Sedan sprang han till bilen, hämtade den till stranden och körde mig och mamma till Karolinska sjukhuset. Där fick jag vänta ganska länge och sen när det blev min tur så tittade dom på såret. Sen skulle jag på operation och pappa var där då dom skulle skära i såret. Pappa satt där inne, han tålde inte när dom skar i köttsåret. När dom opererat färdigt gick vi till Clock och köpte hamburgare. Fast jag var inte hungrig. Men den slank ner och sen åkte vi hem.

Ulrika

Hoppningen

På helger brukar jag rida, mest på söndagar, fast jag brukar spela handbollsmatcher på helger också. Då går handbollen före för jag har spelat handboll längre än jag ridit.

En söndag när jag red så skulle vi hoppa. Jag som aldrig hoppat förut blev förstås rädd, och jag sa till min ridlärare att jag ville ha en bra häst. Det fick jag. Jag fick en jättebra häst som heter Monty. Monty är ungefär fem-sex år och är en skimmel. Han är väldigt framåt.

I alla fall så blev det lektion och vi skulle hoppa. Jag manade på Monty som redan var på väg mot hindret. Sen HOPP! Det gick och jag ramlade inte av. Tur, tänkte jag! Det var första gången i mitt liv jag hoppade ett riktigt hinder och det kommer jag aldrig att glömma. Tack vare Monty tycker jag det är roligast att hoppa. Det kommer jag aldrig, aldrig glömma.

Vi skriver i Upplands-Bro 41
David Zetterström

Fler minnen från Granhammar

Båten från Örsundsbro avgick klockan 4.00 så den var framme vid Granhammars brygga vid 7-taget. När jag var äldre ungkarl passade jag alltid på att åka till stan på lördagarna för då var det mycket folk som skulle hem sedan. Då var det fest på båtarna och den breda landgången togs fram då man skulle hem. Kaptenen skrek :”Ta breda landgången!” Vi hade en gumma med som hette gumman Broberg – hon åkte tätt till Stockholm – hon hade väl antagligen ihop det med styrman på något vis. Och hon var en riktig pinuppa. Då man var nere till båten för att hämta grejor kunde man höra kaptenen skrika : ”Ta breda landgången för fru Broberg är med idag!” På onsdagarna var det inte så bra att åka båt för de hade slaktdjur på båten då, kor, tjurar och hästar. Slakteriet i Enskede kom sedan och hämtade djuren i stan. Men på båtarna var det jämt olika frakter inte minst mjölkflaskor. Granhammars mjölk kördes alltid till Kungsängens station men andra bönder på gårdarna runt omkring lämnade sin mjölk vid bryggorna. Det var ett helvete då man skulle in till stan och tvingas gå in till Lennartsnäs varenda gång. Den bryggan låg lite avsides och det tog lång tid innan man kom fram så att man kunde komma in på ett kafé och dricka. Jag hade en fjälla i stan som jag var förlovad med.

Hemma vid Tärnsund hade vi ofta mycket främmande, kusiner och vänner. Det var många ungdomar. På midsommarafton dansades det jämt i templet. Barons stod för tillställningen och det brukade vara till framåt elvataget. En gång när vi var lite glada lite till mans kom baron och hälsade: ”Ja, det var roligt”, sa han ”att Zetterström förnöjs”. ”Ja”, sa jag ”vi är 17 stycken från Tärnsund här i kväll”. Jag tänkte inte ett dugg på det där men sedan efteråt fick jag höra utav en som var äldre och hette Johan Eriksson att alla haft väldigt roligt åt att vi var 17 stycken.

Bild
Fest vid Tärnsund: Familjen Zetterström, familjen Tapper m.fl.

Det var väl egentligen tänkt att baron Sigfrid, baron Eriks son och brorson till ”min” baron på Granhammar skulle ta över gårdarna – men han omkom vid en bilolycka och släkten Rålambs historia vid Granhammar närmade sig sitt slut.

Baron Sigfrids begravning var enormt storartad. Jag fick gå i skogen och hugga granris i två dagar, flera säckar små, små bitar. Granriset skulle strös ut på alla gångar inne på kyrkogården. Själva begravningen var i Stockholm men urnan skulle sättas ned i Västra Ryd. På lördagseftermiddagen kom lastbilar med alla kransar som jag fick sätta upp. Det var krans där från de kungliga också. På söndagen skulle skogvaktaren, hans fru och jag strö ut granriset på gångarna. Sedan fick jag gräva en djup grop rätt uppe på hammaren. Jag var en hel dag och bökade där uppe på höjden. I den gropen skulle alla kransarna läggas ned. Och där skulle planteras en ek som skulle heta Sigfrids ek. Men det blev aldrig något träd planterat.

Sedan baron sålt mängder med skog i flera års tid började han göra penningaffärer med en som hette grosshandlare Natansson. Till sist så köpte denne Natansson hela Granhammar med gårdar, skog och allt för bara 850 000. Detta var 1933.

Baron flyttade till sin jaktvilla i Ekolsund. På Granhammar var det auktion på flera av hans tillhörigheter. Först var det auktion en dag på magasinet, då var jag med. Sedan var det auktion utanför slottet en annan dag. Jag jobbade i skogen den dagen men jag var ändå framme och tittade. Gubben Natansson satt innanför stora ingången i hallen och ropade in allt det han ville ha så att det kom aldrig ut till de övriga som satt på sätena utanför.

Ett antal år senare tog en son till Natansson över Granhammar och en annan tog över Brunna. Gamle Natansson bodde på slottet bara ibland men den unge bodde där för jämnan. Det blev hemskt ruffigt inne för de kostade inte på någonting.

Margit, min blivande fru kom till Granhammar för att tjäna där. Hennes föräldrar hade ett torpställe som hette Stålboda. Hon var väldigt duktig. Stortvätt och sånt där skulle hon egentligen inte göra, men det gjorde hon. Föreståndarinnan hette fröken Andersson och hade bokhållaren i maten. Men tro inte att hon kunde duka själv utan det skulle Margit gå ifrån tvättstugan och göra. Då skällde hon och kallade Margit för ”ryttarkamp”. Men då fru Natansson kom ut och fick se linneskåpet frågade hon fröken Andersson vem som skött om tvätten så där fint. ”Det har Margit”, erkände fröken Andersson. Och då fick Margit så mycket beröm. Och då jag hade sällskap med Margit och satt där utanför och väntade på henne på lördagskvällen då blev jag bjuden på både kaffe och konjak. ”Ja, säg åt honom att komma in”, sa fru Andersson då.

Margit och jag hade känt varandra sedan länge men det var först några år sedan hon börjat jobba på herrgården som vi började sällskapa. En sommar gick hon och band säd efter mig. ”Det är bråtт nu”, sa grosshandlaren ”så vill Margit vara snäll och gå ut och hjälpa till.” Men hon fick sköta om allt som skulle göras ändå när hon kom hem – så det blev dubbelarbete utan någon som helst extra betalning. Jag brydde mig inte så mycket om henne då ännu.

Jag skulle skära ikring på alla åkrar och Margit skulle binda efter mig. Jag fick ett beting på tre dagar för den där odlingen. Det hade nog gått bra om det inte börjat regna. Och Margit vart långt efter. Jag slog med lie och lade ”rusk”. Ett rusk är när man skär vissa tag med lien och sedan lägger bort. Två eller tre rusk bands sedan samman. Det fanns maskiner också men de nyttjades aldrig då det var fråga om säd. Då skulle man inte köra upp med några maskiner utan allt skulle skäras ikring för hand. Året efter det här med binderiet började jag intressera mig mera för Margit. Egentligen hade jag föresatt mig att inte bry mig så mycket om kvinnfolk något mera, men det höll ju inte. Det var 1939 och kriget hade just brutit ut. Vi sågs på tältbion i Västra Ryd och vi promenerade till Folkets hus i Bro. Så länge det fanns dansbana kvar i Västra Ryd var jag ofta där och tittade men jag brydde mig aldrig om att dansa.

Sedan Margit och jag gift oss bodde vi vid Sofiero. Jag tänkte att jag skulle ta ett större ställe med ett par hästar men det gick inte eftersom Margit fick ledgångsreumatism sedan vår första flicka fötts. Så vi blev kvar på det där stället i 17 år. Vi hade tre kor, höns och gris. Stället låg under Granhammar så jag fortsatte att arbeta där med att sköta skogen.

Min pappa slutade som torpare vid Tärnsund efter 30 år och flyttade till Stigstorp. Till Tärnsund kom en smålandstorpare som hette Karlsson. Efter honom var Tärnsund sommarställe ett tag, bl.a. till baron Rålambs dotter, Elma. Hon var född 1910. En gång kom hon ut och hade sin man med sig. Först var de till Tärnsund och sedan kom de till oss i Sofiero. Det var ju jul och vi bjöd på glögg och kakor. Hon sa: ”Ja, jag har gått och gift mig på gamla dar.” ”Ja, det var väl inte för tidigt”, sa jag. Hon var väldigt rar och trevlig.

Idag är Tärnsund rivet liksom så många andra ställen i Västra Ryd. Det är knappt det går att känna igen sig där.

Då Natansson den yngre sålde till HSB fick han sju och en halv miljoner enbart för Granhammar. Brodern på Brunna sålde direkt till kronan och lär ha fått ännu något mer för sin mark.

Jag jobbade i skogen både för gamle och unge Natansson ända till 1963 då jag blev sjuk. Då hade Natansson redan flyttat därifrån. Först sålde han till HSB och HSB bytte sedan i sin tur till sig områden i Järva. Och militären fick Granhammar i utbyte.

Vi skriver i Upplands-Bro 41

Fredrik
Brunnaskolan

En dag på ett simpass

Jag kommer hem från skolan på måndagarna klockan 15. Klockan 16 åker jag med bussen och det är jobbigt för det är så varmt i bussen. När jag är framme är jag så slö och då tänker jag att jag inte orkar simma fast det gör jag.

Så kommer jag in i centrum och träffar mina kompisar. Då står man och snackar ett tag innan tränaren kommer. Han heter Josef.

Så går vi in i omklädningsrummet och klär av oss. När vi gjort det är klockan 16.50. Vi gör gymnastik till klockan 17, sedan går vi och duschar. När vi duschat klart så går vi i badet och simmar 500 meter. När vi simmat det simmar vi 2000 eller 3000 meter på en och en halv timme. Därefter bastar jag, sen åker jag hem med 19-bussen. Det tar en halv timme. Så går jag hem.

Lotta Pettersson och Gunilla Hallgren
Två patrullscouter från Kungsängen 1980, Bergaskolan

Hajk

Hajk är kallt
Hajk är ballt
Hajk i snö
Hajk i tö
Man skall laga mat
men man får ej vara lat.
Man skall resa tält
mitt ute på stora fält.
I vindskydd kan man frysa
om man ej framför brasan mysa.
Många smeknamn man får
när på hajk man går.
Men att hajk är roligt
det är väl ganska troligt.

Vi skriver i Upplands-Bro 41

Dagny Åberg

Då vi rymde från Önsta och andra minnen

Sedan Åberg och jag gift oss och vår första pojke fötts flyttade vi till Önsta. Det var på hösten och regeln var att man skulle stanna åtminstone ett år på en arbetsplats. En tandtekniker som hette Nyström hade gården. Han och hans fru bodde i Stockholm men de kom ut på somrarna, vid julen och många lördagar och söndagar. Fru Nyström var så jättesnäll mot mig. Hon hade ofta med sig bakelser och tårta eller något tygstycke som jag kunde sy något till pojken av. På julen var vi bjudna på julfest hos dem.

Men Åberg kom inte överens med rättaren. Vi skulle egentligen haft honom i maten – men det slapp vi på så vis. Det var inte heller någon ordning med det vi hade blivit lovade. Det skulle till exempel ingå i lönen att vi skulle få en slaktad gris, men någon sådan såg vi aldrig skymten av. Det var dåligt betalt och mycket att göra. Själv skulle jag mjölka. Det var jobbigt när pojken var liten. På Önsta fanns det väldigt många kor och all mjölkning skedde för hand.

Då fick Åberg erbjudande om en plats på Negelstena. Det hade väl så smått börjat gå åt andra hållet med arbetslösheten och Negelstena låg liksom i en avkrok och hade svårt att få folk. De vände sig till arbetsförmedlingarna som fanns i Stockholm, Uppsala och Enköping men de underströk alltid noga att arbetstagaren inte fick vara över 42 år. Men det var ju inte Åberg då vi fick platsen.

Hela den här historien tyckte jag var ytterst pinsam och obehaglig just eftersom fru Nyström var så fin och snäll. Vi hade ju kontrakt på ett år och en djurskötare kan ju inte bara sticka från djuren. Åberg tvingade på rättaren nycklarna. I och med att han tog emot dem kunde han inte längre göra oss något. Vi packade alla våra saker i lönndom inne i huset. Det sista jag gjorde var att dra ner gardinerna. Sedan cyklade jag iväg till mitt föräldrahem i Mariedal så fort jag kunde. En karl med en stor vagn och ett par hästar kom från Negelstena och hämtade våra saker. Det var den första eller andra maj och blötsnön bara vräkte ner. Korna hade redan släppts i vall för det hade varit så fint väder dagarna innan.

I Negelstena var vi kvar i ett år. Håbolund var den närmaste affären. Expediten Nyberg åkte först ikring, knackade på och tog upp notan. Sedan på fredagen eller lördagen kom han med varorna. Det var alltid mycket folk på gården.

Från Negelstena kom vi till Tranbygge. Det var som att komma till himmelriket för där fanns det ju trafik och rörelse. Negelstena låg långt från alla landsvägar.

I Tranbygge var vi först i två år och efter ett uppehåll på cirka ett år i ytterligare fem. Under uppehållet var vi en tid i Jakobsberg för att ta hand om min mamma som var mycket sjuk. Ett halvår bodde vi vid Antuna och ett halvår hyrde vi gästgivaregården i Rotebro. Åberg hade jobb i ett grustag men fick ingen lön. Jag tog då arbete som bonddräng och fick arbeta ute på fälten – det trivdes jag väldigt bra med. Ståhl hette mannen jag arbetade för. Han var hemsk mot sina drängar och jag sa till mig själv att om han höjde rösten det minsta mot mig så skulle jag gå. Konstigt nog så gjorde han aldrig det så jag blev kvar. Detta var under krigstiden så han fick ofta ta folk som inte hade någon vana vid jordbruksarbete.

Den andra perioden vi var vid Tranbygge var lyckad. Ladugårdsförmannen Hagberg var en lika ilsken typ som Åberg så de kunde faktiskt komma bra överens. Somliga dagar var de som hund och katt men sedan var de sams igen. Vår andra pojke föddes där. I Tranbygge hade de en fast anställd mjölkerska så jag behövde bara mjölka middagsmjölken, det vill säga de hade mjölkmaskiner så man behövde bara eftermjölka för hand. Som regel var det ju så förr att det ingick att fruarna skulle mjölka. Min äldsta pojke fick nu börja följa med till lagården. 30 kronor i månaden fick vi för mjölkningen av middagsmjölken. Bostad, mjölk, potatisland och vete ingick som löneförmåner. Vid Tranbygge fanns kvarn som man fick mala sin ranson vid. Vi umgicks med en familj som hette Karlsson där. Man gjorde sig oftast bekanta på en gård och så umgicks man så länge man bodde kvar. Folk flyttade mycket på den här tiden. Barnen fick lära sig att vara ensamma hemma mycket då mammorna mjölkade.

Skilsmässor existerade knappt förr fast jag nog tycker att många tanter borde kastat ut sina odrägliga karlar.

1945 flyttade vi till Tibble men den nya tiden började så småningom bryta in och på 50-talet började korna att avyttras. Nu är det ju inte längre många människor kvar som arbetar med jordbruk och djur i Sverige.

Vi skriver i Upplands-Bro 41

Magnus Timan

Berättelse från Brunna

Jag flyttade till Brunna 1974 på sommaren. Då fanns det inte alls många hus. 1978 på sommaren började dom bygga Brunnaskolan. På andra sidan vägen har vi B&W och längst bort ligger Kabi-fabriken. Den ska bli klar ungefär om 7-8 år. Man ska göra mediciner på Kabi. Det är en stor fabrik – dom har en 50-60 meter hög skorsten.

På fritiden brukar jag leka med mina kompisar. Vi brukar spela spel. På sommaren åker vi lådbil och åker skateboard. Vi har byggt ramper men dom togs bort.

Ibland brukar jag köra bilbana. Och vi brukar åka slalomskidor i Bruket. På onsdagar och torsdagar tränar vi handboll.

Den tredje januari åkte vi till Göteborg för att spela handboll. Det var jätteroligt. Vi fick se på bio gratis. Sen åkte vi hem den sjätte.

Marina

Berättelse från Brunna

Jag flyttade till Brunna den 10 oktober 1979. Jag började i Brunnaskolen på en måndag. Första dagen var jag lite nervös när jag kom till en ny klass. Nu har jag bott här fyra och en halv månad.

Nu är det snö ute och ganska kallt. Om två dagar är det sportlov. Då ska jag åka till min farmor och farfar. Hoppas att det inte blir så kallt på sportlovet så att man kan vara ute och åka skidor ....

På sportlovet åkte jag till Finland. Det var ganska mycket snö där. Jag åkte skidor nästan varje dag. På fredagen åkte vi hem och på måndagen började jag skolan igen.

Vi ska snart ha en auktion för vår klassresa. Vi ska åka till Gotland i början av 6:an. På auktionen ska jag vara med i en pjäs som heter ”Den fåniga dockan”. Den handlar om en man som köper en docka, som sedan plundrar skafferiet och sticker iväg.

Vi skriver i Upplands-Bro 42

Lisa Jonsson

Den gamla väderkvarnen

Högst upp på Fiskarudden stod en gång i tiden
en gammal väderkvarn
av den syns numera ingenting.
Nej, inte ens det minsta flarn.
Det enda som finns kvar och minner
av det som fordon var
är några mossiga stenar
Men till en grund numera
de sig ej förenar

Men när så var talde kvarnen härifrån
sitt eget språk
när vinden drog förbi med tjänligt stråk.
Mjölnaren sig ej nöjde
förrän han på morgonen om vädrets makter spörj
oftast med önskan utav sådant slag
att måtte det nu bliva blåst
så att kvarnvingen också idag ej förbliver låst

Den börjar nu bli gammal och grå
och var väl inte så mycket med att skryta
men än var den att lita på.
Men om helt plötsligt
då som nu
högt därovan och långt därifrån
det hörs ett främmande vingpars dån
och han fått sett
dess glänsande yta.
Om det då skulle blivit fråga
om att ..... byta
han då genast skulle svarat, nej!
Aldrig med en sådan frände
man vet ej
varifrån vart hän eller i vilket ärende
nej, han in i kvarnen vände
sin kära gamla lykta tände
det är väl av större vikt
att sköta såll och sikt
att mjölet ej må tryta vare sig
i tråg ej heller gryta.
Byta, vore väl för galet
hit kommer folk och vill ha malet
om än i vinterns dagar så bister man ser
hästar här vid sina räcken
I bästa fall med täcken och tornister.

Eller när det blåser ljummen sommarvind
som också hörs från lummig ask och lind.
Ifrån trakten kommo de med lass
kanske en och en eller i rad i arla morgonstund
vid småfåglars serenad.
Och vid vägkanten syntes daggkåpans
skimrande pärla förutan slipning och ans
och ej liksom om de som fanns
och ur butiken voro räckta
behövs ej ställas frågan. Det är väl riktigt sant? De äro äkta.

Här får man sig inte dröja kvar
det är fråga om de som de till kvarnen far
de nu nästan hunnit uppför backen
vingen ökar takten, makten, som leder
kvarstenarnas sång beroende helt
hur pass med vinden samspelet är, om den
varar dagen lång till fram mot aftonens särla
därför den gistnade dörren blev dags
att sätt för haspe och märla

Men förtjänsten kanske blivit ganska ringa
nog för det gick bra att komma hit och tinga
men när utan en och annan som drog hemåt
ner för backen kanske endast blivit tacken.
Ändå han ville ej lämna de kära tingen
kvarnen, vingen, lyktan, ljuset
nej,
ljusen de många tända brända
som under alla år lyst upp kvarnens
dunkla vinklar och vrår.
Solens sista strålar mellan träden silar
kvarnvingen sig vilar
men tankens vingpar man kan alltid lätta
lätta om endast de äro de rätta

Det hörs ett sus från trädens grenar
ner mot gångens grus
vem vet
var det
den gamla kvarnens hemlighet.

Vi skriver i Upplands-Bro 42
Maria Ek

Att bo på Högbytorp

Det är rätt så tråkigt för jag har inga kompisar. Vi bor här för att mamma och pappa jobbar här. Vårt hus ska rivas snart, det tycker jag är synd. Då ska vi bygga ett nytt hus.

Vi har skog alldeles bakom huset. Vi har en häst och vi ska få en till till våren. Fast det är fint på sommaren. På sommaren så plockar vi bär och svamp. Jag har många klätterträd. Våran vildkatt ska snart få kattungar.

Vi skriver i Upplands-Bro 42
Dagmar Tamm

Nils Tamm på Kvistaberg

Det är ett svårt uppdrag att skriva något om min käre farbror, Nils Tamm, trots att vi kände varann väl, särskilt under hans sista tid. Helst vill jag tala om honom som onkel Nils i fortsättningen.

Själv har han berättat för mig att han till sina föräldrars besvikelse föddes som en son igen – deras fjärde barn. Hans mor, min farmor, hade så helt inställt sig på att hennes väntade barn skulle bli en dotter, att hon kallade sonen Stina och länge klädde honom i flickkläder. Han fostrades aldrig så strängt som bröderna, skyddades för deras vilda upptåg och blev ett ganska ensamt barn, som mest lekte flicklekar. Först i skolåldern kom han i kontakt med pojkkamrater men han förblev ett vekt och stillsamt barn. Tidigt fann han på en massa egna lekar, t.ex. skulle han bli lindansare. Han spände upp en lina och tränade flitigt, tills det slutade med ett fall med bruten arm och det blev slutet på den dansen.

I skolåldern upptäckte han himlens alla stjärnor, tillverkade själv en kikare och tog alla tillfällen i akt att beskåda himlakropparna. Så t.ex. tycke han att Norrmalmstorg var en bra plats att ställa upp en kikare på. Där satt han en sen kväll, utan tanke på omvärlden, när en polis lade sin hand på hans huvud och frågade: ”Vad har du för dig här, så sent på natten? Är det inte tid för en sån liten parvel att ligga i sin säng så här dags?” – ”Ser på stjärnorna förstås”, blev svaret.

Detta intresse höll i sig och han bestämde sig för att studera vidare i Uppsala efter studenten. Så blev det men samtidigt vaknade hans konstnärliga begåvning och den tog honom så pass, att han sökte in vi konstakademien. Samtidigt utbildade han sin röst hos John Forsell och blev en god tenorsångare. Alla dessa gåvor åstadkom en inre splittring, vad skulle han egentligen bli? Än så länge var nog målningen det som drog mest, varför han fortsatte på den vägen. Han studerade i Italien och i Paris, där han fick en guldmedalj på Stora konstsalongen för sin tavla ”Islossning”, som finns kvar på Kvistaberg.

Därhemma i Sverige hade han fått Kvistaberg – ett litet torp – vilket han rev och så uppfördes villan med stor ateljé och så småningom blev han så rotad där, att han inte längre traktade efter utlandsvistelse några längre tider. På sitt älskade Kvistaberg plockade han åter fram sina kikare och det intresset tog hans mesta tid och tankar på ett riktigt observatorium slog rot ordentligt. Visst målade han fortfarande men inte med samma glöd och visst höll han öppet hus för alla gamla vänner från konstnärstiden, men nog levde han mer och mer i sin stjärnevärld. Många unga konstnärer stödde han ekonomiskt men hans egen konst blev stående kvar i samma stadium som före astronomitiden.

Så byggde han sitt försa riktiga observatorium högst uppe på berget, där det nu står som ett monument över honom och där han fått sitt sista vilorum. Det kommer alltid att minna om en god människa med kanske alltför många begåvningar på sin lyra.

Jag fick den glädejn att få göra hans allra sista tid litet ljusare, då han i flera år levat ett enstöringsliv. De gamla kamraterna hade gått bort och inte orkade han längre med det gamla glada livet. Att klättra upp till observatoriet blev svårare med åren och han blev mycket ensam i sitt hem. När jag 1956 förlorade min gode make bad min onkel Nils, att jag skulle komma till Kvistaberg och sköta om hans hem. Jag tackade givetvis ja, kanske skulle jag kunna vara honom till glädje och hjälp så länge han ville ha det så. Att det blev så fint för både honom och mig, är jag fortfarande oändligt tacksam för. Vi kom att finna varann på ett gott sätt. T.ex när han en dag sade: ”Det har blivit så skönt för mig sedan du kom hit, det känns precis som på Johannas tid. Du finns, men märks nästan inte.” Det var för mig ett skönt beröm!

Många kvällar satt vi och talade om livet och om döden och jag är helt övertygaad om att han kände sig lycklig den korta tid vi fick tillsammans som onkel och brorsdotter, så varmt förtrogna.

Många gånger har jag undrat, om han med alla sina jordiska tillgångar var så helt lycklig. Pengar är sannerligen inte allt här i livet. Nu vilar hans jordiska rester i fundamentet under hans Stjärnkikare, där jag fick göra honom den sista tjänsten han bad mig om: att bedja för hans själ. Frid över en god väns minne! Aldrig glömmer jag den alltför korta tiden vid Kvistaberg hos min Onkel Nils.

Här följer en liten dikt, som han skrev för kamratbladet ”Palettskrap” under akademitiden:

Stjärnesång

I nattens tystnad vill jag sjunga
en sång till Er, I himlens ljus,
som evigt genom rymder gunga
ej grumlade av jordiskt grus.
O, kunde blott jag bojan bryta,
som fjättrar här min arma själ,
då flydde jag från jordens yta
från sorg och nöd – dess kiv och gräl.

Med Er jag ville evigt tråda
en salig ljusomstrålad dans
till dess mitt öga finge skåda
vad som här nere icke fanns.
Bland stjärnor skall jag kanske finna
mitt drömda skönhetsideal.
Blott där min själ må sällhet vinna
bland stjärnor slocknar först mitt
kval.

Vi skriver i Upplands-Bro 42
Dagmar Tamm

Tankar i natten

Det är helgafton och natten kommer så stilla. Inte ett löv rör sig, det finns ingen vind. Ej heller finns någon hand som smeker min kind eller någon som viskar så sakta kärlekens ord i mitt öra. Jag hör inga fåglar sjunga. Allt är så tyst i natten.

Säg kan ingen tala till mig, få mig att höra mitt hjärtas slag. Öppna, Fader, Din famn, låt mig gå intill Dig och känna Din värme. Giv mig Din trygghet och tröst, medan jag ännu lever.

Ibland är livet så tungt och ändå har jag så nära till att le, lika nära som till tårar, ibland av glädje men ofta av ensamhetens sorg. Gode Gud, jag vet dock att hos Dig skall jag till sist finna ro.

Jag ser en väg, så rak och ljus,
Som leder upp till Faderns hus
Så tag min hand, o Jesu blid
Och led mig Hem och giv mig Frid.
Pingst 1980

Malin Ekesand

När jag är rädd

När jag är rädd ibland när jag ska sova då tror jag det står nån i hörnen. Och sen när jag vaknar då tar jag ett stort steg bara för att jag tror att det ligger nån under sängen. Så är det också för jag är ensam på morgonen.

Sen går jag till min dagmamma Kerstin. Jag är lika rädd när jag ska gå på toaletten. Då tror jag att nån ligger i badkaret, Men det är väl onödigt att jag är rädd. Jag är till och med rädd för åskan = blixten, fast det är väl vanligt.

Malin Ekesand

När jag leker med min kompis

Min kompis Susanne är en snäll en. Ibland blir vi osams. Vi går ifrån varann och sen blir vi vänner igen. Fast ibland tycker jag jättemycket om henne. Det tror jag att hon inte gör så mycket.

Malin Ekesand

Dikt

Solen gnistrar på skolans fönster
Där kan man se ritade mönster.
Barnen stojar och hoppar hage,
En fågel i pölen skvätter vatten på sin mage.

Maria M

När jag är rädd

Jag är rädd när fullisar kommer. Jag är rädd när jag går själv. När jag kommer hem och det är ingen hemma då är jag rädd. Jag är också rädd när jag vaknar på natten för jag tror att det ligger någon nedanför sängen. Jag är lite rädd för åskan.

Maria M

Sommardikt i Bro

Barnen leker
solen skiner,
det är varmt.
Barnen går barfota och badar
och åker kana ner i vattnet.

Vi skriver i Upplands-Bro 43
Erik Rexhammar

Ryttmästarens äpplen

Det var inte bara så att Rom-mor kunde bota sjukdomar på folk och fä. Hon kunde också peka ut tjuven om någon blivit bestulen. Ja, man påstod i all tysthet att självaste länsman tog hennes siareförmåga i tjänst.
Man minns ju den där drängpojken från Devensö / Dävensö som drunknade och som man inte hittade på långliga tider, tills man gick till Rom-mor. Hon kunde peka ut platsen i sjön och där fann man honom också. Vidare hade hon rättighet att i flera härader stå innanför spetsgården vid avrättningar och i en liten kruka insamla blodet, som rann av den halshuggnes hals.

- Kan det där vara sanning? undrade jag.

- Du kan tro mig eller inte, gubben Hedström lät riktigt stött, men far min har själv berättat allt det här för oss ungar. Han var själv med och stod i spetsgården, så nog såg han allt det där!

- Vad skulle hon göra med blodet, frågade jag nyfiket.

- Jo, man hade för sig förr i tiden att om man gav detta i lagom portion till dom som led av fallandesot (epilepsi) så kunde dom bli bra, sa Hedström. Och den sista avrättningen ägde rum uppe vid Tingsviken år 1842.

Enligt mina egna anteckningar är jag nere hos Hedström den 24 september 1934 och hämtar mina skor. Han hade röda vackra äpplen stående i skänken i en skål. Han bjöd mig på några och talade om att denna sort härstammade från ryttmästarens på Önsta.

- Jag fick ett par ympkvistar av hans trädgårdsmästare för många herrans år sedan och nu har trädet burit frukt i ett par år. Det var inte många i socknen, som skötte sitt lantbruk så väl som ryttmästaren på Önsta. Ingen, tror jag, hade så lång råg som han, klövervallarna stod täta som en fäll och hans äpplen var kända runt omkring i socknen!

Jag smakade på ett äpple och måste erkänna att det var läckert.

- Naturligtvis gick det historier om ryttmästaren som det alltid går om känt folk. Gubbarna som arbetade åt honom kunde tala om hur han gjorde om sommaren, då man körde in höet. Om det var en vacker och solig dag och moln kom farande över den blå himmelen, då gick han in efter sin bössa och låg och sköt på molnet för att det skulle skingra sig och inte släppa ned något regn. Men folk språkar så mycket, så jag vet inte om det är sanning, sa Hedström.

Nu var det så att Rom-mor var mycket duktig att ”gälla” smågrisar och ryttmästaren på Önsta hade fått en bra kull. När tiden var inne skickade han bud efter henne. Rom-mor kom med sina attiraljer och det tog inte lång stund för henne att bli klar. Det hör till saken att det hela hände på hösten då äpplena var mogna och hela trädgården lyste röd av frukten.

Det blev tal om hur mycket hon skulle ha för besväret.

- Tolvskillingen paret och det var ju fyra par och då kan ryttmästaren själv räkna ut hur mycket jag ska ha, sa Rom-mor.

Men se det var inte ryttmästaren med på, det var alldeles för mycket.

- Men mor skall få all fallfrukt som ramlar ner i natt!

- Ryttmästaren vet väl att jag inte behöver stå så här och köpslå om mina tjänster. Men låt gå för detta då och kom inte och ångra sig i morron bitti då jag kommer och hämtar frukten, sade gumman. För då kommer det inte att gå bra för honom.

Kanhända att han ryste till när han såg Rom-mors blick och att han sånär hade ångrat sig, men sagt var sagt och han var van att inte ändra sig.

Det påstås att när Rom-mor gick hem så lovade hon alla vandrare hon mötte och gick in i alla torparstugor och sa till att om de kom nästa morgon till Önsta så skulle de få så mycket äpplen de ville ha. Hon skulle själv komma dit, sa hon. Torpargummorna gjorde stora ögon åt

ett sådant erbjudande. Men de tackade ja – visst skulle de komma – och det kändes tryggare när gumman själv var med, för vad skulle ryttmästaren säga till ett sånt spektakel!

- Den kvällen bröt en storm ut över socknen, så Gud sig förbarme. Jag minns det väl, jag kunde väl vara en 7-8 år och många gick upp för att vakta så att inte elden skulle komma lös. Halmtaken blåste av husen och kom seglande som svarta fåglar i luften och den ena vingen på kvarnen i Skällsta blåste av. Men stormen bedarrade vid midnatt och man kunde andas ut och gå och lägga sig igen, sade Hedström.

Det var en bedrövelsens syn som mötte ryttmästaren, när han kom ner i fruktträdgården denna morgon. I stora drivor låg frukten under träden och han var på ett oherrans dåligt humör. Och inte blev det bättre när han såg Rom-mor med sin hop komma tågande med säckar och påsar och plocka upp den fina frukten.

Rom-mor gick fram till honom och frågade om han inte tyckte äpplena var mer värda än de futtiga örena hon hade begärt för gällningen av smågrisarna.

Ryttmästaren teg, han tyckte att han fått sig en riktig läxa och förstod hur han skulle skicka sig nästa gång han skulle anlita Rom-mors tjänster. Så avtågade äppelplockarna med sina påsar, glada och belåtna med sin skörd. Ryttmästaren stod och såg efter dem, han tyckte säkert att de liknade ett kompani på marsch.

Historien kom ut över hela häradet och befäste än mera Rom-mors rykte att hon rådde över naturmakterna.

Vi skriver i Upplands-Bro 43
Cai Fryklund
Klass 6 a, Bergaskolan

Seglingen

Vi skulle ut och segla en lördag-söndag. Det var mulet men vi hade bra vind, ca 7 m/sek. Vi kryssade i två timmar och så började det att regna. Man satte på sig regnkläder. När det hade regnat i ungefär tre timmar så skulle vi genom ett smalt sund, som var så smalt att det gällde att inte köra på ett grund. Men två-tre sekunder efter körde vi på grundet, inte direkt på utan vi körde över grundet. Men som tur var, var det en IF-båt som har en lång köl. Om båten hade varit en Maxi då hade den fastnat där. När vi kom till en vik, så regnade det som det brukar göra i skärgården. Det var en rätt så känd vik, som många åkte till. Emily och jag skulle sova i ett tält uppe på ön. Klockan var redan sex och vi skulle grilla kassler. Där vi var fanns det en stor båt och en hal berghäll. Så vi gjorde ett rep som vi kunde hålla oss i när vi skulle gå upp på ön. Senare åt vi kräftor till klockan 23.30 och sedan gick Emily och jag och lade oss i tältet. På natten blåste det kuling, ca 15 m/sek, det sköt i riggen så att man hörde det ända från tälten. Sen på morgonen regnade det, som det också hade gjort på natten. Vi gav oss av därifrån klockan 11.05. Vi hade sidvind och vi seglade i 5 knop. När vi kom till hamnen regnade det och det var också ett sätt att komma hem.

Vi skriver i Upplands-Bro 43
Gustav Hasselgren

Så roade vi oss på 10-talet

Jag ska berätta lite om nöjeslivet när jag var barn. Toppen på nöjeslivet var sista april. Då plockade vi ihop ris i en stor hög. Till gårdarna kom det trätjära i tunnor, storleken var väl ungefär som ett halvt bensinfat eller fotogenfat. Vi lyckades tigga till oss en tömd tjärtunna och den gjorde vi en ställning till. Vi satte upp den ca 3-4 meter upp i luften på ett berg, som hette Kvarnbacken, och så plockade vi den full av torrved. Torrved var kärnan i tallen och den

är innehållsrik på terpentin och tjära. Den luktar gott och brinner bra. Vid mörkrets inbrott tände vi på alltihop och det brann så brasan syntes lång väg. Ris hade vi ju gott om så det blev en stor brasa. Och så skulle det skjutas! Min far hade en gammal hagelbössa och så tog han ett par tre patroner med sig och så sköt han av några skott.

Vi hade en bod som vi förvarade bänkfönster i och där stod man och lagade fönstren under vinterhalvåret. På våren plockades fönstren ut. Boden var ca 50 kvadratmeter och dit tog vi en grammofon eller också ett enradigt dragspel – om någon hade och kunde spela – och så dansade vi och hade verkligt roligt. Det var mycket storslaget om någon kom med ett tvåradigt dragspel.

Det fanns också ett hus, som vi kallade för Tuvan, och där bodde trädgårdseleverna. Rummen var väl omkring 20 kvadratmeter och där kunde vi samlas 10-15 ungdomar och dansa. Och var det någon som spelade dragspel så samlades det ihop lite spelpengar i en hatt. Man la en tjugofemöring i hatten och det blev hela kostnaden för nöjet den kvällen.

Spela kort gjorde vi förstås men sällan om pengar för det hade vi ont om. Och så var det julfester. Midsommar firades inte på något särskilt sätt, men det hände att det kom släktingar från stan på besök. Mannen i familjen hade en veckas semester efter midsommar och den veckan firade dom ute hos oss, för de ville gärna komma ut på landet. När jag var liten missförstod jag ordet ”semester”. Min far som var trädgårdsmästare kallades för ”Mäster”. När det började komma anhöriga till de andra familjerna ut till gården för att fira semester, sa jag som liten då: ”Men dom ser ju inte Mäster.”

På den tiden fanns det ju inte någon radio. De tidningar man läste var Aftonbladet och Brokiga Blad. Brokiga Blad kom en gång i veckan och den läste man gärna. Sen minns jag att min far åkte in till stan ibland, dels för att se på hur andras trädgårdsprodukter såg ut, dels för att hälsa på försäljerskan. Det hände ett par, tre gånger på sommaren och då hade han med sig hem en tidning, som hette Förgätmigej och en som hette Allt för Alla. Den där Förgätmigej var grön och så hette redaktören Hasselgren och det tyckte jag var så roligt. Att läsa de här tidningarna hörde till våra nöjen.

Men nöjeslivet kunde blomma också mitt i den slitsamma vardagen. Tjänstefolket i slottet fick ju tvätta herrskapets tvätt – vittvätten då – och hade då hjälp av någon statgumma. Och dom borstade och gnuggade och gned och när detta var färdigt så skulle det bykas. Jag ska förklara vad bykning innebär.

Det fanns inte tvättmedel då som det finns nu utan man kokade lut. Luten tillreddes på så sätt att man la vedaska i en balja och slog hett vatten ovanpå. Det var vanlig aska men det fick inte vara ekaska eller alaska för då blev tvätten brun. Björk och gran och tall gick bra, då blev det klar lut. Luten skulle göras iordning dagen före och det var vissa knep med detta, så att den inte blev för stark och inte för svag. Men man fick vara försiktig för luten var frätande, så de som arbetade med tvätten kunde bli alldeles skinnflådda på händerna.

Så skulle det bykas, som det kallades. Det var lakan och handdukar, men det var inte likt nutidens sänglinne utan det var hemvävda linnelakan, tjocka och svåra att arbeta med. All vittvätten las i ett stort träkar. Karet var väl ca en meter i diameter. Först kläddes kanterna med något sämre lakansväv, så att det inte skulle bli träfläckar på linnet. På karet fanns det ett hål borrat i botten på sidan, ett s.k. tapphål. Tvätten las i på dagen men man hann inte göra färdig bykningen under dagen utan man fick fortsätta till sent på kvällen. Det var de unga flickorna som skötte bykningen och vi pojkar samlades då intill tvättstugan. Där fanns bagarstugan och mangelboden och där samlades vi och dansade medan tvätten låg i luten.

Luten hettades upp med vatten i en pannmur, en stor inmurad järngryta, som nog rymde ungefär 150 liter. Så östes den över tvätten i det stora träkaret – man öste med en skopa och det var hett som bara den – och sedan skulle det stå i tjugo minuter eller en halvtimme. Sedan togs sprundtappen i tapphålet bort och vattnet skulle rinna av. Så skulle det ösas i pannmuren igen och hettas upp och så ösas över tvätten igen .... Ja, det skulle ösas fyra, fem gånger, det

var olika beroende på hur pass ambitiösa flickorna var. Men det skulle hettas upp så att träkaret var så varmt på yttersidan att det var marigt att hålla handen på det.

Och medan det där pågick – vi grabbar hjälpte flickorna med ösningen – så spelades det dragspel eller grammofon i bagarstugan och så dansade vi. Vi kunde inte dansa i tvättstugan för där var hett och tjockt av imma, så man knappt såg varann. Flickorna hade smugit sig till – får jag väl säga – lite kaffe och lite bröd. Så där höll vi på till fram emot elva och tolv på kvällarna och så skulle flickorna upp igen på morgnarna och fortsätta med tvätten.

Att få luten att rinna av var lite knepigt för tvätten flöt lätt in i tapphålet. Men erfarenheten hade lärt flickorna – det gick väl i arv från mor till dotter – att lägga ett stort ben, bogblad från en ko t.ex., eller en literbutelj för hålet. Detta stoppade tvätten, så att luten rann ut fort. Men så kunde det hända att någon hade slarvat och då tog det flera timmar innan luten rann ut. Då blev det sent innan vi blev klara på natten. Men vi dansade och drack kaffe och då berodde det på hurdan kokerskan var. Var hon bussig kunde hon ha gjort iordning smörgåsar och då blev det lite extra.

Dagen efter bykningen skulle tvätten sköljas. Då stod flickorna nere vid sjön och sköljde och klappade lakan och handdukar. Det fanns en särskild klappbrygga, som låg på tunnor – det var gamla vinfat. Klappbryggan låg ganska nära stranden, men på vintern högg man upp en vak i isen och så låg man på knäna på iskanten och klappade och sköljde. Man använde klappträ och när det var som kallast hade flickorna en hink med varmt vatten, som de doppade händerna i för att inte förfrysa.

Det går en sägen om en bykdag vid Ådö. Jag vet inte när den här händelsen inträffade men det var före Tamms tid. Flickorna som var ansvariga för byken hade gjort lut av ekaska och den blev väldigt stark. På morgonen efter bykningen, när dom skulle ta ut tvätten på klappbryggan för att skölja den, så visade det sig att luten varit så stark att tvätten föll sönder. Det var ju herrskapets tvätt och dom visste hur sträng husmor var, så dom blev alldeles förtvivlade. Dom tog ett rep och band ihop med varandra och hoppade i sjön och dränkte sig. Det var en tragisk historia, som berättades från generation till generation och som visar hur hårt livet kunde vara.

Vi skriver i Upplands-Bro 43
Svea Lööwf

Ett vandringsminne i Bro 1980

Min lilla Piffinett och jag
är på vandring en dag,
plötsligt vi två
öga mot öga stå
med ett litet rådjur vid en sten
som sig reser under snötyngd gren
och vettskrämd på oss ser.
Vi två gör halt och ler
men vem av oss tre
blir mest parlyserad, jo se!
Det största däggdjuret var jag.
men min kamera sa Klick
rätt kvickt,
men då lilla skönheten tog ett språng,
hälsade Farväl och vände om
i ett jättesprång.

Piffinett och jag
vandrade hemåt så glad
till vårt varma bo,
men vad blev det av vår vän månntro?
För snön den yrde och vinden ven
när den lilla bortåt skogen försvann
på sina smäckra ben.
En värmande kram jag den lilla velat ge
men jag undrar så, om vi nånsin mer får ses.

Vi skriver i Upplands-Bro 43
Svea Lööwf

60-årsminne av mitt sista skolår och examen i Tjusta

När jag nu varit på vandring här i Bro och upplevt något helt fantastiskt, som jag återger i dikten här ovanför, vill jag gärna berätta lite om mitt sista år i skolan, juni 1920 och om sista examensdagen, som var en strålande solskensdag – tänk vad annorlunda det var då. Vår lärare hette Rickard Karlsson, kallad ”Grålle”, för han var gråhårig, hade nästan alltid grå kostym och grå benlindor. Han undervisade i femte och sjätte klass. Vi var tjugotre barn detta år. Vår skola var det stora timrade huset i Tjusta, byggt 1897. Det finns fortfarande kvar. På höger sida fanns klassrum för treor och fyror, vilka hade en lärarinna. I huset till höger – tvåvåningshuset – fanns ettor och tvåor och slöjdsalar för både pojkar och flickor. Det var ”fullt omodernt”, vatten i hinkar stod på en bänk i korridoren, en skopa hängde ovanför, kamin att elda i, kol och koks, som bars in av oss barn – två i taget hade vakten. En tant kom och städade.

På vintern när det var kallt fick vi sitta i salen i våra bänkar och äta våra smörgåsar. Det var inte alla barn som hade mat med dom fick en ”gås” av någon kamrat ibland. Så var det att dricka en skopa vatten till, alla drack ur samma skopa, men vad gjorde det – det smakade bra i alla fall. De flesta av oss hade väldigt lång väg att gå, på vintern var det höga snödrivor, inga skolbussar stod och väntade på oss minsann och inga matbespisningar fanns att sätta sig i och få något, ej heller kiosker där man kunde köpa varm korv och läsk. Man åt en rejäl grötfrukost klockan 6.30 innan man gick till skolan.

Inga långbyxor fanns till oss flickor, man var ofta våt när man kom fram till skolan klockan 8. De dagar vi hade slöjd var vi inte hemma förrän vid femtiden på eftermiddagen, uthungrade och trötta. Vi hade en sträng lärare, som fordrade att alla hemläxorna skulle kunnas till pricka; bibliskan, katekesen, psalmverser, räkning osv. Jag minns ännu en psalmvers en gång, som jag inte kunde lära mig – jag var väl för trött. Jag läste och grät, läste om igen. Min mamma var lika sträng som Grålle men då sa hon: ”Lägg dig Svea, jag väcker dig klockan fem i morgon, då får du läsa och då går det bra ska du se.” Och det gjorde så också, som ett rinnande vatten. Men skoldagarna var långa, ingen frågade oss barn om vi var trötta.

Vår skolavslutning det året var det mest festliga vi barn upplevde. Vi som var den avgående klassen tog det väldigt högtidligt. Dagen innan var vi lediga för att plocka blommor och gå till skolan på eftermiddagen och ”klä”. De stora pojkarna hade små björkar med som de gjorde äreportar av innanför dörren. Vi flickor hade små burkar och vaser med oss att sätta blommor i, på varje bänk. På katedern sattes rosor och andra söta blommor till vår lärare. Vilken högtid, vilken stämning bland oss, när vi stängde dörren till vårt fina nyskurade och nu dekorerade klassrum för att åter mötas den stora E-dagen tillsammans med skolstyrelsen och våra anhöriga. Vi var ju högtidsklädda allesammans. Inte alla hade anhöriga med.

Den sista examensdagen – oj, vilken stämning! Jag känner ännu så högtidliga vi var. Sång, bön och tal av prästen till föräldrar och oss barn, så den stora stunden då läraren och prästen delade ut slutbetygen och önskade oss tolvåringar lycka på vår vandring ut i livet. Så sjöngs slutpsalmen – Den blomstertid nu kommer. Spänningen släppte sitt grepp, vi tog våra slöjdalster, betyg och anhöriga med oss, tog kamraterna i hand till farväl och tågade hem för att skingras för ”vinden”. En del av oss kom ut i stora världen, några blev sin hembygd trogen.

När jag drömmer mig tillbaka sextio år, så kommer onekligen frågan: Hur många kamrater finns kvar i skaran som skingrades 1920. Det vore roligt om någon som läser detta låter höra av sig. På min tid måste man ju ut i förvärvsarbete innan man ens var konfirmerad. Men det blev bra män och kvinnor av oss ändå!

Vi skriver i Upplands-Bro 43
Richard Svensson

Elevrådet

Barbro stod i dörren.

- Richard, elevrådet, sa hon halvhögt.

I skolbiblioteket hade alla samlats. Jag kände mig lite sorgsen när jag gick dit. Det var ju sista gången jag hade nytta av min titel ”ordförande” i elevrådet. Det var fint det. Nästa läsår börjar jag ju i sjuan och i Broskolan.

Ja, men nu åter till elevrådet.

Gunilla Green hade skrivit ett brev till Trafiksäkerhetsverket (?) där vi önskade skyltar till skolgården om att man inte skulle få cykla där på skoltid. Där skulle jag sätta ut mitt namn.

Jaha, och så gjorde jag det.

Erna Ljung var också där och hon frågade hur vi skulle göra med filmklubben i höst. Jag tror att dom skall ha den då också!

Nu är man före detta.

Ett tack till:

Majbritt för att hon hjälpt mig med elevrådsarbetet.

Barbro Bengs för att hon hjälpt mig med elevrådsarbetet samt att hon varit en jättebra fröken för 6 A.

Erna Ljung för att hon orkat med syslöjden och filmklubben.

Till alla elevrådsrepresentanterna 1979-80

Svea Lindh

Minnen från Kungsängen

När man sitter och tänker kommer tankarna tillbaka till när man var barn. Som jag förut skrev har jag gått i skola vid Kungsängens kyrka. Jag började skolan vid Dalkarlsbacken, den är numera riven, eftersom motorvägen skulle fram.

Vi hade en lärarinna som hette fröken Pärling. Hon var mycket sträng men jag tyckte om henne ändå för hon var rättvis. Man fick ju en lugg lite då och då men det gjorde man nog rätt för. Jag fick ofta hjälpa henne att städa och ofta låg det pengar på golvet lite varstans. Pengarna la jag upp på bordet. När jag sa att jag hittade pengar på golvet, sa fröken att hon ”tappat portmonnän”. Efteråt förstod jag ju att det var för att se om jag var ärlig.

En gång fick Gösta Åkerlind och jag sitta kvar. När alla barn hade gått hem fick vi följa med fröken upp. Gösta fick bära ved och jag fick damma, sen fick vi kaffe och smörgås och sen fick vi gå hem.

När jag var tolv år hade jag plats som barnflicka i en familj, som var sommargäster i Kungsängen. Jag hade 12 kronor i månaden. En kväll när jag gick hem var det ganska mörkt och regnade. Då stod det två gubbar i skogskanten, den ena skrämde mig så jag blev så rädd. Då sa den andra ”skräm inte flickan”. De frågade om det fanns någon lada, som de kunde ligga i. Jag visade dem till Kungsängen, sen sprang jag.

1920 söndagen före midsommar hände det en svår olycka hemma. Min yngsta bror hade krupit under staketet ner på järnvägen och blev överkörd av tåget. Pappa och mamma ville inte bo kvar där. Vi flyttade till Roslagen, bodde där i nära fyra år men vantrivdes. Sen kom vi till Öråkers gård, där fick vi en mycket fin lägenhet i en stuga, som heter Tingelsten. Det fanns kakelugnar i rummen.

Jag kom till Stockholm som hembiträde, gifte mig. De senaste 22 åren har jag arbetat på sjukhus, mest på laboratoriet. Jag fick två flickor. Äldsta flickan gick tre år på Sunnerdahls skola i Bro, där blev hon utbildad barnsköterska, nu har hon själv åtta barn. Yngsta flickan bor här i Bro, har två pojkar och arbetar på daghem. Själva bor vi här i Bro i en marklägenhet och trivs bra. Lägenheten är snygg och varm och har en fin uteplats.

Familjen Abatte Navia

Sentimiento y agradecimientos

Hace algún tiempo se ha alejado de nuestra comuna una fiel y abnegada servidora de los extranjeros. La sentimos como si fuera un miembro más de nuetra familia-ella se llama Solveig Dahlin y ocupó hasta hace poco tiempo el cargo de ”invandrarkonsulent” en la comuna de Upplands-Bro.

Solveig, de verdad hoy nos sentimos como si algo nos faltase entre nosotros. Siempre sabiamos ser bien recibidos: solucionabas problemas con eficacia y rapidez. Por eso en nuestro idioma ocupamos algunas frases que encierran verdad pura, y una de esas precisamente es para ti: “lo bueno dura poco”.

La comuna quizas no supo valorar lo que tenia entre sus miembros y te dejó ir, pero vaya, í qué sentir para nosotros los emigrantes! Solveig, te deseamos, de todo corazon y con nuestra humildad de siepre, éxito en tu nuevo trabajo y estamos seguros de que tendrás un futuro esplendoroso porque nosotros conocemos de cera tu capacidad. Vamos adelante que nunca te olvidaremos.

Gracias por todo.

Vi skriver i Upplands-Bro 44

Känsla och erkänsla

Sedan en tid tillbaks har en trogen och uppoffrande invandrartjänare lämnat vår kommunförvaltning. Vi känner för henne som om hon var en familjemedlem – hon heter Solveig Dahlin och besatt tills nyligen tjänsten som invandrarkonsulent i Upplands-Bro kommun.

Solveig, vi känner idag verkligen som om någon fattades bland oss. Vi visste att vi alltid skulle bli väl mottagna hos dig, du löste problem snabbt och effektivt. Vi har på vårt språk ett ordstäv som rymmer stor sanning. Ett av dem är som gjort för dig: ”det goda varar inte länge”.

Kommunen kanske inte förstod att värdera vad den hade bland sina medlemmar – och lät dig gå, men oj, vilken förlust för oss invandrare! Solveig, vi önskar dig av hela hjärtat och med vår vanliga ödmjukhet, framgång i ditt nya arbete och vi är säkra på att du kommer att få en storartad framtid eftersom vi på nära håll känner till din kapacitet. Vi fortsätter framåt, men vi skall aldrig glömma dig.
Tack för allt!

Vi skriver i Upplands-Bro 44
Bell Wall

Ett torparöde

År 1823 kom drängen Jan Jansson till gården Storbyn i Gamla Uppsala socken. På gården arbetade pigan Carin Magnidotter Holm, som så småningom blev med barn genom Jan.

År 1824 flyttade hon hem till sin far, kyrkvaktaren och förre soldaten Magnus Olsson Holm, som bodde på Jobsvalls ägor i Skuttunge socken.

Den 12 oktober samma år födde Carin sitt ”oäkta” barn, som fick namnen Johan Fredrik. Tolv dagar senare lyste det för Carin Holm och Jan Jansson och de gifte sig i december samma år.

De flyttade mellan olika gårdar i Uppland. Jan Jansson dog 37 år gammal. Carin flyttade då åter hem till sin far med sonen Johan Fredrik. Ett år efter sin make gick hon själv bort i vattusot. Hon var då 29 år och sonen 6.

Johan Fredrik växte upp hos sin morfar, den åldrande änklingen Magnus Holm, som varit soldat i 20 år med nr 47 vid Bälinge kompani i Upplands regemente. Han var med vid det första slaget vid Svensksund den 24 augusti 1789. Där togs han till fånga och fördes bort till Svarta Havet i rysk fångenskap.

Han hade tur. Efter några år kom han tillbaka till Sverige. 1805-07 var han med i pommerska kriget. Han fick avsked i december 1808 efter det olycksaliga fälttåget då Finland förlorades. Man kan förmoda att han hade mycket att berätta för sin dotterson.

År 1836, när Johan Fredrik var tolv år, flyttade han som dräng till gården Bemersberg i Skuttunge. I juni året därpå dog den 72-årige morfadern. Magnus Holm var inte helt utfattig. Boet lämnade en behållning på 5 riksdaler. Det festades vid begravningen – ca 20 liter brännvin (7 ½ kannor) gick det åt vid gravölet.

År 1845 blev Johan Fredrik landbonde i Åloppe i Bälinge socken. Två år senare gifte han sig med pigan Brita Stina Ersdotter, som han träffat på Bemersberg. De flyttade som statare mellan olika gårdar och socknar i Uppland, fick fyra barn, varav ett dog. År 1861 blev Johan Fredrik jordtorpare.

År 1864 slog de sig ned på Murartorpet i Bro socken. Den 6 december vid 18-tiden året därpå blev torparen Johan Fredrik mördad på landsvägen vid Spånga kyrka – på väg hem från Stockholm.

Av tidningsnotiser framgår att gärningsmännen var två ”knappt halvvuxna manspersoner”, vilka setts i torparens sällskap på Hötorget i Stockholm under dagen. De hade vräkt ned liket i landsvägsdiket, tagit häst och vagn och vänt in mot staden. Efter ett stycke lämnade de ekipaget.

Deras avsikt var med all säkerhet att råna. Förmodligen blev de skrämda. Torparens förskinn var upprivet men alla pengarna – ca 15 riksdaler – fanns kvar.

Av bouppteckningen efter Johan Fredrik framgår att tillgångarna var 125 riksdaler och skulderna 225. Änkan Brita Stina flyttade till Grindstugan vid Lejondal och avled år 1877.

Sonen Johan Erik blev snickare vid Granhammar. Sonen Carl August kom så småningom till Stockholm och blev mjölnare vid Saltsjökvarn. Dottern Emma blev piga och dog 30 år gammal, år 1892.
(Källor: Kyrkoböcker, bouppteckningar, rullor samt Upplands regementes historia)

Tomas, klass 3 A, Härneviskolan

Hos mormor på sommaren

Jag bor hos mormor på sommaren. Det är roligt att rida på sommaren. Det är varmt också, så jag rider ner till sjön och så badar jag. Ibland så brukar jag gå till skogs. Då brukar jag se harar och massor av små kryp, men det bara sticker. Fast man kan se dom ibland. En gång såg jag en orm. Då blev jag rädd. Det var en huggorm men den blev räddare än jag. Så jag gick vidare men kom inte så långt till för morfar har inte hela Lejondal, för han måste ha staket.

Vi skriver i Upplands-Bro 44
Oskar Åkestad

Vi fiskar(e) i Upplands-Bro

På tur bland medlemmarna går vaktnätterna nere i Bro Sportfiskeklubbs Båtsektions hamn, oftast kallad KF-hamnen.

Redan den 3 maj var så många båtar sjösatta detta år, att bevakning nattetid ansågs behövlig. Sedan pågår vaktandet varje natt t.o.m. oktober månads slut. Då finns knappast några båtar kvar vid bryggorna. De ligger då uppdragna och ordentligt inpackade utom de allra minsta, som bara blir omstjälpta på lämpligt underlag.

Vaktnätterna kan bli långrandiga de gånger inget särskilt händer. När få hämtar sina farkoster för utfärd eller återkommer efter resa. Eller när inga obehöriga nalkas att skrämma bort.

Tysta nätter ger tid till läsning i vaktstugan men medför också sömnlust, som botas bäst med en promenad då och då på området och bryggorna. Mörka nätter strålar lamporna från KF:s rikslager och inger en viss trygghet genom sin närhet. Länge bort kan man se Bro tätorts belysning men knappast följa trafikledernas sträckning för hamnen ligger ännu lägre än platta Bro.

Värmecentralens skorsten är som en ledfyr med sina färgade ljuspunkter, om man skulle råka bli vilsen beträffande väderstrecken. Till långt ut på natten kan man också se ljusen från Tammsvik. De förekommer i olika höjdlägen, som vore det från ett större fartyg.

Så hör man förstås tåget slamra förbi och ge signal bortåt Kungsängshållet. Är det på morronsidan kan ljudeffekten ge impuls till sothöns, änder och gäss att börja sitt morronsnack i sjöviken och långt in i kanalen, som bildar hamnen.

Redan i augusti och september kan nätterna vara ganska mörka, men ofta är det ett ljummet och lite luddmjukt mörker, som sveper kring den vaktande så snart han lämnar bryggområdets klart upplysta sektor.

Det blir god tid att fundera och reflektera i stilla, ensamma vaknätter. Naturligtvis påverkar hela miljön så, att tankarna ofta går till båtfärder och fiske. Man minns så lätt i mörkret exempelvis de första stapplande stegen på den mödosamma stigen att lära sig hantera ett spinnspö rätt och effektivt.

Jag hade en hård lärare. Ja, han var förresten lärare på riktigt och en hejdundrande kastfiskare på fritid. I de sista tonåren fick jag någon gång ro när han spinnfiskade och än idag minns jag min oerhörda beundran inför hans långa kast, som han med otrolig precision placerade ut efter vassgångar och intill kanten på natefält.

I timmar, ja ibland hela dagar, kunde han slänga sina plåtbeten och wobblers utan ett enda litet bakslag på rullen. Och ”skatbon” blev det aldrig tal om för hans del. I sin tumme hade han en osviklig regulator.

Han såg nog mina beundrande blickar bli längtansfulla, men aldrig lånade han ut sitt handbyggda, engelska splitcanespö och välsmorda rulle till mig. Då hade han nog förr lånat ut bilen.

Men goda råd var han desto frikostigare med: Skaffa dig en enkel utrustning och börja kasta med en vikt på land. När du hållit på så en sommar kan du fortsätta på bryggan nästa. Sen, tredje året, kan du gå i båt med grejorna och då bara bli till fara för fisken.

Fiskekamrater

Under åren har det blivit åtskilliga, som i mitt sällskap stått på en berghäll i strandkanten eller suttit i samma båt och väntat på napp; ja naturligtvis på isen också.

Som jag själv fick lärdom av äldre bröder och av den stränge folkskolläraren har jag själv försökt förmedla det jag ansett vara värt att veta. Mellan två av dessa fiskekompisar skiljer sig 62 levnadsår. Men en sak är gemensam för dem. Jag har fått se dem dra upp sin första fisk av betydenhet. Den äldsta är sedan det hände för ungefär 40 år sedan en ivrig sportfiskare och den yngste kommer säkert att bli det. Han har de rätta egenskaperna: intresse, tålamod och beräkning.

Den gamle

Fastän ca. 40 år har slunkit iväg sedan den äldre kamraten tog sin första spinngädda i ”min barndoms sjö” minns jag händelsen som igår. Minns att det var svårt att komma sig för att lämna dubbelbädden, nästan mitt i natten, med ung rar hustru i ena halvan, och ruska liv i kamraten, som var i ungefär samma situation i rummet bredvid.

Nå, ut kom vi i den alldeles nya och rentvättade dagen och dess svala friskhet. När väl sömnens loja lusta var bortgnuggad kom ett annat synsätt, som innehöll tillfredsställelse över att vara ute och i verksamhet.

Vinden kom svagt från sydväst och det glittrande som av silverlegerat guld från vågorna, som vindstråken mellan holmar och sund åstadkom. Kamraten hade ett alldeles nytt glasfiberspö och i dess blanka agatringar löpte en flätad silkeslina, garanterad för 12 kilos påfrestning. Redan på kvällen hade han monterat sin utrustning med ett tungt Kalevadrag i silver och guld. Ett sånt där åbäke, som man nu drar på munnen åt.

Något hade sett tokigt ut, ofullständigt på något sätt, och så visade det sig att han inte hade någon tafs mellan bete och rev. Det var bortglömt men lätt avhjälpt.

Mitt gamla splitcanespö slog det inga solreflexer om, så det hamnade delat på botten i en sockerlåda tillsammans med ett par reservdrag och den stora, hemknutna undertagshåven blev inte bortglömd.

Båten var nygjord, tät och lättrodd, men extra årparet kom aldrig till användning denna morron för vi började servera gäddorna bete redan i hemviken. D.v.s. kamraten sa, att jag kunde börja. Han ville väl se på så länge som möjligt, förstod jag senare, för detta var faktiskt hans första riktiga fisketur.

Utefter hemvassarna fick jag två hugg på platser, där det brukade stå fisk vid nu rådande vindförhållanden och bägge nappen resulterade i gäddor på omkring ett kilo stycket.

När vi kom till närmaste holme sa jag till att nu var det hans tur att fiska och så bytte vi plats i båten.

Ingen automatbroms fanns på den tidens multirullar, så nog blev det att vänta medan ett och annat ”skatbo” reddes ut, men emellanåt kom reven ut och vevades hem som den skulle, men någon huggvillig gädda hördes inte av.

Vi hade avverkat både västra natudden och ”säkra viken” på holmen, så nu återstod bara fyrkantiga vassbänken på den sidan. På ytterdelen av denna strök hans tunga Kaleva förbi vassen på lagom höjd och avstånd. Nedslaget tog på högkant och blev en önsketräff. Några vattendroppar stänkte i motljuset som silverhagel innan skeden skar ner och började vingla tätt utmed vasstråna. Då högg det. Tvärt och bestämt, alldeles där ett natestånd står utanför vassen.

Strax efter förstod jag att kamraten hade god förutsättning att bli en god ”Petri broder”. Utan att förivra sig gjorde han mothugg och höll stramt tills jag fått båten förpassad utanför försåtlig vegetation.

Kanske borde spöet fått hjälpa till att göra lite mer av uttröttningsjobbet, men grejorna var nya och starka och efter några minuter kunde håven föras under fisken och denna lyftas ombord.

Gäddan, för en sådan var det, var inte så stor som den först sett ut, men så fet och grann, att jag sällan sett maken. I de varmaste färger från gulvitt till mörkgrönt låg den sprattlande i håvgarnet. Så fin i varje detalj att det kändes nästan som vandalisering att avliva den.

Någon mer gädda fick vi inte den sommarmorronen, men vi fick riktigt starkt och gott kaffe vid hemkomsten. Oblandat, trots ransoneringskort och elände. Det smakade vill jag lova, för när vi gav oss ut hade vi inte vågat slamra eld i vedspisen.

Naturligtvis fick kamraten höggradig kvinnobeundran för sin fina fisk, som i vikt överträffade mina sammantaget.

I den kamratens sällskap har jag sedan gjort hundratals fisketurer och otaliga är de gäddor, abborrar och gösar vi tillsammans tagit upp, men aldrig någon så betydelsefull och vacker som den första på Kalevadraget vid fyrkantvassen.

Så länge det fanns en strimma silver och guld kvar på plåtskållan höll kamraten fast vid sitt Kalevadrag. Slängde det åtminstone ett tag varje fisketur både i salt och sött vatten åratal efter det gäddorna övergått till annan meny.

Den unge

Denna sommar har jag haft en mycket ny fiskekompis med på en tur. En Brobygdsgrabb, som känner vägar, stigar, hus och människor i Finnsta, Gamla Bro och Råby som sina byxfickor trots den ringa åldern.

Stundom har jag trott att han skulle dela fritidsintresset mellan kringflängande på cykel på tätortens asfalt och fotboll, men så en dag ringde telefonen och min unge vän förhörde sig om möjligen farbror Oskar hade någon fisketur påtänkt och om deltagande kunde påräknas?

Först trodde jag det var hörfel beträffande namnet. Killen som har hastighetsrekord för cykel mellan Elverket och Brandstationen i Bro för yngre juniorer kan väl inte ha tålamod att glo på ett flöte och långvänta på ett napp.

Jo, det var han och en dag med mulna stunder växlande med solsken puttrade vi ut på Brofjärden med sikt på Fläsklösen.

Utrustning var tillrättalagd för de fiskarter som förekommer i Brovattnen och förväntningarna var på topp. Daggmaskarna nyplockade och livliga, krokarna skärpta och revarnas knutar översedda.

På östsidan av en vassrugge, som var i lovart den dagen, tog vi första anhalt. Med präktiga maskar på kom redskapen ut och flötena guppade fint i vågskalpet. Förstås hade jag fått förtroendet att sätta på mask, men proceduren följdes med uppmärksamma och kritiska blickar. Att något bort ha gjorts annorlunda framgick nästan, fast inget blev utsagt.

Men så fort det blev angeläget att dra upp och slänga ut på nytt förstod jag, att en annan teori om maskens förhållande till kroken fanns. Som den allra prydligaste skobandsknut eller en flickhårbandsrosett ville kompisen att masken skulle arrangeras; konstfärdigt och i kringlor. Han fick förstås som han ville och det var toppen tills första fisken nappade på mitt metdon, med slarvigt påträdd mask.

När även andra fisken tog på mitt mera frislingrande bete blev han fundersam och tillät en enklare aptering.

Spår jag rätt kommer den att bli rådande i framtiden, ty strax högg det så hans flöte ”ploppade” under ytan och den unge fiskaren fick börja dra rejält för att få sin första fångst att byta vistelseort.

Ni skulle ha sett den min – det solvargsgrin, som spred sig på pojkansiktet när väl fisken var bärgad. Bara en gång har jag sett det överträffas, det var när grannpojken blev övertygad om att hans första hare tvärdött för första skottet.

Många gånger strök min nye fiskevän över sidorna på sin präktiga abborre – ja han nästan klappade den. Ett tag blev jag nästan orolig för att han i välmening skulle släppa tillbaka den, men det var överdrivna farhågor. Den här skulle visas för både pappa och mamma. Efter förklaringar fick jag medgivande att nackbryta den – försiktigt.

Om han sedermera fick samma hyllning som kamraten för sin första gädda vet jag inte. Det är ju lite känsligt med känslor för pojkar innan de blir fullvuxna, åtminstone när främmande ser på.

En stund senare tog matsäcken bort lite av intresset från fisken. Den stora saftflaskan tömdes lika raskt som min lättöl och höll på att vålla besvär under hemfärden. Jag tröstade med, att bli kissnödig i båt har drabbat större fiskare än du och om du behöver, så får du låna öskaret, ty att vara överdrivet manlig är ett olycksmoment i båt.

Vi skriver I Upplands-Bro 45
Gösta och Ellen Wikström

Bro Tegelbruk

Bro tegelbruks historia går långt tillbaks i tiden. Här tillverkade man handslaget tegel i forna tider. De första industrialiserade inslagen i processen infördes på 1880-talet. Sedan dess har tillverkningen legat nere och tagits upp på nytt i flera omgångar fram till 1960. Nu lär den inte tas upp igen. Under 60-talet försökte olika företag få lönsamhet i tillverkningen av byggnadselement och cementbalkar, men utan att lyckas. Numera är den gamla tegelugnen borta och byggnaderna används till lager.

Ellen och jag kom till bruket 1934. Det hade då stått stilla i några år men skulle köras igång igen våren 1935. Jag skulle lära mig pressen som var så gammal och dålig att den gick i en timme och efter reparationer kanske det gick att köra den i en timme till. Drivkraften kom från en ångmaskin som kördes av Helge Fastlund. Bruket var igång bara under sommartid. Man körde igång den 15-20 maj och höll på till den 15-20 september och tillverkade tre miljoner tegel per säsong.

Ägare till bruket var jägmästare Carlander. Han ägde tolv tegelbruk, av dem är det bara tre som är igång idag, två vid Bergsbrunna och Haga tegelbruk vid Enköping. Nu är det Mälardalens tegelbruk, ägt av KF, som driver bruken.

1947 gjordes en omfattande ombyggnad av tegelbruket som därigenom skulle kunna gå även vintertid. Detta ansågs väldigt storslaget. I och med ombyggnaden försvann eller förändrades delar av processen. En del arbetsuppgifter föll på så vis bort också. Några månader efter upprustningen köpte KF bruket.

Från lera till tegel

Leran togs från Brogård. Nio mannar grävde för hand och lastade var sin vagn fram till 30-talet då man började få grävmaskiner. Då måste man gräva för hand bara i kanterna förutom när maskinen blev trasig förstås, då åkte spadarna fram igen! Leran lastades på vagnar som före kriget kördes med hästar, sedermera drogs de av ett bensindrivet lok till pressen.

Det gamla presshuset var i två våningar. På det övre planet bearbetades leran till en deg samtidigt som sand och sågspån blandades i. Den som skötte om detta kallades ”matare”. Sedan föll leran ner i pressen som stod på bottenplanet. Där skars den i färdiga bitar råtegel som av ”fråntagaren” lastades tre och tre på bortsättningsvagnar. Det vill säga före ombyggnaden, för efter 1947 matades råteglet ut på en elevator som transporterade stenarna vidare upp i våningarna. Det var en förbättring eftersom ingen människohand vidrörde stenarna förrän det var dags att bränna dem. Och då var de ju torra så hanteringen efterlämnade inte några märken.

För att återgå till de gamla bortsättningsvagnarna så hade de järnhjul och gick på spår ut till torkladorna Långholmen och Nyladan. Båda ladorna var i två våningar och det var lång, lång väg att köra. Ändå körde gubbarna faktiskt kapplöpning för att få köra så många lass som möjligt under dagen. Ofta var det yngre pojkar som sköt vagnarna, ”vagnspikare” kallades de för. I ladorna var det fyra stycken mannar som bar stenarna till hyllorna. Det blev mycket spring in och ut. Spåret gick mitt i ladan, fyra meter åt varje håll sträckte sig så hyllorna. Så fort en vagn var tömd stod nästa vagn och väntade.

På det gamla tegelbrukets tid fanns det också ett arbete för kvinnor. De fick skilja stenarna i torkladorna, så att de skulle torka bättre. Tre och tre stod ju stenarna, om de stod för tätt blev torkningen fördröjd. Kvinnorna hade en kniv som de skilde stenarna med. De skilje lika fort som de gick fram. De var tvungna att vara flinka, annars fick de en dålig dagspenning. De fick betalt per tusen sten, hur mycket, minns jag inte. Efter ombyggnaden 1947 och sedan KF blivit ägare försvann både detta kvinnogöra och t.ex. ”vagnspikarna”.

När stenarna var torra var det dags för ”skjutarna”. De tog 80 stenar åt gången och sköt stenarna till ugnen. Stenarna måste travas på varandra på ett speciellt sätt. Där landgångarna var, låg en 10-15 cm bred järnskena som man sköt på. Det gick lite lättare just där men de där kärrorna var ohyggligt tunga ändå. Efter ombyggnaden skedde torkningen och bränningen i samma hus. Då torkade också teglet mycket fortare dels genom gaserna från förbränningen dels genom att en värmepanna levererade värme till de tre våningarna.

Själva ugnen bestod av en miljon tegel. Före ombyggnaden hade den stått med bara ett enkelt tak över sig. 1947 byggdes alltså hela ugnen in i den stora lada som finns här idag. Ugnen, som hade 18 eller 20 ingångar, hade en daglig kapacitet på cirka 20 000 stenar. All verksamhet i ugnen klaffade precis. Den som sköt in tegel i ugnen kallades för ”inskjutare”. Ugnen var byggd som en rund tunnel. Det måste finnas tomrum så att man kunde komma in och ut. Runt ugnen fanns portar att komma ut genom och när inskjutaren skjutit in färdigt, murade man igen portarna med tegel och tog upp nya portar där man tog ut tegel. Det var en gammal man som gjorde detta, han kallades för ”ugnskatt”. Fridolf Johansson var ungskatten i många år. Eldskiftet sköttes av ”brännarna” natt och dag. Arbetet gick jäms med hela tiden. Man eldade med kolstybb eller koks. De som tog ut det färdigbrända teglet kallades för ”utskjutare”. Man tog ständigt ut 20 000 tegel och sköt in samma antal. Det var alltid likadant. När tegelstenarna var brända lade man upp stora travar av stenar.

Det råtegel, som inte gick åt i ugnen, fick man trava, det kallades för ”tätstabbning”. Då pressen sedan stannade på hösten hade man råtegel i stabbar som man kunde ta av och fortsätta bränna ytterligare några månader. Presslaget slutade i mitten av september medan inskjutare, utskjutare och brännare kunde jobba fram till jul. Då gick alltså de tätstabbande stabbarna åt. Sedan stod bruket helt still under januari, februari, mars och april. Under den tiden gjorde man reparationer. Jag hade turen att faktiskt få jobba året om med reparationer på vagnar och på tegelpressen. Efter ombyggnaden blev det förstås jobb året runt för många.

En period körde jag loket, nio vagnar hade jag en tid på tåget. Det gick i ett – när nio var fullastade, fanns det nio tomma. Ibland då jag körde loket var det flera dagar som det grävdes för hand. Det var ett ganska hårt jobb att stå i åtta timmar och handgräva lera.

Facket

Kamratskapet på bruket var bra. Fackföreningen var Bro Fabrik och den måste alla vara med i, det var det krav på. De som inte var med i facket blev inte gamla på tegelbruket. Någon vecka eller så kunde de hålla sig kvar, men inte längre. Det var föreningen som bestämde att alla måste vara med. På den tiden var ju föreningslivet starkt, det var helt annat än nu. Jag var kassör i många år i Bro Fabrik, som sedan bytte namn och kallades för Fabriksarbetarförbundet.

Jag upplevde aldrig någon konflikt mellan arbetsgivaren och facket. Föreningarna valde bra förhandlare vid löneuppgörelserna och dessutom har ju tiderna varit sådana under åren jag varit med att allting gick bättre och bättre vilket naturligtvis i sin tur innebar att det blev lättare att göra upp om löner än om den stannat upp eller rent av gått bakåt. Då blir det ju svårigheter. I 36 år har jag jobbat vid tegelbruket.

Det var väl inte ovanligt längre tillbaks i tiden, men även på min tid, att ungkarlar som slutade jobba på lördagen inte kom på måndagen. De hade inte hunnit göra slut på pengarna utan behövde en eller annan dag till – det kunde till och med bli onsdag innan de kom tillbaks. Och då var det ju snart lördag igen. Ett par gubbar borta kunde inverka väldigt menligt på jobbet. Men i regel hände det väl inte så ofta. Det var en väldig omsättning på folk också. Ungkarlarna kunde jobba i 14 dagar eller i ett par månader – familjerna stannade väl däremot som regel något år. Folk var oroligare på den här tiden och trodde väl att de kunde tjäna mer på något annat håll. Men tegelbruk ansågs då ändå betala bra. En förtjänst på 14:50 per dag, som ackordet löd på 1934, var ju väldigt bra betalt. Det var ju inte heller så gott om andra

jobb – det var gårdar, skogar och Bolinders gjuteri i Kallhäll. Det var många från Bro som åkte till Bolinders varje dag. Det gick buss dit.

Utlastningen

1948-49 tog jag hand om utlastningen på bruket. Det fanns en tegelmästare här men det blev för mycket arbete för honom. Det blev mycket mer att göra sedan det nya huset kommit till. Då jag inte längre deltog i grovarbetet var jag tvungen att gå med i Arbetsledarförbundet. Det var arbetsgivaren som krävde det. Jag var kvar i Fabriks men efter tillsägelser två-tre gånger från ledningen, bytte jag förbund. Om jag inte bytte förbund skulle jag förlora jobbet och eftersom ryggen redan var slut på mig, gjorde jag det. Det var många som blev lite stora av att vara med i Arbetsledarförbundet men när de försökte sig på någon olat blev de nedtystade av de andra. Annars var det inte så stor skillnad mellan de två förbunden, vi resonerade om bostäder, löner och förmåner.

Att ha hand om utlastningen var att sköta om lastbilarna och beställa dem. Det skulle ordnas på kvällen, ja, flertalet order kom mellan klockan halv fyra och halv fem. Då skulle det beställas bilar till dagen därpå. Det gick inte att komma med det beställda lasset om ett par dagar inte. Det skulle till villor och stora byggen och skulle komma precis på dagen. Det var olika sorters tegel: prima, sekunda och omsättningstegel. Sedan tillverkade vi ju fasad också, det tegel som är synligt utåt. Murteglet rappas ju eller putsas så att det inte blir synligt. Jag skulle visa lastbilarna vilka stabbar de skulle lasta på och så tog jag emot dagnotorna som gubbarna lämnade varje kväll. Där redovisade de vad de hade gjort under hela dagen och hur många timmar de arbetat. Det skulle föras in på listor. Även priserna skulle föras in och allt skulle skickas till huvudkontoret i Stockholm. Det gubbarna hade jobbat en dag måste skickas redan nästa dag. Det var avlöning var 14:e dag och så kallat förskott var det också var 14:e dag varje mellanliggande vecka – på fredagen, var det. De som ville ha förskott fick anteckna på en lista och så fick de ut 50 eller 100 kronor. Hur olika människor klarade sig på sin lön var beroende på personligheten, så har det alltid varit i alla tider. Det är samma personer som har lätt att klara sig och samma som har det svårt – det följer med genom hela livet.

Smålänningar – gamla jobbare och original

I början av tegelbrukets tid kom det, efter vad vi har hört berättas, folk från Småland. De lär ha gått från Småland eftersom tågbiljetten var för dyr. De kom om våren och jobbade under sommarmånaderna. Sven Carlsson var en av dem som blev kvar här. Han kom hit 1920 och var över 80 år när han dog – då var han riktigt rik. Han brukade kallas för ”Tysta Sven”. Samtidigt med honom kom en som kallades ”Skriken” samt ”ugnskatten” Fridolf. Först hade de varit vid Lina tegelbruk i Södertälje. Sedan promenerade de till Brogård och här blev de kvar. ”Pelle Mes” kom då också, eller Gottfrid Pettersson, som han hette på riktigt.

Pelle Mes tvättade sig aldrig och bar ett rep om midjan i stället för svångrem. Han hade en kastrull han kokade gröt i men han diskade den aldrig och hålet i kastrullen blev bara mindre och mindre. Till slut hade den grott igen så pass att det knappt var något hål kvar. Pelle Mes var alltid försiktig när det gällde maten – ”maten är så dyr”, sa han – men han talade aldrig om att öllådorna var dyra. Sprit köpte han däremot aldrig hem. Primitivt och konstigt levde den där människan i hela sitt liv. Så länge han gick bland sina baciller i skräpet och smörjan där uppe i sin lägenhet trivdes han och var frisk. Han bodde alltid ensam, ingen ville dela rum med honom. Men en gång beslöt sig arbetskamraterna för att duscha och raka honom. Inne hos honom minns Ellen hur fruarna vid bruket kom och tvättade väggarna med fotogen först – de blev alldeles randiga när fotogenet rann ner. Sedan kom turen till fönstrena och kastrullerna, där det värsta skrapades bort. Efter de här händelserna blev Pelle Mes aldrig människa igen. Han blev förkyld och sjuklig.

Ellen minns en gång då vi bodde på nedre botten hur Pelle Mes kom ner till henne för att han hade fått smolk i ögat. ”Det är så bra”, sa han, ”om hon tar och hårdkokar ett ägg”. Han skulle lägga det på ögat och binda över. Vi vet inte om smolket försvann, han hade fått det av stenflisor från ugnen. Pelle Mes tog teglet från pressen och lastade de där vagnarna som skulle gå ut i ladorna med råtegel. Och det hade han stått och gjort i många, många, många år. Det var ingen annan än han som klarade av det där arbetet. Det var tungt – att sätta ner 20 000 råa stenar om dan! Det var hyllor på vagnarna också, jag tror att det var fyra. Det var arbetsamt med de där nedre hyllorna, man fick bocka sig duktigt. Och sen var ju stenen mjuk så den fick inte slå emot och skadas heller. Det var noga med hårdheten just för att den skulle hålla och det inte skulle bli för mycket märken. Det var bara Pelle Mes som klarade det där jobbet.

Det räckte inte med folket som bodde här. Folk både från Bålsta, Håtuna och Ådö fick cykla hit. Det behövdes mellan 30 och 35 jobbare och eftersom det var bra förtjänst var det aldrig svårt att få folk. En stam, den största delen, kom tillbaks varje sommar. Återstoden växlade. Det var de som bara jobbade en dag. Jag minns en karl som kom ny och som skulle skjuta råtegel. Vi sa åt honom att lasta lite mindre eftersom han inte var van, men det ville han inte. För han tänkte tjäna lika mycket som de andra. Man kunde få timpenning de första dagarna men han ville försöka sig på ackordet och lastade 80 tegel. När han lyfte skalmarna välte kärran förstås. Det var ett riktigt konststycke att hålla balansen. Han lassade på stenarna igen men när han lyfte skalmarna stjälpte lasset igen. Då hade de andra redan hunnit köra två lass. Jag sa åt honom: ”Men du tjänar ju ingenting nu – varför inte ta lite mindre då?”. ”Ja, men då tjänar man ju ingenting” sa han arg och svettig. ”Men nu tjänar du ju ingenting alls!”, sa jag. Hade han tagit 50 sten på kärran hade det säkert gått bra. Då hade han haft sin garanterade timpenning som då var uppe i 1.25 i timmen i några dagar tills han blivit van. Men denna karl slutade vid elvataget på förmiddagen.

Det var en otrolig blandning av folk här egentligen. Sven Karlsson, som jag nämnt, fyllde 70 år när bruket slog igen. Han var ohyggligt stark och hade ett av de tyngsta jobben, han sköt in råtegel i ugnen.

Det var tider med många ungkarlar, mycket öldricka och mycket sprit. När de tjänat ihop lite var det bara att åka ner och köpa en öllåda eller var det någon som köpte sprit och så hade de lite trevligt på sitt vis. Så tog pengarna slut så att de fick begära förskott veckan därpå.

Olyckan vid smedjan

Ture Pettersson var reparatör och förolyckades vid smedjan. Unga och nygifta var Petterssons. Ellen minns när fru Pettersson kom inspringande för att hon hört smällen. Hon hade en liten dotter som inte var mer än fyra månader. ”Ta Ethel” - den lilla jäntan - ”för jag vet inte om det har hänt Ture något.” Hon var väldigt rädd för Ture var ovarsam av sig. Jag mötte henne i backen, då var jag på väg upp till henne för att berätta vad som hänt, det var väldigt svårt. Jag hade varit först på plats efter smällen. Först trodde jag det var kalsongerna som var illa åtgångna på honom, men sen fick jag se att det var skinnet som var alldeles ihopknottrat, av kläderna hade han bara en bit av blusen kvar. Herbert skjutsade honom direkt till Karolinska, men han levde bara i 16 dagar. Den unga änkan flyttade efter några veckor. Vi från bruket var med på begravningen som var i Bohuslän.

Bostad på tegelbruket

1934, då vi kom hit, var det helt annorlunda med lägenheterna här. Det fanns inget elektriskt ljus och vatten fick vi bära ganska många meter uppför en brant backe nerifrån sjön. 1939 kom lyset – det blev nästan vitt inne när vi tände första gången, vi var ju så vana vid fotogenlampornas sken.

Sedan bruket byggts om till att gå året runt minskade inte arbetsstyrkan på hösten. Det var fullt av familjer överallt då. Vi var fyra familjer som bodde i det här huset. Lägenheterna har

slagits samman efter hand så nu är det bara två lägenheter, en uppe och en nere. Då vår son föddes 1935 hade vi bara ett rum och kök. Men ännu längre tillbaks berättas att här var det inga lägenheter utan en stor lokal. Här höll de till före 1920 och hade tillställningar med fylla och dans.

Vår hyra var väldigt billig här. Vi fick betala 11.25 i månaden i hyra och så billigt bodde vi ända in på 50-talet. Sedan 1947 var det dessutom moderniserat och vatten och toalett hade satts in. Det var Carlander som lät rusta upp alla lägenheter innan han sålde. Sedan under 50-talet ökade hyran och vi fick betala 25 kronor. Det tyckte vi var oj, så dyrt! Ändå hade vi då både rum, kök och sovalkov. Sedan har den ju gått stadigt uppåt, 40, 45 och 50 kronor var det 1958.

Vi skriver I Upplands-Bro 45
David Zetterström

Templet i Västra Ryd

Vid Granhammar fanns ett tempel, byggt som en kyrka, med målningar på ena väggen. Men hur gammalt det var och vem som byggt det från början, vet jag inte. Det var nog riktigt gammalt – det var husförhör där långt tillbaka i tiden. Prästen hade förhör med folket om Guds ord. Min farfar och farmor talade om när de var på husförhör. På den tiden de hade bönotta var det uppdelat i rotar – det var gårdsägare ena gången, bönder och torpare en annan gång samt statare och backstugusittare en tredje.

Men templet är rivet nu sedan kronan kom till Granhammar, som synd är, för det var ju vackert där det stod i parken. Jag har många gånger funderat över varför de egentligen rev det.

På min tid brukade det dansas där på midsomrarna. Majstången stod klädd och baron med familj var med. Men till vardags använde de templet som magasin när de inte fick plats med säd på annat håll. Där har jag burit in många säckar säd!

När grosshandlare Natansson, som ägde Granhammar efter Rålamb, var vid makten, användes templet till dans.

Vi skriver I Upplands-Bro 45
Kerstin Anér

Novembermorgon vid pendelstationen

Höstnedan glimmar högt på morgonhimmeln,
blekt, disigt, bortglömt, som en tappad dröm –
allt svårare att skilja från det fjärran,
allt mer osynligt i ett pärlblått hav.

Grann lyser gryningen för illa vakna
och sura människor som fort vill in.
Frånvänt och tyst, det tunna marmorseglet
strävar i motvind runt vår arbetsjord.

Vi skriver i Upplands-Bro 46
Gustav Hasselgren

Före bilens tid

Väghållningen
En viktig person på en stor gård var smeden. Han och rättaren och lagårdsförmannen hade tio kronor mer om året än de andra.

En av smedens uppgifter var att smida järnband till vagnshjulen. Man svetsade inte då utan man ”hetsade” ihop ringarna. Slöjdarn gjorde trähjulen och smeden gjorde järnsmidet. Bandet runt hjulet hetsades ihop. Det betydde att man la järnringen i ässjan, där det fanns brinnande träkol, och just där skarven var skulle det hettas upp så att järnet var närapå flytande. Och så kvickt som bara den på städet för att klappa ihop skarven. Detta var faktiskt en konst och därför var smeden ett trappsteg över de andra. Skoningar på kälkarna skulle också göras.

Varje i mantal satt jord hade sitt vägstycke att sköta men det var olika på olika gårdsägare hur noga det var. Man kunde komma åkande på ett vägstycke där vägen var riktigt bra och så helt plötsligt var det sönderkört och spårigt och besvärligt – då hade nästa gårdsägare inte skött vägen ordentligt. Hela vägen från Ådö ända ner till Bro var uppdelad. På Ådövägen var det Ådö gård, som hade det längsta vägstycket, och sedan kom Säbyholm och Lindormsnäs. Och var och en fick sköta sin vägbit.

Så minns jag att det kom en lagbestämmelse om att man inte fick köra på vägarna med arbetsvagnarna, om inte hjulen var 7-8 centimeter breda. Tidigare var de bara ungefär 5 cm breda och då blev vägarna sönderkörda när väglaget var dåligt.

Vintertid plogade man med häst och när man kom till slutet av sitt vägstycke vände ekipaget och nästa gårdsägare hade kanske inte varit där och plogat på flera dar.

Släde använde man för det mesta på vintern. Jag har ett minne av, hur vi for till julottan en juldagsmorgon och det var så mycket snö, att den som körde måste gå före hästen i de värsta drivorna och hjälpa till att trampa upp vägen. En riktig släde fick de anställda inte använda, de finare slädarna skulle vara till för herrskapet. Vi hade en vardagssläde: det var en trälåda med medar på, som slöjdarn och smeden spikat ihop, och den fick de underlydande använda.

Med cykel till Bro
När det byggdes en dansbana i Bro ville man ju gärna ta sig dit och hade man inte cykel fick man gå. Det var inte många, som hade egen cykel, men jag köpte en Husqvarna-cykel år 1917 eller 1918. Tro mig eller inte; den kostade då vid krigets slut 320 kronor!

Om vi skulle till Bro och bara hade en cykel på tre pojkar så tillämpade vi en särskild princip. Man kunde ju skjutsa en på ramen – det var dåligt med pakethållare på den tiden, det kom senare. Så cyklade man en bit medan den tredje gick. Efter ett stycke la man ner cykeln och inväntade den som gick. Så fick en annan trampa med en ny pojke på ramen och när man cyklat förbi den gående ett stycke, så la man ner cykeln igen och väntade. Och så var det nästas tur att åka. På det sättet kunde tre pojkar åka cykel till Bro.

Gårdfarihandlarna
Ett inslag i tillvaron var gårdfarihandlarna. Det var då avlöningarna – den knappa slanten man fick för arbetet – utbetalades den första och den femtonde i månaden. Då passade alltid gårdfarihandlarna på att gå omkring i familjerna. Det var olika gubbar, som kom och sålde varor, de hade tröjor, strumpor, skjortor, blårockar och blåkläder och ibland kunde de ha en kostym med sig. De kom i regel ut till Ådö med ångbåtarna till bryggorna och sen fanns det vissa familjer, som tog emot dem och lät dem övernatta.

En del gårdfarihandlare hade cyklar att köra sina varor på, men de flesta gick och hade ett knyte av blåtyg. Tyget var ungefär två gånger två meter och det packades noga så att det blev till ett knyte. Det var ganska tungt – kanske 50-60 kilo – när dom började försäljningen. Varorna hade ofta köpts in billigt från något konkurslager och för att öka chanserna att få sälja passade man på att komma antingen på kvällen eller på middagsrasten. Middagsrasten på sommaren var mellan tolv och halv två och då kunde de hinna med att sälja något. Och det var så roligt när de kom in och sa: ”Ska du ha någe här?” ”Nej, jag ska inte ha någe”, blev svaret ofta. ”Jag kan väl visa vad jag har”, sa dom då och plockade upp grejorna ur knytet. Alltid fick dom sälja någon schal eller ett förkläde eller något annat.

Jag minns en jude, som hette Sejdel, han gick i många, många år. Han var lite ”lurisk” och lurade folk lite ibland. En annan, som hette Eklund, hade rejälare grejor men han var dyrare. Man fick inte pruta med honom för då blev han arg.

Och så var det en gubbe, som kallades för Slink-Robert. Han finns omtalad i en av Fridegårds böcker. Antagligen gick han ända bort till Katrinedal, för Fridegård bodde i Katrinedal i Övergran. Slink-Robert var lite handikappad och slank och for på ett egendomligt vis. Han kom med en liten kärra med lite krims-krams och ibland hade han kubbar och karameller med sig till stor glädje för oss ungar.

Vedskutor

Veden till Stockholm transporterades med skutor och dessa gick med segel. En del skutor hade last av sand och grus. Man kände igen skutorna och visste vilka det var. Det var i regel rospiggar, som ägde skutorna, och en av skutskepparna hette Sandin. Han hade hela familjen med sig ombord. Jag minns att man såg barnen springa på vedtravarna och man tyckte att de var lyckliga, som fick segla med ända till Stockholm.

Sandin körde väl en tre, fyra laster på säsongen och man kände väl igen hans skuta. Den tog 40-50 kubikmeter ved och när det var dålig vind rodde han skutan genom Ormsundet. Han la en tross över till jollen – dom hade alltid en jolle med sig – och så rodde han. Det tog ett par, tre timmar genom Ormsundet men dom hade gott om tid – tiden var inte så dyrbar då.

Veden avverkades av de anställda på gårdarna på vintrarna. Veden från Mälarområdet transporterades till Söder Mälarstrand. Också hela kajen vid Strandvägen var fylld med ved och vedskutor men dessa kom utifrån skärgården.

Veden tog upp väldiga utrymmen nere vid stranden och vedhandlarna kom ner till skutorna för att köpa. Man hade ett särskilt vedmått – det var en ställning, som rymde ungefär fyra kubikmeter. Ställningen travades full med ved och så såldes hela vedmåttet, Det fanns ett uttryck, som härstammar från detta: ”Det är kallt i kammarn sa kolingen, låg i vedmåttet.” Det fanns ju inga väggar på ställningen.

Det är nu för tiden svårt att föreställa sig hur man klarade transporterna utan bil förr, men med häst och vagn, cykel, skuta eller roddbåt – och gott om tid, glatt humör och friska ben – gick det bra i alla fall.

Vi skriver i Upplands-Bro 46

Gösta och Ellen Wikström

Några tillbakablickar

Sånär som på några år, då vi var bosatta i Lina, har vi bott i Bro både Ellen och jag, i hela vårt liv. Vi var skolkamrater i småskolan och bodde grannar i samma stuga under en period då vi var i 10-årsåldern.

Föreningslivet

Då jag var ung grabb var det mycket hysch-hysch kring det där med facket. När det kom främmande eller när gubbarna kom från gården för att resonera fick de faktiskt göra det i smyg. Ungarna fick inte vara inne i köket där gubbarna alltid satt sig för att genom köksfönstret kunna se om gårdsherren kom. Det var alltid någon som satt på vakt och spejade ut genom fönstret. Kapten Tauvon hette patron på den här tiden. Jag ville alltid in i huset då lantarbetarna samlade sig. Jag fick lov att snabbt hitta på att jag hade ont i magen eller huvudvärk, annars fick jag inte vara inne. Jag var sju-åtta år gammal då och tyckte det var så intressant att lyssna på det som sades där jag stod i kammaren med örat tryckt mot dörren.

Jag var inte riktigt fyllda 18 år då jag gick in i Upplands lantarbetarförbund. Efter 18 år anmodades man annars att vara med, om man ville behålla sitt arbete. Ifrån den stunden jag gick med har jag inte stått utanför det fackliga en enda dag. I Arbetsledarförbundet är jag hedersmedlem.

Den 6/4 1928 var jag med och bildade SSU i Bro. Vi höll till i Edvard Karlssons villa. Vi från Önsta var ute vid Högholmen och körde timmer. För att inte hästarna skulle behöva gå därifrån till Önsta varje dag, skulle vi ligga kvar därute i veckorna. Vi åkte dit på måndagsmorgonen och kom tillbaks på lördagseftermiddagen. Utöver lönen fick vi 50 öre extra för att vi låg ute. Då gick jag på onsdagarna till Bro för att vara med på mötena då ungdomsklubben bildades. Vid starten var vi sju, det räckte nätt och jämnt till styrelsen. Några lever än, t.ex. Evald Karlsson, han som ägde villan. Efter ett tag blev föreningen ganska stor.

Uppdrag har jag alltid haft, det har jag även nu. Jag är kassör i pensionärsföreningen. Det är mycket bra att inte vara sysslolös. Det värsta som finns för både yngre och äldre är nog att vara utan syssla.

Dans och film

I gamla Bro låg Folkets hus. Det huset finns kvar, inklämt bland hyresläng orna. Där var det dans varje vecka förr. Bredvid låg godtemplarlokalen. Där lät Paul Pettersson från Grillby visa stumfilmer. En medarbetare visade filmerna medan han själv satt vid sidan av duken och spelade konsertlåtar på dragspel.

Ljudfilmen hade slagit igenom när en som hette Torkan började köra filmer på Folkets hus också. Eftersom filmer då kördes både i Godtemplarlokalen och Folkets hus kunde det bli lite strid där om att få de bästa filmerna. Vi körde samma kvällar också och kampen var ganska jämn. Jag kom så småningom med och körde biografapparaten i Folkets hus på söndagar och onsdagar. Av tio filmer fick man välja två eller tre, återstoden fick man ta vad de skickade. Man gjorde alltid beställningar på tio filmer i taget. På så vis var det ju ofta ett lotteri, man var ju tvungen att köra även impopulära filmer. ”Snövit” minns jag kördes sju gånger. ”Sången om den eldröda blomman” kommer jag särskilt ihåg liksom den första filmen jag själv såg då jag var ung; ”Ebberöds bank”.

Ellen såg sin första film sitttande ute på en bänk. Vid Furuberg bortåt Lindhagaberg till, hade de spänt ett lakan på en yttervägg. Det var en som hette Alexius som körde stumfilmer på så vis.

Paul Pettersson i Godtemplarlokalen gav upp så småningom. Vi tyckte att han var gammal redan på den tiden. För inte så många år sedan var han fotograferad i Enköpingsposten, om han lever än måste han vara över 90 år.

Vintertid, när det var dans i Folkets hus, var det ganska jäktigt. På lördagen då vi slutade jobbet klockan ett, måste vi ner till lokalen med det samma och ta undan bänkarna till kvällens dans. Och på söndagarna skulle alla bänkarna tillbaks igen för då var det bio på kvällen. Det kunde bli dryga dagar att först jobba och sedan ner och köra film på onsdagar

och söndagar. Men när man är ung orkar man. På söndagskvällarna fick man nio kronor för att köra två föreställningar. På onsdagskvällarna var det en, då tjänade man 4.50.

Tankar om utvecklingen
På Önsta, när jag var barn, hade vi så kallad stat. Vi hade bostad, ved och sädeslag – råg, vete och blandsäd – och efter ett tag fick vi också fyra liter mjölk. Vi har aldrig lidit nöd eftersom vi lärt oss att hushålla. Sedan beror det också på hur stora fordringar man har på livet. Vi hade gris då, den enda konserveringsmetoden var att salta ner den. Sedan kom burkkonserverna och sist det djupfrysta. Det har skett stora ändringar och det är väldigt roligt att ha varit med och se hur utvecklingen har gått fram. Det har bara gått så fort! 1930 var det som sämst med mycket arbetslöshet osv ... det är bra 50 år sedan! Om vi tänker oss från 1930 och ett par hundra år tillbaks i tiden så var ju inte skillnaderna så nämnvärda alls. Men nu ... Det lustiga är att då i början när det blev förbättring var vi väldigt glada och tacksamma för den, men sedan när förbättringarna duggade tätt, blev det vardagsmat och gav inte längre upphov till några starka känslor av glädje eller tillfredsställelse.

Vi skriver i Upplands-Bro 46
Greta Karlsson

Några minnen från Bro, Kungsängen och Stäket

Som liten bodde jag med mina föräldrar en tid i Lindhagaberg i Bro. Där fanns en trädgård med många bärbuskar – särskilt krusbär, som jag var mycket förtjust i och åt tills jag blev så sjuk så jag måste söka läkare. Under våra lekar hittade jag en gång en trasig kvartsbutelj, som jag kom springande med i famnen och snubblade med påföljd att den körde rätt in i hakan och lämnade ett ärr efter sig.

Vi flyttade från Bro så småningom, och jag började skolan i Dalkarlsbacken. Jag minns att vi var tre klasser i samma sal och att en lärarinna hette Perling. En annan lärarinna var Aina Palmer, som jag tror alla tyckte mycket om. I klassrummet fanns en jättestor kamin och i den eldades det friskt när det var kallt ute så att de barn, som satt närmast, blev halvt kokta medan de, som satt vid andra sidan åt fönstret till, fick känna av kylan.

Ibland på vintrarna fick vi åka skridskor på Kungsängsviken – ett roligt nöje, fast skridskorna var av en annan modell än nu för tiden. Men modet spelade mindre roll då.

Jag minns att man längtade efter frukostrasten, då vår rara tant Emma – tror jag hon hette – som bodde ovanpå skolan kom ner med en stor gryta varm choklad, som hon slevade upp i stora vita muggar åt oss som stod i en väntande kö. Det var ljuvligt gott och jag tror aldrig choklad smakat så bra som då.

Jag hade kamrater, som bodde vid Kortvreten och det måste ha varit med stor möda de tog sig fram genom skogen, då det var mycket snö på vintern, eller över isen på Kungsängsviken. Några pojkar hade snickrat ihop ”bobbar”. Det var långa kälkar, som vi på rasterna prövade i den branta backen på gamla landsvägen. Vi hängde oss på, massor av ungar, och gissa om det gick undan! Ibland var det bara iskana. Detta var på den gamla vägen, alltså nr 1, sedan dess har tillkommit väg 2, 3 och 4. Skolan var belägen, där motorvägen korsar järnvägen (i Dalkarlsbacken).

Jag konfirmerades i Kungsängens kyrka, som då hette Stockholms-Näs och hade torn. Varför det togs bort, vet jag inte.

Från småskolan kom jag till mellanskolan, som hade två klasser, och sedan till storskolan som också hade två klasser. Skolan låg alldeles invid kyrkan. Vår fröken de två sista åren hette Astrid Andersson och hon var mycket söt och rar. Det var ganska kämpigt ibland, när det var mycket snö, att gå från Kungsängens kyrka till Stäket. Det var kusligt att gå genom den smala och mörka Dalkarlsbacken och många stubbar liknade troll i våra ögon. Men det

var många som hade längre väg att gå och någon skolskjuts fanns naturligtvis inte på den ”gamla goda tiden”.

Ibland var det snöbollskrig på rasterna. Då byggde vi fästningar på landsvägen och någon risk för bilar var det inte, det kom bara någon enstaka hästskjuts. I den gamla stugan invid skolan bodde ett äldre par, som vi gärna besökte på rasterna. Jag tror att tanten hette Fiken, efternamnet har jag glömt (kanske var det Fredlund?).

Många härliga somrar har jag tillbringat hos min morfar och mormor, som då arrenderade Högby gård. Stugan var låg och bakom den fanns ett jättestort körsbärsträd, som sträckte sig över hela taket. En stege stod upprest så det var bara att kliva upp och äta så mycket man ville. I slöjden hade jag med stor möda sytt – som jag själv tyckte – världens finaste byxor med rynkad brodyr och gansband, hela härligheten för hand förstås, inga symaskiner för oss i skolan inte. Jag och en jämnårig ”sommarpojke” höll dagligen till på taket och en dag råkade jag fastna i en spik och rev en stor lucka i mina fina hemsydda. Jag var så olycklig och rädd att jag skulle få stryk, men om jag fick det minns jag inte.

Vid mjölkningsdags fick vi gå med till skogen och leta efter korna. Ibland var dom nära men ibland var det att ströva och hoa tills alla var framme och det kunde ta timmar innan allt arbete var klart för kvällen.

Men jag är säker på att trots allt arbete och slit – det fanns ju inte så mycket maskiner utan det mesta utfördes för hand och med hjälp av hästar – så var det en viss tillfredsställelse att ha utfört ett rejält men tungt arbete. Några fritidsproblem fanns säkert inte.

Vävstolen var ofta i bruk, man vävde det mesta tyget till kläder, som skulle sys. Likaså stickades strumpor och vantar m.m. av egen fårull. Några fordringar på större nöjen var inte vanliga, men en logdans ibland med dragspelsmusik satt inte illa. Det kunde dra mycket folk ända till fram på morgonen, då man gick, eller i bästa fall cyklade, hem efter en lång och arbetsam dag.

Vi skriver i Upplands-Bro 47
Kerstin och Agneta

Barnmorskan begär löneförhöjning

Saxat ur gamla protokoll från Kungsängen

Barnmorskan begär löneförhöjning

- Hittills har man i Kungsängen betalt fyra kappar råg, ett lispund hö och två dito halm per mantal

- Kyrkoherden Torman anhåller att man uppför ny fattigstuga och att man hyr en bättre bostad för fattighjonen under den instundande vintern och tills dess den nya är klar.

Vad är nu detta? Jo, utdrag från gamla protokoll från olika nämnder i Kungsängen, dåvarande Stockholms Näs socken. Protokollen innehåller många intressanta uppgifter om hur folk levde och hade det i vår bygd. Vi vill här ge er lite exempel från bland annat fattigvårdsstyrelsen, provinsialläkarrapporter och kommunalstämmor.

Hur det gick för barnmorskan? Man enades om att fodret skulle försvinna och hon får två riksdaler riksmynt/mantal samt fyra kappar råg/mantal. Både penningar och råg skall levereras till hennes hem.

Det finns gamla protokoll bevarade från sockenstämmorna på 1700-talet. Under 1767 kommer frågan om en ny sockenstuga upp. Det hade tydligen funnits en sockenstuga tidigare eftersom man talar om att häradsrätten lovat ersätta den gamla sockenstugan, som hade använts till ett bål då en barnamörderska avrättades vid Bro Härads Allmänning.

Sockenstämmorna ersattes av kommunalstämmor. Sålunda utlystes från predikstolen den första kommunalstämman i Kungsängen 1863. Kommunens ekonomi var då tydligen inte så omfattande. 1863 hade man utgifter på 434 riksdaler 83 öre medan inkomsterna bara var 210 riksdaler 19 öre. Man upprättade då en fyrktalslängd (fyrktalslängd – skatteenhet använd 1862-1909 för beräkning av kommunalskatten). Varje fyrk i fyrktalslängden skulle betala 4 öre.

Att vara fattig förr, hur kan det ha varit?

1816 fick en kvinnlig person sin fattigdel med uttryckligt förbehåll att hon i fortsättningen visar större vördnad för gudstjänster och salighetsmedlen än tidigare och att hon borde se efter sina döttrar bättre eftersom deras uppträdande har varit till förargelse för många.

1856 En f.d. dräng som led av frossjukdom och varit husvill hade framställt begäran om att intagas på fattigstugan, men detta vägrades på grund därav att han gjort sig illa känd för sin liderlighet.

En fattiglott år 1858 såg ut så här:
De större: 12 lispund mjöl, 9 kappar potatis, 3 kappar ärtor, 1 lispund sill eller strömming samt 4 riksdaler 50 öre kontant.
De mindre: 8 lispund mjöl, 8 kappar potatis, 2 kappar ärtor, 1 lispund sill eller strömming samt 3 riksdaler varjämte till varje hjon utdelades vid Mikels 50 öre och vid påsk enahanda belopp.

Fattigvårdens utgifter var 1867:

3 hela fattigdelar	112:50
2 st 2/3 dito	50:-
9 st 1/3 dito	150:-
Hospitalsavgift för G.C.P:	43:80
Hyra för barnmorskebostad	43:37
Vaccinationsarvode	7:50

Extra fattigbidrag och oför- utsedda utgifter	100:-	Summa 507:17

Inkomsterna samma år:		
Räntor av utlånade pengar	80:-	
Beräknade vanliga gåfvor af		
Greve Björnstjerna	7:50	
Baron af Ugglas	36:-	
Greve Sparres arvingar	6:-	
Baron Rålamb	3:-	
Personell fattigavgift	75:-	
Brännvinsutskänknings- och		
minuteringsavgift	18:-	
Stämmoböter	7:50	Summa 233:-

Lispund – 8,5 kg
Kappar – 4,6 l

Protokollen för bara 50 år sedan ger skakande bilder av den tidens familjeproblem.

Exempel. Församlingens barnavårdsnämnd anmodades att så fort som möjligt skilja f.d. statkarlens sedligt försummade barn från hemmet. Innan detta kan ske beviljas familjen 2 l mjölk per dag. Lite senare framkommer att barnen är sjuka, troligen till följd av undernäring.

Provinsialläkarrapporterna är också guldgruvor för den som vill veta mer om sin hembygds historia.

1850 skrev provinsialläkaren:

- ”Trakten är fruktbar slättbygd, föga vattnad. Befolkningen af godmodigt lynne af så god kroppskonstruktion som brännvinsbruk och ständigt jordbruksslöp medgifva”.

1864 beslöts på kommunalstämman i Kungsängen att upplåta ett hemman i West Tibble (i Västra Ryd) åt provinsialläkaren ”för evinnerlig tid”. Varje mantalsskriven person skulle betala 40 öre till betalningen av bostaden.

Förutom provinsialläkaren och barnmorskan fanns i socknen en vaccinatör. Han hade 7:50 i lön samt en kollekt årligen.

Med dessa få exempel vill vi visa vilken intressant källa till kunskap om vår byggd som de gamla protokollen är. Det ger inte bara upplysningar om faktiska händelser och dåtidens förhållanden utan ger även en inblick i folks tänkesätt och värderingar.

Vi skriver i Upplands-Bro 47
David Zetterström

Torparvillkor

Min släkt har arbetat i fyra generationer under Granhammars gods. Min farfars far, Carl Zetterström, arrenderade torpet Solbaset, som tillhörde Granhammar. Min farfar, Johan Zetterström, fick sedan ta över kontraktet. Det var hårda villkor för torparna, alla skulle hålla både dräng och hjon i herrgården. Dräng fick farfar anställa för han måste ju själv sköta om torpet.

Han måste också köra vid gården och köra vissa stadsresor per år med potatis, säd och hö. En sådan där körning till stan gav en krona. Först kom de till Rinkeby, där de drack kaffe. Sedan kom de till Hötorget där de köpte en bulla och tog en jungfru – det kostade 10 öre.

Sedan farfar och farmor tvingades flytta från Solbaset har stället ändrat namn. Först var det en som hette Pettersson som köpte det. Sedan sålde han till en biografägare som hette

Fornstam. Denne byggde om och omkristnade Solbaset till Fornsta, och så heter det än idag. Nu bor kronans skogvaktare där.

Min pappa och farbror ringde in seklet i Västra Ryds kyrka nyårsnatten 1900. De fick fem kronor för det.

Jag S.U. Rålamb upplåter härmed mitt ägande torp Solbaset uti Bro härad och W. Ryds socken att brukas av Torparen Carl Zetterström emot följande wilkor:

1:o För Torpet utgöres årligen 60 sommar och 53 mans winterdagswerken, samt under sommaren 30 Qwindagswerken, på egen kost, på de dagar och tider jag derom bestämmer, jemte 4 Stockholms-resor med 1 häst och 4 hemkörslor, äfwensom hugger 4 famnar 4 alnars kastwed (6 qwarter inom hugget), och till gården hemför 1 ½ famnar, spinner 2 Lin eller 3 Blår, begagnar egna werktyg, såsom bila, yxa, spada, tömmar, piska, liar, räfsor m.m. Timmermansdagswerken betalas med 32 Riksgälds.

2:o Torparen åligger att göra öfwerdagar, efter budning, så ofta jag påkallar förrätta såwäl Mans- som Qwins-dagswerken på egen kost, äfwensom körslor till Stockholm eller vid gården, och erhåller Torparen för alla sådana utgjorda dagswerken, då jag icke annorlunda bestämmer, 24 sk. för Mans och 16 sk. för Qwins, samt för hwarje utöfwer de skyldiga Stockholms resor med en häst 1 R:dr 50 öre och för hwarje vid gården utgjort kördagswerke med en häst 1 R:dr – öre, allt Riksmynt.

Då Torparen åstundar spanmål i liqvid för utgjorda öfwerdagswerken beräknas en Tunna Råg motswara i wärde 32 Mans- eller ock 48 Qwins-dagswerken.

3:o Torparen åligger wid alla tillfällen, på de tider och ställen jag bestämmer, till dagswerkens och körslors förättande, inställa fullt arbetsföra personer, hwilka nyktert och pålitligt sitt arbete förrättar, aktsamt behandlar gårdens dragare och redskap; förbehållande mig rättigheten antaga eller förwägra den person Torparen i sitt ställe sänder, att utgöra de Torparen åliggande dagswerken; försummar Torparen de bestämda dagswerken, liksom ankommande bud till dagswerkens förrättande, förpliktas Torparen till straffdagswerke sålunda: att 2:ne dagar utgöras för en dag räknad.

4:o Torparen mottager och aflemnar Torpet med syn enligt lag, och ålägges att noga wårda, och i ett oklanderligt skick hålla alla Torpet tillhöriga hus och hägnader, wägar, diken, broar och trummor, samt häfda och bruka Torpets tillhöriga jord, enligt mina föreskrifter. Så ofta jag finner behöfligt, håller jag syn å Torpet för utrönande af warande bristfälligheter, hwilka Torparen åligger genast reparera.

5:o Torparen answarar för alla af Torpet utgående onera af hwad slag det wara eller framledes blifwa må.

6:o Torparen förbjuds att från Torpet bortföra foder af hwad slag det wara må, utan skall allt det wid Torpet blifna fodret på stället uppstillas – nödigt betesfoder härifrån undantaget.

7:o Torparen förbjudes att annorlunda än efter mina föreskrifter anwända det timmer eller wirke han till nödiga reparationer till Torpet enligt utsyning erhåller; blir Torparen beträdd med att annorlunda än hwad jag föreskrifwit anwändt och förskingrat det bekomna wirke, är Torparen skyldig icke allenast att ersätta mig wärdet, utan äfwen att genast från Torpet avflytta. Wedbrandswirke till motswarande en famns bakwed erhåller Torparen på anwist

ställe eller utsyning af gårdens skogwaktare, det öfriga bränslet tages av stubbar och ris och plockwed.

8:o Torparen förbjudes att tweså torpets jord med annan än gräswäxter; likaså warder all jordbränning förbjuden, då jag dertill ej lemnar bifall.

9:o Torparen förbjudes att utan mitt särskilda tillstånd till sig uti hus intaga några personer, eller sådana hos sig låta matalsskrifwa.

10:o Torparen åligger att alltid föra ett nyktert och af lagen opåtalat lefnadssätt; wisa höflighet mot mig, mina ombud och allt mitt folk, samt answara mig att hans hustru, barn och tjenstefolk iakttaga enahanda skyldigheter.

11:o Torparen åligger att genast utan uppehåll till närmaste torp fortskaffa ankommande bud från gården, om dagswerkens eller körslors förrättande m.m.

12:o Detta kontrakt får icke utan mitt medgifwande på annor man öfwerlåtas.

13:o Bryter Torparen mot en eller flera punkter af detta kontrakt är han utan fardags åtnjutande skyldig att från Torpet genast afflytta; däremot om han fullgör dessa sina ingångna förbindelser, kan han wara förwissad om att hans hustru och barn framför andra skola wid Torpet bibehållas.

Till yttermera wisso äro twenne lika lydande exemplar av detta kontrakt upprättade och af mig underskrifna, som skedde å Granhammar den 13 mars år 1858.
Eric Rålamb

Med förestående kontrakt förklarar jag mig nöjd och förbinder mig härmed detsamma till alla delar fullgöra. Granhammar som ofwan.
Carl Zetterström

Vi skriver i Upplands-Bro 47
Ester Jansson

De duktiga statarna

Jag vänder mig till den, som inte vet hur en herrgård förr fungerade. Jag är född i Västra Ryd i ett statarhem. Men det är om vilka duktiga arbetare det fanns på gårdarna jag vill berätta. Följ med mig så får du se, hur allt fungerar. Vi gör en rundvandring på Tranbygge, där jag är född och där min far var slöjdare och smed i 29 år.

Min mor ber mig att gå till far med kaffe. När jag kommer ner till smedjan håller min far och hans kamrat på att sätta en bred järnring på ett nytt hjul till en arbetsvagn. De har bråttom, man måste ju smida medan järnet är varmt. Det är väl ihopsättningen, som måste bli stark. Jag har frågat ett par personer vad en sådan kallas, en trodde att den hette lät, men om detta var ringen eller skarven visste han ej. När jag kommer ner ett par veckor senare, står en ny arbetsvagn utanför slöjdstugan, den är nästan helt gjord av min far och hans kamrat. Det är mycket som tillverkas på gården.

Så går jag över vägen till kvarnen. Jag möter en kamrat, som har ett ärende till mjölnaren. Vi går in och där dundrar kvarnstenarna, de mal säd till mjöl. I trätrummor kommer mjölet, det är mjöldamm överallt, mjölnaren är också vit av mjöldamm. Jag står och ser på dessa stora tunga stenar, som går runt. ”Säg vad är det, som kommer stenarna att gå runt”, frågar jag.

”Kom får ni se”, säger mjölnaren. Två trappor ner öppnar han en dörr, en råkall luft strömmar emot oss. Vatten strömmar ner på ett mycket stort vattenhjul med stora skovlar, som fylls med vatten och så går hjulet runt. Sedan öppnar han en annan dörr och där ser vi en turbin – jag tror att det heter så – och instrument på en vägg. Det är gårdens lilla elverk, därifrån får gården ljus och kraft. Mjölnaren sköter det inre arbetet, min far det yttre med stolpar och ledningar. Även i bostäderna sätter han in ledningar för elljus.

Jag minns ej om det lilla elverket orkade med mjölkmaskinerna, kanske de ej fanns då.

Så går vi vidare till sågen, där sågas mycket timmer, på våren både gårdens och andra gårdars timmer. En ramsåg finns där, som min far sköter med en man till hjälp. Flera arbetar med olika uppgifter. En stor brädgård visar resultatet. Nu kanske du undrar varifrån vattnet kommer, som drar det stora kvarnhjulet. Jo, från Lejondalssjön, sjöns enda avlopp går genom gårdens ägor. Det har byggts en kraftig trätrumma förbi sågen och kvarnen. Där trumman slutar blir det ett fall, vattnet strömmar ner över hjulet. Halvvägs till sjön finns en stor damm, där mjölnaren med en dammlucka kan reglera hur mycket vatten han behöver.

Så går vi vidare till den andra delen av gården. Två flyglar ser vi, som skall vara från drottning Kristinas tid. Något slott vet jag ej om det har funnits. I flyglarna är det nu arbetarbostäder. Där bor min familj. När jag vid ett tillfälle var uppe på vinden såg jag grova takstolar, som nog var formade med bila för hand.

Nu går vi vidare och kommer till stallet, där det står krafiga arbetshästar och vagnshästar, alla väl skötta. De som kör hästarna är noga med att sköta och rykta dem. Jag stod en gång på väg från skolan och tittade på fyra par hästar med körkarlar, som plöjde en stor åker. Fårorna var så raka och fina och jorden så svart och glänsande i det fuktiga vädret – det småregnade. Då slog det mig; var skall dom torka sina kläder i kväll? I köket förstås, badrum fanns ju inte.

Så går vi till ladugården, där står långa rader med kor. En ladugårdsförman, som kan sin sak, bestämmer här. Han har en eller två man till hjälp. Djuren måste skötas. Den mjölk, som skickas till Stockholm, är ju en viktig inkomstkälla för ägaren. En del av mjölken ingår i arbetarnas lön eller stat, som man kallar de naturaförmåner, som ingår som lön. En stor loge ser vi, där förvaras säden tills den tröskas på vintern. Då förs den till ett stort magasin. Nu ser vi mjölkbilen komma för att hämta mjölken. Nej, så var det nog inte: det är en man med ett par hästar, som kör den till Kungsängen klockan 4 på morgonen. Tåget går klockan 5 på morgonen till Stockholm. Det är nog ett tungt arbete att lasta av och på dessa tunga flaskor på 50 liter.

Nu går vi förbi en stor vit byggnad, där bor ägaren. Ett växthus skymtar längre bort, det sköter en trädgårsmästare och hans medhjälpare om. Där växer en hel del, som skördas och skickas till Stockholm. Det gäller att det blir inkomst även där. Jag minns den första traktorn på gården, den blev en väldig hjälp för hästarna, som hade ett slitsamt liv. En man som var intresserad av motorer fick ta hand om den traktorn.

Ja, detta var om hur ett lantbruk fungerade förr. Jag är glad över att vara uppfödd i ett arbetarhem, nu när jag minns hur alla ville sköta sitt arbete på bästa sätt. Men det finns minnen, som ej är så roliga, men dom skall ej nämnas här.

Det är en tanke som följt mig under alla år: Varför skall en arbetare ses ner på. Tänk om ej arbetaren fanns, då skulle hela Sverige stå stilla. Tänk om vi kunde värdera varandra som viktiga kuggar i vårt lands utveckling och framgång.

Vi skriver i Upplands-Bro 48
Oskar Åkestad

På tur med Brofiskarn

På onsdagskvällen den 20 augusti spådde vädergubben i TV, jag tror det var Hans Larsson, regnskurar och styv kuling gällande mest hela landet för påföljande dag.

Det lät oroande, för till torsdagsmorgonen hade jag fått Rolf Nordwalls löfte att följa med ut och bevittna upptagning av siklöjenät och övervara vittjning av en rad gösnät.

Prick 07.00 skulle jag hålla mig redo för träff var överenskommet och från ingendera sidan fallerade det. I en Volvo herrgårdsvagn, som var ren både utanpå och inuti, blev jag hämtad och gummistövlar och regnkläder var på för säkerhets skull.

Det är Lennartsnäs fiskevatten i Näsfjärden som Rolf arrenderar och ganska skyddat vid en strandstump där har han fiskarstuga med redskapsskjul, gistgård, båthus och brygga. Och båtar förstås. En äldre med 22 år på nacken, byggd av Fritz Mark, och så den som bara är fem år. Den stora nya kravellbyggda av en tums furu, som Rolf beställt från Mellanfjärden i Hälsingland.

Det var den som skulle användas denna dag; ren och städad som en slemmig fisk aldrig skulle funnits i den. Lika ordningsamt var det i fiskarstugan, båthuset, ja med över huvud allting syntes ordning och reda råda. Rolf har nog en gammal pålitlig tomte som pysslar här dygnet om blev min reaktion när han visade mig omkring i byggnation och berättade om de ting som var behövliga för hans dagliga gärning.

Men det är inte alltid det hjälper med att försöka hålla i ordning, säger han. En vinter hade jag en skaplig båt upplagd på land och så blåste ett träd omkull över båten och fördärvade den helt. Men efter den betan vinschar jag upp båten med block under båthustaken, så träden inte får någon chans till överfall, tillägger han.

Stora sumpen står för tillfället på land, bara en mindre ligger i och guppar sakta av vågrörelsen – ja, den där brukar jag ha ål i, berättar Rolf. När långreven gett resultat, fortsätter han. Där har du förresten långreven, säger han och pekar på en rulle med garn på en ställning med vev. När jag ser undrande ut på konstruktionen, som inte ett dugg påminner om en konventionell långrevslåda, förklarar han att tafsarna förvaras separat och knyts på och av vid utlägg och upptag.

- Vad brukar du beta med, frågar jag?

- Ja, både mörtgli och löja, allteftersom de går till på betesnätet. Ett lyckat utsätt brukar kunna förslå till så där en 300 krok, tillägger han.

- När ålfisket ”slår till” är det ganska lönsamt med hänsyn till avsatt arbetstid. Oftast blir det vinden som får vara min roddhjälp då jag sysslar med långrevsfiske, säger Rolf och jag får veta att rekordvikten för ett ex. ål är tre kilo.

När det mesta på landbacken kring stuga, båthus och brygga blivit besett fyller Rolf bränsletanken och jag kravlar mig ombord och får det breda förbettet anvisat som sittplats. Vi backade ut efter den i sommar förlängda bryggan som har både sittbänk och trasmatta för trevnad under varma dagar och gick ut på Näsfjärden, med Görvälns vitlysande vattenverk på babordssidan. Husen närmast vattnet i Kallhäll verkade grå och dystra när vi tittade akterut.

Vinden kom från väst, men var långt ifrån utlovad kulingstyrka. När vi strök tätt förbi en holme, vars stränder säkert före kräftpesten 1907 varit ”nedlusade” med skaldjur, lättade en skock änder och vi växlade en blick, för just denna dag blev dessa läckerheter lovliga.

- Ja, jag ska väl gå ut framemot kvällen och se om jag kan knäppa någon, säger Rolf.

Just då kom vakaren till nätsträckan för siklöja tillsynes. Det var en platta med en meterlång enbuske genomdragen. Delen ovantill var grön och frisk som om den fortfarande stod på tillväxt i någon hage, medan den undre, som var knuten till vaklinan, var avbarkad och kritvit.

Ja, så började intagningen av räckan på 20 nät, som var 20 fot djupa och med 20 varv på aln i maskstorlek och 30 meter långa. Inte en enda fritidsbåt var inom synhåll och just som första nätet drogs ombord och klampen som hållit det på 18 meters djup hamnade i sin balja blänkte solen till så fjällen på löjorna glittrade som nyputsat silver.

- Här är det cirka 25 meter till botten, så näten stannar några meter ovanför, som du kanske förstår när du vet klampens revlängd och nätdjupet.

Att det fanns en klamp i skarven mellan varje nätlängd hade jag sett och när de kom i båt såg jag att de hade ett nummer i svart färg också.

- Vi är tvungna att ha dem märkta, det finns bestämmelser om det, sade Rolf.

Under det ganska monotona, men för ryggen påfrestande jobbet att ta in näten, som hade en tämligen jämn besättning av siklöja på 15-20 cm i längd och en vikt av 2 till 2,5 hg, berättar Rolf lite om stora fiskar han någon gång fått äran att ta upp.

- Härom dagen fick jag på gösnätet en fångst som var ovanlig och gjorde mig mycket förnöjd. Det var en blanklax på 6,1 kilo. En hanne som måhända sökt sig uppåt Mälaren för att finna lekplats och lekkamrater för den var i ordning för sådan verksamhet. En rejäl underkäkskrok hade den också.

- Kanske får vi tillbaka laxen här nu, sedan vattnet blivit så mycket renare, önsketänker han högt.

Rolfs snack om den präktiga laxen väckte ett minne i min skalle. En ramsa eller visa om en annan mälarfiskare som en dag fick en stor lax. Det var länge sen, så Strängnäsbiskopen hade privilegium på att erhålla den som något slags tionde. Men fiskaren tyckte laxen var så grann, att han beslöt att dra biskopen vid näsan denna gång. I de tankarna höll han följande palaver med sin lax:

”Lax lax Lerbak
Ej kommer du på bispens fat.
- Det svär jag vid min bispehatt:
Du ska sova i tornet i natt.
- Mitt vadmalssegel och ekebåt
Det skiljer mig och bispen åt.”

(Lerbak betyder här grå, lerfärgad rygg)

Men biskopen snokade reda på förhållandet och efter den träta som följde blev fiskaren så rädd att han flydde, först till Tynnelsö och sedan, enligt sägen, längre bort och blev den förste som bosatte sig på Stockholmen. (Nuvarande Stockholm)

Naturligtvis hade Rolf en jättebalja i båten att lägga näten i, så att durken och borden förblev rena och fina. Beträffande näten kan jag inte minnas att jag någonsin i insjö eller Ålandshav sett så rena nät vid intagning. Kanske är det denna årstid föga algbildning i Mälarens vatten och så hade de stått i knappt 24 timmar och aldrig nått botten, som tidigare nämnts.

När solen mer stadigvarande börjat titta fram sa Rolf ”att dra nät i dag är angenämt mot under vanliga förhållanden.” När jag såg frågande ut fortsatte han: jo vanligtvis börjar jag ta upp klockan tolv på natten och då är det i regel så mörkt att jag har en liten lykta i båten som ger ledsyn ifall något skulle trassla.

- Kalla, svarta höstnätter kan det bli lite trist och mycket tungt att stå och dra upp och lyfta in. Lite jäktigt också, för man måste ju in till båthuset och plocka ur, skölja och lasta, så man vid halvfemtiden på morron kan köra iväg med fångsten till partihallen i Årsta.

Det där med att skölja och hålla rent tycks Rolf vara särskilt noga med. Likaså att all fisk som tas tillvara skall vara av prima kvalitet. Något annat får inte komma med.

På sista näten i siklöjesättet fanns en och annan stekabborre bland sprattlande och glittrande löjor. Ett och annat sikbarn lossnade på vägen upp och flöt iväg på sitt rätta element till måsars och trutars förnöjelse. De störtade kvickt och säkert ner och slök godbiten. Men man får vara bra välvilligt sinnad för att ta deras skränande läte som uttalad tacksamhet.

När siklöjefångsten var avslutad for vi till gösnäten; en räcka om tio enheter. De hölls också flytande och var några fot kortare beträffande djupleken, men med dubbelt större maskor – tio varv per aln tror jag. Inte en enda gös gav vittjningen denna gång, men tre gäddor på ca 8, 7 och 4 kilo, samt några braxenpankor.

När Rolf pillat sista gäddan ur maskorna berättade han en historia från en sommardag då han satt i båthuset och ”redde” nät: En båt med två fiskare, som såg ut att ha varit på ”blöt” tur ett par dygn ungefär, kom puttrande in till bryggan helt utan fångst och fick syn på en 10-kilos gädda i Rolfs båt.

- Vad ska du ha för gäddan? sa den mest talföre.

- Hundra kronor, blev svaret.

Utan vidare kommentarer bytte en sedel och gäddan ägare och ett par gubbar kunde förmodligen föra ”fångst” väl synlig till sitt hemviste.

Efter gäddhistorien mulnade Rolf till för ett nät visade två hål; ganska stora revor förresten.

- Jaha, det här är märken efter dragroddare, som varit ute efter gös, säger han och tillägger, att nog syns nätläggen så bra, att de borde kunna undvikas.

Gösnäten blev som sagt bara vittjade och fick bli kvar på sättplatsen. Även de var förundransvärt fria från beläggning av vattenväxter.

Den 3-cylindriga, 35 hästars utombordaren gick snällt igång och började dra oss hemåt förbi holmarna. Änder, knipor och sothöns fanns gott om och Rolf sa att egentligen gillade han jakt bättre än fiske. Och av jakten var den på älg bäst, för se älgkött det var ännu bättre än stekt och inlagd siklöja, ja t.o.m laxen fick komma i andra hand.

Men apropå siklöja, ville han gärna ge ett recept på tillagning. Det löd: man filéar den så ryggbenet kommer bort och steker den i halvor. Så varvas halvorna varma ner i ett kärl med skivad lök och krossad vitpeppar emellan. En lag kokt på vatten, ättika och socker slås över medan den är varm. Naturligtvis kan man langa några dillkvistar över. Blir jättegott, sa Rolf.

Medan han tog fångsten ur näten berättade han en händelse från senaste vintern: En dag nere vid båthuset fick han höra rop utifrån fjärden och tog sig skyndsamt ut på isen, som var ganska nylagd och föga säker.

En man och en kvinna hade gett sig ut på skridskor och kommit igenom.

- Innan jag hann komma fram hade mannen tagit sig upp men kvinnan fick jag hjälpa ur vaken och i land. Som tur var hade jag varmt i stugan, så de kunde bli torra och varma innan jag skjutsade dem hem.

Detta par var mycket tacksamma för hjälpen, men det har hänt att jag närapå fått bannor för samma tjänst, säger Rolf – som om det skulle varit mitt fel att isen varit för svag.

När näten var tomma och båt och baljor rengjorda sköljdes fisken och jag fick abborrarna och några siklöjor som ”smakfisk”. De övriga packades i torra, rena lådor för leverans till ”hemkunder” denna dag.

Nu borde berättelsen vara slut, men jag vill tillägga att Rolf Nordwall är mycket aktiv inom Bro Hembygdsförening. Han inte bara förvaltar dess penningmedel utan lägger ner massor av arbetstimmar på att reparera och underhålla Klint och dess tomt.

Som en angenäm dag kommer den 21 augusti 1980 att stanna i mitt minne. Bara en sak blev fel: det hela var så intressant, att jag glömde att äta medhavd matsäck. Men det uppvägdes av att det blev nystekt abborre och löja till middag. Det som inte gick åt det ligger i anbefald lag.

Vi skriver i Upplands-Bro 48
Ulrika E.

Vinterdikt på Ådö

Snön faller från himmelen,
Snön ligger på träden.
Hästarna springer
Snön flyger.
Det blir bara mer och mer snö.
Vi åker skridskor.
Det är kallt. SKÖNT.

Vi skriver i Upplands-Bro 48
Svea Lööwf

En verklighetssaga från pensionärshemmet i Bro

Jag tänkte berätta en fin saga ur mitt liv från anno 1968, som handlar om den fina kamratandan på ett pensionärshem.

Jag kom tillbaka hit till Bro Pensionärshem efter att ha varit ute och flaxat några år. Nu var jag själv pensionär och fick en liten etta på Skolvägen 17. Där fanns åtta rum, fyra små och fyra med sovalkov avsedda för makar, gemensamt bad i källaren, hobbyrum och diverse andra rejäla utrymmen. Jag tyckte att jag kommit till rena paradiset och det tyckte också de andra. Vi var som en stor ”familj” som fått det bra på många sätt, lyckan fanns trots att vi blivit gamla.

Jag började med att gå och knacka dörr på morgnarna och höra om alla hade det bra efter natten, vi ventilerade våra besvärligheter. Där fanns lilla Lisa med sin gitarr, lilla Augusta som alltid var sjuk och behövde en liten uppmuntran, den fina Sven-pojken, stendöv men med hörapparat kunde vi konversera. Han bjöd alltid på ett glas gott vin och berättade om sin mamma. Dragspel hade han också. Så var det makarna Gustav och Gunda, glada och go´a, gubben Gösta som alltid bråkade och ställde till förtret på alla sätt. Så var det ”lilla jag” som lärde mig att älska alla dessa fina arbetsmänniskor och så fanns det en duktig och glad vaktmästare, Åke, som alltid ställde upp. Terapisten Ester, som kom var fjortonde dag, höll till i hobbyrummet, bjöd de gamla på kaffe och bullar och gjorde fina arbeten. En fin flicka. Så var det hemhjälpen Karin, som arbetade för två för att hinna utföra så mycket som möjligt på de två timmar de gamla fick till sitt förfogande.

Det var en bukett härliga gamla må ni tro, vi hade så mycket roligt, glädjen kunde ingen ta miste på hos oss. På vintern var vi inomhus och på sommaren i den varma trädgården. Allt emellanåt åkte kaffepetter på, dörrknackning: ”kom så tar vi oss en tår” och det blev en skojig prattimma. Lisa tog fram gitarren och Sven dragspelet och det blev fina toner ur de gamla strupar vi hade.

Ett år läste jag i Aftonbladet en annons av Åke Cato. Han undrade om det fanns ljusglimtar ännu i vårt land. Jag hakade på och skrev en insändare, berättade om våra ljusglimtar, om mina ”snollor och hästbröd”, som jag brukade bjuda på. Så en dag ringde Åke och berättade att jag vunnit ett pris. Som bestod av ett stort ljus. Nu så ville dom komma och kolla om allt som jag hade berättat var verklighet. Oj, vilken fart jag fick. Klockan 13 skulle dom vara hos oss. Jag knackade dörr och bjöd in mina vänner till ett samkväm utan att förråda vad det gällde, gräddade bullar medan jag dukade och tände ljus, köpte blommor och fick på bordet. Jag hade ju berättat i insändaren om mina specialare, hästbröd och snollor, och nu måste de finnas på bordet, så att Åke Cato och Rolf Pettersson fick smaka också.

Ja, det blev en glad träff. Herrarna hade gräddtårta med sig och bjöd oss, ett par hemhjälpsflickor fanns också. Så läste gossarna upp min insändare och ställde frågan om vi hade det så, som jag berättat. Svaret blev ja. Vi blev fotade efter konstens alla regler och jag hyllades. Oj, vad roligt vi hade. En skön avkoppling för mig, som jobbat för åldringsvården här i Bro i 25 år, inte alltid så lätt ska man veta.

Ett år ordnade jag en annan sorts träff, en sånggrupp, som jag döpte till ”Trallgökarna”. Varannan onsdagseftermiddag kom en ung man från Norrgården, en vapenfritjänstgosse, med sin gitarr och sitt solskenshumör. Ibland kom Gunvor Hansson också, det var sköna roliga timmar. Kaffe, prat och sång avlöste varann.

Flera år i följd kom det skolbarn och barn från daghem och spelade och sjöng på Lucia. De var gulliga och duktiga och hade sina lärare med. Det blev lite godis till de små och kaffe till de vuxna. Härliga timmar, vi längtade alltid till ett nytt år.

Åren går så fort, snart gick en del bort ur vår skara, några måste flytta till Norrgården för vård och vi skingrades. Endast fyra av den gamla skaran är kvar, vi håller fortfarande ihop och har det mysigt. Det är en tidsfråga hur länge men tar man vara på de dagar som bjuds av lycka och är nöjd, så kan man känna glädje. Snart kommer en ny generation med nya idéer.

Så går en dag ifrån vår tid och kommer aldrig åter. Men minnena, de underbara, finns kvar. Vi läser dikter också ibland. Som pensionärshem är detta slut, när jag skriver detta.

Vi skriver i Upplands-Bro 49
Gunnar Pettersson

Hur vi tillverkade tegel vid Brogårds tegelbruk

Jag jobbade på tegelbruket i Bro mellan 1942 och 1953. När jag började ägdes bruket av Carlander, som sedan sålde det till KF 1945.

I början jobbade jag bara där på somrarna och gick i skogen på vintern. Det gjorde alla som jobbade på tegelbruket och bodde häromkring. En del bodde i Bålsta, Lässa, Ådö och Håbo-Tibble och fick cykla till bruket i ur och skur.

På den tiden var driften nerlagd på vintern. Vi grävde lera för hand och det gick inte att gräva på vintern utan lergropen täcktes över. Men vi lagrade upp mycket tegel så att ugnen kunde köras ganska länge in på senhösten. Senare på 40-talet började man gräva upp leran med grävmaskin.

Det där med grävmaskinen måste jag berätta om. Den hade långa band med skopor på och med den grävde man i slänten, som var ca 3 meter hög. För att leran skulle blandas upp lite grann tog grävmaskinisten tag i botten och skrapade efter hela slänten och så lassades skoporna av i vagnen som stod under. Så stängde man av när vagnen blev full och sköt fram en ny vagn. Så där jobbade vi mellan sju och halv fem. Vi hade frukost mellan nio och halv tio och så hade vi lunch mellan ett och halv två. Vi hade inga kafferaster, det existerade inte.

Vi tillverkade mellan 25 och 30 tusen tegel om dagen. Det fanns stora lador med hyllor, där leran skulle torkas. Vi körde leran till pressen men först skulle den förvältas. Pressen stod ju lite lägre och en våning ovanför stod en förvältare och blandade leran med sand. Den som skötte förvältaren kallades ”matare”. Förvältaren gick runt och matade fram till två valsar, som gick emot varann och klämde ner leran. Valsarna gick väldigt fort och om det var stenar i leran så slogs dom bort. Leran kom mellan valsarna ner i själva pressen och inne i den var det knivar, som en köttkvarn ungefär. Leran matades fram till själva munstycket, som formade stenen. Munstycket gick ut som en fyrkant, precis lika stor som en tegelsten och så pressades leran ut med hjälp av knivarna. Det fanns en massa vattenhål i slutändan på munstycket och genom dom vattnades leran så att den inte skulle klibba sig fast, för då blir ”lunsen” ful och korvig. Den ska vara blank och fin när den kommer fram. ”Lunsen” det är själva leran som kommer fram. Och så fanns det en skärapparat, som var försedd med en spänd pianotråd. Den klipptes av blixtsnabbt för ”lunsen” matades ju fram fort hela tiden. Om tråden hade gått sakta igenom skulle ju stenen bli tjock och ojämn. Sen gick stenarna på ett transportband ett stycke framåt och där stod grabbarna och makade ihop dem tre och tre och ställde in dem i en vagn.

Bandet som stenarna kom fram på kallades skärbord och den som tog leran från bandet kallades ”fråntagare”. Han satte upp leran på vagnarna och skickade iväg in i ladan. Man stod där två vid vagnen och lassade en sida i taget. Det var en rund vändskiva, som vagnen stod på. En kille lassade på och den andra vände vagnen och fick stå och ta igen sig lite mellan vändningarna. När tio vagnar var lastade bytte man. En bit ifrån gick det ett stickspår och där hade vi en tomvagn, som stod och väntade. Så fort man släppte iväg en fullastad vagn så körde man in den där tomvagnen och så fortsatte man och lastade på den. Det gick för fullt hela tiden för pressen gick ju för fullt. Det var bara att plocka på annars ramlade leran ner på backen och då måste man slå igen pressen. Och det förlorade vi på allihop för jobbet var ju på ackord.

Vi hade en gammal gubbe, som körde vagnarna den första biten. Han kallades för Pelle Mes – en gammal smålänning – och han blev ihjälslagen därnere till slut. Han var en riktig ölgubbe och åkte mycket in till stan. Han kunde spara så att han fick ihop lite för han var gammal ungkarl. Han levde inte på någonting och han tvättade sig nästan aldrig. Det var nog några hallickar, som åkte med honom ut, för dom visste att han hade gott om pengar. Man hittade honom ihjälslagen utanför baracken en dag.

Pelle Mes tog alltså första biten och lite längre bort var det tre stycken, som sköt var sina bitar. Vagnarna kom tillbaka som pendeltågen ungefär. Det var som en stafett, ut med den fulla vagnen och så in med den tomma och så vidare!

Det var olika ackord för dom som ”kärrade” tegel och för dom som arbetade i pressen. Sätta sig ner och vila det gick inte. Då blev det ju stopp på allting. Det är klart att när vi ”kärrade” tegel då kunde vi sätta oss och ta en paus, men dom andra som tog rätt på råteglet kunde inte sätta sig för då blev det stopp på allting. Man var ju jävligt glad om en ram eller nånting gick av, så att det kanske stod stilla i fem minuter.

Sedan skulle stenarna lastas av och plockas in i fack på hyllor i torkladorna. Dom som gjorde det kallades ”bortsättare”. Dom plockade mellan 25 och 30 tusen tegel om dan på nio timmar. Axlarna tog ju stryk! Springa och bära dom där tre stenarna, det var jobbigt. De vägde åtminstone sex kilo styck, när dom var alldeles sura. Och så fick man ju inte smacka in händerna för då blev stenarna fula. Man måste ta dom fint. Det var marigt för såna killar, som hade stora händer. Då kunde det lätt bli märken i stenarna i överkanten. Man fick bara trycka ihop dom lätt på sidorna. Tre stenar togs i taget, bortåt 20 kilo, som skulle bäras på raka armar och lassas upp på hyllor uppifrån och sen ända ner på botten. Det hände nog att det fanns dom som tappade, särskilt mot kvällningen. Det måste vara kraftiga killar till att klara upp det.

Stenarna stod tre och tre och när dom stått där i två, tre dagar så att dom hunnit torka lite, då fick man skilja på dom så att dom kom isär lite grann och kunde torka fortare. Stenarna fick stå i torkladorna åtminstone ett par veckor.

Sedan teglet torkat i ladorna började man ”kärra” in det i ugnen. Det var jobbigt. Vi använde skottkärror med järnhjul, som var specialbyggda så att järnhjulet gick upp en bit genom botten. Man lassade sten på vardera sidan om hjulet i första skiftet, i andra skiftet kunde man maka ihop dom så att hjulet gick fritt därinne. Man körde kärran hela vägen till ugnen på en tio centimeter bred plåt, som en landgång ungefär. Sträckan varierade mellan 50 och 500 meter. Hundra sten lassades på dom där kärrorna, det vägde ca 500 kilo. Det var jobbigast att komma ut ur facket men sen när man kom ut gick det ju lätt, för när man lyfte upp skalmarna så gick tyngden framåt så man fick kuta och hålla balansen.

Men vilken teknik det var att skjuta dom där kärrorna! Så fort det vinglade till det allra minsta, så hade man inte makt att hålla lasset. Det var många som stjälpte omkull lassen. Många kom ut från stan och provade på, men dom klarade aldrig upp det. Det tog en vecka innan man kom in i det jobbet. Och tegelmästaren han gick fram och tillbaka och var så jävla lycklig, när dom körde omkull. Då hånskrattade han åt dom.

Tegelmästaren var bas därnere. På min tid hette han Andersson. Han var väldigt kul och han var också sugen på nubben. Frugan var religiös så han hade problem. Han och Pelle Mes var till Södertälje en gång och hälsade på någon bekant. Då blev dom väl lite luriga båda två och jag tror att tegelmästaren körde i diket någonstans. Dom körde i alla fall sönder bilen.

Ugnen var avlång och stor och hade 16 eller 18 kammare, men den kunde ändå inte ta lika mycket tegel som tillverkades varje dag. Stenarna måste brännas i upp till 900 eller 1000 grader. Bränningen startade på våren, då satte man ugnen nästan full med torkat tegel. Man började att tända i ena ändan. I mitten fanns det en kärna av murat tegel med en kanal för draget. Man eldade uppifrån. Det var först ett valv med murat tegel, ungefär en meter tjockt, och därigenom gick det hål, så kallade eldpipor, som var ca tio, femton centimeter i diameter. Eldpiporna var till för att draget skulle kunna gå rätt igenom. Man tömde ner kolstybb i hålen och eldade med, krossad kol alltså, sånt som man har på löparbanor.

Det var teknik att bygga inne i ugnen, det gick inte bara att springa in och trava hur som helst. Man travade in stenarna så att stybben kunde rasa ner och studsa på stenarna hela tiden det brann. Den kom ju inte bara på ett ställe men det mesta gick ner i eldpiporna.

Det fanns ett spjäll för varannan kammare inne i centrum på ugnen och genom dessa kunde man reglera draget. Vi satte upp gråpapper vid varannan kammare för att det inte skulle bli för

mycket drag. Vi gick ju och satte sten samtidigt som ugnen gick hela tiden. När den väl var tänd så kördes den ända tills sista stenen var bränd på hösten. Bränningen sköttes av tre man som gick i skift. Man plockade tegel och satte in samtidigt som man brände. Dom brände på ena sidan av ugnen och plockade ut och satte in på den andra sidan. Så i slutet på veckorna kunde det bli väldigt varmt för då var man nästan i närheten av elden. Dom brände ju på lördagar och söndagar också. När man satt fullt med tegel i en kammare murades porten igen av en kille, som kallades ”ugnskatt”.

Vi körde ut mellan 15 och 18 tusen tegel om dagen. Det gick in 180.000 i ugnen på en gång och det tog väl fjorton dagar för oss att gå runt. Två veckor ungefär tog det att bränna en hel ugn på 180.000 tegel, så det gick ju rätt fort.

Teglet måste ju stå och svalna lite grann också. När det var färdigbränt i en kammare togs porten upp så att kylan fick friska in – portarna var ju stora så att man kunde skjuta in kärrorna där – och på det sättet kyldes teglet ner. Men det är klart att i slutet på veckan kunde dom vara så heta att man inte kunde ta i dom, man måste nästan kasta dom på kärran. Det var ju väldigt varmt inne i ugnen jämt, allra helst om man öppnade dom där portarna lite för tidigt och vinden låg på från eldskiftet och blåste in och kom emot en just där man skulle plocka ut teglet – då hade man nästan halva värmen på sig. Det kunde vara 50 – 60 grader därinne ibland, det var som rena bastun.

Ett hårt jobb var det ju, den saken är klar. Under den tiden, innan det blev mera moderniserat, var det mest tillfällighetsarbetare, sen blev det stamjobbare. Men i början på 40-talet kom det mycket stockholmare ut, såna där lösgubbar. En del jobbade till frukost, sen sa dom ”nej fy fan” och så stack dom igen. Det var bättre att sitta på Holmen än att gå där och slita, menade dom.

Senare byggdes torkladorna om och då fick vi elevatorer dit. Pressen flyttades till ladan och man la stenarna direkt från skärbordet på elevatorerna. Dom matade upp till våningarna. Det var en kille, som stod och plockade på elevatorerna. Det gick ett band runt och så var det järnklossar på bandet, där det las två träpinnar rätt över. Dom kallades ”latter” och var av 1½ eller 3 tum tjockt virke. Tio stenar ställdes på ett par sådana ”latter”. Det stod en kille vid bandet och han fick bara ta en och en av teglet och ställa på latterna. Och så gick teglet automatiskt upp, fem hyllor i taget, och så fortsatte det och killarna stod där och plockade hela dagen. En la på pinnarna och en plockade på sten och så gick stenarna upp. Däruppe var det vagnar som kunde lassa på tio hyllor i taget. Varje vagn var som en gaffeltruck med tio gafflar ovanför varandra.

På hösten och vintern torkades teglet genom att man eldade med ”galtar”. Det var stora järnkorgar, som en papperskorg ungefär men mycket större, en gles järnkorg, som fylldes med koks. Så eldade man och då gick gasen och värmen upp under stenarna i ladan. Det var efter ombyggnaden, som man gjorde på det sättet. Då hade dom börjat riva de gamla torkladorna. Tänk att gå däruppe och skjuta in dom där vagnarna och hämta sten rakt ovanför ”galtarna”! Vilken gas! Man måste öppna luckorna för att få in lite luft ibland. Egentligen var det fel torkning, det gick nästan för snabbt så att stenarna ville spricka.

De nya torkladorna byggdes ovanför ugnen och presshuset i norra ändan av ugnen. Det gamla presshuset byggdes om till omklädningsrum och bastu. Före ombyggnaden fanns inga tvätt- eller omklädningsmöjligheter.

Jag stod ut på tegelbruket i elva år, sen började jag hos en byggmästare här i Bro fram till 1960. Jag tror inte att bruket gick så många år efter det jag slutade 1953. Det var nog för litet för att löna sig. Det kom också fram nya byggnadsmaterial och många tegelbruk i Mälardalen fick slå igen. Men vi gjorde i alla fall ca fem miljoner tegel om året.

Jag gick aldrig på fackföreningsmöten. Vi hade lite småmöten därnere på bruket ibland, då vi skulle diskutera priser, men vi tyckte att vi hade det skapligt. På den tiden var det bra att jobba på bruket, det var bästa förtjänsten här i Bro. Det fanns ju bara gårdar annars att jobba

på här, för det fanns ingen annan industri. Senare kom den där grammofonindustrin, det var mest tjejer som jobbade där. På tegelbruket fanns det inga kvinnor utom några, som gick och skilde sten i torkladorna. Det var några grabbar, som slutade på tegelbruket och började jobba på grammofonindustrin, för dom tyckte att det skulle bli bättre.

Vi skriver i Upplands-Bro 49
Erik Rexhammar

Kopparslantarna från jordgolvet

Rättarboda gård ligger vackert till på en sluttning ned mot Mälaren där den skjuter in med en smal vik, Kvistabergsviken. Det var en leende blomstrande natur man hade omkring sig och jag satt många vackra sommarkvällar och njöt av utsikten. På den andra sidan viken låg ett litet vitrappat hus med trappgavlar. Jag funderade mycket över vad huset var till för ändamål, ända tills jag fick reda på att det var en tvättstuga. Jag tyckte det såg ut som en liten kyrka.

Vid mina resor efter många, många år i södra Europa i de katolska länderna träffade jag på något i samma stil, som tvättstugan i Björknäs. Det var de små vallfärdskyrkorna, som merendels innehöll någon kristlig relik och där byborna förrättade sin andakt.

Under sommaren gick det ångbåtar på viken, vilka hämtade trädgårdsmästarnas produkter. ”Mälsåker” hette en av båtarna och den gav också ett visst liv till den vackra tavlan. Vid Fiskartorps brygga låg också en båt över natten och man kunde få åka med till Stockholm för en billig avgift.

I min dagbok har jag noterat att jag planterade två stycken popplar den 16 maj 1930. De var ungefär en och en halv meter höga och placerades på vardera sidan av stora grusgången som gick från villan. Jag har varit där senare och sett dem. De är nu mycket höga och används till sjömärken har jag fått erfara.

Själva villan var typisk soldatstuga i den vanliga ”Upplandsstilen”, vitrappad med bruna knutbrädor. Direktör Ohrstedt renoverade den mycket, höjde grunden, byggde till lite på längden, lade nya golv överallt, för det var jordgolv i varje rum. Denna jord kördes ut och lades i en hög på gården.

Jag blev ålagd att harpa denna jordhög på en ditkörd s.k. harpa. Den harpade jorden skulle vi sedan ha till ett par rabatter för rosor. Det var i värsta värmeböljan i juli och jag var nog inte så glad och munter när jag skulle börja med den stora jordhögen.

Efter en stund, när jag stod där och kastade jorden på harpan, klingade det till, och när jag tittade närmare efter fann jag en ärgad kopparslant, stor som en femöring. Jag skurade av den, och på den ena sidan var präglat ”tre kronor” och emellan dem ”C.R.S.”, ¼ öre 1636. Myntet var tillverkat i Nyköping. Vad var detta? En skattgömma kanske? Pengarna måste ha tappats på jordgolvet och trampats ned och nu kom de fram igen. Jag tog mig en funderare, tog och kastade några nya skovlar jord på harpan och nu hittade jag två stycken till. De var också från drottning Christinas tid. Ett tag trodde jag att jag drömde, så overkligt tyckte jag allting var.

Men jag måste säga, att sedan gick harpningen raskt undan, och innan kvällen hade ytterligare elva mynt kommit fram, och då hade jag halva jordhögen kvar till nästa dag.

Det är antagligen inte många, som visat så stort intresse av att sätta igång att harpa en jordhög, som jag visade nästa dag. Och innan kvällen kom hade jag harpat ihop ytterligare fem stycken, summa 18 mynt och en pollett, som jag skall berätta om längre fram i min skrivelse. Drottning Christina har fyra mynt, Ulrika Eleonora två stycken som är ompräglade till nödmynt Mercurius 1718, så följer Fredrik I med ett ompräglat till nödmynt Wett och Wapen 1718, sedan följer hela konungalängden med s.k. skillingar och slutar med två öre Karl XV, 1863.

Så har vi ”polletten”, stor som en enkrona. På den ena sidan finnes Stora Kopparbergs varumärken, en karaff omgiven av en fyrkantig ram, som står på högkant. Det kanske känns

igen från våra ättiksflaskor. På den andra sidan finns en inskrift, som följer kanten: ”Stora Kopparbergs pollett 1791”.

Vad hade denna pollett för uppgift. Jag gick och grunnade på detta utan någon lösning. Men året därpå, när jag hade min semester, kom mina vägar upp till Falun. Jag hade min pollett med mig och stegade upp till Landsantikvarien på Länsmuséet och visade den. Han tyckte själv det var intressant och rullade upp en karta över Dalarna och Wästmanland. Så började han berätta.

När de smälta koppartackorna skulle transporteras ned till Stockholm för vidare export – och det skedde merendels på vinterföret – fick varje körsven dessa polletter att lämna vid sitt nattlogi. Polletterna gällde för mat och logi för både kusk och häst. Det hade nämligen hänt förr att Bergslaget lånat ut häst och släde samt gett skjutsbonden en viss summa pengar, som skulle räcka till nödtorftig mat och logi under färden för häst och karl. Men ”masarna” hade missbrukat detta system och supit upp pengarna vid närmaste krog och sådana fanns det ju gott om nere i Uppland. På detta vis hade både häst och körsven farit illa när de nästan halvt ihjälsvultna äntligen kommit till huvudstaden.

Därför fick Bergslaget rätt att prägla dessa polletter, som skjutsbonden kunde avlämna vid varje övernattning. Gästgivaren hade rätt att inlösa dem i en viss bank i stan och få ut reda pengar. De kunde således inte användas i den öppna handeln.

Landsantikvarien fortsatte: Säkert har på Rättarboda varit ett s.k. övernattningsställe, som i mindre skala kunde ta emot forbönder och det är nog säkert de som tappat dessa pengar på jordgolvet där de trampats ned. Han visade på kartan hur traden gått för dem från Falun via Säter - Hedemora - Avesta - Sala - Örsundsbro - Bålsta - Bro och Rättarboda och ner på Mälaren till Stockholm och järnvågen som låg vid Slussen. Detta är vad jag tycker är den troligaste historien om de pengar ni hittat.

Jag tackade för besväret och tyckte jag fått en gångbar förklaring av problemet.

Så gick det många år, jag hade kvar mina kopparpengar och efter så där en fyrtio år gick jag upp till Statens Historiska museum på Narvavägen och visade dem. De ville ha dem kvar för katalogisering och avfotografering. Efter två månader ringde de och sa att jag kunde hämta dem.

Mynten var rengjorda och inlagda i små kuvert med ordentlig påskrift utanpå när jag hämtade dem. När jag ibland tar fram dem och ser på dem tycker jag mig i min fantasi se alla de regenter de har upplevat, ända från Christina till den förste Bernadotte, som aldrig lärde sig tala svenska. Men mera intressant vore om mynten kunnat berätta om forböndernas vardag i såväl krigs- som fredstid.

Vi skriver i Upplands-Bro 49
Patrik

Livet i Brunna

När jag kommer hem ifrån skolan brukar jag äta något. Sen går jag ut om jag inte har någon träning. Jag tränar på måndagar, onsdagar och torsdagar.

Jag spelar fotboll och handboll. Jag står i målet i handboll och vi har match varje helg. Att stå i mål är nervöst men roligt.

Jag har bott i Kungsängen i sju år nu. Jag flyttade till Brunna när jag var sex år; då fick jag åka buss till lekskolan. Nu är jag snart tolv år. Jag går i 5:an i Brunnaskolan. Vi är 28 elever i klassen.

När jag kom till Brunna hade jag inga kompisar, men efter några dagar kände jag några killar på gatan. De var lite äldre än jag. Jag lekte mest med min bror, Jocke. Jag och min bror byggde kojor och lirade fotboll och tennis. Nu spelar jag fotboll i ett lag. Vi har kommit tvåa, tre år i rad i Söderhöjdscupen, men i år ska vi vinna finalen. Jag spelar mittfältare.

Min bror spelar också fotboll. Vi båda spelar för KIF som står för Kungsängens Idrottsförening. Vi båda står i mål för Kungsängens SK i handboll. Han spelar för 69:orna och jag för 68:orna.

Jag gillar att åka slalom. Det är kul att åka störtlopp. Vi åker i Sälen, där vi bor i husvagn.

Jag har varit på träningsläger i Roslagen två gånger med fotbollslaget. Och en gång i Göteborg med handbollslaget. Jag har varit med på två hockey-träningar, men då lånade jag utrustning.

Vi skriver i Upplands-Bro 49
Madeleine Johansson

En dikt om våren

Fåglarna kvittrar.
Solen skiner.
Tussilagorna börjar komma,
krokusarna börjar komma.
Videungen har kommit.
Påsken är slut.
Vi har ändrat fram klockan.
Luften blir varmare och varmare.
Vi känner riktigt hur våren är här.

Vi skriver i Upplands-Bro 50
Torsten Elg

Bro stationssamhälle på 1920-talet

Världen omkring 1920 hade inte mycket gemensamt med nutidens värld. På mindre tid än ett halvsekel har en formlig revolution ägt rum. Så i det sociala, så i det geografiska. Återvänd till Bro i dag och du kommer att känna dig vilsen.

När jag var barn slingrade sig ”stora landsvägen” fram över åkrarna ungefär som en småländsk byväg idag. Det var kurvor i oändlighet, nära mellan vägkanterna, vattenpölar i gruset, en upptrampad sträng i mitten efter hästarnas hovar. Någon sällsynt gång kom det en bil – var det en lastbil, så hade den massivt gummi på hjulen och stånkade fram som en traktor. Snabbt kunde inte heller personbilen färdas, för rätt som det var hejdades framkomsten av en stängd grind. Jag har flera gånger som barn varit med om att lämna grindslantar till ungar som vaktade grinden vid Enköpingsvägen borta vid Tätorps skola (bortom Önsta) – det kunde ske exempelvis när vi någon grann högsommardag gjorde en heldagsutflykt med häst och vagn till badplatsen Draget vid Ullevifjärden dryga milen åt nordväst.

Det mest anlitade fortskaffningsmedlet då för tiden, om man hade ärende en längre sträcka, var därför tåget. På SWB-banan - det är uttytt Stockholm –Westerås – Bergslagens Jernvägar – rullade så där en fyra persontåg per dag i vardera riktningen: det var sjutåget, halvettan, sexan och tiotåget bland andra. Vi kände deras tider exakt, för de förblev desamma år efter år. Mest intressant var det egentligen med sexan, för då kom det två tåg samtidigt – ett från Enköping och ett från Stockholm – vilka möttes på Bro station. Då var man ofta nere och tittade och andades resluft och njöt av trafikvimlet. Överhuvud taget var tågens ankomst till stationen ens viktigaste nöje när man kommit upp i cykelåldern. Så snart man hörde visslan på avstånd, kastade man sig på hojen och for i vild fart ner för backarna, så att man fräste in på stationsplanen samtidigt med att loket med sina tre till fyra vagnar bromsade in. Loken var förstås riktiga ånglok – eltågen har kommit till mycket senare.

Man kunde åka andra och tredje klass. Andra klass var något så fint, så det drömde man inte ens om att få pröva. Bänkarna i tredje var av randat trä och luktade en speciell sorts fernissa eller var det kanske rengöringsmedel. Belysningen var en glåmig gaslampa. Men det var alltid lika roligt att få åka tåg till stan. När man kom fram till centralstationen och ut på perrongen, slog en underbar doft av stenkolsrök emot en, man kände verkligen man var i en stor och främmande stad.

I början av 20-talet började emellertid bilarna att synas allt oftare på landsvägarna. Provinsialläkaren David Liljekvist i Bålsta hade en bil, en Ford, som jag någon gång fick åka med i. Och prosten Bäckström, som var kontraktsprost och därför ibland hade ärende till kyrkoherden i Bro, brukade färdas i en Fenomobil, ett åk med två hjul bak och ett fram. Så började så småningom Norman i Bro med bilstation, och från och med då blev kyrkoherden bilburen. Det träffades nämligen ett skjutsavtal mellan Norman och prästgården om transporter till specialpris, och varje söndag for alltså kyrkoherden med chaufför till Lossa kyrka.

Någon byggnation förekom knappast i Bro under min barndom. Bro bestod av en landssocken – eller rättare sagt två, för dit räknades också Lossa församling – och ett litet stationssamhälle. Idag är det inte längre så litet, detta samhälle, och än mer växer det, men då för tiden levde där bara ett hundratal själar. Naturligtvis kände man dem allesammans. Centrum var stationen, och intill låg Viktor Jonssons Speceri- och Diversehandel med järnvägens stora lastkaj framför. Inne i affären var det ganska dunkelt och ganska trångt. I taket hängde allehanda varor såsom lyktor, seldon och sågar. I hyllorna efter väggarna låg tyger, fanns porslin och till och med leksaker. Stora utdragbara trälådor innehöll mjöl, socker

och gryn. På golvet låg ett tjockt lager av fuktad sågspån. Och vid disken stod Viktor Jonsson själv med skärmmössa och penna bakom örat, glad och fryntlig. Utanför affären var en lång stång, där gårdskuskarna band sina hästar, när de om morgnarna kom ner till byn med mjölken och samtidigt hämtade posten i stora svarta väskor. Vägen utanför var ganska bred och var ordentligt sönderkörd för det mesta – om höstarna kunde man knappast ta sig över, för man sjönk decimeterdjupt i leran.

På tomten intill Jonssons låg Boijes affär som var betydligt äldre men inte lika framgångsrik. Viktor Jonsson var en driftig affärsman – ännu på gamla dar satt han gärna inne på kontoret medan sonen Sture tog hand om kunderna – som hade allt i sin butik, och det han inte hade, det tog han hem. En skämtare undrade en gång, om Jonsson skulle vilja vara snäll och ta hem en elefant åt honom. – Jovisst, ska det vara en vit eller grå? ljöd det tjänstvilliga svaret. Och frågan är om det inte var allvarligt menat. I Boijes affär var det inte riktigt samma rusch, men där var gammaldags och gemytligt under det låga taket.

Posten hämtade vi själva i en villa som låg ovanför stationen. En brant trappa ledde dit upp, men vi kom mestadels bakvägen över backarna. Postmästaren hette Berggren, jag vill minnas att han hade mustascher och att vi hyste en viss respekt för honom. Hans syster Anna bor förresten alltjämt som pensionär i Bro. På samma höjd men ovanför Jonssons affär låg byns största hus, bageriet, en ganska anskrämlig byggnad, som beboddes av bagare Olofsson och hans familj med sönerna Uno och Åke och dottern Eva och en gammal häst som hette Ester. När man talade om Ester Olofsson visste alla att det var hästen man menade. För att komma in i bageributiken måste man gå upp för den väldiga trappan framtill, och inne i butikslokalen doftade det alltid så gott från vägghyllorna med rader av nybakade kakor och bullar.

Intill Boijes affär låg en liten stuga som kallades ”Cigarrlådan”. I den bodde ”Starken”. Stark var sadelmakare och skötte telefonväxeln. Det hette ”allmänna telefon” och ”rikstelefon” på den tiden – ”rikstelefon” hade bara Jonssons affär, vi andra hade ”allmän”. Det kunde dröja ibland för Stark att svara och koppla, och blev den påringande då otålig, så hade Stark alltid ett lugnande svar. ”Så småningom när våren kom, sa Starken” blev ett ordspråk till följd därav i socknen.

Nästa stuga beboddes av skomakare Hedström som delade verkstad med Glassing. Jag minns mäster Hedström bara som en gammal man. Han ägnade sina omsorger inte bara åt våra fötter utan även åt våra huvuden, ity att han var samhällets hårfrisör. En gång i månaden eller så kallades han upp till prästgården och medförde då sax, kam och maskin. Maskinen var alltid iskall och saxen slö, så mäster Hedströms hårseanser var inte efterlängtade av oss pojkar.

Men chefen i skomakarverkstan var Glassing, i viss mån en märkesman. Han var en vaken och intresserad person, och var väl den som bildade och förblev den starke mannen i ortens arbetarekommun, och ivrigt verksam som folkbildare. Det förekom inte ett möte i Föreläsningsföreningen utan att han var närvarande, och oftast var det han som skötte skioptikonapparaten och växlade bilderna som skulle illustrera gästföreläsarens föredrag. Bilderna projekterades förresten på den vita duken med hjälp av en sorts blåslampa, som fräste och luktade och krävde en viss försiktighet i handhavandet.

I samhället bodde också några stationskarlar som vi kände väl, eftersom vi ofta höll till nere vid lastkajen och tittade på när godstågen växlade och till och med ibland vågade oss på att åka med i någon av godsvagnarna, åtminstone om det var stationskarl Olsson som hade tjänsten. För stationskarl Andersson hade vi för stor respekt. Samma respekt hyste vi för stinsen själv, Johansson, en stor och mycket myndig man som hade jakt som hobby och såg mycket betydelsefull ut när han med sin rödbandade skärmmössa och flaggan i hand stoppade tågen.

I de sista villorna mot ”Kroggärdsvägen”, alltså den väg som ledde ut mot Ekboda, bodde grundläggare Jonsson och målare Pettersson. Många gånger har jag hört grundläggarens kraftiga bas ropa ”eld i berget” när han skulle utföra någon sprängning. En trappa upp i hans hus bodde gamla fröken Hansson. Anna Hansson hade varit lärarinna i Bro. Som pensionerad hjälpte hon till med att sy kläder i hemmen eller hemma i sin nätta kakdoftande våning. Det fanns inga konfektionskläder att köpa på den tiden utan allt syddes hemma. I målare Petterssons hus vistades jag ofta, eftersom sonen Knut, trots en viss åldersskillnad, var en av mina bästa vänner. På övre våningen fanns nykterhetslogens samlingslokal, och i dess garderob förvarades teaterutrustning och lösnäsor och andra underbara prylar. Det hände att vi listade oss dit upp ibland och provade – det var härligt. I samma villa bodde också moster Lotta. Vems moster hon var, vet jag inte, men alla kallade henne alltså moster Lotta. Det var en mycket gammal, och som jag vill minnas mycket rar gumma. Hon hade hela livet bott i Bro, och när hon var barn, fanns där ännu vargar, påstod hon. Om det verkligen fanns vargar så långt söderut under 1850-talet vill jag låta vara osagt, men det var spännande att höra henne berätta.

Några stenkast från byn låg skolan där den ligger idag, och i den härskade skollärare Hedin som tillika var kantor. Han hade tre barn: Karin, Ebba och Nisse och en väldigt rar fru. Hedin var en ganska barsk herre, och det var väl inte alldeles ovanligt att eleverna fick gå hem med ömmande fingrar efter pekpinnens framfart. Men han kunde vara rolig också. Jag minns hur han en gång, när jag satt på orgelläktaren i kyrkan tillsammans med några andra barn, under hela koralspelet gjorde gubbar åt oss, så att vi knappt kunde låta bli att skratta högt. Han var också tekniskt intresserad och hade väl en gång drömt om att bli ingenjör. På skolgården hade han haft någon sorts fabrik eller maskin eller vad det kunde vara – kvar på min tid vara bara en gjuten cementhåla, vars egentliga ändamål jag aldrig kom underfund med. Hedin var också bankkamrer för Allmänna Sparbanken, och han var en av de första som byggde vidare i Bro, en pampig och praktisk villa intill stationen. Mejeristen Fredriksson övertog den på gamla dar och öppnade mjölkaffär där.

Nedanför prästgården låg Klint, som numera är hembygdsföreningens gård, och Långa Raden. I Klint bodde vad man på den tiden med ett förnedrande språkbruk kallade undantagshjon, det vill säga gubbar och gummor som inte längre kunde uträtta något riktigt arbete. Ett av paren hette Sjöblom och de hade ett eget hönshus bakom prästgårdslagården. I Långa Raden bodde nog mest löst folk. Det var en ganska ruggig byggnad med ett par tre ingångar. En natt brann den. Lågorna slog högt mot himlen och gnistregnet drev hotfullt mot prästgården. När jag på morgonen gick till skolan fanns bara rykande rester kvar.

Den enda höga skorstenen i samhället reste sig från mejeriet på andra sidan järnvägen intill kyrkvägen. Där var mejerist Fredriksson chef. Till mejeriet fördes mjölken från alla de stora gårdarna i bygden – Brotrakten producerade rikligt med jordbruksprodukter och inte minst Brogård var berömt för sina vackra rödbruna kossor. Vid järnvägsövergången låg också en banvaktsstuga, bebodd av nuvarande kyrkvaktarens farfar. Och nedanför Klintbacken eller nuvarande Prästvägen låg en grå kåk, som bland annat var bebodd av Lovisa Ljunggren – en lång amper kvinna som var socknens barnmorska och bland annat hämtade skrivaren av dessa rader till världen. Om henne sades det att hon var underkunnig om det mesta som hände i socknen.

På vägen ut mot Norrgrind låg också ett par villor. I en av dem bodde byggmästare Olsson och i en annan skräddarmästare Thorell. Denne var en ”riktig” skräddare. Han satt på ett jättestort bord med benen korsade under sig och sydde. Ett väldigt pressjärn, med lucka för glödande kol, stod bredvid honom, och nog uppfattade jag det som att det var en flitens boning jag besökte, när jag följde min far dit då han skulle låta ta mått på en ny klädnad.

Större var inte samhället på det tidiga tjugotalet, men ack vad mycket roligt man kunde ha där som pojke. Man flängde fram på cykel så dammet rykte i kurvorna. Om vintern var det

livsfarligt för fotgängare att gå nedanför den branta bagarbacken för alla kälkarnas skull. När de ”stora pojkarna” lånade godsmagasinets jättekälke och fem-sex man på en gång vräkte ner för backen så att gnistorna flög om medarna, då var det spännande. Vi hängde efter timmerfororna med våra kälkar i långa rader och tog oss sedan stelfrusna hem igen i den blå skymningen. Vi lekte spännande lekar mellan kåkarna och uthusen vid stationsvägen eller i den gamla förfallna ”å-lagårn” nere vid bäcken, vi sparkade boll på improviserade fotbollsplaner eller gick ibland till riktiga matcher mellan Bro IK och Kungsängens Triangeln på den stora idrottsplatsen söder om järnvägen. Där såg jag förresten en gång en boxningsmatch. Den ene kämpen var en kraftig stensättare vid namn Harry Persson – han skulle sedan bli känd som Sveriges stora tungviktshopp. Men han var inte hemma i Bro, han bara gästade idrottsklubben.

Och på respektfullt avstånd från människovimlet i samhället låg kyrkan, vit och skön mellan höga trän nedanför den gamla vikingagraven Assurs hög. Bro kyrka, byggd redan på 1100-talet, är alltså en av de äldsta i landet, med väldiga murväggar. Den har inget torn, utan klockorna hänger i en klockstapel, som ligger flera hundra meter från kyrkan. Ringare var kyrkvaktaren Asp, men eftersom han också var orgeltrampare, så måste han väl ändå haft hjälp vid högmässoringningen. Asp var en gammal soldat, en pampig gubbe, som efter långvarig och trogen kyrkotjänst en söndag fick träda fram i koret och motta medalj. Den klädde honom. En lika pampig gestalt i kyrkan var greven Johan Sparre, när han vandrade kyrkgången fram med kollekthåven och med en sirlig bugning tackade varje givare för hans skärv. Men främst i kyrkan stod min far, en kyrkoherde med en hel del pondus. I 35 år var han kyrkans tjänare i Bro församling, och otaliga är de ungdomar han lett i deras konfirmationsläsning.

När han på gamla dagar tog sig sin kvällspromenad kunde han utbrista: Se där, där kommer ett av mina läsbarn. Och den som kom var ofta också han en äldre man, eller åtminstone omkring de femtio, med skägg och käpp. Men glädjen över mötet lyste lika varm i bägges ögon. Min far älskade sina församlingsbor, och att de också tyckte om honom visade de genom att skänka kyrkan ett porträtt i olja av sin präst. I kyrkans sakristia hänger det som ett minne av hans långa och trogna tjänst i Bro.

Vi skriver i Upplands-Bro 50
Elsa Wahlberg

Till festivalen

Till festivalen vi gick, min granne och jag.
Visst var det lite kyligt men dock en trevlig dag
Ty Upplands-Bro-musiker tycks kunna ta sig ton
På instrument av alla slag, det var en fin motion.
Och våra pensionärer dom en eloge ska ha
För sina vackra sånger, dom sjunger ju så bra.
Jag hoppas att få höra dem i många år ännu
Och jag är säker på att det tycker även du.
Se´n kom det nyckelharpor och dragspel likaså
Och mycket mycket mera det var att höra på.

Ja, hade vi blott orkat så hade vi stått kvar
men benen blir rätt trötta så här på gamla dar.
Så vi fick lunka hemåt och ta en kaffetår
Men hoppas återkomma igen till nästa år.
Och sist till eder alla som ordnat det så bra
Vi ber att få utbringa ett fyrfaldigt hurra
Från tvenne pensionärer som haft en trevlig stund
Uppå en festival i Finnstaparkens gröna lund.

Vi skriver i Upplands-Bro 50
Ingemar Norberg

Vi flyttar till Kungsängen

Upplands-Bro hembygdsprojekt har inbjudit invånarna i kommunen att skriva något om sina minnen och upplevelser därstädes. Detta är en god idé och för att uppmuntra till fortsättning kommer detta lilla bidrag.

Vi bodde vid Björns Trädgård på Tjärhovsgatan i Stockholm, min fru och jag och våra två barn Lasse och Sven. Våningen var mörk och liten och vi ville gärna flytta till någon plats utanför Stockholms centrala delar för att få mer utrymme och för att komma närmare naturen. Vi gjorde åtskilliga utflykter per spårvagn, tåg och cykel i Stockholms omgivningar och letade efter någon lämplig plats. En dag läste vi i tidningen en annons om uthyrning av en villa i Kungsängen. Vi tog barnen med oss och åkte med Västeråsbanan till Kungsängen och gick några kilometer till Tibble gård, vars innehavare Filip Åkerlind, visade oss den villa som utannonserats. Den ägdes av hans bror, agronom Sven Åkerlind, som bott där medan han drivit en rävfarm på ägorna. Villan, som låg ett stenkast från Sandgrind, bestod av källarvåning på marken och bostadsvåning en trappa upp. Vi klättrade in genom ett fönster med hjälp av en stege, ty dörrnyckeln var för dagen inte åtkomlig. Det var en strålande och kall februaridag med frost inne i huset, ty det hade ej eldats på länge i vedpannan. I köket fanns en Aga-spis. Huset var ett ”Boro-hus” med källarvåning av hålsten och våning av brädor med reveterade väggar.

Vi åt medhavd matsäck och såg oss omkring. Vi fick veta att man kunde köpa mjölk i ladugården på Tibble gård. Matvaror i övrigt fanns vid Kungsängens station, där fru Lindberg hade mjölkaffär och Lundins matvaruaffär. Lundins skickade hem varorna med cykelbud. Beckmans järnaffär och Lindbergs taxi var också viktiga ingredienser i samhället.

Min fru tyckte om villan ty man hade åt söder fri utsikt över himmel, åkrar och sjö, som hon var van vid från den plats i Halland, där hon var född. Själv var jag sörmlänning, som bott på södra sidan av Mälaren och trivdes med lummigheten där. Nu var vi alltså på Mälarens norra sida. Namnet Kungsängen tyckte vi lät historiskt och trevligt. Som skolpojke hade jag botaniserat i kärren vid Gorsingeholm utanför Strängnäs, där den vackra kungsängsliljan växte. Om samhället Kungsängen fick vi nu veta att det låg i Uppland, i Uppsala län (på den tiden) och att kyrkans namn var Stockholms Näs.

Så återvände vi till Stockholm för att räkna på hyres- och resekostnaderna m.m. Eftersom jag jobbade på televerket i Stockholm måste jag begära tillstånd att bosätta mig så långt utanför staden, vilket beviljades. Tågresan på Västeråsbanan tog ungefär en timme men av kolleger i London hade jag hört att många där fick räkna med två timmars färd morgon och kväll, så en timme var ju inte så farligt.

Vi beslöt oss nu för att hyra Tibble-villan (sedermera köpte vi den) och så flyttade vi till Kungsängen den 14 mars 1944. Själva utflyttningen hade sina poänger: Lasse, som skulle åka tåg tillsammans med en syster till min fru, ville inte resa dit, ty ”det finns ju ingen mat där”. Men vi kom ut och installerade oss.

Vardagslivets program utformades snabbt. På morgonen tände man pannan och la in ved samt askade ur Aga-spisen och la in kol. Aga-spisen gav värme åt köket och även varmvatten. Den gjorde att köket blev det bästa rummet dygnet om vad värmen beträffar. Den skulle naturligtvis skötas morgon och kväll men det var inte särskilt jobbigt. Aga-spisen var verkligen en god ekonomisk lösning av frågan om spis för matlagning och uppvärmning av köket och den hade egentligen bara en nackdel, nämligen att den vid uraskningen gav ifrån sig ett ytterst fint damm, som lade sig på hyllor och husgeråd i köket. Givetvis var det under kriget ransonering på kokstilldelningen, men Aga-spisarna hade en fast tilldelning.

Så cyklade man till stationen. När tåget blåste före banvaktstugan vid Lennartsnäs borde man vara iväg, men ångloket hade jobbigt sista biten upp till stationen, så man hann ledigt fram i tid. Före elektrifieringen av järnvägen (1947) tog det cirka en timme till Stockholms central, men då hade man fler stationer än idag, nämligen Stäket, Bromsten och Huvudsta och ibland Sundbyberg Norra och Solvalla. På en timmes tågresa hann man med en hel del, både att läsa och skriva. Så den tiden var ej bortkastad. Ibland fick man sällskap med Kungsängsbor, som hade jobb i Stockholm, och det blev tillfälle att utbyta tankar om olika problem. Tågresorna hade en viktig funktion på den tiden att skapa kontakter och samförstånd.

Det var lite biltrafik på vägarna under tiden för andra världskriget ty gengasbilarna var relativt få och för övrigt hade inte bilismen slagit igenom ännu som i våra dagar. Följaktligen var det ett nöje att cykla och när man bodde i Kungsängen var det ganska naturligt att familjen gjorde söndagsutflykter på cykel. Lördagarna var arbetsdagar på den tiden. På somrarna hände det att man cyklade fram och tillbaks till jobbet i Stockholm. På vintern var det ibland ganska halt på vägarna och ibland kunde man byta cykeln mot en sparkstötting för att ta sig till stationen. Det gjorde till exempel min fru, när hon skulle in till sjukhuset i Stockholm någon vecka innan Anna föddes. För övrigt fick vi extra tilldelning av koks till värmepannan i samband med Annas födelse, så vi hade det bekvämt i några månader och kunde hålla en någorlunda jämn 18 graders värme i rummen. Men sedan återgick vi till ved och vedsågning för några år innan världsrevolutionen med oljeeldning satte in.

När kriget slutade började så småningom biltrafiken komma igång. Det är klart att många motorintresserade med otålighet väntat på denna dag. Jag fick en kännbar upplysning härom då en motorcyklist utan ljus, en mörk marskväll körde på mig när jag gick från Kungsängens station tillsammans med min fru och ledande min cykel. Ett bräckt skulderblad blev resultatet. Det kunde ha blivit värre.

Denna korta skildring berättar lite om vardagslivet för den, som skulle in till Stockholm och jobba. Hur det var för hemmafruarna och barnen som var kvar i Kungsängen är givetvis en annan historia.

Vi flyttade utomlands men behöll villan som en fast punkt i tillvaron och även som en fast punkt för barnen, som när de gick i skolan i Sverige, kunde cykla ”hem” ibland. Efter 25 år i olika delar av världen flyttade vi tillbaks till vår villa. Kungsängen har förändrats mycket under denna tid men är fortfarande ett samhälle, som erbjuder lätthet att ta sig till Stockholm och god närhet till naturen. Och fastän våra barn mycket lätt kunnat hamna i andra delar av världen finner man att de, åtminstone idag alla är bosatta på olika platser i Kungsängen. Det är kanske ett bevis på att samhället fortfarande är attraktivt.

Vi skriver i Upplands-Bro 50

Ireti Hovmark

En vårdikt

Fredag, skolan är slut. Det spritter i benen – jag vill springa
Jag vill rusa fram på en snäll, sprallig häst –
sitta på en varm hästrygg – svalka mig i det svala vattnet.
Jag vill springa våren till mötes,. Jag kommer till en korsning –
vilken väg ska våren ta, vandrande genom skogen med alla djuren
och alla blommorna? Jag sätter mig vid kanten.
Jag vaknar upp – jag hade visst slumrat till,
men, titta vad som har hänt? Jo nu vet jag!
Det är våren som har kommit. Jag springer. Alla är glada.
Jag vill plocka blommor – och ge till våren och sommaren
nästa år den kommer. Det är vår. DET ÄR VÅR!

Vi skriver i Upplands-Bro 51

Börje Sandén

Din erfarenhet – vår historia

Dagens verklighet – morgondagens historia

När nu utgivningen av skriftserien ”Vi skriver i Upplands-Bro” återupptas, vet vi att detta hälsas med glädje och stort intresse av många Upplands-Bro-bor. Många har under det årslånga uppehållet frågat efter nya häften, och åtskilliga bidrag har inkommit till kulturnämnden. Men inte förrän nu har ekonomiska och personella omständigheter gjort det möjligt att återuppta utgivningen.

Under tiden har emellertid inträffat något för Upplands-Bro-författarna glädjande – och hedrande! Socialstyrelsen, Hembygdsprojektets statliga huvudman, har låtit trycka ca hälften av uppsatserna i de hittills utkomna 50 häftena i en särskild publikation, som sedan sänts till samtliga kommuner i riket för att sprida kunskap om författarverksamheten i Upplands-Bro.

”Vi skriver i Upplands-Bro” är – som vi hoppas – början till en fortlöpande dokumentation av vår lokala historia. Vi – du och jag – bör också ta tillfället i akt att göra en samtidsdokumentation av vår nuvarande tid. Tänk på att nutiden mycket snart är våra barns och barnbarns historia! Men hur ska de få kunskap om den? Skolans historiebok berättar inget om Upplands-Bro: men du kan göra det! Låt ”Vi skriver i Upplands-Bro” bli en kunskapskälla för våra efterkommande – men också en ersättare för gångna generationers berättarkonst i kvällsstunden, en konst som vi håller på att förlora i skenet av TV:n och i bruset från våra ljudmaskiner.

Det du har att berätta om – och skriva ned – är mer värdefullt än du tror, till och med värdefullt för historieforskarna. För de har svårt att ”komma åt” oss vanliga människor, eftersom vi sällan lämnar efter oss bedrifter som uppmärksammas i massmedia. Hur ska forskaren kunna få veta något om medelsvensson, om bara yrkesförfattare, politiker och andra offentliga personer ger dem material? Har du förresten tänkt på att när kändisarna skriver sina memoarer, så berättar de oftast om redan kända händelser – låt vara med personlig infallsvinkel. Dina ”memoarer” berättar troligen inte om de stora världshändelserna, utan om mera närliggande tilldragelser, just sådana som ger oss och våra barn en levande vardagshistoria.

Lämna därför gärna dina bidrag till Anna Norberg eller till någon av våra tre hembygdsföreningar. Tro inte heller att allt du lämnar måste publiceras offentligt i den här skriftserien. Du kan ge förbehåll för eventuell senare publicering, eller endast ställa dina uppgifter till hembygdsforskningens förfogande för en framtida beskrivning av bygden.

Varför inte börja med att skriva för dig själv eller dina närmaste?

Vi skriver i Upplands-Bro 51

David Zetterström

Statarna på Granhammar

Jag måste berätta lite om statarlivet eftersom jag varit med om eländet, fast jag själv inte varit statare.

Statarna tillhörde en kategori för sig, som inte ansågs mycket värd. Men de fick arbeta tungt för sitt levebröd. Jag kan inte minnas hur mycket de hade betalt men det rörde sig kring åtta – tio kronor i månaden. Sedan ingick säd, mjölk, ved och husrum i staten. Husrummet var ofta dåligt och fullt av vägglöss.

En fullgod dagsverkare hade 1.50 kr om dagen på sommaren, på vintern 1.25 kr. På sommaren var det tio timmars arbetsdag, plus raster. Två timmar gick åt till raster. På vintern var det inte så bestämd tid. Man fick hålla på tills det var mörkt. När det tröskades på logen

tändes en fotogenlampa där de stod och matade tröskverket. Jag har själv varit med om att det var så mörkt så att man inte kunde se varann på logen.

Det fanns ju en sorts statare som hade lite bättre anställning, med det ville de inte medge öppet. Statarna stannade ofta inte längre än ett år, sedan flyttade de till något nytt ställe. Det fanns en tid på året som kallades ”slankveckan”, den 24 oktober – 1 november. Då skulle alla flytta. Det var nästan tomt på gården då och en som jag fick vara med och flytta flera familjer. De som kom långt ifrån kom på järnvägen, och de som var i närheten, på en annan gård, fick man köra och hämta. Det var spännande att se hur de som kom såg ut – särskilt intressant var det förstås att se om det var några snygga flickor. Möblerna kördes i en skrinda med halm i botten. Då en lägenhet blev tom skulle den ofta repareras åt dem som skulle flytta in – gårdens hantverkare och ”kluddmakare” fick rycka in. De kunde väl slå ihjäl vägglöss, om inte annat. Fordringarna var inte så stora.

Men det var inte alla som fick flytta. De styva arbetarna ville man från gårdens sida gärna ha kvar. Under den gamle barons tid var det en förvaltare som hette Håkan Andersson. Det har berättats för mig att före min tid hade han alltid brännvin på kontoret. De dugligaste arbetarna blev bjudna på några supar och när de blev lite yra i skallen skrev de på sitt kontrakt och fick tio kronor i städse, som det hette på den tiden. De andra statarna fick sina betyg. När min pappa var hjonpojke skickade befallarn honom att hämta brännvin att dela ut åt dem på kontoret.

Tack och lov att den där gamla skråtiden har försvunnit. Bara den nu inte kommer tillbaks – högern vill nog pressa tillbaks det gamla igen. Fattigsverige var nog resligare än nutidens Sverige. Det sämsta var väl att fattiga människor inte var värda ett dugg, utan skulle pressas ner. Ändå tror jag att den generationen som levde då var mycket värd – man fordrade ingenting och tänkte aldrig att samhället skulle stå för allt.

Vi skriver i Upplands-Bro 51

Esther Gustafsson

Pigor och drängar på Brogård

När jag tagit del av många, både gamlas och ungas, upplevelser i Bro, får även jag skrivklåda. Här är några minnen från mina föräldrars liv på Brogård och Lejondal åren 1905-1921.

Min far kom till Bro som en ung, stark och stilig stockholmsgrabb, 22 år gammal. Det fanns inget jobb i sta´n så efter lumpen i artilleriet sökte han sig ut till landet, där det alltid behövdes drängar skördetid.

Far hade tur när han gick till greve Sparre på Brogård och sökte drängplats. Han blev anställd på ett år och fick dela drängkammare med tre andra killar. Det var en bostad i anslutning till tvätt- och bryggstuga. Där låg också någon gång en avliden på lit de parade med ett skynke över i väntan på att få jordas i Bro kyrka.

Greve Sparre d.ä. överlät gården till sin äldsta son, som fordrade det otroliga av sina statare, drängar, pigor och mjökerskor.

Drängarna fick inte vara ensamma om att tävla om pigornas gunst. Unga greven ville också vara med och leka. En drängkamrat till far hette Fredrik Vetterberg, en mycket rejäl och snäll person. Han hade ett handikapp och det var att han talade fel. En varm dag när höet skulle köras in kom unga greven ridande ut på gärdet och manade på drängarna att jobba mer. Då tände Fredrik, slet ner greven från hästryggen, ruskade honom rejält och sa: ”Du tror du är greve, det är far din. Jag skiter burken! Du får den sen!” Burken var en liten pokal som Fredrik fått av gamla greven när han avgick.

Fredrik hade ihop det med Fina, en liten söt flicka som fick ett barn, som någon av drängarna var upphovsman till. Kanske var det Fredrik. Så blev Fina ”på det viset” en gång till. Då tyckte prästen i Bro att det var dags för Fina att gifta sig. Så prästen gick till drängkammar´n tillsammans med Fina och hade ett samtal med Fredrik om att han skulle äkta

Fina. Det blev giftermål av. Far var vittne och berättade att efter vigseln hade prästen frågat om Fredrik tyckte om Fina. ”Jag tycker lite nu – tycker mera sedan”, svarade Fredrik. Tyckte om sin Fina, det gjorde han verkligen. Han gjorde allt för att hon skulle slippa gå och mjölka när hon var gravid. Deras första dotter, Frida, avled i spanska sjukan sex år gammal. Sedan fick de ytterligare två vackra döttrar.

Min far, glada Kalle, hittade sin fru Hilma också i Bro. Hon var dotter till pråmskeppare Brodin. Mina föräldrar bosatte sig som nygifta på Stora Ekeby år 1911. År 1912 föddes första flickan. 1914 var det dags igen för nummer två, det var jag. 1917 fick mor tvillingflickor. Då hade vi flyttat till Lejondals gård, som ägdes av greve Bildt. Krigsåret 1918 blev far mobiliserad till Boden. Det var långt från familjen så när han kom hem kände vi ungar inte igen honom. Då grät far. 1922 avled en av tvillingarna helt hastigt efter några dagars sjukdom. Det fanns bara en läkare i trakten och det var doktor Liljekvist i Bålsta.

Som brukligt var flyttade statarna ofta i hopp om att få det bättre. Så även vi. Hösten 1922 flyttade vi till Tibble gård i Kungsängen.

Bild

Arbetslag på Lejondals gård.
Övre raden fr.v.: obekant, rättare Axel Karlsson, stalldräng Forsberg, smeden Rosén, Lännström, Karl Karlsson (far till artikelförfattaren), trädgårdsmästare Skoglund.
Nedre raden fr.v.: Gösta Skoglund (?), Uno Skoglund, Holger Skoglund, Gunnar Skoglund, Lojen Rosén, Arvid Rosén samt två obekanta.

Vi skriver i Upplands-Bro 51

Åke Engström

Nyckelharpan och jag

”Att bygga egen nyckelharpa” hette en kurs hos Fritidsskolan hösten 1972. Min enda kontakt med detta uppländska instrument dessförinnan hade varit ett TV-program med Erik Sahlström många år tidigare. Jag hade fått inspiration av en kollega att bygga fiol, men det hade stannat vid blotta tanken. Intresset för instrumentbygge hade i alla fall väckts, varför jag anmälde mig till nyckelharpsbyggkursen i Ekhammarsskolan i Kungsängen – den första kursen i Upplands-Bro kommun. Kursledare var Herold Lundin från Jakobsberg, en utomordentligt skicklig ledare och byggare skulle det visa sig.

Första kurskvällen fick vi en byggsats med det virke som skulle behövas för bygget. Själva sargen och halsen skulle göras av al medan locket skulle vara av alpgran, d.v.s. gran som vuxit i alpländerna och därtill blivit särskilt utvald beträffande tät- och jämnvuxenhet. Instrumentets botten skulle göras av lönn, ett mycket hårt träslag. Nycklar och ”nyckellåda” skulle göras i lönn, likaså löven, de träpinnar som borrats fast i nycklarna och som ger anslaget på spelsträngen när nyckeln trycks in. Till de blivande halvtons-nycklarna hade Herold valt ebenhotz, som ju är svart av naturen och därmed inte behövde betsas svarta.

I detta sammanhang vill jag nämna att instrumenttillverkare numera inte behöver gå över Östersjön för att få tag på kvalitetsgran till lock för nyckelharpor, fioler, gitarrer m.m. Det har nämligen visat sig att det rika Norrbotten (!) kan ståta med minst lika jämn- och tätvuxna granar som Centraleuropa. Planer finns på att starta tonträfabrik i Seskarö. Tonträ för åtskilliga miljoner kronor har redan exporterats från Norrbotten och Västerbotten till bl.a. Japan. Tänk om svenskarna kunde börja förädla den tydligen så eftertraktade råvaran i stället för att exportera den obearbetad.

Efter denna lilla utvikning återgår vi till slöjdsalen. Herold hade tagit med sig ett par egentillverkade prototyper av nyckelharpa och jämförde man dessa med den ”brädhög” vi tyckte bryggsatsen bestod av var jag säkert inte ensam bland kursdeltagarna att undra hur vi skulle klara av det som förestod.

Arbetet satte dock igång och snart befann sig alla täljande på löven. Herold tyckte det var bäst att börja med ”pilljobbet” först och därefter övergå till de större delarna. Ett dussintal elever, däribland fyra av kommunens slöjdlärare, träffades sålunda varje tisdagskväll för att framför allt med hjälp av bandsåg och andra maskiner, som man normalt inte har hemma, skaffa sig kvällsarbete till den kommande veckan. Det var ingalunda möjligt att hinna med allt enbart under kurskvällen. Tidigt på lördags- och söndagsmorgnarna stängde jag in mig i barnkammaren, tillfälligt omändrad till snickarbod. Det slipades och putsades så att dammet så småningom yrde omkring i hela lägenheten. Tålamodet var dock stort bland familjens övriga medlemmar. Jag fick jobba i fred, kanske tack vare de tidiga morgnarna!

Efterhand kursen gick började jag förstå vad de olika delarna skulle användas till – då hade vi ingen byggbeskrivning att gå efter. Framåt vårkanten kom äntligen den dag då harpan började bli färdig. Då hade den lackats och polerats efter konstens alla regler så den var hal som en ål och strängarna klingade så vackert när man knäppte på dem, men då jag skulle provspela med stråken hördes bara ett svagt väsande. Jag förstod inte då – jag hade aldrig hållit i ett stråkinstrument tidigare – vilken stor betydelse stråkhartset har, så det var bara att otåligt vänta tills ett sådant anskaffats, och si, det blev ett annat ljud, riktigt vackert, tyckte jag.

Nu var det slut på den tysta delen av verksamheten. Så småningom lyckades jag få harpan uppstämd och framför allt att hålla stämningen, vilket tog ett par veckor med ständigt skruvande på stämskruvarna. Det tar tid innan alla delar i harpan har anpassat sig efter de spända strängarna och inte ”ger efter” ytterligare. Denna period var säkert mycket påfrestande för omgivningen, fast jag själv tyckte jag frambringade himmelska tongångar. I vart fall blev det inget damm av ”spelandet”.

Jag anmälde mig till en spelkurs med Mats Kuoppala som lärare. Kursen började i anslutning till att byggkursen avslutades och det var ju naturligt att ta det steget. Det egentliga målet med byggkursen var ju att börja spela nyckelharpa och inte skaffa sig en väggprydnad. ”Polska från Börstil” i ultrarapid blev kursrepertoar under de första veckorna.

Efter denna nybörjarkurs anmälde jag mig till en spelkurs på Säbyholmsskolan – Midsommarlåt 73. Landets främsta spelmän på nyckelharpa skulle lära kursdeltagarna spelteknik och låtar. Det var riksspelmännen Eric Sahlström, Mats Kuoppala, Anders Liljefors och Ragnar Berglund som hade åtagit sig att förmedla en del av sitt kunnande till deltagarna som kom från Småland i söder till Hälsingland i norr.

Det blev en spelkurs av bästa märke. Veckan inleddes med en kvällskonsert av Eric Sahlström. Ja, egentligen slutade den aldrig. Under dygnets vakna timmar och de var många, sågs han med sin nyckelharpa, ständigt spelande eller instruerande sina kunskapstörstande elever. Med sitt oändliga tålamod och milda väsen vann han allas hjärtan. Tack vare de mycket skickliga spelledarna tycker jag att jag fick ett mycket stort utbyte av kursen. Den uppfattningen delades säkert av de andra deltagarna, trots att många av dem, till skillnad från oss nybörjare, var väldigt förfarna i hanterandet av nyckelharpan.

Från 8-tiden på morgonen och till långt efter midnatt täcktes hela skolområdet med en surrande ljudkuliss. I salar och bersåer kunde man se och höra ett intensivt övande på nyckelharporna. Framåt småtimmarna på morgonsidan tystnade de flesta harporna men efter frukosten på morgonen var samtliga igång igen, uppvisande samma spelglädje veckan igenom. Ett 20-tal låtar hann vi lära oss under veckan. Dessutom tillkom låtar som man omedvetet hade fått ”i sig”. En månad efter spelkursen, då jag befann mig i Småland på semester, vaknade jag en natt med en låt sjungande i huvudet. Just då kunde jag inte ta fram harpan, utan jag fick vara vaken resten av natten för att inte glömma bort den igen, för att på morgonen lära in den på harpan. Jag träffade sedan Peter Hedlund och Ragnar Berglund på spelmansstämman i Kungsängen och fick då veta att det var en låt efter Ceylon Wallin och att jag lyckats uppfatta den helt korrekt. Den hade spelats av andra under säbyholmsveckan men tillhörde inte de allspelslåtar som vi nybörjare höll oss till.

Påföljande vinter gick jag återigen på kurs och byggde harpa nummer två med slöjdläraren Bengt Clavering som kursledare. Denna gång var det betydligt lättare att bygga harpan eftersom jag nu visste hur delarna skulle se ut och vad de skulle användas till. Byggandet varvades med ett flitigt spelande. Särskilt roligt var det att min son Torbjörn fick börja spela nyckelharpa för Mats Kuoppala i musikskolan och det var främst av den anledningen som jag byggde den andra harpan.

Hösten därpå, 1974, träffade jag Gunnar Höglund från Håbo-Tibble, en av kursdeltagarna från den första kursen. Han saknade, liksom jag själv, någon att spela tillsammans med och vi kom överens om att försöka få ihop ett spelgäng. En rundringning gav till resultat att några började träffas en gång i veckan hos varandra. Det var Ethel Bergman, Elcy Nilsson, Bengt Clavering, Gunnar Höglund och undertecknad. När vi hållit på några månader utökades laget med Fritz Sundberg och Gustav Fållby från Bromma. I ur och skur kom de åkande från staden för att spela upplandslåtar. Det är klart att det inte lät så vackert i början men efterhand blev vi bättre och bättre. Dessutom var det mycket trevliga kvällar, då man fick lära känna spelkamraterna närmare. Vi var ju mellan 30 och 70 år och kom från olika miljöer och landsändar så det fanns gott om samtalsämnen i fikapausen. Efterhand har spelgänget genomgått vissa förändringar. Några har flyttat från trakten medan andra har tillkommit. Även instrumentsättningen har förändrats. I gruppen, som numera kallar sig för Finnsta amatörkapell ingår dragspel, klarinett och gitarr utöver två nyckelharpor.

Eftersom det var så många som var intresserade av att bygga nyckelharpor anordnade Fritidsskolan en byggkurs i Finnstaskolan 1976-77. Kursledare blev Fritz Sundberg, med 50-årigt förflutet som snickare och dessutom fiolbyggare. Undertecknad åtog sig att svara för den administrativa delen och hjälpa till efter bästa förmåga. Framåt vårkanten såg nya nyckelharpor dagens ljus och ytterligare ett antal spelmän kunde börja spela.

Den byggsats jag köpte till min tredje nyckelharpa blev liggande halvfärdig hemma, men då min dotter Helene bestämde sig för att också hon skulle börja spela harpa i musikskolan var det bara att sätta igång igen i ”snickarbo´n”. Mycket värdefull hjälp med den harpan har jag fått av Fritz Sundberg, som numera är bosatt i Bro, med följd att resultatet också blev mycket bra. Jag fick tillfälle att under SM i plöjning i Håbo-Tibble 1980 ställa ut denna nyckelharpa tillsammans med en byggsats och en gammal silverbasharpa som ägs av Jörgen Frohm. Utställningen, som gjordes i Bro hembygdsförenings regi, väckte stor uppmärksamhet bl.a. beundrades Helenes harpa av en gammal farbror från Tierp som sa: ”Jag har sett många nyckelharpor och jag har byggt själv, men aldrig har jag sett någon så vacker som denna.” Trots det regniga vädret besöktes hembygdsföreningens utställningstält av ett stort antal människor, ditresta från hela landet. (Inte bara det! Jag fick kontakt med en glad kvartett irländare som gav en improviserad sångkonsert till harp-ackompanjemang. De ville dock bara sjunga irländska sånger, absolut inte engelska!) Många besökare blev väldigt intresserade och skulle hem till sin landsända och undersöka möjligheterna att starta byggkurser där. Tyvärr var vädret så fuktigt under SM-dagarna att locket till nyckelharpan sprack upp i limfogen. Jag fick åter igen hjälp, av den allkunnige Fritz Sundberg som tog hand om harpan och lyckades reparera den, så nu är den lika fin som förut.

Trots att byggkurser anordnats här i kommunen i snart 10 år byggs fortfarande ett antal harpor varje år. Just nu pågår förresten en slöjdkurs i Broskolan under Fritz Sundbergs ledning och några av deltagarna har börjat bygga sig en nyckelharpa.

Jag har, tillsammans med några av de byggare som på senare tid fått sina harpor färdiga, startat på nytt. Vi träffas en gång i veckan hos varandra för att spela upplandslåtar. Vi får se vad det kan bli av det...

Mats Kuoppala sade en gång: ”Har man haft tålamod att bygga en harpa, har man nog tålamod att lära sig spela också!”

Vi skriver i Upplands-Bro 52
Evald Hedman

Om konsten att klara sig med enkla medel

Förr och nu, bättre eller sämre, vad har vi att välja på?

Jag besöker fotvården på dagcentralen och gör samtidigt en lov för att se på de aktiviteter som pensionärerna har. Damerna är på alerten och väver vackra tyger och bonader för prydnad och tidsfördriv.

Jag tänker på min barndom då allt måste hemtillverkas, för då fanns det inga pengar att handla för. Vi fick så lin och klippa får, boka och karda, spinna och väva. På den tiden kunde vi konsten att existera på vad jorden och naturen gav.

Men vad gör herrarna då? Ja, snickra kan de inte för det finns ännu ej några maskiner, sägs det. Vilka av dessa pensionärer har tidigare använt snickerimaskiner?

När jag gick i slöjdskolan fick vi endast kniv, rasp och sandpapper och senare även såg, hyvel och borr. Men vi fick lära oss att slöjda! Jag satte även igång hemma i ett uthus utan värme, på vintern yrde snön in. En hyvelbänk gjorde jag själv. Jag har ännu kvar beslaget som minne, en stor bult som jag hittade. Verktyg letade jag efter och skaffade fram på alla sätt utom att köpa, för pengar hade jag inga.

Nu har jag hobbyrum med en fin hyvelbänk och alla sorters verktyg, men mina söner kan ej slöjda därför att jag inte har några maskiner. Men slöjda fick de inte lära sig. De fick inte ens lära sig vad olika verktyg heter eller vad de ska användas till.

Jag kunde i mina unga år förtjäna i skogen 3-4 kronor om dagen men jag betalade just ingen skatt och smöret kostade 1:50-1:60 kr/kg. Nu går halva lönen i skatt och smöret kostar 16-17 kr/kg. Jag fick nyss en skrivelse från några makthavare där det upplystes om att kommunen har 4 miljoner mera i utgifter än inkomster i år och nästa år förmodas det bli 8 miljoner. Det finns ännu folk kvar uti bygderna som kan konsten att leva på vad jorden och naturen ger, men de minskar i samma takt som våra utlandsskulder växer. Hur länge dröjer det innan vi tvingas ta vårt förnuft tillbaka?

Vi skriver i Upplands-Bro 52
Maj Hallberg

Livet på fiskartorpet vid Negelstena

Jag ska försöka skildra litet från mitt första hem i ett litet fiskartorp, som då tillhörde Negelstena gård i Håbo-Tibble socken 1921. Själv minns jag just ingenting från den tiden, eftersom jag är född där och var bara tre år när vi flyttade därifrån. Men min gamla mor minns det mycket bra och hon har berättat en hel del för mig.

Mina föräldrar kom dit som nygifta och arrenderade torpet med tillhörande fiskevatten. Arrendet gick så till att min far fick gå till herrgården och göra dagsverken vissa dagar om året. Han fick även lämna en del fisk som delbetalning. I gengäld fick han då slå hö i backar och diken för att ha till korna på vintern - de hade nämligen ett par kor, en hushållsgris och några höns.

Höet måste slås med lie i de steniga backarna och sen bäras ihop fång för fång till hässjor för att torka. När det sedan var torrt och skulle in på höskullen för vinterförvaringen, fick de låna häst och skrinda vid gården.

Mamma hjälpte givetvis till med allt utomhusarbete också, utom själva fisket. Det skötte pappa tillsammans med en drängpojke. Man måste nämligen vara två för att lägga, respektive ta upp nät och dra den stora, tunga noten. Notfisket försiggick alltid på natten i fotogenlyktas sken. Fisken de fick, som kunde vara gädda, gös, abborre, lake eller braxen, beroende på vilka

fiskredskap som användes och vilken årstid det var, såldes sedan i Sigtuna eller Stockholm. I Sigtuna till Stadshotellet och privata hushåll och i Stockholm på Kornhamnstorg, av pappa eller av en syster till honom som bodde i staden. Hon fick gå ned till hamnen och fråga om det kommit några fisklådor på morgonen med ångbåten. I så fall var det bara att ta fram besmanet och ”makulaturen” och börja kommersen.

Tungt, slitsamt och omodernt var det, men man var glad ändå bara sjukdom och olyckor höll sig borta.

Vattnet fick bäras från en källa i skogen, som hade mycket klart och friskt, ständigt rinnande vatten. Därifrån bars vattnet med ok till både människor och djur. Så skulle slaskvattnet ut och veden bäras in. Det var ett evigt gående ut och in hela dagarna. Elektricitet fanns inte heller, så vi måste använda fotogenlampor och lyktor.

Ibland när det väntades ”kalvko”, fick mamma gå ut mitt i natten för att se till kon och ta emot kalven när den kom. Skenet från lyktan kastade då långa skuggor upp mot skogsbrynet när hon gick där på stigen i sin ensamhet. Tur att hon inte var mörkrädd. Hur skulle hon då ha klarat av allt detta?

Karlarna var kanske ute och fiskade eller så behövde de sova efter en lång och tröttsam arbetsdag.

Dasset låg en bit bakom huset i skogsbrynet och måste ju besökas vinter som sommar. Där satt man säkert inte så länge när vinden ven och kölden knäppte i knutarna.

På sommaren fick korna gå på gårdens skog tillsammans med herrgårdskorna och beta. Dom kom självmant varje kväll fram till grinden vid ladugården för att mjölkas. Mjölken separerades sedan, för att så småningom kärnas till smör. På det viset blev det mycket självhushåll och det var helt nödvändigt när det var så långt till allfarväg och affärer.

Potatis odlade de själva och även en del grönsaker. En del såldes för att få kontanter till andra nödvändiga saker och en del användes i hushållet.

Allt bröd bakades i hemmet, även det hårda. Mjölet köptes säckvis av en bonde i närheten. Specerier, som kaffe, socker, gryner och kryddor köptes i Stockholm och fraktades med ångbåten till Negelstena brygga, där pappa sedan hämtade det med roddbåten. En del inhandlades även i Sigtuna.

Vår och höst när isen varken bar eller brast kunde det bli verkligt besvärligt. Då blev vi mer eller mindre isolerade från omvärlden och då fick vi skatta oss lyckliga om inget allvarligt sjukdomsfall inträffade med djur eller människor.

Vintertiden hade också sina problem, när vi skulle över isen. Ångbåtsrännan i farleden gick ju oftast öppen eftersom båttrafiken var livlig på den tiden. Ibland kunde det vara endast nattgammal is i rännan och då brukade pappa lägga en stege eller plankor för att gå på eller krypa över. Gick rännan helt öppen och någon absolut måste till andra sidan, så var det bara att dra ut roddbåten och ro över. Många gånger kom det människor ner till torpet och bad om hjälp av en eller annan anledning att komma över sjön och då ställde pappa upp och hjälpte till om det var möjligt. På sommaren tog han aktersnurran förstås.

Bild på Erikssund 1917

Vi skriver i Upplands-Bro 52

Maj Hallberg Augustimorgon

För att i någon ringa mån beskriva hur mycket jag älskar naturen och min hembygd, så författade jag den här dikten. Den fick jag inspiration till då jag var på väg till mitt arbete en tidig augustimorgon.

Augustimorgon

O, ljuvliga augustimorgon
vad du är skön
jag ville gärna be en bön
att du måtte stanna
en lång, lång stund.
Det finns väl inte på
jordens rund
något härligare än denna syn
som jag får se i
skogens bryn.
Kan ej beskrivas i några ord
det är som att gå
till dukat bord.
Spindelväven hänger från
gren till gren
jag tycker att varje mossig sten
är som en saga,
så underbart grann.
Och det bästa av allt,
den är ju sann.
Dimman är tät och grå
och varm
jag känner mig bortom
all världens larm
känner mig lycklig
som aldrig förr
då naturen öppnar
för mig sin dörr.
Att njuta naturen
i fulla drag
det ger mitt sinne
välbehag.
Nu känns inom mig
min stund i tiden
den är ännu ej helt
förliden.
Augustimorgonens
ljuvlighet
den bär jag med mig
i evighet.

Vi skriver i Upplands-Bro 52
Svea Lööwf

En sjuktransport anno 1922

Jag sitter och ser en ambulans komma från Jakobsberg i riktning mot samhället. Den har ingen särskild brådska – undrar just om det är Norrgården som kallat – kanske är det en patient som måste kollas för något och som det inte finns resurser till här. Hur som helst så

går mitt minne tillbaka i tiden till vintern 1922, till en mörk dag i min familj. Och tänk så annorlunda!

Vid middagstiden när vi just väntade hem min lillebror för mat började det dra ut på tiden. Min bror var då tjugo år. Han arbetade under Signhildsberg det året. Samtliga ”gubbar” var på andra sidan sjön, där godset hade all sin fina skog och där det nu var avverkning efter alla de konstens regler som stod till buds då. Det var hästar, skogskälkar, sågar och dyl. Denna dag har min bror släpat timmer på förmiddagen. Han har en lite orolig häst, men han är en mycket van och säker körsven. När han kommer fram med sitt sista släp före middagen och rullade upp stocken på timmervälten, rycker hästen till och stocken far baklänges. Min bror får timmerstocken över sig och hans ena ben kläms fast medan kroppen sjunker ner i snömängden. Benet går av på två ställen. Kamraterna gör en granrisbädd på två kälkar, lägger rockar ovanpå och lyfter upp honom på bädden. Sedan körs han i fart över isen och bärs in i vårt kök. Under tiden mor och syster klipper sönder byxor och skär sönder stövelskaftet, kommer inspektoren (det var Sjöögård då). Han har spånplank med sig. Mor har fetvadd och stödbinda. Så hjälps de åt att spjäla benet, att tvätta och klä om honom.

En släde spändes för hästarna och bror bäddades ner gå gott det gick. Färden gick över isen, till Sigtuna, och landsväg sedan till Märsta station, för vidare befordran till Uppsala med tåget. Där mötte ambulansen från Akademiska. Det gjorde så ont för var skarv på järnvägen som tåget for över, berättade bror.

Det tog någon månad på sjukhuset innan han skickades hem med hela benet gipsat från knä till tår. Ett par kryckor fick han låna med sig hem.

Jag glömmer aldrig den dagen han återvände hem. Hemresan var lika omständlig, fast lättare – det gjorde inte så ont vid varje rörelse. Han lärde sig så småningom att gå igen – lagom till våren och militärtjänsten som då var vid 20 års ålder.

Tänk vad tiderna förändrats! Så otåliga människor blivit och också otacksamma.

Vi skriver i Upplands-Bro 52
Lars J Borin

Varför heter församlingen Bro?

Även om vetenskapsmännen är oeniga om tolkningen av ett mycket stort antal ortnamn, är de dock eniga om att de flesta ortnamn har en speciell betydelse – exempelvis ortens topografi, om företeelser på platsen, om dess inbyggare, om dess läge eller som ett bevis på gudadyrkan.

Vad ska man då dra för slutsatser om ortnamnet Bro? Det är ju ett enstavigt namn och är sålunda mycket gammalt. Kanhända ett av de allra äldsta.

På Assarstenen vid kyrkan sägs att den som reste stenen också gjorde en bro. Nu var det ju så, att ”bro” i ortnamn kan ha flera betydelser. Därmed kan avses en gravhög (Assarhöjden?), en bro över ett vattendrag eller en kavelbro över sankmark, en vägbank samt även en längre, markant upphöjning i terrängen.

Säkert är att Bro var bebyggt långt innan stenen restes till Assars minne. På platsen för Bro fanns ju bete till djuren, fisk i Mälaren och vilt i skogarna.

Bro har alltsedan det kunde bebos varit ”delat” av ett vatten mellan järnvägen och kyrkan. För de som bodde på östra sidan om vattnet gjordes säkerligen mycket tidigt någon form av bro över detta vatten så att det gick att ta sig över exempelvis från Klint – ett annat mycket gammalt ortnamn med betydelsen brant höjd – till kyrkan eller kanske rättare tempelplatsen. Det är nämligen inte otroligt att den nuvarande kyrkan haft en föregångare – ett hedniskt tempel – på ungefär samma plats. Invid kyrkan finns ju ett Husby – ett bevarat ortnamn från den tid, då Uppsala hednatempel ägde egendomen, den ingick alltså i Uppsala Öd.

Månne det är efter denna bro över vattnet, som Bro fått sitt namn?

Med lekmannens rätt till fri tolkning är jag dock förvissad om att Bro, då det långt bort i heden tid höjde sig ur Mälarens vatten, blev föremål för bosättning. Hur skulle man då lämpligen komma inifrån landet till Bro om inte via den höjdsträckning, som från nordväst sträcker sig mot kyrkan?

Vi låter fantasin spela vidare. En dag mötte den nyblivne Bro-bon en nabo eller en kringströvande, som säkert var lika nyfiken som vi är idag. Säkerligen frågade han: ”Var håller du till?” Vad kunde svaret lämpligen bli annat än ”Bro”. Därmed avsåg han den markanta höjdsträckningen. Att beskriva en karakteristisk terrängformation som sin uppehållsplats, var för honom det naturligaste.

I alla år som jag bodde i Bro sysselsattes mina tankar ofta omkring spörsmålet hur och när ortnamnet Bro uppstått. Jag får troligen aldrig ett klart svar på mina spörsmål, men det är en fascinerande sysselsättning att spekulera omkring ortnamnet Bro liksom omkring alla andra ortnamn.

Vi skriver i Upplands-Bro 52
Märta Lindberg

Dikt

Nu vinterns kalla vindar över nejden sveper fram
och snön den ligger packad kring vita björkars stam.
Men vi äldre här i Servicehuset
har det bra på alla sätt
men de som här arbetar, har nog alla gånger ej så lätt.

Här har vi Lillemor, som ställer och styr
här har vi Barbro, Lillian, Estrid, Ulla
som ej arbete skyr.
Evy som är takt, sköter hammare och spik
jag har aldrig sett någon som kan sköta hammare
med sådan taktik.
Här har vi Hilkka som hjälpt mig i många år
också en tacksamhetens tanke får.
Yvonne som en liten fjäril flyger fram
Nancy som skrattar som ingen ann.
Den lite runda om stjärten Inga-Lill
hon lägger också manken till.
Om jag kom ihåg namnen på er alla
skulle ni också få en liten klick
men bussiga är ni, ger alltid en vänlig nick.

För länge sedan var torget här ett kärr
en liten smal gångstig från stationen.
Där höghusen nu står, gick jag med svärmor och plockade bär,
det var på den tiden man var ung och kär.

Men Mälarens vågor än mot stranden slår
Och här går vi och väntar på en strålande vår.

Vi skriver i Upplands-Bro 53
Monica Jansson

Textiliernas utveckling i Broområdet – med utgångspunkt från en familj

Familj

Genom samtal med Sven Hedberg, Ulla Malmelid och Karin Seger har följande fakta framkommit:

Deras mormor Hedda Christina Östberg, född Karlsson, växte upp i Sandhagen i Bro. Hon hade sex systrar och en bror. Hälften av syskonen hette Andersson och den andra hälften hette Karlsson. Fadern hette Carl Andersson. Han var torpare i Sandhagen. Bostaden bestod av kök och kammare. Modern dog när Hedda var fyra år. Den äldsta systern, som då var femton år, fick ta hand om hushållet. Varefter de andra syskonen växte upp fick de hjälpa till med vad de kunde. Efter konfirmationen fick barnen ge sig ut och tjäna.

Hedda kom då hon var sexton år som piga till grevinnan Sparre på Brogård. Där upptäckte man att Hedda var väldigt duktig på att väva och man ville kosta på henne utbildning på en vävskola i Vänersborg. Det ville inte Hedda.

Hon träffade sin fästman Johan Edvard Östberg när hon var anställd på Brogård. De gifte sig och fick en dotter, Elin Östberg, mor till de tre syskonen jag har träffat. När de gifte sig bodde de i Österhagen, torp under Brogård. Under en tioårsperiod arrenderade de, av Brogård, Skällsta gård i Bro. Johan Östberg var auktionist och fjärdingsman. När dottern var sexton år flyttade de till Kronbacka, där de bodde till 1919, då Johan Östberg dog.

När Hedda blev änka flyttade hon till dottern, som nu bildat familj i Snyggboda.

Det textila området

Under förra seklet hade man egna får. Man kardade och spann ullen. Även lin odlade man och beredde på den egna gården.

Hedda vävde i första hand till husbehov. Det var klänningstyger, ylletyger, mattor, gardiner, handukar, dukar och servetter m.m.

Hedda använde en vävbok: Nina von Engelström, Praktisk vävbok tillegnad den idoga svenska qvinnan, Z Häggströms förlagsexpedition 1899, andra upplagan.

Det fanns en skräddare som åkte runt bland gårdarna och sydde av de hemvävda tygerna. Skräddaren hette August Pettersson och han var från Håtuna. På 1920-talet var han i sjuttioårsåldern. Han kallades ”skräddare Jänkis”, därför att han hade varit i Amerika. Skräddaren sydde för mat och husrum. När han var klar på en gård blev han hämtad med häst och vagn och skjutsad vidare till nästa arbetsplats.

Lotta Broman, en syster till Hedda, kallad ”moster Lotta” av alla i bygden vävde för sin försörjning. Det var mera som byteshandel.

På senare tid, när man inte längre hade får och egen linodling, åkte man till Stockholm och Enköping för att handla garn. Man skickade bud med en granne, Ester Abrahamsson, som sålde bär och svamp i stan. Det mesta garnet handlades hos Hindersons i Stockholm. I Enköping fanns en firma som hette Gottfrid Karlsson, där man handlade ibland.

Man använde även s.k. ”trasgarn” (lumpgarn). Det antas vara av tyger upprivet material. Allt som gick att använda togs tillvara, t.ex. sockersäcksväv, ett relativt grovt oblekt bomullstyg. Som namnet säger hade man socker i säckar förr. Sockersäcksväven användes bl.a. till lakan. Man fick då skarva ihop två säckar till ett lakan. Man tvättade säckarna och kastade samman två stycken som var så lika som möjligt, sedan sydde man smala fållar på maskin i båda kanter eftersom säckarna var ganska korta.

Jag har fått se fina gardiner i sockersäcksväv hos Karin Seger (en av syskonen som jag träffade). De var broderade med rött bomullsgarn på den, genom trägna tvättar blekta, vita väven.

Husmoderns kunskaper och händighet hade mycket stor betydelse för familjens ekonomiska standard, liksom naturligtvis barnantalet. Vad jag har förstått så var det här en familj som hade det gott ställt.

Vävarna jag har tittat på och fotograferat är arvegods efter Hedda Östberg. De är gjorda omkring 1900-1910.

Uppsala läns hemslöjd hade en utställning 1915, dit man kunde lämna bidrag. Hedda Östberg vann första pris och fick diplom. Väven var en ylleduk i smålandsväv, vävd efter äldre förlaga. Väven var hopsydd på mitten, eftersom man inte hade så breda vävstolar på den tiden.

Man använde ofta samma mönster till olika vävar. Exempel på det visar en ripsmatta och en linneservett med samma partimönster.

Inom det textila området har jag endast sett hur en familj hade det, och undersökningen är därmed begränsad. Beträffande textila tekniker tror jag att närheten till Stockholm och Enköping gjort att någon speciell tradition eller speciell textil teknik inte utvecklats i just den här trakten. Detta är ett antagande från min sida.

Om jag i framtiden skulle kunna bygga ut min undersökning och kunna intervjua andra människor, kanske det t.o.m. kan visa sig att sådana speciella traditioner faktiskt existerar. Det skulle i så fall vara av största intresse för ett arbete som lärare i textilslöjd i Upplands-Bro kommun.

(Denna uppsats utgör ett utdrag ur ett specialarbete på textillärarlinjen, Uppsala universitet, vt 81)

Vi skriver i Upplands-Bro 53

David Zetterström

Nattvakten på Granhammars gård

Granhammar hade en nattvakt som fick vara med och hjälpa till med all mjölk som skulle iväg klockan fyra på morgonen till Kungsängen.

Den där nattvakten skulle gå i alla hus: lagård, stall och vid slottet – ja, i alla hus som tillhörde gården. På kontoret fick han hämta en klocka, som han skulle ta med sig. Det hängde en nyckel på varje ställe som han skulle till. Med den skulle han dra den där klockan. Hur många gånger vet jag inte. Sent på morgonen skulle klockan lämnas på kontoret. Då såg förvaltaren på den om vakten sovit över någon tid.

Långt tillbaks hade nattvakten ett horn som han skulle stå vid stallet och blåsa i och ropa: ”Gud bevare gården för eld och vatten.”

Det var inte gott för folk att försova sig. Klockan fyra på morgonen kunde det hända att förvaltaren stod på backen när kogubbarna gick till sitt jobb och då måste ju förvaltaren ropa att det gick för sakta med allt och att det gick snabbare på den andra gården.

Mjölk och mejeri på Granhammar

Jag ska skriva lite om gårdens mjölk och mejeri.

De gamle har berättat för mig att långt tillbaks kärnades gårdens smör med vandring. Själv minns jag att de hade flata kopparbunkar som mjölken hälldes i. De var stora men inte djupa, för mjölken skulle vara i ett tunt lager för att skumningen sedan skulle ge mycket grädde. De där kopparbunkarna kom upp till slottet som prydnad sedan baron låtit göra i ordning ställningar till dem, med fyra i varje. De skulle putsas och vara blanka och fina jämt. Men med åren har väl bunkarna kommit bort.

Baron Rålamb var nog med och bildade Mjölkcentralen. Han var ordförande där. Sedan tog de väl smör därifrån centralen. Baron övergick till kontrollmjölk, d.v.s. mjölk från tuberkelfria kor. Så det var fin mjölk. Den gick som barnmjölk till sjukhus och till andra barn, som skulle ha fin mjölk. Den fick ju baron också mera betalt för. Särskilda mjölkflaskor användes, noga diskade och kontrollerade. Och mycket mjölk var det från två gårdar. Från den ena av utgårdarna kom ingen mjölk – där var bara ungdjursuppfödning – både unghästar och kvigor.

Vi skriver i Upplands-Bro 53
Maj Hallberg

Så här kunde en tvättdag i min mors barndom på 1910-talet gå till

Dagen före tvättdagen lades all tvätt i blöt i sodavatten i en tvättbalja för att smutsen skulle lossna lättare. Det vita, som lakan, örngott och handdukar, måste läggas för sig i en balja och ”randtvätten” i en annan.

Men dessförinnan hade mormor tillverkat askluten, som den vita tvätten kokades i för att bli ren och fin. Helst skulle luten göras av björkaska för den blev allra bäst. Tillverkningen gick till så här:

Först sparade man all aska som blev i spis och kakelugn efter vedeldningen. Man slog vatten på den och lät den stå och ”dra” i flera dagar. Så silades det grova skräpet ifrån och röran fick ett uppkok. Den skummades väl och man fick den klaraste lut att koka den vita tvätten i.

Till kulörta plagg användes grönsåpa, som fanns att köpa i handelsboden. Skulle man tvätta något mycket ömtåligt och fint som barnplagg i ylle eller dylikt, fanns någonting som hette Kvilajabark att använda. Det fanns även ett slags tvättvål som användes till fintvätt.

Nåväl, när tvättdagen var inne var det dags att tända under den svarta järngrytan, som stod på tre ben ute i det fria. Under den eldades med ved och där värmdes vattnet som behövdes för tvätten. Stora mängder gick åt och det fick bäras lång väg från någon källa eller å i närheten. Min mor och hennes syskon fick hjälpa till så snart de var stora nog att göra någon nytta: bära vatten och ved och springa ärenden – det underlättade alltid lite för deras mamma i hennes tunga slit.

När så tvättningen började, tog mormor de blötlagda plaggen, lade dem i en mindre balja, tömde hett vatten över och gnuggade igenom alltihop på tvättbrädan. Då använde hon såpa.

Sedan var det dags för nytt vatten och borstning med rotborste på borstbrädan. Extra mycket borstning på svåra smutsfläckar och smutsränder.

När så detta var gjort blev det återigen en omgång med rent vatten och gnuggning på tvättbrädan. Sedan var det äntligen klart för kokning av vittvätten i grytan. Nu användes den hemmagjorda luten och tvätten blev bländande vit.

Så återstod sköljningen och den skedde också i tre omgångar för att få ur tvättvattnet ordentligt. Fanns det ingen å eller sjö i närheten fick man använda baljorna igen även för sköljningen.

Mellan sköljningarna klappades vattnet ur persedlarna med ett klappträ av trä för att få ur det mesta av vattnet. Varför man gjorde så berodde på att de flesta tyger var så grova och hårda (ofta hemvävda) och de var omöjliga att vrida ur.

Nu återstod så endast det sista momentet i hela proceduren och troligtvis det roligaste också, nämligen hängningen.

Det kändes säkerligen som en stor tillfredsställelse och en lön för mödan att se tvätten hänga där i rad efter rad på strecken för torkning.

Allt det här arbetet tog oftast flera dagar i anspråk och stortvätten gjordes endast höst och vår.

Vi skriver i Upplands-Bro 53

Svea Lööwf

Dikten om min segerhuva

Nu jag dikta vill, jag tror det hör mig till,
för nu på ålderns höst – man hinner tänka,
då ger diktandet tröst.
Man minns så mycket som hänt
sen man till jordelivet sänts.
En söndag jag föddes och
en segerhuva, som en luva
om mitt huvud satt.
Jag tror den gjort mig mycket gott.
Den hjälpt mig uti vått och torrt,
i nödens stund och alla dar
jag glädje av den har.
Min far han hade likadan –
därför han stillade en brand
med denna luva på.
Den annars kunnat svåra följder få!
Detta hände här i Bro, ska ni tro,
anno artonhundranittio.
En son jag har som luva fått,
den räddat honom mången gång,
i stort som i smått.
Han vådaskjuten blev en gång,
tack vare luvan är han än på språng.
Jag tackar Mor och Far för fastän de
varit borta nu i många år
mitt varma tack till dem alltid går.

Vi skriver i Upplands-Bro 54
Maj Hallberg

Lite uppgifter om min farfar Johan Fredrik Karlsson, som min mor berättat det för mig

Han föddes år 1860 i ett litet torp som hette Mötet och låg i S:t Pers socken. Där var hans far fiskare och de var sammanlagt fyra syskon, tre flickor och en pojke.

Han fick tidigt börja hjälpa till i hemmet med varjehanda arbeten, som var vanligt att barn fick göra på den tiden. Bland annat fick han ro båten när hans far skulle lägga respektive ta upp näten.

Farfar kom att bli hemma som fiskardräng tills dess han var vuxen, då han gifte sig och flyttade till Billby gård, också i S:t Pers socken. Billby tillhör Signhildsbergs gård, så det var således det fiskevattnet han arrenderade där.

Stugan de bodde i hette Smällgrind och finns inte längre kvar. Mitt emot stugan låg en skola som också är borta sedan många år.

Från Billby flyttade familjen sedan till Håtunaholms gård som ligger i Håtuna socken. Där var farfar också fiskare och där föddes min far, Joel Arvid Karlsson, som sjätte barn i syskonskaran. De blev så småningom nio syskon, sex pojkar och tre flickor.

Så kom den sista flyttningen för farfars del, det var till Eriksund och där blev han både fiskare och färjkarl. Fiskevattnet och färjan tillhörde Eriksunds gård och arrenderades därifrån.

Farfar fick givetvis själv bekosta reparationer på färjan när den gick sönder, så det var inte alltid så lätt att få det att gå ihop ekonomiskt.

Trafiken var inte så tät till att börja med men den tilltog ju med åren i och med att bilismen ökade allt mer.

Stugan de flyttat in i var på ett rum och kök och den var också en fiskarstuga. Den låg på höger sida om landsvägen mitt emot det röda huset som finns där nu.

Emellertid blev stugan dem för trång med tiden och eftersom han fick köpa en bit mark av gården så slog han till och byggde ett nytt hus på andra sidan vägen. Ja, nytt och nytt, det mesta i det huset var av begagnat material. Bräder, fönster, dörrar och mycket annat var från rivningar och dylikt.

Sedan byggde han det själv med hjälp av släkt och vänner.

Ja, detta är väl allt jag kan komma på att berätta om min farfar för närvarande. Hoppas det kan komma någon till nytta och glädje.

Ps. På äldre dagar hade han hjälp med färjan av två av sina söner. Från år 1928 övertog de själva rörelsen, den ene var min far, den andre min farbror, Edvard. Farfar hade då varit färjkarl i 32 år.

Den 11 april 1931 dog han under sitt 72:dra levnadsår.

Vi skriver i Upplands-Bro 54
Johan Erik Karlsson – skrivet ca. 1930

Hur färjan över Eriksund kom till

För att kunna komma från den ena sidan av ett vattendrag till den andra fanns det på våra förfäders tid vissa vadställen över grunda vatten. För gångtrafik hade man primitiva så kallade ekstockar eller urholkade trädstammar och för körtrafik, flottar, färjor eller broar att färdas över på under den tid på året, då det var öppet vatten.

Över Mälaren, som skiljer Stockholms län från Uppsala län, har det vid Almare-Stäket funnits en bro i flera århundraden. Vid Flottsund fanns det först färja och sedan bro.

Historien förmäler, att när Sigtuna var i sin välmakt och var storstad, lär det ha funnits en bro över till Håtuna-Tibble-sidan, allt enligt en beskrivning över Sigtuna med omnejd, nedtecknad år 1612 av en man vid namn Martini Aschanei, som var född i Håtuna 1575. Dessa anteckningar är utgivna och kommenterade i en akademisk avhandling av Gunnar Gihl i Uppsala 1925. De finns tryckta i Upplands Fornminnesförenings Tidskrift 1925.

Denna författare skriver: västan om den plats, där staden nu ligger ovanför västra färjeläget, där har varit en bro över sjön till staden från landet. Några menar, att det har varit en flottbro, andra att det varit en bro på stenkistor. Hur det därmed är, låter man vara osagt. Samma bro har, under en lång tid efter det att staden blivit helt förstörd av ryssarna och esterna, hållits vid makt under några konungars regeringstid, som gamla berättelser från man till man förtäljer:

”Om tidpunkten, när hon helt ödelades, må den, som bättre vet, yttra sig. Hon har hållits vid makt med Håbo härads omkostnad, medan hon var till.”

En annan historiker över Sigtuna skriver följande angående förbindelsen över sjön:

Sigtuna fattighus, eller som det kallades, Hospital, vilket lär ha legat i västra delen av staden, på den s.k. Hospitaludden (månne icke nuvarande Aludden?) hade fordom till sitt underhåll anslaget inkomsterna av Sigtuna västra bro eller den s.k. boräntan.

Sedan bron blivit förstörd och ersatt med en färja, utgick från några socknar inom Uppsala län s.k. färjemålsränta, vilken hospitalkassan ägde att uppbära jämte avgifter från de trafikerande, mot att den (hospitalkassan) sörjde för färjans underhåll. Denna inkomst fråntogs dock Sigtuna Hospital redan år 1433 och anslogs till S:t Görans Hospital, vilket sedan flyttades till Danviken i Stockholm år 1551, varefter Sigtuna Hospital reducerades till ett litet fattighus endast för staden.

Genom ett kungabrev av den 19 juni 1591 fick fattighuset sig anslaget till underhåll överloppstionden ur S:t Pers och S:t Olovs socknar. Detta åtnjöt det ännu 1616, men efter denna tid tycks anslaget ha upphört. Genom 1641 och 1680 års kungabrev återgavs och bekräftades dock färjemålsräntan åt Siguna Hospital, som kunde åtnjuta det som blev över, sedan de årliga kostnaderna för färjan och färjkarlen betalts. Denna ränta utgick åren 1693 och 1694 från 106 mantal inom Kalmar, Häggeby, Över- och Yttergrans socknar i Uppsala län med en fjärding säd på mantalet eller inalles tretton tunnor och två fjärdingar. (1 fjärding torra varor = 1/8 tunna = 18,3 l.) Nu uppbar således fattigkassan denna ränta och lät själv ombesörja färjan och dess underhåll till år 1674. Efter denna tid bortarrenderade fattigkassan denna rättighet mot en tunna säd om året.

År 1737 och senast den 28 februari 1743 avslöt föreståndarna för Sigtuna Hospital (fattighus) ett kontrakt med ägaren till Vallby rusthåll i Tibble socken i Uppsala län på stranden mitt emot Sigtuna. Enligt detta kontrakt berättigades ägaren till Vallby att uppbära ovannämnda ränta och avgifterna för passagen med färjan emot att han åtog sig att vidmakthålla och underhålla färjan. För denna rättighet, ävensom för en äng, den s.k. hospitalängen, som låg på Vallby strand men tillhörde hospitalet, skulle han årligen betala fem tunnor säd till hospitalkassan. Detta fortfor till omkring 1790, då ägarinnan till Vallby änkefru majorskan Bromell, nedlade färjan. Detta lämnade fattighusföreståndarna utan åtal, men Sigtuna stads magistrat anförde klagomål däröver hos konungens befallningshavare, som i sin tur hänvisade huvudfrågan till domstol och ålade ägaren till Vallby att under rättegångens fortgång se till, att färjan fortfarande hölls igång. Detta beslut stadfästes även i hovrätten men Kongl. Maj:t upphävde åter beslutet och befriade således ägaren till Vallby från denna skyldighet.

Då emellertid passagen mellan de båda närbelägna stränderna härigenom upphävdes, eller åtminstone försvårades genom flera mil långa omvägar, anhöll några egendomsägare i Håtuna och Häggeby socknar om att få anlägga och ombesörja en färja över Sältlösasundet vid det tre fjärdedels mil nordväst från Sigtuna belägna Eriksund. Där hade det funnits en enskild färja

för gårdens bruk alltifrån rikskansler Erik Oxenstiernas tid i slutet av 17:e seklet och fram till 1797. Även om denna fråga uppstod dock rättegång, emedan ägaren till Eriksund icke ville låta landsvägen gå fram över nämnda gårds ägor, såsom föreslaget var och bestred på denna grund färjans anläggning. Sedan landhövdingeämbetet i Uppsala län detta oaktat beslutat att färja skulle anläggas, anförde han däröver klagomål. Utslaget blev dock, att färja skulle anläggas vid Eriksund och kort därefter öppnades denna färjetrafik, vilken ännu fortgår.

Genom den stora trafikökningen, som uppstått med bilar, bussar och motorcyklar, har man dock beslutat, att bro skall byggas över sundet.

Johan Fredrik Karlsson, som varit färjkarl i 32 år.
Manuskriptet ställt till förfogande av Maj Hallberg, Håtuna

Vi skriver i Upplands-Bro 54

Johan Fredrik Karlsson – skrivet ca. 1930

Båtbryggan vid Eriksund

Eriksunds säteri har ägt en båtbrygga troligtvis i århundraden. Innan det fanns ångfartyg hade nämligen de flesta gårdar utåt Mälaren segelfartyg för att transportera sina varor på, till dess ångbåtstrafiken kom igång. Eriksunds säteri har i alla tider kostat på och underhållit bryggan, ända fram till det att gården blev styckad.

När ortens befolkning behövde anlita båtarna fick de betala en hamnavgift till färjkarlarna, som alltid tjänstgjort som båtpassare. Denna avgift fick de behålla i ersättning för att de skötte om allt det gods som gården fick frakta över från bryggan.

Före 1870-talet var det mycket frakt på bryggan, då det inte fanns någon brygga vid Håtunaholm. På Svartholmen, som före 1870-talet var ett torp och tillhörde Håtuna prästgård, hade man lagt en för Håtuna socken gemensam brygga och lastplats samt dragit fri väg ner till bryggan. Den bryggan blev med tiden så förfallen att ingen båt kunde lägga till där, utan Håtunaholms gård rodde ut med sina mjölkflaskor. Till all övrig frakt användes Eriksunds brygga ända fram till 1870-talet. Då ansökte en kapten Jansson i samråd med dåvarande ägaren till Håtunaholm, en patron Värn, om att få anlägga en brygga vid den s.k. Röhälls udde (nuvarande Röhällsudd/*Hamnpaviljongen,BS 2005*). Bryggan byggdes där och all båttrafik från Håtuna flyttades då över dit.

En ångbåtsbrygga måste underhållas och det kostar pengar. Under 1900-talet har det byggts ny brygga två gånger förutom att den reparerats flera gånger. Första gången var år 1900, då det var stark vårflod och isen kom och tog hela bryggan med sig. Hon flöt ända ner till Signhildsberg. Då måste gården (Håtunaholm) hämta virke från skogen och bygga upp en ny brygga. År 1910 företog man en stor reparation på bryggan men, sedan gården styckats, behövde inte någon enskild ensam underhålla bryggan. Den blev därför alldeles förfallen, så att inte någon båt kunde angöra den. Det blev då en brännande fråga om hur man skulle kunna iståndsätta bryggan igen. Vi hörde oss för med ångbåtsbolaget, huruvida de var villiga att hjälpa till, men fick till svar att om folk ville ha varor fraktade, så fick de hålla sig med brygga. Förvaltare Nordén kom då på tanken att höra efter med alla som hade intresse för bryggan om att bilda en förening och satsa pengar för att kunna bygga en. Det beslöts att varje medlem skulle ikläda sig ansvar och bli andelsägare i företaget.

Så byggdes bryggan år 1921. Nordén hörde efter flera gånger om jag vore villig att arrendera bryggan. Likaså hörde han sig för med föreningen, hur stort det årliga arrendet skulle vara. Jag lovade försöka med 150 kronor om året, emot att jag fick uppbära hamnavgift i enlighet med en av föreningen bestämd taxa. Då, i början av arrendetiden, gick det att plocka ihop dessa 150 kronor, i synnerhet som det var stor persontrafik och varje person skulle betala

10 öre i färjavgift. Denna inkomst kan jag inte nu påräkna, ty det faller sig motbjudande för mig att tigga om 10 öre. Dessutom går rätt mycket trafik, både person- och godstrafik, numera på bilar och bussar.

*Manuskriptet ställt till förfogande av Maj Hallberg, Håtun*a.

Vi skriver i Upplands-Bro 54
Klass 3 A, Bergaskolan

Några tankar

När jag hör ordet mode tänker jag på det här. Det är mycket folk på gatorna och alla har samma frisyr på håret och på kläderna.

När jag hör ordet natur tänker jag på det här. Frisk luft massor av djur och blommor, en grön äng där humlor och gräshoppor surrar.

När jag hör ordet glad så tänker jag på det här. Jag tänker på skrattande barn som hoppar och skuttar, dom gör kransar av maskrosor och ger till varandra.

När jag hör ordet jul så tänker jag på det här. Ett mörkt rum med bara julgran och några ljus som lyser upp. Barnen är ivriga och klänger i fönstret.

När jag hör ordet fred tänker jag på det här. Alla var sams och på en grön äng med många färgglada blommor på, solen skiner och himlen är blå, alla är glada och luften är ren.

När jag hör ordet ledsen tänker jag på det här. En mamma med ett barn i famnen som gråter, en kudde som är våt av tårar.

När jag hör ordet krig tänker jag på det här. Stora grå höghus, smutsig luft som är svår att andas. Kala träd utan löv, grå gator som luktar unket.

När jag hör ordet ljus tänker jag på det här. Ett hus med glad möblering och glada tapeter och solen skiner.

När jag hör ordet fest tänker jag på det här. En utegård med mycket träd det hänger lampor mellan träden och serpentiner. Ett långbord med kalasmat.

När jag hör ordet mörker tänker jag på det här. Ett hus med tråkig möblering och väggarna är tomma och kala. Det är inte natt men det är mörkt ändå.

När jag hör ordet äventyr så tänker jag på det här. En mörk skog, ugglorna hoar ho, ho, det är fullmåne och det prasslar i buskarna.

När jag hör ordet lycka tänker jag på det här. En mamma med ett barn i famnen. Ljusa färger och glada skratt.

Vi skriver i Upplands-Bro 54

Hugo Håstedt

Bataljen vid Mariedal

Några år omkring 1925-30 fanns i Håbo-Tibble en liten festplats med dansbana. Den låg intill och öster om vägen Håbo-Tibble – Västra Ryd och omedelbart söder om gården Mariedal.

Jag bodde då i 15-16-årsåldern i Håbo-Tibble kyrkby. En lördagskväll besteg jag min ärvda velociped, årgång –07, i den goda avsikten att så småningom smyga mig in på festplatsen. Dit kom jag dock inte, ty ett par meter före den fanns andra intressanta objekt att beskåda. Här stod vid sidan av vägen byalagets hästsnöplog uppställd, och två slagskämpar hade valt att inuti den trekanten ”göra upp” något. Den ene var en berusad ca. 19-årig yngling, här kallad Alfred, den andre var en ca. 60-årig man, här kallad Lans, även han spritpåverkad. Lans fick ta emot åtskilliga smällar men kunde ändå med någon slags rist tillfoga Alfred svåra skärsår i ansiktet och på halsen. Plötsligt hoppade Alfred ur plogen och upp på vägen och smällde till en Lans-anhängare, här kallad Algot, så denne for på huvudet ner i andra vägdiket. Efter några sekunder var han dock åter på benen och kastade sig huvudlöst över en gärdesgård och rusade i panik ut i F.-Olles vårsädesgröda. Då dök en Alfredkompis, här kallad Arvid, upp och satte efter den flyende Algot. Av nyfikenhet deltog både jag och en annan åskådargrabb i jakten, men när Arvid drog fram en revolver och började skjuta blev vi rädda och vände om. Jag tog min cykel och for hem i rädsla för att eventuellt bli kallad som vittne, och den andre grabben försvann också.

Så vitt jag vet blev det inte någon rättssak av den här drabbningen, men vissa följder blev det ändå åtminstone för Alfred som säkerligen fick dras med fula ärr livet ut.

Några år senare blev en (möjligen två) av slagkämparna ånyo inblandad i ett betydligt allvarligare bråk i Sjudargården i Sigtuna. Under de förhör som hölls med anledning av det senare bråket, lär bataljen vid Mariedal ha förts på tal.

Vad som orsakade bataljen vid Mariedal, vet jag inte, men jag tror inte att det bara var ett vanligt fylleslagmål. Jag misstänker att det hade något att göra med strejk- eller blockadbryteri.

Vi skriver i Upplands-Bro 55
Lars J Borin

En tusenårig genväg

Långt, långt innan Kalmarsand utnyttjades som campingplats, var dess läge bekant vida omkring. Varför det? Jo, här började genvägen till Gamla Uppsala och de rika trakterna däromkring – genväg i förhållande till en seglats via Almare-Stäket.

Vikingaskeppen seglade på Mälaren exempelvis från Saltsjön via Södertälje, från Birka på Björkön eller från Selaön till Kalmarsand, där vattnet då stod betydligt högre än nu. Från Kalmarsand drogs skeppen över åsryggen till Lillsjön och där följde en kort rodd eller seglats.

Nu var det dags för en landfärd med skeppen igen. Målet för denna var den lilla sjön nordväst om Lillsjön, av vilken i början av 1960-talet ett kärr fanns kvar. Det fylldes sedan igen av allehanda bråte från industrierna i Håbo. Sedan anlades motorvägen och kärret, där enligt botanikerna sällsynta växter fanns, utplånades för gott.

Dragandet av skeppen från Lillsjön till sjön/kärret därovanför fordrade säkert krafter förbehållna vikingarna. Dessutom var dragandet så minnesvärt, att det gav platsen det namn, som det bär än idag, nämligen Draget. Så sent som i mitten av detta århundrade fanns tydliga släpspår efter skeppens kölar väl synliga vid Draget.

Efter den korta seglatsen över den lilla sjön/kärret var det åter dags för en landfärd. Denna gång över till Lilla Ullevifjärden. Nu följde en god seglats över djupa vatten fram till Varpsund.

Trots att detta trånga sund mellan Lilla och Stora Ullevifjärden var och är både strömt och grunt, var det möjligt att ta sig igenom genom att varpa fram skeppen. Ett varpankare fördes sannolikt med en mindre farkost framför det större skeppet och därifrån halades sedan varpankaret in. På detta sätt fördes skeppen bitvis framåt. Varpa betyder sten och detta att varpa fram skeppen gav sundet dess namn – Varpsundet.

Varpsundet var också ett viktigt vadställe och vägmötet mellan vägen/vadet och farleden passerades av många människor. Där var sålunda en lämplig plats att resa en runsten på. Den där resta runstenen minner än idag om den man, som förolyckades i Ingvars vikingatåg österut.

Nu var det slut på slitet med att framforsla skeppen över land och att varpa dem genom trånga sund. I stället vidtog en seglats eller i brist på vind rodd över Mälarfjärdarna Stora Ullevifjärden, Oxen, Gorran och Ekoln och slutligen upp för Fyrisån till målet denna gång – gamla Uppsala.

Vikingafärderna var i de flesta fall av fredlig art – handelsfärder, besök hos anförvanter, uppvaktning hos Sveakonungen eller dylikt – och endast i undantagsfall plundringståg.

Nog skulle det ha varit mycket intressant att ha fått i verkligheten följa skeppen på deras väg. Smidiga, välbyggda skepp med sirade stammar, granna sköldar och segel, högresta, starka vikingar, som slogs och älskade med samma heta glöd.

Vi skriver i Upplands-Bro 55
Maj Hallberg

Vårbruk

Jag ska nu försöka berätta hur det gick till i vårens tid på det lilla småbruk där jag växt upp och som ägdes av mina föräldrar. Jag var omkring sex år när vi flyttade hit i början av 1930-talet. Det skedde i mars månad. Snön låg djup och isen var tjock.

En granne till min far hjälpte oss med att flytta med häst och kälkar på isen. Eftersom vi då bodde vid Erikssund, var ju inte vägen så lång, men det måste bli flera vändor ändå efter en häst.

De allra första vårarna här minns jag inte så mycket av, men det kom ju att bli många med tiden. Många lyckliga vårar som jag nu minns med glädje och saknad.

Ja våren har ju alltid varit en bråd tid. När säden skulle sås måste jorden först bearbetas med harven, för att få fin såmull. Så var gödslingen också mycket viktig för växtlighetens skull.

Gödseln efter korna och hästen kördes ofta ut på vintern och lades i stora högar på den åker som var aktuell för tillfället. Den spreds sedan ut på våren då den tinat tillräckligt för att kunna spridas bra. Spridningen skedde givetvis för hand som så mycket annat på ett så här litet jordbruk.

Ofta räckte inte naturgödseln till alla åkrar varje år, så ibland måste vi skarva i med konstgödning. Den spreds för hand med såskäppan på magen.

Hästen fick dra dynglassen på skogskälkarna med ett flak fastmonterat. När det varit kallt en längre tid kunde det hända att dyngan var så hårdfrusen att vi fick såga den med timmersvansen och lasta på bitarna för hand. I vanliga fall använde vi dynggrepar förstås.

Det var ett tungt och slitsamt arbete, men inte precis tråkigt för det.

Efter det här förarbetet med gödseln var det dags att ta fram harven ur lidret, spänna för hästen med draglinorna och börja det eviga vandrandet. Fram och tillbaka, upp och ner, runt, runt till jorden i bästa fall var så fin att det gick att så i den.

Körkarlen och hästen behövde givetvis raster ibland för att vila litet och hämta krafter på nytt. Otaliga är de gånger då jag, eller någon annan, gått ut med kaffekorgen till pappa för att avnjuta kaffet med dopp i någon dikeskant. Aldrig har det väl smakat så gott som då, och aldrig mera kan någonting bli som då.

Hästen fick en hötapp och kanske också en brödkaka, som mamma bakat särskilt för henne (paltbröd med gröpe i).

Så var det dags för sådden. Vad som såddes var vete, blandsäd och även litet foderbetor åt korna. Vetet måste först betas mot ”rost” och ”sot” för att få bra kärna och bra skörd. Betningen gick så till, att säden tillsammans med betningsmedlet tömdes i en tunna eller stor flaska, som sedan skakades eller rullades till alltsammans var ordentligt blandat.

Sen var det bara att så den med enbets-såmaskinen. Samtidigt som pappa försökte köra så rakt som möjligt måste han kasta ett öga på billarna, om någon hängde upp sig. Då blev det osått där.

Blandsäden kördes i kastmaskinen eller fläkten, för att få ur den lätta strösäden. Man ville ju ha så bra utsäde som möjligt för att få bästa möjliga skörd. Det blev väl lite si och så med den saken ibland, men det berodde ju mycket på väder och vind.

Dessa maskiner vevades också för hand förstås, ibland av oss barn eller av mamma.

Av vetet maldes sedan mjöl (till bullar), i närmaste kvarn och av blandsäden blev foder till djuren - gröpe till korna och hushållsgrisen, ”kross” åt hästen. En del togs undan till utsäde till våren.

Så var det dags för potatisen att komma i jorden. Det skedde med häst och träårder. Pappa körde upp fårorna så rakt som möjligt i den hårda lerjorden, medan vi barn och mamma la potatisen så jämt vi kunde. När den sedan kommit upp tillräckligt långt måste den ju kupas för att jorden skulle komma till ordentligt.

Sist såddes foderbetorna. När de nått en viss längd måste de gallras för att bli så stora som möjligt till hösten, då de skulle ryckas upp. De blev sedan ett bra tillskott i fodret åt korna på vintern.

Efter sådden var det ringvältens tur att komma fram ur vinterdvalan i lidret. Jorden måste slätas till och alla frön tryckas ner ordentligt.

Ännu i dag kan jag i tankarna höra vältens skramlande, där den guppade upp och ned på jordkokorna. Det är sådant man aldrig glömmer!

Så hoppades man alltid, att det skulle bli lagom med regn och lagom med sol och värme, för att få någon lön för alla vedermödor.

Vi skriver i Upplands-Bro 55
Klass 3 A, Bergaskolan, Kungsängen

Soppa på stenåldersvis

Hej! Vi har gjort soppa på stenåldersvis. Vi vill berätta hur vi gjorde. Först gjorde vi en eld. Sen la vi tio stenar i elden. När de var heta la vi dem i ett stort trätråg. Där hade vi 5 liter vatten och buljongpulver.

Efter 5minuter och 45 sekunder var soppan färdig. Vi drack den ur trämuggar. Buljongen var klar och god. På botten av trätråget låg lite grus och två stenar var spräckta.

Vi skriver i Upplands-Bro 55
Maj Hallberg

Nu

Nu –
är ingen tid att förlora.
Snart är stunden
för tillbakablick och minnen,
men ännu –
kanske en nådatid.
Nu – är livet,
att leva intensivt.
Nu – är den största rikedomen,
ett pund att förvalta väl.
Ingen kan stjäla ditt Nu –
det är och finns i dag.
I morgon –
vet ingen.

Ös ur livets källa,
ur livserfarenhetens källa.
Den sinar aldrig,
dess tillflöden är outtömliga
blott du vill se dem.
Nu.

Våraning

Du vårvind som kom
och svepte mig med.
Du skakade om
mitt kastanjeträd.
Du kom som en länge
väntad gäst,
nu vill naturen bjuda till fest.

Det känns uti hjärtat
en ilning igen,
kommer du snart,
min älskade vän?
Min vän som jag saknat
och trodde var död
kommer ju här
som pånyttfödd.

Det spränger i hjärtat
av nyfunnen lycka.
Nu vill jag genast
min kammare smycka
med skiraste grönt
och solskenets gull
för att livet är skönt
och för vännernas skull.

Vi skriver i Upplands-Bro 55
Svea Lööwf

Att bli pensionär anno 1968

Att födas är ett under så fint som något men att åldras är också vackert, anser jag. När man föds har man oftast en lång, hård skola framför sig som man måste gå igenom för att så småningom bli en medborgare som står på egna ben.

Vi nu levande pensionärer som ägnar oss åt att studera tidens gång, på gott och ont, kan se, att mycket förändrats till det bättre i alla fall.

Då jag ser tillbaks på 1800-talet, då mina förfäder föddes här i Bro, tänker jag hur annorlunda det är nu mot då. Då var här självförsörjande jordbruk där det nu står betonghus överallt. Då var det på de jättestora godsen som makten residerade tillsammans med kyrkan. Och här fanns de halvstora gårdar som klarade sitt uppehälle med några drängar och pigor. Här fanns torpare överallt i skogar och backar. Dessa dagsverkstorpare, som löd under de stora godsen, hade en dräng som utförde dagsverkena åt jordherren medan torparen själv arbetade hemma tillsammans med hustru och barn. Så fanns de backstugetorpare, som inte hade råd att ha dräng, utan som själva måste gå till godset och göra dagsverken medan hustrurna fick sköta det mesta på torpet. Endast på söndagarna var torparen befriad från arbetet på godset.

På den tiden fanns inga subventioner att få i nöd och missväxt. Det blev ju heller inte till någon ålderspension för någon – inte någon sjukförsäkring eller begravningshjälp heller. Då fick var och en bistå med vad som gick att ordna. Ingen lånade heller ut något åt människor som inte hade någon säkerhet att ställa emot. Ofta var det goda grannar som ställde upp när något tragiskt hände. Hjälpsamheten var en dygd som alla fattiga lärde från barnsben. Då fostrades man tillsammans med den gamla generationen. Man levde så gott det gick – ingen hade ju några pretentioner på livet och alla kände ansvar för de sina. Konstigt nog kom det på den tiden fram barn som blev stora män och kvinnor, Många fick svälta sig fram – alltför många frös och svalt ihjäl i förtid men hann ändå ofta med att visa vägen för det efterkommande släktet.

Jag undrar ofta när jag vandrar här i Bro och ser hur mina förfäders jordbruk blivit cement och betong hur det ska gå om kriget återkommer. Det finns ingen jord att så och sätta på och betongen kan ingen leva av. De få jordlappar som nu finns kvar lär inte räcka nu åt oss som inget äger. Även skogarna är ju skövlade på grund av ägarnas penningbegär och arbetslösheten är ju så stor som på 30-talet.

Vi gamla vet vad vi har att vänta oss av allt detta storhetsraseri. Jag blir så beklämd när jag vandrar i naturen – jag undrar hur våra barnbarn ska få det – de som på ett sätt blivit så bortskämda. Hur ska de få ihop till pensionen åt sina gamla så som vi nu kan få av våra barn. Den pension vi nu får är ju en trygghet som ingen generation före oss här i vårt land någonsin tidigare haft. Vi var ända fram till 40-talet ett u-land där man frös och svalt och var livegen hur man än kämpade. Nu bara skövlas det.

Jag sa i början att åldras är något fint och vackert, något som vi som har den folkpension vi gjort oss förtjänta av, kan njuta av och var lyckliga över. Vi kan köpa oss kläder och skor, vårda vårt yttre, få tänder och sjukvård, bra bostäder och trygghet genom åldringsvården. Jag tänker på min mamma, 30-talets pensionär, med tre kronor i månaden som utbetalades en gång i kvartalet, det var allt. De gamla som hade barn fick ofta sammanbo med dem och fick då tak över huvudet, lite mat och värme mot att de var behjälpliga med barnpassning och disk allt efter ork. Men då var detta ett måste för de gamla.

Jag har ett helt kompani barn men jag har egen pensionärsbostad, fullt modern, och jag har min pension var månad att sköta på egen hand. Jag kan gå och komma precis som jag orkar och känner för, inga ”måste” mer. Jag känner glädje att åldras, att gråna och bli ”vacker”. Livet känns skönt för mig här i Bro, min hembygd.

Vi skriver i Upplands-Bro 56

Rolf Ingerby, klass 6 B Hagnässkolan

Ekhammarsgubben – en världskändis

Det hela började med att Hagnässkolan skulle ha ett emblem på skoltröjorna. Vi i elevrådet röstade med en liten marginal fram att Ekhammarsgubben nog var bäst. Vissa klasser protesterade! Bland annat fick jag ofta frågan – ”Vad är egentligen det där för en gubbe?” Självrannsakan – jag visste inte så värst mycket jag heller! Jag måste börja plugga.

Först ett samtal till Upplands-Bros historiker Börje Sandén. Jo då! Där fick jag massor med ”kött på gubbens ben”, bland annat kopplingen mellan Englands Sutton-Hoo-figurer och Bro-Birka-figurerna. Kommunens hembygdsförening hjälpte mig med artiklar ur ”Fornvännen”. Historiska muséet, som har originalgubben, kom med sina tips. Sen fick jag en idé! Varför inte skriva till British Museum?

Jag hade väl inte några större förhoppningar om ett svar från världens största historiska museum, men – efter tio dagar kom det!

”Dessa fantastiska engelsmän med sin fantastiska historia.” (Eget citat. Kan det bli historiskt?)

Men det är tydligen inte bara sin egen historia de kan, utan även vår. Här följer en översättning av mitt svar från British Museum:

”Bro- och Birka-figuerna är väldigt lika dem på de funna metallpanelerna på hjälmen från Sutton Hoo-samlingen, men de är inte exakt lika. Figurerna på Sutton Hoo-hjälmen är troligen ”dansande krigare” i hornprydda hjälmar.

De närmaste motsvarigheterna är på skärvor (fragment) från Valsgärde – Caenby Lincolnshire och på ett spänne från Fingelsham, Kent och på en stämpel från Torslund, Öland. Alla dessa exemplar är från 500 eller 600-talet efter Kristus.

Sutton Hoo-figurens bild är rekonstruerad från bevarade fragment. Iaktta att svärden bärs i vänster hand och pekar uppåt medan det korsade spjutet i höger hand pekar nedåt. De vridna yttre fötterna tros representera en dansande ställning hellre än en krigisk ställning. Här skiljer sig Sutton Hoo-figuren från Bro- och Birka-figurerna. I både Bro- och Sutton Hoo-exemplaren tror jag, att figuren håller i två spjut hellre än ett kors, som du föreslår.

Birka- och Bro-figuren är från ”medelvikingaperioden” 800 till 900 efter Kristus, och är möjligen en avkomling från de tidigare dansande figurerna från Vendelperioden. Alla är troligen associerade med Odin-kulten. Det är omöjligt att säga om motiven är svenska eller engelska. Vi kan bara säga att den är germansk. Först upptäckt under utvandringsperioden. Det finns otroligt mycket litteratur i de här ämnena.”

Vidare fick jag en lista på ett flertal engelska författare som skrivit böcker om dels Bro-Birka-figurerna, dels om svenska vikingar.

Vad gör man mer? Jo, man skickar sin egen historiska reporter, Gunilla Hultman, 6 A, till England och British Museum (hon skulle visst åka ändå!) och hon kommer också med en del fint material om de olika ”gubbarna”.

Med alla dessa informationer i bakfickan, gick jag runt i klasserna och berättade lite om vår kommunsymbol.

Vid nästa elevrådsmöte var vi enhälliga! Ekhammarsgubben kommer i fortsättningen att sitta på våra skoltröjor!

Ps Jag har samlat mitt material i en pärm som finns på Hagnässkolan. Intresserade får gärna komma och låna! Ds

Vi skriver i Upplands-Bro 56
Börje Sandén

Lejondal

Till Lejondal åker broborna numera för att bada. När kommunen för några år sedan förvärvade området öster om Lejondalssjön och gjorde det till naturreservat fick man i Bro ett idealiskt friluftsområde och mycket närmare till badbar strand än förut.

Själva slottsområdet är dock i privat ägo och där öppnades 1978 ett konferenshotell. Tidigare hade Stockholms Stadsmission använt slottet i ett 30-tal år som gästhem med möjlighet till vila och rekreation i en naturfager omgivning.

Slottsbyggnaden kallas ibland Sveriges yngsta slott. Det är ännu inte hundra år gammalt. Det byggdes 1892-94 i vasastil och ritades av arkitekten på modet, professor Isak Gustaf Clason, som skapat många större och mindre byggnader i olika stilarter, t.ex. Nordiska Museet, Hallwylska palatset vid Berzelii park i Stockholm och Östermalms saluhall.

Egendomen Lejondal var adelsgods redan på 1600-talet och den gamla herrgårdsbyggnaden vid sidan om slottet är troligen densamma som i mitten av 1700-talet beboddes av den legendariske ”Hovjunkaren på Lejondal”, Jakob Gripenstedt.

Från slutet av 1600-talet kallas egendomen för Lejondal efter landshövdingen Gustav Lejonhufvud. Tidigare talar man om Bro-Lövsta till skillnad från Lövsta i Tibble vid Lövstasjöns/Lejondalssjöns norra strand.

I mitten av 1700-talet blev Lejondal vida uppmärksammat genom Jakob Gripenstedts verksamhet. Inom flera vitt skilda områden gjorde han sig bemärkt, först på det religiösa planet genom att han och hans familj blev pietister, senare inom det praktiskt/tekniska området där han blev en föregångare inom jordbruket och dessutom skapade något som kan kallas Bros första industri.

Den pietistiska rörelsen, som var mycket individualistisk och tog avstånd från alla världsliga nöjen, och som krävde ett personligt religiöst engagemang, hade kommit till Sverige med de återvändande karolinerna från ryska fångenskapen i Sibirien. Pietismen kom snart att motarbetas av kyrkan, vilken skapade det sorgligt bekanta konventikelplakatet, som förbjöd andaktsutövning i grupp utanför kyrkan. Straffet för ledarna av denna vår första frikyrkliga rörelse blev långa frihetsberövanden och landsförvisning.

På Lejondal sökte dessa förföljda ledare ibland ”asyl”, med påföljd att prästerna i Bro fick ärkebiskopens uppdrag av övervaka levernet på Lejondal. Gripenstedts pietism yttrade sig på det sättet att han inte ville låta döpa sina barn. Inga övertalningar hjälpte och när inte ens ärkebiskopen personligen kunde betvinga den ståndaktige hovjunkaren blev det tvångsdöpning med bistånd av länsman.

Det är inte känt hur många av makarna Gripenstedts 17 barn, som blev tvångsdöpta, men som en kuriositet kan nämnas att den yngsta dottern dock blev gift med en präst i Bro och senare bodde som änka på Lejondalstorpet Lindhagaberg.

”Fallet Gripenstedt” fördes ända upp i hovrätten där man yrkade på landsförvisning, vilket dock ej godtogs av K. Mjt. Gripenstedt lämnades i fred, dock med tillägget att anhöriga skulle ta hand om barnens fostran ”uti den sanna evangeliska läran”, när de blev så stora att de kunde tas från föräldrarna.

Man ska emellertid inte tro att Gripenstedt var en fanatisk grubblare. Med sitt religiösa engagemang hade han egentligen bara visat att han var öppen för nymodigheter, och det fortsatte han att vara. På grund av myndigheternas hållning hade han tyvärr inte alltid framgång. Hans anhållan hos K. Majt. att få sätta upp ett boktryckeri mötte motstånd i alla kyrkliga instanser, särskilt som det ryktades om att man bl.a. ville få fram en nyöversättning av bibeln ”närmare efter grundtexten”. Det blev heller aldrig något tryckeri.

Efter detta misslyckande anhöll Gripenstedt hos Bergskollegium att få anlägga en s.k. manufaktursmedja vid Lejondal för tillverkning av jordbruksredskap, bl.a. en av honom själv konstruerad plogbill, för vilken han också begärde patent.

Patentet beviljades inte men han fick tillstånd att årligen utsmida 22 ½ ton stångjärn vid sin anläggning i Lejondal. Nu behövde han vattenkraft och därför lät han dämma upp ett stort kärr i skogen mot Bro. Fördämningsvallarna finns fortfarande kvar att beskåda invid den åker som i dag kallas Västerkärr. Under ett par decennier upprätthölls driften av två smeder boende i Lilla Tingsviken och Alsätra.

Med sin plogkonstruktion och sitt intresse för att vändplöja jorden var Gripenstedt en föregångare. I Uppland slog egentligt plogbruk inte igenom förrän 100 år senare. En av våra präster skrev i en sockenbeskrivning 1821 att ”plöjning ... är obekant för bonden”. Det var bara på vissa herrgårdar som vändplöjning ingick i den årliga beredningen av jorden.

Gripenstedts plogkonstruktion byggde på en annan princip. Den finns i modell på Lantbruksakademiens museum.

Ett stycke bortom badplatsen inom naturreservatet kan man se lämningar av en vattendriven såg med tillhörande fördämningsvall. Sågen användes under 1800-talet och förstördes genom oskickligt hanterande 1901.

Att Lejondalsområdet är mycket naturskönt och att en vandring i dess marker kan ge ro åt själen, torde med önskvärd tydlighet framgå av namnen på de gamla torpen Paradiset och Roligheten.

Vi skriver i Upplands-Bro 56
Lars J Borin

Ull och Fröja – ett kärlekspar

I Upplands-Bro liksom på andra håll i bl.a. Mellansverige finns ortnamnen Ullevi och Härnevi relativt nära varandra.

Slutledet ”vi” i ortnamnet betyder helig plats.

Guden Ull, som är en av de äldsta gudarna, nämnes vid sitt rätta namn. Så är dock inte förhållandet med Fröja. Sannolikt var hon så helig, att man måste använda ett s.k. noanamn (ett aliasnamn eller om man så vill ett smeknamn). Hon benämndes därför ibland Holm men oftast Härn. Detta Härn (eller Haern) påstås ha sin grund i ordet ”lin” – en växt som tidigt odlades i Mellansverige. Härn dyrkades sålunda som linodlingens gudinna och kanske i vidare bemärkelse som en jordens fruktbarhetsgudinna, varom hennes rätta namn, Fröja, vittnar.

Ull i sin tur betraktades bl.a. som en himmelsgud, som genom regn och solsken göt liv åt växter i jorden. Tanken på att därmed skedde så att säga en befruktning från Ull till Härn låg därför nära till hands för dåtidens människor med deras tro. För dem var befruktningen, alstrandet av nytt liv, en realitet av helt andra mått än för oss krassa nutidsmänniskor. Släkten var en helig samhörighet, som måste utvecklas numerärt och därtill fordrades en god äring.

Med det synsättet var Ull och Fröja (Härn) föremål för dyrkan i olika former, eftersom de tillsammans framstod som ett livsbefrämjande gudapar – kärlekspar.

Kulten avsattes i ortsnamn, som bestått i över tusen år och som ger oss en god uppfattning om våra förfäderns gudadyrkan, deras beroende av fruktbarhet och deras aktning för det, som de höll kärt.

Vi skriver i Upplands-Bro 56

Esther Gustafsson

Oktoberflyttning 1932

En regnig kall oktoberdag år 1922 kom vi till Tibble gård i Kungsängen.

Statarna flyttade ofta i tron att få det bättre. Så blev det inte alltid.

Att vi flyttade från Lejondal, som var en bra gård, berodde på att far fick magsår. Han orkade inte med de tunga nymodiga mjölkmaskinerna. Sorgen efter Olga, tvillingflickan som hastigt dog, bidrog också till magsjukdomen och flyttningen.

Statarlängan vid Tibble (den finns ännu kvar) var rödfärgad för att se varm ut. Det var den långtifrån. Lägenheten bestod av ett rum och kök, ett skafferi i farstun och en garderob eller skrubb. I mitten av längan fanns en bagarstuga, som var gemensam. I uthuslängan fanns dass, svin- och hönshus samt vedbod.

Gris och höns hade vi med oss i en bur på flyttlasset. Det var en flakvagn, dragen av ett par hästar. Vi unga satt i en tvättbalja med filtar om oss för att inte frysa. Mamma hade rengjort möblerna från vägglöss. Det fanns det gott om på alla ställen. Även i Tibbles statarbostäder.

Patron Åkerlind var fordrande men rättvis mot sina arbetare. Far var stalldräng och Viktor Ask fördräng. På gården fanns också familjerna Larsson och Lindholm och en ungkarl, August Svensson. Ladugårdsförmannen Jonsson hade hand om kor, kalvar och ett par oxar. Statarkvinnorna handmjölkade.

Så var det Tibblins som bodde på soldattorpet på gården. Tibblin var smed och snickare. Han var också indelt soldat så han blev inkallad en gång om året till ”möte” som det hette. Far berättade att det hände att när mötet, som varade en månad, var slut, firades det ordentligt. Tibblin hade svårt att hitta hem på natten i det tillstånd han var i då, så han gick förbi sin stuga. När han kom till Aspviks kvarn kände han igen sig och vände. När han sent omsider kom hem till stugan stod hans gumma på trappen för att ta emot. Det militära satt kvar hos Tibblin så han skrek: ”Giv akt, kärring!”

I en gammal stuga i Tibbleskogen bodde Klas Jons Erik. Något annat namn hörde vi aldrig. Han var en ensling som gjorde dagsverken i skogen. Han hjälpte också till med gravgrävning. Bränvinet gjorde han själv och hjälp att dricka fick han av målare Hedvall, som också bodde i skogsstugan några år.

Det var trevligt och trivsamt på Tibble. Det var god grannsämja bland både vuxna och barn. Sönerna Åkerlind jobbade också mycket med gårdens skötsel.

Vi barn gick i skolan i Dalkarlsbacken. Fröknarna Palmér och Nilsén var lärare. Det var lång skolväg för 7-8-åringar, kalla vintrar, dåliga kläder, fläsk och bröd och en flaska mjölk till matsäck. Svartlings hade hand om skolans skötsel. Fru Svartling värmde mjölken åt oss på vintern.

Storskolan vid kyrkan är nu riven. Där gick vi 3:an och 4:an för fröken Perling. Pekpinnen användes ofta, inte bara att peka med. Den var också bra för aga. Fosterlandssånger och psalmer lärde vi oss många.

Fru Astrid Strandberg hade 5:an och 6:an. Hon var en ung, duktig lärare som hade krav på ordning. Kunde vi inte läxorna fick vi sitta kvar och läsa tills vi kunde.

Prästen Karl Östlund hade hand om konfirmationsundervisningen. Jag konfirmerades 1929.

Det finns många roliga skolminnen. Det var mest statarungar i skolorna på 20-talet och alla hade det lika fattigt. Men vi var trots vår fattigdom glada och såg framåt.

Vi är gamla nu och har upplevt en stor förbättring med bland annat maskiner som underlättar arbetet i jordbruket, måltider i skolan och mycket annat.

Vi skriver i Upplands-Bro 56
Oskar Åkestad

Mellan sextiofem och dagcentralen, alternativt Norrgården. Abborrar, gröt och blixtlås

På lördagsmorgonen, när jag rakat och tvättat mig, steg jag på vågen och den visade lite under 100 kilo.

Då for gumman Paavos ord fram ur minnet om ”att nu är tid att kasta barken undan, och att baka bröd av råg allena”. Tanken malde i skallen att jag varit duktigt sparsam med kalorierna och borrat flera hundra meter abborrhål på kärnis i Brofjärden som motion och att detta nu gett utslag, ty så lätt hade jag inte varit på långa tider.

Det är mitt jobb att svara för morronkaffet och frukost i detta hushåll, när alla två medlemmarna är friska och funktionsdugliga. Vi har rätt fria händer att bestämma över de mål vi lagar och det har blivit något av ett ”gentlemens agreement” att inte klaga på vad som bjuds. Således är det rätt valfritt, men visst finns det begränsningar och riktlinjer. Min kokkonst når ju exempelvis inte till hustruns klass och när frysen svämmar över av fisk, bromsar förnuftet och pensionens storlek köttköp.

Men viktförändringen borde nog belönas, viskade den lede förföraren, som sällan är långt borta.

- Nu, när du varit så duktig, borde du nog unna dig lite smakligare än gröt, sa han.

Inget ont om gröt, men kommer den för ofta blir den liksom gråare för varje gång. För att inte tala om hustruns möte med grötkastrullen. Hon säger det inte direkt, men ibland vissnar blommorna, när hon kommer dem för nära under sådan måltid.

Alltså åkte grötmjölet tillbaka i skåpet och två stekpannor fram. I den ena råstekte jag tunnskivad potatis i smör och hackad rödlök. Smaksatte med salt och nymald pepper, så den blev jättegod. Den andra pannan fick också brynt lök, salt och peppar till sitt innehåll – köttbullar.

Den phule blev alldeles tyst och nöjd av arrangemanget.

Hustrun sa heller ingenting, när hon ropades till bords. Hon klagade inte. Aptiten var god och de nyköpta tulpanerna förhöll sig friska och fräscha.

Kanske äter vi för mycket abborre. Den känslan får jag i tidiga och skumma morrar, när jag rakar mig och glömt ta glasögonen med in i badrummet. Då är det alldeles som skogsråna vore uppblandade med styvare, hårdare, längre strån, som inte vill av. Då måste glasögonen hämtas för att få bort misstanken om, att det är abborren som kryper ut runt om matintaget.

Jag har börjat skänka bort fisk till grannarna i Bro för att slippa äta av den mer än en gång per dag – och för att slippa rensa i timtal. I början tog de villigt emot och såg tacksamma ut. Men nu har de väl kommit underfund med rensningens problem, för när de ser mig komma i fiskarkläder, med låda och borr öppnar de inte för påringning.

Jag kan nästan se och höra dem gluttande bakom gardinerna viskande: där kommer Oskar igen med sina abborruslingar. Hade han vett att rensa dem kunde man väl ta emot, men dä ska fan sticka sönder fingrarna och stänka fjäll runt köket.

Jo, jo. Sånt är livet då, men helt annorlunda när hårda knyckar i reven, från långt ner i det svarta, kalla djupet förkunnar att nu är det storabborre på gång. Just när det tills nu verkat så tyst, dött och avlägset främmande.

Det blev så tyst i huset när våra unga vänner i lägenheten under flyttade från Finnsta till sitt radhus. Aldrig mer får man höra femåriga Peters taktfasta steg i tidiga mornar när han flyttade sig till köket för idkande av radiomusik och kylskåpsinventering.

Ibland hördes nog också hans bemödanden att få liv i den stillsammare och sömnigare brodern. Då kunde man ana att större saker var på gång. Rent av kunde det gälla att länsa

frysen på glass eller få fram botten på kakburkarna i skåpet. Vid sådana tillfällen kändes det säkert tryggare att vara två och samspelta. Två till att fördela mammas bannor på, som t.ex. när det kändes alldeles nödvändigt, att vid femtiden på morgonen när sömnen varit prima och livslusten påtaglig, rita en bil på tapeten. En jättestor bil i glada färger. En Saab måhända? En som pappa blev så nostalgisk över, så snart det förfärliga åkdonet av äldre modell kom på tal.

Visst hörde jag de livliga grabbarna på mornarna. Ibland var det som ett par elefantbabies släpptes loss den tid morgontrötta vill sova. Men mej gjorde det rakt ingenting. Nästan alltid var jag vaken före dom. En pensionär behöver inte så mycket sömn och hände det någon gång att de prövade golvets hållfasthet innan jag fick kontroll över ögon och öron blev jag inte ens irriterad.

Det var så lätt att minnas dom som två-treåringar när farbror Oskar absolut skulle ha en kram av den som såg mig först och den andre stod och väntade på sin tur.

Tiden har runnit undan och nu är det nätt man orkar lyfta de skolpliktiga ynglingarna om de skulle glömma sin ålders värdighet och medge en kram.

Någon respekt för mina gråa hår kände de aldrig. Till hustrun lyssnade de bättre och till och med löd ibland. Kanske uppfattades jag som ett mellanting mellan husets stora hund och en lekkamrat att busa med. Satt jag barnvakt någon gång visade de prov på samarbete – sig emellan. De visste att en i taget klarade jag upp vid tilltänkt anfall. Det resulterade i att en kom först framifrån och satte in en skenstöt. Medan den avvärjdes hoppade brodern på bakifrån. Klängde upp på soffkarmen och slog armarna om min hals. Då var man nästan såld och tvingad att be om fred och vapenvila.

En obegriplig tillförlit visade de, när de fått någon skada eller mindre blessyr. Då dugde farbror Oskars behandling bra. Ett kallt omslag på en bula eller en liten sårdusch på en rispa gjorde ofta underverk. Så värderad auktoritet blir man nog aldrig mera, nästan som ”klok gubbe”.

Vi träffar dom inte så ofta nu, varken de trivsamma och glada föräldrarna eller ”busfröna” själva trots att de inte flyttat så långt bort. Härom dagen fick vi höra från dom i alla fall. Det var så att mormor kommit på besök i nya villan. Mormor är en gladlynt och lättsam arbetsmänniska som inte ger sig tid att sitta ”med händerna i kors” någon längre stund. Nu skulle det sys jeans till pojkarna. Mormor hade varit beslutsfattare i ett konfektionsföretag i Järnbärarland och vet hur psalmerna skall gå. Med andra ord: vad tyg det skall vara och hur slutprodukten skall se ut. Tyg och blixtlås införskaffades och symaskinen surrade igång. Kanske brödernas respekt för mormor inte är större än för farbror Oskar, för de förhoppningsfulla nappade åt sig blixtlåsen och stack till ett annat rum. Det finns ju så gott om rum nu.

Nu skulle det provas medan mormor var upptagen av sidsömmar, grenkilar och infällda fickor. På plats skulle förstås blixtlåsens mekanik och metodik tillämpas. Så realistiskt som möjligt för att se om hastiga utrycknngar var möjliga när behov trängde på.

Vid fullt uppdraget spjäll var utrymmet gott, men så skulle det stängas till lagom för att snoppen skulle medges spillfritt utsläpp.

Det var då det hände. Skinnet kom i kläm; drogs in mellan låshakarna. När brorsan på häftig tillsägelse skulle dra upp blev det åt fel håll. Alldeles åt helsicke, som vår finske vän plägar säga. Mer snoppskinn kom i kläm och ”käre bror” fick hårdhänt veta, att han var världens dummaste bror. Av skriken rusade mormor från sitt håll och mamma från köket. Båda drog och Peters arga missbelåtenhet blandades med förtvivlan. Missnöjet och rädslan tilltog ju mer man drog. Nu gick det usla låset varken upp eller ner.

Allmän panik höll på att utbryta varför mamman slängde sig på telefonen till Taxi, satte overall på Peter och beordrade chauffören köra till läkarcentralen 500 meter bort.

Där fanns en manlig läkare, som började rycka i låstampen, alltmedan Peter galltjöt. När svetten började komma i läkarpannan och situationen nalkades det okontrollerade stadiet föreslog mamman lokalbedövning.

Ingen sådan vätska kunde hittas, men mamman som vet att Xylokain är toppenbra för lokalanestesi rusade in till grannen tandläkaren efter några ampuller. Just som hon återkom släppte blixtlåset sitt grepp om den så viktiga, ja rent av oersättliga kroppsdelen.

Från våra avflyttade vänner har nu försports att Peter iakttar den allra största försiktighet med blixtlås nedanför magen och att mormor uttryckt sin belåtenhet med att textilhandlaresläkten fått behålla sina utsikter att fortleva genom kommande generationer.

Tänk om pappa varit hemma, eller farbror Oskar närmare. Dom kanske rivit fram en tång och klippt av låset så att det reglat upp sej självt. Kanske?

Hela händelsen skärpte ett otäckt minne hos mej från beredskapstiden. Jag hade kommendering som skrivare på sjukstugan på T 1 en period och en dag kom två grötrockklädda pojkar släpande på en tredje, som hasade dubbelvikt mellan dom. Den hopvikte hade vänstra handen tryckt innanför byxorna och med blodet strömmande nedför benen.

En häst hade huggit honom svårt och ryckt. Så svårt hade bettet tagit i skrevet att snoppen var nästan av på mitten. Det såg vi medan det ordnades ett provisoriskt förband med alla tillgängliga handdukar under väntan på ambulansen.

Egentligen var det om mat och matlagning jag tänkte skriva i dag. Men det blir ofta så när jag skriver. Jag börjar med en sak – en sida av livet och tillvaron och när jag sedan läser det skrivna handlar det om något helt annat. Ska försöka ta reda på vad denna oreda beror på. Kanske fråga någon ”klok gumma”?

Vi skriver i Upplands-Bro 56
Maj Hallberg

I huvudet på en trappstäderska

Egentligen är det ganska bra att vara trappstäderska, tycker jag emellanåt. Det går så bra att tänka då och fantisera om allehanda ting. Det är sällan något som stör eller distraherar, tankarna löper parallellt med arbetet hela tiden.

Tiden ja, den går också fort, nästan för fort ibland. Rätt som det är, är det dags att byta kläder igen och vända näsan hemåt. Ännu en arbetsdag har nått sitt slut. En dag som aldrig kommer åter, som aldrig kan upprepas. Det finns bara ett enda exemplar av denna dag. Den är sannerligen unik.

Nog kan det kännas skrämmande kanske, men också underbart. Skrämmande, för att jag är ännu en dag äldre och inte kan vrida tiden tillbaka. Underbart, för att jag fått vara med ännu en arbetsdag och känna mig lite nyttig i samhället.

Tankarna växlar beroende på humör och sinnesstämning. Jaha, så var det så dags igen då, med det Stora Ärtkriget, tänker jag förargat. Allt har sin tid. Ärtorna som barnen blåser i sina ärtrör trillar retfullt från trappsteg till trappsteg med lustiga små studsar. Svåra att fånga med mina såphala händer. En annan gång är det tallbarren och granbarren efter jul, som retar mig. Finns de i hur många tusental som helst? Men så tröstar jag mig med: allt har sin tid!

Ja, tankarna irrar så här hit och dit. Ibland är jag långt borta från skurhink och trasa. Kanske arbetar min hjärna därinne i huvudet med några diktrader, som så småningom ska komma på pränt i min diktbok.

- Åh, så gott det luktar, säger en hyresgäst, som ilar förbi till sitt värv. – Och så fint det blir! Då värms mitt hjärta och jag känner den underbara arbetsglädjen. Kanske, kanske är inte mitt arbete helt meningslöst ändå.

Vi skriver i Upplands-Bro 57
Karin och Sara på Fyrklangen

En dag på dagis

Kommer på dagis. Leker någonting i lekhallen. Någon av fröknarna lagar frukost. Så äter vi frukost – då äter vi choklad och smörgås, eller gröt eller fil. Vi tycker bäst om choklad. Efter vi har ätit leker vi och ritar eller läser.

Klockan nio har vi samling. Då pratar vi t.ex. om reflexer och skyltar, ropar upp barnen, leker en lek, sjunger, tar upp på samlingen vad vi ska göra under dagen. När samlingen är slut gör vi upp ansvarsområden.

Sedan går vi ut. Då är vi på gården, går promenad eller är i skogen. Där plockar vi kottar, svamp, lingon mm. Ibland är vi inne. Då tycker vi om att leka i dockvrån och lekhallen, leka med indianpärlor, rita eller vara i snickarrummet. Är vi på gården leker vi häst, bygger koja, gungar och spelar hockey.

Sedan vi ätit lunch vilar vi, dom små sover. På vilan brukar vi läsa eller höra band. Ibland är det roligt med vilan, roligast är att lyssna på band.

När vilan är slut brukar vi rita, modellera, läsa själva i böcker, leka i lekhallen eller gå ut.

Sedan äter vi mellanmål och fortsätter att leka inne eller ute. På eftermiddagen äter vi frukt. Sedan går en del hem. När alla har gått hem stänger dagis. Då är klockan halv sju.

Vi skriver i Upplands-Bro 57
Maj Hallberg

Höstarbete på gården någon gång på 1940-50-talen

Det första skördearbetet för året började redan omkring midsommar. Då var det höet som skulle slås och torkas.

Allra först fick vi barn, eller mamma, dra slipstenen för att lien skulle bli tillräckligt vass att ”slå omkring” med. Pappa var mycket noga att slå alla diken och kanter först, så att ingenting skulle förfaras. Allt måste tas tillvara. Det gick åt mycket torrfoder på vintern åt korna och hästen. Dessutom tyckte han att det skulle se snyggt ut längs vägrenarna och mellan åkerlapparna. Man hade många öppna diken på den tiden. Numera är allting täckdikat och i ett enda stycke.

När han slagit dikena hjälptes vi åt att räfsa upp och bära ihop det på två störar till en liten hässja.

Sedan spände pappa hästen för slåttermaskinen och körde runt, runt, varv efter varv tills en åkerteg var färdigmejad. I bästa fall kunde det sedan få ligga på slag en halv dag, eller så, för att torka lite. Det gick lättare att hässja sedan.

Att slipa slåttermaskinskniven var ett riktigt evighetsjobb tyckte vi barn. Det var många små blad på den, som måste vässas på båda sidor för att ”bita” ordentligt. Att stå emot den heta uthusväggen i solgasset och dra slipstenen var inte alltid så roligt. Man fick ”byta hand” många gånger innan det var klart och godkänt. Men nyttigt var det säkert att lära sig arbeta i unga år. Arbetsglädjen har jag känt många gånger sedan dess, och gör så än idag.

När vi sedan satt igång med hässjningen, så kördes först störar och linor ut på flakvagnen. Pappa högg hål för störarna med järnspettet och satte upp det första varvet lina och sedan var det att bära ihop höet med högafflarna och hänga upp det på linorna, varv efter varv och hoppas på bra torkväder. Efter detta finräfsade vi med hjulräfsan. Vi ägde då ännu inte någon släpräfsa som kunde underlätta att dra fram höet till hässjan.

Vad som sedan stod i tur att skördas var säden, vårvetet och blandsäden. Vetet var det extra noga med, det skulle ju sedan bli mjöl och många goda bullar under hela året. En del sparades till utsäde till nästa vår. Blandsäden, som bestod av korn, havre och vicker användes till djurfoder (gröpe och kross).

När vetet skulle mejas var det återigen dags att slå omkring åkrarna först. Då var det för mamma och mig att gå efter och binda stadiga band (kärvar) som höll ihop när vi hängde dem på stör för torkning.

Så småningom skaffade pappa en apparat till slåttermaskinen. Den kallades självavläggare och med dess hjälp lades säden åt sidan i lagom stora ”rusk” för bindning till kärvar. Bara detta var en stor lättnad för oss.

Blandsäden hässjades oftast och det var sannerligen en överlägsen torkmetod, enligt vår åsikt. Hur regnigt och blött det än var på hösten så torkade det alltid på hässjorna. Med banden kunde det vara kinkigt ibland, det kunde lätt bli mögel och det var ju inte så nyttigt.

När så säden var lagom torr kördes den med häst och vagn in på logen för tröskning. En del av vetet tröskades genast, för att få iväg det till kvarnen för malning. Mjölet började oftast att ta slut i låren vid den tiden på året. Spänningen och oron var lika stor varje år vid första malningen av matbrödsmjölet. Hur skulle mjölet bli? Skulle det mälta och bli kladdigt när vi bakade av det, eller blev det höga och porösa bullar? Det berodde på hur väderleken varit under mognads- och skördetiden. Resten av säden tröskades på vintern, oftast före jul om vi hann.

Vid tröskningen var det lättare att ”stå i golvet” och kasta upp säden på matarbordet om den var bunden. Oftast var den inte det, förutom vetet som vi bundit för hand. Det kom att dröja åtskilliga år innan vi fick råd att köpa en begagnad självbindare. Sedan gick ju skördearbetet betydligt lättare.

Sist av allt togs potatisen och foderbetorna upp ur jorden. Betorna blev sedan ett gott vitamintillskott för djuren på vintern.

När så allt skördearbetet var avslutat, hässjelinorna nednystade och störarna hemkörda, var det dags att börja med plöjningen. Den skedde också med häst förstås – eller rättare sagt med två hästar för plogen. Vi fick då låna grannens häst mot att han fick låna vår när han skulle plöja. Det var ganska vanligt på småbruken på den tiden att man hjälpte varandra med sådant, då man endast kunde hålla en häst per gård.

Det var givetvis mycket arbetsamt för både hästar och körkarl att utföra det här arbetet med jorden. Men det var ju nödvändigt för att fortsätta den eviga kretsgången i livet och årstidernas rytm. Nog var det också med stor tillfredsställelse vi såg det färdiga arbetet med de nyplöjda åkrarna, som låg där i väntan på en ny vår, med nya förhoppningar.

Allting blev nu lugnare på gården, men arbete fattades inte förstås. Djuren måste alltid ha sin skötsel. Och så var det tröskningen, isupptagning, vedanskaffning och mycket, mycket annat som jag skall berätta om en annan gång.

Nu var vi inte längre så beroende av väder och vind så därför kunde allting ske i en annan och lugnare takt.

Vi skriver i Upplands-Bro 57
Maj Hallberg

Höstvandring

Vågskvalp vid stranden
vassvipporna gungar lätt
i vinden
badbryggan
övergiven
en fågels ynkliga pip
en and som dröjt sig kvar,
för länge?

Regnet duggar tätt
diset hänger likt stora slöjor
mot jorden
i skogen
blöt mossa
klafs, klafs
spåren berättar.

Nyponen
ännu röda
mjuka av frosten
granarnas regntunga grenar
rör sig sakta
som i vemod
ett ensamt löv
vippar övergivet i aspen
några slånbär
i de taggiga snåren
kanske fågelmat?

Ekorren har samlat i boet
människorna
samlat i ladorna
allt är fullbordat
nu återstår endast
vila
tacksamhet
förväntan.

Vi skriver i Upplands-Bro 57
Esther Gustafsson

Kyrkbyn i Kungsängen

Den långa röda längan som nu är hembygdsgård kallades förr för kyrkbyn. Familjerna som bodde där var stora, lägenheterna var på ett rum och kök. Det fanns också ett enkelrum. Där bodde tant Sofi en förvärkt gammal tant. Hon fick väl några kronor i fattigvård som delades ut av pastor Östlund.

När vi hade slaktat grisen till jul gick vi till tant Sofi med smakbit, som det hette. Det var lite ruskigt tyckte vi för hon hade en blodigel i ett glas på skänken. Vi vågade inte stanna länge. Vi neg fint och sa: ”Här är en smakbit fläsk och lite bröd från mamma – och God Jul.” Så var det kvickt ut igen. Blodigeln använde hon när det värkte som värst i lederna. Den sög ut det onda blodet, berättade mamma.

Skomakare ”Kille” med fru och tre barn bodde där också. Jag vet inte hans riktiga efternamn. Skomakarn kunde inte räta på benen utan gick i samma ställning som han satt. Det fanns inte möjligheter för människor på den tiden att få hjälp med värken i lederna utan de värkte sönder.

Det var inte bara skolagning han ägnade sig åt. Han hade en liten apparat som stod och puttrade på spisen och ur den kom en klar vätska som han blev glad av. Då hörde grannarna att han sa åt gumman: ”Kom får du vila på min arm”. ”Tackar ja”, sa gumman. Det var många kunder som gick dit fast de inte hade trasiga skor. Osämja blev det ofta i den familjen. Barnen satt ihopkrupna i vedboden ibland, ibland vågade de inte vara hemma. Det ligger en del i ordspråket: ”När fattigdomen kommer in genom dörren går kärleken ut genom fönstret.” Det var inte så lätt på den tiden som det är nu att skiljas, utan stormen fick rasa ut, man fick ta nya tag och kämpa vidare.

I den så kallade fattigstugan, som nu är riven och som låg intill kyrkbyn, bodde Erikssons och Hägers. Fru Eriksson blev ensam med alla sju barnen. Men alla hjälptes åt. Det var en

duktig familj. Bror och Vivan Häger och deras åldriga far bodde i ett rum med spis. Vivan var tvätterska åt familjer i Kungsängen och Bror försörjde sig som byggnadsarbetare, mest var det reparationer och målning.

Som avslutning vill jag passa på att tacka dig Ingeborg Nilsson för dina fina insatser i hembygdsgården. Du har i så många år kokat kaffe där och dukat fint både till begravning, bröllop och föreningsfester. Jag har också läst om ditt och Edvins liv. Du har skrivit så bra om hur ni kämpade med sjukdom och nöd. Jag vet så väl hur det var. Ni ordnade danser när ni bodde i Sylta. Edvin och Bertil spelade dragspel. Du sålde kaffe och hembakade bullar för 50 öre minns jag. Vi ungdomar hade jätteroligt hos er. Tack för det Ingeborg!

Vi skriver i Upplands-Bro 57
Lars J Borin

Sockengränser i Upplands-Bro

Innan Upplands-Bro drabbades av den i många fall allt annat än vackra utbyggnaden med höghus, villaområden och industriområden och innan de flesta av kommunens vägar gavs en annan sträckning än den fordomtima, fäste man sig särskilt vid de starka avgränsningarna mellan socknarna – skogen bildade gränsen.

Vi utgår från Låssa. Mellan Låssa och Bro stod skogen tät strax öster om Hammartorp. Sedan vidtog den öppna slätten – Bro socken – ända till Aspvik. Där stod skogen återigen tät och utgjorde gräns mot Stockholms-Näs. Även den socknen bestod av en ljus och öppen bygd med bl.a. den vackra Gröna Dalen (som ju aldrig skulle bebyggas).

Under den fortsatta vandringen passerades nästa sockengräns – Brunna skog. På andra sidan skogen låg Västra Ryd, öppet, ljust. Mellan Västra Ryd och Håbo-Tibble stod också skogen tät och Håtuna i sin tur avgränsades mot Häggeby genom den djupa Markeby skog. Vände man sedan tillbaka mot Bro utgjordes sockengränsen av den djupa, höga och mörka Aske skog.

I alla tider har människan varit rädd och då särskilt för skogen med allt oknytt, som där finns. Den samlade bebyggelsen med dess centralt belägna hedna tempel och senare dess kyrka placerades därför på den ljusa och tryggare platsen mellan skogarna.

Jag tror inte att det finns eller rättare fanns någon kommun vars socknar så tydligt markerats av skogsgränser som gamla tiders Upplands-Bro. Kanske dikteras min syn av förhållandet av den nedärvda känslan av lättnad, som man förnimmer, då man från de slingrande vägarna genom skogarna kommer ut på den ljusa och inbjudande slätten.

Vi skriver i Upplands-Bro 58
Hugo Håstedt

Två gårdfarihandlare i början av seklet

För att ge rätt perspektiv vill jag tala om att jag föddes 1911 i Lilla Jädra, ett småbruk som ägdes av mina föräldrar. Jag tillbringade ganska mycket av min barndom hos grannarna, mina morföräldrar, som arrenderade Håbo-Tibble prästgård. Jädra-arrendatorsbostaden var liten, bara två rum och kök och familjen var rätt stor, sju personer. Ändå hörde man aldrig talas om trängsel, och trots knappa resurser var gästfriheten förvånande stor.

En eller möjligen två gånger sommartid åren 1915-20 kom Slink-Robert dragande med sin kärra, som var lastad med varjehanda salugods, kläder, tyg och mycket annat. Vi kände igen honom på kilometers avstånd ty han var svårt handikappad av ”spasmer”, som de vuxna sade. Armar och ben ”röck och knöck” på honom hit och dit varje sekund och det inverkade också på kärran, som därför upptog nästan hela vägens bredd. Egentligen var det väl en tragisk anblick att se honom men för oss barn var det något av sommarens sensation. Det hörde till gårdens tradition att mormor bjöd honom på mat, men han tålde inte att vi barn fanns i närheten då. En gång fick han sitta vid matbordet ute i trädgården, och vi barn (jag och min lill-moster) blev motade därifrån. Som de lydiga barn vi var trotsade vi inte Slink-Robert och mormor. Vi smög oss upp på andra våningen i gårdsmagasinet, ty där fanns stora springor i väggen och därmed god utsikt över både trädgård och matgäster. Det hela blev ju på så sätt till ömsesidig belåtenhet.

Så vitt jag vet, övernattade han inte vid Jädra, så jag fick aldrig veta om han var stilla när han sov. Han kunde inte för sitt lytes skull skriva, men enligt Jan Fridegård lämnade han ibland ut varor på kredit utan att någonsin förlora ett enda öre tack vare sitt utomordentliga minne. Jan Fridegård skriver också, jag tror i samma roman, att han inte tror på ryktet om Slink-Roberts framgångar hos ensamma kvinnor. Jag, som sett Slink-Robert i verkligheten kan inte heller sätta någon tilltro till sådana rykten.

Efter 1920 såg jag aldrig mera till Slink-Robert. Ca elva år senare, när jag gjorde min värnplikt vid I 8 i Uppsala, påstod en kamrat, att Slink-Robert hade ägt ett litet bostadshus i Grillbytrakten, men att detta skulle ha brunnit, varvid Slink-Robert skulle ha blivit misstänkt för mordbrand och till och med dömd. Några som helst bevis för dessa påståenden känner jag inte till. För några år sedan sökte jag en f.d. rekrytkamrat i Enköpingstrakten och hamnade i det ärendet hos kyrkvaktaren i Villberga församling. Han gav mig sådana upplysningar att jag till slut hittade den jag sökte. Dessutom kom han, mest av en slump att berätta, att Slink-Robert låg begravd på Villberga kyrkogård. Slink-Roberts rätta namn fick jag aldrig veta, men jag unnar honom innerligt gravens stillhet efter hans minst sagt oroliga levnad.

En annan gårdfarihandlare, som kom lite oftare till mina morföräldrar var juden Lazarus (Isonsky?). Hans besök hade troligen pågått i ett par decennier, ty det var helt självklart detta att han skulle bjudas både kost och logi, när han kom. Vi barn uppfattade honom som en gammal man, men han var nog inte stort mer än ca 55 år omkring 1920. Han var ganska kortvuxen men mycket stark. Man blev förvånad när man såg hur lätt han lyfte och bar sitt väldiga knyte, som innehöll nästan enbart tyg eller tygvaror. ”Omslaget” var ett stort fyrkantigt blåtyg, som han knöt ihop hörnvis och sedan slängde upp över ena axeln. Vi kände ju igen även honom på långt håll, men vi såg honom aldrig någonsin vila utmed vägen. Visserligen var han vältränad efter att ha burit sitt knyte mil efter mil, år efter år, men ändå!

För det mesta visade han upp en glad min för affärernas skull, men det kunde även hända, att han blev sur, om köplusten var svag. Då tog han till ordspråket: ”Människan spar men Fan tar.” Enligt Lazarus egen utsago hade han en gång råkat förarga hemmafolket i en gård och då fått följande besked: ”Ta ditt pick och pack och ge dig iväg!” Det gjorde ju också Lazarus, men i dörröppningen sa han: ”Det första tänker jag ta med mig, men det andra lämnar jag

kvar.” Den här episoden hörde verkligen till undantagen, ty folket i gårdarna han besökte, var ju hans kunder. Och dem ville han väl inte gärna stöta sig med.

Men han var inte populär bland barnen i de gårdar där han var stamgäst och kanske allt för hemtam. Var man snorig, smutsig eller okammad, så blev det åthutning, och det gillade man förstås inte. Uppfostran värdesätter man sällan medan den pågår, som bekant.

Jag tror att jag såg Lazarus och hans knyte sista gången 1925. Vart han sedan tog vägen, vet jag inte.

Vi skriver i Upplands-Bro 58

Svea Lööwf

Min hyllning till hembygdsgården Klint

Klint, du gamla kära,
få sig velat lära
att ett kulturminne vi har.
O, så stolt på din plats du ståtar,
om än vinterskrud du bär
eller uti lummig grönska,
du är mig lika kär.
Å, om du kunde tala,
du vackra gamla hem,
om glädje och sorg
ett fåtal känner dem
som vistats uti detta hägn.
Med små glimtar uti molnens reva
jag är så glad att jag fått leva
och höra friden susa över Hemmet
där jag står och lyss till fåglars vackra sång
där mina fäder gått en gång.

Maj Hallberg

Höstlöv

Löven ligger
som en äkta matta
på den gråa jorden
i de färger
naturen själv har skapat
underbara
ljuva
svåra att beskriva
färger som förtrollar.

Så kommer bonden
höstsår sin åker
fördjupar synen
med växternas eget klorofyll
ännu en färg ingår i väven
helheten blir fullständig.
hösten är här.

Vi skriver i Upplands-Bro 58

Gun och Bodil

Att arbeta på deltidsförskola

Ibland undrar jag om jag inte har ett av de roligaste yrken som finns. Vad jag gör? Är förskollärare på en deltidsförskola och eftersom deltidsförskolorna i den här kommunen med stor sannolikhet kommer att försvinna inom en snar framtid, kan det kanske vara av intresse att dokumentera vad man haft för sig där.

Alla de sexåringar som inte har dagisplats går på deltidsförskola tre timmar varje dag. Vårt mål är att förbereda barnen för skolan, att arbeta i grupp, att kunna lyssna och ta en uppgift och att slutföra den. Det här är bara en dag av många, alla dagar är olika och alla grupper är olika.

Klockan halv nio släpper vi in barnen, glada och nyfikna på vad vi ska göra just denna dagen. Alla byter om och tar på sig inneskor och går in i ”tysta rummet” och sätter sig på sin plats i ringen för att invänta samlingen. När alla är komna har vi upprop och sedan drar ordningsmannen för dagen almanackan och vi talar om dagens datum. Sedan följer ett samtal

som kan handla om vad som helst, t.ex. hur många tänder som fallit under natten, att det varit tivoli i kommunen, om TV-program, djur som man träffat på vägen o.s.v.

Därefter tar ordningsmannen bort blommor och dukar från borden och barnen sätter sig på sina platser. Papper och pennor delas ut och kritorna hämtas, av ett bord i taget, för att undvika trängsel vid lådorna.

Den här veckan har vi grönsaker som tema. Vi börjar med tomat och gurka. De är lätta att rita och måla. Värre är det med blomkålen, den tror de blir svår. Det gick förstås bra det med. Allt eftersom barnen blir klara med sin uppgift hämtar de sina pärmar och sätter in pappret i.

För att öva färg- och formsinnet ritar vi praktiskt taget varje dag, med oljepastellkritor, eller vattenfärg, eller arbetar med lera. Flera gånger per termin gör vi en stor väggtavla som gemensam uppgift. Den här ska handla om kommunikationer, som vi ska syssla med. Vi börjar med ett samhälle, som förstås blir Kungsängen, med villor, höghus, kyrka och t.o.m ett fint slott. En pojke ritar ett lok och vi andra ritar var sin vagn. Det är en underbar stämning när vi håller på med detta och alla har idéer om vad de vill rita till samhället.

Vi arbetar till halv tio – kvart i tio, sedan städar barnen och tvättar händerna och det blir fri lek. Under fria leken kan några välja att snickra och då är alltid någon av personalen (vi är två stycken) med. Då sågar de och spikar, slipar och målar. Det kan bli båtar, tåg, bilar, skärbräden, ljusstakar eller stövelknektar, lite beroende på hur virket ser ut som vi tiggt oss till. Detta är mycket populärt!

Tjugo över tio ringer klockan för städning, tvättning och hämtning av frukt för fruktstund. När alla sitter på sina platser tar ordningsmannen till orda och ber att få tystnad. När man kan känna tystnaden i rummet säger ordningsmannen ”var så goda” och vi svarar ”tack så mycket”. Fruktstunden är en trevlig stund för lugnt samtal och sedan följer det trevligaste på hela dagen: systunden!

Varje år upprepas samma under. 90 % av barnen har aldrig sytt tidigare. De blir fullständigt fascinerade av hur duktiga de är och de syr och syr – dukar, kuddar, väskor, kulpåsar, grytlappar m.m.

Klockan elva är det tid för spel och pussel, en del väljer att teckna för det har de också blivit bitna av. Vi kan också leka lekar, sjunga eller lyssna på skivor. Klockan tjugo över elva ringer klockan för slutstädning och uppsättning av stolarna på borden. Sedan följer uträkning och på fredagar utlämning av veckans arbeten.

Påklädning och uppställning på led med ordningsmannen först, tack för idag, kram, och ut till väntande förälder. Så har tre timmar rusat iväg och tystnaden lägrar sig över deltidsförskolan. Vi (personalen) går och plockar upp och pratar om vad vi ska göra i morgon, då det förhoppningsvis ska stå 19 glada, ivriga sex-åringar utanför deltidsförskolan ”Eken” igen.

Vi skriver i Upplands-Bro 58
Maj Hallberg

Isupptagning på 50-talet

När isen frusit till och blivit tillräckligt tjock var det dags att tänka på sommarens heta dagar, hur underligt det än kan låta. Mjölken måste nämligen kylas ner ordentligt för att hålla sig utan att surna, på sin väg från ladugården till Mjölkcentralen i Stockholm. På den tiden fanns ju inte nutidens moderna kylanläggningar och då måste man lita till enklare, men arbetsammare metoder.

Även till en del mat behövdes is för hållbarhetens skull. Till att förvara den använde man något som hette isskåp. Det var dåtidens motsvarighet till våra kylskåp. Hur ett sådant skåp såg ut och fungerade skall jag strax beskriva, men först till isupptagningen.

Om det fanns snö på isen när upptagningen skulle ske måste vi först skotta rent en plan, för att frilägga den plats där vaken lämpligen borde läggas. Sedan vidtog något mycket viktigt, som det absolut inte fick slarvas med, nämligen utstakningen av vaken.

Pappa hämtade då granruskor i den närbelägna skogsbacken, släpade ner dem på isen, och högg fast dem med isbillen på lagom avstånd från varandra. De måste synas även i mörker, så att ingen olycka skedde med människor eller djur.

När de här åtgärderna var vidtagna kunde själva sågningen av isblocken börja. Det var en man som skötte det jobbet och han måste alltid tjuvstarta för att hinna med när vi andra körde. Han behövde ha ett litet lager att ta av för att slippa jäkta så förskräckligt med sågningen. Sågen som användes var en stocksåg, eller timmersvans, som den också kallades. Den hade ett handtag i var ände, varav det ena skruvades bort när man använde den till issågning. Vissa år, då det varit mycket kallt en tid, kunde isen vara så väldigt tjock att blocken inte fick sågas alltför stora. Då skulle de ha blivit alldeles för tunga att dra upp med isstegen. Andra år däremot var den så tunn att den knappast höll ihop till vi fick upp den på ”åkan”. Som åkdon kom ett par skogskälkar med ett hopsnickrat flak ovanpå, väl till pass.

Vid lastningen användes en specialgjord stege med ett par vassa krokar i ena änden. Dessa höll isbiten kvar på stegen. En man (eller kvinna) höll sedan stegen i vaken medan den andra med båtshaken förde fram isblocket tills det kunde hakas fast. Sedan var det bara att suga i av alla krafter vid var sin sida och dra upp stegen på åkan. För att sedan dra isen från stegen användes iskrokar som vi högg fast i blocket och drog det på plats på åkan.

Så fortsatte man till det var lagom lass för hästen att dra upp till isstacken med. Ungefär en fyra till fem bitar kunde det bli, beroende på hur tjock och tung isen var, och om det var bra med föret eller inte. Det här arbetet som givetvis var mycket tungt och vått, var absolut nödvändigt att göra då det inte fanns någon annan kylanläggning till mjölken på den tiden.

I isstacken, som var ihopsnickrad av brädor i en fyrkant, lade vi sedan isen på marken i lager på lager till lagom höjd. När isen fördes över från kälkflaken till stacken användes ett par kraftiga plankor som var ihopsnickrade med tvärslåar och nu kom de korta iskrokarna till användning igen. Nu gällde det att ta det försiktigt vid överföringen så att inte bitarna sprack. Sådana små olyckor hände väl ibland och då blev det besvärligt för den som stod i stacken att pussla så att allting stämde. Det fick nämligen inte bli några springor mellan isbitarna för då smälte de mycket fortare när värmen kom.

Då vi ansåg att vi hade tillräckligt med is för att det skulle räcka hela sommaren så var det färdigt att ösa massor med sågspån över. Det var ett drygt jobb att täcka detta isberg med ”isolering” så att isbitarna inte var allt för tunna när vi behövde använda dem.

Ja, så var det då det förut nämnda isskåpet, som jag ska försöka beskriva så gott jag kan. Det var gjort av trä med dubbla väggar av zinkplåt. Överst var ett stort fack med lock, som också var klätt med plåt. Där skulle isen ligga och smälta så att det iskalla vattnet rann ner mellan de dubbla väggarna, och sålunda höll skåpet kallt. Sedan rann vattnet ner på den plåtförsedda bottnen, som hade avrinningshål till en balja under, vilken tömdes med jämna mellanrum. Inuti skåpet fanns hyllor av tjockt glas. De var flyttbara till önskad höjd.

Det låter kanske invecklat det här, men det var faktiskt en enkel och mycket genial uppfinning som räddade mycken mat från att förstöras i sommarvärmen. Det arbetsamma med den här metoden var att ta in isen och placera den på sin plats i skåpet. Först måste den tas ur ”stacken” under sågspånen, huggas i lagom stora bitar med isbillen, sköljas av med mycket vatten, köras på skottkärra fram till trappan, bäras upp för en trappa och läggas högst upp under locket i skåpet. Tog jag in facket fullt räckte det ungefär i två dygn, sedan var det bara att göra om hela proceduren igen.

Ja, så gick det till med det arbetet, på en liten gård i Håtuna, för så där 25-30 år sedan, berättat av ”en som minns”.

Vi skriver i Upplands-Bro 59
Gunnar Krantz

Något om Lejondals naturskyddsområde

De Brobor, som nu i stor omfattning särskilt sommartid besöker Hällkana, eller ”Kanan” som vi vanligen säger, för att bada eller idka friluftsliv och eventuellt ta en promenad genom markerna bort mot ”Svarvarviken” och ”Roligheten”, kanske t.o.m. vandrar upp i skogen till ”Rödjan” har säkert föga vetskap om hur allt här har förändrats under de senaste 45 åren. Då jag på olika sätt har kunnat följa denna förvandling kan det måhända ha ett lokalhistoriskt intresse att berätta något därom.

När Stockholms Stadsmission 1943 köpte Lejondal, utgjorde de marker, som låg på östra sidan om Lejondalssjön, en svåråtkomlig och föga använd skogs- och jordbruksmark. De svåra vägförhållandena dit gjorde att det var nästan omöjligt att dit föra fram moderna åkerbruksredskap.

En liten del av åkermarken söder om Hällkana odlades dock medan övrig sådan mark sparsamt nyttjades som ungdjursbete eller periodvis t.o.m. som bete för korna, varvid efter mjölkningen vid Hällkana mjölken fick ros över sjön. Markerna hotades bli igenvuxna av skog och sly på sätt som vi nu kan se t.ex. vid Rödjan.

Då jag vid denna tid skötte veterinärvården av djuren på Lejondal och samtidigt var veterinär vid några arméförband med hästar i Stockholm uppkom tanken att använda dessa områden för sommarbete åt arméhästarna. Stort behov förelåg av lämpligt belägna sådana betesmarker. Erfarenhet om hur betena skulle ordnas hade tidigare vunnits genom de beten på Nygård, KF nuvarande område – där Svea Artilleriregemente i ett flertal år haft hästbeten. Planerna kom att realiseras och något om detta vill jag berätta.

Först emellertid litet om vägförhållandena från Lejondals allé till Hällkana där all väg upphörde.

Vägen, om den nu ska kallas så utgjordes av en gropig, stenig och föga underhållen ”gårdsväg” som först strök förbi Trumpetartorp – numera brunnet och rivet – varefter den i en brant backe med ett par krökar sökte sig upp på höjden ovanför Björkvik och efter två grindar i en ännu brantare backe stupade ner mot denna vid Lejondalssjöns ände. Den utsikt som erbjöds från höjden ut över Lejondalssjön i hela dess längd var emellertid en upplevelse. En fallfärdig bro förde över ett tillflöde varefter vägen i en lika brant och krokig backe förde förbi Kronbacka. Härifrån till Hällkana förbi Stora Tingsviken fanns i princip endast två djupa hjulspår som i diverse slingor smög efter åkerkanterna fram till Hällkana ladugård, d.v.s. den som alltjämt finns kvar. Sommartid vid torrt väglag tog det med bil minst 20-25 minuter att ta sig fram. Vår och höst hände det ej sällan att bilar blev hängande på leran mellan hjulspåren mellan Kronbacka och Stora Tingsviken. Att vid denna tid ta fram hästar med motorfordon till beten, som man numera gör var i praktiken omöjligt. Kronans fyrhjulsdrivna lastbilar var nog de enda fordon som lämpade sig för transporter till och från Hällkana.

De beskrivna vägförhållandena bestod i princip med några bättringar på de värsta ställena ända tills den nya motorvägen byggdes som skar av tillfarten så att den nya vägbiten från Grindstugan till Björkvik måste byggas.

Den spikraka väg som från ”El Barrackas” skär ett sår genom landskapet fram till ängarna vid Roligheten byggdes ungefär samtidigt av Skogssällskapet som en skogsbilväg i samband med avverkning inom området.

Iordningställandet av betesmarkerna med uppsättande av stängsel var det första som gjordes. Genom tillmötesgående av armén, som då under beredskapstiden förbrukade mängder av taggtråd fick Lejondal utan kostnad erforderliga behov av begagnad sådan tråd att använda för ändamålet. Markerna delades in i tre skilda betesfållor, som betades successivt, varjämte en förbindelse genom skogen gjordes till Rödjan där ett fjärde bete ordnades.

De 50 hästarna från Kungliga Krigsskolan Karlberg reds under en natt ut till markerna – en ritt på ca 8 timmar – och den första släppningen gjordes morgonen därpå. Själva släppningen av hästarna är ett skådespel, som bör upplevas i sin skönhet och dramatik. Samtliga hästar ställdes upp längs stängslet med huvudena bort från markerna. På ett givet tecken togs alla betsel av och efter några ögonblicks tvekan brakade hela hästflocken iväg i full galopp mot hagens andra sida, vände och kom lika snabbt tillbaka. Detta galopperande, frustande, gnäggande, lekande och bakutslående pågick med kortare avbrott under flera timmar innan hästarna parat ihop sig två och två som beteskamrater och kunde börja äta av det friska gräset.

Hovslagare Sture Svensson som med sin familj under mer än ett decennium kom att vakta beteshästarna, fick en nyordnad bostad om rum och kök på gaveln i Hällkana ladugårdsbyggnad, där i övrigt inreddes ett stall för sjukhästar och foderförråd för det stödfoder som gavs fram emot hösten.

Genom hästarnas betande och vistelse i markerna blev landskapet mer tillgängligt. Den röjning och uppsnyggning, respektive bränning av allt rens som var en av vaktarens dagliga arbete skapades undan för undan det sköna öppna landskap, som vi idag kan njuta av.

Sedan Krigsskolan blivit som man säger ”avhästad” kom arméstabens stall och dess hästar utgöra nästa betesgäst under ett antal år, varefter Livgardesskvadronens (nuvarande Livregementets Dragoner) hästar övertog betet under ett antal år. Numera är antalet beteshästar tyvärr reducerat och de kommer från olika håll.

Vad angår själva bebyggelsen inom området fanns förutom Hällkana ladugård dess torp. På Rödjan stod ännu skorstensstocken kvar efter det rivna torpet. I Svarvarviken fanns en fallfärdig lada som revs efter några år.

En intressant och kanske föga observerad byggnadslämning är stenmurarna efter en vattenkvarn eller vattensåg i skogen mellan Rödjan och Svarvarviken utefter det dike som markerar en tidigare liten å. Detta tyder på att mossmarkerna vid Rödjan tidigare dämts upp till ett vattenmagasin.

I torpet Hällkana bodde som hyresgäster när det hela började den då kände stockholmshomeopaten Beda Wallin med familj. Sedan hon försökte ta körlektioner med bil bland de betande hästarna blev de snabbt uppsagda. Därefter och intills kommunen övertog markerna har torpet bebotts sommartid av familjen Gunnar och Kerstin Wennlund, som nedlagt ett ganska stort arbete på att ställa själva torpstugan invändigt i mer beboeligt skick.

Till slut kan som en sammanfattning sägas att den nuvarande landskapsbilden på östra sidan Lejondalssjön skapats under dessa 45 år av hästarna och deras betesgång kombinerat med en varsam skötsel av makerna. Goda förutsättningar finns nu att även i framtiden denna natur skall bestå till glädje för många.

Vi skriver i Upplands-Bro 59

Personalen på Korpens hemvist

En vecka på Korpens hemvist

Måndag 16 januari

Sex barn till frukost. Alla åt gröt med god aptit. Det fattades ett barn på morgonen – en i personalen gick och ringde – barnet var sjukt. Mamman hör av sig när hon varit hos läkaren. När barnen gick till skolan tog personalen lunch. Efter lunchen gick vi och drog stenciler till föräldramötet den 24 januari.

Vi ringde till fritiset på Örnstigen och diskuterade strövarna och bestämde att var och en kör egna grupper i vår. Vi ringde och bokade studiebesök på Finnstabergs dagis med anledning av mötet på fredag då vi ska diskutera 0-9 år.

På eftermiddagen gjorde grupp 1 mellanmål och dukade. Efter maten hade grupp 1 planeringsmöte. Barnen bestämde att vi skulle ha fest på fredag. De skulle öva på en pjäs tisdag-onsdag. På torsdag ska de göra chokladbollar och ett barn ska koka knäck på tisdag morgon. Grupp 2, som inte ska öva på pjäsen, åker skridskor tisdag-torsdag. Efter mötet gick alla och åkte skridskor.

Denna vecka ansvarar grupp 1 för mellanmålet, blommorna, planering och underhållning. Nästa vecka är det grupp 2:s tur.

Tisdag 17 januari

Sex barn till frukost. Den bestod av yoghurt och smörgås. Frukosten serveras kl 07.30 så alla är klara ca 08.00. Två barn gick till skolan kl 08.30, ett gjorde läxan och tre spelade spel tills de skulle gå till skolan kl 10.05.

När Yvonne kom kl 09.15 åkte Diana och Einar till Bro Byggvaror och köpte virke till hemvisten så att barnen ska kunna göra skärbrädor och smörknivar. När de kom tillbaka gick Einar hem för dagen. Klockan var då 11.30 – han öppnade kl 06.30. När vi ändå hade tillgång till bil åkte Diana och Yvonne till Bra och gjorde inköp till hemvisten. När vi kom tillbaks tog Marianne emot oss – hon hade börjat 11.30.

Vi tog en snabb lunch för Marianne gick ner till Norrgrinden på kökskräff kl 13.00. Den pågick till kl 16.00. Under tiden, kl 13.30 förberedde grupp 1 mellanmålet så att det var klart till kl 14.00 när barnen kommer från skolan. Mellanmålet idag bestod av fruktsallad, grädde och hård smörgås. Grädden var avsedd till knäck men strösocker fattades och barnet hade ingen lust att göra knäck. Mellanmålet är mellan 14.00 och 15.00. Sedan ska det dukas av och borden ska torkas av. Grupp 2 gjorde läxorna och grupp 1 tränade på underhållningen som vi ska ha på fredag. Några hjälpte till att städa snickarrummet. Barnen började hemgången kl 15.00 och den pågick till kl 18.30. Marianne stängde.

Onsdag 18 januari

Sju barn åt gröt i morse. Sedan lyssnade de på musik eller spelade spel. Tre av barnen började 08.30, resten något senare. Vår städerska kom och berättade för oss att det var mycket halt ute, hon hade ramlat två gånger. Diana fick börja en timme tidigare för det var skolanknuten grupp på Finnstaskolan kl 08.30.

Yvonne, Einar och Marianne hämtade upp mig vid skolan för att gå på studiebesök till Finnstabergs barnstuga. Vi fick information om hur det är att arbeta med åldersgruppen 0-9 år. Vi gick därifrån ca 12.00. 12.20 kom barnen så vi hann inte ta lunch.

Diana gick till Örnstigen för att diskutera mötet på fredag. Vi köpte socker och hämtade posten. Grupp 1 började göra mellanmål: yoghurt och smörgås. Efter mellanmålet tog Einar och Yvonne grupp 1 och skrev charader. Barnen provade kläder som ska användas på teatern. Efter träningen gjordes chokladbollar. Resten av barnen spelade pingis och landbandy. Telefonen gick varm hela eftermiddagen. Vid 4-tiden började en del barn gå hem. De barn som var kvar efter 17.00 läste jag en saga för. Kvart över sex gick sista barnet hem.

Torsdag 19 januari

Jag kom 06.25 – ett barn stod i trappen och väntade. Det kom fem barn till frukost, vi hade choklad och skinksmörgås. Efter frukost kom tre barn till, vi hade inga sena barn idag. Två spelade schack, några lyssnade på Trazan Apansson. Tre barn gick till skolan 08.30. Gunnel från Örnstigens hemvist kom 08.50 ner med ett barn som vi ska skicka till skolan 09.30 för Gunnel och Diana ska gå på föreståndarträff kl 09.00. Vi brukar hjälpa varandra hemvistena emellan.

Vid mellanmålet satt vi och pratade skilsmässor. En del av barnen är oroliga för att deras mammor och pappor ska skilja sig.

Grupp 1 hade planeringsmöte. De bestämde vad som ska tas upp på stormötet på fredag före festen. Resten av barnen gjorde gipsfigurer. Det kom en förälder som skulle hämta sitt barn, men hon stannade och hjälpte till med gipsfigurerna. Efteråt satte sig barnen och ritade pappersdockor som de sedan klippte ut. Med jämna mellanrum gick vi och ringde. Vi försöker få tag i en spansktalande tolk till föräldramötet på tisdag. Sista barnen gick 17.30.

Fredag 20 januari
20 minuter över sex stod två barn i trappen och väntade på mig. Vi gick in och barnen sprang in i kladdrummet för att se om gipsfigurerna som vi gjorde igår var klara. Det var de så vi tog ut figurerna ur formarna och började måla. Kl 07.00 hade sju barn kommit. De barn som hade målat klart började göra frukost. Vid frukosten satt vi och pratade om slagsmål. Många av barnen berättade hur otäcka rasterna i skolan är. Det är rätt ofta som ”andra barn kommer bakifrån och slår en”. Vi bestämde att hemvistpersonalen ska komma till skolan nästa vecka och hälsa på. Efter frukosten började jag koka kaffe till mötet som börjar kl 10.00.

Mötet kom igång med 32 personer, det pågick till kl 12.20. Det var en stor uppslutning både från Bro och Kungsängen. Det var hemvisten och några fritidshem, folk från facket och kommunen. Diana gick hem efter mötet fast hennes arbetstid var till 11.30. Marianne var också här på sin lediga dag.

Kl 13.00 kom några barn. Kl 13.30 kom resten. Då förberedde vi festen vi jobbat på hela veckan.

Det blev först en pjäs sedan sång och diktläsning. Efter det drack vi glassdrink, åt chokladbollar, pepparkakor och kola som vi hade kvar. Medan vi åt mellanmålet hade vi stormötet. Barnen tyckte att veckan hade varit bra och de tyckte att gruppen hade fungerat. Kl 15.00 gick tre barn hem och ett barn kom så då åt det barnet mellanmål. Vi sparade charaden tills det barnet var klart så något var kvar – annars hade det barnet missat allt.

Kl 15.30 började föräldrarna komma och hämta sina barn och vi började städa upp. Det hade varit en intensiv men rolig dag.

Vi skriver i Upplands-Bro 59
Svea Lööwf

Att föda barn i början av seklet

Jag kanske skulle berätta hur det var att få barn för 40-50 år sedan.

Jag fick tvillingar 1937 på hösten. Jag åkte inte till något BB utan var hemma, de andra barnen behövde så väl ha sin mamma hemma att ty sig till. På den tiden fick man ju betala allt själv. Barnmorskan kostade tre kronor gången och skulle tre gånger under första veckan sköta mor och de nyfödda med att tvätta oss, sköta navelband osv. Någon hemhjälp kunde man ju aldrig ha råd att betala. Det blev ändå nio kronor av den redan förut så magra hushållskassan. Det fanns inte barnbidrag och moderskapspenning då. Men tro inte att vi slapp skatter för det. Ånej då. Sjukkassan fick var och en försäkra sig i, allt eftersom man hade råd att betala. Vi hade en låg försäkring på tre kronor i månaden. Då fick man ut tre kronor per dag om man blev sjuk. Men barnafödsel var ingen sjukdom, så det var bara att snåla ihop de nio kronorna innan man gick i barnsäng.

Tvillingar var inte så ofta man fick, som tur var. Den första oktober på eftermiddagen anmälde sig den första. Någon telefon ägde vi ju inte på den tiden utan mina största flickor fick springa till närmaste grannen som var en trädgårdsmästare och be honom ringa till herrgården (det var en halvmil dit) och be dem där ringa efter barnmorskan och sända hem min make.

Godsägaren som var veterinär ägde bil. Eftersom det inte gick att få kontakt med barnmorskan tog han själv bilen och for milen för att få tag på henne. Men hon var inte hemma. På den tiden skulle sjukvårdare anmäla sig till telefonstationen när de var ute i tjänst och såvitt de inte hade egna familjer hemma skulle de sätta upp en lapp på dörren och meddela var de fanns. Men här fanns inget. Godsägaren kom hem vid 7-tiden och undrade hur det var och tröstade mig med att säga: ”Om jag inte hittar henne, kommer jag själv åter.” Han fann henne hos en familj nere i Kalmarsand. Allt detta hände här i Bro nämligen.

Vid nio-tiden på kvällen kom så båda farande. Klockan tio kom den första flickan på 3,3 kilo men så dröjde det. Det blev tre jobbiga dygn till. Då tångförlöstes den andra flickan på 3 kilo livlös. Men barnmorskan fick liv i henne också. En sådan förlossning gick till så att ”gubbisen” fick ta in ett sofflock som lades i sängen med ett lakan på och en gummiduk som syster alltid hade med sig till förlossningar. Där lades jag upp för att förlösas med tång. Det tog tid innan mor och barn var på sitt riktiga humör. ”Gubbisen” måste då assistera och hålla i sin gumma. Barnen sov så gott i sina respektive reservbäddar för dessa nätter – syskonbädd i köket. Vilka skickliga barnmorskor vi hade på den tiden att hjälpa våra dagars löntagare och skattebetalare till liv. De behövde inga stora dyra apparater och sjukhus till det. Det var att se till att allt blev så bra som möjligt för våra små medborgare.

Kanske om detta kommer i tryck att dagens ungdom kan läsa och förstå hur bra de har det på 80-talet. De unga idag är bortskämda tycker statargumman (vi hade inga preventivmedel), Svea Lööwf.

Vi skriver i Upplands-Bro 59
Svea Lööwf

Statarkvinnans vardag

Mina egna statarminnen 1929-54 – statargumman ingen kunde kuva!

Som nygift började ett långt och hårt liv. 1930 började statarlivet för mig, med allt vad det innebar. Som statare blev man degraderad – men man ställer sig frågan, vad skulle vi svenskar levat på om inte arbetarklassen funnits?

Men en statarhustru som fick många barn (här nio stycken på 10½ år), hon var inte värd annat än att spotta på, att ha till hands som piga i stora ladugårdar, att ställa upp mellan varje barnsäng som passupp till godset stora finpolerade ägare, som hade slott eller herrgård. Och man måste ju ställa upp om man ville sina barn det bästa. Tänk att allt gick att ro iland!

Klockan fyra varje morgon, söndag och helgdag lika som vardag, upp och elda i spisen, på med ”kaffepetter” att friska upp de stelnade kroppslederna med, och på med en gryta vatten. Det kokande vattnet bidrog till att höja värmen något, vintertid hade temperaturen sjunkit till 8-10 grader. Klockan halv fem var det dags att knata till ladugården. Klockan halv sju då man kom tillbaks hade det kokande vattnet värmt upp huset ytterligare. Nu var det bråttom att koka gröt och väcka barnen och fort få dem i ordning för dagen, några med skolväskor och stadig matsäck. Det var ofta lång väg till skolan.

Så vid åttatiden var det åter dags att gå till ladugården, göra rent, rykta kor och diska mjölkdisken så den fick lufta till kvällens period. Klockan halv tio var det dags att gå hem för att sköta bestyren där: baka, bädda sängarna med halmbolster och dunbolster (allt eftersom barnen slutade att blöta i sängarna), diska och sköta de minsta. Det fanns inte cellstoff och plast då utan en hel del stortvätt blev det som måste koka varje gång. Vatten bar man från ladugården var gång man gick hem i ett ok på axlarna med en femtonliters hink på var sida för att man skulle slippa springa så ofta efter vatten. Köket var ju ofta tvättstuga på vintern. På sommaren tvättade man ute. Hela tiden måste man ha sina små under uppsikt så att inget hände. Samtidigt kokades middagsmaten på spisen.

Klockan tre på eftermiddagen var det dags att gå till ladugården igen och gno till klockan sex på kvällen. På vintern fick då de största barnen se efter de mindre, leka och hålla eld i spisen. På sommaren var det lättare, då kunde ungarna vara ute i närheten av min arbetsplats och det kändes tryggt. Klockan sex på kvällen var det dags för kvällssamling i köket, aftonvard, tvättning för natten, läxläsning osv. Klockan åtta skulle alla barn krypa till sängs. Jag hade då disk, strumplagning och översyn över att allt var klart till nästa dag. Vi ägde som mest två rum och kök med kakelugn och spisar att elda. Men, så kallt det var! Min make och jag låg i köket i en utdragssoffa som bäddades morgon och kväll. Vintern 1940-41 frös vatten och allt inne i köket var natt mellan december och mars. Dagens ljus kom inte in i bostaden genom alla vackra frostrosor som täckte köksfönstret hela det kvartalet. På nätterna klädde jag köksdörren inifrån med trasmattor var kväll och eldade i spisen till midnatt, ändå frös mitt hår fast i huvudkudden de timmar jag slumrade en natt. Barnen behövde inte frysa i alla fall. Så var det att gå ut på vedbacken så snart morgonen grydde för att riva i snödrivorna och försöka få fram långvirket som skulle sågas och huggas till nästa natt. Vatten till disk, mat och tvätt fick bli av snön. Mjölk, grovt hembakat rågbröd, havregryn och potatis var de viktigaste livsmedlen för familjen.

Ett år hade jag sju barn i skolan på en gång. På vintern användes var dag 18 par strumpor som jag själv stickade. Jag repade upp gamla saker jag fått och stickade lång- och raggsockor, vantar och tröjor. Jag sydde allt av gammalt – sprättade, tvättade, sydde, pressade – natt efter natt. En statarhustrus lön för ladugårdsarbete 1940 var 125 kronor i månaden (med en frisöndag). Hyran, för ”fullt omodernt” var 35 kronor i månaden, veden kostade då sekunda barrved 30-40 kronor metern, björkveden 80 kronor metern, en lastbil som körde hem 80 kronor. Veden måste vi köpa från skogsägarföreningen från den dag då vi inte var statare längre utan timlön infördes. Då blev det sämre för oss barnrikefamiljer. Titeln blev ”finare”: timavlönad jordbruksarbetare med 325 kronor i månaden och inga naturaförmåner.

Stataren hade per år: 500 kg råg, 300 kg havre, 400 kg vete, 300 kg blandsäd, 50 kg gula ärtor (malning vid kvarnen fick var och en bekosta själv) 3 liter söt mjölk per dag, bostad på 1 rum och kök med uthus för gris och höns. Vedbrand i långvirke hemkört till husbehov, potatisland och rätt att låna hästar för sättning på våren och upptagning på hösten, rätt att få några dagar i oktober ledigt för upptagning och att eventuellt söka nytt arbete (”slankvecka”).

Det gällde att hinna ta vara på allt i skogen, plocka bär av alla slag, så grönsaker, safta och sylta för de långa vintermånaderna. Frukt och bär kokade jag sura när de fanns. Socker hade man inte råd att köpa på en gång.

Så var det för en barnrik statarhustru anno 1920-45, ändå var man hållen som mindre vetande, hur klok man än var. Var det klokt?

Bild

1948 Högby.
Jag och tre flickor i det gröna

Vi skriver i Upplands-Bro 60
Kjell-Ove Matsson

Fartyg och skeppare i Bro

Sedan ett antal år tillbaka kartlägger jag den äldre sjöfarten på Mälaren, och där är både arkivforskning och s.k. muntlig tradition till god hjälp. Efter viss arkivforskning var turen kommen till muntlig tradition i Bro under vintern 1982-83. Några skeppare från det nuvarande Upplands-Bro har kunnat identifieras i kyrkoarkivet, medan andra undgått identifiering i dessa källor. När hemorten enbart anges till t.ex. Lossa socken är identifieringsuppgiften inte alltid lätt. Någon/några av skepparna är måhända kända för läsarna. Likaså finns kanske något fartygsfotografi hos någon läsare. Jag är tacksam över att få ta del av både uppgifter om fartyg och skeppare. I sinom tid, om ett antal år när mitt material är något så när komplett, har jag tänkt mig kunna sammanställa detta till en publikation över sjöfarten i Mälaren.

I listan över områdets fartyg har tre huvudområden kunnat noteras: Brogård, Stäket och Lindesvik. Nedanstående fartyg och skeppare har jag lyckats vaska fram; och läsaren känner kanske fler?

Brogård och Lossa socken

ANNY, jakt,
skeppsmättes i Stockholm 1866 och 1877 och var då hemmahörande i Blidö socken i Roslagen. Skeppsmättes 1881, ägdes då av C. Öberg i Lossa socken, vilken också var skeppare på fartyget. C. Öberg har inte kunnat identifieras i kyrkoarkivet.

BRAGE, passagerarångfartyg,
byggd på Bergsunds Varv i Stockholm 1870 för Ångfartygs AB Stäket för trafik på traden Stockholm – Brogård. Bolaget sammanslogs 1876 med Ångfartygs AB Runan – Svartsjölandet, varefter bolagsnamnet blev Ångfartygs AB Svartsjölandet. Hur länge BRAGE gick på traden Stockholm – Brogård känner jag inte till, men under åren 1888-89 gick hon i trafik mellan Skogstorp och Örebro i Hjälmaren. 1890 återvände BRAGE till Stockholm och fick fram till 1910 på Nockebyleden. BRAGE efterträdde ångfartyget STÄKET (tidigare BRO-SVARTSJÖ) på denna trad.

DALPILEN, passagerarångfartyg,
byggd på Motala Mekaniska Verkstad 1873 som DALPILEN. Såld våren 1884 till Örebro Nya Rederi AB. Såld våren 1893 till Uppsala Ångqvarns AB, och blev omdöpt till ÖRSUNDSBRO. Detta rederi lät 1896 döpa fartyget till UPSALA. 2 maj 1898 såldes fartyget till Gävle och döptes då till FREY. Såld 1903 till tegelhandlare V. Hagberg i Stockholm. Maskinen togs ur för att användas som kraftkälla vid ett av Hagbergs tegelbruk och skrovet blev tegelpråm, 1911 köptes prämen av Johans Sparre på Brogård. Därefter finns inga officiella noteringar om denna pråm, men det är sannolikt denna pråm som gör några resor på Strömsholms kanal under åren 1918-20.

GRETA, ångslup,
byggd på Ludvigsberg Mekaniska Verkstad i Stockholm 1882. Ångmaskinen, om 8 hkr, tillverkades av Smedsuddens Mekaniska Verkstad i Stockholm 1908. Vid första fartygsinspektionen 1914 ägdes GRETA av rederiet Gamla Svartsjölandet, befälhavare var då A. F. Ekström, hemort Stockholm. GRETA hade tillstånd att ta 58 passagerare. Trafikerade traden Säbyholm – Berghamn. Vid Berghamn fanns det middagsförbindelse med Stockholm

per ångbåt. 1915-19 ägdes hon av A. Andersson med hemort i Uppsala, och gick då mellan Uppsala – Lårstaviken – Örsundsbro. 1919 såldes fartyget till Sundsvall för trafik i dess närhet. Under åren 1921-33 tillhörde GRETA Sundsvalls Förenade Stuveri AB. Därefter skall hon ha sålts till Hemsö vid Ångermanälven för att användas såsom sandpråm.
I nr 23 av ”Vi skriver i Upplands-Bro” skriver Gustav Hasselgren en artikel med titeln ”Med båt från Ådö till Stockholm”, vilket till en del berör denna GRETA.

HILMA, jakt,
skeppsmättes i Stockholm 1866 och var då hemmahörande på Blidön i Roslagen. Skeppsmättes ånyo 1877 och tillhörde då skepparen C. Öberg i Lossa socken. Öberg var själv skeppare på sitt fartyg. C. Öberg har inte kunnat identifieras i kyrkoarkivet.

JOHAN, slup,
byggd av ek och furu på kravell på okänd plats och okänt år. Fartyget heter inledningsvis CARL JOHAN och är hemmahörande i Uppsala under åren 1864-73, därefter hemmahörande i Torshälla. 1885 återfinnes fartyget i Brogård, ägt av Johan Sparre, under namnet JOHAN. Fram till försäljningen 1895 föres JOHAN av skepparna J. E. Larsson och P.A. Olsson. Vid försäljningen 1895 hamnar JOHAN hos en skeppare i Loftahammar. 1952 meddelar sista ägaren att fartyget sänkts som vågbrytare vid Ämtö egendom.

JOSEFINA, slup,
byggd i Svartsjö, Ljusterö socken, 1874 av ek och furu på kravell. Efter att ha tillhört olika skeppare i Roslagen köptes hon av skeppare Ernst Wallin i Brogård 20 juli 1909 som själv förde henne. Redan 8 juli 1911 såldes slupen till skeppare Carl Alfred Pettersson i Löten på Munsö. 1916 riggades hon ned till pråm och såldes till Södra Lådfabriken i Stockholm. 1920, när hon låg förtöjd vid Mälarstrand, slet pråmen sig i en storm och drev till Smedsudden, där hon slogs sönder och samman.

Skepparen Ernst Arcadius Wallin föddes 1883 och förde sin första skuta som 17-åring år 1900. Efter försäljningen av JOSEFINA 1911 övertog han ett jordbruk i Lagnö. 1921 köpte han Alholmen norr om Munsö där han framledes drev jordbruk. Wallin avled för några år sedan över 90 år gammal.

JOSEFINA, slup,
byggd i Alsvik 1887 och var inledningsvis hemmahörande i Roslagen. Köptes 10/12 1912 av skepparen Claes Gustaf Eriksson, Granskog, Lossa socken. Eriksson sålde JOSEFINA 9/6 1916 till kapten Gustaf von Horn, Högantorp, Salems socken. Sedermera återvänder fartyget till roslagsskeppare och lämnades 1935 som vrak vid Tuna gård i Österåker.

Claes Gustaf Eriksson bodde i Stora Granskog, Tammsvik, varifrån han flyttade den 17/10 1913 till Kalmar församling (Bålsta).

LÖTEN No 1, jakt,
skeppsmätt i Stockholm 1873 och 1877 som LYDIA, ägare och skeppare var då J. W. Björklund, hemort Munsö. Vid skeppsmätning 1880 ägdes hon som LÖTEN No 1 av C.A. Kihlmark, skeppare M. Ericsson, hemort Brogård. Kihlmark äger fartyget fortfarande 1888 och då är N. Carlsson skeppare, hemorten är då Löten, Munsö.

C.A. Kihlmark är född 6/8 1839 och avled 23/6 1907 och är begravd på Munsö kyrkogård. Förutom att Kihlmark ägde Lötens grustag ägde han också Sätra på Adelsö där ett barnhem var inrymt, som han var inspektör för.

STÄKET, ångslup,
ångslupen BRO-SVARTSJÖ byggdes 1859 ”med doubel högtryck trunk machin om sammanlagt 10 hkr” å William Lindbergs Varf i Stockholm för traden Stockholm – Brogård. Fartyget ombyggdes och förlängdes 1864 och fick då namnet STÄKET, trafikerade samma trad tills hon avlöstes av ångfartyget BRAGE.

SVALAN, slup,
byggd i Länna i Roslagen 1874 av ek och furu på klink. Efter att ha ägts av flera skeppare i Roslagen, såldes SVALAN 24/10 1902 till skeppare Emil Theodor Karlsson, Brogård, Karlsson bodde vid Brogårds ångbåtsbrygga. 1909 flyttade han med familj till det egenhändigt byggda nya hemmet Emilsborg i Häggeby socken invid Skokloster. I december 1912 säljer han hälften i slupen till skeppare Mårtensson i Skokloster och 1915 säljer Karlsson resten till Mårtensson. 1923 försäljes fartyget till Värmdö, där hon hugges upp 1935.

SÄKERHETEN, slup,
förekommer i olika hamnjournaler runt Mälaren med olika skeppare och utan angiven hemort under åren 1862-69. 1867 anges dock att skepparen heter A.G. Bergström och hemorten Brogård.

Stäket

CHARLÅTT, jakt,
i Stäkets säteris räkenskaper 1839 framgår att dess ”båt repareras av Carl Sandberg”. Detta fartyg byggdes å säteriet och tillhörde gårdsskutorna.

DAGMAR, slup,
slupen som lastar 56 ton anlöper flera mälarhamnar under åren 1885-88 med Johan Erik Sjögren som skeppare. Fartyget är hemmahörande i Almare.Stäket.
I husförhörslängden framgår att Sjögren föddes 1833 och avled 1888, han bodde i före detta tegelbruket tillsammans med makan Stina Lisa Olsdotter och barn. De inflyttar från Runsa i Ed socken 1882. Sjögren tituleras förutom fiskare även för skeppare.

HEDWIG EWA, jakt,
skeppsmättes i Stockholm 1790, skepparen heter då Anders Hällberg och hemorten är Norra Stäket.
Skeppare Hällberg bor i Storkrogen under åren 1787-1810 åtminstone. Hällberg är född 1759 och gift med Catharina Olofsdotter och de har 3 barn.

HERCULES, jakt,
skeppsmätt i Stockholm 1787, skepparen heter då Anders Hällberg och hemorten är Stäket. Fartyget är byggt i Uppsala. (Om Hällberg, se ovan.)

Genom vänligt tillmötesgående av Stefan Nordin i Järfälla, som forskat om Stäket, har jag erhållit uppgift om de skeppare som hittills är kända inom Stäket.

På Stäkets säteri är nedanstående skeppare noterade:

Eric Edlund	1820-1825
Eric Liljeblad	1824-1828
Karl Eric Östergren	nov 1828-1830 (Östergren och Liljeblad tycks ha varit skeppare på säteriet samtidigt.)

Eric Liljeblad	1831
Per Nylund	1837-1839
Boman	1844
H.A. Almgren	1845
M. Karlström	1846
L.P Hagström	1847

Husförhörslängden 1776-82 Ed socken
Skepparen Anders Lindström jämte hustrun Anna, kom från Ekolsund. Bor i Lilla Krogen.

Husförhörslängden 1757 Ed socken
Skieparn Anders Flijt, 57 år, med hustrun Christina Merke, 49 år, och två barn bor i ”Stora Stäke krog”.

Husförhörslängden 1743-44 Ed socken
Skepparen Luther (Lothar) med hustru bor i ”Stäkets krog”.

Husförhörslängden Näs socken 1830-32
Skepparen Eric Liljeblad (på Stäkets säteri) född 1801, drunknade i september 1832. Hustrun Maria Stina Jansdotter född 1799. De hade 2 barn.

Husförhörslängden Näs socken 1887-96
Boende i f.d. Tegelbruket är: fiskaren Johan Erik Sjögren, född 1833 och avled 1888. Hustrun, sedermera änkan, Stina Lisa Olsdotter. Inflyttade från Ed socken 1882. Han kallas även för skeppare.
Son till Johan Erik Sjögren: Karl Johan Ludvid Sjögren, född 1865 i Ed socken, inflyttad 1890. Hustru: Maria Leontina Larsdotter, född 1860 i Örebro. De har 4 barn. Karl Johan Ludwig Sjögren avlider 1898. Änkan och barnen flyttar till Stockholm år 1903.

Lindesvik

ANNA, slup,
köptes 1918 av bröderna Lindegren. Först 1926 bosatte de sig i Lindesvik. ANNA var en f.d. segelslup som försetts med motor. Fartyget såldes sedermera till ryttmästare Nils Åkerblom på Biskops-Arnö och ligger nu sjunken på öns norra sida. Ryttmästare Åkerblom begagnade ANNA mestadels till att transportera grus och virke. Grus- och sandtag fanns i överflöd öster om Biskops-Arnö och själv hade ryttmästaren ett sågverk på Biskops-Arnös norra sida.

LARS, lastfartyg,
byggd 1908 av stål i Ljusne, med namnet AVANCE No 13. Efter diverse ägarbyten köptes fartyget av skeppare Johan Elof Lindgren i Lindesvik, Västra Ryds socken 13 mars 1930. Fartyget begagnades till sandtransporter, mestadels från Underås. Såld 29 oktober 1948 till en skeppare i Stockholm. Lars blev fritidsfartyg s.k. lustfartyg 1970, och har som sådan en tid legat vid Malmhuvud norr om Munsö. På den platsen har hon nu sjunkit.

LINDA, lastfartyg,
byggd på William Lindbergs varf i Stockholm 1905. Hette inledningsvis LIDINGÖ I och BREVIK II. Såldes 17/9 1949 till skeppare Bror Albert Mauritz Lindegren, Västra Ryds socken och omdöptes då till LINDA. Såldes 3/3 1969 till en privatperson och blev då lustfartyg under namnet VAGABOND. Som sådan existerar hon ännu.

LINDA II, lastfartyg,
byggd å Motala verkstad 1915. Hette inledningsvis NYA SKÄRGÅRDEN, TORSBYFJÄRD, TOR, TOR II, såldes 1944 till marinen och fick då namnet TYNNINGÖ. Såldes 18/2 1958 till skeppare Bo Arne Julius Lindegren, Lindesvik, och omdöptes först 1964 till LINDA II. Såldes hösten 1982 till E. Nachtweij i Saltsjö-Duvnäs.

NALLE, bogserare,
detta var en mindre ångbogserbåt som ägdes av bröderna Lindegren en kortare tid på 1930-40-talen. Längd 16-17 meter. Under Lindegrens tid sattes motor in i fartyget och blev då motorbogserfartyg. Vidare öden okända.

RUDENSCHÖLD, passagerarfartyg,
byggd på Stora Varvet i Stockholm 1876. Gick inledningsvis i Stockholms skärgård under namnet STAFSNÄS, för att senare hamna i Umeå under namnet DÖBELN. Under åren 1917-32 ägdes hon av hamnbefälhavaren Axel Henning Olsson i Lidköping. Olsson begagnade passagerarfartyget till att frakta turister i Lidköpings närhet samt ut till Läckö slott. 1930-31 hade den verksamheten upphört och fartyget hade börjat skrotas; inredning, överbyggnad och maskiner var bortplockade. Kvar återstod skrovet. I början av 1932 meddelar Johan Elof Lindegren att han köpt skrovet av passagerarfartyget RUDENSCHÖLD, vilken han ämnar begagna som pråm. Prämen begagnades i ett 10-tal år, varefter den skrotades.

SIGGE, ångslup,
när bröderna Lindegren flyttade till Lindesvik 1926 hade fadern en ångslup med namnet SIGGE. Var den slutligen tog vägen minns de inte med säkerhet. Men den höggs sannolikt upp.

TEKLA, bogserare,
byggd å Södra Varvet i Stockholm 1889 för Berggrens Bogserings- & Transport AB. 31/10 1920 såldes bogserfartyget till skeppare Bo Arne Julius Lindegren i Lindesvik. TEKLA såldes först 5/10 1959 till skeppare Frans Johansson i Fagersta. TEKLA var dock så stor att hon inte kunde besöka sin nya hemort, utan fick hålla sig till Mälaren. 1972 såldes TEKLA till Arne Avelins Bogserbåts AB, Lidingö.

TORSTEN, bogserare,
detta var en ångbogserbåt på 16-17 meter som ägdes av bröderna Lindegren ett kortare tag under 1930-40-talen. Under Lindegrens tid sattes motor in i henne, varefter hon blev motorbogserfartyg. Vidare öden okända.

UNDERÅS SANDTAG I, lastfartyg,
byggd i Örebro 1907 av ek och furu. Hette inledningsvis under flera år VIKING, och hade då också flera ägare. Först när fartyget 1941 såldes till Underås sandtag omdöptes hon till UNDERÅS SANDTAG I. Fartyget såldes 13/6 1960 till bröderna Lindegren. De köpte fartyget för att komma över all lös utrusning på henne samt maskineriet. Resten av fartyget höggs upp.

De ovanstående fartygen i förteckningen är de som haft sin hemort i nuvarande Upplands-Bro. Här har jag medvetet utelämnat de passagerarfartyg, med annan hemort, som anlöpt bygdens ångbåtsbryggor. Eljest har listan kunnat göras mångdubbelt längre.

En annan sida av den forna sjöfarten är vraken. Förlista efter grundstötning, kantrat i hårt väder eller bara uppankrade i ålderns höst och har i sinom tid gamla, gistbrutna, läckande sjunkit i strandkanten.

Några riktigt hårda seglatser runt Bro av mälarskutorna känner jag inte till, men ett par händelser förtjänar att omnämnas i sammanhanget, dels amiral Carl Tersmedens sjöslag i Mälaren 1743 och dels Stäkets färjas utflykt på egen hand år 1780.

I sina memoarer nämner Tersmeden Dalaupproret i juni 1743. Rikets ständer hade föreslagit att till tronföljare efter konungens död valdes biskopen af Holstein Adolph Fredrik. Medan danska hovet med all makt arbetat för att få danska prinsen till tronföljare. Den 21 juni 1743 hade över 2.000 upproriska av dalallmogen marscherat in i Stockholm. De sade sig inte vilja återvända förrän den danska prinsen valts till tronföljare. Samtidigt sades det att en upprorisk allmoge var på väg sjöledes mot Stockholm i Mälaren. Amiral Tersmeden, med ett antal bevärade fartyg, kommenderades att avgå inåt Mälaren för att tala de upproriska till rätta. Den 22 juni mitt i natten anlände styrkan till Eldgarnssunds krog, där Tersmeden nåddes av underrättelsen att en myckenhet med allmogen lastade båtar ligger vid en holme uti Norra Björkfjärden, väntande på god vind att gå till Stockholm. På midsommardagen, 24 juni, iakttogs de upproriska båtarna utåt Björkfjärden. Mindre än 200 alnar ifrån den avlossades några skrämskott mot allmogen med Tersmedens 3 pundskanoner. Allmogens båtar skingrades än hit, än dit. Kanonerna avlossades då och då vid avancerandet efter dem. En av sluparna avlossade ett skott mitt i hopen av allmogens båtar, varvid några ur allmogen dödligt sårades. De dödade skall enligt sägnen ha jordats på Kroppskär väster om Smidö, och därav fått sitt namn. Men den holmen hette Kroppskär redan på 1600-talskartorna.

I Fredrik och Lennart Oldsjös bok: Mälarbåtarna sidan 15 finns en notis hämtad ur Inrikes Tidningar 1780:
”Allmare Stäk. d. 25 martti. wid infallit starkt Wattuflöde och mycken hård blåst, samt från de öfwer Mälarens stora Fjärdar tillstött Isgång, har Allmare eller Norra Stäks nya Färjan, icke kunnat, oaktadt all, af en myckenhet folk, anwänd möda, samt at 3:ne Personer så när kommit om lifwet, räddas ifrån at kl 2 om natten imellan d. 19 och 20 i denna Månad, drifas ut till sjöss, sedan Trossen, som war både ny och af 5 tums tjocklek samt stark, afbrustit. Detta til de Resandes underrättelse härmedelst bordt gifwas tillkänna; som ock, at, fastän til berörde Färjas återförande, all möjelig anstalt med mycket Manskap och dryg omkostnad blifwit widtagen, har det likwäl för Watnets strida motfall, samt Drif-is, icke widare stått at uprättas, än att den blifwit på särskilta gånger boxerad utur Gjörwäls-Fjärden till Carlshäll, och derifrån till Kolängs-Wiken, hwarifrån den nu med mer än Tusende Mans arbete ej kan föras, innan som Wattuströmmen och Isgången något afstanna.”

Avslutningsvis kan några vrak nämnas, som inte förlist efter någon olycka, utan har lämnats i strandkanten och så småningom brutits ner till vattenytan.

1
Ett vrak av en slup ligger i standkanten ca. 75 meter väster om Brogårds brygga. Av vraket återstår endast fartygsbotten och spanten. Vraket i sitt nuvarande skick är 17,5 meter långt och 6,4 meter brett. Fartyget har sannolikt tillhört någon av de skeppare som bott vid Brogårds ångbåtsbrygga.

2
Vid udden mellan Brogårds ångbåtsbrygga och Brogårds tegelbruk ligger 2 vrak. Ett av dem syns i vattenlinjen, och är 30 meter långt. Det andra, som inte syns ovan vattenlinjen, är ca. 15 meter mångt. På denna plats hade Johan Sparre ett pråmvarv. Vraken är sannolikt pråmar som varit i Sparres ägo. Det 30 meter långa vraket är sannolikt ett avriggat skonertskepp.

3
I Dävensöviken är ett vrak utmärkt med vraktecken i sjökortet. Detta är motorjakten EMIL av Väddö. Sannolikt byggd i Gävle under 1880-talet. EMIL var försedd med en 6 hkr ångmaskin och hemmahörande i Väddö från 1898, där hon tillhörde trävarufirman Pettersson & Jansson, 1930 ersattes ångmaskinen av en likvärdig råoljemotor, som gav båten ett sällsynt liv. Det folkliga namnet på EMIL efter maskinbytet var ”Yttersta domen”. I slutet av 1940-talet såldes fartyget till en Dävensöbo, som hade henne förankrad i Dävensöviken. Det berättas att när råoljemotorn startades låg oljeröken tät ”som dimman i Lützen” i Dävensöviken. Fartyget var vid den här tiden, runt 1950, rätt otätt, varför hon ofta måste pumpas läns, vilket dock ägaren försummade, med den påföljden att EMIL sjönk. Vraket är fortfarande rätt helt. Däcket finns kvar och lastluckan är borta. För något år sedan gick en större plastbåt rakt upp på henne och blev sittande i EMILS lastrum utan att själv kunna ta sig från platsen. Plastbåten fick så småningom hjälp att ta sig ur sin brydsamma situation.

4
Vid Dävensö brygga står en pråm. Prånen ropades in av en förutvarande arrendator på Dävensön för 20-25 år sedan på en auktion i Stockholm. Vid arrendatorsskiftet på Dävensö fick den nya arrendatorn lov att lösa in prånen, men någon användning för den har han inte haft. Den blev straxt därefter läck och ställde sig på botten vid bryggan och där står den fortfarande kvar.

5
Vid Sandviks brygga på Dävensö sydvästsida sticker delar av ett prånvrak upp. Detta är resterna av en pråm som tidigare tillhört fiskaren Kalle Ekstedt på Gränsskär. När Ekstedt blev äldre och ansåg sig inte längre orka med denna syssla skänktes prånen till David Lindberg, som då arrenderade Sandvik. Lindberg lade upp prånen som vågbrytare vid sin brygga. Sannolikt är detta ett avmastat segelfartyg. Kvarvarande rester är i längd 18,6 meter och i bredd 3 meter.

Oskar Åkestad

Kalakukku
(Tillägnat mina vänner på Bro bibliotek)

Hos vänner i Finland har det många gånger bjudits på kalakukku, den där maträtten som är lätt att äta men svår att stava till för icke finskspråkiga.

Hur lagar man nu till kalakukku?

Jo, man gör en deg av rågmjöl och kavlar ut. Lägger ett dussin rensade små fiskar i mitten på degytan. Det kan vara siklöja, abborre eller annan fisk av lämpligt format. Salt sill tror jag inte går så bra! Har någon försökt? Förstås saltar man lite på de färska fiskar man använder.

Ja-ha, och sen då? Jo, utanpå fiskhögen lägger man rejäla fläskskivor. Flera stycken, också lagom saltade.

Om nu fiskarna är så sams, att de inte tagit avstånd från varann och farit ut på degplattan, så ligger där en liten gravkulle från djurriket helt stilla. Men ofta är fiskarna och grisbitarna individualister – och visar det. Då får man plocka upp och om, så rasblandning uppstår.

Ja, men det är ju så det ska vara säger dom, som hittills stampat i golvet av otålighet. Man ska varva fisken med fläskbitarna. Det blir bäst så. Efterklokheten säger en nu, att degen skulle kvalats betydligt tunnare åt kanterna för att det är dessa som skall vikas upp och omlott, så degen täcker fisk och fläsk, så det blir ett snyggt och jämntjockt paket. En cm tjock bör nog degen vara i botten.

Nå, om nu knytet inte blivit så fint så måste det i alla fall in i ugnen, som en annan pudding. Men den här har ju sin högst egna bunke. Som en mussla i skal.

Alla barn i början; mitt fisk-tupps-bak:
Förstås började jag med degen. Om man har mjölk till degspad, så håller den bättre ihop resonerade jag och tog ett halvt paket standard. Och nog höll den ihop alltid. Först med bunken och sen med bakbordet.

Nästa gång tar jag i lite vetemjöl. Den blir lätthanterligare då; som en flicka som fått rosor före besöket. Som i ”Dallas” och ”Dynastin”.

Mujko skall fisken heta, säger finska vänner. Det fanns ingen i Bro. Tog slut i oktober. Men 15 medelstora strömmingar gick bra att inhandla och de 6 bogfläskskivorna såg fina ut; randiga som trasmattor. Till paketomslaget visade det sig lagom med l liter mjöl och ½ liter spad.

Länge rådde villrådighet om jäst eller inte jäst. Det blev inte jäst, bara lite salt.

Paketet såg ganska snyggt ut efter att skarvarna behandlats med våt kniv, precis som TV gjorde. Kanske skulle det bli ännu bättre med lite hobbylim?

Kanske var stömmingen väl färsk, för när jag vek ihop, lyckade en sprattla ut stjärten genom höljet. Den måste återföras till gemenskapen och hålet täppas till.

Visst var ugnen uppe nu, i 175 grader, men det var nog lite för mycket. På en liten stund hade ”bullen” fått limfärg. 150 kanske var lämpligare. Jo med det pådraget i 4 timmar var det gissningsvis färdigt. Men i den sköna eftervärmen fick den stå kvar tills den kunde lyftas ut utan handskydd.

För säkerhets skull knackade jag på skalet och frågade ”hur står det till”. Svaret blev en djup och långdragen suck. Den kunde tydas som; nu har jag plågats nog.

Men hur blev det egentligen?

Mycket gott försäkrar Oskar.

Ps. Förstås stod hela kalakukku-bygget i en plåtform under ugnsvistelsen. Det var klokt ty mot slutet sipprade lite fläskflott ut genom degskorpan i botten.

Vi skriver i Upplands-Bro 61
Bro Hembygdsförening

Bro Hembygdsförening – en kort presentation

Bro Hembygdsförening – en ung förening i en gammal bygd. Föreningen bildades 1978 och har f.n. ca 250 medlemmar. Vårt verksamhetsområde är Bro och Låssa gamla socknar.

En av föreningens första åtgärder var att med kommunen teckna ett arrendekontrakt på gården ”Klint” i närheten av den f.d. prästgården i Härnevi gamla by. Hembygdsföreningen håller nu på att rusta upp den gamla gården med anor från 1700-talet med ekonomiskt stöd från kommunen. Varje torsdag i ”jämna” veckor (undantag helger) har vi ”öppet hus” då några tappra medlemmar fortsätter upprustningsarbetena. Även annan verksamhet förekommer samtidigt, t.ex. hemslöjd och hantverk. Du som är intresserad att ge oss ett handtag med hammare och såg är välkommen. Även Du som vill ägna Dig åt hantverk eller hemslöjd eller kanske bara ”prata” är välkommen. Detta är – hoppas vi – början till en mera permanent verksamhet på Klint. Två lördagar vår och höst arrangerar vi särskilda arbetsdagar. Den som vill ha en kolonilott kan höra av sig – vi har plats för ytterligare någon lott. Intresset från föreningar och enskilda att hyra Klint är – trots att alla utrymmen inte är klara – mycket stort.

Även om upprustningen av Klint kräver stora resurser så bedriver föreningen en skiftande verksamhet i övrigt. Denna kan sammanfattas i

- Exkursioner (cykelturer eller vandringar) till kulturhistoriskt eller naturhistoriskt intressanta platser inom föreningens verksamhet.
- Studiebesök vid företag eller annan verksamhet inom området. Föreningen har sett som en av sina uppgifter att informera om den verksamhet som bedrivs i det moderna Bro.
- Föredrag och diskussionsaftnar i ämnen som ligger inom föreningens intresseområden. Som exempel kan nämnas temakvällar, t.ex. ”Upplands-Bro”, ”Livet på landet under tusen år” och ”Från vandringsstav till semesterbil – om resor i 500 år.”

Föreningen samverkar med övriga hembygdsföreningar i kommunen i samarbetskommitté i vilken även kulturnämnden är representerad.

Du som vill bli medlem kan sätta in 30 kr (40 kr för familj) på vårt postgirokonto 4309102-4. Bokning av Klint tas emot av Birgitta Thimgren, tel 40568.

Vi skriver i Upplands-Bro 61
Börje Sandén

Aktuellt kring Fornsigtuna – Signhildsberg

Arkeologiska undersökningen hösten 1984.

Endast några veckor efter att hembygdsboken Det hände i Upplands-Bro kommit ut hösten 1984 genomfördes den första arkeologiska undersökningen vid Signhildsberg. I boken får vi veta att historikernas intresse för Signhildsberg – Fornsigtuna går flera hundra år tillbaka i tiden. Någon arkeologisk undersökning hade dock aldrig kommit till stånd. Enligt Riksantikvarieämbetets talesman vid utgrävningen var det närmast för att tillmötesgå lokala önskemål om en undersökning, och för att hembygdsintresserade amatörarkeologer gratis ställde sig till förfogande, var det möjligt att genomföra den.

I själva verket tycks frågan vara mycket mer komplicerad – kanske rent av känslig. Den problematiken berörde jag mycket försiktigt i boken – mest genom litteraturhänvisningen i slutet.

Fornsigtunakapitlet var det första som skrevs (våren 1983) och jag visste inte att Signhildsberg figurerade i en annan bok, som då var under framställning och utgavs det året: TV-producenten Dag Stålsjös bok Svearikets vagga – en historia i gungning.

Fornsigtuna = i Uppland eller Västergötland.
I den boken, liksom i den av radionämnden fällda TV-serien med samma namn, talas om ett Fornsigtuna i Västergötland. TV-serien som gick i sex avsnitt hösten 1981 – våren 1982 och avslutades med en direktsänd studiodebatt hösten 1982, fälldes för bristande saklighet och opartiskhet.

I den efterföljande debatten har Signhildsberg använts som argument av chefen för museiavdelningen vid Historiska muséet i Stockholm, Björn Ambrosiani, då han – enligt Dag Stålsjö – sagt att kommande utgrävningar vid Signhildsberg kan ge svar på frågan var det historiska Fornsigtuna en gång låg. ”Hittar vi platsen vid Signhildsberg blir det slut på ”Västgötaskolan”. Mot den bakgrunden är det inte så märkvärdigt att man våren 1983 började planera för en utgrävning vid Signhildsberg.

Fornsigtuna = TV-program i maj.
Det omedelbara resultatet av utgrävningen, som genomfördes 10-14/9, stod att läsa i dagspressen, och där gjordes jämförelser med de långvariga utgrävningarna vid Birka och Helgö på sin tid. Dag Stålsjö var där och filmade för TV:s räkning. Programmet skall gå i maj 1985. Då har man förhoppningsvis fått fram resultaten av mer än hundratalet jordprover.

Talar de gamla skrifterna sanning?
Det var något av dramatik bland kullarna i Signhildsbergsparken under utgrävningsveckan. På fyra ställen hade man öppnat några kvadratmeter stora schakt i vilka man så sakteliga arbetade sig ned. Man fann intressanta saker från forntiden, sådana som man vanligen finner vid utgrävningar, men inte förrän på eftermiddagen sista grävningsdagen (torsdagen, fredagen skulle ägnas åt igenläggning) hade man kommit så djupt i Signhilds kulle att en stengrund började framträda. Högen var således inte en gravhög, vilket somliga forskare hävdat bara för några år sedan. Nästan hörbart var det somliga som andades ut en lättnadens suck. De gamla berättelserna tycktes tala sanning. Var det stentornet som Aschanéus talar om, som man nu funnit. Om det är frågan om ett stentorn – således en försvarsanläggning – bör ju platsen en gång ha varit av stor betydelse. Fornsigtuna såsom befäst plats är ju av utomordentligt intresse i detta sammanhang.

Även bortsett från debatten om var det äldsta Sigtuna en gång låg, så är förekomsten av stengrunden i sig synnerligen spännande: en så gammal befästningsanläggning har nämligen aldrig förut hittats och undersökts. Där sådana är omtalade, exempelvis Stäket och Stockholm, har deras grunder förstörts av senare och större anläggningar.

Fortsatta utgrävningar
Stengrunden fick aldrig TV:s kameror tillfälle filma, men stillbilder togs av amatörerna innan schakten skottades igen. Jag skulle dock tro att vårens program i TV inte blir det sista från Signhildsberg.

På stående fot bestämdes att utgrävningarna skulle tas upp på nytt redan nästa sommar.

Vad säger skrifterna om Sigtuna?
Här följer en kortfattad beskrivning av hur man genom tiderna värderat det historiska materialet kring Sigtuna. Minst ett 30-tal författare och forskare har haft åsikter om staden och dess historia.

Om man bortser från de isländska skalderna är Sigtuna första gången omnämnd i Adam av Bremens skrift från 1060-talet. 1984 kom hans bok ut i en uppmärksammad nyöversättning.

Den förra översättningen gjordes på 1700-talet. Av Adam får vi bland mycket annat veta att Sigtuna ligger på en dagsresas avstånd från Uppsala.

På 1500-talet anser man att Sigtuna grundats av Kungen Siggo, gubben Noaks sonsons son.

Under 1600-talet förs den långa debatten om Habor och Signhild och deras anknytning till Signhildsberg (se hembygdsboken). Först därefter börjar man spekulera över Fornsigtunas äldsta öden. Någon anser att man varit tvungen att flytta staden för att de kristna skulle komma bort från de hedniska minnena i Fornsigtuna. En annan säger att det var Birkas befolkning som flyttade till Fornsigtuna sedan deras stad blivit förstörd i slutet av 900-talet.

På 1700-talet tar man upp islänningen Snorres åsikt att Fornsigtuna grundats av Oden. Vidare att det nya Sigtuna anlagts gemensamt av Birkas och Fornsigtunas borgare, sedan bägge städerna blivit förstörda under Olov den Heliges plundringståg i Mälaren.

På 1800-talet är man tillbaka till tanken att nuvarande Sigtuna anlagts av kristna missionärer. I slutet av århundradet anser den dåvarande riksantikvarien helt sensationellt att ryssarnas omtalade plundringståg 1187 i själva verket gällde Fornsigtuna, och att Sigtuna uppstått på sin nuvarande plats först efter detta år. Men han motsades snart av en kännare av kyrkor; Sigtunas kyrkoruiner måste vara äldre än 1187, menade han.

Först på 1920-talet börjar man hävda att det hedniska Sigtuna legat inom det nuvarande Sigtunas gränser. Man stöder sig på stadens runstenar, som anses vara från mitten på 1000-talet. Detta skulle i och för sig inte motsäga teorierna om ett Fornsigtuna vid Signhildsberg vid 1000-talets början. En viss Gustav Hallström och två andra forskare bevisar emellertid att Sigtuna alltid legat på sin nuvarande plats. Trots att det finns forskare som menar annat blir denna åsikt dominerande; så dominerande att Riksantikvarieämbetet 1978 i sin Rapport Medeltidsstaden SIGTUNA inte med ett ord nämner ett Fornsigtuna vid Signhildsberg i den historiska tillbakablicken.

1924 måste Riksantikvarieämbetet ta ställning till en ansökan från en Gunnar Gihl, som vill göra en arkeologisk undersökning av Signhilds kulle i Signhildsbergsparken. Det visar sig vid ett närmare studium av handlingarna, att den tjänsteman som tar emot ansökan är den nyss nämnde Hallström. Efter brevkontakt med sin meningsfrände, den främste kännaren av Sigtunafrågorna blir det avslag på Gihls ansökan.

Det var en intresserad privatperson som åtagit sig att svara ekonomiskt för utgrävningen. Flera gånger ställer han pengar till förfogande men varje gång blir utgrävningen uppskjuten, trots att man från ämbetets sida framhåller att ”en undersökning av Signhildsberg kan träffa mitt i en av de mest centala punkterna av svensk förhistoria”.

Den intensiva Sigtunaforskningen upphör så småningom. 1942 har pendeln svängt tillbaka till förmån för Signhildsberg. Då sägs det nämligen i Sigtuna museums tidskrift att ”en arkeologisk undersökning av Signhildsberg står främst på arbetsprogrammet för Sigtuna Fornhem”. Sedan sägs egentligen ingenting om denna sak förrän 1975, då det heter: Fornsigtuna är obestridligen det gamla namnet på den gård som nu heter Sighnildsberg på andra sidan sundet.

1982 skriver förre länsantikvarien Alf Nordström i sin bok 1000 år i Sigtuna: Man kan gissa att högen rymmer rester efter ett försvarstorn, som skyddat det lilla samhället.

1984, i september, görs just den utgrävning av Signhildsberg kulle som man ville göra redan 1924, och då finner man stengrunden, vars utseende och omfång kommer att stå klar nästa sommar.

Vi skriver i Upplands-Bro 61

Håtuna Håbo-Tibble hembygdsförening

Föreningen bildades 20 januari 1965, orsaken var viljan att bevara ett gammalt hus ”Mattssonska stugan” som eljest skulle rivas. Upplands-Bro kommun överlät stugan + 1000

kr som var rivningskostnaden till föreningen. Detta var föreningens första objekt, det gick 8-9 år innan stugan blev färdigrestaurerad med inredning som ett gammalt hantverkarehem. Det årliga bidraget från kulturnämnden var då 400 kr. År 1973 reorganiserades föreningen och ett mer aktivt arbete påbörjades. Från det året anordnade föreningen varje höst och vår fler aktiviteter av skilda slag. Under de senaste tio åren har aktiviteter och husinnehav ökat i stor utstäckning, så att föreningen för närvarande har 12 aktiviteter under året och drar försorg om nio hus.

Lövsta, det senaste och största objektet, bestående av en 1600-tals mangårdsbyggnad av trä, flygel, magasin och islada, som föreningen förvärvat av fortifikationsförvaltningen, vilken var beviljad rivningstillstånd för samtliga hus.

År 1981 antog föreningen nya stadgar och i enlighet med dessa består styrelsen nu av tio personer, dessutom finns ett antal arbetsgrupper för skilda uppgifter. Bidragen från kulturnämnden är för närvarande 23.000 kronor per år och medlemsavgifter är 20 kr + 5 kr för familjemedlem. Föreningen välkomnar alla, som hyllar föreningens ändmål och syften, att söka medlemsskap.

Styrelsen består för närvarande av;
Sune Åkerlindh, Alby gård 197 00 Bro tel 440 82, ordförande
Margareta Norman, Gömman 197 00 Bro tel 443 12, v ordf, sekr
Thore Zander, Håtuna 197 00 Bro tel 432 41, kassör och korresponderande
Kerstin Bergman, Skällsta säteri 197 00 Bro tel 430 97, sekreterare
Sven-Olov Nyberg, Håbo-Tibble kyrkby 197 00 Bro 440 66
Göran Lind, Håtuna prästgård 197 00 Bro tel 432 11
Eva Holmgren, Håtunagården 197 00 Bro tel 430 35
Johan Hedin, Norränge gård 197 00 Bro tel 430 14
Margareta Höglund, Bälby gård 197 00 tel 440 40
Gunnar Höglund, Rönnebo 197 00 tel 440 03

Följande uppsatser är hämtade från VÅR HEMBYGD, en 25-sidig skrift som sammanställts av medlemmarna i en studiecirkel som pågick vintern 1953-54 i Håtuna och Håbo-Tibble. Skriften såldes för 2:50.

Studiecirkeln var inspirerad av den intensiva föreläsningsföreningsverksamheten som pågick under 40- och 50-talen i dessa socknar. Någon organisatör till cirkeln har inte kunnat anges.

Deltagarna (10-15 stycken) har med liv och lust letat reda på uppgifter om historiska händelser i de båda socknarna. Cirkelns mål var att få fram en beskrivning av socknen från såväl gången som från skrivande tid.

Hembygdsföreningen är tacksam för upplysningar från dem som vet mer om denna studiecirkel.

Vi skriver i Upplands-Bro 61
Lennart Thorsell

Gamla handlingar berätta om bygden

”Går man ut i bygden så träder man ut i historien”, säger ett ordstäv – och visst är det sant och riktigt, men bygdens historia träder en också till mötes på ett oerhört levande sätt ur de gulnade gamla handlingar som man kan studera i arkiven. Särskilt givande kan studiet av sockenstämmoprotokoll vara, liksom av protokoll från biskops- och prostvisitationer och av domböcker o.a. handlingar från häradsrättens arkiv.

Några dagars studier på Landsarkivet har lärt mig mycket om liv och förhållanden i Håtuna och Håbo-Tibble i gångna tider: om fattigvård, kyrkoärenden, skolväsen m.fl. gemensamma angelägenheter har stämmoprotokollen berättat. Men också många enskilda människoöden har trätt en till mötes, ty sockenstämman vakade noggrant över att församlingen levde i Herrans tukt och förmaning.

Många påminnelser får man här om hur mycket knappare och hårdare livsvillkor våra förfäder levde under jämfört med våra. De som genom sjukdom, invaliditet eller annan orsak var hänvisade till socknens fattigvård hade det inte fett. ”Socialvården” stod ännu på en mycket primitiv ståndpunkt.

I ett stämmoprotokoll från 1799 talas bl.a. om donationer till fattiga av herr Öfversten o. Riddaren Drufva och baronen E.J. Fleetwood, vars avkastning skall gå till nödlidande i socknen. – Några år senare bestämmer sockenstämman att avkastningen av donationsbeloppen (tills. 150 Riksd. riksgäldsmynt) i stället skall disponeras till församlingens fattiga gemensamt, sålunda: ”till midsommar varje år uppköpes en tunna sill eller strömming att lika bland dem utdelas – de äga annars intet annat till sitt uppehälle än bröd”. Detta torra och nyktra protokollsutdrag säger oss åtskilligt! En gång om året litet sovel i kosten, det var fattigmans del.

Ur en dombok från 1500-talet är följande dramatiska rättsfall hämtat. – Under våren 1586 höll lagmannen för Uppland och ”all westre Norrlanden” Hogenskild Bjelke lagmansting med de olika tingslagen inom Uppland. På sin tingsresa kom han den 4 mars till Aske i Håtuna för att där hålla ting med allmogen av Håbo och Ärlingshunda härader.

Denna tidnings till 1500-talet utsände medarbetare förtäljer

Grov misshandel av Håtuna-bo

Sträng dom för Edsöres-brott fälldes vid Lagmanstinget.

/Edsöreslagarna (Edsöre = eds – avläggelse), vissa medeltidslagar, som konung och stormän förbundit sig att upprätthålla, bl.a. lagar om tingsfrid, kyrkofrid och kvinnofrid. Brott mot dessa straffades särskilt strängt./

A.D. 1586, den 4 Martij var mycket folk församlat till tingsplatsen Askij uti Håtuna, där lagmannen, Högvälb. Herr Hogenskild Bielke höll ting tillsammans med häradshövdingar och häradsnämnd för Håbo och Erlingshundrets härader. Bland de 14 mål som under dagen förevoro och av vilka de flesta gällde ägotvister o.dyl., tilldrog sig emellertid ett särskild uppmärksamhet: Bonden Mats Carlsson i Hammarby i Håtuna s:n kom för rätten fast illa trakterad och slagen, så att han intet förmådde stå inför rätten, men beklagade sig med få ord hur han för några veckor sedan blivit överfallen i sin egen gård, och där blev bastad och bunden, stungen och slagen av en hans sockne bonde Mats Larsson i Sundby, som sänt ut sina tre söner jämte en broderson med drängar. Dessa hade vid hönsegiellningen kommit hem till hans gård fullt beväpnade, drivit bort hans hustru och husfolk och en granne som tillstädes med yxehammars lag, förstört och huggit sönder hans säd och lösöre. Därefter hade de släpat Mats Carlsson, som redan fått ena handleden avskuren och några revben sönderkrossade, halvdöd med sig till Sigtuna och låtit kasta honom i stadskistan. Om icke byfogden där, Sigfrid Johansson, hjälpt honom ut, skaffat honom in i en varm stuva och kallat en bardskärare som förbundit hans sår, hade han säkerligen i nattkylan avlidit.

Förhöret visade, att överfallet var en hämndeakt – det var fråga om en ”blodshämnd”. Sju år tidigare hade den överfallne Mats Carlsson, vid en tvist med Mats Larssons äldste son Lasse av våda sårat denna – ett ofarligt sår, vilket blivit hans bane genom förgiftning. På häradstinget hade förlikning stiftats emellan Mats Carlsson och Mats Larsson, varvid den förstnämnde ådömts en skälig manbot, som han ock förklarat sig villig att erlägga. Konungs frid hade så lysts emellan dem. Detta överfall mot ingången förlikning var därföre brott emot konungens edsöre, och desslikes hemfridsbrott under förevarande omständigheter. Av vittnens

utsagor framgår att Mats Larsson med sina söner och sin brorsson hållit dryckeslag på natten innan, för att styrka sig till dådet, och att sedan ha druckna gjort hemgång i en annan granngård – de hade tydligen gått fel – före det tidigare beskrivna dådet hos Mats Carlsson.

Domen blev, som man kunde vänta, att alle de som vid detta överfall i flock och farnöte voro icke kunde frias för edsöresbrott, utan dömdes biltoge. Samma dom drabbade ock Mats Larsson själv såsom anstiftare till dådet, enligt sista kap. i edsöresbalken, som säger att anstiftaren bör stånda samma straff som han det själver gjort hade. Allt de ägde skulle uppskrivas att stå till förfogande tills domen vunnit stadsfästelse. Det blir konungens sak att stadsfästa den eller bestämma om de skola någon nåd njuta.

Lagen må råda män emellan, och ej våldet!

Vi skriver i Upplands-Bro 61
Studiecirkeldeltagare

Jakten och viltvården

Han döptes av vinden, som for genom gräset till ”Sizzi av Lasso” av springarnas ätt, men kallades hare av folket på näset och dömdes till döden av jägarnas rätt.

Jakten och fisket har för vårt land varit mycket betydande näringsgrenar men har under tidens utveckling övergått att antaga formen av hobbyverksamhet och fantasiarbete. – Jag hade för en tid sedan nöjet att tillsammans med ett par fackmän diskutera jakten och viltvården inom våra socknar. Mina sagesmän var mycket noga med att det skulle heta ”jakt och viltvård”, eftersom jakten i våra trakter tyvärr börjar gå före viltvården. Tjuvjakten har genom tiderna varit mycket populär och tycks alltjämt utvecklas. Som en kuriositet nämndes att under första världskrigets dagar hade ett regemente ett antal hästar som betade inom kommunen. Vid en inspektion från regementet saknades en häst. Efter närmare undersökning hittades hästen, som var grå till färgen, skjuten med ett perfekt hjärtskott.

Viltbeståndet i trakten är mycket gott, för vilket vi främst har att tacka framlidne Greve Gustaf Lewenhaupt på Aske. Han började omkring 1910 utplantera fasan och fälthare i stor skala. En annan föregångsman på området är f.d. jägaren vid Aske, Hjalmar Högberg, som i 25 år arbetade med detta. – Rådjuren har de senaste åren ökat något. Däremot hade älgen sitt största bestånd för 30-40 år sedan. Bestämmelserna att älgkalvar även skulle få skjutas under allmän jakt 1953 har väckt stor förargelse bland såväl jägare som ortsbor i övrigt. – Tjädern och orren är sällsynta, men rovdjuren räv och grävling har haft en synbar ökning. T.o.m. har exemplar av kungsörn börjat härja bland vårt villebråd. – Under tiden vi pratade kom flera jägarhistorier fram. Det berättades att omkring sekelskiftet skulle ett par jägare från trakten ut och se om det kunde finnas någon älg i markerna. De gick med gevären laddade och skjutklara, den ene före den andre. Så upptäckte den förste en älg, som låg och sussade sött och i jaktivern och nervositeten råkade den andre fingra på avtryckaren , och skottet brann av. Älgen skrämdes men sköts strax av ett välriktat skott. Det blev sedan ett drygt nattgöra att släpa älgen på rätt sida om gränsen. Jojo, det skulle vara roligt att höra 2000-talets historier om 1950-talets jägare.

Så gick vi över att tala om fisket. Den förste yrkesfiskaren i Håbo-Tibble kom till Negelstena som smed men byggde på lediga stunder en fiskarstuga, Fiskartorpet, och odlade upp tomten däromkring. Han hette Isak Eriksson och hans första redskap var 6 st. Grunda nät, 1 not samt krok och lakskiva. När han började på 1870-talet, var det gott om fisk i Mälaren, och det berättas att han på en halvtimme kunde få upp till en hel säck lake med sin lakskiva. Fisken rodde han till Stockholm, en resa som fram och åter tog tre dagar och två nätter. Numera kan knappast en fiskare försörja sig på mälarfisket. Det har på det som många andra områden fått bli en ytterligare rationalisering, större vatten – modernare redskap.

Så fiskehistorierna: År 1914 fångades en gädda i Mälaren som vägde 13 kilo och 1950 lyckades en fiskare fånga 280 abborrar på 45 minuter.

Vi skriver i Upplands-Bro 61

Stockholms-Näs hembygdsförening

Föreningen bildades 1942. Anledningen till att den heter Stockholms-Näs hembygdsförening är att socknen tidigare hette Stockholms-Näs.

Föreningens verksamhet

Hembygdsföreningen har idag ca 250 medlemmar. Genom medlemsavgiften och bidrag från kommunen kan byggnaderna hållas i stånd och en viss verksamhet bedrivas.

Byggnaderna

Föreningen fick en flygande start och en mängd föremål inköptes eller skänktes till föreningen. Byggnadsbeståndet ökades även. Trots det är vi ännu trångbodda vad gäller muséet. Huvudbyggnaden är mangårdsbyggnaden som troligen är från 1700-talet. När den revs på 40-talet för att byggas upp igen på sin gamla plats fann man andra grundstenar intill och man byggde då ut gården efter dessa stenar. Byggnaden innehåller nu en storstuga, kök och två kammare. Storstugan används som samlingssal för folkdans, musikaftnar och föreningens egna brasaftnar. Vi hyr även ut lokalerna till privatpersoner.

Den ena flygeln, soldattorpet Norrbylund, var ursprungligen ett dubbeltorp, avsett för två soldatfamiljer. När det flyttades till hembygdsgården från Lennartsnäshalvön inredde man en modern bostad för hembygdsgårdens vaktmästare i drygt ena halvan. I den andra halvan har föreningen sitt styrelserum. Den andra flygeln var ursprungligen ladugård och stall. Där är muséet nu inrymt.

Övriga hus på tomten är Klockarladugården, torpet Lund som troligen är från 1600-talet och prästgårdsdasset. Bakom dubbeltorpet är en liten kryddträdgård anlagd. Där finns även några bisamhällen.

Vi har i hembygdsgården regelbundet brasaftnar. Då kan medlemmar och övriga intresserade lyssna till föredrag i skiftande ämnen och sedan dricka kaffe tillsammans.

Sedan ett antal år är det tradition att tillsammans med Upplands-Bro musiksällskap anordna en spelmansstämma, Ungdom och Folkmusik, sista söndagen i august. Den är en mycket uppskattad musikalisk begivenhet där man både lyssnar och spelar själv. Spelmanstämman är inte så beroende av vädrets makter. Regnar det så finns det flera byggnader att spela i.

Museet innehåller de mest skiftande föremål från såväl trakten som från andra delar av Sverige. Där finns bl.a. hushålls-, hantverks- och jordbruksredskap från forntid till modern tid, soldatutrustning och musikinstrument, skolmateriel och fotografier. Muséet är öppet för allmänheten första söndagen i maj-oktober och i övrigt efter överenskommelse.

Kungsängen är en bygd i förvandling. Från att ha varit en renodlad jordbruksbygd har vi tagit steget in i det moderna förortssamhället med goda kommunikationer med huvudstaden. Hembygdsföreningen ser som sin uppgift att bevara de gamla kulturvärdena både vad gäller byggnader och traditioner som kan ge den hitflyttade förortsbon en känsla för sin nya hembygd.

Vi skriver i Upplands-Bro 61

Embetsberättelse angående Westra Ryds och Näs församlingar år 1873.

Om församlingens tillstånd i religiöst och sedligt hänseende.

1. Kärleken till Guds ords hörande och användande kan tyvärr inte sägas vara allmän. Likwäl förnimmes härutinnan icke blott mellan enskilda personer, utan äfwen mellan befolkningen wid olika herrgårdar inom församlingarne, hwarvid torde böra anmärkas, att dessa båda församlingar nästan uteslutande bestå af herrgårdar och att befolkningen derstädes till största delen utgöres av s.k. statfolk. Beträffande denna befolkning är i allmänhet önskwärdt, att den, äfwen på de gårdar, hwarest tillståndet är bäst, blefwe föremål för en sorgfälligare wård och tillsyn, än som merendels egnas den. Den som har någon kännedom om denna befolknings beskaffenhet och belägenhet, kan icke förundra sig, om kärleken till Guds Ord icke är allmän derinom, om man af hjertat önskar, att så wore, eftersom deraf skulle härflyta en himmelsk tröst i dess ofta tunga jordiska lott. Stundom får själasörjaren göra någon erfarenhet, som ingifwer honom förhoppning att kärleken till Guds Ord skulle om icke mera allmän, likwäl befinna sig i tillwäxt, men nästan lika ofta betages honom åter denna glädje genom någon erfarenhet af motsatt beskaffenhet, Hwad som dessutom i betydlig mån förswårar och hindrar själawården, är den beständiga ut- och inflyttningen, ej blott af ogift tjenstefolk, utan äfwen af statbefolkningen. Hwarje höst sker en betydlig omsättning af befolkningen. Under de år då arbetstillfällena till följd af misswäxt woro minskade, aftog denna flyttning något, men synes nu åter hafwa börjat ökas. Att af en befolkning, bland hwilken mången knappt har någon omtanke för sin framtid, än mindre för ewigheten, de allmänna gudstjenserna icke äro så ordentligt och regelbundet besökta, som de borde och kunna wara i församlingar, hwarest längsta kyrkvägen är blott ½ mil på mestadels goda wägar, lärer ej wäcka någon förundran. Särskilt har jag kommit att fästa min uppmärksamhet wid det missförhållandet, att den tjenstepersonal, wid herrgårdarna, hwilken boskapens skötsel åligger, är af sin tjenst allt för mycket hindrad från att besöka Guds Hus, hos somliga förnimmes suckan deröfwer, stundom blandad med bitterhet, andra blifwa i likgiltighet lika den boskap de sköta. Likwäl är det mig en glädje att kunna säga, att oaktadt mycken försummelse förefinnes i afseende på kyrkogången, gudstjensterna dock synbarligen börjat alltmera besökas, dock under loppet af förra året genom tillfälliga omständigheter en ojämnhet derutinnan ägt rum, så att gudstjensen warit mycket talrikt besökt, stundom deremot mycket fåtaligt. Det på samma gång fromma och kyrkliga sinnet, som gifwer ett godt exempel både beträffande kyrkogång och annat, är sällsynt. Om flera församlingsmedlemmar hade ett sådant sinne och gåfwe ett sådant exempel, skulle detta utan twifwel hafwa en god inwerkan på församlingarne. – Den heliga Nattwarden begås i allmänhet ordentligt, likwäl befarar jag, att oaktadt ofta upprepade warningar Nattwardsbegåendet för många blir ett opus operatum. Personer finns äfwen, som afhålla sig från detta sacraments begagnande. – Af den heliga Döpelsen blifwa alla nyfödda barn delaktiga.
2. Sedan enskild andakt, som är gemensam för alla medlemmarne af ett hus, är sällspord. Oftare förekommer den såsom öfwad, i synnerhet på söndagseftermiddagarna, af enskilda personer, mest de äldre. I de flesta hus finnas blott Nya Testamentet och Psalmboken jemte Catechesen. I några finns derjemte någon postilla mest någon av Doctor Luthers.

3. De Bibelförklaringar, som tillförne, mest i enskilda hus, hållits i båda församlingarne af undertecknad och hwarvid någon wiss bok i Nya Testamentet i ordning genomgicks, måste på wåren 1870 afbrytas till följd deraf att jag genom dåwarande Comministers sjukdom och död blef nödsakad att ensam öfwertaga hela den sterliga tjenstgöringen i båda församlingarne. De hafwa icke ännu kunnat återupptagas. Men

jag hoppas, att detta snart skulle kunna ske. Deremot har den Presteman, numera Comministern i Djurö Capellförsamling E E Plangier, hwilken i September månad förlidet år av Högwördiga Dom.Capitlet förordnades att här wara vice Comminister, hållit Bibelförklaringar i annexförsamlingen. Dessa hawa nästan uteslutande hållits i enskilda hus, stundom på någon söckendag, men mest på söndagarna. Strödda Bibletexter hafwa dervid warit laggda till grund för betraktelserna, på söndagarna oftaste dagens aftonsångtext. De korta Bibelstunderna af undertecknad i båda församlingarnes fattighus hafwa oavbrutet fortgått. I annexförsamlingens fattighus hafwa de hållits wid lägligt tillfälle, men i moderförsamlingens regelbundet hwarje lördag i förening med morgon eller aftonbön. Nya Testamentets epistlar hafwa derwid hwar efter annan, fortfarande legat till grund för betraktelserna.

4. Grof okunnighet i salighetsläran förefinnes icke hos någon större del eller inom någon wiss class af församlingsmedlemmarna men strödda exempel på ganska stor okunnighet, äfwen oförmåga att läsa innantill, förekomma likwäl. Och såsom jag nämnde i min till förra prestmötet afgifna berättelse, så måste jag ock nu säga att det icke nog kan beklagas, att folket synbarligen icke beflitar sig om att underhålla och förkofra sin kunskap i salighetsläran. Följden deraf är, att den i ungdomen inhemtade kunskapen med åren alltmera förbleknar och fördunstar.

5. Tjyfnad och annan oredlighet samt wåldswerkan och benägenhet för twister förekomma wisserligen, men äro icke allmänna. Anmärkningsvärt är att såsom redan i förra berättelsen nämndes, fruktträdgårdarna nästan allmänt lemnas i fred. Allmännare äro deremot dryckenskaps- och otuktslasterna, utöfwade dels av församlingarnes egna medlemmar, dels af de många lejda arbetare som här uppehålla sig länge eller kortare tid och tydligen äro en werklig kräftskada för församlingarne. Hwad otuktstsynden beträffar, är det sorgligt att gång efter annan erfara, att trolofwade personer haft samlag långt innan deras äktenskap blifwit med wigsel besegladt. Af de twänne frestelsetillfällen till dryckenskapslastens utöfwande, hwilka förr funnos inom annexföramlingen, har det ena utskänkningsstället wid Almare-Stäkets bro (egentligen beläget inom Eds församling i Stockholms län, men alldeles inwid Näs församlings gräns), blifwit upphäfdt, och wid det andra, Tibble gästgiwaregård, anses en förändring till det bättre hafwa skett. I synnerhet wid jemförelse med fordna tider anses denna förändring vara stor och påtaglig. Ganska allmän är derjemte swordomssynden. Ofta användes sabbatsdagen till arbete, resor m.m. utan att något stort nödfall eller christlig kärlek dertill twingar. För smörtjärning och mjölkförsäljning tagas söndagarne i beräkning lika med arbetsdagarne. En allmänt utbredd synd, som nästan börjar öfwergå till last, är förtydning af nästans ord och tal jemte andra synder emot det åtttonde budet.
6. Nu liksom wid tiden för förra prestmötet förspörjas inga religiösa söndringar inom dessa församlingar.

Inom församlingarne skulle säkerligen många wilja höra det witsordet med beröm uttalas: Det står wäl till, det står wäl till; men med tacksamt erkännande af det goda, som werkligen förefinnes, måste jag dock i synnerhet när jag betänker, hurudan menniskans lefnad enligt Guds Ord bör wara beskaffad för att wara en wandring till den ewiga saligheten, med suckan säga Profeten; Det står dock icke wäl till!

Agneta Allerstav

Vi skriver i Upplands-Bro 62
Micke

Gänget och jag

Jag ska nu berätta om vad vi brukar göra på dagarna och helgerna.

Vi är ett gäng på ca. sex, sju ungdomar som brukar vara tillsammans och ha kul. Särskilt på helgerna. Du kanske undrar vad vi brukar göra, och det ska jag berätta nu.

Supa och slåss

De flesta av oss går i skolan, som vi alla tycker är jobbig och tråkig. Därför brukar vi festa till och ha kul på helgerna. När vi kan, vill säga. För nästan alla av oss håller på med fotboll. För det mesta brukar vi då dricka en massa alkohol. Vi vet att det inte är så nyttigt, och att många människor säger att det är onödigt, och att man kan ha kul ändå. Men det kan man inte. Särskilt inte om man bor i Bro. När vi får lite i oss blir vi ofta ganska stimmiga. De flesta av oss blir också på bråkhumör. Som ta den fredagskvällen när nästan alla ungdomar från Bro åkte till Kungsängen. Ska kanske berätta lite om bakgrunden till att vi åkte dit.

Muckade

Helgen innan så var vi i Kungsängen och lyssnade på ett hårdrockband som spelade. När de hade spelat klart åkte de flesta hem till Bro igen. Men vi, vårat gäng, stannade kvar en liten stund och stod och snackade med ett par brudar. Då kom det fram en massa kungsängare och började mucka. De sa bl.a. att vi skulle sticka därifrån, för de gillade inte brodjävlar. Sedan började de kasta en massa saker efter oss när vi gick därifrån. Så vi sprang därifrån, för vi kunde ju inte börja slåss när dom var en fyra, fem gånger fler. Men när vi kom hem berättade vi det för de andra. Så vi bestämde att vi skulle åka tillbaka nästa helg och göra upp. Vi lät ryktena gå att vi skulle komma tillbaka helgen därpå. Och de skulle ställa upp lovade de.

Uppgörelsen

Så nu var vi på väg. Stämningen på bussen var på topp. De flesta hade druckit. En del hade också sniffat. Men vi i vårat gäng hade ”bara” druckit. De flesta hade med sig knogjärn m.m. När vi kom fram såg vi inte till en enda kungsängare, förutom två brudar som stod tvärs över gatan. Vi gick fram till dem och frågade var alla kungsängare var. De svarade att det inte skulle bli något slagsmål, för de ville inte. De tyckte att det var larvigt. Det var konstigt tyckte vi. För förra helgen var de ju så sugna på att slåss. Så vi tog nästa buss, och åkte omkring och letade. Vid Ekhammarsplugget fanns det några stycken. Så vi hoppade av allihopa och började springa efter dem. Jag tror vi fick tag på en fyra stycken som vi slog ner.

Hemvägen

Sen åkte vi hem. Vi var ganska sura, så vi lät det gå ut över bussens inredning. När vi kom hem gick vi på en fest i Finnsta och fortsatte att supa.

Det är vad vi brukar göra på helgerna, supa och slåss. Som du kanske förstår har vi inte råd att dricka varje helg. Då brukar vi åka in på bio eller olika slags discon.

Annars på vardagarna brukar vi vara ett helt vanligt och prydligt gäng, som går i skolan på dagarna och tränar eller går på fritidsgården på kvällarna. Men som sagt var, på helgerna lever vi upp till det rykte vi broare har: att vi broare aldrig bangar för bråk eller en öl.

Vi skriver i Upplands-Bro 62
Hugo Håstedt

Hur kunde det få gå till så här i skolan?

Håtuna och Håbo-Tibble socknar utgjorde i början av seklet i åtminstone ett par avseenden en enhet tillsammans. Det gällde framför allt kyrka och skola. Enligt min uppfattning var Håbo-Tibble då annexförsamling till Håtuna, där kyrkoherden bodde. Ty den siste präst som bodde i Håbo Tibble prästgård, Jädra, kallades ”pastor”. Om detta också var hans officiella titel, känner jag inte till.

Ifråga om skolor fanns en småskola för södra Håbo-Tibble vid Negelstena. En som var gemensam för norra Håbo-Tibble och södra Håtuna fanns vid Tjusta intill sockengränsen. Gemensam storskola fanns också vid Tjusta, medan storskolan för södra Håbo-Tibble låg intill Håbo-Tibble kyrka. Den skolan, nyligen riven, var en s.k. B 2-skola. Vi var i alla fall fyra klasser i samma sal under en lärare som kallades ”Trim”. Hans fru kallades ”La” och tjänstgjorde som lärare i kvinnlig slöjd. Det skötte hon i allmänhet bra, men en av hennes åtgärder framkallade en dov ilska hos flickornas mödrar. Flickorna hade fått sticka var sitt par strumpor, och när de var färdiga klippte La upp ett antal större eller mindre hål i dem, för att eleverna också skulle få lära sig att stoppa strumpor. Alla mammor, inte bara de fattiga statargummorna vid Negelstena, tyckte det var onödigt, ja nästan skamligt, att klippa sönder nya strumpor.

Trim var också slöjdlärare för oss pojkar ett par eftermiddagstimmar per vecka. I början av vårterminen 1922, när jag gick i femman blev det ett par slöjdlektioner men inte mer heller. Det gick flera veckor utan någon slöjd alls, och till slut började vi knota lite över det. Jag tror t.o.m. att pojkarna i sexan tog hem sina påbörjade arbeten för att få dem färdiga före examen. Sent omsider, när det hade börjat våras, sa Trim efter sista lektionen en dag: ”Nu ska vi ha slöjd så den som vill vara med på den kan stanna kvar”. Tyvärr hade intresset svalnat. De långväga var helt oförberedda, vi blev endast fyra stycken: Åke i 6:an, brodern Arne i 4:an, Nisse och jag i 5:an. Nisse, min bästis, som av La ansågs vara skolans värsta busfrö, stack hem för att ta sig en macka, ty han var närmaste granne till skolan och till lärarna.

Någon slöjd blev det inte den dagen. La hade lejt ett par tvättgummor, och det var för lite vatten i skolans brunn. Därför fick vi order om att gå en knapp kilometer till Bälby för att där låna kärra och två 50-litersflaskor och sedan fortsätta en dryg kilometer till ett litet mejeri, Vägängen, fylla flaskorna där och ta kortaste väg tillbaka igen.

Genast efter återkomsten sprang jag uppför trappan till slöjdsalen, där Nisse redan var. Efter någon minut kom Arne upp till oss med order från lärarna att göra ännu en vattenresa. Med milt våld hjälpte vi Arne att ta sig ner för trappan igen. Nästa bud var storebror Åke och honom vågade vi oss inte på men följde heller inte med honom. Då kom båda lärarna upp till oss och talade om att de skulle ”ta itu” med oss nästa dag och därefter blev vi ut- och hemmotade.

Nästa dag började som vanligt. Enda olikheten var att även La var närvarande. Efter ”Din klara sol går åter upp” fick alla sätta sig utom Nisse och jag. Vi fick ställa oss på varsin ände på katederbordet, medan Trim och i synnerhet La underhöll våra kamrater med sin version av gårdagens händelser. Våra kamrater uppmanades också att titta på oss mycket noga, så att de skulle minnas, hur ett par mycket ohjälpsamma lymlar såg ut. Vidare blev vi påminda om, vilka det var, som hösten 1921 så villigt ställde upp, när det gällde att plocka fallfrukt till lärarparets grisar.” De villiga” var förstås Nisse och jag, men inte tror jag att grisarna blev lidande av, att vi orkade käka upp några skämda äpplen för dem. Kanske tyckte vi också att vi borde ha något för de gånger vi mockat åt samma grisar.

Visst ruvade jag på hämnd ibland efteråt, men med tiden syntes mig det här skolminnet alltför bagatellartat, och då undgick jag dylika tankar.

Faktum kvarstår emellertid: ”Barnens århundrade” hade alls inte börjat för Nisse och mig år 1922.

Fotnot. Stor slöhet måtte ha rått i Håbo-Tibble för 60 år sedan både bland föräldrar och skolrådsledamöter, vilket delvis kan förklara lärarnas beteende. Någon enstaka person märkte nog missförhållandena. Fjärdningsmannen Skagerlind, som bodde granne med Håbo-Tibble storskola, lät inte sina båda pojkar börja där utan sände dem till ”Grålle”, Rickard Karlsson, i Tjusta.

Vi skriver i Upplands-Bro 62
Hugo Håstedt

Om ”Lugnaren” och hans auktionsbesök

I Håbo-Tibble finns intill vägen mot Bro ett torp, som åtminstone förr hette Lugnet. Numera håller Kennelklubben till där. För ca. 70 år sedan bodde där en arrendator, som lär ha hetat Johansson, men som i dagligt tal alltid kallades ”Lugnaren”. Vad jag tror mig veta om honom är endast sådant som äldre, nu döda personer, bl.a. min mor berättat för mig.

Lugnaren var nog rätt medelmåttig som lantbrukare men för övrigt en sorglös och generös person. Fick han besök av någon så trakterades denne rikligt med mat och i synnerhet med dryck, så länge det fanns något kvar. ”Ty”, sa han ”svälta när man har och svälta när man inte har, det skulle bli ett evigt svältande det”. Den inställningen medverkade nog till, att han och hans familj ibland verkligen levde festligt för att dessemellan knappt ha mat för dagen.

Av ålders- och andra skäl slutade han som lantbrukare och flyttade till Sigtuna, där han under några år arbetade som städgubbe i Sigtuna såg, som då låg vid Ropsten nere vid Mälaren.

Lugnaren hade alltid gillat bondauktioner, och det intresset fanns kvar även under Sigtuna-tiden. En vårdag skulle det bli auktion vid en gård på Tibble-sidan av Sigtunafjärden, och då ville han vara med. Han övertalade en äldre granne att följa med, och efter några supar och med välfyllda fickpluntor rodde man tvärs över fjärden till Vallbyvik. De följde sedan till fots en stig ca. en kilometer söderut och var då framme vid auktionsgården. De var lite försenade, ty de hade tagit sig en och annan sup under promenaden.

Auktionen hade nyss börjat när de kom till gården, och det gällde kreaturen just då. Lugnaren hade inte alls tänkt köpa något djur, men han blev så förtjust i kossan Rosa, att han gav bud på bud. Omsider föll klubban och därmed trodde sig Lugnaren vara lycklig ägare till Rosa. Hans kumpan som också var starkt ”påverkad” trodde detsamma. Efter en stund drog sig folkskaran över till redskapen, och då blev det tillfälle för Lugnaren och hans kumpan att i frid och ro hämta Rosa. Med kumpanen som påmotare anträddes återfärden med roddbåten som närmaste mål.

En stund senare kom också den rättmätige inroparen på att han borde hämta Rosa. Han blev minst sagt snopen, när han såg, att båset var tomt. Ett par småpojkar sa då, att det sett ”ett par farbröder” leda bort en ko. Ägaren fick med sig flera stycken nyfikna och satte genast efter gubbarna. Dessa hade dock en visst försprång men hade inte lyckats få Rosa att gå ombord. De stod nu och diskuterade hur de skulle kunna få Rosa att simma efter båten. Därav blev dock intet, ty nu hade förföljarna hunnit ikapp dem. För övrigt hade de nog börjat nyktra till, ty Lugnaren sa lite eftersinnande: ”Det var försmädligt det här, men du, då har jag heller inte satt mig i skuld väl?” ”Nej visst, men var skulle du ha inhyst Rosa, om ni fått henne över sjön?” ”Så dags att fråga nu”, sa Lugnaren argt ”det skulle du ha gjort tidigare.”

”Det var ingen lyckad färd det här” sa båda, ”och inte en enda droppe kvar i pluntorna.” Därmed rodde tillbaka till Ropsten på Sigtunasidan.

Vi skriver i Upplands-Bro 62
Bror Oskar

Snösvängen, sanningen och livet

Nog är det skönt utan kläder
att sola och bada, va näck,
att känna av solens värme,
att svalka sig i en bäck.
Men nu, när det är vinter
är nakenhet isande kall
när de skyddande plaggen saknas
så står man ej längre pall

Att vistas därute i kylan
att åt järnvägen röja bort snö
få gå där i bara kostymen, barhänt,
å frysa så man kan dö.
Det gör man inte så gärna
man värms ej av iverns glöd,
när varmt man har det i hemmet
och så länge man ändå har bröd.

Hur kan vår företagsledning
av oss kräva lojalitet,
när man snålar på materialen
och även på övertidsgnet.
Detta blott och enbart
för snöd och inskränkt norm,
att din normala arbetsinsats,
ej fordrar nå´ överdragskläder
utan enbart en uniform.
Men sånt ger ej arbetsglädje,
när ”de” alltid strävar emot.
Nej i järnvägens snöberedskap
där sätter jag inte min fot.

Vi skriver i Upplands-Bro 62
Gerd Bondeson

Till en kollega – tillbakablickar på vår tid vid Sunnerdahls Praktiska Ungdomsskola på Säbyholm åren 1937-1967

Det har gått många år nu se´n den dag, du kom till Säbyholm som lärarinna, men ändå minns Du den, helt säkert, som i går! Du blev som många andra, första tiden, en slags nomad, som gick från gård till gård. Du insöp lärdom och fick goda råd av dem, som redan länge gått ”i selen”, och blev besjälad liksom de, utav den anda, som för vårt Säbyholm var A och O.

Men efter något år Du slapp att vandra. Då blev ju hemmet Haga Ditt revir, där du i trettio år fick föra spiran, fick skapa efter eget sinne och ägna Dina Haga-barn en husmors stora omsorg och intresse.

Min egen punkt blev hemmet Hamra, se´n ett ”nomadår” gett mig inblick i vår skolas liv i helg och söcken, båd´ vintertid och sommardagar.

När våren kom, var trädgård skulle ansas, och då slog tävlingslusten ut i blom. Vad gör man inte för att få bli först, och därtill bäst, kanhända? Ej förr’n det var rensat, klippt och krattat på varje tum av hemmets trädgårdstomt fick husmor frid uti sitt hjärta. Och med stolthet som var mäkta stor, hon presenterade det ”smycket”, som sexton barn, med svett och möda, skapat under vårens dagar.

Snart blommade syrener och pioner, och kaprifolen slösade med doft i sommarkvällen. Alltfort gick arbetet sin gilla gång – i verkstäder och växthus, stall och stia, i sömnadssal och kök. Blott lärosalens dörr var stängd, och läroboken glömd, en tid framöver. Man njöt av sol och vind och bad, och såg hur vinterns ”blekansikten” flydde. När aftonvarden ändat dagens måltidsschema blev ofta idrottsplatsen kvällens samlingspunkt. En brokig skara skådelystna

beklädde Boda-backens sänt, och därifrån ljöd hejarop och jubel, som växlade med skratt och skämt.

Men sommaren, den svann så fort. Allt kortare blev dagarna, och höstens tid var inne. Nu var det skördetid för säden, som stod gul på fälten, för betorna i åkerns mylla, för trädgårdarnas frukt och bär.

Men även skogens skatter väntade på skörd. Vi gjorde många strövtåg uti markerna, och många fyllda skeppor bar vi hem. Ibland blev lingonskogen målet för vår vandring, men svampens marker – med den rika floran – de lockade oss alltid mest.

Knappt var all årets skörd lyckligt bärgad, förrän en frostnatt nöp den sista blomsterprakten och en novembermorgon stod naturen vit. Nu spelte vintern upp sin ouvertyr. Och liv och arbete på Säbyholm, som rytmiskt följde varje årtidsskifte, fick snart en prägel av den flit och iver, som julens ankomst alltid manar fram. I hem och verkstäder blev bråda dagar, och det brann ljus ibland vid midnattstid. Kanhända läxorna till nästa dag, ej fått rättmätig del av kvällens timmar? Kanhända stöptes julens ljus, och bands, av lingonris, Lucias krona.

Vi firade vår jul på olika håll, allt medan Säbyholm låg ganska tyst och stilla i väntan på ny termins debut. När nyår gått, och även trettonhelgen, var alle man på plats igen och ”spelet kunde börja”! Men först tog vi med lekar, sång och dans farväl av julen och dess glädje och gamman. I regel hade vintern nu på allvar kommit och snö och kyla kunde vissa år ge oss såväl problem som glädjeämnen. Nog minns vi 40-talets vargavintrar (det var ju även kristid då) när det var svårt att hålla stugan varm, och det blev mindre sovel uppå faten. Men vilka vackra dagar var det inte, när snön låg meterdjup och gnistrande i solen. Vid varje stugvägg trängdes skidor par vid par och deras spår fanns överallt, på fält och vägar, i skog och backar och på Rösaring.

Rätt mycket blev förändrat under årens lopp, ej minst vad gällde vanor och rutiner, och kanske skänker vi ibland ett leende åt den första tidens id och mödor. Omsider fick ju skolan, i enlighet med tidens krav, en ny ”modell”. Men oförändrat genom åren blev det mål, som siktades av alla, och som vi alltid strävade att nå: att ge vår ungdom just den fostran, som skapar duglighet och ärlig vilja – en fast och säker grund att bygga på.

Bror Oskar Johansson

Klädleverans

Nej nu får du en någon klädleverans
rekvisitionstid är slut denna månad.
så nu kan du gå med din kverulans
och på överdragskläder ha trånad.
Ja nu har du gott om tid min vän
att fylla i nya blanketter.
Och att du skall få dig ett överdrag
på detta ej mycket jag sätter.
för man har bestämt
och satt upp en norm
och det fastnar ej skit
på din uniform.
Och på detta beslut
ni er packar och rätter.

Vi skriver i Upplands-Bro 63
Robert Nilsson

Dagboksanteckningar från Sätra gård 1915

1914
Hallands läns Lantmannaskola
Katrineberg
Wessingebro

Sätra gård, Bro
Maj 1915

Som lantbrukselev på Sätra.
Dagbok fr 1 maj 1915

Första veckan
1 maj. Lördag
Reste hemifrån till Stockholm. Låg där över natten Hotel Fyris. En härlig dag.

2 maj. Söndag
Besåg Stockholm, Slottet m.m. Reste till Bro. Gott intryck.

3 maj. Måndag
Skrev 4 brev på morron. Skjutsade patron till Bro. Var sen i Aske såg efter virke. Körde för första gången med oxar.

4 maj. Tisdag
Körde ut och harvade på f.m. På e.m. sådde jag själv med radsåningsmaskin. Ryktar o kör ”Gylfe” å Stantic. Två vackra exemplar.

5 maj. Onsdag
På f.m. sådde som i går. På e.m. körde jag harven med oxarne det ”leaste” arbete som finns. Sen harva jag med Gylfe & Stantic

6 maj. Torsdag
Harvat på f.m. till ½ 10. Sedan sått hela dagen. Ensam. Trevligt arbete. Alla dagar hittills sen i måndags har här varit vackert. Ej för varmt.

7 maj. Fredag
Liksom i går med undantag att på e.m. fick jag i st för Stantic fick ta Göta, en följa på 3 år, som aldrig gått för vagn. Det gick lustigt i början men efter en stund var hon ganska möjlig. Hörde göken för första gång.

8 maj. Lördag
Sådde hela dagen. Det regna på e.m. Lördag kväll. En, första veckan på platsen här, har gått.
En vecka har gått. Det kändes konstigt de första dagarna att gå opp kl 5 och begynna å arbeta. Helst som en var van att ligga till 7. Men nu går det utan något vidare. Jag har en trevlig kamrat. Vi komma bra överens. Herrskapet är vänligt och hyggligt. Jag tror att jag skall trivas här i sommar. Om söndagarna ligger vi till 7. Den största händelsen var ”oxkörningen” i måndags.

Andra veckan
9 maj. Söndag
Patron å hans syster ha farit till Stockholm. Sundblad skjutsa dem till Bro. Blåsigt och kallt. Snöa ett litet tag på e.m. men sluta genast. Skall det snöa var söndag? Skrev brev till Erik, Karl Svensson å hem.

10 maj. Måndag
Harvat på f.m. Sått på e.m. Svalövs svanhalskort. Svalt och gott arbetsväder. Gylfe har varit lite krånglig.

11 maj. Tisdag
Harvat på f.m. Sått blandsäd på e.m. På kvällen kom en älgtjur å gick alldeles inpå där vi var å arbeta. Regna på kvällen.

12 maj. Onsdag
Sått blandsäd på f.m. Harvat sen på e.m. Efter 5 sått korn. Fått brev fr M å avis hemifrån. Svalt å rätt kallt väder.

13 maj. Kristi himmelsfärds dag
Var nere i Bro pr cykel å hämta mitt betyg. Fick brev hemifrån på samma gång. Betyget var utmärkt. Idag är här soligt å vackert. Har i dag skrivit till min bror Nils, Curt Alderin, Lingqist, Karl Karlsson och Nordén. Nu har jag skrivit till alla som jag tänker å skriva till nåt vidare i sommar.

14 maj. Fredag
Harvat (sladdat) på f.m. Sått korn på e.m. Efter kaffet regna det så det gick dåligt att så. Fick brev från A-c. Kallt å ruskigt.

15 maj. Lördag
Regna å snöyra hela dan. Först börja vi med att köra jord till trädg. men måste snart sluta för det var för klabbigt. Sen blanda jag å Johansson gödsel å harpa korn. På e.m. var jag å J:son på Norrnäs efter korn, som vi sen efter kaffet harpa. Vi körde halm på höränneт en stund på em. Den fulaste dagen sen jag kom hit. Slut på 2:a veckan.

Maja Hillerström. Trädgårdslära.

1. Läge: Bästa läge är sluttning mot söder.
2. Inhägnad: En skyddskarm göres mot skadevindar. N Ö. Man bör ej plantera runt om.
3. Man tar ekstolpar och slår en 3-4 rader taggig stängseltråd om hela trädgården. Där innanför gräver man upp en vall på vilken man planterar sötkrusbärsbuskar. Vallen bör vara 20 cm bred. Plantorna köpes från en närliggande handelsskola och bör vara 1 år gamla.
4. Dikningen: I nedre änden av trädg bör ett avloppsdike vara. Till täckdiken anv ej rör utan sten eller läkt. Avståndet bör vara tätt. I avloppsdiket bör vara en brunn där vattnet kan pumpas opp i och för eventuell vattning av trädgården.
5. Ju djupare matjordslagret är dess bättre. Djupgr. bör företagas till 60-70 cm djup.
6. Varje höst bör hela trädgården grävas om.
7. Man indelar tr. i kvartal. På 1:a kv skall man gödsla.
8. 1:a kv Kålplantor
   2: kv Rotfrukter
   3:e kv R

Tredje veckan

16 maj. Söndag
Två veckor ha gått. Tänk vad tiden går fort. I dag har här stormat alldeles förfärligt. Regnat och haglat också. Jag fick brev från mamma och Nils. Har legat och sovit nästan hela dan. När här är sånt väder kan man ju ej vara ute. Nils skrev att han lagt in ansökan om avsked. Kan det gå tro? Skrev hem på morronen.

17 maj. Måndag
Harvat på f.m. Sått korn på e.m. Gjort färdigt stycket. Knoga till kl 8. Någorlunda vackert väder men här storma hela dagen.

18 maj. Tisdag
Sått hela dagen. Vackert väder. Varmt. Brev från Erik. Roligt. Skulle sovit middag men kunde ej för brevet var så trevligt.

19 maj. Onsdag
Harvat till ½ 6. Sått sedan. Körde med Gylfe och Stantic första gång för vagn när jag tog ned säd. Varmt och vackert väder. Frost på natten.

20 maj. Torsdag
Slutat att så. Äntligen är det slut på såningen. Först på morgonen harpa jag och patron det, som jag skulle så sen på dagen. Så´et var slut till kl 5. Sen invigde jag den nya Cambridgevälten. Patron ska bort i morron så han sa ifrån till mej vad vi ska göra i morgon. Vackert och varmt väder. Nattfrost. Vägde mig. 63 kg.

21 maj. Fredag
Vältat veten. Do på det som ska sättas potatis på. Slutvältat den åkern jag började i går. Patron var iväg med gamla Nils å hämta i stället ett sto med föl vid sidan. Gräsligt hett hela dan. Den strängaste dagen för hästarna hittills.

22 maj. Lördag. Pingstafton
Varmt och vacker väder. Sundblad reste till Uppsala. Vältat. Slutade vältningen kl 5. Hjälpte sen patron med en del smått. Fri kl 6.

23 maj. Söndag. Pingstdagen
Gick från Sätra ½ 10 på f.m. till Aske brygga. Reste sen mot Uppsala med ”Nya Uppsala”. Steg av vid Ultuna, beså detta, gick sen till staden och var i domkyrkan och åhörde predikan. Gick sen och ”tittade på stan”. Särskilt utsikten från Slottsbacken var anslående.

24 maj. Annandagen
Reste från Uppsala med Ekoln 2 till Skokloster. Var där hela dagen till kl 4. Var i Sko kyrka och hörde på gudstjänsten. Inberäknat mig och klockaren och vaktmästaren var vi 5 (fem) karlar och en 10-års pojke samt 10 fruntimmer i kyrkan. Storartat. Den trevligaste pingst jag varit med om. Reste från Sko med ång. ”Sigtuna” kl 4. Kom hem 6.45. Nu var jag ganska trött. Fullst. resume någon annanstans.

25 maj. Tisdag
Försov mig naturligtvis. Till nära 7 d.v.s. frukost. Sen årdra jag till potatis hela dan. Satte en timma med på f.m.

26 maj. Onsdag
Jag och Sundblad satt potatis på Sätraberg. Regna på f.m.

27 maj. Torsdag
Hjälpte patron å låssa två lass halm. Sen satte vi potatis. Jag ”årdra” hela dagen. Fick brev hemifrån. Det hade regnat på natten.

28 maj. Fredag
Harva en stund på f.m. med den nya fölmärren o Göta. Sen var jag i Bro och hämta en herre. Kom hem vid ½ ett tiden, hjälpte till att låssa två lass halm. Grävde en stund i trädgården. Efter kaffet harva jag med Gylfe och Göta på rovlandet. Vackert väder. Kortbrev från J. i Fbg.

29 maj. Lördag
Harva först, sen välta jag till middag. Patron sådde rovor på f.m. På e.m. börja jag å Sundblad att plöja på trädan. Fick brev från Ivar R. Nordén. Roligt. Regna litet på f.m., på e.m. regna det så vi va genomvåta.

Femte veckan
30 maj. Trefalds. söndag
Disigt å kallt hela dan. Låg nästan hela dagen å sov. Det är bäst när det ej går att vara ute. Tänk vad veckan har gått fort.

31 maj. Måndag
Plöjt på trädan. Vackert väder. Nattfrost.

JUNI MÅNAD

1 juni. Tisdag
Legat sjuk hela dagen. Minns ej sist jag var så dålig. Blåste och storma. Nattfrost. Brev från Hulda N.

2 juni. Onsdag
Vältat hela dagen. Om middagen hjälpte till att lyfta upp en gris som skulle slaktas. Blåste som igår. Brev från Maja. Hade Göta i stället för Stantic på e.m.

3 juni. Torsdag
Liksom i går. Vackert väder. Samma hästar.

4 juni. Fredag
Slutvältat till middag. Sen hjälpt till att lassa två lass halm. Mellan 3-6 skodde patron Stantic å jag höll opp. Hämta en plog hos smeden. Efter kvällsmaten var jag på cykel nere i Bro.

5 juni. Lördag
Plöjde på trädan. Körde sönder springbågen så att efter kl 5 så ordnade jag virke.

Sjätte veckan
6 juni. Söndag
Fick brev från Gust Nilsson. Skrev 6 brev å börja ett långt till min bror. Regna nästan hela dan.

7 juni. Måndag
Gick upp kl 3.15 för att vi skulle till Bro med kreatur. Sen plöjde på trädan. Fick

brev från min bror samt hälsn. från A-n Jen. –aj- och Norden

8 juni. Tisdag
Plöjde på f.m. På e.m. laga jag å ”patron” gärdsgården. Fick brev från Carl Svensson å Erik, samt kort från T.n. Vackert väder men myggen ha varit ”rent rasane”.

9 juni. Onsdag
Plöjt på trädan. På f.m. Minerva å fölmärren e.m. Gylfe å Göta. En sträng och varm dag.

10 juni. Torsdag
Gick upp kl ½ 4. Följde med patron till Bålsta. Han skulle sälja grisar och jag red till Skälby med Stantic till häst. Kommo hem kl 10. Till middag laga stängsel. På e.m. följde jag med Gylfe och Göta. På kvällen gick åskan och det regna. Vägen till Bålsta var ovanligt vacker förbi Mälaren. En trevlig och angenäm dag. Såg en rävfamilj.

11 juni. Fredag
Plöjde på trädan. Plockade de första liljekonvaljerna för i år. På fm. svalt men hett på em. Sen jag lagt mig skrev jag ett brev till Nils.

12 juni. Lördag
Plöjde på trädan. Fick brev hemifrån och från Karl Karlsson. Blåst, annars vackert.

Sjunde veckan
13 juni. Söndag
Vi släppte hästarna i hagen. Jag å Sundblad skulle gått till kyrkan men det regna så det blev ej av. Sen låna jag patrons cykel å for ner till Bro efter ett pkt. hemifrån. På e.m. for jag å Sundblad till Skälby till hingst med fölmärren. Jag blev fast i hagen tills. med ”en oxe” å några damer. En trevlig dag fast det stundtals regna. Skicka brev till Carl Svensson å ett stort 3:arks till hem.

14 juni. Måndag
Plöjde på trädan. Här var så kallt å ruskigt hela dan. Brev fr. Gust. Nilsson.

15 juni. Tisdag
På f.m. lagade vi gärdsgårdar. Plöjde på e.m. Brev fr. A.n. och kort från Agnes. Vackert v.

16 juni. Onsdag
På f.m. lagade vi gärdsgårdar. Var hos Grandin å drack 11 kaffe. På e.m. plöjde jag. Vackert väder.

17 juni. Torsdag
Plöjde. Regna på morronen, men under tiden vi arbetade höll det opp. Regna igen på kvällen. Fick brev från Jenny B.

18 juni. Fredag
Plöjde som igår. Svalt väder något kallt.

19 juni. Lördag
Slutplöjt trädan äntligen. Till kl 9. Sen harva till middag. Skyffla gångar i trädgården på e.m. Kallt å regnigt hela dan. Skrev på kvällen brev till Gust. N.

Åttonde veckan
20 juni. Söndag
Låg till ½ 9. Sen skrev jag ett brev till Karl K. Så gick jag å Sundb. till Bro å hade rätt ”trevligt”. På e.m. läste jag ut Rivertons ”Ing. Barras strid”. Bra bok. Efter kaffet gick jag till skomakaren. Här regna litet på midd. Men annars vackert.

21 juni. Måndag
Innan frukost grävde i trädgården. Sedan hackade rovorna. På kvällen gick jag å hämta skorna. Gick genom skogen hem. Såg resterna av en kolmila. Det åska och regna på e.m.

22 juni. Tisdag
På f.m. skotta in ”renar” på trädan. På e.m., vattnade jag i trädg. Fick brev hemifrån och skrev svar meddetsamma. Fick också ett litet brev från kusin Nanni. Det första från henne. Tänk att hon nu kan skriva själv.

23 juni. Onsdag Mids.afton
Körde först bort en del skrot på trädg.gångarna. Sen ”hydda” jag litet kring

magasinet. Var fri kl. 12. På kvällen gick jag o Sundblad till Bro på fest. Kommo hem kl 4. Prenumerera på Falk T. Fick brev från M-a och Nils + foto + Ida. Fint väder.

24 juni. Torsdag. Midsommardan
Var i Bro kyrka. Sundbl. körde för Frun å Fruns syster. Fick brev från Gust. Nilsson. Härligt midsommarväder.

25 juni. Fredag ”Annandagen”
På morron cykla jag till Bro å ringde opp patron, som var i Kvarnbo. 4.6.9.R. Skicka brev till Nils å Gustav. Bina svärma. Köpte ett par skor å byxor samt ett album. Gjorde annars ingenting. Köpte en resehandbok. Vackert väder.

26 juni. Lördag
Sladdat på trädan. Varmt och kvalmigt.

Nionde veckan
27 juni. Söndag.
Skjutsade frkn Chreuzander till Aske brygga, samt hämtade patron som varit i Kvarnbo över sommaren. Fick brev från Ragnar. Vackert väder, det ”duggade” bara litet på f.m.

28 juni. Måndag
Harvat för utr. av kvickrot på trädan. Även cambridgevältat. Lagom varmt.

29 juni. Tisdag
Precis som i går. Blir det aldrig regn? Varmt. Brev från ivar Nordén m. häls. Fr. Ktbg. Roligt.

30 juni. Onsdag
Harvat på trädan på f.m. Odrägligt varmt. På e.m. började vi å köra gödsel på trädan. Brev från Carl Sv.

JULI 1915

1 juli. Torsdag
På f.m. lassa jag gödsel och sist på e.m. körde jag med oxarna ”ett hälsickes göra”. Gräsligt hett. Johansson slutade om middag. Mob: husar. En luff. var min lasskamrat.

2 juli. Fredag
Plöjde som i går. Gräsligt varmt. Brev hemifr. å kort från fam. B. Inbjudan.

3 juli. Lördag
Plöjde som i går. På midd. var jag hos smeden med slåttermaskinen. På kvällen regna det.

Tionde veckan
4 juli. Söndag. Sigtuna
Jag å Sundblad gick till Sigtuna å fotograferade oss. Hade väldigt trevligt. (Skrivit i Sigtuna på Stadsh.Veranda.) Den trevligaste dagen hittills i Uppland. Skicka kort till Kalle S och Nils:ar. Kommo hem kl ½ 8. Varmt hela dagen.

5 juli. Måndag
Plöjde ned gödsel. På kvällen var jag nere i Bro å ”bytte” om skor. Vackert väder. Torrt.

6 juli. Tisdag
Var jag med patron i Bålsta på hästpremieringen med Stantic, Göta o. Vivan. Regna på e.m. Voro borta hela dagen. Brev fr. Kalle K.

7 juli. Onsdag
Gallra rovor. F.f.g.b. K.m.o.h.t.m. arb. Odrägligt varmt. Hittade nattvioler.

8 juli. Torsdag
Gallra rovor. På e.m. regna det rätt duktigt. Provkort från Sigtuna.

9 juli. Fredag
Gallra rovor. Innan frukost va´ jag å Sundblad i Norrnäs efter säd. Äntligen fick jag brev från Lingqist. Regna gräsligt.

10 juli. Lördag
Körde gödsel. Regna och var otrevligt. Brev från Lerdalatöserna. På kvällen tog jag å Sundb. en spatsertur till Bro. Körde med oxar.

Elfte veckan

11 juli. Söndag
Vackert väder till kl. ½ 6. Då regna det. Själv bara drog jag mig hela dan. Skrev ett par tre brev. Fruns födelsedag.

12 juli. Måndag
På f.m. var jag hos smeden efter slåttermaskinen. För övrigt plöjde ned gösel. Ostadigt väder. Regn o. Solsken. Åska.

13 juli. Tisdag
Vackert väder hela dagen. Började slåttern. Körde maskinen hela dagen. Brev från Gust N.

14 juli. Onsdag
Kört slåttermask. mellan fruk. f middag samt efter kaffet. Mellan midd. f kaf. kupade jag potatis. Brev hemifrån. Nils fick ej frihet fr. ex.

15 juli. Torsdag
Gick opp kl 3.45 f.m. å körde slåttermaskinen. Körde sönder vid 10 tiden (släpbrädan). Men ej värre än att jag slog till middag. Sen ”slog jag ihop” till kaffet, efter kaffet ”kypte” jag potatis till kl 8. Det kom lite regn vid kaffetiden, så att vi måste sluta och volma hö.

16 juli. Fredag
I dag ha vi hässjat hö hela dagen. Jag har släpräfsat. Regnat emellanåt. (Ostad.)

17 juli. Lördag
Slog hela dagen. Fick brev o bjudning från Orresta. Bra ”hö-väder”.

Tolfte veckan

18 juli. Söndag
Reste till Orresta. Hade väldigt trevligt. Regna litet.

19 juli. Måndag
På f.m. slog jag för hand på e.m. med maskin. Vackert väder. Brev från Nils.

20 juli. Tisdag
På f.m. slog jag med maskin. På e.m. kupade jag potatis, finräfsa och hjälpte till att hässja. Vackert väder.

21 juli. Onsdag
F.m. på slåttern. Mellan midd. å kaffe körde hö. Sen volma till 7. Då började det ”dugga” litet. Fick brev från Carl Sv. Och vy från Lisa Lidén. Postf. Fr. Kinell.

22 juli. Torsdag
Slog på f.m. På e.m. körde hö. Vackert väder. Fick brev fr. Lingqist å Linnea. På kvällen var jag hos smeden med lie som jag kört av på f.m.

23 juli. Fredag
På f.m. innan frukost var jag hos smeden med en lie, som patron kört av. Sen volma vi hö till midd. Efter midd. till kaffet körde vi hö sen volma igen. Brev fr. Hulda Nyman. Blåste litet.

24 juli. Lördag
På f.m. slog för hand, här regna hela f.m. genomvåta om midd. Sen gjorde jag å patron början till en form till gjutning av en fot till brygghuset. Mulet men det höll opp på e.m.

Trettonde veckan

25 juli. Söndag
På f.m. och på natten gick åskan och det regna alldeles förfärligt. Kl. 10 gick jag till Bro och löste ut foto. På e.m. gick vi, jag å Sundb. till Sigtuna och foto och oss. Kom hem kl 11 e.m. Äventyrligt. Badade i Mälaren. Härligt.

26 juli. Måndag
På f.m. innan frukost var jag hos smeden och hämta liar. Sen slog jag med maskin. De andra hässja genast det slogs. Så blev det regn så att efter midd. slog vi för hand.

27 juli. Tisdag
Regna på morgonen sen höll det opp. Till 10 körde ”skrot” som lades i trädg. Sen

lagade gärdesgårdar till ½ 6. Så hässjade. Brev fr. Nordén och mamma.

28 juli. Onsdag
På morg. innan fruk. Skulle jag hämta Göta i hagen med de (hästarna) som gått över till Aske. Så jag slog med ”de gamle” till kl. 10. Så vältade vi volmar till midd. På e.m. körde jag å patron hö. Det regna på e.m. Brev från Kalle Karlsson.

29 juli. Torsdag
Liksom i går de förbaskade hästarna. Tog ”ox-farbröderna” i st. och körde ett lass halm på skullen med. Så bröt korna ut sig ur hagen, så var det till att gå dit och laga den till middag. Sen sådan. På e.m. hässja. Brev från Maja. Daskigt, på e.m. höll det dock sig bättre och solen visade sig.

30 juli. Fredag
Innan fruk. hämta säd i Sätraberg. Sen slog jag med maskin till midd. Efter midd. slog ut volmar å körde hö. Vackert väder.

31 juli. Lördag
Före frukost löste jag å Sundbl. av ett halmlass. Sen välte volmar å valma till middag. På e.m. körde hö. Riktigt ”höväder” Äntligen har Curt låtit höra av sig.

AUGUSTI 1915

Fjortonde veckan
1 augusti. Söndag
Hu, det har regnat hela dan. Legat och sovit det mesta. Skrivit 4 brev. Provkort på oss fr. Sigtuna.

2 augusti. Måndag
Var hantlangare hela dagen åt cementgjuterifirman ”Stjerndahl & Grandin” vid gjutandet av en fot till ett brygghus. Vackert väder. Brev från bror Ragnar.

3 augusti. Tisdag
På f.m. slog i kull volmar, vilka vi sen körde in på e.m. Vackert väder. Brev från Lingqist.

4 augusti. Onsdag
På f.m. till 10 gjorde jag slut på slåttern i det jag slog några smååkrar vid Norrnäs. Sen körde vi hö hela dagen. ”Klippte Sundbl. på kvällen”. (I örat också) Vackert väder. Gräsligt varmt. Brev hemifrån fr. mamma och Nils.

5 augusti. Torsdag
Välte ikull volmar till kl 10. Sedan så körde hö hela dagen. Varmt och präktigt höväder. Flugorna envisa.

6 augusti. Fredag
Körde hö hela dagen. Två lass lades in i Norrnäs. Varmt som i går.

Femtonde veckan
8 augusti. Söndag
Jag och Sundblad gingo på f.m. till Bro. Jag klippte håret. Löste ut nykorten fr. Sigtuna. Vackert väder.

9 augusti. Måndag
På morgonen efter frukost löste jag av det sista hölasset sen körde agnar hela dagen. Otrevligt arbete. Fick brev hemifrån med en sorglig nyhet. Johanna i Wessige död. På natten mellan sönd. o. måndag regna det och åska.

10 augusti. Tisdag
Plöjde ner gödsel på trädan. Det åska och regna nästan hela dan.

11 augusti. Onsdag
Plöjde som igår. Det regna litet på midd. annars någorlunda vackert.

12 augusti. Torsdag
Körde tegel från Bro station hela dan. 2 lass. Fick ”uppåt” av patron för att ”jag rider för fort” när hästarna ska i van. Någorl. vack. väder.

13 augusti. Fredag
Efter att före frukost ha lassat av tegelpannor red jag till Aske brygga efter en packvagn och tog sågspån (12 säck.) på denna hem. Kom hem kl. 1. Efteråt började

vi att meja råg. Kl. 4 körde jag ut att plöja för det åska och regna.

14 augusti. Lördag
Först körde jag en höpräss till stolpladan se´n körde jag å patron krakstör, (hässje) å så till slut tog jag upp råg efter hr. Stjerndahl. Så var det middag då jag fick tre st. brev. Ett fr. Kalle K. å fr. Maja samt ett från Vajnne, Svensson, Heberg. (ang. Logen ”Seger”). På e.m. fick jag undervisning i självbindarens skötsel. Efter kaffet satt jag upp råg. Vackert väder hela dagen.

Sextonde veckan
15 augusti. Söndag
Disigt hela dan. Tungt. Skrivit och sovit dagen lång. Brev från Ling. å Karl Sv.

16 augusti. Måndag
På f.m. plöjde sen vi hjälpt till en tim med att rensa ut en kåk. Efter midd. skyla säd. Solen har ej synts på hela dan.

17 augusti. Tisdag
Skyla säd hela dagen. Konstig väderlek. Solen syns inte. Vi ha skylat på fyra olika sätt: Lång skyl, ”krak” (riä), 5-bands skyl å hässjalångskyl.

18 augusti. Onsdag
Antecknar en händelserik dag i mitt liv. Plöjt med oxar för första gång på allvar. Ett ”hälsicke” svor och skrek så jag vart uttröttad. Äntligen kl 3 kom Söder och ”avlöste” mig så jag fick slippa dem. Sen hade jag Stantic och Gylfe. Det regna på e.m. solsken på f.m. Johansson kom fr .....

19 augusti. Torsdag
Plöjt trädan en stund på e.m. (6-7) Harva d.o. Vackert väder. (Rotlöst på rågen)

20 augusti. Fredag
Harvat på f.m. På e.m. körde jag bindaren för första gång. Tog av timotej. Vack. v. Brev fr. Nils å Karl K.

21 augusti. Lördag
Kört bindaren hela dagen. Till kl ½ 11 tog av timotej, sen var det vete. Körde sönder en slå på haspeln annars gick det bra. På e.m. hade ”Göta”, för första gång och gick för bindaren. Vackert väder. Brev från Lisa.

Sjuttonde veckan
22 augusti. Söndag
Som vanligt om söndag här. På e.m. var jag å skruva fast en klo i bindaren samt tog hem kniven. Vackert väder. Brev från Lingqist. Skrev tre brev.

23 augusti. Måndag
Körde ut för att skära vete men så regna det så att jag försökte harva men det gick inte det heller. Så till midd. hjälpte till att köra agnar. På e.m. körde bindaren ty solen sken upp litet så det gick.

24 augusti. Tisdag
Körde bindaren hela dagen. Sluta vetet å började på kornet. (De övriga började å köra råg.) Hade alla tre fuxarne h.d. Brev från mamma å Nordén. Finfint väder. Blåste litet.

25 augusti. Onsdag
Körde bindaren till midd. Sen lassa jag råd. Fint väder. Brev från Maja.

26 augusti. Torsdag
Körde ihop stör. Laga gärdsgård och räfsa på f.m. Skar timotej på e.m. (fuxarne). V.v.

27 augusti. Fredag
Körde råg och timotej hela dagen. Ett lass vete. Höll på att köra i sken efter middag då jag tog Stantic å Göta ihop. En skakel rök av. Brev från L.kvist å Nils. Roligt innehåll som vanligt. Regna ett par stänk på midd, men inverka inte på bärgningen.

28 augusti. Lördag
Körde bindaren mellan fruk. och midd. och mellan kaffet å kväll. Tog av blandsäd vid Norrnäs. Mellan midd. och kaffet körde vete. Blåste starkt hela dagen.

Adertonde veckan
29 augusti. Söndag
På f.m. gick jag till Bro med ett par brev. Sen skrev jag fyra brev Vackert väder.

30 augusti. Måndag
Körde bindaren. Daskigt väder. Kallt på kvällen. Börjar det bli frost?

31 augusti. Tisdag
Körde bindaren till kl. 3. Sluta blandsäden och börja på den rena havren. På e.m. ösregna det så vi gjorde ingenting. Brev från Eric.

SEPTEMBER 1915

1 september. Onsdag
Grävde ett hål till en grundsten i magasinet och skyla säd på f.m. (bröt sönder en skyffel.) På e.m. hämta vi tröskverket i Tibble. O ett sådant tröskverk?!

2 september. Torsdag
Hjälpte till med trösken. Knogit knös. Blåste ”litet” på f.m. annars ..... väder

3 september. Fredag
Körde bindaren hela dagen. Nu börjar det att likna säd. Förut har det bara varit ogräs och strunt. Väderleken bra.

4 september. Lördag
Körde såningsmaskinen, sådde råg på trädan. Fint väder.

Nittonde veckan
5 september. Söndag
Körde bindaren. Om f.m gick det bra men på e.m. hade jag Kurts oxar och Gud i himmelen som det gick. C.a 2 knop. – 1½. Brev ifrån min bror. Bra väder.

6 september. Måndag
Körde som i går. Väder: do.

7 september. Tisdag
Till kl 3 tröskade, sedan körde bindaren. Brev, 2 st lustiga fr. Linnea å K.K.. Roligt.

8 september. Onsdag
Slutade havren till kl 10, sen var det korn – men Gud sånt korn 90% var ogräs. B.v. Sen i söndags har jag läst B....chauffören. Bra.

9 september. Torsdag
Skar korn hela dagen. Körde sönder ena duken så den laga vi på midd. Fick ett elakt brev från Gust. N. Frost på natten.

10 september. Fredag
Slutade att köra bindaren. Än är det dock inte rotlöst, c:a två till får tas med slåttern o för hand. Brev från Nils och Carl Svensson. Varmt.

11 september. Lördag
Körde av korn med slåttermaskinen. Detta var slut kl. 10. Sen skyla säd resten av dagen. Nu är det slut med maskinkörandet. Varmt. Brev från Evert, samt dito med foto från Jenny B.

Tjugonde veckan
12 september. Söndag
På morgonen cykla till Bro ett ärende åt patron. Sedan låg jag och läste ”Mannen av börd och Kvinnan av folket” samt skrev en del brev. Härligt solsken hela dagen.

13 september. Måndag
Skyla säd (slutet) på f.m. Till kaffet körde in havre men den var ej bra så hämta ett lass timotej (slut). Efter kaffet sådde vete. Disigt på f.m. vackert på e.m.

14 september. Tisdag
Räfsa vattenfåror sen välte ikull travar, som vi sen körde in på e.m. Måste dock sluta vid ½ 6 tiden enär åskan gick och det tog till att regna. Brev och foto från Erik.

15 september. Onsdag
Sedan vi lassat av ett bl. Sädeslass körde jag å Sundbl. till Bro efter bräder. Ett trevligt göra. Prisn Wilhelm åkte förbi i bil på e.m. Vacker väder.

16 september. Torsdag
Hässja korn på f.m. Vi tröskade på e.m. 2 t. sen körde halm. Regnade vid middagstaget. Brev fr. mutter och Nils.

17 september. Fredag
Den otrevligaste dag sen jag kom hit: På tröske hos Grandin i Högby. Böka med säck. Regna å var vackert vart annat.

18 september. Lördag
Dagen började med samma elände som i går. Det sluta kl ½ ll. Sen hässja vi korn till kl 6. Så bar opp blandsäd på magasinet. Regna lite och blåste hela dan.

Tjugoförsta veckan
19 september. Söndag
På f.m. var jag och Sundbl hos Grandin å drack kaffe. Patron fyllde år. På e.m. gick vi till Tallbacka med skor. Någorlunda fint väder men det regna på e.m. Skrev brev hem å till Nils å till L C.

20 september. Måndag
Det regna på morgonen så man kunde inte vara ute utan jag fick rengöra och smörja bindaren. Sedan det ”lättat av” litet rensa tegel till midd. körde tegel och sten. Brev från Karl Karlsson. ”Egen nyh.”

21 september. Tisdag
På natten hade det frusit så att jag snatta säd på magasinet först. Sedan skyla jag opp blandsäd. som varit kullvräkt förut. Detta var slut kl ½ 12. Sedan hässja korn hela dagen. Frost på kvällen igen.

22 september. Onsdag
Sådde vete på f.m. Därmed är det slut på sådden för i höst. På e.m. körde havre. Frost på natten. Brev från Karl Svensson.

23 september. Torsdag
Först körde jag tegel sen slog kull havreskylar vilka vi körde in på e.m. Var i Bro på kvällen. Brev från Maj.

24 september. Fredag
Jobba lite med grunden till brygghuset till kl 8. Sen gick jag till Sätraberg och fråga snick. Johansson om han ville hjälpa till med bärgningen. Det gjorde han och sen körde vi slut på havren och blandsäden samt börja på kornet. Om kaffet höll hästarna på att skena för mig. Fick brev från Lingqist. Just ingen torka men vädret har gått om.

25 september. Lördag
Hämta potatis vid Sätraberg åt sadelmakare Hagström. Fick kaffe där. Sen körde vi korn hela dagen. På kvällen var i Sandaberg dansbana och kom hem kl. 4.

Tjugoandra veckan
26 september. Söndag
Regna hela dagen varför jag låg och sov hela dagen. Skrev några brev. Läste ”Ett pennsk. som piga”.

27 september. Måndag
Började att höstplöja. Kallt och ruskigt. Tog ylletröjan på mig.

28 september. Tisdag
Fortsatte plöja. På e.m. hade jag oxarna och det gick ”longt”. Regna på kvällen.

29 september. Onsdag
Plöjde som i går. Det har regnat så man får plöja i vatten. Kl 5 kom patron med en varmbl. häst, som vi satte för plogen. Han hade aldrig varit körd förut.

30 september. Torsdag
Började dagen med att hjälpa till med att tämja ”engelsmannen”. Sedan plöjde jag som förut. Det regna hela dagen. Brev fr. Ling å Karl K.

OKTOBER 1915

1 oktober. Fredag
Plöjde vallen f.m. På e.m. hässja vi kornband. ”Höll oppe” men mulet hela dagen.

2 oktober. Lördag
Hässja korn som i går. Mulet. Såg en flygmaskin.

Tjugotredje veckan

3 oktober. Söndag
Idag har här varit vackert och solen har synts. På f.m. såg jag en flygmaskin igen. Låg förresten och läste v. Melsteds ”Milla”.

4 oktober. Måndag
På f.m. höströfsa och hässja korn på e.m. Kallt så att man frös. Brev fr. Maja

5 oktober. Tisdag
Till kl 10 fläckta vi råg och välte ikull kornskylar. Sedan plocka vi potatis. Brev från Gustav Nilsson. Mulet väder.

6 oktober. Onsdag
Skar opp band och ruska på f.m. Körde till Bro med råg på e.m. Brev från K. Svensson.

7 oktober. Torsdag
Körde till Bro med råg sedan vi fläktat detsamma först. Körde två lass korn till kaffet. Höströfsa till kvällen. V.v.

8 oktober. Fredag
Plocka potatis till kl 10. Räfsa till middag. Var lasskarl på e.m. Patron fråga om jag vill stanna kvar. Svar: Nej.

9 oktober. Lördag
Arbetet var till alla delar likt i går.

Tjugofjärde veckan

10 oktober. Söndag
Fjärde bönd. Skjutsa patron nu till Aske brygga på f.m. Jag och Sund voro sedan pr. cykel nere i Brogård och Lejondal. Brev från mamma.

11 oktober. Måndag
Plocka potatis hela dan till kl. 4. Sen hämta vi två lass korn.

12 oktober. Tisdag
Skar opp kornband till 10. Sedan plocka potatis vid Sätrakärr. Det har varit mulet nu i 14 dar utan regn.

13 oktober. Onsdag
Räfsa på f.m. Var ”lasskarl” när vi körde korn på e.m. Brev från Jenny.

14 oktober. Torsdag
Plocka slut på potatisen vid Sätrakärr till sen midd. Var sedan lasskarl som i går. Mulet.

15 oktober. Fredag
Var lasskarl hela dagen. Äntligen kan man säga att det är inbärgat fast en del ”räfs” är ute. Brev från Nils.

16 oktober. Lördag
Plockade potatis vid Sätraberg hela dagen. Solen har synts till för första gång på tre veckor.

Tjugofemte veckan

17 oktober. Söndag
Låg och ”drog mig” hela söndagen. Läste ut Milla av v. Meldsted samt Mellins ”Flickorna i Askersund. Vackert väder.

18 oktober. Måndag
Plöjde vall på f.m. Var ”nivellär” åt en ingeniör som skulle avväga stora avloppsdiket. På kvällen var jag i Bro och köpte ..... åt patron, ty Göta hade slagit honom.

19 oktober. Tisdag
Var avläsare åt ingeniören som avvägde fallet åt stordiket. Trevligt jobb. Brev från Gustav N, mamma och Evert. En bra dag.

20 oktober. Onsdag
Plöjde på f.m. Plocka ”plugg” på e.m. Brev från Kalle K.

21 oktober. Torsdag
Plockade ”plugg” vid Sätraberg hela dagen. Var till Grandins på kvällen. Snöa på f.m. och regna litet på e.m.

22 oktober. Torsdag
Plocka plugg till midd. Räfsa kornåkrarna till kaffet. Var och knacka ett märke i en sten vid Norrboda på kvällen (kovägen).

23 oktober. Fredag
Plocka plugg till midd. Räfsa kornåkrarna till kaffet. Var och knacka ett märke i en sten vid Norrboda på kvällen (kovägen).

23 oktober. Lördag
Plockade slut på potatisen till midd. Körde in räfs på e.m. Brev från Nils. Den första snön kom.

Tjugosjätte veckan
24 oktober. Söndag
Gingo till strykerskan med kragar på morgonen. På e.m. bevista jag och Sund. en vespergudstjänst i Bro. Ganska högtidligt.

25 oktober. Måndag
Rustade i Sätraberg. Krita, tapetserade. Brev fr. K. Sv. Snöa på kvällen.

26 oktober. Tisdag
Tapetserade i Sätraberg till midd. Skodde Gylfe (Erikson) och fyllde i säd samt gjorde rent i S:aberg. Snöa och yra hela dagen.

27 oktober. Onsdag
Jag å Erikson skodde till midd. Körde ner med två ingeniörer å hämta en doktor samt körde ner honom igen. (avi på en tim). Kallt var det hela dan. Patron skall till sjukhuset så jag lova att stanna tills han kommer hem.

28 oktober. Torsdag
Startade från Sätra vid 5-tiden på morgonen med Nyberg å statkusken Lundstedt som mål. En eländig dag påminde om Dantes Inferno. Kallt. Brev från Maja.

29 oktober. Fredag
Bar in småpotatis, mota in grisa, gjorde en trehästvåg och körde till Ullevi och hämta blandsäd som jag sedan körde till Aske med. Sist hämta jag en släpräfsa och skotta i rågen. Brev från Alma i Alingsås. –11 gr på morgonen.

30 oktober. Lördag
Plöjde på f.m. försov oss. Hämta kross i Aske kvarn på e.m. –9 gr på morgonen. Köpte en låda cigarrer.

Tjugosjunde veckan
31 oktober. Söndag
Karlsson den nya drg. skjutsade mig till Bro. Reste till Enköping och hälsa på patron. En trevlig dag. – 3 gr.

NOVEMBER 1915

1 november. Måndag
Täppte först för hönsen, sedan körde jag ner Klara med tillbehör och hämta Elsa med dito. Var med en sugga till Brogård på e.m. Snöa.

2 november. Tisdag
Körde ner till Bro med en sugga hade en ung häst med till stationen, som höll oss i arbete innan han gick in i vagnen. Hämta suggan vid Brogård. Tog mot halm på skullen sedan.

3 november. Onsdag
Flängde av ..... på ..... Hämtade en sugga i Brogård. (Slut med ”suggkörningen”) Hämta frkn Stjerdahl på kvällen.

4 november. Torsdag
Hämta en trehästvåg hos smeden gjorde sedan litet av varje. Kallt.

5 november. Fredag
Hantl. åt Rickard. Kallt. Brev fr. mamma, Erik å Karl Karlsson.

6 november. Lördag
Hant. Ingenting vidare. Hämta patron i Bro fr Enk. Brev fr. Alma å Lisa. Packa på kvällen.

7 november. Söndag
Reste från Sätra och så är min Uplandsvistelse slut. På tåget mellan Bro å Kungsängen 7.11.15

Manuskriptet ställt till förfogande av Ebbe Nilsson

Vi skriver i Upplands-Bro 64
Lennart William-Olsson

Minnen från Lövsta

Min morbror Lars Nordenfelt köpte Lövsta 1939. Han fick hjälp av min morfar och mormor Enar och Sigrid Nordenfelt. De sålde sitt ställe Nabben i Långenäs utanför Göteborg och bosatte sig i nedre våningen. Min morbror bodde i övervåningen.

Lars och hans fru Cecilia fick fyra söner, alla födda på Lövsta. Enar född 1944, Johan född 1946, Torsten född 1949 och Fredrik född 1952. Herrgårdens ägor var på 450 tunnland, varav 250 tunnland skog. 1940 var gården mycket nedgången. Priset var 150.000 kr. Det var vanskligt att bedriva jordbruk på den tiden. Under goda år gick det bra ihop, men under dåliga gick det med förlust. Det fanns inget jordbruksstöd på den tiden. Under mitten av 1950-talet kom det några torksomrar som tvingade min morbror att sälja gården 1955. Själv är jag född 1930 och tillbringade många somrar och jular där under min barn- och ungdom.

Det lades ut mycket pengar för att göra gården till ett mönsterjordbruk. Under andra världskriget fanns det fem hästar och ladugården var full av kor. Höns, grisar och kaniner fanns också. På somrarna hjälpte man till ibland i jordbruket, vid höskörden och vid inbärgningen av vetet. På kvällarna red man hästarna barbacka till hagarna. Man fiskade med nät i Lejondalssjön och lade ut kräfthåvar där. En jul byggde vi sommarstugor uppe vid landsvägen.

Jag har många glada barn- och ungdomsminnen därifrån. Dessa minnen betyder mycket senare i livet för människans förmåga att ge och ta emot kärlek. Just nu kommer jag ihåg julbjudningarna och julfesterna och hur man körde hästräfsa med ”Tjockanders”. Man badade i Lejondalssjön på kvällarna efter att ha ridit hästarna dit ned till hagen. Midsommarfirandet var oförglömligt, dans kring majstången och lekar såsom säcklöpning, potatis på sked, man slog ner varandra med hösäckar sittande på en stång och på kvällen åkte man efter häst på lövade skrindor till Aske med Ulf Plogare spelande dragspel där man fick hälsa på den legendariske Askegreven Gustaf Lewenhaupt, gift med min morfars kusin Ingeborg Nordenfelt. Efter besöket på slottet gick man på logdansen.

På den tiden var det liv på Lövsta. Dels arbetade många intressanta och duktiga människor där. Själv cyklade man dit med många av sina kamrater och tältade vid sjön. Min morbror ordnade en föreläsningsförening och fick igång kulturlivet i bygden tillsammans med andra.

Jag glömmer inte en slädfärd på isen och slädfärd till julotta i Håbo-Tibble kyrka. Min morbror hade en öppen inställning, det gjorde att herrgården ofta blev samlingspunkt för släkt och vänner, inte minst tack vare min morfar och mormor. Min morfar dog 1946 på Lövsta.

Lövstas historia

I början av 1500-talet ägdes Lövsta av Erik Johansson. Han hade troligtvis ett mindre trähus på den nuvarande herrgårdens plats. Erik Johansson var fader till Gustav Vasa. När Gustav Vasa blev konung 1523 upptogs Lövsta som arvegods, det enda riktiga arvegodset, då annat arvegods kom från Sturarna. På 1600-talet byggde en av drottning Kristinas gunstlingar vid namn Duvall den nuvarande herrgården som stod färdig 1651. Den bestod då bara av den nedre våningen. Kaptenen Lars Lilliecrantz ägde Lövsta under senare delen av 1600-talet. Han dog 1690 och hans begravningsvapen hänger i Håbo-Tibble kyrka.

På 1700-talet byggde man till herrgårdens övervåning. Lövsta ägdes från slutet av 1700-talet till slutet av 1800-talet av släkten Riben. 1916 köptes Lövsta av Hultman vars tre söner föddes där. Hultman sålde Lövsta 1937. 1939 köptes Lövsta av Lars Nordenfelt. Nämnas kan att elektriciteten då bara gick till Tranbygge. Nordenfelt sålde gården 1955 och 1957 inköptes egendomen av kronan som sedan dess låtit herrgården stå öde. De har inte ens stängt av vattnet, så att alla rör har frusit sönder. Blixten har slagit ner genom taket och under två års tid har man inte ens lagt på en presenning så att bjälklaget på ett ställe har ruttnat mellan över-

och undervåningen. En stor hög ligger mitt på matsalsgolvet. De gamla fina kakelugnarna står kvar. De fina 1700-talstapeterna, målade med färgäkta växtfärger är i stort sett oskadade.

Lövsta sägner
Det finns naturligtvis sägner kring en sådan här gammal herrgård.

Vita frun
Förr var den ena flygelbyggnadens rum, som vette mot huvudbyggnaden, mjölkkammare. En dam ur släkten Riben brukade sitta i rummet ovanför köket och se om de som hämtade mjölk tog för mycket. Hon lär visa sig i det rummet ibland.

Kyrkklockorna
När min morbror 1940 i januari flyttade till Lövsta hade han sitt sovrum i rummet ovanför rummet med den öppna spisen. Då kom en gammal gumma och sade till honom att där fick han inte bo, för där spökade det. Det berättas att en liten pojke, som varit olydig, blivit inlåst där och tagit sig ut genom fönstret och drunknat i märgelgraven. Min morbror fyllde igen den, därför att en av hans kor gick ner sig där. Han berättade att i det rummet hörde han kyrkklockor ringa vid midnatt. Ljudet försvann när han satte treetex på väggarna. Kanske var det några järn som stod och slog mot varann.

Drottning Kristinas stigbygel
Enligt sägnen hade drottning Kristina övernattat på Lövsta och förlorat sin ena stigbygel där. Lars Nordenfelt berättar att han bytte fyllningen, som bestod av aska, mellan vinden och övervåningen. Under stegen upp till takluckan hittade han stigbygeln i askfyllningen. Den är en liten fin sak i järn med en tåhätta av läder. En expert har undersökt den och säger att den är äkta. Min morbror har den ännu så länge i sin ägo, men i framtiden borde den nog visas i livrustkammaren på slottet.

Skatten under eken
I hörnet av landsvägen och allén står en gammal fridlyst ek. Enligt sägnen skall det finnas en skatt under den. Enar Nordenfelt tror att skatten placerades dit först och så planterades eken ovanför. Kanske är eken 500 år gammal och således skatten från medeltiden. Lars Nordenfält tror att skatten har grävts ner en och en halv meter under eken på 1600-talet. Kanske skulle det löna sig att gräva ett en meter djupt hål mellan två rötter och sticka ner en bra metalldetektor där?

Lövstas framtid?
Lövsta är en ödeherrgård. Det finns krafter i rörelse för att försöka rädda den. Håtuna Håbo-Tibble Hembygdsförening ordnade en Lövstadag den 29 maj 1983. Det berättades att man hade samlat ihop 110.000 kr för räddningsarbetet och att man skulle ha tillgång till byggnaden under en tioårsperiod då Kronan skulle ha rätt att lösa in gården igen, men mot betalning av alla hembygdsföreningens utgifter för den. Troligtvis kommer det att kosta 1-2 miljoner att rusta upp gården. Det bästa vore kanske om Tekniska Högskolans Arkitekturlinje fick arbetet som elevarbete och man på så sätt kunde få statsunderstöd. En annan möjlighet är att ”malajkompaniet” på Svea Livgarde fick arbetet om hand. En tredje möjlighet är att hembygdsföreningen på fritid och med frivilliga krafter skötte upprustningen, kanske med hjälp av AMS. Den stora risken är att en ”vandal” beslutar att riva herrgården. Vad kan man då tänka sig att använda Lövsta till i framtiden? Hembygdsföreningen kan ha gården som föreningslokal. Svea Livgarde kan ha personalfester, bröllop m.m. där. En tredje möjlighet är att Järfälla församling går in. Församlingen har inga pengar nu men behöver en församlingsgård i Stockholmsområdet, inte allt för långt från Stockholm och med bekväma

förbindelser. Det har Lövsta. Där kunde församlingen ha weekendar med konfirmander. Kyrkokörerna kunde åka dit. Man kunde förlägga sommarkonfirmandläger där, ha utfärder dit med pensionärer och handikappade m.m. Kanske kunde hembygdsföreningen, Svea Livgarde och Järfälla församling samsas om herrgården.

Vi skriver i Upplands-Bro 64
Hugo Håstedt

Något om svensk-amerikanare

En dag sommaren 1916 kom det storfrämmande till våra grannar, mina morföräldrar, som arrenderade Håbo-Tibble prästgård. Det var en kusin till mormor Lotten, Gustav Andersson, byggmästare i Chicago, som tagit sig över Atlanten mitt under brinnande krig. Vi barn, jag var bara 5½ år då, fick order om att kalla honom ”Farbror Robert”. Han var i 50-årsåldern, hade fina kläder och bar ett par ovanliga glasögon, som kallades ”pincené” (vi tyckte i alla fall att det lät så). Men det märkligaste var, att han hade ett par tänder av guld! Strax innan han kom hade jag med hjälp av någon vuxen lyckats läsa texten på en väggbonad, som hängde i mormors finrum. Den löd ”Morgonstund har guld i mund”. Jag tyckte, att vi borde kalla den nye farbrodern ”Morgonstund” men det vågade jag inte säga till någon. Han stannade i omkring en veckas tid och hann väl språka litet även med prästgårdens grannar, ty en av dem sa efteråt ungefär så här: ”Visst var det en fin karl, den där Robert, men tänk vad han ljög för oss. Han påstod bl.a. att alla människor i Chicago hade så bråttom , att de aldrig satte sig på en dikesren för att prata med grannen mittemot. Man stannade inte ens för att skaka hand, när man möttes. Det räckte bara med att knuffa till hatten och ropa ”hallo” och sedan hasta vidare. Målet för alla var ”affekt och proportion” eller något liknande, sa han och trodde att det skulle gå i oss.”

Jag för min del visste knappt vad jag skulle tro om honom. Till min lillmoster Märta, som var två år äldre än jag, gav han en silverslant, som han kallade ”daler”. Jag fick ingen, därför att jag tillhörde en ”annan gen” hade han sagt till henne. Vad detta betydde fattade jag kanske senare men inte just då, varför ”svenskamerikanare” för mig under några år framåt var liktydigt med ”en orättvis en”.

Några veckor efter Roberts avresa kom ett brev från honom, vari han dels tackade för senast, dels försäkrade, att han under nästa Sverigebesök skulle ha sin son med sig. Visst är det roligt att få Amerikabrev, sa mormor Lotten, med det där, som stod på slutet om vanvården av Håbo-Tibble kyrkogård var inte muntert precis, även om det till stor del var sant.

Den Sverigeresa, som far och son skulle göra tillsammans blev aldrig av. Robert dog, och det var först i mitten av 30-talet, som sonen fick möjlighet att göra den planerade färden. Hans kunskaper om namn på eventuella släktingar eller orter var ringa, men han talade god svenska och litade på detta. Till yrket var han predikant och tog kontakt med en kollega i Stockholm, dit han i första hand reste via Göteborg. Han hade litet oklart för sig att han skulle till Bro, och därför tog han tåget dit en förmiddag. Det första han såg, när han steg av tåget var en taxi, som just vänt för att köra ut från stationsplanen. Han stoppade den och frågade om den var ledig. Det var den, och föraren undrade vart han ville komma till. Till dennes förvåning svarade främlingen, att det visste han inte men visade upp ett gammalt foto föreställande en gravsten på Håbo-Tibble kyrkogård. Föraren – taxiägaren synade fotot och talade sedan om för den överlycklige främlingen, att hans hustru ägde samma kort och bjöd därmed den andre att följa med hem till Högantorp i Håbo-Tibble kyrkby.

Taxiägaren hette Åke och var gift med min lillmoster Märta, som alltså var syssling till den resande främlingen. Han fick också träffa andra släkningar, kanske t.o.m. någon kusin; i så fall något barn till ”Murarkalle” (Karl Andersson en gång bosatt vid Skeppartorpet under

Lövsta Gård). Denne Karl, bror till Robert, var f.ö. svåger till Emil Selander, Gröna gången i Bro, men det hör ju inte hit.

Någon prisade den underbara tur som Roberts son hade haft, när han steg av tåget i Bro, men detta ville han själv inte hålla med om. Det var inte alls fråga om någon lycklig slump sa han. Det var Gud och ingen annan, som sände Åke i hans väg, det var han bergfast övertygad om, trots att andra tvivlade. Hur det verkligen förhöll sig med den saken, om det var Gud eller Slumpen, som ingrep, ja det vågar jag inte yttra mig om.

Vi skriver i Upplands-Bro 64

Oskar Johansson (född i Negelstena den juli 1894)

Negelstena gård

År 1615 fick Engelbrekt Svensson, slottsfogde i Uppsala, Negelstena gård på livstid. Gården var då ej så stor som den är nu. Den nuvarande gården är en sammanläggning av flera gårdar; Slangvik, Teljeby och Svarsta. Gården har en areal på totalt 628 har varav 207 har åker, 353 skog och hagmark. 10 tomt och trädgård, 15 kultiverad betesäng, 43 övrig mark.

Manbyggnaderna uppfördes 1850 och nedbrann den 29/12 1919. Ekonomibyggnaderna uppfördes 1870-1900. Två flyglar uppfördes på 1600-talet.

På våren 1882 köpte grosshandlare Söderström och hans hustru Maria, född König, gården. Med sig hade de inspektor Planting Bergloo. Han var uppväxt på Gotland men kom i unga år till Margretelunds gård i Roslagen och därifrån till Negelstena 1884. Han var född 1857. Stamfadern till den adliga släkten var Anders Planting, adlad Planting Bergloo, född den 9 februari 1619. Han var generalmajor vid kavalleriet och guvernör i Wismar, död den 26 februari 1682. Han begravdes i Riddarholmskyrkan men liket blev flyttat till Häggeby kyrka. Han var gift med Katarina Margareta von Diederits från Tyskland. Hon levde ända till 1688. Hon skänkte en ljuskrona till Häggeby kyrka 1684. En gravsten finns på kyrkogården med Planting Berglooska och von Diederitska vapnen med inskrift: ”Här under vila kongl Maj:ts troman Generalmajoren till häst guvernören över Wismar och Överste för ett regemente till fots välborne och nu hos Gud salige Herr Anders Planting till Frösö och Sempton vilken är född hit till världen den 9 februari 1619 och död 26 februari 1682.”

Då Grosshandlaren köpte gården var den mycket förfallen. Det var endast manbyggnaden Fiskartorp och Teljeby som var i gott skick. Fiskartorpet byggdes av min svärfarsfar, år 1875. Han hette Isak Eriksson och var född 1841 i Norrsunda socken. Han kom till Negelstena som smed, men när dåvarande ägaren Seijboldt ville ha en fiskare, fick Isak Eriksson bygga Fiskartorpet. Han blev sedan fiskare till 1894 då hans son Gustav, som var min svärfar, övertog fiskevattnet. Fadern flyttade då till Slangvik och bodde i det lilla stället Alphyddan. Han dog 1925.

Slangviks gård hade en kvarn som drevs med vattenkraft. Den lades ned på 1870-talet. En kvarnsten ligger som trappsten vid den lilla stugan Alphyddan, som då hörde till Slangviks gård.

På gården fanns även soldat. Den sista soldaten hette Elias Krants. Han var född 1883, död 1966. Han var från Fogelsången vid Lövsta. Soldatstugan står ännu kvar och kallas nu Jägartorp.

Den gamla manbyggnaden revs ned på våren 1901. Timret användes då den nya småskolan vid Negelstena byggdes. Den blev färdig på hösten 1901.

Thällby, nuvarande Teljeby, ägdes av Hackij. Efter hans död 1681, skänkte hans arvingar ett krusifix till Håbo-Tibble kyrka. Det är ett sydtyskt arbete från år 1600. Foten är troligen från 1757 då mäster Gerdman i Stockholm fick betalt för reparation av ett metallkrucifix vid altartavlan.

Den gamla stugan som nu finns kvar, var torpstuga på 1800-talet. Den sista torparen hette Bergström. Sedan var det en lantarbetare som bodde där till 1903. Sedan fick den förfalla. År 1909 reparerades den och användes då till sjukstuga för barn med smittosamma sjukdomar. Därefter användes den som jaktstuga när baron av Ugglas på Forsmark var vid Negelstena och jagade. De senaste 20 åren har det varit sommargäster som hyrt stugan.

Den stora byggningen vid Teljeby byggdes 1872 och var då lantarbetarbostad. År 1884 då grosshandlare Söderström köpte Negelstena, blev det bostad åt dem som hade blivit änkor vid Negelstena gård. På de senaste åren har även här bott sommargäster.

Vid Teljeby finns ett stort gravfält. Det är nu igenvuxet med hagtorn och törnbuskar. I skogen mellan Fiskartorp och Wallbylunds gräns, ligger ett stort stenkummel med en husgrund. Vidare finns på ett berg, nära sjön, två stycken stora stenar upplagda med tre små stenar under var och en av dem.

Svarsta ägdes på 1680-talet av Axel Aulevill, född 1652, död 1728. Han var rådman och handelsborgmästare. Han ägde Hallunda gård i Botkyrka samt Ålbo gård i Åland socken. Han gifte sig första gången 1652 med Anna Karkman, född 1661, död 1709. Andra gången 1709 med Helena Svebilia, adlad Adlerberg, född 1666, död 1743. Han skänkte en dopskål av tenn till Håbo-Tibble kyrka 1689 samt järngaller till korfönstret. Gallret borttogs 1794.

Nästa ägare var Reinhold Tobias, född 1646, död 1700. Han var son till Johan Wittmacher, grundare av det svenska bankväsendet, adlad Palmstruch. Han fick K Maj:ts tillstånd att för det han utfäst sig att bygga ett hospital i Håbo-Tibble, att gifta sig med sitt syskonbarn Maria Palmstruch, född 1671, död 1709.

Han byggde hospitalet i Svarsta, gifte sig 1699 och dog år 1700 i Svarsta. Det var Sveriges första sjukhus. När sjukhuset blev slopat blev det brännvinsbränneri och krog i Svarsta. Den gamla sjukhusbyggningen revs ned omkring 1915. Trappstenen ligger kvar på den plats där huset stod.

I Nordiska museet förvaras sedan år 1884 från Håbo-Tibble kyrka följande glasmålningar: sju stycken fyrkantiga rutor på vilka är målat den adliga släkten Palmstruchs vapen samt därunder inskriften Reinholt Tobias Palmstruch 1697. Färgerna är rött, gult, grönt och brunt. Rutorna är delvis söndriga. Tre stycken ovala rutor med följande framställningar: Abrahams gästabud, Abrahams bön, Abrahams offer, färgerna grönt, brunt och gult. Vid inventeringen 1829 uppgavs att Tobias Palmstruch själv utfört målningarna, vilket knappast kan vara riktigt. Emellertid har han bekostat målningarna, vilka fördes från Stockholm till Håbo-Tibble kyrka 1697 av en ryttare vid namn Markman. Samma år insattes de fyrkantiga rutorna med vapnet och inskriften i långhusets norra fönster. Målningarna borttogs från fönstret på 1870-talet och förvarades under en tid i en materialbod. En ljuskrona är även skänkt från Svarsta 1731.

På 1880-talet arrenderade en lantbrukare, vid namn Söderström, gården. Sedan 1885 har Negelstena gård själv brukat jorden och i byggnaden har det varit uthyrt till sommargäster. Nu är byggnaden helt förfallen. Till sist en liten dikt som jag tycker passar för Svarsta.

Det är en klassisk mark vi här beträder
här slogs och knivhöggs våra fäder
Här har det skvalat av brännvin och blod
männen här svullna och blödande stod
Om ni vill tro mig just i den här porten
Här låg Smedpelle dödfull i lorten

Manuskriptet ställt till förfogande av Gärda Karlsson

Vi skriver i Upplands-Bro 64

Oskar Johansson

Ångbåtstrafik Stockholm-Sigtuna

Den 5 april 1856 bildades Sigtuna ångbåtsbolag som för trafik Stockholm-Sigtuna. Lövstaholm lät bygga en liten hjulångare. Den hade namnet Sigtuna. Bolagets styrelse var; greve Björnsterna som ägde Stäket och Lövstaholm, kyrkoherden i Sigtuna Alm Fredrik Delan som ägde Aludden, fastighetsägaren af Grönvall samt friherre Hermelin på Noor i Knivsta. Företaget bar sig ej och 1859 upphörde Sigtunas turer. I maj 1860 såldes fartyget till Borgå i Finland.

Ledningen för Bockholmsunds ångbåtsbolag fann emellertid i slutet av 1860-talet att förutsättningar funnes för en lönande trafik på Örsundsbro. Bolaget insatte då sin minsta och äldsta på traden. Det var Mälaren som var byggd vid Bergsunds mekaniska verkstad 1861. Byggnadspriset var 26 000 riksdaler riksmynt. Maskinen var en 15 hästkrafters propellermaskin. Sedan insattes Mälaren på traden Stockholm-Enköping, där båten dock från 1869 ersattes av bolagets 1868 byggda fartyg Enköping. Detta fartyg kom sedan åren 1900-10 under namn av Skokloster. Med seglationsåret 1931 upphörde Upplands turer på Sigtuna och Örsundsbro och fartyget insattes 1932 på traden Stockholm-Hillersjö.

1935 bildades Rederibolaget Mälartrafik som inköpte större delen av det tidigare bolagets båtar, däribland Uppland. Direktör Rickander inköpte 1938 Uppland som han själv förde på denna trad. Efter Rickanders död den 24/11 1942 såldes Uppland till firman Stockholm Drottningholm och var sedan 1942-45 uthyrd till Kronan. I december 1945 ändrades fartygets namn till Drottningholm och en ej lyckad ombyggnad företogs. Fartyget användes ej endast för Drottningholmstrafiken utan även för diverse turist- och reklamresor. En tid låg det som flytande annonspelare vid Nybroviken. Under en reklamresa hamnade det vid ett varv på Blidö, där det ett par år låg upplagt såsom ej mera sjövärdigt. Slutligen bogserades det till Västerås för nedskrotning vintern 1961.

Manuskriptet ställt till förfogande av Gärda Karlsson

Vi skriver i Upplands-Bro 65

Alkoholisten

A – Kan du komma hit och prata, jag vill inte vara ensam. Jag är så jävla dålig!?
B – Ja, men jag har lite att göra först
A – Kom på en gång, jag är så dålig. Jag har en flaska
B – Flaskan bryr jag mej inte om. Har du sovit något?
A – Nej, fy faen vad mycket jag supit
B – Men lägg dig en stund!
A - Jag kan inte sova. C kommer med en flaska
B – Det blir du ju inte bättre av. Jag kommer senare

Eftermiddag
A – Kan du komma hit, jag har två flaskor men jag vill inte vara ensam, jag är så jävla dålig
B – Jag vill inte smaka något idag, men jag kommer snart. Har du ätit något?
A – Nej. Men kom på en gång

Besöket
B – Hur mår du?
A – Dåligt. Faen vad jag är sjuk. Jag har supit 4 månader nu.
B – Är det inte bättre du åker till sjukhuset?
A – Jag åker i morgon. Jag lägger mej en stund!
B – Jag går hem då, du kan vä.....
A – Nej, sitt här jag kan inte vara ensam!

A somnar och B går hem

Kvällen
A – Kan du komma hit, jag har sprit, kom på en gång. C har varit här med en flaska. Dom andra har gått nu!
B – Men du jag orkar inte nu
A – Kom hit, jag är så dålig
B – Nej, men ring D eller E eller någon
A – Okej, vi hörs i morgon
B – Ja, innan du åker!

Tisdag
A – Kan du komma och prata. Jag har sprit
B – Skulle du inte åka till sjukhuset idag?
A – Jag åker i morgon. Jag är så jävla dålig
B – Sov du inatt?
A – Nej det sprang så mycket folk. C kommer snart, med en flaska
B – Men det är inte bra att du inte äter eller sover. Har du ätit något?
A – Jag minns inte. Kom hit!
B – Okej, jag kommer

Besök
A – Jag är så jävla dålig. Jag mår inte bra
B – Nej jag förstår det. Du måste åka till sjukhuset!
A – I morgon. Faen vad jag är dålig. C kommer med en flaska.

B – Det har gått mycket pengar till svart nu!
A – Jag vet inte. Det spelar ingen roll. Jag är så dålig
B – Gå och lägg dej en stund!
A – Nej, jag kan inte sova

Och flaskan går ofta till munnen och A ser väldigt dålig ut. B måste gå hem. A lovar att ringa om det är något.

Onsdag och torsdag fortsätter i samma stil. C kommer med det begärda. Fredag morgon ringer A från sjukhuset.
A – Nu är jag här. Jag är så dålig
B – Vad bra att du åkte
A – Det är så mycket folk. Slutar nu om Doktorn kommer

Fredag eftermiddag
Ringer på dörren. A står utanför
B – Men kommer du redan?
A – Jag orkade inte vänta på doktorn. Jag har sprit
B – Nej, inte nu!
A – Måste jag dricka ensam?

Efter en stund går A hem, mycket dålig. Det går flera dagar i samma stil som förut. C levererar, även andra bidrar, men det är sådana som C som tjänar på att A och andra blir ”så jävla dåliga”. A ringer, pratar, äter inte, sover dåligt. Behöver inte gå ut. A får ju levererat till dörren. B och F tittar ofta till A. Kan inte göra så mycket mer, då A säger ”i morgon”.
B – frågar till sist – Vill du dö?
A ropar högt – NEJ!
B – Det gör du om du inte stoppar upp!
A – Jag ska åka i morgon!

Och A åker verkligen denna gång. Men när A kommer hem igen? Då blir det samma service vid dörren. Sådana som C gör det så lätt för sådana som A att bli så ”jävla dålig”.

”Och priset?”

Vi skriver i Upplands-Bro 65

En presumtiv mördare

C – ”doldisen” i vår kommun. Ingen vet egentligen något om denne person. Man vet med säkerhet att han kokar hembränt, gör en del resor till Sigtuna eller Jakobsberg för att inköpa ett lager av den för alkoholister åtråvärda varan. Priserna vet vi en del om, t. ex. en flaska renat eller hembränt 200 á 250 kronor. Andra sorter kan kosta upp mot 350 kronor. ”C” är medveten om sin kundkrets och vet när behovet är som störst. Djungeltelegrafen är effektiv för att täcka behoven. Bänkarna i Centrum är ett av kommunikationscentrumen, för att inte tala om alla ”kvartar”. Med kvartar menas alla de ställen som är samlingsplatser för tvivelaktiga existenser som samlas i samhället från andra orter. I en liten lägenhet samlas ett antal personer för dryckeslag i flera dygn. Matkonsumtionen är ingen, i varje fall ytterst minimal.

Vad händer? Vad blir följderna?

En gradvis uttorkning av kroppen, förändring i kroppen och inre organ. Individen magrar, skakar i hela kroppen, får till sist gångsvårigheter som kan leda till förlamning. Hjärnans

celler förbränns, närminnet försämras. Epilepsi är inget ovanligt. Levern förstoras och kan i sämsta fall upplösas. Bukspottkörteln förstörs och kan ge upphov till sockersjuka m.m. Till sist, om individen saknar insikt, återstår endast förlusten av livet.

Vem bär skulden?

Alla vet att ”A” super, men ingen vet varför, inte ens han själv. För det har han glömt. I alla händelser är det tydligen ingen som bryr sig om. Det är den ensammaste och olyckligaste varelsen i vårt samhälle.

Allt för många blir socialfall. Får ett visst understöd som med svårighet kan kontrolleras. Vi vet att bidragen oftast går till alkohol. Ofta är de skygga för arbete. Till och med lögnaktiga. Medvetet utnyttjas samhällets resurser. Har inte vi alla samhällsmedborgare ett medansvar.

Livet är värdefullt!

Vi skriver i Upplands-Bro 65
”Gräsrot”

Bro nya vårdcentral

Det har bestämt förekommit planer på att vårdcentralen ska få nya lokaler; måhända också större?

Då vill jag föreslå att ”centralen” konstrueras om och dess funktion ändras i viss grad. Som den nu är tjänstgör den mest som ett sorteringskontor.

Det skall vara ringa hälsobesvär ifall de skall bli behandlade och avhjälpta därstädes.

Alltför ofta slutar sökandes anhållan om hjälp i remiss till annan hälsovårdsinstitution. Det vållar besvikelse och oro, särskilt hos äldre personer som under förväntan övervunnit ansträngningen att ta sig till ”centralen” för att få krämpor behandlade.

Rädsla, förbunden med vördnad för doktorer och dess medhjälpare, sitter djupt rotad sedan barndomen hos många vuxna, men minskas något av att mötet med det fruktade sker på hemmaplan och i närhet till anhöriga.

Resulterar besöken i en anvisning till sjukhus på annan ort; kanske en stor vårdinrättning flera mil bort, ökar oron inför mötet med nya vitrockade personer.

Förknippas hänvisningen med lång väntan på kallelse till det anvisade stället kan väntetiden bli rent förödande.

Fallet kan vara detta, att vårdsökande kämpat länge för att övervinna bävan för läkarbesöket men till slut tvingat sig till åtgärden. Och får då beskedet; att det här kan vi inte göra något åt här. Vi skriver en remiss, så får ni komma till – exempelvis K.S.

Det är inte säkert att patienten vet vad en remiss är och inte heller vet vad K.S. betyder. Men säkert är att hon/han står där handfallen av besvikelse. Ja rent av förtvivlad över den vändning besöket tagit.

Nej, ändra vårdcentralen så, att mer läkarhjälp kan lämnas på platsen. Förse lokalerna med apparatur för röntgenundersökning och utrusta något rum så, att kirurgisk behandling kan ske.

Förutom en ”allmänläkare för invärtes sjukdomar” bör en läkare finnas som utför sådana operationer som nu exempelvis remitteras till Jakobsbergs sjukhus.

Röntgenläkare kan betjäna två eller flera vårdcentraler, men finnas tillgänglig någon tid varje dag verksamhet pågår.

Kanske vore det följdriktigt att någon vårdplats fanns för fall som inte kan sändas hem genast efter operation.

Innan centraliseringsraseriet bröt igenom fanns ett flertal länslasarett och sjukstugor drivna av landstingen på orter som hade mindre befolkningstal än Bro. Lokalerna var inte alltid så storslagna, men dit tog sig ortsborna och fick den hjälp de sökte. Sällan förekom att någon remitterades till annan sjukvårdsinrättning.

Det synes mig rimligt att vi försöker återgå till sådana vårdenheter. Låt vårdcentraler som den i Bro bli mer än ett slags filter som vårdsökande måste igenom för att få mer omfattande läkarvård.

Till sist – och nu vet jag att flera instämmer – borde tid få bokas vid personligt besök.

Brobor har framställt missnöje över att de vid besök för erhållande av undersökningtid blivit avvisade och uppmanade, att gå hem och ringa för tidsbeställning. Detta fastän de stått framför bordet och den person som suttit där och skött inbokning.

Sköterska, eller vad sagda person har för utbildning, tänk på att ingen företar färd till vårdcentralen i onödan för att tinga tid. Det finns sådana som har svårt att förklara sig och ta emot besked i telefon. Och det finns också Brobor som inte har telefon, och för dem att stå vid en automattelefon i bullrig miljö och först söka berätta om symptom och sedan uppfatta besked är svårt. Till på köpet kanske vederbörande har nedsatt hörsel.

Egentligen skulle det inte behövas någon motivering för att få ovanstående hemställan genomförd.

De styrande säger, att för att få ett bättre samhälle måste förslag om förnyelse komma från gräsrotsnivå, och detta kommer från en gammal tynande Gräsrot.

Ps. Detta är den sista av tre omskrivningar. För varje gång har den blivit allt menlösare. Usch vad respekten är stor inför läkare och myndigheter. Ds

Vi skriver i Upplands-Bro 65
Hugo Håstedt

Om kvinnornas hemarbete m.m. förr

Ännu under åren 1915-20 fanns ganska mycket kvar av den s.k. självhushållningen i Håbo-Tibble. Det var åtminstone fallet hos mina morföräldrar, som arrenderade Håbo-Tibble prästgård, Jädra. Kontantinkomsterna var blygsamma, varför man försökte göra så mycket som möjligt själv på gården. Jag tänker då närmast på kläder av olika slag.

Det hörde till, att det skulle finnas får på gården, så att man hade tillgång till ull. Men vilket arbete det var med denna ull, och vilken arbetslokal! Den enda, som stod till buds var köket i arrendatorsbostaden. Där skulle ullen skrubbas, kardas, spinnas och tvinnas till garn. Ibland var det lika dammigt där som ute på logen. I samma kök skulle man ju också laga och äta mat. Dessutom måste man på kvällarna ordna till minst två sovplatser där för natten. I regel arbetade två av döttrarna (mina mostrar) hemma med dessa sysslor, men de deltog även i mjölkning och disk i ladugården. Däremot behövde de inte befatta sig med ladugårdsarbetet i övrigt, det skötte min yngste morbror om, vilket jag tycker var föredömligt. Annars var ju den gängse meningen den, att husdjursskötsel det var ”fruntimmersgöra och litet för simpelt för en karl”. Skötseln av hästarna svarade min äldre morbror för.

I ”pojkarnas kammare” sattes nu ”rännträna” upp, och vi ungar fick i nåder åka med några varv men inte mer heller. Vävstolen var nog igång varje vinter och under denna, som jag minns bäst, skulle det vävas ylletyg. Så skedde också, och fram på eftervintern kom sockenskräddaren för att sy kostymer åt gårdens tre karlar. Jag anar, att mina morbröder ogillade hans kostymer, ty den äldre av dem gjorde något, som allmänt ansågs nästan skandalöst; han beställde genom köpman Viktor Jonsson i Bro en kostym av köpetyg någonstans ifrån.

Sockenskräddaren hette Pettersson. Han hade varit i USA några år men fick hemlängtan och återvände. Ibland, åtminstone efter något glas, ville han briljera med sina kunskaper och sjöng då på engelska en amerikansk slagdänga, som han påstod hette ”Dorlaro Jenks” eller något liknande. Följden blev, att han i folkmun kom att kallas ”Skräddar Jenkis”, och något

annat namn på honom hade jag aldrig hört. En dag vågade jag mig att smyga mig in i ”pojkarnas kammare”, där han satt och tråcklade, för att fråga honom om något. Jag hann bara säga: ”Farbror Jenkis”, så for han upp från bordet och skrek ”Vad säger du pojklymmel?” Därmed tog han mig i kragen, sparkade upp dörren och kastade mig handlöst ett par meter in i köket. Efter det blev det ingen konversation oss emellan.

Vi skriver i Upplands-Bro 65
Bror Oscar

Titulatur

Nu är det slut med denne
i graven skall han ner.
Vi menar även henne.
De är nu inte mer.
Vår spärrvakt skall begravas
vi tackar vår ”gravör”
för istället ger han oss
titeln, stationsexpeditör.
Men vad betyder detta
för existensen vår.
Skall man på pungen lätta
och vi större löning får.

Eller, är det nu som förut
när man döpte om
herr städare och fru,
har de en bättre status
av att kallas ”vårdare” nu
Nog har de likt förbannat
samma gamla slit
Och ingen tänker högre
om dem, än de gjort förut.
Vem lyfter på hatten och hurrar
blott för ett sådant beslut.

Följande tillägnat skyddskommittén inom LPO Cst

Ventilation

Så här går det till
på vår station
där vi själva fick ordna
med ventilation.
Betänk att var femte minut
går ej någon in, så går någon ut
Då var det ju bara
att ordna förlängning
på tidsåtgången
för dörrens stängning

Men denna vår lösning
i såren strör salt
Om benen det drar
så förbannat kallt.
Men man får ändå sitta
och göra ett val.

Och följden den är
förvisso egal,
Skall jag brytas ner
av reumatism,
eller cancer i lungan
av nikotinism.

För kommitterade är ändå bäst,
att skomakarn han bliver
kvar vid sin läst.
Nej ingen skall våndas
för sådant bestyr,
att han sliter sitt
hår till Kojakfrisyr.

Kommunikationsproblem

Att det händer ibland
det är fullt normalt.
Men att ge sig och säga,
förlåt jag har fel,
det är väldigt svårt
prestige står på spel.
Nej hellre går herr och fru G
i konflikt veckan ut
i molande tystnad
med tillstängd trut.

Men så på måndag
hur skall han sig bete
han måste till jobbet
sig tidigt bege.
Hur skall han nu
hos hustrun äska
om bistånd med väckning
och lunchpackad väska.

Att han nu skulle öppna
den tillslutna munnen
att be om bistånd
i morgonstunden.
Det var inte tänkbart
Gud hjälpe han slapp,
han skriver till hustrun en liten lapp.

När morgonen har randats
och morgon till dag gått över
och han har fått den sömn han behöver
Utsövd han vaknar
Och finner dessa ord:
God morgon det är dags att stiga upp
nu är klockan sex.
Skrivet på lapp
på sitt nattduksbord

Vi skriver i Upplands-Bro 66

Ordningsregler för en fattiggård

(Hämtat från en utställning på Stadsmuseet om den gamla fattigvården i Sverige, gällde i princip för hela landet)

Dessa regler som antogs 1900, skulle tryckas med tydlig stil och hängas upp i hjonens rum.

§ 1 Att ovillkorligen lyda fattiggårdens bestyrelse, föreståndare eller föreståndersk a, de sistnämnda såsom husbonde och matmoder, då hjonen enligt lag kommer att stå under tjänstehjonsstadgan.

§ 2 Att visa hövlighet mot alla, iakttaga renlighet, nykterhet, ett stilla och ordentligt levnadssätt. Allt svärjande vare strängeligen förbjudet. Varsamhet med elden iakttages.

§ 3 Att vidare utöva gudsfruktan, ovillkorligen infinna sig vid bönestunderna, iakttaga sträng sedlighet samt visa kärlek och vänskap med kamrater, isynnerhet mot de gamla och orkeslösa.

§ 4 Att med flit och efter bästa förmåga utföra det arbete, som av föreståndare och föreståndersk a ålägges var och en, samt att med varsamhet och omtanke använda de redskap och materialier som härtill behövas.

§ 5 Att på inga villkor hemtaga och förtära brännvin eller andra rusdrycker inom inrättningen. Skulle dock mot förmodan sådana drycker anträffas, ådrager sig innehavaren därav icke allenast särskilt straff, utan även kärlets och varans förlust genom densammas förstöring och uttömmande.

§ 6 Att icke på hur kort tid det vara må lämna anstalten utan föreståndarens tillåtelse.

§ 7 Att icke omtala eller tillvita någon om han undergått bestraffning eller förut varit straffad för brott.

§ 8 Att icke utan föreståndarens tillåtelse från köket medtaga mat eller dryck.

§ 9 Var och en som intages på fattiggården skall först badas och fullständigt rengöras. Vilket upprepas så ofta nödigt prövas, och äro hjonen, som varje söndag erhålla rent linne, ovillkorligen skyldiga, att sedan själva hålla sig snygga och fria från all slags ohyra, samt ordentligt återlämna de smutsiga plaggen till föreståndersk an.

§ 10 Den som talar illa om fattigvården, föreståndaren och hans biträden, den som klandrar kläder, matvaror och ordningsregler som å inrättningen äro antagne, eller den som utsprider rykten av vad namn och beskaffenhet det vara må, skall härför undergå lämplig bestraffning.

§ 11 De straff som vid inrättningen tillämpas äro följande:

1) Minskad matportion under en till åtta dagar
2) Indragning av sovlet under en tid av fem dagar
3) Förbud att utgå från inrättningen under viss tid
4) Kroppslig aga för minderåriga
5) Förpassning till kronoarbetskåren

§ 12 För grövre förseelser och brott tillämpas strafflagen.

Vi skriver i Upplands-Bro 66
Svea Lööwf

Fridens boning, Statarstugan
Anno 1930-45

Lyssna till den granens susning
vid vars rot ditt hem var fästat
Jag är 77
Håret är grånat och glesnat
Vad frågar Kärlek efter år
och vad betyder glest o grånat hår
när man möter de kära
år efter år
Var än Du fjärran är
så lyss till suset av granens
skuggande, skyggande din barndoms
hydda, Du sköna träd
du alltid sommarprydda

Svea Lööwf

En liten sagobok från svunna dagar och för barn i alla åldrar
En verklig sannsaga ur levande livet har jag gått och funderat på de senaste 40 åren. Jag har en del jag gärna vill berätta som ingen anno 1984 kan eller vill förstå. Det har blivit så annorlunda. Vi vet om vi vill se sanningen i ögonen, att livet är en enda stor kretsgång från vaggan till graven, ett liv som vi delvis inte bestämmer över själva hur långt eller hur kort det ska bli. Därför tycker jag att vi tvåfota däggdjur, som fått förmågan i arv att kunna tänka, inte skall vara översittare och inte flyga högre än vingarna bär. Vi borde stanna upp då och då och tänka efter medan vi ännu har ork. Nu bara jäktas det, var och en på sitt sätt för att få status, pengar m.m. Men var är omtanken om den nästa, som kanske skulle bli glad att bli ihågkommen med ett vänligt ord. Nu är det samhället som ska ta itu med att ordna allt. Så indirekt är ju alla inblandade. Alla kan inte, idag lika litet som tidigare, få höga tjänster, stora löner o.s.v. En del måste finnas som gör ”skitjobben”. Men ändå är alla människor i behov av varandra.

Jag har under min uppväxttid tills nu vid 77 år lärt mig mycket både genom lång erfarenhet av överklassen i slotten, liksom av de gamla i fattighusen. Fattighusen fanns kvar ända fram till andra världskriget slut. Tro inte att vårt land vändes ut och in på några få dagar. Det tog tid. Men arbetarklassen var enig i sin strävan att nå ett bättre liv här på jorden åt sina efterkommande.

Hur de gamla i fattighuset före 40-talet hade det kan ingen idag, som inte sett eländet, i sin vildaste fantasi föreställa sig. Jag hade på 20-talet inblick i hur det var i fattigstugorna, vilka skulle hysa de orkeslösa från herrgårdar och slott där de i hela sitt liv slitit ut sig för dålig betalning och i än sämre bostäder. I dag skulle inte ens ett djur få bo så eländigt. Då skulle djurskyddsföreningen komma, som tur är! I fattighuset kördes de iväg att bo kollektivt 7-8 st i ett rum och kök utan belysning, vatten, värme eller något annat i bekvämlighetsväg. Toa fanns på backen. Inte för att de gamla hade något att ta med sig utöver ett knyte med utslitna kläder och skor, en skänk, en pinnsoffa, ett bord. Så visst fick de samsas där de skulle framleva sina

sista dagar. Något privatliv kunde de ej tänka på. De hade dåligt med kläder, vilka fick lappas och lagas eller ”snörpa” och även skor var det dåligt med. På vintern fick man lägga i hö eller halm för att hålla värmen. Likaså var det ju halm att sova på. Det fanns kontrakt ända fram till 40-talet, att arbetaren hade rätt att ta halm till lega och husbehov. Fast det var ju förstås nådegåvor, eftersom man inte orkade arbeta åt ägarna.

1924 var jag på ett stort gods som kocka. Där hade jag tillgång till att få besöka några gamlingar (på undantag) på julaftons förmiddag. Det var den enda dagen på året som Hennes Nåd (frun i huset) tog barnen med sig och vi i köket fick packa en klädkorg med en limpa, en bit stekfläsk, två hekto risgryn och till och med ett hemstöpt ljus. Detta kördes sedan ut till de fattiga gamla. Ni skulle sett hur lyckliga de gamla blev, hur de neg och bockade precis som för prästen. De hade en upp och nedvänd lår till bord, vitskurat med sand och såpa, med en duk klippt av omslagspapper på mitten. Golvet var nyskurat och bestrött med finhackat enris, spisen svartpolerad och muren vitkalkad. De gamla hade hjälpts åt med arbetet. Jag skämdes när vi lade fram de futtiga små smulorna från de rikas bord. Tårarna föll på de gamlas kinder av tacksamhet när vi tog farväl. När alla gått ut till kusken för att packa in sig i stora fällar för hemfärd, sprang jag tillbaka in och lade 5 kr av min månadslön (45 kr) på bordet och hoppades att de skulle köpa några kaffebönor till julen. Jag hade ju mat och värme, vilket inte de gamla hade. Jag hade ingen julglädje den julen i det stora huset, där festades halva natten, eftersom jag tänkte på de gamla som satt i sitt ”hem”.

Där på godset stöttades bostäderna, när de började luta, med grova stockar.

Detta var en av mitt livs första kontakter med fattighjon utan pension. Det går aldrig ur mitt minne.

De gamla var duktiga. De hade fött upp 8-12 laglydiga medborgare på sin usla stat. Barnen lärde sig tidigt att hjälpa till i rovlanden och med att skyffla gårdens potatisland o.s.v. vilket gav några ören i tillskott till hushållet. På vintrarna gick gummorna i ladugården. De större barnen var barnvakt. På somrarna skulle de ut och hässja hö, ”ta upp” säd, binda och skylla, gå och tvätta stortvätt, städa i stora huset o.s.v. Tänk att det dög statarhustrun till i alla fall.

När barnen så läst fram för prästen vid 13 års ålder, då var det dags att lämna hemmet och bli dräng och piga. När de en gång om året fick ledigt (det var slankveckan 24 oktober – 1 november) kunde de få gå hem till far och mor. De gick långa vägar i höstrusket för att hälsa på. Å, vad det var roligt må ni tro, att gå flera mil. Det gjorde inget, för hemmet var kärt. Värst var det att gå tillbaka igen om ett par dagar.

Jag har nu berättat lite om vårt fattigsverige och dess människor under de första 40 åren på 1900-talet. Jag vill också berätta några episoder som hände omkring första världskriget anno 1913 och framåt och om hur hårda år det var. Folk drog ikring på vägarna, de tiggde och stal. Värst var det när de kom i stora skaror 15-20 st i sällskap. 1913 på våren kommer jag särskilt ihåg. Pappa låg svårt sjuk (på det sista), storebror gick och läste och lillebror gick i skolan. Då kom en dag ett sådant patrask av gamla, unga, småbebisar in till mor. De skulle ha mat och dryck och sudd till de minsta. Mamma sa att de inte kunde få något. ”Far ligger svårt sjuk, ge er iväg”, sade mor, men nej då. En karl gick in till pappas säng och stal hans fina fickklocka som bror skule få i gåva till konfirmationen. Just då kom storebror hem. Han var alltid rådig och duktig och han fick tag på ett hänglås och gick ut och låste för alla våra djur och vår mat. Sedan kom han in igen, röck till sig pappas gevär från väggen och röt att de omgående skulle försvinna. Det blev ett liv och ett skrik och gapande, men iväg kom de. Klockan försvann med dem, men maten blev kvar (jag ser rött ännu).

En dag under dessa kalla hårda vintrar med meterhöga drivor kom jag hem från skolan på eftermiddagen. En bit från hemmet hade vi visthusbodar med ved och annat. Då såg jag en tant gå in i vedboden. Det var 28 grader kallt ute. Jag väntade en stund, men hon kom inte tillbaka. Då sprang jag in till mor och syskon och berättade att en tant låg i vedboden. Ingen ville tro mig. Men storebror gick dit och där i vedtraven låg en gammal förfrusen gumma.

Bror kom inknogande med henne. Hon fick varma torra skor och kläder, mat och dryck medan min bror sprang till närmaste granne och ringde till fjärsman (dåtidens lagarm). Han lovade att komma. En mil med häst och släde tar sin tid, men han tackade och tog hand om gumman och körde henne till tåget, där Stockholmspolisen tog hand om henne. Hon kallades Trasfröken. Hon hade varit lärare i Stockholm, men olyckliga familjehändelser hade gjort henne till ett vrak. Frid över hennes minne.

De hårda krigsåren tog kål på massor av människor i Sverige, eftersom kölden var dag höll sig kring 20-25 grader hela vintern. Då fanns inget vägunderhåll. Alla hjälptes åt genom att samlas med mannar och hästar och hemgjorda snöplogar av trä för att hålla öppet så att skolbarn och mjölkskjutsar kom fram. Ofta fick karlar med spade gå före hästarna och skotta, annars for hästarna ner i diket och orkade inte ta sig upp igen.

Under de svåra åren började arbetarna samlas till möten för kamp om bättre levnadsförhållanden. De blev ju motade överallt av arbetsgivaren, men det gick inte att kuva arbetarna. De samlades, bildade små föreningar och fick hjälp av några rättänkande män och kvinnor med god ekonomi. Det blev orädda sega kämpaskaror. Det gick stegvis framåt åt rätt håll. Bönder och herrar förbjöd alla att samlas någonstans, men det tog agitatorerna inte någon notis om. Gunnar Sträng kom på sin gamla Monark och samlade massor av underdåniga arbetare. Han steg upp på kyrkogårdsmuren och åhörarna stod på allmänna landsvägen nedanför, där ingen kunde mota bort dem. Det blev möten som gav resultat, det kan ni lita på. Godsägare och bönder grät krokodiltårar.

Det var vid 20-talets början. Strejk och bråk blev det ibland men energiska föreningar bildades runt om i landet. Några fick fängelse för att de agiterade. Vilken kampvilja. Idag hade vi inte haft vare sig åldrings- eller sjukvård, inga pensioner, studier, skolmåltider, skolmaterial eller något annat om inte arbetarna varit eniga.

Jag sitter här i min sköna pensionärsbostad med värme, avlopp och alla bekvämligheter plus min folkpension att köpa kläder och skor (behövs inte halm). Sjukvård får jag när jag behöver och dessutom finns ålderdomshemmet när så behövs utan halm i madrasserna.

Jag har från 1954 arbetat med åldringsvård tills för 5 år sedan. Drastiska och glada minnen har jag och jag skulle inte vilja vara dem förutan. Men ibland undrar jag nog i min ensamhet, hur det kommer att se ut när nästa generation tar över. Nu fostras inte barnen upp i sina egna hem. De får inte se sina föräldrar annat än vid sovdags, eventuellt på helgerna. Många är de föräldrar som lämnat sina barn till andra och till ”kollo” o.s.v. Barnen har mest de biologiska föräldrarna i prästbetyget. Framför allt får de inte glädjen att växa upp tillsammans med de gamla. De är ju nästan rädda för varandra.

På tal om ålderdomshem. Nu är det på tal att dessa ska byggas bort. Hjälp! Då är man glad att ha sitt strävsamma liv ”bakom” sig. Nu vet jag att det idag många gånger är svårt att få de människor som behöver att gå in på Hemmet. Väl ditkomna är de flesta nöjda och tacksamma. Sista anhalten till kyrkogården, säger en del. Ja, det är sant, men där har man trygghet och mycket mer. Orkar jag, har jag min frihet där som hemma.

Barnen av idag arbetar och betalar skatt för att vi ska ha det bra. Det värsta, tycker jag, i dagens bekvämlighet, är att många gamla blir bortglömda av de sina när de kommer in på Hem. Varför? Jag vet inte, men en del svarar att de vet att de har det bra ändå. Vad de inte vet är att ingens hand är så kär som den av eget kött och blod.

Som en liten fortsättning på händelserna omkring första världskriget vill jag berätta om den period då spanska sjukan härjade i vårt land. Det var något otroligt. Vi hade ju varken läkare, mediciner eller sjukbidrag på den tiden, vintern 1917-18. Var och en fick kurera sig på det sätt man kunde. Jag har berättat om att stölder var vardagsmat de åren.

Nästan var familj miste någon eller fler under den perioden. I vår familj var det endast jag som var på benen. En bror var i Stockholm och klarade sig också tack vare konjak, som intogs en hutt var dag. De övriga hemma låg svårt sjuka. Jag hade ju skolan, men var morgon gjorde

jag upp eld, lagade frukost, bar in ved och vatten för dagen. Innan jag gick till skolan, utfodrade jag vår stora gris, som skulle bli julmat åt oss. Lika var det när jag kom hem igen. En morgon sa mamma något som oroade både mig och henne mycket. Hon undrade om vi hade bud till min storebror i ”stan” så att han kunde komma hem och slakta grisen innan den blev stulen ... Jag tänkte hela dagen på detta. När jag sedan gick hem på eftermiddagen tog jag vägen till vår affär en halv mil bort och bad att få ringa min bror. ”Ja”, sa tanten, ”kan du det? Jag hjälper dig annars.” Jo, visst kunde jag (men jag hade aldrig ringt förr). Jag trodde att man måste skrika på så långt håll, men moster som svarade sa: ”skrik inte så högt så hör jag dig bättre.” Det blev jag inte klok på. Jag berättade att mamma var så ängslig att mista grisen och om min bror kunde komma hem och slakta den (han var slaktare). Hon lovade att han skulle komma. Glad i hågen gick jag hem, mycket försenad. Alla hemma låg och ängslades och undrade vad som hänt ”deras allt”. Jag vågade inte tala om vad jag gjort. Jag trodde jag skulle få bannor. ”Lilla sjuksyster” tog itu med de vanliga sysslorna och alla blev glada och nöjda, mätta och varma, både två- och fyrfota medlemmar av familjen. O, vad jag undrade om bror skulle komma. Jag läste mina läxor. Klockan 6 kom både bror och moster med tåget. ”Kära barn, ni kommer som eftersända, jag är så ängslig”, sa mamma. ”Ja, men Svea ringde oss på eftermiddagen”, sa moster. Då fick jag beröm.

Glädjen blev stor. Moster åkte tillbaka dagen efter, men bror ordnade för slakt, fick hjälp av en gammal farbror och mig. Så slaktades den 120 kg stora nassen. Den starka kylan var oss till stor nytta denna gång. Bror styckade, gjorde pölsa, leverpastejer, bakade paltbröd och blodpuddingar och annat gott. Sedan saltades resten ner. Han tog sönder golvet på verandan och grävde en grop och satte ner fläskkaret där. Sedan bar jag och han saltade och varvade med is tills allt var på plats. Sedan lades golvet tillbaka igen. En korkmatta lades på. Där var stöldsäkert. Någon korv blev det inte det året. Bror måste resa efter en vecka, men vad gjorde det.

Jag tror att familjen frisknade till av tryggheten att allt ordnade sig så fort och bra. Litet av brors medicin blev också kvar hemma. Alla var helnykterister i vanliga fall, men den medicinen var enda botemedlet. På våren rökte mor en hel del. När Livsmedelskommissionsgubbarna kom och inventerade vad man hade att ”fråntas” (andra länder skulle ha), då fanns inte mer än spannmål och rotprodukter att mäta upp. En liten gris stod på tillväxt. Den fick bli kvar.

Så var det 1917-18. Så tog kriget slut. Massor av undernärda människor fanns kvar med följd- och bristsjukdomar.

Mor öppnade ett litet Hem för stadsbor. De kom sent på lördagskvällarna och var kvar tills sista tåget från Näsby till Stockholm gick halv tolv på söndagsnatten. Efter en lång svältvecka var de nu mätta och utvilade. De hade det gott under dessa sommarhelger. Hur många som passerade vårt hem under de här åren och blev friska och även glada och lyckliga, vet jag inte. Alla är borta nu, bara min storebror och jag är kvar. Så var den verklighetssagan slut.

Vi skriver i Upplands-Bro 67
Uppsatser hämtade från VÅR HEMBYGD, en skrift som sammanställts av medlemmarna i en studiecirkel som pågick vintern 1953-54 i Håtuna och Håbo-Tibble

Sune Åkerlindh (1953)

Kommunikationerna i Håtuna och Håbo-Tibble

Håtuna och Håbo-Tibble socknar ligga tillsammans med sina grannar på en halvö nästan helt omfluten av Mälaren. Norr om kommunerna är den del av Mälaren, som utgjorde den urgamla vattenvägen från Stockholm mot Uppsala och vid vars strand svearnas gamla huvudstad Sigtuna är belägen. Dessa vattenvägar voro traktens första kommunikationsmöjligheter varför första bebyggelsen kom igång kring dessa vackra mälarvikar. Landförbindelsen utåt kom först senare då huvud- eller kungsvägen från Stockholm över Bro – Bålsta till Enköping kom till stånd. Våra förfäder fingo med sina foror färdas utefter usla och söndertrampade by- och sockenvägar ut till denna stora landsväg där forna tider konungar drog på sin Eriksgata, och vidare mot Stockholm för att sälja eller byta sina produkter. Våra socknar blev inte mer gynnade av järnvägen, som byggdes i slutet på förra seklet, än av den tidigare riksvägen, eftersom de kom att löpa parallellt. Det inverkade dock på våra trakter så, att fororna utböts mot godsfinkor. Det finns dock än i dag personer, som kört eller följt med foror till Stockholm och Uppsala. När så ångmaskinen hade gjort sitt intåg till såväl lands som vatten övertog ångbåten och järnvägen all befordran av personer och gods, dessa var de enda kommunikationsmedel till i början av vårt eget nittonhundratal.

Bilen gör sin entré! På det alltmer utbyggda och förbättrade vägnätet börjar de synas, i enstaka exemplar fram till första världskriget, storrusch mellan båda krigen, då Håtuna och Håbo-Tibble fick det fortfarande mest betydande kommunikationsmedlet, trafikföreningen Skokloster – Håtuna – Stockholm. Bilismens totala genombrott noterade vi efter det andra världskriget och i dag åker var och varannan omkring i egen bil oberoende av tåg- och busstider.

Det är en god och riktig utveckling, men medaljen har också en baksida – det ständigt stigande antalet olycksoffer – ett slående bevis på att den mänskliga faktorn börjar bli utvecklingens svagaste punkt.

Bilden har helt förändrats. Från att under sekler och generationer de enda kommunikationsmedlen varit rodd, segling och foror och restiden dagar och veckor, gör nu flyg, bilar och snabbgående oceanångare restiden till minuter och timmar.

Gammal är ändock alltid äldst – ska vi besöka vår närmaste stad, tar vi gärna än idag vägen ner till sjön, stiger i vårt äldsta kommuniktionsmedel – roddbåten – och ”är över vilken dag som helst”.

Vi skriver i Upplands-Bro 67
Eric Sundblad (1953)

Tibblebo berättar

Under de senaste hundra åren har Håbo-Tibble socken genomlevat mycket olikartade skeden. I slutet av 1800- och början av 1900-talet dominerades socknen av herremän, vilka ägde de större gårdarna, Negelstena, Lövsta, Vallby och Stora Wästtibble (Västtibble). Dessa herremän satte sin prägel på det kommunala livet i socknen och voro anförtrodda de främsta platserna inom de få kommunala organ, som funnos då. På bondgårdarna residerade besuttna bönder, och var och en var kung på sin gård. De förde ett enkelt men bekymmersfritt liv utan några större ekonomiska problem. Bondgårdarna gingo mest i arv från far till son, och då

gården övertogs av son eller måg, skedde uppgörelsen i flesta fall muntligt och föräldrarna fingo undantag. Kontantarrendet avklarades ganska enkelt, ty det var bara att hugga några famnar ved på skogen och sälja i Sigtuna. Ägg och smör sålde de flesta i Sigtuna. Andra produkter såsom hö, säd och potatis lastades i stora hästforor och forslades landsvägen till Stockholm, där de såldes. På hemvägen gick det muntert till vid gästgivaregårdarna vid Barkarby och Tibble, där brännvin och öl flödade.

På 1860-talet låg kommunikationerna i stöpsleven. Enligt protokoll vid allmän sockenstämma med Tibble församling den 9 juni 1862:

”För den händelse att den blivande Norra Stambanan från Huvudstaden kommer att dragas väster om Sigtuna fjärd över Almare-Stäket eller dess grannskap förbinder sig Tibble församling att, såsom bidrag för den goda sakens framgång per antal lemna Femton (15) Riksd. Riksmt hvilket beslut var församlingens enhälliga
In fidem
Joh. H. Robbert
komminister
Justerat och godkänt samma dag intyga
G.J. Ahlgren, J. Johansson, C.G. Sehmann gm Hönicke, J. Vikström, Joh. Jonsson, A. Svarenius, J.A. Barthelsson.”

Samma år ansåg sig församlingen mogen att till läraren vid härvarande skola för folkundervisningen ersätta följande löneförmån: 2½ tunna spannmål, hälften råg och hälften korn, jämte 67 Riksd 50 öre i penningar tillsammans svarande emot 101 Riksd 20 öre efter 1861 års Medelmarkegång. Därjämte fritt husrum och vedbrand samt sommarbete och vinterfoder för en ko.

Citat ur protokoll:

” På kommunalstämma den 24 maj 1871 upplästes skrivelse från Ordf i Bro och Håbo Hushållningsnämnd angående inrättande av Aftonskola inom Tibble socken. Församlingens ledamöter trodde att en sådan för närvarande ej skulle bereda så stor fördel för socknens befolkning och då församlingen nu redan har 2 fasta skolor och del i den 3dje kan någon vidare utgift för skolväsendet inte komma ifråga.”

”Vägväsendet debatterades på kommunalstämma den 27 oktober 1873 angående vägen från Bälby till Negelstena Lastbrygga som från Wallby (Vallby) till Wik beslöts enhälligt att lämna protokollsutdrag till Landshövdingeämbetet med anhållan att ovannämnda vägar skulle bli allmänna häradsvägar då isynnerhet vägen från Bälby till Wik och Sigtuna begagnades av flera häradsbor än den indelta vägen från Bälby till Bro. En ny vägdelning är alldeles nödvändig då genom omläggning av vägarna i Kalmar socken väglängderna blivit betydligt avkortade.”

Invid Tibble kyrka fanns ett sockenmagasin som ägdes och förvaltades av fastighetsägarna inom Tibble, Håtuna, V. Ryd, Näs och Kalmar socknar. Där mottogs säd på hösten och på våren fingo de behövande utsäde för en billig penning. Sockenmagasinet upplöstes 1896.

Åren 1910-1914 var genombrottsår för Håbo-Tibble socken. ”Hem på landet” inköpte tre av socknens större herrgårdar Wallby, Mariedal och Kyrkbyn för att stycka till egnahem. Herremännen och bönderna i socknen sågo detta med oblida ögon, enär de flesta av egnahemmen inköptes av yrkesarbetare från städer och samhällen. Dessa voro i allmänhet kommunalt intresserade och infunno sig på stämmor och sammanträden som förut endast besöktes av ett fåtal. De nyinflyttade voro i allmänhet goda debattörer som tränats i föreningslivet och kommo med nya fläktar från yttre världen. Till en början var striden het, men så småningom avtrubbades meningsskiljaktigheterna och resulterade i att Håbo-Tibble

gick till mötes en tid med blomstrande föreningsrörelse. Den första föreningen som bildades var en blåbandsförening, vars ledare John Jonsson i Kyrkbyn förstod att på rätt sätt uppodla föreningstanken och röja väg i den oländligaste terräng för den föreningsrörelse som omskapat socknen och gjort den till ett centrum för föreningslivet i orten.

Jag vill sluta min lilla historik med en varm förhoppning att Håbo-Tibble socken går en ljus framtid till mötes, så att den moderna yttre och inre rationaliseringen icke bortelimínerar människan utan att så många inbyggare som möjligt beredes tillfälle att få njuta av den väna Mälardalsbygden med dess leende natur vid Mälarens och Lejondalssjöns stränder.

Vi skriver i Upplands-Bro 67
Hugo Håstedt

Något om ”egnahemmarna” i Håbo-Tibble

Under senare hälften av 1800-talet emigrerade många tusen svenskar framför allt till USA. Detta föranledde de svenska myndigheterna att vidta vissa motåtgärder. Bl.a. försökte man skapa möjligheter för ”mindre bemedlade” att bli småbrukare. Som ett led i dessa strävanden bildades ett statligt bolag ”Hem på landet”. Dess uppgift var att köpa in större lantbruksgårdar, som kommit på obestånd eller blivit vanskötta, vilket ofta var en och samma sak. Dessa skulle därefter styckas upp i mindre enheter, som skulle säljas som ”egnahem”. I Håbo-Tibble inköptes från firman Ohlsson & Rosenlund gården Mariedal om ca 300 tunnland åker och 150 tunnland skog. ”Mariedals storskog” ca 300 tunnland behöll O & R i sin ägo. Gården uppdelades i 22 st ”egnahem”, de flesta med en åkerareal om 15-16 tunnland, ett par något större men flera ännu mindre. Skogsarealen fördelades på liknande sätt, så att varje ”egnahem” fick sitt skogsområde, även om det bara blev 7-8 tunnland. All skog, som höll sågtimmerdimensioner hade dessförinnan avverkats av O & R. Jag tror, att dessa alla ”egnahem” var sålda omkring år 1912, men jag är inte säker därpå. Vissa villkor gällde för den, som ville bli köpare, bl.a. måste denna ha erfarenhet av lantbruk, kanske måste han vara kapabel att bygga bostad och uthus, vilket skulle ske enligt ”Hem på landet”-s ritningar. På några av lotterna fanns redan tidigare äldre men användbara byggnader. Övriga villkor, om sådana fanns, känner jag inte till. Jag tror att samtliga köpare måste mer eller mindre utnyttja de kreditmöjligheter som ”Hem på landet” kunde erbjuda. Dess lån skulle givetvis förräntas och amorteras, och fast dessa kostnader var relativt låga, blev de för höga för en och annan, som alltså måste ge upp. Främsta orsaken härtill var, dels att ”egnahemmen” var alltför små, dels att arbetstillfällen utom hemmet så gott som helt saknades i trakten. De flesta av de här pionjärerna klarade sig rätt bra, bland dem ett par, som åtminstone tidvis arbetade i Sigtuna Såg. För dessa var Sigtunafjärden ibland ett problem när det varken bar eller brast.

Under jullovet 1936 forskade jag litet ifråga om den här invasionen av ”egnahemmare” i Håbo-Tibble som då skett ca 25 år tidigare. Efter återkomsten till Wiks Folkhögskola nyåret 1937 skrev jag en uppsats, vari jag sökte berätta vilka de första ”egnhemmarna” var och dessutom, fast mera osäkert, från vilka landskap de kom. Rektor Sven Kjersén blev så intresserad av uppsatsen, att han, sedan han behandlat den med rödpennan bad att få låna den. Det fick han med glädje, men till min besvikelse glömde han att återlämna den till mig. Utan den har jag endast det egna minnet att lita till, men jag försöker ändå att berätta vidare.

Jag minns ”bergis” vilka namn alla dessa nybildade småbruk fick och var de låg och fortfarande ligger. Efternamnen på de första ägarna tror jag mig också minnas, ehuru osäkrare. Jag vet varifrån några familjer kom, men från vilka landskap de övriga ”utvandrat” minns jag inte idag. Sammanlagda antalet personer i dessa ”egnahemsfamiljer” uppgick gissningsvis till ca 80 st. Närmare hälften av dem var troligen upplänningar, men det fanns också familjer från Västergötland, Södermanland, Gästrikland, Dalarna, Hälsingland, Härjedalen och kanske från ytterligare något landskap. En hustru var från Finland.

För orienteringens skull tänker jag mig en baslinje, gamla landsvägen mellan Västra Ryd och Håtuna. Om jag påstår, att den gick och går rakt igenom f.d. Mariedal, numera Håbo-Tibble Kyrkby, i syd-nordlig riktning, så är det inte sant, ty den biten är så krokig, att den vid många vägkonferenser har omnämnts som ett skräckexempel. Låt oss ändå enas om att samtliga ”egnahem” kom att ligga öster eller väster om denna väg, ty så var det.

Härmed övergår jag till en måhända trist uppräkning av namnen på såväl ”egnahemmen” som deras förste ägare (med reservation för eventuella minnesfel) och börjar i norr på östra sidan och fortsätter söderut: Solbacken (Möller), Ängsbo (Vasteson), Mineborg (Rundlöf), Berga (Pettersson), Bredatorp (Engholm), Norrebo (Ekstrand), Durktorp (Strandberg), Gärdet (Berglund) och sedan längst i söder på västra sidan om vägen med fortsättning norrut: Parken (Eriksson), Mariedal (Olsson), Strömmingsbacken (Kihlström), Hällen (Axelsson), Kyrktorp (Gustavsson), Svängsta (Rosén), Högantorp (B Jonsson), Backebo (J Jonsson), Kyrkby (Vikman), Smedsbo (Pettersson), Åsen (Asplund), Vägängen (Lindh 2 lott) samt väster om Mariedal Långvreten (Lindström). Strömmingsbacken heter numera Kämsta och Gärdet är ändrat till Gustavsborg. Byggnaderna vid Solbacken har nyligen rivits. Inget av alla dessa ”egnahem” utgör idag en självständig lantbruksenhet. De har genom köp eller arrende sammanslagits till några få större och förhoppningsvis bärkraftigare gårdar. Ingen av de ursprungliga ägarna finns numera kvar vid något ”egnahem”, men en av dem, Bror Jonsson, f.d. Högantorp, 93 år, lever än i dag.

En av de första ”egnahemmarna”, P.O. Lindh från Gästrikland, tycks mig vara värd några extra rader. Han startade ortens jordbrukskassa och blev själv dess förste kassör. Som ordförande och kassakontrollant fick han två andra ”egnahemmare” att ställa upp, ingen av dem var upplänning. Troligen var det i en början viss distans mellan ”urinvånarna” och ”egnahemmarna”, ett förhållande, som den företagsamme man han var, bl.a. genom att inreda källarvåningen vid Vägängen till uppsamlingsmejeri. Till detta kunde därefter traktens mindre och medelstora gårdar leverera sin mjölk. Han körde sedan under flera år med sitt hästpar varje morgon den inmätta mängden till Mjölkcentralens mejeri vid Bro station. Men det var minst 11 km dit och mjölkmängden ökade, så framåt 1920 måste han ersätta hästarna med en lastbil. Jag vet inte, om någon mejeriförening bildades, men Lindh lyckades få ”egnahemmarna” och de övriga leverantörerna att gemensamt ombesörja upptagningen av den is, som behövdes för mjölkkylningen. Strax efter 1920 återvände Lindh till hemtrakten Torsåker, enligt ryktet med en sparslant i fickan. I så fall hade han fått slita ganska hårt för den.

Vi skriver i Upplands-Bro 67
Hugo Håstedt

En tragikomisk figur i Håbo-Tibble

Han var upplänning och hette Oskar. Till yrket var han lantbrukare och hade ett s.k. ”egnahem” Berga, där han bodde med hustru och två döttrar. Jag tror att han till en början skötte gården rätt bra och gjorde sig också viss bi-inkomst som byslaktare. I varje fall var det så något år före 1918, ty då var fars dräng och jag till Berga för att tinga Oskar till julslakten. Jag vet inte säkert, vad som hände något år därefter, men hustrun och flickorna försvann från trakten. Oskar själv började sprita mer än förut och misskötte lantbruket. Vad som var orsak, och vad som var verkan, törs jag inte yttra mig om, men följden blev, att Oskar måste gå ifrån gården.

Besynnerligt nog blev han ändå anlitad att sköta en betydligt större gård åt en nybliven änka, som han då flyttade till. Det dröjde inte så länge, förrän ekonomin var körd i botten även på den gården. Somliga dagar for Oskar bara omkring med häst och vagn mest för att tigga brännvin. Han kom också in till oss i Backebo, fast vi aldrig hade någon sprit hemma.

Alltid halvfull ville han ändå hälsa på sin ”kusin”, min mor. Någon avlägsen släktskap lär ha funnits, men kusiner var de alls inte, även om mor någon gång höll med honom för att bli av med honom.

Gapig och skrytsam, när han var berusad, gick det ju många ”historier” om honom, mer eller mindre sanna. Enligt en sådan stötte han en dag samman med en ”byggmästare” i lanthandeln Håbolund. Denna hade han tidigare varit i gruff med, men för dagen var Oskar försonligt stämd, skakade hand och sa: ”Egentligen skulle du ha ett slag på käften, men jag vet ju, att du har hustru och barn hemma, så du ska få en hacka i stället”, och därmed stoppade han ner en sedel i rockfickan åt den något häpne Spik-Johan.

Vid ett tillfälle råkade jag, då i 10-årsåldern, vara inne i samma lanthandel, när Oskar kom in där. Det var flera kunder inne i affären, varför han genast började skrävla om sina pengar. Bl.a. satt en gumma från ålderdomshemmet i Väst-Tibble där och väntade på postbilen. Efter en stund sa hon litet blygt: ”Om herrn har så där gott om pengar, så kunde väl herrn skänka en slant till en gammal och fattig?” ”Ja visst”, sa Oskar, ”knusslig har jag aldrig varit, här får du en tia kärring!”

Något senare råkade jag bli förkyld, måste stanna hemma från skolan och låg nedbäddad i kökssoffan, när Oskar stormade in, ganska full som vanligt. ”Ligger du mitt på dan, pojke”, skrek han, ”nej upp med dig och ut och rykta korna” och började dra av mig täcket. ”Vet hut, pojken är ju sjuk” sa mor åt honom, ”Jaså, är du sjuk”, sa Oskar, ”här får du en krona.” Men han såg nog, att mor blev förargad, ty han sa helt hastigt: ”Jag ska åka igen, jag ville ju bara tala om för dig, kusin, att jag i går följde med min bror Gustav, när han köpte en gård för 10.000 kronor.” Mor blev inte alls så imponerad, som Oskar tänkt sig, även om 10.000 kronor var stora pengar på den tiden, varför han blev ivrig värre. ”Det fina med den här affären var villkoren, förstår du.” ”Vilka villkor?” sa mor ganska otåligt. ”Jo, det blev ju skrivet så här,” sa Oskar, ”Gustav ska betala 1.000 kronor per år i 10 år, och kan han inte det, så ska han inte behöva betala något alls!” ”Snälla Oskar”, sa mor, ”det låter som om du själv tror på, vad du säger. Jag för min del skulle möjligen ha kunnat tro på ditt prat, om det varit du som sålt gården!” Då blev Oskar ”stött” och gav sig av igen, och jag tror inte, att han återkom någon mer gång. F.ö. flyttade han från Håbo-Tibble rätt snart. Några år senare lät han höra av sig per telefon och sade sig då vara nykterist.

Vi skriver i Upplands-Bro 68
Oskar Åkestad

Utställning av gamla fiskeredskap

För de som läser de ”blå sidorna” om Bro kommuns kulturaktiviteter var det väl ingen överraskning att bibliotekets skyltfönster måndagen den 29 oktober 1984 började fyllas med lite ålderdomliga redskap. Andra hajade måhända till när en gäddskalle stack fram mellan nätslingor, håvar, korgar och angeldon.

Det var brofiskaren Rolf Nordwall som dukade upp prylar från sin långa verksamhet i mälarvatten. Ett och annat av tingen kan nog betraktas som arvegods från fiskande förfäder.

Redskapen i fönstret, från vänster till höger, eller syd till nord, kan i korthet nämnas som; djupt gösnät av bomullsgarn med korkflöten och metalltrådringar som sänken. Håvgarn av träring för uppvägning av salufisk i minut. Finmaskig undertagshåv. Ett fyrafotsnät av bomullsgarn med buteljkorkflöten och underteln av inspunna blytrådlängder. Angeldon med trärulle, krok och grov bomullsrev. Nystvinda=garnvinda. Spånkorg; kanske använd i samband med besmanet och uppvägningshåven när fisk skulle säljas hemomkring fordomdags. Ja, bestämt var det så, ty i omedelbar närhet kan man se en väl använd ”smålandspung”. Så gammal att den rent av innehållit riksdaler och tolvskillingar? Myntslaget fanns kvar till 1873.

I grannskapet, på en gammal fiskesläde/kälke, syns nätklampar och korkstycken och där sticker gäddskallen fram trynet.

- Ja, 14,7 kg vägde den gäddan upplyser Rolf och är det någon som är road av att ta mått på kraniet och tänderna så hänger ett alnmått strax bakom.

Högre upp på väggen finns en hankklyka. Ett naturvuxet hjälpmedel vid näthantering.

Vi knallar vidare mot biblioteksingången och ser långrevsrullen med baslina och några avknutna tafsar bredvid. Där står också en härvel, som kom till nytta när inhandlade garnhärvor skulle portioneras ut för olika ändamål. Lite i motsats till vävgummornas härvlar finns inte ”knäpp” på denna. (Men då kan den ju inte alls vara knäpp.)

En normalstor notnål och en bindkavel, bred som till gösnät, bildar fortsättning jämte två rostiga ankare (draggar). En nätslinga av lingarn, tämligen grovmaskig, ligger i klykan på bindtyvan. En nätslinga är ett obott, ej sjöfärdigt, nät. Att knyta på över- och underteln på ett nät kallas att ”bo” eller ”bo på”. Och en bindtyva är ett redskap av trä, drygt en meter högt. Överdelen är gaffelformad upptill och i nederändan förankrad i en stadig bräda. På redskapet hängdes näten både under tillverkning och reparation. Bindtyva benämns olika beroende på var den förekommer. Jag har hört namn som: tjuga, tjuva, tyva och bindtyva. Kanske de olika benämningarna utgår från den gaffelformiga överdelen?

En tjock korkplatta med hål i mitten, vari skaftet på en liten granruska blivit trädd, visar hur en nätvakare kan konstrueras. Julgran får fiskaren på köpet. Det kanske kan vara till lyst blåsiga och gråtunga senhöstdagar.

Ännu en fiskekälke, som ser mer ut som en spartstötting kommer till synes. Lite större och lite yngre. Vi som träffat Rolf ute på isen har sett den i bruk fullastad med redskap som delat plats med präktiga gösar, lakar och en och annan gädda. Nu är den utrustad med knivslida, isbill, nät, knipholk och en vette av plast, liknande nämnda andslag.

En minkfälla har också plats där och på den horn från rådjur och älg. Till synes vuxna på ungdjur bägge. Förstås fanns där också ett par slitna, mycket brukade nätbackar.

Ett ting sneglade jag länge och nyfiket på; en blanksliten träbricka ca 25x25 cm med ett handflatestort urtag i mitten. Måste gå in och fråga Rolf för besked. Jo, det är en byggkavel för grimnät som också kallas skottnät. Enkelt förklarat är det ett vanligt nät i mitten med ett par mycket grovmaskiga på sidorna. I särskilda fall är nättypen bestående av en normalmaskig

och en grovmaskig del, alltså tvådubbelt i stället för tredubbelt. Sådana används framförallt när det gäller att stöta, skrämma, fisk på redskapet.

Det hade nog varit bra om lite större utrymme beretts utställaren. Då kanske vi kunnat få se några vidjeflätade mjärdar, någon not och kanske en fork – redskap för skrämmande av fisk på nät och not.

Om utställningen säger Nordwall på förfrågan, att uppslag och utformning är efter hans idé.

Besökarna hittills har varit rätt främmande för de utställda föremålen av frågorna att döma. Mesta spörsmålen har gällt långrevsrullen och dess funktion. Jag har berättat, säger Rolf, att först tog man mört- och löjgli med ett betesnät. Satte småfisken på de lösa tafsarnas krokar och la dem ordningsamt på toften bredvid sig samt täckte över med ett stort rabarberblad eller annat skydd för att betena inte skulle torka ihop och förändra utseende.

Så rodde en person båten medan den flinkaste och mest förfarna knöt på tafsarna vartefter baslinan löpte ut.

- Man satte en ära i att kunna låta roddare ta i så mycket han ville. Att inte komma på efterkälken med att knyta på tafs efter tafs och langa ut på ett ungefärligt avstånd på 5-6 meter mellan tafsarna.

Att be roddaren hålla igen för fummel med knutarna och hoptrasslade beten ansågs genant, och förekom ytterst sällan, säger Rolf. Man fick inte fara ut för tidigt på kvällarna och lägga ty då blev det att småabborrar tog betena och resultatet blev klent, tillägger han.

Lägga långrev var roligt och spännande fiske framhåller Rolf, ty fångsterna varierade både ifråga om fiskeslag, storlek och antal. Jag var roddare åt morfar en gång när vi tog upp (vittjade). Vi hade sumpeka, men glömt fylla i vatten. När vi började var morronen så kall att morfar hade storvästen på, men när solen segat sig upp en bit och börjat värma åkte den av och blev liggande på sumplocket bredvid luckan,

Rätt som det var lyfte morfar in en stor ål över relingen, en riktig baddare på 2-3 kilo. Han lyckades få ned den i sumplådan och luckan på. Men ålen trivdes inte med att bli torrlagd. Den kilade in sitt tunna, starka stjärtslut i lockspringan och började tränga ut.

Morfar var upptagen av reven och jag observerade manövern för sent. När jag ropade till så morfar såg, var den redan fri och på väg över relingen. Väg hade han tagit över storvästen och dekorerat den med ett slingermönster av tjockt ålslem.

En hel minut var det alldeles tyst i båten. Bara vågskvalpet hördes. Sen strök morfar upp mustascherna och sa – det var för jävligt.

- Några andra äventyr från Dina många år på sjön?

- Nå, så äventyrligt har det inte varit, mest arbetsamt när vind och väglag varit tungt.

- Jo, en gång blev jag sittande i 3 timmar ute på Mälaren utan att kunna ta mig hem för att dimman hade blivit så tät. När jag slutligen kom till ett land kände jag inte alls igen mig fast det sedan visade sig att jag var så gott som hemma vid bryggan och båthuset. Ja, tjocka förändrar konturer. Hur välbekanta de än är, så tycker man de är helt främmande när de kommer till synes t.o.m. på mycket nära håll.

Ett gott och livskraftigt minne har jag av den laxhanne som fastnat på ett av mina gösnät en augustimorron för ett par år sedan. Det var en stöddig bit med välutvecklad underkäkskrok och på vågen drog den visaren till 11,1 kilo.

- Vilket öde gick den till mötes efter vägningen?

- Ja, en del blev som gåva till bekanta. Det egna hushållet fick en rejäl bit gravad och resten stekt. Det var en välfödd blanklax; en riktig Salmo Salar.

Vissa timmar står Rolf Nordwall inne på biblioteket och binder (bygger) på en nätstump av mattgrönt bomullsgarn, 12 trådigt 12. Han hanterar notnålen och kaveln helt rutinmässigt. Skulle nog gå lika bra ifall ljuset plötsligt strejkade, tror jag.

- Det här ska varken bli ryssja eller håv. Det är bara för att visa metodiken, säger han. Det är lättare att åskådliggöra hur vi gjorde vissa redskap förr på det sättet än att berätta.

Dagens fiske är inte att jämföra med forna dagars. Nu kan garnen av konstfiber ligga i långa tider i sträck. Bara att vittja, plocka av fångsten och köra iväg. Förr måste redskapen upp, redas och få hänga till tork på gistor. Med jämna mellanrum skulle de också ”lättas” d.v.s. impregneras. Lättningen innebar också att färgämne tillfördes garnet.

Sedan några år har jag också skoter för att ta till på vintern när föret är ojämnt och tungtrampat. Förr fick man skjuta spark-kälken, eller dra den efter sig när det var mycket snö, stöp och dubbelis.

En dam kommer in på biblioteket och får syn på Rolfs ”nätstycke”.

- Vad ska det här bli, säger hon?

- Just ingenting. Men det kan användas vid äggkokning, för ex. får hon reda på.

- Så intressant. Berätta var man kan få tag på garn och de där mojängerna. Hon pekar på kaveln och notnålen.

- Som garn duger mattvarp. Till kavel, en lagom bred plastlinjal och notnålar har alla välsorterade fiske- och sportaffärer.

- Mattvarp fick förresten mormor släppa till när vi fått så gott om beten att ordinarie långrevssträcka inte räckte till, myser Rolf åt minnet.

- Men nu måste jag gå, säger han. Jag har ett lägg siklöjnät ute. Det tar sin tid att ta upp, plocka av och ta rätt på rommen, fortsätter han; sätter på skärmmöössan, ser sig om och trmpar iväg.

Vi skriver i Upplands-Bro 68
Oskar Åkestad

Färgglädje inomhus i Bro

I Bro har områdena Råby och Finnsta en ganska enformig och trist bebyggelse. Inte minst gäller detta huskropparnas färger.

Råby

För några år sedan verkställdes ett beslut att göra Råby lite trivsammare genom att måla balkongerna.

Visst lyste den tillkomna färgen på trä och putsytor upp lite; lättade på entonigheten fastän kulörerna blev mörkdunkla och tunga.

Finnsta

Ett balkongmålningsförsök har senare gjorts i Finnstaområdet, längst österut på Fjärilsstigen. Men där slutar resultatet i ett rop: Hej, ”kom och hjälp”. Fort som sjutton; hit och måla färdigt.

Som det nu är kan det bara ses som en grundstrykning i kulörer byggda på utspädda restskvättar. Omättade antydningar i olika riktningar. Allra värst är den snållagade chokladsoppa som finns på en sträcka. Det är en förfärlig halvmesyr.

Här har det bjudits till – ett enskilt initiativ

Den som vill se något vackert och uppiggande i samband med färg och bild kan gå till Råbystigen 16 och titta invändigt. Gå sakta i trapporna och iaktta. Där har Veikko Sahi utfört dekorationsmålning som kan göra en passerande glad. Jag föreställer mig, att en människa vem som helst, även den som trött och utschasad är på hemväg efter en betungande arbetsdag måste få en ”kick” som livar upp. Ty här i trapphuset är det direktmålat på väggytorna.

Fåglar i färg

Längst ned flyger tio stiliserade kanadagäss över en återhållsam bakgrund. De färdas över en strand där vind eller annat skadat en lövträdbuske. Färgerna är lämpligt valda att beskriva fågelarten och stå fint mot väggarnas kulör. Storleken är rättad efter utrymmet.

På nästa trappvägg finns tre måsfåglar. Två är i flykt och den tredje vilar på en vattenslipad stockända. Små vågor skvalpar under som man kan förvänta, och bildens enhet lockar fram längtan efter sommar, värme och öppet vatten.

Mellanvåningens förstuga har på långväggen fem sångsvanar i rörelse på vatten. Här tror jag målaren bemödat sig om att få fram både rörelse och vaksamhet i flocken.

På motsvarande vägg högst upp är en kungsörn avbildad. På en vindpinad, krokig tallstam sitter den och vakar över sitt revir.

Här förefaller det som bildskaparen lagt ner mest möda på att återge egenskaper som tillskrivs denna fågelart. Kraft, mäktighet och härsklystnad har säkert varit mönster när konturerna drogs upp. Men det är svårt att återge sådan naturkraft. Efter mitt sätt att se, har kända naturmålare lyckats mindre väl när det gällt att måla denna luftens gigant än vid framställning av beskedligare föremål.

Gässen och måsarna

Trots att de två arterna är olika framställda, tekniskt sett, är de likartade när det gäller att fånga och föra tittarens tanke åt angenämt håll: luftfärd och sommar.

Naturligtvis är färgerna en väsentlig del av bilderna, trots att målaren visar att teckning ligger honom varmast om hjärtat.

Mannen bakom ritstift och pensel

Veikko Sahi kom från Finland till Uppland för 19 år sedan. Närmare bestämt från Ruovesi i Tavastehus län. Platsen ligger sex mil från Tammerfors, och på själva natten för högertrafikens införande i Sverige anlände han med båt till Norrtälje. Enköping blev första uppehålls- och arbetsplats.

Efter tre år, då svenska språket blivit mer medgörligt for Veikko till Bro. Råby, som just då började bli tätort, behövde personal och på ett sådant uppslag nappade Veikko. Ja, sen har han blivit Råby trogen, bara flyttat några meter en gång.

Nästan alla äldre brobor känner Veikko, vet hur han ser ut och att han sysslar med markområdesskötsel i Råby och Finnsta. Men frågas det efter ”herr Sahi” då blir nog de flesta bet.

- Vem sjutton kan det vara? Inte låter det påfallande finskt och dessutom lite för högtidligt för den gladlynte Veikko man vant sig vid.

- Hur kom det sig att Du började med bildkonst? måste jag förstås fråga när vi sitter i familjen Sahis trivsamma kök och smuttar på skållhett te med tillbehör. Att det är i Veikkos egen trappuppgång väggmålningarna finns, borde jag förstås ha nämnt tidigare.

Tecknat och målat har jag gjort sedan jag var barn, säger Veikko allvarsamt. Det hände att jag satt inne med penna och pappersark medan kompisarna lekte utanför. Med oljefärg började jag måla 1967.

Borta i Tavastehus är nog Veikkos tankar ofta. Knallar omkring i hembyn och runt gården han växte upp i. Nå, en del är borta nu, säger han tankfullt. Byggnader har helt eller delvis skördats av tidens tand.

Orubbade är dock omgivningarna. Sjövikar och bergknallar är som förr. Precis lik sig är ”barndomens sjö”. Minnena från den är så skarpa, att på en akvarell från sjön kommer barnaårens ångbåt tuffande. Vartenda fönster har båten på rätt plats, fendrarna finns, liksom rostfläckar och bucklor i skrovet. Björkvedsröken stiger ur skorstenen. Man väntar sig att den skall tuta när som helst.

Veikko visar målningar och teckningar som kan räcka till en utställning. Kanske blir det den tolfte i ordningen när han hittar lämplig lokal?

På ett pietetsfullt och säkert sätt återger han byggnader och föremål från uppväxttiden. Naturbilderna vittnar om god iakttagelseförmåga och färdighet i att förmedla det som känts viktigt.

Vi skriver i Upplands-Bro 68
Lars J Borin

En vandring bland svunna idyller m.m.

En vacker försommardag i mitten av 1950-talet steg min hustru och jag av tåget vid Bro station – det var alltså på den tiden, då tåget stannade i Bro.

Vi gick sedan genvägen över åsen, där Prästgården ligger och där det på den tiden fanns en bondgård, där hönsen under livligt kacklande letade mask och annat ätbart. Vi fortsatte över Prästgärdet, där det inte fanns någon annan bebyggelse än en liten kur för telefonautomatväxel.

Vid Prästgärdet gick vi över dåvarande riksväg 12 och kom in på den gamla, slingrande Lejondalsvägen. Till vänster låg det då obebyggda Råby gärde med Råby gård borta vid skogsbrynet. Till höger det likaledes obebyggda Finsta gärde. Föga anade vi då att dessa välbrukade gärden skulle komma att bebyggas.

Efter något hundratal meter passerade vi de rödfärgade ekonomibyggnaderna till Finsta gård och strax efteråt hade vi Finstas ståtliga, gula mangårdsbyggnad på höger hand. Intill låg den låga, röda längan, som tidigare varit Finstas mangårdsbyggnad och som fortfarande användes som bostad för ett par hyresgäster.

Promenaden går vidare och på vänster hand hade vi Finsta hage. Den döptes senare av oss till Varma backarna. Om man efter en varm sommardag tog en kvällspromenad där, strömmade värmen fortfarande emot en från urberget, som här och där gick upp i dagen. Här betade Finstas pensionerade häst i sällskap med korna från Sandhagen.

Nedanför hagen vid korsningen mellan Lejondalsvägen och den delvis igenvuxna väg, som ledde genom skogen till Håbo-Tibble och vilken väg av någon anledning kallades Drottninggatan, stod en runsten. Den var rest av Gunnar och Igul till minne av sin broder och i texten uttryckes också en önskan om att Gud måtte hjälpa hans ande och själ.

Därefter gick vägen in i en vacker björkdunge, där en rad kraftiga askar också var planterade. Genast till vänster om vägen låg ett litet torp, benämnd Skräddarkojan. Flera mistlar fanns i de gamla äppelträden på tomten och de ståtliga kungsljusen hade redan börjat spira. Ett stenkast längre fram stod ett ganska stort hus, Rosenlund, med en mycket välskött trädgård.

Strax därpå tog björkdungen slut och vägen gick nu över ett gärde, som sträckte sig fram till en tät skog på andra sidan. På gärdet till vänster om vägen låg Bostället inbäddat i bersåer och björkar. Det påstås att åtminstone vissa delar av Bostället härstammade från den krog, som en gång stått på Kroggärdet (intill Ekboda).

Litet längre fram åt vänster låg det lilla torpet Finkan, som vi vid senare tillfällen besökte och beundrade den utomordentligt vackra samlingen av kopparkärl, som nyputsade hängde runt kökets väggar.

Vi skall skatta oss lyckliga som fått se de uppräknade idyllerna. Nu är de borta. I stället reser sig överallt dit vi nu hunnit en modern bebyggelse. Kanske den behövs men för oss, som minns dessa idylliska hus och vackra natur, tycker nog att framfarten var betydligt våldsammare än behovet krävt.

Vår vandring utsträcktes till Lejondal – platsen hette förut Lövsta – där slottet reser sig krönt av tinnar och torn på stranden av Lejondalssjön.

Från Lejondal gick vi till Tingsviken – ett ortnamn som tyder på att där funnits en tingsplats. Vi hade turen att vid Tingsviken sammanträffa med framlidne kyrkvärden Konrad Björkman, under vars sakkunniga ledning vi fortsatte vandringen förbi Trumpetartorp – nu nedbrunnet – till den gamla avrättningsplatsen i skogsbrynet strax där bortom. Här skedde den sista avrättningen enligt uppgift i början av 1800-talet och den avrättade lär ha varit den man, som på krogen vid Kroggärdet slagit ihjäl en annan man. I vårt sekels början fanns lämningar, som klart visade var avrättningsplatsen varit belägen. Vid vårt besök fick vi genom Konrad Björkmans förnämliga berättarkonst en stark känsla av att vi i tiden befann oss helt nära den sista avrättningen.

Så var slutmålet för vår vandring slut för den här gången. Idyllerna fick oss dock att kort därpå och för många år framåt bosätta oss i en av oss uppförd villa mitt emot Skräddarkojan i den mot söder sluttande björkhagen – vilken idyllisk boplats.

Den idyllen måste ges ett namn och blev Larsgården. Vi kunde inte sätta min hustrus förnamn i förleden till ”gården”. Hon heter Gerd och folkhumorn skulle snart ha döpt platsen till ”gärsgårn”.

Dikter av Pernilla Björk och Erik Dahl från daghemmet Blåsippan

Man måste
ha
många solar

Alla djur
borde få vara
i skog och natur

Vi skriver i Upplands-Bro 69

En f.d. bonn-dräng

Det hände under ”den gamla goda tiden”

Om år 1930 skall räknas under den rubriken är synnerligen ovisst. Mina personliga erfarenheter tyder knappast på detta. Jag var då 19 år fyllda och hade tillträtt min första bonddrängsplats på våren. Lönen bestämdes till 30 kronor kontant per månad, fri kost samt sovplats i kökssoffan. Viss vana vid jordbruksarbete hade jag förut, eftersom jag var ”hemmason” vid ett småbruk. Däremot saknade jag all erfarenhet ifråga om pengar, ty någon kontantlön för hemmaarbetet utöver fritt vivre och kläder var inte att tänka på. Småbruket, ett s.k. ”egnahem”, omfattade endast 16 tunnland åkermark och av mina syskon var åtta minderåriga.

I flera år hade jag gått och drömt om en cykel. Nu skulle den drömmen bli verklighet. Lanthandeln i trakten sålde nya Fram med bockhornsstyre och frihjul för 125 kronor på avbetalning. 30 kronor var då i mina ögon stora pengar, så jag bräckte till i avbetalningskontraktet med hela 15 kronor per månad. Jag hade ju ändå 15 kronor kvar till annat. Därmed for jag stolt tillbaka och visade upp nyförvärvet för min husbonde. ”En sån där”, sa han, ”kan jag knappast åka på, om jag skulle låna den”. Jag försäkrade i min tur, att det aldrig varit min avsikt att låna ut den. Själv provade jag min nya Fram varje dag, så snart jag hade en ledig stund och var mycket nöjd med den.

Efter någon vecka fick jag oväntat besök av en herre med uniformsmössa, fjärdingmannen från grannsocknen. Han hade med sig något, som han kallade restlängd och krävde att få ca 50 kronor av mig. Det var summan av de senaste 3 årens kommunalskatt, som jag ej kunnat betala tidigare. Jag skulle alltså beskattas för fritt vivre och kläder, som jag fått i hemmet, vilket jag tyckte var orimligt. Visserligen hade jag någon gång fått några kronor för t.ex. en tröskdag hos grannarna, men att jag skulle lämna ifrån mig dessa pengar som skatt hade jag aldrig en tanke på, och därmed blev den obetald. Jag hade ju heller inga pengar åt ”fjärdingen” vid det här besöket, och det talade jag om för honom och trodde, att han skulle nöja sig med det beskedet. I stället lämnade han då ett papper till min husbonde, enligt vilket denne skulle innehålla 10 kronor per månad av min lön. Det kallades helt kort ”införsel”, även om det kanske hette något krångligare. Det där blev förstås ett huvudbry för mig. Och efter ett par dar sa jag till husbonden, att jag ville inte vara kvar hos honom, eftersom jag då skulle få kvar bara 5 kronor kontant per månad. Jag ämnade i stället försöka få en drängplats utom hemorten. ”Nog kan det lyckas” sa husbonden ”men då får du säkerligen besök snart igen på din nya arbetsplats av en annan ”fjärding”. Med de framtidsutsikterna var det naturligtvis ingen idé att flytta, och därmed blev jag kvar (i flera år t.o.m. men det är en annan historia). Cykeln blev i alla fall färdigbetald före årsskiftet och detsamma gällde även skatteskulden.

Jag hade litet svårt att tåla ”fjärdingen” efter det där besöket, fast jag ärligt försökte hålla isär de båda begreppen ”skattemyndigheten” och ”skattemyndighetens hantlangare”.

Lagparagrafen om ”existensminimum” var troligen inte uppfunnen år 1930. Det är i alla fall min gissning.

Mycket annat vore att säga om ”den gamla goda tiden”, men jag nöjer mig med påståendet, att den benämningen måste tas med en stor nypa salt.

Vi skriver i Upplands-Bro 69
Hugo Håstedt

Ett 60-årsminne

För folket i de s.k. ”egnahemmen” i Håbo-Tibble var vedfrågan under 20- och 30-talen ofta brännande, därför att tillhörande skogslotter var alltför små. Räddningen var då tillåtelse att på Håbo Häradsallmänning få tillvarata hyggesavfall, av somliga kallat ”fattigremist”. Det var ingen populär utväg, därför att skogvaktaren var så grinig av sig. Om ett eller annat stormfällt träd försvann, så nog skylldes just ”egnahemmarna” därför. Hans hot om åtal blev dock aldrig något annat än vad det var, d.v.s. hot.

Våren 1926 blev vi i Backebo, ett av ”egnahemmen”, helt utan ved, och det gick ju inte an. Far (egentligen styvfar) och jag spände då Grållan för verkvagnen och körde till Kvarnnibble, en större gård i Håtuna ca 3 km hemifrån för att försöka få köpa ribbved, som fanns vid sågen där. Det skulle gå för sig. Ägarinnan, en änkefru, vars namn jag glömt, mätte själv ut den mängd vi skulle ha och körde ner en pinne i marken vid traven som märke. För säkerhets skull flyttade vi den litet, sedan hon gått därifrån. Det var nog inte helt välbetänkt, ty lasset blev onödigt tungt därigenom.

Allt hade nog gått bra, om far kunnat behärska sin hastigt påkomna och för mig svårbegripliga hemlängtan. Han ropade åt mig att genast samla ihop höresterna framför Grållan, vilket jag skyndsamt gjorde. Tyvärr tog Grållan det som en startsignal. Och det var med nöd jag fick undan hösäcken. Far hann inte få ordning på tömmarna, utan vagnen drogs ut över en tidigare grop, som blivit utfylld med bark och spån. Där sjönk alla hjulen ner till naven, och därmed blev det förstås stopp. Men Grållan gav sig aldrig; på ”nolltid” backade hon ett par dm och tog därpå en våldsam ansats framåt. Vagnen rubbades inte, men av selen blev bara en skrothög. Jag blev tillsagd att springa upp till gårdens stall och försöka låna en sele. Det var inte så lätt; jag var bara 15 år och ganska ”tafatt” av mig. Jag tyckte det tog evigheter, innan jag lyckats tala om, vilka vi var och vad som hänt. Till slut fick jag ändå låna en sele med tillbehör, som ovillkorligen skulle återlämnas samma dag! Den var alldeles för stor, men vi spände ihop den, så att den gick att använda. Vi tvingades naturligtvis att lasta av varenda vedpinne för att kunna få upp vagnen på fast mark igen. Så var det dags att börja lasta än en gång, och nu hände inga nya missöden, utan vi kom hem med vedlasset.

Jag red omedelbart tillbaka till Kvarnnibble med selen m.m. Stallbasen frågade ilsket ”hur en riktig häst skulle kunna rymmas i den selen, som den nu såg ut?” Det kunde jag inte svara på, jag ville bara återvända hem, och jag ville rida hem, inte gå. Men Grållan bara svängde undan, när jag försökte komma upp på henne, och någon hjälp vågade jag inte be om. Till slut lyckades jag få upp högra foten över ryggen på henne, samtidigt som jag fick ett stadigt tag i hennes man, och nu blev det full fart allra minst. Jag hörde skrattsalvorna från jobbarna, när vi susade förbi Sågen; jag hängde då som ett hjälplöst paket på Grållans vänstra sida. Men jag hade tur; framme vid landsvägen måste hon göra en mycket tvär vänstersväng, och av bara farten åkte jag upp på ryggen på henne och var på vippen att dråsa av åt höger i stället. Nu började hemfärden på allvar. Jag hade ingen möjlighet att vare sig styra eller bromsa henne med bara en grimma och en repstump. Det gällde endast att hålla sig kvar. Gruset stänkte från hovarna, det gick så det pep om öronen på mig, och tårarna rann av luftdraget. Vi mötte ingen, som väl var; en mamma med ett par småbarn klev ner i vägdiket när jag red om dem. Jag hörde någon ropa något, jag skymtade en karl och en knytnäve en bit från vägen, men det ändrade ju ingenting. Det var ”full rulle” ända fram till stalldörren hemma. Där blev det ”tvärnit” så pass, att jag åkte fram över Grållans manke men lyckades slå armarna om halsen på henne, och gjorde mig därför inte illa. Jag kände mig i dubbel mening uppskakad men var

ändå glad åt att ”marritten” slutat så relativt lyckligt. Någon skada hade jag inte lidit, bortsett från att några tagelstrån skurit igenom skinnet i händerna.

Efteråt beskyllde mig grannarna för djurplågeri, men det bekom mig inte nämnvärt.

Slutsats: Flytta ej måttpinnen vid vedköp!

Vi skriver i Upplands-Bro 69
Oskar Åkestad

Dä e int bar te å åk

Det kom fler än beräknat till handikapporganisationen HCKs möte i ”kyrksalen” i Bro center kl 19.00 den 10 november. Ordföranden Tommy Widlund och kompani fick sätta ut mer stolar stup i ett, skaka hand och önska välkommen. Tommy Widlund basar för HCK och Allergiorganisationen.

Så drog det i gång

- Välkomna allihop, sa Tommy Widlund. Vi ska diskutera viss indragning av kommunens färdtjänst. Blir det bra om kommunalrådet Allgun Wilhelmsson öppnar med ett tio minuters anförande och vi sen diskuterar till omkring kl 21.30?
- Nej, det blir för sent. Jag måste gå vid nio.
- Jag också, sa nästan allihop. Äldre människor har tidiga dygnsvanor.
- Då inriktar vi oss då på niotiden sa Tommy Widlund med adress åt protokollfröken. Och fortsatte med att säga, att mötets ärende kändes nedslående.

Kommunalrådets ensamstund

Allgun Wilhelmsson började också med beklagande av ärendets dysterhet för de som levt med färdtjänstbiljetter utan inskränkning. Om det har vi varit enda kommunen i landstinget. Det är vi som betalt, fast vissa ärenden skötts över landstinget. Nu har vi inte råd längre, sa Allgun Wilhelmsson och såg bekymrad ut. Vi måste spara, helst på flera ställen. Färdtjänstutgifterna bara ökar. Ca 200.000 per år. 1986 kan gå löst på 700.000. Det blir för dyrt för kommunen.

Vård- och behandlingsresor skall fortfarande vara obegränsade, men fritidsresorna får hålla sig till de 72 per år som alla andra kommuner har. Det är inget roligt förslag vi lägger fram, men vi måste räkna med att ta det som beslut i kommunfullmäktige i slutet av november.

Förresten – för de som anser sig måste ha fler färdtjänstresor än 72 biljetter medger, så finns ju socialvården att söka hos.

Diskussion

Ja det lutar åt, att förslaget måste tas, sa ordföranden och tillade att ordet nu var fritt utan att smälla med klubban. Första inlägg kommer från Gustaf Hasselgren.

- Tack HCK, sa Gustaf Hasselgren. Det var bra ni ordnade det här mötet. För nu låter det annorlunda än den 13 september 1985, då vårt närvarande kommunalråd sa här i Centrum ”röstar ni med socialdemokraterna så blir det ingen ändring på färdtjänsten.” Nu efter 14 månader sviker ni vallöftet. Det här förslaget är som att ta nyckeln till frigång ifrån oss. Jag bor avskilt utan grannar. Bara postbudet kommer regelbundet. Har 9 kilometer till Bro centrum och en sjuk anhörig att besöka några gånger i veckan.

Extra tilldelning, muttrade Gustaf Hasselgren. Det blir förstås att tigga, förklara och deklarera. Papper i buntar. Resespecifikationer för hårvård, fotvård, inköp, sjukbesök, post- och bankärenden m.m. Ni som är i er krafts dagar har inte möjligheter att känna som jag och andra äldre. Men Taxi ska ha mitt tack. De har bra service. Och jag ser att basen för Bro-Taxi är här. Om kommunen räknade med skatterna från taxiägarens sida, så anser jag det bör vara råd med att fortsätta färdtjänsten som förut. Indragningsförslaget är horribelt! Jag yrkar

avslag! Till kommunalrådet Allgun Wilhelmsson vill jag tillägga, beträffande hans svar på min artikel i Upplands-Bro Aktuellt, att den var så vilseledande, att den borde bemötas med ”att nån jävla ordning får det lov att vara”.
- Tommy Widlund: Önskar Gustaf Hasselgren svar på sin framställning?

- Visst, replikerade Gustaf Hasselgren men från någon jag har förtroende för inom kommunledningen. Allgun Wilhelmsson har förlorat det.
- Tommy Widlund: Vi har ju Allgun Wilhelmsson här för att ge svar, så han får nu ordet.
- Allgun Wilhelmsson: Jag beklagar att Gustaf Hasselgren och jag inte har samma åsikter. Vi står långt ifrån varann, åtminstone politiskt. Åtta miljoner kronor skall vi spara på nästa års budget. Man måste skära här och där. Men självfallet ska Gustaf Hasselgren få åka till Centrum som förut. Men taxiägareskatten kan inte uppväga utgiftsökningen som är på gång.
- Är det därför ni har gett er på att slopa efterrätterna på Norrgården, Solgården m.m. morrade en opresenterad kvinnlig röst?
- De har jag ingen aaaning om, sa mötespresidiet i korus. Ä de möjligt?
- Jo för tusan, muttrades från flera håll. Ni tycks ge er på dom svagaste. Då törs ni. Men det finns gamla som saknar efterrätterna till förtvivlan.
- Det måste vi reda ut, sa Tommy Widlund, huvudskakande.
Allgun Wilhelmsson trodde för sin del att mänskligheten i gemen avskaffat efterrätter. Det sa han två gånger och tillade, att det var evigheter sen han bannlyst sådana matvanor.
- Gustaf Hasselgren: Men andra förmåner knappar ni inte in på. T.ex. när ett kommunalråd slutar, så blir pensionen skyhög. Det vet jag från annan kommun.
- Allgun Wilhelmsson: För mej är det inte så. Får jag sluta vid nästa val blir pensionen bara utfyllnad till samma nivå ifall jag får sämre på kommande jobb.
- Annan debattalare: Jag heter Synnöve Carlman. Bor sedan några år i Bro och tar hand om min gamla mor. Det har hittills gått bra med hjälp av färdtjänsten. Men en dag satt jag och läste Bro-Aktuellt och fick se om indragningen, olycksbudet och blev så himla förbannad. Gick till biblioteket för att ta del av protokollets debattinlägg men fann inga sådana. Blev förvånad och ännu argare. Hur kan ni vilja ta ifrån gamla och handikappade. Det är fel. Även det måste ses i större sammanhang. 72 biljetter per år är för lite. Utred mer. Bättra er. Ompröva och sänd på remiss.
- Tommy Widlund: Det är inte färdigt förslag än, bara utredning.
- Allgun Wilhelmsson: Det finns personer som åkt färdtjänst för 175.000 drygt på ett år. Vi kan inte fortsätta att betala detta. Men vi tänker prioritera de rullstolsburna. Fast ibland borde nog dessa kunna åka på annat sätt än färdtjänsttaxi. Det kommer inte att finnas pengar till mer än det genomsnittliga åkandet med färdtjänsten. Statistik säger att 43 biljetter per år är medeltal. Det är de yngre som anlitar färdtjänsten mest.
- Opresenterad man: Jag är dubbelhandikappad och behöver många resor. Fan må ta er om ni tar bort de fria resorna.
- Gösta Löfström: Varför ta från dom gamla, som har svårt att försvara sej?
- Synnöve Carlman: Om det här är en så het potatis kunde väl landstinget subventionera lite. Färdtjänsten det är ju fötter och ben för många. De friska har möjligheter att leva bekvämare. Flera av dem som behöver färdtjänsten har ju också satsat mycket skattepengar.
- Allgun Wilhelmsson: Ni får ju för tusan åka allmänna färdmedel så mycket ni vill gratis på ert färdtjänstbevis. För kommande år kanske vi kan spara flera hundra tusen på ett reglerat färdtjänstsystem. Våra ungdomar är väl prioriterade och vi gynnar äldreomsorgen, det kostar pengar. Och ombudsresor är ju gratis ännu.
- Sven-Erik Svensson heter jag och vill tala om hur knepigt det kan vara för en handikappad. Jag talar för mej, sa den trevlige unge mannen som vi ibland ser i Bro Centrum. Man måste

ha färdtjänst för att komma nånstans. 72 biljetter räcker inte långt om man inte vill bli isolerad. Det är horribelt att dra in!

Horribelt, som Gustaf Hasselgren drog upp verkade bli kvällens modeord.

- Buss eller kombinerade resor funkar ej, fortsatte den unge mannen. Bro är en avkrok och vi yngre vill komma ut bland folk!
- Tommy Widlund: ”Avkrok?” Säj inte avkrok om Bro. Det är alls ingen avkrok, morrade han.
- Marja Jarola. (Hörde jag rätt, om en dam som förflyttade sig i rullstol?) Jag har bott här i många år. Den föreslagna minskningen slår hårt och mycket hårt för rullstolsbundna. De som bor i Kungsängen har det bättre. Jag ska flytta dit, ty från Bro går det åt 4 biljetter för en stockholmsresa. Alltså bara en gång i månaden och det är för lite.
- Sven-Erik Svensson: Biljetterna försvinner som en avlöning. Tilldelningen bränner man fort.
- Tommy Widlund: Vi ansluter oss bara till hur andra kommuner har det i vårt län. Få människor reser verkligt mycket. Avarterna måste bort.
- Marja Jarola: Jag är uppe i 636 resor per år.
- Opresenterad kvinna: Kan man inte förslå annan lösning?
- Allgun Wilhelmsson: Samåk.
- Taxiordföranden: Det går att samåka färdtjänsttaxi. Till K. S. tar vi två biljetter. Men Olle och Pelle kan inte lämna varsin. Sånt får dom göra upp på annat sätt. Kanske åker de gemensamt hem också?
- Gustaf Hasselgren: Vi som bara har vår folkpension kan inte betala mer än nu för våra resor. Pengarna räcker inte. Håbo kommun har det annorlunda ordnat för färdtjänstresor än vi. De betalar visst 30% av total resekostnad.
- Taxiordföranden: I Håbo betalar de bara 20 % av resekostnaden som färdtjänstberättigad.

Ifall det gällde för obegränsat antal resor sades aldrig. Men att några ”bluffare” inte blev gynnade på det systemet.

- Bengt Eriksson (allergihandikappad): Har vi fått veta den verkliga orsaken till förslaget om försämring? Att bryta ett vallöfte till den här gruppen är för jävligt. Gör ni så, är bara regeringen bättre på att bryta vallöften. Det ser ut som om ni inte tordes på andra grupper än oss. Det är ridhuset t.ex. som lär ha kostat över 4 miljoner. Där borde ni kunnat spara i stället.
- Allgun Wilhelmsson: Jag har ju talat om att ökningstakten är för stark beträffande färdtjänsten ca. 200.000 per år. Det är ett skäl. Folk åker upp våra pengar till systembolagen på trakten. Släppte vi färdtjänsten helt fri skulle den dra en kostnad av 1,2 – 1,3 miljoner per år. Vad ridhuset beträffar har vi räntor på det bara för 200.000 per år. Och vi räknar med att vid behov kunna sälja det till någon privat för de 5 miljoner det kostat.
- Bengt Eriksson: Inte räcker väl 200.000 till att ränta 5 miljoner! Och att kunna sälja till något privat är väl inte precis något realistiskt.
- Marja Jarola: Kanske vi kunde reflektera på Håbo-modellen för Bros färdtjänst?
- Sven-Erik Svensson: Dra fram pendeltåget till Bro, och ta och öppna systembolag här! (På den propån fick han inget svar, men mötets ivrigaste applåd.)
- Gustaf Hasselgren: Är den här extratilldelningen av färdtjänstresor ett för kvällen alldeles nytt besked eller argument. Vad jag kunnat fatta så är det verkliga beskedet – stanna hemma!
- Opresenterad dam: Jag tycker inte nya förslaget innebär någon katastrof.
- Holger (något efternamn hörde jag inte): Vi har konstaterat att skarp kritik har framförts. Plocka fram experter och be om utlåtande. Hämta framför allt in mera uppgifter. Men låt det gå snabbt. Det är viktigt.
- Allgun Wilhelmsson: Ändringar för nästa års budget hinner vi knappast med. Den skall fastställas den 27 november. Men den tas ju bara för ett år i taget, sen går det ju att ändra.
- Tommy Widlund: När beslutet tas går det kanske att tänka på det berör en svag grupp. Kanske behövde man inte ta hela biten på en gång? Kanske halva?

- Allgun Wilhelmsson: Visst ska ni få extra resor från färdtjänsten. Det kom som olja på vågorna.

Allmänna reflektioner
För dem som hade ”brutit vallöfte” i minnet kom Allgun Wilhelmssons utfästelse till ringa eller ingen tröst. De fortsatte sitt misstroende-muttrande.

För egen del blev jag påmind om en händelse beträffande tilldelning. ”För yrkets skull fick jag en gång en mycket frikostig tilldelning av 96 % ren sprit till ett pris av 1-2 kronor kilo. En kväll blev en kollega tagen på stan för fylleri. Det framkom att han tullat på tilldelningen, varför den drogs in för oss samtliga yrkesutövare” Kunde möjligen inte missbruk av färdtjänsten stoppas innan den begränsas hårt?

För storåkarna måhända färdtjänsten blivit någon sorts bytesvaluta. D.v.s. kompisar trycker på med förslag. ”Om du som har färdtjänst ordnar så jag kommer dit eller dit, så kan du räkna med att jag ställer upp för något annat åt dej.”

Ty att åka ”fritidsresor” för 500 kronor per dag alla årets 365 dagar förefaller nog lite orimligt.

Efter ordförandens sammanfattning om motstånd till begränsad färdtjänst och maning till varsamhet med beslutsfattningen, kom ett rätt vanligt inpass. Denna gång från en opresenterad äldre dam: ”Vi gamla pensionärer ska inte bråka. Vi ska vara tacksamma och belåtna med att vi har det så bra.”

Sen vandrade vi lite undrande hemåt. Funderade lite över att ortstidningens reporter kommit så sent, att han bara hört på i 5 minuter och över det där att ”sälja ridhuset till någon privat för 5 miljoner”. Beträffande den försvunna efterrätten trodde vi nog det skulle rätta till sig.

Dikter från daghemmet Blåsippan

En katt
träffa en
gumma
och
gumman sa
Nu ska du bli
soppa

En katt som
är platt
som inte
vill vara
platt

Mamma och
pappa
skulle gifta sej
och
pussas och
kramas

Lilla blomma
ute och går
i vår
på sina
små tår

Ett ljus brinner
det lyser
Ljuset fladdrar
så blåser
jag ut det

Jag är ute
och går
och ser hur
jag mår

Vi skriver i Upplands-Bro 70
Robert Nilsson

Sätra i ”Pannkakslandet” juni månad 1915

Käre Broder Ragnar!
Jag fattar nu min ”realistiska” penna, för att för Dig min kära bror, i stora drag skildra livet vid en ”s.k. plattgård” i södra Uppland.

För att Du ska få en så njutbar födelsedag som möjligt har jag beslutat att förära Dig denna skildring just på denna dag. Alltså: jag begynner.

Drag ur livet vid en plattgård i mellersta Sverige

Första kap. Matordningen

Maten är bra. Regelbunden matsedel de flesta dagarna i veckan. Söndagar: Hur som helst. Måndagar: Soppa å pannkakor. Tisdagar: Gröna ärter. Onsdagar: Rotmos och rabarberkräm. Torsdagar: Ärter å pannkaka. Fredagar: Hur som helst. Lördagar: Paltbröd och fläsk, drickavälling. Paltbrödet finnes i stort lager påträtt en stång. Smakar bra.

Frukosten är alltid: Skinnkulor och sill, stekt. Kaffe å skorpor efteråt.

Om kvällarna alltid tillagad mat med stekt potatis, rödbetor en del annat grej, gröt ungefär varannan kväll. Frukosten ätes kl ½ 7-7. Middagen ½ 1-1. Kaffet vid 4-tiden bäres alltid till oss ut på fältet, när vi äro ute. Kvällsmaten ½ 8. Om söndagarna då vi ligger till ½ 8 så äter vi frukost kl 9, middag 2. kaffe 6. kväll 8. Nu övergå vi till

Andra kap. Kvinnan i Uppland

Fruntimren i Uppland göra ingenting. Jo, de laga maten. Ved och vatten bära lantbrukselever å kogubbar upp. Annars är deras (fruntimmernas) arbete huvudsakligen, att läsa 25-öresromaner och Svensk Damtiding. På sista tiden ha de fått en kattunge, vilken de leka med på så sätt, att de sitta i var sitt hörn på herrns sovamiddags-soffa å locka honom springa mellan sig. Detta bereder dem ett stort nöje och man kan få höra dem högljutt skratta däråt. En herre, direktör för Försäkringsbolaget Skandia, yttrade om kvinnan för mig i måndags när jag hämta honom i Bro: ”De duga till platt ingenting, de kunna ej ens laga en strumpa, går det hål i tån knyter de för hålet och gå på skaften. Jag har en pojk, som nu är elev på en gård nere i Södermanland, han har ullgarnsnysta å nål med sig, han får laga om sig själv. Mjölka eller göra något utearbete varken vill eller kan de göra. Nä, de äro alldeles odugliga till att låta leva.” Så yttrade denne man, en trevlig herre, han hade haft en gård själv på 300 tunnland i Nerike. Var bekant med riksdagsman Birger Jönsson i Röinge.

Tredje kap. Svinslakt

När en sugga skall slaktas släppes hon först ut på gården, så att man skall springa en god stund med henne. Jag tror att det är för att blodet skall komma i hastigare gång. Sen man så äntligen fått fram henne i närheten av slaktbänken så tages en mask fram å suggan bedövas. Så kallas sex (6) man fram till att lyfta opp henne. Patron ryter å hojtar men det går inte ändå. Suggan sprattlar så ingen får tag nånstans. När man så slutligen är nära att få opp henne kommer pigan och går förbi. Patron gallskriker: ”Klara ta i rumpen, ta i rumpen, ta i rumpen, hugg i” så det hördes tror jag omkring ett par mil. Klara tog och knäppte händerna om svansen och äntligen är suggan oppe på tavlan. Sen stickes och skållas hon på vanligt sätt och

blir upphängd. När hon så skall itudelas faller först ena halvan till marken och sedan den andra. Patron, som i egen hög person verkställer detta, läser opp en del fasansfulla ord, vilket han sedan håller på med så länge han har att göra med att plocka de olika delarna rena.

Fjärde kap. Hovslageri

Det har varit middag. Den ena ungmärren ska skos. Klockan är kvart över 2. ”Nilsson ”ptt”, (= han spottar för jämnan både inne å ute ptt, ptt låter det alltid) vill han ta ut märren så ska vi ta å sko henne!” ”Ä patron själv hovslagare?” sa jag. ”Skor själv, detta ptt ä en fuling hon ä svår å sko.” Jag leder ut hästen, patron hämtar margarinlådan med ”hovslageriet” i. Vi börjar med den ena framfoten. Sist hon skoddes var till kyndelsmässa. Fötterna äro anskrämligt hårda, en halv aln långa och hoven har växt ut utanför skon.” ”Hovkniven” (= en avbruten lie liknar en nackekniv) och en liten nubbhammare åka fram. Verket börjar. När han bankat en fem minuter utan att skon vill lossna, tar han fram en järntoll och slår i den och på så sätt får han loss en söm i sänder så till slut är skon loss. ”Nu , ptt, pptt få vi släppa ner ett tag ptt så får hon vila sig lite.” Vi gå och slipa ”hovkniven”. Sen börjar vi igen. Efter en timmas tid är hoven så pass avverkad att skon kan läggas på. Sen slipas hovkniven och den andra foten börjar. Den tas upp och sättes ned för att man skall kunna se så de bli lika. ”Ä Nilsson kunnig i hovslageri?” frågar patron. ”Nä”, sa jag, ”men där bör man väl inte skära”, jag peka på strålen ”där blöder det ju”. Han låg på knä å täljde med en täljkniv ungefär som när man ska utholka en leksaksbåt. ”Nä, där ä de visst tunt ptt, ptt!” Så skall skon sättas på. Han har för tillfället inte annat än en baksko att lägga på denna framfoten, en vintersko till på köpet. Med stor skruvhake vid den ena sidan bara. Men det får gå. ”De ble bra de! Nu får vi sätta in henne lite så hon får vila litet men vi slipar ”hovkniven” å går opp å dricker kaffe”. Klockan är kvart över 4. Efter kaffet börjas bakfötterna. När vi hållit på en stund blir märren rädd å hystar mig, som är hennes fjärde ben än hit å än dit. Patron, som ligger på knä å skor (ligger alltid på knä vid sådana tillfällen) ryter: ”Ptt faen va lever hon ätter å för ett så förbannat väsen ätter! Ptt.” Se orsaken var att kogubben Pärsson med en stor högaffel skrämde fåren så dom kom ut på en gång å hoppa rätt opp emot där märren och ”hovslagarne” voro. Äntligen efter många opp- och nedsättningar av fötterna, i och för jämförelse för att få dem lika äro alla fötterna skodda. Klockan är då kvart i 6. Jag var så trött i ryggen men jag kunde ej låta bli att skratta när jag tänkte på att vi hållit på i nära 4 timmar med 1 häst.

Femte kap. Resegillet

Här bygges. När de hade skridit så långt med arbetet att de hade rest takstolen (det var i fredags kväll) så skulle de ju efter gammal sed ha kalas å brännvin. Men som patron är helnykter så fick de bara kaffe. Om lördag reste den ene av arbetarna till Sigtuna å köpte hem spirituosa och om söndagmorgonen tronade i den härliga majsolen, i stället för en s k ”resekrans” en upp och nedpåvänd literbutelj trädd på en stång. Det var arbetarnas tack och hyllning till patron. Den satt oppe tills i går. Vi ”civile” vi grina å hade roligt.

Sjätte kap. Sundblads

Drama i flera akter. Tiden den nuvarande

Personerna:
W. Stjerndal, lantpatron
Knut Sundblad, lantbrukselev
Robert Nilsson, lantbrukselev
J. Johansson, oxmotare
En gammal plog + en till
Hästar, oxar, rovland m.m.

Första akten

Scenen föreställer ett träde på vilket eleverna Sundblad och Nilsson samt oxmotare Johansson plöja. Sundblad plöjer vändteg. Rätt som det är: Krrrrasch.
Sundblad: Tusan förstås. Jäklar.
Nilsson: Va va det?
Sundblad: Plogen gick i kras, precis som den andre. Hela kroppen rök av.
Nilsson: Då får du ovett igen. Kör hem med skrotet å håll inte i vägen!
Sundblad: De ä inte roligt å komma hem. Gud give nån annan också körde sönder.

Sundblad lear av hem med hästarna sedan han först lossat plogen på oxvagnen.

Nilsson: (ryter åt oxmotare Johansson) Johansson nu får Knut veta vem han är när han kommer fram!
Johansson: (härmar patron) Ptt, ptt, han har la kört sönner å krajat, faen, tusan förstås ptt, ptt.
Ridån går ner.

Andra akten

Scenen föreställer ett rovland på vilket patron går och sår rovor. Får se Sundblad komma körande i ”löske”. Mumlar: Va ä de nu, har han kört sönder å krajat igen ptt, ptt.

Sundblad kommer fram: Jag har kört sönder plogen!
Patron: (hör fel. Tycker att han sade vågen – sprängbommen) Ä de store eller lille vågen?
Sundblad: De ä plogen
Patron: Tack, tusan, jäklar osv i 5 min. Va ska han köra hästar för när han inte kan! En sån plog kostar 35 kr och har hållit i 40 år å ptt, ptt faen det var inte plogens fel å inte hästarnas fel för de va Sundblads fel, jäkla (svordomar å spottande en kvart).

Sundblad kör hem. Patron spottar å svär.
Täcket faller

Tredje akten
Scenen förställer ett elevrum.

Sundblad (till Nilsson): Nu va patron riktigt rosenrasande ska du tro. Han skällde så å svor gjorde han. Jag får väl ta till att köra oxarna igen, fast jag tycker att när jag har hållit på ett helt år så borde det vara nog. Skäller han mer så får jag väl ta här ifrån.

Nilsson (tröstar): Va gla att det är över, han blir la go igen!
Sundblad: Ja.
Nilsson: De ä bra.

Slut på tredje akten

Sjunde kap. Diverse blandade exempel

Pigan heter Klara, men kallas av oss manliga individer mest för ”geten”, ”ankan” o.d. Alla älskliga varelser ska ju ha smeknamn.

Som tillägg till kap 1 kan nämnas att om tisdagarna få vi alltid gröna ärter och om onsdagarna rotmos å rabarberkräm.

Den snickare som var i Sigtuna å hämta brännjom han bor i en statkåk 5 min väg från gården. Han hade en natt med tillhjälp av drängarna burit ut en gammal säng och slagit sönder samt tagit ned en del av taket på verandan samt rivit ned sidorna på densamma. Patron skällde å snickaren bad han draga till ett fult och varmt ställe å sade: ”Hut bondlurk, jag har varit längre än i Småland!”

Som Du ser ett brusande liv här i Uppland. Men glatt och ”trevligt”.

Säg åt mamma att om hon skickar pengar så behöver hon inte skicka mer än 15 kronor för stövlar det bryr jag mig inte om. Här finns så bra skor å köpa å stövlar äta strumpor. Jag har legat hemma hela midsommaren för patron har varit hos sin svärfar sen midsommarafton. Midsommar ”annandagen” vi kalla så var jag den ende manspersonen på Sätra. Jag hade varit i Bro å talat med patron om en del grej i riks, för här ha dom bara allm. å svärfaren har rikstelefon. När jag kom hem så svärma bina (här ä många bi). Då var det jag som iklädde flor, huv å handskar samt rökappartat, dränkte bina i vatten å öste in dom i kupan. Du kan tro att jag då var en bikonung och jag påstod när vi åt kväll att ”det var med de snällaste bi jag hanterat”. Frun å de båda fröknarna skratta. (Papperet räcker visst inte jag får ta ett till.)

Hälsa Kalle Svensson!

Then andra Episteln till min

Högt vördade bror!

Jag har efter lång väntan och efter många smärre ösor ovett över Dig äntligen erhållit ett svar från Dig. Tack ska Du ha!

Jag svarar med detsamma, annars kanske att jag glömmer det. Det är mest för det Du skrev om seminariekursen som jag så hastigt svarar. Du frågar mig om jag tror att Du har någon idè av att per korrespondens gå igenom densamma. Nu ska Du få höra mitt råd:

Har Du en allvarlig och fast mening om att få komma in vid ett seminarium, så är det nog bäst att Du slår Hermods ur hågen. De ha, tror jag, ganska lite förtroende för sådana kunskaper. Nej, vill Du in så får Du till vintern (efter jul tror jag) fara till Göteborg till seminarielärare Haglund (jag tror han heter så) och gå igenom en förberedande kurs. Den varar visst en 5 månader och blir ungefär så dyr som en folkhögskolekurs. Men det är nödvändigt om Du tror att Du skall kunna komma in. Och så är det en annan sak: Ska Du lära Dig allt grundligt från Hermods så tar det ”årsvis” om Du ska göra något annat bredvid. Det vet jag, ty så länge jag intet gjorde gick det bra men sen var det skrot. Å ska Du vakta å läsa på en gång så blir det nog ”kogödsel” av alltihop. Men läs i svensk språklära. Det fordras mycket och det har Du nytta av.

Jaså de har lagt opp ”hopplämmen” i Albergs lund. Då var det väl ”högtidligt”. Du var väl där och ”stötta räcket” med. Karl Svensson var väl å dansa ”två-step”. Här har också varit

dans och stor fest i Bro. Jag och snälla Sundblad var där och där lektes folklekar och jag hade full kältring därnere (inte farligt). Där dansas en dans som de kalla för ”jump” d v s i Halland = twostep. Så här ”jumpas” i Uppland när det steppas i Halland.

Du talar om trevligt folk häruppe. Det kan Du säga men aldrig jag. Naturen är härlig. Inte de infödda upplänningarna. Här på Sätra finns bara en införding. Det är frun, hon är skaplig (vikt 100 kg?). Flickorna i Bro äro så otäcka å fula så en ”bildad” person, som Din ärade bror är, han vill inte ta i dem med tång ens. Så är det med trevligheten här oppe. Nils har jag fått brev ifrån. Han tror att han kommer hem den 4 eller 5 i nästa månad för att hämta andra kläder. Han talade om detta för fröken Helga i följande ordalag: ”Tänk fröken, i natt har Märta ”lodat” hon tyckte att det började bli ”kymigt” på Högby men på söndag kommer hon hem igen för hon skall ha en annan ”rigg” på sig.” Det är fint prat va till en fin fröken. Jag skratta så när hon referera det för oss när vi åt middag en dag. Johan Grandin vår vindögde gårdsbo och Sundblad blevo osams igår för Johan talade om för mig hur Sundblad slog oxarna i fjor med ståltrådsslängar. Nu får jag sluta. Många hälsningar till Dig och Er alla
från Din Bror

Sätra den 27 juni 1915

Är Anna Svensson ”oringad” än?

Kan du tänka Dig att midsommardagen så var jag å Sundblad samt Frun å fröken Chreusander i kyrkan. Sundblad var kusk. (De tordes inte åka efter ”mina” hästar festårru). Sundblad satt bredvid den tjocka frun. Jag och den lilla fröken Chreusander satt där bak och hade trevligt. Jag var sömnig och hon stötte mig flera gånger i sidan, och till ”sömnigare” blev jag. Bro kyrka är liten men vacker. I dag skjutsade jag den omnämnda fröken (inom parentes heter hon Anna och är syster till frun) till Aske brygga. Då hade jag mina hästar. Men som frun förmanade ”lilla Anna” kan Du aldrig tro. Hon var rysligt rädd för jag ”korde riktigt rast” som han sa Malkolm (jag har ej satt över körde, med flit) men jag sa att det inte var farligt ty det var jag som höll i tömmarna. Vid bryggan lämna jag henne och med ångaren Fyris I for hon, och med ”Nya Uppsala” kom patron. Hon bjöd mig vara välkommen till Kvarnbo en söndag, vilket jag lovade. Det ligger en halv mil från Uppsala. Det kan ju vara trevligt för mig att se hur fruns hem ser ut. Det är en gård på över 250 tnl, så har han en på över 100, som han har arrenderat bort. Så Stjerndal hade tur som fick en sådan svärfar, ty han har tagit Käringen för pängar, det är säkert. Nu ä Sundblad å patronen ”goa sams” igen. Rovorna ha vi börjat med att hacka i annars jobba vi på trädan. Frun har en syster, som heter Helga en fin dam och så är här en pojk från Bonna i Östergötland (Bonna ”Möshult”).

Manuskriptet ställt till förfogande av Ebbe Nilsson

Vi skriver I Upplands-Bro 71
Fred Berglund

Bebyggelsen kring Ryssgraven i Kungsängen

”Förbi Rankhusens berg vi segla så vidare till Carlberg.” Till en ganska entonig melodi gnolade den kanske inte alltid så väl sedda Anna på Fallet den här strofen 1920 efter sitt speciella ärende till Lindermans affär mittemot stationen i Kungsängen.

Och det var i Ryssgraven – och då menade man alltid den norra viken – hon sköt ut den klumpiga men härligt bemålade roddbåten, som legat uppdragen bredvid den rejäla tvättstugan. Tvättstugan tillhörde fru Andersson vid Långsand på andra sidan järnvägen. Sedan den tjänat ut som tvättstuga har den flyttats över till en tallbacke vid Långsand – där den oförändrad lever vidare som fritidsstuga. Ytterligare en tvättstuga fast enklare låg i alsnåren invid järnvägsbanken.

Intill tvättstugan och den fina sandstranden var det gamla, höga tallar. De och hela backen försvann sedan under 1930-talets AK-vägarbeten. Före den trafiken var det en smal körväg ner från järnvägsundergången. Vägen gick vid sidan av den uppgrävda fördjupningen – vilket ändamål och funktion den nu haft – men att den var gammal visste alla. I botten var den ca 3 m bred, på sidorna tydligt upprullad sten. Den gick strax ovan strandkanten ända in under järnvägsbanken. På våren helt blå av blåsippor under häggsnåren. Vägen kan man även anta ha haft sin betydelse som forväg på vintern över näset. Ett kopparmynt från Carl IX tid har hittats här på vägrenen. Rankhusberget, det branta förkastningsberget på nordvästra sidan, kallades ofta Måsberget. Troget varje år fanns det flera bon på hyllor i berget. Och visst blev det ett liv om man rodde för nära – så man respekterade dem. Det var väl det enda som störde dem. Uppifrån knappast då. Men med motorväg och förtätad bebyggelse blev det ju knappast måsvänligt längre.

Så framme vid Rankhus. Först tillbaka i tiden på 1700-talskartan. Där står det med spretig handstil ”Rankhushagen”. Bebyggelsen var då endast den röda stugan på slänten ner mot sjön, med två skorstenar, karakteristiskt smala för seklet. Namnen på några av torpen här utmed viken har sina egenheter. Ortnamnsarkivet i Uppsala har ingen entydig förklaring. Egen idé till tolkning av namnet Rankhus: På 1700-talet liksom in på 1900-talet ägdes marken av Granhammar. Då av friherre Jakob Albrecht von Lantingshausen, konungens betrodde, överbefälhavare i Pommerska kriget och slutligen överståthållare i Stockholm. Ett sådant namn föreställer jag mig säkert vållade vissa uttalssvårigheter. Kanske blev hagarna och betesmarkerna, för så värst mycket mer kunde det ju inte ha varit runt torpet, i folkmun ”Rankhushagen” – Rankhus. Att det skulle ha varit särskilt rankt kan man betvivla eftersom det i alla fall fortfarande står där. Visst har det blivit något brantare nedanför stugan sedan en mindre grustäckt vittjats som samfälld egendom för Kyrkbyn.

På senare delen av 1800-talet tillkommer Lilltorpet, den för våra trakter litet ovanliga korsvirkesstugan i nordvästra hörnet. Gömmer det sig möjligen under den vita putsen kubbvirke? Här bor en tid en järnvägsarbetare. Banan byggs ju åren kring 1875, senare bl.a. en skomakare.

Så ser i stort Rankhus ut till år 1921 då Simon Alenius övertar stället. Han är tandtekniker och bor med sin familj på Söder i Stockholm, där även hans praktik finns – det blir alltså både staden och landet för familjen. Först får den ursprungliga timrade torpstugan en större glasveranda och en mindre utbyggnad. Ladugård och logbyggnaden förbättras. Sedan byggs den i italiensk stil inspirerade vita villan med den ljusblå stora altanen. Den ritas av familjens gode vän, konstnären Ture Tideblad, som bl.a. skapade de filatelistiska välkända frimärkena för världspostkongressen 1924. Lilltorpet utvidgas med en kammare mot väster och strax intill ett runt lusthus i gult. Schlagern ”Den gula paviljongen” är aktuell då!

En handelsträdgård anläggs och fruktträden planteras. Vägen får nu sin nuvarande sträckning utmed granhäcken. Den tidigare mycket enkla vägen gick snett från torpet och ladugården upp mot Lilltorpet.

Invid Rankhusberget byggs ett båthus för en segelbåt och så en tvättstuga (rivet 1970). Så bygger hans son Hans den större röda villan på branten mot sjön med en magnifik utsikt. Villan övertas under 1940-talet av tonsättaren, senare professor Karl Birger Blomdahl. Det är här på Rankhus, som hans mest betydande verk tillkommer: operan Aniara och Herr von Hancken samt den symfoniska dikten Tersetter.

Så norr om Rankhus, där den knappt körbara vägen slutar: Fallet. På 1917 års generalstabskarta, liksom på häradskartan från 1960 står det Carlberg – och det gör det även i kyrkböckerna – men inom parentes även Fallet. Den röda timrade torpstugan har brutet tak, det är ju inte så vanligt, med en utvändig trappa upp på vinden. Inne i stugan bakom de sexglasade fönstren finns ett stort kök och en liten kammare. I köket ursprungligen en öppen härd senare med järnspis, därbakom den stora bakugnen. Innertaket, tvärgående kraftiga bjälkar med ovanpåliggande lockbräder. I kammaren släthyvlade bräder.

Torpstugan på Fallet har troligen tillkommit vid mitten av 1800-talet. Tyvärr är timret i så dålig kondition att det nog endast är en fråga om år innan vi förlorar ytterligare ett byggnadsminne (gult).

De sluttande ängarna runt torpstugan, och det är väl de som gett namnet på stället d.v.s. Fallet, omgavs av en gärdsgård för att hålla kreaturen borta från det viktiga vinterfodret. Kanske hade man några får och en gris i ett litet uthus vid norra hörnet av hägnaden. Det ser så ut på den äldsta kartan från 1875.

Torpet är nog huvudsakligen ett s.k. dagsverkstorp – med en hård kamp för tillvaron för de som bor där, så här långt borta från gemenskap i Kyrkbyn och borta på Granhammar.

Tidvis är emellertid soldatnamnet Hjelm förknippat med torpet. I början av seklet går en timmerman från världshavens segelfartyg, krokig och böjd, definitivt iland på Fallet med sin gumma Stina. De bygger en mindre stuga – och tvättstuga – nere vid stranden intill Rankhus. Året runt tvättade de för familjerna kring stationen långt in på 1930-talet. (Rivet på 1940-talet)

Tvättstuga fanns det även nedanför torpstugan. En augustidag 1909 kom elden lös i den. En kvinna omkommer av brännskador och det tar eld i marken omkring. Dessa tvättstugor, som med enkla plankbryggor kantade Mälarstränderna, har knappast besjungits i litteraturen. Ingen har saknat dem. Hårt, grymt slit, vid heta barrvedseldade pannmurar, lutångor och kallt, isigt vatten.

År 1916 avstyckades Fallet med sju tunnland från Granhammar och köps av kaptenen Roger Björnstierna som sommarnöje för familjen och – en ridhäst.

Nu byggs den större röda stugan bredvid torpstugan, som redan då var i dåligt skick. Att det var år 1916 framgår av de tidningssidor ur Nya Dagligt Allehanda, som lades som fyllning under golvet i stället för torvströ. Uppe i backen mot Rankhus byggdes ett enklare stall och nere vid sjön en mindre ångbåtsbrygga på stenkistor. Den tog isen redan på 1920-talet.

Efter fyra år överlåtes så Fallet på civilingenjör J Erik Berglund. Stugan från 1916 byggs om och utvidgas. En brunn sprängs. Dricksvatten har under flera år varit ett bekymmer. En ny källare ersätter den gamla timrade jordkällaren, som gav vika en vinter. Efter hand har ytterligare tre röda stugor tillkommit och ett uthus. ”Loftet”, som ersättning för det gamla stallet. Fortfarande är Fallet fritidstillflykt för de Berglundska familjerna.

Runt utanför Fallet leder en gångstig genom en skog, som de senaste åren blivit allt tunnare, bort till Stigstorp. Det öppna stället med den ljusgula men tyvärr nedgångna villan i blickfånget nere vid sjön och en röd 40-tals trävilla, en f .d. ladugård och ett par äldre timrade små byggnader uppe i skogskanten mot norr.

På 1860 års häradskarta står det här Bredsten som namn på ett torp under Granhammar. Av ”de gamle” ännu in på 1930-talet uttalat som Brestén. Tolkningen av det namnet är knepigare. Namn med slutledet -sten brukar ju många gånger ange att en fornborg finns i närheten. Någon sådan finns inte även om stranden norrut är brant och bergig. Kanske vidare forskning kan ge något besked. Namnet Stigstorp får stället omkring 1915 då friherre Sigfrid Rålamb på Granhammar avstyckar även den här delen till sin yngre bror, hovjägmästare Stig Rålamb.

Han bygger då i tegel den jugendinspirerade villan nere vid sjön, som sommarställe för sin familj. En ångbåtsbrygga – ja det fanns reguljär daglig trafik till Munkbron i Stockholm då – byggs, ett litet badhus – och så en tvättstuga (här i bättre, litet förnämligare utförande, som ännu står kvar). Över entrén till villan finns fortfarande det Rålambska vapnet, en springande hjort.

Med Stigstorp utslocknade också den Rålambska ätten på den manliga sidan. En ätt, som under flera hundra år betytt mycket för utvecklingen av svenskt kulturliv.

Uppe vid torpet bedrevs jordbruk med fyra-fem kor, en häst och höns. Något ved tar man väl ut på vintern ur skogen men annars står den mörk och tät runtom. Från Stigstorp fanns det körväg till Granhammar, godset, som man sa förr. Efter bittra familjetragedier säljs Stigstorp i slutet på 1930-talet till den finske översten, f d inrikesministern, f.d. disponenten för Fazer, Carolus Voss-Schrader och hans driftiga hustru Etti. De rustar upp villan och bor så året runt här. Ladugården byggs ut liksom djurbesättningen. En eldsvåda drabbar en kall krigsvinter den gamla timrade torpstugan. Men snabbt har man fått upp den nya stugan, den nuvarande, och Stigstorp är aktivt tills den gamle översten går ur tiden.

Stället säljs nu flera gånger och förfallet börjar som vi sett de senaste åren i allt snabbare takt. Tills nu när kommunen gått in och ordnat ett mindre strandbad, som fungerar fint.

Egentligen slutar väl Ryssgraven här och Granhammarsviken tar vid men innan man kommer fram till Granhammar finns det halvvägs en udde med en fin sandstrand, som kallades Sågudden. På häradskartan står här angivet ”ångsåg”. I ängskanten ner mot sjön kan man skönja grunder till byggnader och nere i strandkanten rester av det som varit ångsågen.

Detta om bebyggelse på den nord-västra stranden av Ryssgraven. På den södra Stäkets-sidan ingen bebyggelse, endast grön, lite brant strand. Unik och värdefull i sin orördhet, även om man bortser från de senaste årens skogsavverkning.

Vi skriver i Upplands-Bro 72
Maj Nilstein-Eklöw

Minnen från Sandgrind

År 1930, strax före jul, flyttade jag, mina 4 yngre bröder, Mor och Far (Alice och Elis Eklöw) till Sandgrind. Jag var då 8 år. Vi hade tidigare bott i Bro, på övervåningen av Önsta gård. Sandgrind, en jordbruksfastighet, var när Far köpte det, länsmansboställe och bebott av landsfiskal Arhén, en originell gammal ungkarl. Han bodde i den ena röda längan. I den andra huserade bonden Larsson, som arrenderade jordbruket. Larsson hade 2 hästar, kor, grisar, höns, bl.a. pärlhöns, i ladan rakt över vägen. Min bror Sören minns hur korna fördes på bete över Tibbles marker till ett område mellan Lillsjön och Örnässjön. En gång; då en ko just kalvat, fick den tas i båt över sjön. Bonden Larsson stannade på gården ett antal år tills marken arrenderades ut först till Tibble, senare till Öråker.

Den stora gula huvudbyggnaden mellan de majestätiska granarna lät Far uppföra efter arkitekt Cyrillus Johanssons ritningar. Det var den som nu var färdig för inflyttning. Till gården hörde förutom längorna och ladan, en jordkällare, en redskapsbod och ett uthus, skogsmark ner till Lillsjön och mellan Lillsjön och Örnässjön, fiskevatten i de båda sjöarna samt åkermark. Vattnet i Lillsjön var så klart och rent att det gick att använda som dricksvatten, men där nu är badplats, var botten dyig och fisken och kräftorna därifrån smakade illa. Örnässjöns kräftor var störst. I Lillsjön fångade vi gädda och abborre och framför allt kräftor, när den tiden var inne. Ekorrkött (det fanns gott om ekorrar på den tiden) med en droppe ammoniak på, ansågs som det bästa betet. Och tjuvfiskare hölls efter, så att de ej skulle vittja burarna eller smitta ner vattnet med orena redskap eller bete från smittad sjö. Det var för mig en oförglömlig naturupplevelse att i tidig gryning traska genom skogen, över ”Odlingen” (där badplatsen ligger nu) ner till Örnässjön för att vittja burarna. Före soluppgången skulle det vara, annars kröp kräftorna ur. Sakta lättade dimmorna över sjön, det lätta plasket av årorna mot vattnet och fåglarnas morgonkonsert, som växte sig starkare och starkare.

Från Lillsjön togs vintertid upp all den is som gick åt till isskåpet för att hålla maten kall om sommaren. Det var före kylskåpens tid. Jag minns, hur jag såg gubbarna med långa sågar stå och såga upp isflak, som sen delades i fyrkantiga block och kördes hem med häst och släde och sen förvarades under ett tjockt lager sågspån, utanför vedboden. Så fylldes isskåpet efter hand hela sommaren med is. Jag minns att min Mor länge föredrog isskåpet framför nymodigheten kylskåpet.

På våren lärde Far oss att göra visselpipor av bitar av rönnkvistar som savat. På våren kom också gårdfarihandlaren uppkörande på gårdsplan med häst och vagn. På flaket hade han klädkorgar och andra korgar i alla storlekar ända ner till den lilla fyrkantiga bärkorgen, som Mor köpte oss varsin förutom träslevar och nygjorda vispar av björk. Vi plockade tussilago, blå- och vitsippor och lekte Hötorget och sålde buketter till Mor och Far.

På somrarna spelade vi mycket tennis, när vi inte badade förstås. Tennisplan låg nedanför Tibble gård och var en grusplan. Jag minns, hur en gång Victor Sjöström, som hade sommarställe i Bro, kom ner till oss skolflickor mitt under spelets gång och frågade om vi visste hur planen var anlagd. Han hade tänkt göra en liknande. Jag tror knappt vi kunde svara så imponerade blev vi av att bli tilltalade av en skådespelare och regissör.

Ett annat sommarnöje, som dock förekom ytterst sparsamt var tältbio. Det fanns givetvis ingen biograf i Kungsängen, utan ett tält spändes upp ungefär på den plats där Hembygdsgården nu ligger placerad. Pojkarna rusade in och tog bästa platserna längst fram på bänkarna. Flickorna längst bak fick motta ett bombardemang av papperstussar. Busvisslingar och ett förskräckligt oväsen vidtog. Särskilt när filmen gick av, vilket hände

alltsom oftast, och måste lagas under pågående föreställning. Det var Tarzan-filmer, som visades och ett antal s.k. ”pilsnerfilmer” med Thor Modéen, Åke Söderblom m.fl.

Sommarens höjdpunkt var nog ändå Röda Kors-basaren i och omkring Kyrkskolan, som inte finns längre. Det var förstås kaffe- och saftservering med hembakt bröd, lotterier, guldgruva, peka rätt, fiskdamm m m. Men det bästa av allt ..... på kvällen spelades amatörteater. Fröken Björnstjerna, som om jag inte minns fel, var ordförande i Röda Korset då, bestämde pjäsvalet. Det var teaterstycken, som framförts vid hovet, och det hela blev ganska komiskt när lokala förmågor som järnhandlarn Sven Beckman, polismästaren Bergh och agronom Sven Åkerlind (mink- och rävfarmarn) försökte ge liv åt rollerna. Sven Åkerlind hade emellertid en egen mycket uppskattad repertoar bestående av ”Söderkisen” och ”Greven, grevinnan och älskaren” där han själv gjorde alla rollerna endast med byte av huvudbonad och med hjälp av en rävboa.

Somrarna var soliga förstås, som barndomens somrar skall vara. Vi badade i Lillsjön, helst vid Högnäsområdet för min del, för sommargästernas barn var mina vänner. De bodde alla utefter ”slotte-gata”, som Högnäsvägen hette då. Det var Tysks, Christiernssons och Günthers och längst upp mot sjön en kvinna, som bykte tvätten åt oss. På skottkärra kördes säckvis med tvätt ner till sjön, där den kokades i en stor svart järngryta, klappades och sköljdes från klappbryggan och hängdes till tork i sol och vind.

I lilla Skälbyskolan för fröken Nilsén gick jag och alla mina syskon våra första skolår. Det var en A och B-skola, kan man säga. Där rymdes både första och andra klass i samma skolsal. När förstaklassarna lärde sig alfabetet genom att stoppa bokstäver i bokstavsfickor t.ex, fick andraklassarna ha räkning. Fröken satt bakom sin kateder och delade ut uppgifter eller bakom orgeln varje morgon och spelade ”Din klara sol” eller ”Tryggare kan ingen vara”. I hörnet stod den stora, svart kaminen och glödde av värme. Den skulle klara hela stora rummet som enda värmekälla. Under jackor och kappor i kapprummet satt vi på bänken och förtärde våra medhavda smörgåsar, drack varm choklad eller mjölk därtill. På rasterna hade vi hela backen att leka på. Ovanpå skolsalen bodde skolvaktmästare Enblom, som såg till att det brann i kaminen när vi kom till skolan om mornarna och att det var städat och fint både ute och inne. Det var en lång och blåsig väg över gärdena till det lilla röda skolhuset, som låg precis där vägen förgrenar sig åt Öråker, Lennartsnäs, Ålsta. Hade man tur kunde man få åka med fröken. Tyvärr finns skolan inte längre kvar. Den brann ner, jag vet inte när eller hur. Efter andra klass gick man tredje och fjärde klass i Kyrkskolan vid Kungsängens kyrka för fröken Pärling eller kantor Ericsson. Den skolan finns inte heller kvar.

När jag var 10 år fick jag börja skolan i Stockholm, vilket innebar en enorm resväg. Först fick jag cykla till stationen. Någon buss gick inte. Tåget var ännu inte elektrifierat, utan draget av ett koleldat lok, som skulle ta vatten i Stäket, ofta stanna i Jakobsberg för mötande tåg och som tog upp till 1-1½ timme till stan. Därifrån åkte jag 5:ans spårvagn till min skola på Karlavägen. Det gällde att hinna med ½ 4-tåget hem. Nästa tåg gick inte förrän kvart i 5. Många Kungsängsbarn gick i Spånga Läroverk och de blev mina tågvänner.

Under beredskapstiden, en mycket kall vinter (38-39?) fick skolorna lov att stänga en vecka i februari för att spara kol och koks. Vi fick ”kokslov” och det var upprinnelsen till våra dagars sportlov. Fast vi skulle alla göra någon sorts beredskapsarbete. Mor lyckades utverka att jag fick följa ladugårdsförman Magne Jonsson i hans arbete på Tibble gård bland korna. Jag fick lära mig mjölka, både för hand och med maskin, mocka med för den delen. När en ko kalvade fick jag råmjölk med hem till Mor. Fast det var tidiga mornar, tyckte jag det här var en spännande och lärorik vecka.

Med undantag av de första åren på Sandgrind, då vi fick mjölk från Larssons kor, hämtades all vår mjölk från Tibble, som hade en stor besättning fina prisbelönta mjökkor. Själva hade vi under beredskapsåren på 40-talet en svart bagge och ett antal tackor och lamm, som gick och betade i hagen, där det nu finns en tennisbana.

Granne med Sandgrind låg ”Sjukstugan”, där från 1940-talet tills nu varit pensionärsbostäder. Där bodde ackuschörskan (barnmorskan) som på min tid hette fröken Nordström och var ett bastant och rejält fruntimmer. Mycket duktig dessutom och även skötte sjuksköterskans tjänst i kommunen. Läkare fanns inte på närmare håll än Bålsta där provinsialläkaren under mina uppväxtår hette dr Liljeqvist. Han var mycket anlitad av min Mor och hjälpte henne genom 5 barns barnsjukdomar och andra olyckstillbud. Vårt sjukhus var Uppsala Akademiska.

Granne åt andra hållet var en liten röd stuga, som låg på Tibbles mark. Där bodde bl.a. ladugårdsförman Jonsson med sin stora familj, hitflyttad från Gotland, när vi kom till Sandgrind. Den stugan med tillhörande mark- och skogsområde köpte Far av Dagmar och Philip Åkerlind 5 febr 1941. 1943 lät han helrenovera huset, leda in vatten och avlopp samt elektricitet. Och i den stugan bor jag sen ett par år nu den dag som i dag är. Cirkeln är sluten.

Vi skriver I Upplands-Bro 72
Hugo Håstedt

Rättare Karlsson

Rättare Karlsson var som titeln anger rättare på en större gård i Håbo-Tibble. Den gården var i sin tur utgård till ett gods i Håtuna. Varför han inte fått ärva sin företrädares titel, ”befallningsman”, vet jag inget om. Han ansågs i varje fall vara en duktig arbetsledare, respekterad av sina underordnade och högt värderad av sin chef Greven. För övrigt var han en mycket ”rättfram” man, känd för sin stora frispråkighet, som nästan alltid var kryddad med diverse fula ord. Själv minns jag honom rätt väl, då han som pensionär i början av 30-talet då och då var med i trösklag på olika gårdar. Vad jag nu ämnar tala om, har jag själv inte bevittnat. Jag har fått det berättat för mig av min farbror Oskar i Sigtuna.

En dag i början av seklet hade greven fått kungligt besök, en prins av ovanligt reslig längd. Greven ville gärna visa sin egendom för den höge gästen, varför de båda herrarna tog sig en promenad. De kom då in på utgårdens område, där rättare Karlsson och hans lag arbetade på en åker intill vägen. Greven ropade nu: ”Kom hit!” ”Ja, Herr Greve”, svarade Karlsson precis som man skulle på den tiden. ”Nu ämnar jag”, sa greven, ”presentera min gäst Prinsen och min rättare Karlsson för varandra.” Karlsson uppträdde synnerligen belevat, strök av sig mössan, skrapade med den ena stöveln i gruset, bockade och skakade hand till grevens belåtenhet. Men i nästa sekund blev han åter ”sig själv”, tog ett par steg bakåt, kastade en beundrande blick upp mot kungligheten och sa helt spontant till greven: ”Det var en sjutusande djävel att vara lång!” Prinsen lär själv ha skrattat gott åt det hela, medan grevens förtjusning var mera dämpad. Huruvida nämnda presentation kom att inleda någon varaktig bekantskap mellan parterna visste farbror Oskar inget om.

Också enligt farbror Oskar

Rådsherrarna i Sigtuna

Under något av åren mellan 1907 och 1914 ägde den stora militära Upplandsmanövern rum. Den avslutades med en festlighet i Sigtuna, då kung Gustav V var främsta dragplåster. Han skulle tala till folket från Stadshotellet. Många människor samlades, de flesta från socknarna kring staden. Sigtuna hade då knappast 3-4000 invånare. Inga högskolor fanns, ej heller någon industri, om man ej räknar med Sigtuna Såg. På plats fanns en grupp herrar i storm och frack. Ett par långväga kvinnor undrade vilka de var; kanske är det Sigtuna rådsherrar, gissade en av dem. Det var ju ingen fråga till rättare Karlsson, som stod intill, men han svarade ändå: ”De vill helst bli kallade så, men de är skräddare och skomakare hela högen.”

Vi skriver i Upplands-Bro 73
Märta Karlsson

Märta – statarbarn i början av seklet

Min mor Agda Millberg, född den 6 april 1885, sa många gånger ”jag skulle vilja skriva en hel roman om statarlivet. Det vore en önskan för mig men jag har inte råd att köpa papper.”

Nu ska jag, hennes dotter Märta Karlsson född Millberg, fullfölja hennes önskan. Mamma dog 1966.

Bild ”Nöjet” Håtunaholm Foto: E. Tegnér

1916 flyttade vi igen, då till Håtunaholm. Å, vilken skolväg! Jag glömmer den aldrig. Ända till Nyborg, där låg småskolan där jag och min bror gick. Vi bodde i en kåk som flera familjer bodde i. Klädlöss, vägglöss, loppor, ja där fanns allt. Att man inte blev uppäten. O, så hemskt det var! Man riktigt skäms när man tänker på det. Men så var det överallt i statarkåkarna. Och mamma som hade tvättat allt och skurat alla möbler före flyttningen. Den kåken som vi bodde i kallades ”Nöjet”. Det var ett riktigt nöje att bo där. Jag tänker på den gamle mannen som bodde uppe på vinden, han var dövstum. Sina lakan, om man kan kalla det så, och andra sängkläder, skakade han ner i trappan när det blev för mycket ohyra. Mamma hade lång kjol av något kraftigt tyg med en plyschkant nertill. Hela trappan var ju full med ohyra och där gick mamma och släpade kjolen i trappan! Vi barn sprang också i trappan. Vi hade ju grejor på vårt vindskontor som det kallades. Vi blev så fulla av ohyra så det går inte att beskriva. Mamma fick värma vatten i köket och tvätta oss och tvätta kläder. O, vad hon fick jobba. Den synen glömmer man inte. Pappa klagade framme vid gården. Då fick mamma och en grannfru order att skura och göra rent hos gubben. Allt bars ut på gården, dom skurade och tvättade, men gubben tyckte inte om det där.

Mamma hade även mjölkningen att sköta. Jag var hemma om dagarna och såg till lillebror för pappa måste halvsula mina kängor innan jag kunde börja skolan. Ja, gud så eländigt det var. Man ryser när man tänker tillbaka.

En sak som har bitit sig fast i minnet, det var när vi såg pappa skrattade för första gången, då tyckte vi ungar att han såg så rolig ut så då skrattade vi åt det. Anledningen var att hembränningen hade lyckats extra bra den här gången. Hembränning förekom överallt, så även i skogarna runt Håtunaholm.

Tänk vad vi blev förvånade när vi fick höra av andra ungar i skolan att dom hade varit ute och gått i någon hage och plockat blommor med sina pappor. En pappa ute och gå med sina ungar kunde vi ju inte tänka oss, för kvällar och söndagar måste han ju gå med lien åt korna. Han hade ju mycket att göra han med. Hans paroll var att ungarna fick sköta sig själva. Han var väldigt sträng.

Vi hade nu flyttat inom Håtunaholm till en kåk som hette Ryttarberget, mamma väntade barn igen. En söndagsmorgon sa hon: ”Nu får du gå och hämta pappa för jag känner mig inte riktigt bra.” Jag trodde inte så mycket på det där, för inte brukade hon vara sjuk, men visst kunde jag hämta pappa. Men när jag kom en bit neråt Håtunaholm träffade jag en skolkamrat som hade fått två nya bollar och där blev jag kvar. Tänk att få hålla i två riktiga gummibollar! Pappa hade väl känt på sig att nånting var på tok för han hade gått hem, och väl var väl det för då var det dags för honom att åka efter barnmorskan. När jag kom hem till sist, fick jag höra barnskrik från kammaren, men jag fick inte gå in. Vi hade en främmande tant hos oss och det verkade ha hänt mycket medan jag varit borta. ”Vem har varit här med där ungen?” frågade jag. ”Här finns det väl tillräckligt med ungar ändå!” Det var min reaktion. Då öppnade tanten dörren så jag skulle få kika in, och jag sa till mamma: ”Var har den där ungen kommit ifrån?” ”Den hade fröken med sig i väskan”, svarade mamma. Tänk vad barn ändå visste litet.

Jag var inte hemma under skollovet på sommaren. Då var jag hos min faster och farbror i Bro och skulle se efter min lilla kusin som var lika gammal som min lillasyster Gulli. Jag hade maten och sen skulle jag få ett par skor när sommaren hade gått och det väntade jag ju på. Visst längtade jag hem och grinade många gånger när jag gick och kniade nässla åt deras två grisar. Stora fång med nässla kniade jag och sedan slog faster hett vatten på det i ämbaret. Grisarna var tokiga i det där. Dessutom vallade jag och min lilla kusin kycklingarna så ingen hök eller kråka skulle ta dom. Å vad söta dom små pippina var! Jag fick mina kängor när sommaren var slut och det var dags att åka hem. Vad jag längtade att få hålla min lillasyster i knät. När vi åkte hem efter häst på vägen sa min faster; ”Du ska tro att jag hade en konstig dröm i natt. Jag drömde att Gulli var död.” ”Aldrig”, sa jag och skrattade. När vi kom hem till Ryttarberget satt pappa vid köksbordet och såg så moloken ut och mamma satt på sin vanliga plats i spisen, och hon sa: ”Ja, Gulli är borta hon.” ”Jaså, var är hon då?” undrade jag. Jag trodde att hon var hos någon. ”Ja, hon står ute i boden”, sa mamma. Då kom min bror. ”Vet du om att Gulli är död?” sa han och slog en frivolt på gården. Han var duktig på att hjula. ”Kom så får du se henne”, sa han och hjulade iväg till boden och jag efter och där stod en liten vit kista. Och där låg hon med en ros i handen. Ett och ett halvt år var hon, å vad söt hon var. Sedan var det inget mer med det. Sedan åkte dom ner till kyrkan med henne. Den lilla flickan hade dött i lunginflammation sa dom. Hon var varken självspilling eller syndare, men hon kom inte in i kyrkan. Möjligen var det för att hon inte var döpt. Pappa, mamma, faster och farbror tog henne direkt till graven. Prästen var inte där utan vår fröken i skolan, som var kantor, sjöng en psalm och sedan var begravningen över. Det var i Håtuna kyrka. Jag har varit där och tittat, men den graven finns inte kvar. Skolan låg ju alldeles intill kyrkan och vi gick över kyrkogården när vi skulle dit och jag kände mig lite märkvärdig över att ha någon anhörig där. Visst saknade vi henne hemma, det var så tomt efter henne. Mamma sa alltid att hon var en gåva för hon kom och hjälpte oss med ransoneringskort den värsta kristiden. Gården hade en del av våra ransoneringskort, vi fick mjöl i stället.

Tänk när vi fick köpa det där amerikanska fläsket som var så fett och salt. Mamma skar tunna skivor av det som vi åt spicket (inte stekt alltså utan rått). Det var alldeles härsket. Men vi åt det till potatisen. Vi hade det även mellan brödbitarna till matsäck när vi gick i skolan. Man gömde sig bakom kappan i tamburen där vi satt och åt. Vatten var det till, i en hink med en skopa hängande på kanten, som alla drack ur. Inte var det hygieniskt i alla fall.

När någon av statarna blev sjuk, jag tänker speciellt på när spanskan huserade och folk var så sjuka och en hel del dog, då fick man gå ner på kontoret och hämta statartermometern som hängde där. Sen fick man gå dit med den igen och tacka för lånet. Den gick runt bland alla som var sjuka.

När mamma och pappa var nygifta då bodde dom i Bro. Pappa var född där. Han berättade att hans skolgång var ganska dålig. Pappa föddes den 25 april 1877. Skrivningen var mer än dålig. Skriva sitt namn kunde han men resten fick mamma sköta. Det gällde bara att så fort som möjligt börja arbeta. Man undrar inte på att dom blev hårda av sig. Mamma hade virkat och sytt allt linne; lakan, örngott och dukar. Hon var jätteduktig i handarbete. Dom bodde i en gammal stuga nära Bro station som hette Klint. Den brann ner. Det var gnistor från tåget som antände. Två barn hade dom och det var knappt dom hann rädda sig. Folk från järnvägen hjälpte dom att kasta ut genom fönstren så mycket av linne och husgeråd som dom vågade innan allt var övertänt. Men mamma och pappa fick knappt något tillbaka. Allt försvann.

Sedan fick dom flytta till en annan kåk, pappa arbetade vid Brogård hos greve Sparre. Självaste grevinnan med sällskapsdam kom på besök till mamma och överlämnade 10 kronor till mamma som hon hade under sin mantilj, en sorts schal. Pengarna skulle hon bara använda till sig och barnen. Det mesta hade ju brunnit upp eller försvunnit. Men klockan var ju tolv och pappa skulle komma hem. Han kom hem, gick och satte sig på sin plats vid bordet och sa till om mat och funderade hur länge han skulle vänta. Han hälsade inte på dom där fina damerna. Så dom gick med detsamma. På eftermiddagen kom greven och sökte upp pappa på

åkern för att påpeka att han inte hälsat på hans gemål och sällskapsdamen. Hon hade ju i alla fall skänkt familjen en hel tida. ”Det kan inte fan hålla reda på alla käringar som springer i kåken”, blev svaret. ”Ni är en brutal man”, sa greven.

Regeln på gårdarna var, att ingen fick spänna ifrån och ta rast förrän fördrängen spänt ifrån. Han var den som alltid körde först ifrån en åker, äng eller skogskörning. När klockan var kvart i tolv spände pappa ifrån, fördrängen vågade inte så länge som greven red runt på åkern. När greven fick se att pappa spände ifrån hästarna och var på väg fram till middagen, kom han och talade om för pappa att dom hade fördräng på gården och han skulle rätta sig efter honom. ”Fördrängens jävla klocka kan man inte rätta sig efter”, sa pappa och körde vidare hem. Pappa hade ett häftigt humör, han arbetade hårt, krusade ingen och ändå var han omtyckt av arbetsgivare och kamrater. Han var rättvis och ingen ögontjänare.

Det jag nu ska berätta gäller en annan statare som kom till Stäkets gård. Han hade förut varit kusk på Linnés Hammarby, men nu hamnade han i Stäket hos greve Björnstierna som lagårdskarl och det var inga sötebrödsdagar. Det var ingen som fick vara med i fackföreningen, greven ansåg inte att han hade någon nytta av fackföreningarna. Men till sist gick han med på det i alla fall. Tidigare hade alla som gått med i facket fått flytta och fått sparken. Stataren som bodde i Grindstugan i Stäket hade fått grevens tillstånd att gräva brunn på tomten. Han fick hjälp av AK-jobbarna med sprängningen. Dom jobbade med vägen. Det var på 30-talet. Allt såg ut att gå bra, men så gick stataren med i facket och ordern kom omedelbart, ”stena igen brunnen” och det var bara att lyda. Jag minns en gammal gumma som skötte hönsen vid Stäkets gård. Hon berättade för mig när dom hade strejkbrytare där och det visste inte gumman vad det var för folk. Hon mötte greven en dag och då sa hon, ”må gud bevara greven för bolsjeviker å annat pack”. Men greven sa: ”Bolsjeviker det är folk som vill arbeta det”. ”Å ä då tockna jävlar då”, sa gumman.

Flera år efter det att 1 maj var vedertagen helgdag för arbetarna fick statarna på Tibble gård i Kungsängen jobba den dagen. Dom gick på gärderna som vanligt när demonstrationståget passerade förbi på vägen.

Vid ett tillfälle när någon av statarna på Tibble hade dött och arbetskamraterna kom till kyrkan med kistan på en vinkelaxelkärra fick dom inte komma in i kyrkan med liket. Varför? Jo, först och främst var dom statare, och därför inte värdiga att träda in i kyrkan, för det andra var dom arbetsklädda (den enda sorts kläder dom hade användning för). Oskar Sjölander var kantor då och han ordnade så att statarna ifrån Tibble fick bära in sin avlidne kamrat i kyrkan. I biblen står det: ”Inför döden är vi alla lika” och ”Kom som du är”. Detta gällde inte statare och andra fattiga människor i Stockholms-Näs socken. I en gammal kyrkbok som vi läste en gång när vi skurade kyrkan står det på ett ställe: Pigan i Stäket fick en unge med drängen i Skälby. Inga namn fanns nämnda, men det står också att hon skulle sitta på sista bänken i kyrkan och bli bespottad av andra kyrkobesökare när dom gick ut. Drängen skulle böta en summa till kyrkan, inte till pigan! En del kyrkofasoner tog Oskar Sjölander bort här i socknen. Han kämpade för rättvisa åt arbetare och statare även inom kyrkan.

För att återgå till statarlivet. År 1921 flyttade vi från Håtunaholm till Svarsta, en utgård till Negelstena. Pappa hade varit in till stan på arbetsförmedlingen och fått den här platsen. Det var på hösten under slankveckan, sista veckan i oktober, då statarna var lediga. Torparflyttningen var den 4 mars. Så var det dags igen för mamma att packa. Men då hade vi även en ko som pappa köpt på avbetalning samt en kviga som mamma hade fött upp. Vi hade en riktig ladugård samt en hel del uthus. Dags igen för mamma att skena med matkorgen till klockan tolv. Oj, vilken lång väg, men granngummorna och mamma turades om varannan dag. Det var där förresten som vi fick det elektriska lyset för första gången. Vad vi ungar knäppte och knäppte! Karbid- och fotogenlampornas tid var förbi. Tänk att bara knäppa på en knapp och vilket lyse sen, ja det var en upplevelse.

Jag minns att varje gång man flyttade, längtade man där man stod i fönstret och tryckte näsan mot rutan, innan man fick se hästarna med vagnen som skulle köra flyttlasset.

Städningen när man flyttade var det inte så kinkigt med. Det var bara att ta en sopviska och dra över golven med. Sen var det dags att plocka ut grejorna. Man såg halmen som låg utbredd i vagnen och som dämpade stötar och dylikt. Soffan skulle stå på längden, den skulle ungarna sitta på, så byrå, skänk, kommod, piedestal och en stor balja med blomkrukor i. För det mesta var det två lass. Sedan bar det av, det guppa och hoppa, det var ju på dåliga vägar. Mina två bröder ledde korna. Dom traskade bakefter på vägen. Vad dom skulle vara trötta pojkarna. Det kunde ju vara riktigt kallt också. Ja, det var synd om dom, men dom klagade aldrig. De var inte vana vid annat. Vi stannade ibland och vilade ett tag. Mamma satt på soffan för det mesta med den minsta i knät, inlindad i en filt eller något annat. På ett ställe minns jag, fick vi komma opp till godsägarens fru och äta risgrynsgröt (flyttgröt) allihopa och stora limpsmörgåsar med ost på och gröt med sirap eller kanel och socker på. Oj, vad hungriga vi var! Vi hade fått väldiga förmaningar före utav mamma, att vi skulle sköta oss; bocka, niga och tacka för maten.

Sen när vi kom dit där vi skulle bo var det dags för mina två äldsta bröder att leda in korna i lagården som tillhörde oss, och mamma fick mjölka sen. Grabbarna fick gå ner till gården och leta rätt på en havrehalmstack, för då skulle bolstren fyllas med havrehalm som vi skulle ligga på. Jag fick börja att sy ihop bolstren, mamma fick göra om det sen eftersom dom såg ut som stora avlånga korvar. Man rullade av dom när dom låg på golvet men dom vart snart mjuka. Havrehalmen den var mjuk. Vete, råg och korn gick inte, den var för hård. (Ohyran fanns ju även där i stugan men kanske inte så fullt, om inte så blev det.)

Detta var i Bro. På sommaren gick jag och min bror och gallrade rovor för att tjäna en slant. Men det värsta var att rovåkern låg nära Askerskogen och en grind skulle öppnas när det kom någon hästskjuts, droska, någon fin landå eller eventuellt en bil. Vi var flera ungar i rovlandet, alla ville vi jobba så nära grinden som möjligt. Ibland var det riktig kalabalik när vi var flera som höll i grinden. Men vi var rätt sams i alla fall. Ibland kunde vi dela med oss. Men en gång glömmer jag aldrig. Min bror och jag skulle gallra på en annan åker. Jag skulle ta bort en planta där det var två och dom var väldigt stora. Jag låg och kröp i raden. Vi var osams min bror och jag. Han låg i ena änden av raden och jag i den andra. Vi talade inte med varandra, men så skrek jag till åt honom ”hjälp mej, en stor huggorm ligger här, kom” och han kom som en hjälte med hackan i högsta hugg, slog ner den på ormen och det började stänka av tegelfärgade ormungar. Dom hoppade nästan metern opp i luften. Vi måste springa därifrån, men från och med det var vi sams. Sen gallrade bror och jag bredvid varandra med varsin rad och samtalsämnet var just ormen.

En annan gång hade pappa lovat farmor, som var 80 år, att jag skulle vara hos henne en sommar, för hon ville vara hemma i sin lilla vindskupa som hon sa. Hon hade fått lov att bo där till döddagar. När hon var yngre fick hon jobba som en slav. Hon berättade mycket för mig, jag var 11 år då. Hon fick mjölka, sköta höns, kalkoner, gäss och ankor. Hur kunde hon orka? Sen fick hon även vara till hjälp hos kaptenskan Tavon som även titulerades ”Hennes nåd”, dom som ägde Önsta. Det hände, berättade hon, att hon fick 20 öre i timmen för att ligga och knäskura trägolv. Någon såpa fanns inte, utan hon fick strö fin sand över golven och sedan skura och skölja i flera vatten. Sen fick hon hacka enris och strö över golven, för det blev en sån fin doft. Då var golven vita, så rena var dom. Sen hade hon vissa ägg som hon fick ta när hon jobbade med djuren. 20 öre i timmen var bara när hon jobbade i stora huset, annars hade hon månadslön. Men nu satt hon i den här vindskupan, som hon sa, på gamla dar samt hade även 1 liter mjölk gratis så länge hon levde och bodde i Gubbo. Hon hade sån värk hela hon, men satt flitigt och stickade strumpor och vantar. Både herr- och damstrumpor, svarta eller grå, samt åt barnbarnen och även åt andra människor. Där satt hon och kastade över garnet när hon stickade. Jag stickade väldigt mycket jag med men kunde aldrig lära mig som hon gjorde. Varje den 15:e, tror jag det var, hämtade jag hennes pension, 11:10 i månaden, tycker jag mig komma ihåg det var. Sedan skulle jag handla hos Viktor Jonsson i Bro ½ kg Nationalblandning kaffe, för det kunde hända det låg ett mått i burken med de svenska

färgerna gul och blå, så 1 hg grått och 1 hg svart ullgarn, 4-trådigt, det sträckte sig bättre samt jäst à fem öre, hel kardemumma och bitsocker. Mat det bar hennes döttrar hem till henne när dom hälsade på. Sedan var det hennes medicin. Det var Roséns bröstdroppar, Hoffmans hjärtmedicin, Lazarol och Sloans liniment. Sedan kom min faster ut från stan en gång och då hade hon köpt ett elektriskt bälte, som det hette, det kostade 10 kronor. Det fick hon av faster. Hon var gift med en åkare i stan. Dom hade eget åkeri förresten så hon hade råd med det. Varje morgon fick jag göra i ordning bältet. Det var 15 cm brett och ena innersidan vek man var om ann. Det var som små fack som man la en sorts plattor i som hade legat i ättika en stund. Sedan la man ner dom i facken, vek sedan över tyget var om ann igen. Sen satte jag det på farmor runt kroppen och det var remmar att sätta fast. Det skulle vara bra mot reumatism och dra ut det onda. Det vart en ohygglig hetta och det luktade sur ättika. Ja, det vart till och med hål på skinnet. Sen varje kväll skulle jag lägga 15 bruna blad i vatten som skulle dra över natten i ett glas. Det där skulle farmor dricka varje morgon. Det var bra för gaser och hård mage sa hon.

På vintrarna var hon hos sina barn i Bro. Dom bodde lite varstans. Hon stickade och hjälpte till så gott hon förmådde tills det var dags igen till nästa dotter eller son med familj. Hon var väldigt duktig att berätta gåtor när vi var ensamma, som t.ex. den här: En liten korint kryper in om vinter, kommer ut om en vår med knollriga hår. Jag visste inte, då sa hon att det var lammungen. Och den här: Jag hitta en ting, men det var ingenting, hade jag sett det hade jag inte tagit opp det, men för jag inte såg, tog jag inte opp den. Och många andra roliga gåtor. Då skrattade vi och hade så roligt, då glömde hon värken.

För att stanna kvar vid min barndom så var det aldrig fråga om någon sexualupplysning. Man visste absolut ingenting hur det fungerade. Jag minns när jag var 13 eller 14 år. Mamma frågade ibland om jag hade märkt någonting. Pappa var så ängslig sa hon, om jag hade haft något främmande. Jag sa: ”Skulle jag ha främmande, vilka då, pappa tycker väl inte om att det kommer hit främmande. När inte du får det får väl inte jag det heller, vad menar du?” ”Ja, vi får väl vänta då och se”, sa mamma. Men en gång när jag var med pigan på gården och vallade kor, berättade hon för mig hur det hängde ihop med barn och allt. Då kom jag att tänka på en sak som jag hade funderat på mycket. Jag var väl 10 år. Mamma och jag stod ute på backen, hon hade för några dagar sedan fått en flicka. Då ropade jag högt, ”men mamma du har blod på benet”. ”Men vad säger du flicka, det måste vara efter flickan. Jag måste nog vara lite i stillhet”, sa hon. Men jag grubblade och tänkte på vad den där lilla flickan hade med mammas blod att göra, men jag vågade inte fråga. Likaså sa hon, när vi gick och knia gräs åt korna och hon hade ett stort säckförkläde knutet runt magen: ”Här går jag och kniar varje dag åt korna, ett tu tre så faller man väl endera dagen”. Jag tänkte då att varför skulle hon falla, jag förstod ingenting.

Vi är fortfarande kvar vid Håtunaholm. Jag minns att förvaltare Aspelin gifte sig vid midsommar och då skulle det bli fest för alla statare. Då skulle dom först komma på dagen, vi alla ungar efter middagen för att få saft och bullar samt dansa kring majstången. Mamma hade väldigt jobb att pressa pappas gamla kostym och borsta hans skor. Skokrämen bestod i att hon tog sot som var under grytor, så mammas och pappas skor blev så svarta och fina. Det var vanligt då vid finare tillfällen. Karlarna fick brännvin till kaffet så dom blev på pickalurven. Oj, vad förvaltaren fick höra vilken bra karl han var. Gummorna fick kaffe, bullar och kakor, så när mamma och pappa kom hem var det vår tur att gå dit. Ja, vi sprang hela vägen barfota förstås. Först fick vi hälsa på nya frun. Å, kors vad alla flickor neg och pojkar bockade. Sen var det långbord där vi fick stå och dricka saft och var sina högar med bullar och kakor. Ja, jag kan ännu känna smaken. Vad saft vi fick dricka. Vi fick säga tant Aspelin, vilken ära. Hon var så fin och söt och förvaltaren var så glad och dansade och sjöng när vi dansade runt majstången. Men tänk, jag visste inte vilken fot jag skulle stå på när tant Aspelin tog mig i hand så jag fick hålla i henne. Jag var så lycklig. Tänk att hon ville hålla mig i handen. Jag tittade på dom andra ugnarna att dom skulle se, men hon höll ju även andra ungar i handen.

Men att jag blev en kunde jag inte fatta. Det var det första jag talade om när jag kom hem, att jag fick hålla tant Aspelin i handen.

Medan vi ännu är kvar vid Håtuna erinrar jag mig när det kom ett upprop att så många som möjligt skulle ut och plocka ekollon. Där växte massor av ekar och massor av ollon. Mamma och vi tre som var äldst av syskonen fick ut och plocka i hinkar som sedan tömdes i säckar som såldes i Tjusta handel efter kilopris. Hur mycket hörde jag aldrig. En del påstod att det gick till kaffesurrogat, en del sa att det var till djurföda, men vi ungar fick i alla fall var sina strumpor (svarta ribbstickade), fast dom var av bomull förstås, men dom var nya i alla fall. Samtidigt hämtade pappa ut våra träskokängor, som alla statarungar fick som gick i skolan. Dom var så varma. Pappa satte läder under dom. Sen hade vi dom ända till våren och då kunde vi ju gå barfota. Men vi återgår till ollonen. Vi plockade ända till frosten kom. Vi gick med käppar och krafsade bort löven. Men vad vi frös ibland. Då fick vi ta åkarbrasor för att värma händerna. Pappa antecknade varje kväll hur många hinkar vi hade plockat under dagen. Då var han väldigt snäll, annars kunde det bli lite si och så. Han var väldigt sträng av sig.

Min äldsta bror jobbade som dräng i Prästgården. Det var tungt och hårt jobb. Han var 14 år då. Det var över sommaren, 25 kronor i månaden hade han samt mat och då var det ordentligt med mat. Han trivdes där, de var så snälla. Varje gång han fått sin avlöning satt pappa vid fönstret och tittade om han inte kom snart. Jag stod också och tittade i fönstret efter honom. Då sa jag: ”Titta pappa där kommer han i backen, jag ser honom där.” Då gjorde pappa bara en fnysning, sa ingenting. När min bror kom in genom dörren, hälsade han först, sen sa han: ”Här är pengarna” och la dom på köksbordet. Där låg dom en stund. ”Det är bra”, sa pappa. Sen låste han in dom i chiffonjén. Vi fick aldrig några pengar om vi gallrade rovor, var med på trösken eller tog upp säd när pappa gick med lien. Han tyckte vi ungar skulle hjälpa till så gott vi kunde, vi var inte vana med något annat heller. Men jag var djärv nog en gång och sa: ”Snälla pappa, kan vi få varsin slant när vi har gallrat så mycket rovor?” ”Vad ska ni med pengar till?”, sa han. ”Vi tänkte köpa något till hushållet”, sa jag. ”Va fan har ni hushåll också”, sa han, men då låg brorsan och jag och grinade. Han hade ju lovat oss. Men vi var ju inte vana vid något heller.

Vad som förvånar mig det var att det inte blev några eldsvådor med dessa ”blundor” och stearinljus.

Mamma hade mycket blommor. Vilken färgprakt i fönstren: rosor, pelargoner, Flitiga Lisa och många fler. Rosen som jag hade när jag konfirmerades hade mamma skött om. Vad jag var fin då!

TBC fanns på vissa gårdar, men inte där vi var. TBC var inte så vanligt bland statarna här på trakten. Ungarna var friska av sig. Det enda man stannade hemma från skolan för var tandvärk. Då låg man med en yllesjal kring huvudet och Lazarolflaskan bredvid sig. En flicka kom till skolan en gång med huvudet inlindat och vi trodde hon hade tandvärk, men hon hade örsprång. Det hade vi aldrig hört talas om, så vi frågade varför det hette så. ”Därför att det kommer som ett skott förstår du.” I skolsalen sa fröken: ”Varför har du huvudet inlindat?” Därför att jag har örsprång.” ”Ta av dej halsduken”, sa fröken. Jag hade ju tänkt byta sjukdom från tandvärk till örsprång med efter det samtalet förstod jag att det inte var någon idé.

Min bror gick i första klass i småskolan i Skälby i Kungsängen. Han var så blyg och rädd så han vågade inte gå på dass i skolan, så han kissade på sig i skolan. Min syster, som gick i andra klass, fick hämta skurtrasan, blöta den och torka upp. Hon blev en gång hemkörd från skolan för att hon var rödprickig på halsen och fröken trodde hon hade mässlingen. Det var bara lopp- och vägglössbett. Det visste min syster mycket väl, men hon sa inget. Hon stannade hemma från skolan några dagar. Lärarinnan var hemskt elak och statarungar tyckte hon inte om. Hon låtsades inte om dom. Dom fick bara sitta där. Dom visste inte vad hemläxa var. Till slut en gång så ramlade fröken (hon var gammal) och bröt benet och då fick dom en vikarie. Nya fröken visade även statarungarna och förklarade för dom och förhörde läxorna. Plötsligt var det roligt att gå i skolan. Hade vi inte fått den fröken hade jag väl gått i skolan

ännu, brukar min syster säga. Nu hade den gamla kommit tillbaka igen och kunde inte fatta vad barnen kunde, allt - läsa, skriva och räkna. Ja, det var en förvandling som hade skett. Men en morgon frågade hon barnen: ”Vad äter ni på morgonen?” En del åt havregrynsgröt, en del drack choklad och statarungarna svarade ”kaffe och hårt bröd”. Då svarade fröken att det kunde hon se på håll, för det stod ”kaffebarn” i pannan på dom. Hon ansåg tydligen att kaffebarnen inte behövde lära sig något, eftersom hon inte låtsades om dom på timmarna.

Det bästa var när ärtåkrarna stod färdiga. Då gick dom par om par nattetid, med en säck emellan sig och plockade skidor som vi satt och spritade dagen efter. Det var alldeles tyst på åkern och alla jobbade på sitt sätt. På hösten fick varje statare en hink salt sill. Då fick dom ta med sig en hink hemifrån. Då kunde man läsa i tidningen innan det var dags att dela ut sillen. ”Nu har det inkommit tunnor med salt sill, lagom till statarsill”. Det var inte den bästa sortens sill. Dom kunde även få salt strömming. Men när jag tänker på ärtvällingen, det var riktigt kalas. Vi hade en ko som mjölkade så den soppan blev extra god.

Bild Statarbostad vid Öråker Foto: E. Tegnér

I ”Långa raden” vid Öråker bodde mina fyra bröder ihop i ett rum. Det var 1926. Dom hade till och med egen gris som dom skötte om. Min yngsta bror bakade, lagade mat och så att säga skötte hushållet. En kväll fungerade inte lyset. Ortens elektriker hade ärende till gården och kom till Långa raden för att söka felet. När han skruvade loss väggkontakten fick han hela näven full med vägglöss. Det var så mycket vägglöss att strömmen bröts! ”Det var det jävligaste jag har sett”, sa elektrikern och kastade vägglössen på golvet. Sedan han borstat ren kontakten och skruvat fast den fungerade strömmen igen. I en annan statarkåk vid Öråker som kallas Tingelsten bodde mamma och pappa med tre mindre barn, den minsta ett år, den andra två och den tredje sex år. På vintern var det så kallt i köket att vattenskopan frös i hinken och disktrasan låg fasttjälad på diskbänken. Fönstren gick inte att se ut igenom på hela vintern. Det var tjock svallis på dem. Mamma stod och tvättade i köket ibland och då blev det sån imma. Mamma gick upp klockan 4 på mornarna och började elda i spisen. Det drog överallt, småsyskonen fick gå fullt vinterklädda inne. I kammaren brann kakelungen så gott som hela dagarna. Pappa skulle gå till stallet klockan 5 på mornarna och då ville han stå vid spisen och värma sig när han skulle klä på sig. Efteråt fattade man inte att dom klarade sig. Snuva och hosta hände ju att dom hade någon gång. Men det var likadant i alla statarkåkar. Det fanns inga undantag.

Amiralen som ägde Öråker begrep sig inte ett dugg på jordbruk. En gång när statarna höll på att beta vete kom han opp på magasinet. Där uppe fanns ju alla sädesslag. Amiralen tog upp en näve råg, hällde det från den ena handen till den andra och tillbaka igen och sa: ”De här, de ä, de ä, de ä, de ä”. ”De ä råg, amiralen” sa en statare, ”Ja, jag ser de, jag ser de”, svarade denne. Han hade ingen aning om vad det var. Men han var väldigt snäll och omtyckt.

I ”sjövillorna” i Kungsängen fanns också fruktansvärt mycket vägglöss. Ett sätt att bli av med dom, d.v.s. mota in dom till grannen, det var att smörja in väggspringorna med dynamit. Ett annat medel var Derrisrot, som tydligen var något slags pilgift som man köpte på apoteket. Det var många familjer som bodde i ”prästens villor” som han hyrde ut. Men dom var också fulla av ohyra. Det behövde inte bara vara statarkåkar det fanns vägglöss i, det fanns överallt. Hyresgästerna fick betala hyra för indraget vatten. Det fanns ledning, men dom fick turas om var sin vecka att stå i källaren och pumpa för hand för att få upp vattnet till kranarna. Men var det någon som man inte tålde kunde man öppna kranen så vattnet fick stå och rinna och grannen fick pumpa. Till sist stängde prästen av allt det där och sedan fick dom bära vattnet i stället. Ohyran avlägsnades sedan genom cyanväterökning.

1922, då jag var 13 år, hade jag gått och läst och då fick jag jobb på Sätra gård i Bro som barnpiga åt tre barn i åldern 1-3 år. Pappa var statare där på gården. Lönen var 15 kronor i månaden. Jag skulle dessutom skura trägolv. Springorna skulle jag peta rena med en hårnål,

sköta höns och gäss, ge dom mat, ha ut dom på morron och in på kvällen och stänga för. Gässen var jag rädd för, gåskalle var ju arg. Det var inget vidare med mat fast det var en bondgård. Skafferiet var stort som ett litet rum, där låg en jättestor ost. Den var inte avsedd för mig utan för herrskapet och eleverna. Dom hade lantbrukselever där. Jag var hungrig jämt och ilsken över att jag inte fick av den där stora osten. Jag tog gaffel och rev utefter kanten så det skulle se ut som råttorna varit där (det såg väldigt lika ut) och så fick jag hela näven full med ost som jag åt opp. Då frun fick se det där, skrek hon på mig, så mycket hon orkade att det var råttor i skafferiet och skällde på mig för att jag inte lagt på kanterna rena och smulorna som blev skulle jag gå till hönsen med. Jag åt opp det där innan jag hann ner till hönsen. På kvällarna brukade ungarna ha choklad med hembakat matbröd och vetebröd, ettåringen skulle jag mata och den kunde ju inte prata som tur var för mig. Det var inte mycket choklad den ungen fick med tjock grädde och bullskivor. Vi delade. Det var aldrig tal om att jag skulle få en kopp choklad eller något annat gott. Frun la barnen själv och då var jag ensam i köket och då gjorde jag i ordning en kopp med chokladröra som jag gömde under madrassen och när det var tyst i huset (jag sov i köket) då låg jag och njöt av den där goda chokladröran. O, vad gott det var!

Bild Sätra gård i Bro Foto E. Tegnér

Jämt fick man höra hur fina dom var i familjen och vilken fin släkt dom kom ifrån och vilka fina titlar den och den hade och vilka fina skolor dom gått i. Det är med skolorna var det väl ingen piga som kollade eller undersökte, det förstod ju herrskapen. Frun i det här huset hade en gång kallats för ”Värmdöns ros” och det kunde hon inte glömma. När hon var grinig brukade jag dra fram det där och då blev hon genast på bättre humör. Mamma och pappa tyckte att jag hade blivit tjock och fet på den här platsen, att jag fick stjäla mej till näringen var det ingen som tänkte på.

När min man var 15 år, det var på Öråker, hade han som extra syssla att köra mjölken till Kungsängens station. Ordinarie arbetstid började klockan sju, men först måste han rykta och sköta hästarna och sen lasta på mjölken, som var i 50-litersflaskor på en kärra. Sen körde han till Lennartsnäs ångbåtsbrygga och sedan lastades mjölken på en båt. Det var många bryggor innan dom kom till Stockholm. Det kunde vara kor, kalvar, potatis och allt möjligt som folk skickade med båten på sommaren. På vintern körde han mjölkflaskorna på kälkar, på ett flak som låg på kälkarna. Då hade han en lång rock som gick ända ner till fötterna. Det kunde vara 20 grader kallt ibland. Den hade ett brett veck baktill som låg omlott, och det behövdes när han skulle sitta på mjölkflaskorna. Det där rocken hade han även som täcke i sängen där han låg om nätterna. Men fram på våren kunde den vara så full med loppor. Då kom han på ett knep. Han la ut rocken på backen, vek ut ärmarna och det där breda vecket bak, och så var hönsen där och åt opp dessa stora, bruna randiga loppor. I järnsängarna som dom låg i, mina bröder och han som sedermera skulle bli min man, dom bodde ju tillsammans, kunde man väl aldrig tro att väggohyran och lopporna skulle trivas i, men det gjorde dom. När det blev för hemskt tog dom fram blåslampan och eldade opp ohyran. Den extra mjölksysslan belönades med den liter mjölk om dagen, som betalades ut tillsammans med staten till föräldrarna. Vilket jobb för en 15-åring att ensam lasta opp 50-litersflaskorna ur kylbassängen och slänga opp dom på en kärra. Bära och lyfta tungt, det skulle dom lära sig tidigt, annars skulle dom inte bli några starka karlar med tiden.

Ja, detta är vad jag erinrat mej från min barndom samt ungdom. Hur man fick växa opp under fattiga förhållanden. Vi gifte oss sedan 1935 och vi brukar tala om gamla minnen och jämföra.

Vi skriver i Upplands-Bro 74
Edith Feldin

Skeppartorp vid Lövsta Gård

Vi kom från Djupvik som ligger på Sigtunasidan den 14 mars 1914. Arrenderade Skeppartorp av Lövsta gård. Flyttningen blev lite dramatisk. De hade brutit båtränna någon dag tidigare. Över isen till Skålgrund var den enda tänkbara vägen. Isen frös till och mamma tog kossorna över till Skålgrund där farmor och farfar bodde, men hon kunde inte ta sig tillbaka för då hade isen ändrat sig till öppet vatten.

Arrendet bestod av fiskevattnet till Stentorpsgränsen, 10 kilo gädda, 10 tjog kräftor ”5 dagsverken under höskörden, samt fria dragare vid behov”. Vi bodde 2 vuxna och 6 barn i ett rum och kök. Andra delen av stugan var inte användbar. Inget vatten eller elektriskt. Dricksvattnet hämtade vi i en naturkälla vid stora Näshagen. Vatten till kor och hushåll kördes i tunnor från sjön. Lyset var karbidlampor. Vi gick i skolan dels vid Negelstena hos fröken Beda och sista åren i folkskolan som låg vid Håbo-Tibble kyrka. Det var ungefär 7 km dit. Det var bara att traska och gå. Matsäcken bestod av mjölk och bröd med istersmör. På rasten måste vi springa till Håbolund och handla. Vi var mycket fattiga, men lyckliga ändå. Kläder fick vi av en rik faster i Stockholm, som hade barn som var jämnåriga med oss. Efter vägen till skolan var det mycket hundar. En arg get hade de i Mariedal, som vi måste gå omväg för. I torpställen kring sjön var det vanligt med några kor, en gris, kalv och 30-40 höns. Många husmödrar åkte med båt från Negelstena brygga till Mälartorget och sålde ägg, fisk, kräftor och blommor som gullvivor och liljekonvalj. Då blev det lite kontanter. På gränsen mellan Lövsta och Skeppartorp var det ett vindkraftverk. Det låg högt på ett berg. Det var linor ner till pumpen, som tog bort vattnet från ängarna till sjön. Is togs upp och lades i sågspånsstackar. Det var vårat kylskåp. Tvätten från Lövsta skötte ”Mor Lindberg” om nere vid sjön hos oss, vinter som sommar. Någon tvättstuga hade vi inte utan bara en stor pannmur av järn som stod under bar himmel uppallad på stenar. Luten som kläderna kokades i gjordes av vanlig aska. De som arbetade på gården bodde i Smedstorp, Kurhagen, Lugnet och Sillhovet. Korna på gården mjölkades för hand av hustrurna.

Hårlus var det gott om i skolan, där var botemedlet sabadillättika. Vägglus var också vanligt, där var botemedlet fotogen. Valborgsmässoafton var ett trevligt inslag i vardagen. Alla samlades kring elden och efteråt bjöds på våfflor. Skolflickor och jordbrukselever var inackorderade på Lövsta. En av dem hette Erik Fredlund. Han körde timmer med parhästar över isen till Lejondal. Hästarna la sig ibland på isen och ville inte dra längre. Då tog han halm runt dem och tände på – då blev det fart på dem. Spillningen från hästarna plockade vi barn upp och blandade med kli till våra höns.

Sommaren 1923 var flyglarna, jaktstugan samt även ena änden av Sillhovet uthyrt till sommargäster. Några av dem var från Operakören. Det fanns inte mycket nöje för ungdomarna då. De gick till varandra i stugorna och dansade efter Gösta Rundlövs dragspel.

Åren gick och efter 1935 började näten och kräftburarna tjuvvittjas, då var det dags att sluta med arrendet. Gården såldes 1937 till Nita Olin, vilken sedermera blev Rolf Hultmans hustru. Arkitekt Olin (maken) förelade mig ett färdigt köpekontrakt på Skeppartorp, vilket jag skrev på och betalade begärda summa. Något gravationsbevis fick jag inte. Förstod först då att jag blivit lurad. Anlitade advokat Cederin i Hypotekskassan där gården var intecknad, men han kunde inte hjälpa mig. Lars Nordenfelt kom som en räddande ängel och köpte gården utan Skeppartorp. Först 1940 var köpet klart. Stugan var fallfärdig. Golvet hade stora hål som både råttor och ormar kom upp igenom. Under tiden stugan rustades upp bodde mamma och pappa i tält vid sidan om.

Under krigstiden drogs telefon och elektriskt in. Det blev mycket dyrbart för då fick jag betala stolpar och framdragning.

Lars Nordenfelt ordnade simskola vid Lövstabadet. Han höll även kurser i engelska, samt ordnade trivselkvällar i Lugnet. Älgar fanns det gott om. Ån från Långvreten ner till sjön dikades upp och 11 älgar fick sätta livet till. Fritz Mark hjälpte kommunen sätta upp ett taggtrådsstängsel längs ån. Efter några år måste stängslet tas bort för underhållet var noll och intet.

1955 sålde Lars Nordenfelt Lövsta. 1957 övertogs gården av Lars Berggren som byggde ett antal växthus för rosor. 1961-1973 arrenderade Helmer Andersson med familj. De bodde i Lövstas huvudbyggnads övervåning. Kronan övertog Lövsta först 1967, inte som felaktigt uppgivits i Vi skriver i Upplands-Bro nr 64. Gården var mycket nergången ännu mer än 1940 då Lars Nordenfelt köpte den. Blixten har inte slagit ner i Lövstas huvudbyggnad utan det var i Astrid Westers uthus som låg en bit från gården. Det brann ner till grunden. I många år gick jag jultomte på Lövsta hos fam. Cenitz, Valtonen och Andersson. Astrid Wester gjorde snögrottor med ljus i. Tomten kom över gärdet med fotogenlykta i handen. Då var det Jul. Fam. Cenits flyttade till Skara.

Vi hade otroligt roligt tillsammans på 1960-talet. Dans med mat hörde till danskvällarna. Vi alternerade. Kräftskivor på höstarna.

Valtonen var den första att köpa TV. Där samlades vi på kvällarna. När kronan kom tog allt slut. Nu finns bara minnen kvar.

Vi skriver i Upplands-Bro 74
Gunnar Höglund

Fattigstugan i Håbo-Tibble

Ett hundratal meter sydost om kyrkan ligger det gamla timrade huset, tätt intill byvägen. Åldern är oviss, minst 200 år säger de gamla. En gång var den säkert dragfri. Men i mossan som ligger mellan stockarna trivdes husråttorna och de såg till att stugan inte blev allt för tät, så det var ingen risk för dålig luft i sovrummet. Stugan hyrdes ut av sockenstämman för en billig penning, mest till enskilda personer, en i sovrummet och en i det stora köket. Av vad man minns hyrdes den ut till en slöjdare Jansson från Skromsta och till Lotta, mera känd som ”Garbo”. En välkänd och populär hyresgäst var ”Kasper”, alltid glad och pigg. Han lade armen om kända som okända damer med ett ”Hallå där! Hur står det till lilla frun”, en för det mesta uppskattad vänlighet. Att han varit cirkusartist bevisade han genom att ta sats, springa upp på halva väggen och sedan landa med en saltomortal: ”Hallå där!”

David bodde där i unga år då han var dräng åt trädgårdsmästare Asplund. Även Arwid Lööw med familj bodde där. Siste hyresgäst var dannemannen Detlevsen. Han lade om golvet i sovrummet. Byggmästare Henrikssons ”gubbar” Gösta och Gunnar bytte ut läckande takpannor och gjorde en snålt tilltagen reparation i början av 70-talet.

15 år senare befann sig stugan i ett bedrövligt skick med läckande tak, utdömd skorsten och farligt hängande takbjälkar i köket. Kommunstyrelsen hade i stället för reparation beordrat nedbränning av huset.

Styrelsen för hembygdsföreningen beslöt i detta läge att rädda Fattigstugan som ett kulturminne. Med Sune Åkerlindh i spetsen lyckades man få kommunens medgivande till att få överta ansvaret för nyttjanderätten till stugan. Sune Åkerlindh, Tore Zander och jag, Gunnar Höglund, begynte arbetet med vindsröjning. Gustav Håstedt ställde upp med traktor och kärra. Sen var karusellen i gång. Det blev två lass för Gustav att köra bort. Jag oroade mig sen mest för de nerhängande takbjälkarna i köket. Tyngden på dem var 30 cm isolering på vinden, bestående av det vanliga i gamla hus, en blandning av jord och gammalt sågspån. En spännbock måste tillverkas för att lyfta takbjälkarna i rätt läge. Med bil och släpkärra for jag först till Johan Hedin. Han skänkte välvilligt ämnen till två stadiga bockben. Efter tips av Sune Åkerlindh fann jag sedan i Alby 2 st 2½ x 9 tum, 6 m långa furuplankor. De var dyra

pjäser, som också Sune skänkte med varm hand. Dessutom fick jag en 2½ m lång järnstång, lämplig till att förbinda bas med topp på spännbocken. Ja, sen tillyxade jag de olika komponenterna i Rönnebo. Modellen var den spännbock som Bengt Henriksson tillverkade för att hänga upp det stora innertaket i övervåningen i Yttergrans prästgård åt Christer Frank. Men det värsta återstod, nämligen att skotta och sopa ren en bred ränna i fyllningen, för att ge plats åt montering av bocken på vinden. Ett moln av otäck damm fyllde vinden och trängde in på bara kroppen, ögon, näsa och lungor. Jag måste hem för att rensa andningsorganen. Tillbaka igen för inhuggning av anhåll för bockändarna i yttervägg och mellanvägg. Sedan var det dags för montering av bocken, uppborrning av hål genom bjälkar och innertak, långa bultar upp genom hålen, och mellan basplankorna, långa starka brickor, och sist muttrarna på. Det var en skön känsla att sedan se att takbjälkarna kommit i rätt läge.

Murare Ivan Borg ställe sedan upp helt gratis. Han t.o.m. bjöd på en fint hamrad järnstång med tillhörande hängjärn till den öppna spisen samt järn till spismurenisom var värt 1500 kronor. Den gamla skorstenen revs ner till i höjd med den murade bakugnen. Användbart tegel rensades och nytt skaffades fram. Och sedan hade Ivan snart murat den nya skorstenen upp i full höjd. Spismuren hade avflagnad puts, så jag knackade bort resterna. Ivan sade: ”Nå Gunnar, hur vill du nu ha spismur´n?” ”Ja-a, de överlåter jag helt å hållet till dej. Du hittar säkert på något så Du får stuns på den gamla murn.” ”Ja, vi får väl se då,” sa de hälsingen med en glimt i ögonvrån. Och nog blev det ”stuns” alltid. Jag fyllde baljan med smidigt bruk och sneglade av och an på arbetets gång. Tvärt stannade jag upp! ”Men vad har Du nu gjort!” Ett antal brukshögar fanns där fastslagna på muren i lite spridd ordning. ”Ja, vänta du, d’änte färdigt än”, sade murarn. ”Jag fick idén när jag såg stenen, som du ville ha kvar som den var”. En vacker gråsten hade kommit fram en bit utanför muren, då jag förut hade knackat bort resterna av putsen. Den borde få synas, tyckte Ivan. När jag återkom med en ny sats, hade han mjukt format brukkullarna i olika utseenden. Två hade blivit till välformade kvinnobröst, med lagom avstånd. Jag garvade och sade: ”Nu ser jag att Du haft gumman din i tankarna”.

Tidigare hade jag försiktigt brutit upp två golvbräder i varje rum för att kolla trossbottnen. I sovrummet, som av styrelsens ”arkitekter” bestämts till kök, hade dannemannen isolerat med gullfiber. I det stora köket däremot, som nu skulle bli samlingsrum, ja där låg golvet på bara leran. Trots detta var det friskt och hårt. Jag hämtade då Valter Överg *(?)* för att höra hans mening, som varande expert på gamla hus. ”Jo-då. Ligger dom på leran utan tillgång till syre, så ruttnar dom aldrig!” kom svaret promt från Valter. Jag frågade sedan om han ville hjälpa mej med taket och om priset. Som styrelseledamot i såväl Röda Korskretsen, som i Håtuna Håbo-Tibble hembygdsförening, hade jag lovat att jobba gratis. ”Ja, gratis jobbar jag inte! Å under 20 kronor efter skatt jobbar jag ta mej fan inte!” sade den gode familjeförsörjaren. Det var rent besked. Och därmed satte vi igång med att slussa ned teglet. Vi riktade upp taket, satte nya vindskivor på gavlarna och ny nock och takfot. Vi lade på oljehärdad masonit i stället för takpapp, därpå ströläkt och tegelläkt. Men nu gällde det att åter hänga kärran efter bilen och att ragga upp bra tegel från tipsade gårdar. Med löfte av Johan Steiner hämtades prima enkupiga pannor från en utdömd källare i Aske. Och i Alby och Klockaregården fanns travar att hämta. Efter egen fri vilja (jag visste att få honom att trivas) fick sedan Valter lägga taket. Det blev tätt och snyggt. På min fråga, om vi också skulle hjälpas åt med kök och toalett, rev Valter i med: ”De e väl för fan inge att dela på!” Med fart och kläm blev också detta gjort. Heder åt Valter Öbergs minne. Han är nu död. Josef Eriksson, alias Tibble Rör, bidrog med sanitetsjobbet, Almkvist med el-installationen. Kyrkbyföreningen tillät inkoppling av VoV till sitt elnät. Slutligen var det en samlad styrka, med Kerstin Bergman i spetsen, som skrapade, tvättade och målade tak och väggar, satte upp nya gardiner, lade mattor på golven och satte in porslin i köksskåpen. Det blev pyntat och fint. Foto-JEA prydde väggarna med förstoringar från bygdens flydda dagar. Så kunde ”Fattigstudan” återinvigas, nu till sitt nya ändamål. Till glädje och gagn för bygdens folk, i alla åldrar.

Vi skriver i Upplands-Bro 74
Märta Karlsson

Hembygdsdikt
Skriven i början av 1950-talet

Man ska älska och värna, det blivit en dygd
vi tidigt fått lära oss de orden
att vi ska slå vakt om vår kära hembygd
vi har fått på den uppländska jorden!
Den stugan vi älskar är byggd utav timmer
och golvet av kraftiga plank,
men tiden och åren de ganska fort rinner,
de fick då lära att inte slå dank.

Det finns många minnen från fornstora dar,
då händerna var som maskiner.
Det kan man då se, på mycket folk spar,
Och även på gamla ruiner.
Så har du nåt gammalt, vi räcker dej famn,
ditt minne skall då alltid leva.
Så får du i boken här skriva ditt namn
för vår hembygd vi vill framåt sträva.

Och fädren de stredo, det var inte lätt,
deras biskop var Trolle i Stäket.
Och han var den ende, som ville ha rätt
så allt vad han sa ”det var säkert!”
Mellan Trolle och Sturarna var det nog spänt
innan sämjan börja dem nå.
Men nu uppå kyrkplan det finns monument
för freden blev femtonhundratvå.

Ett råd vill vi ge, om nu världen känns tung,
om du är trött uppå all restaurering
För här finns nu plats för båd’ gammalt och ung
i vår kära hembygdsförening.
För här är det glädje, du kan inte ana,
var aktsam om var liten pjäs,
när den vajar för vinden, hembygdens fana,
samt vapnet ifrån Stockholms Näs!

Vi skriver i Upplands-Bro 75

Följande två uppsatser är skrivna av två invandrarungdomar när de gick i årskurs 7. De hade då gått i svensk skola en halv termin och skrev på sina hemspråk, tagalog respektive persiska, och berättade sedan för sin lärare, som skrivit ut berättelserna på svenska.

Beranoush Abraresh från Iran

När min skola bombades

1984 gick jag i en skola som heter Alaka, där min far också har gått. Det är en stor skola i Kermanshas centrum, 20 meter från en stor oljedepå. (Där lagrar man olja, som kommer med båt från Persiska viken och sedan transporteras till Teheran och norra Iran. Där finns också en gasklocka.) 1984 bombades Kermansha ofta av irakiskt flyg. Man kände till var depån fanns. Varje kväll bombade 11-15 flygplan vår stad. (De t.o.m. tankade bensin på Kermanshas flygplats, som var stängd.)

En dag kommer ett flygplan för att bomba den robot som förvaras under vår skola. (När det går flyglarm, ajir, söker människorna sig till skyddsrum, men alla föräldrar säger, att barnen ska skynda sig hem när flyglarmet går.)

Den här dagen sitter jag i klassrummet. Det är en tisdag i februari och vi har religionskunskap. Läraren ger läxa till nästa gång. Det är 10 minuter kvar på lektionen. Min kusin som sitter bredvid mig i klassrummet är en riktig pratkvarn. Läraren ber mig hålla tyst på honom. Vi sitter vid fönstret. Läraren går ut och ber eleverna rita något under tiden.

Vi börjar prata högt. Jag tycker plötsligt att jag hör larmet, ajir. Jag säger till min kusin att jag hör ajir, men han tror mig inte. Då öppnar jag fönstret och ber alla lyssna. Min lärare kommer in och ber oss ta skydd under borden (mot glassplitter etc.), men jag säger till min kusin att vi måste springa hem, för det har våra mammor sagt att vi ska göra. Jag ber också de andra eleverna att följa efter. 15-20 elever kommer ut efter oss. Vår lärare ropar att vi ska komma in igen, men det gör vi inte. Efter en halv minut kommer 200 andra elever också springande ut ur skolan.

En minut senare fälls en bomb på skolan, och efter bomben träffar tre robotar skolbyggnaden. Efter ytterligare en minut fälls en bomb på gasklockan. Min kusin och jag rusar hem, och jag hinner inte ens se mig om. Jag har ont i öronen av bullret och tjutet från bombplan och bomber, och det är mycket hett när jag springer förbi den brinnande depån. På åtta dagar kan ingen närma sig skolan och oljedepån som brinner. Först senare kan man börja släcknings- och röjningsarbetet. Vi var 220 elever som lyckades rädda oss, men 475 av våra kamrater och kanske 15 lärare omkom vid bombanfallet.

Kenneth och Lester Hipe från Filippinerna

Marknaden i Manila

Det finns många människor på marknaden. Många människor säljer frukt och grönsaker, som odlats i trädgårdar på landet. Ibland luktar det ganska illa från avfall och från fisk som man säljer. Man fångar mycket god och stor fisk på de stora filippinska öarna Mindanao och Samar. Den säljs också i storstaden. Man kan också köpa levande djur som kor, grisar och höns på marknaden. De är inte tysta utan hörs långt bort.

Överallt ropar man ut sina varor, t.ex.: ”Kom och köp min fina fisk! Bara 25 pesos (drygt en krona) för ett kilo!” Men utroparnas röster dränks i musik från bandspelare, mest amerikansk pop med t.ex. Michael Jackson.

Man får se upp för ficktjuvar. Det syns inte utanpå att det är en person som stjäl. Han kan vara mycket snyggt klädd. Ibland kommer dräglande hundar och vill bitas. Då springer man undan eller slår hundarna med en käpp.

Trafiken till och från marknaden är stor. Dit kommer man t.ex. i jeepny. En jeepny är en stor bil, en slags taxi, men den är inte bekväm. Den är öppen och har sittplatser för tio personer. Men man kan också få stå som i en buss och ibland sitter passagerare på taket. Det är billigt att åka jeepny, ungefär en krona för en sträcka som från Kungsängen till Brunna. Medan man åker kan man titta på de bilder i klara färger som är målade på den mångfärgade jeepnyn.

På Hötorget i Stockholm är det helt annorlunda. Där är det rent och tyst. Inga ungdomar står och säljer frukt. Inga hundar springer omkring och ingenting är trasigt.

Vi skriver i Upplands-Bro 75
Erik Sundblad

Ur Erik Sundblads efterlämnade papper om Helgesta 1:3 i Håbo-Tibble

Helgesta 1:3 i Håbo-Tibble socken ägdes på 1880-talet av två äldre damer, ett syskonpar. Fastigheten var då delad mellan dem och nämndes med Helgesta nr 1 Tjusta utjord. År 1885 den 14 mars inköptes dessa delar och sammanlades till en gård, Helgesta 1:3, av slaktaren Per Gustaf Jonsson.

P.G. Jonsson var född smålänning och var en driftig och energisk man som ville driva jordbruk med slakt som huvudsaklig inkomstkälla. Han köpte upp stora och små djur som han slaktade och sålde. Gården var när han köpte den både förfallen och nergådd. Han började reparera och bygga nytt. Boningshuset rustade han mycket bra och det blev både rymligt och dåtida modernt. Båda flygelbyggnaderna rustade han även. Den västra innehöll sillbod och vedbod. Den östra gjorde han iordning till s.k. bryggstuga med stor bakugn och pannmur för tvätt. I byggnadens gavel mot vägen gjorde han stor drängkammare för tre drängar. På stugans andra våning ordnade han ett rum för mjölnare. Han byggde nämligen en stor väderkvarn i Helgesta backe med sex stora vingar och tre par stenar för malning av all slags säd till bröd och gröpe. Kvarnen hade många kunder från Håbo-Tibble och Håtuna socknar och gick när det blåste både natt och dag. En mycket bra mjölnare anställde han som hette Holm, som var ogift och levde in på 1900-talet.

Jonsson fortsatte sedan att bygga om och renovera ladugård och loge. Han koncentrerade sig och byggde en större länga i stället för spridda hus. I norra delen byggde han ladugården för 12 kor. Därefter fortsatte han med stall för fyra hästar, vagnslider, rensloge, vinkällare av sten samt därefter ett stort slakteri med dåtidens hissanordningar för att hissa upp större djurkroppar. Efter detta byggde han ett större svinhus av tegel och vanlig granitsten. Över hela denna stora huslänga byggde han en stor hög loge samt ett tvåvåningars högt spannmålsmagasin. Taket på denna huslänga lade han av galvaniserad korrugerad plåt. På den tiden blev ju detta ett underverk då på alla ladugårdar och logar i bygden lades halm och vasstak. Plåttaket på logen ligger ännu kvar målat år 1976.

Därefter anlade Jonsson mellan ladugården och boningshusen en stor fruktträdgård med grönsaksodlingar som han skötte mönstergillt. För att få vatten slog Jonsson ned en spets till vattenförande gruslager. Ifrån denna spets drog han rör till ladugården där han i nedre hörnet hade en handpump där man pumpade upp vatten till kor och hästar samt bar upp vatten till kök och tvättstuga. På denna tid är att märka att på alla bondgårdar i trakten fanns endast

brunnar och källor dit man motade sina kor för att dricka. Vattnet vid Helgesta har aldrig trytit och är friskt och rent.

Bild Helgesta kvarn Foto: Elisabeth Tegner

Min fader August Leonard Sundblad köpte Helgesta 1:3 den 12 februari 1906. Gården med byggnaderna voro då i mycket gott skick. Makarna Jonsson voro då till åren och flyttade till Sigtuna.

Jag var då nyss fyllda sju år och började på våren 1906 i Tjusta småskola. Första terminen gick jag för fröken Eriksson. Till andra terminen kom som lärarinna fröken Blenda Kjellin. I folkskolan var då lärare Lundh. Jag är född den 10 januari 1899 vid Landshammars gård i Spelviks socken i Södermanland, två mil från Nyköping. Spelvik församling var anexförsamling till Ludgo församling. Min far August Sundblad hade sitt föräldrahem Västra Storgatan 15 i Nyköping, där fadern på sin tid var fältskär. Huset ärvdes senare av min faster Emelie Sundblad, alltid ogift. Min far arrenderade Landshammars gård under en följd av år, men när åldern började kännas ville han ha en mindre lantgård och bestämde sig för att köpa Helgesta 1:3 i Håbo-Tibble socken i Uppland som ovan 1906.

Min far drev gården och kvarnen med tjänstefolk. Han själv hade skrivgöromål, men var med och arbetade under hela skörden. Plöja, harva och så gjorde han aldrig.

Vi skriver i Upplands-Bro 75

Hugo Håstedt

Om Boställarns bror, Anselm

Under något år på 30-talet hade jag en drängkamrat, som hette Harry. Vid flera tillfällen drog han mer eller mindre sannolika historier, dels om sin morfar Boställarn, dels om dennes broder Anselm Karlsson. Dessa två härstammade från Västra Ryd. Boställarn, som på sin ålderdom bodde i Håbo-Tibble (i Bostället) såg jag några gånger under 20-talet. Anselm var nog död redan då. Enligt Harry var denne Anselm utrustad med en ”svada”, som kunde både roa och förarga omgivningen. En gång infann han sig på en mindre auktion i Västra Ryd och började som vanligt spexa ungefär som en ”bondkomiker”. Han drog till sig så mycket folk att auktionisten blev halvt förtvivlad och tvingades att begära hjälp för att få Anselm därifrån eller åtminstone få honom tyst för att kunna fortsätta.

Under sina sista år bodde Anselm i socknens ålderdomshem, men var så pass vital att han kunde hugga ved till skolan som ”extraknäck”. En varm vårdag förekom konfirmationsundervisning i en skolsal på eftermiddagen. Ett fönster stod på glänt, varför även Anselm, som arbetade utanför, i viss mån kunde följa lektionen. En elev, Emil, fick frågan: ”Vem var Aron?” Det kunde han inte svara på och blev då uppmanad att ta reda på detta till nästa gång de träffades. ”Nu tar vi rast”, sa läraren. Anselm ropade då till sig Emil och sa: ”Hur har du kunnat glömma vem Aron var, det måste jag påminna dig om!” Efter rasten vinkade Emil mycket ivrigt och sa: ”Aron var ju den där gamla luffaren, som förra sommaren stannade här hos prästgårdsarrendatorn ett par veckor för att sprida ut gödsel på trädan.” Lärarens kommentar till svaret är mig obekant, men han lär ha gått fram till fönstret och sagt till den gamle Anselm: ”Visst har vi båda en gång för alla lovat att inte lägga oss i varandras arbetsuppgifter, eller hur?”

Vi skriver i Upplands-Bro 75
Hugo Håstedt

Om Boställarn, Anselm och grinden

Ända in på 20-talet fanns det grindar över de allmänna vägarna, åtminstone över de mindre. De var nog på sin tid nödvändiga för skogsarbetets skull men också till förfång för alla vägfarande. Jag minns än i dag var några av grindarna fanns, bl.a. vid Sätra i Bro, vid Lövsta i Håbo-Tibble och vid Brunna i Västra Ryd.

Jag ämnar nu försöka berätta en grindhistoria som Boställarn framfört den till sin dotterson Harry: ”Anselm och jag var på hemväg sent en lördagskväll efter en logdans. Det blev litet senare än vanligt, därför att vi stannade i en drängstuga utmed vägen och deltog i kortspelet någon timme eller så utan att varken vinna eller förlora. Efteråt fick vi dock klart för oss, att vi båda var så gott som luspanka. På ett ställe skulle vi passera en grind, och där stod just några kor och nosade på den. Jag vet inte vem av oss, som först kom på idén att försöka tjäna en slant; vi var i tysthet eniga om tanken. Anselm vaktade korna sedan vi öppnat grinden, och jag sprang så fort jag kunde för att väcka folket i närmaste bondgård. Husbonden själv for upp med en väldig fart och fick med sig några av familjen som komotare. Både Anselm och jag hjälpte till förstås, så efter en stund så var alla kor på rätt sida om grinden igen. Jag vet inte säkert om husbonden ägde korna, däremot var det tydligt att han ägde grödan, och det var ju viktigare. Han tackade oss för hjälpen och gav oss t.o.m. några 12-skillingar som belöning. Det hela slutade alltså lyckat, tyckte vi, men vi lovade att inte göra om samma sak, trots att det gick bra denna gång. En gång till kunde väcka misstankar. Det var kanske ett fult knep, men betänk hur usel en dränglön var då.”

Vi skriver i Upplands-Bro 75
Hugo Håstedt

Om stenhuggare Magnusson i Alby

Han kallades i dagligt tal ”Masse” och var född i Småland. Hur han hade hamnat i Håbo-Tibble känner jag inte till. Jag hade inte ens börjat småskolan då jag första gången såg honom, troligen omkring 1915. Det mesta av det lilla jag vet om honom har äldre släktingar, framför allt mormor Lotten i Jädra och farbror Gunnar i Alby berättat för mig. Själv såg jag kanske en enda gång hans hushållerska ”Lovis” innan hon dog.

Masse hade möjligen en gång varit gift. I varje fall hade han en son, Karl, som var hans stolthet. Om sonen sade Masse: ”Han kommer och han går som en herre och han röker som en maskin.” Andra människor sade lite elakt: ”Det är sant att han går, ty han är ju tidvis på luffen.” Denne Karl, gift eller ej, dock hade han en familj någonstans, som mest fick försörja sig själv. Enligt mormor Lotten hade Masse en dag fått besök av Karl och dennes familj, varvid hela sällskapet promenerade till Vallbyvik för att därifrån via överrodden uppsöka fotografen i Sigtuna ”för att porträttera sig”. På mormors fråga svarade Masse: ”Lovis ville följa med, men jag sade ifrån; för så ful som du är skulle du förstöra hela kortet!” (Förstod då inte Masse hur elakt och rått detta måste ha låtit i Lovis öron?)

En gång kom mormors närmaste granne, pastor Söderbaums fru, och beklagade sig. ”Masse hjälper ju oss ibland med ved och vatten och då får han mat i köket. I dag lekte Åke, vår son, på köksgolvet, och då säger Masse till mig, att jag vet varför gossen är mest lik frun – jo, det beror på att frun var mest angelägen!” Fru Söderbaum kände dock Masse så pass väl, att hon knappt blev överraskad av hans grovheter.

En enda gång, om jag minns rätt, kom Masse in till oss i Lilla Jädra och pratade ganska länge med min far, Anders. Jag fattade väl inte så mycket av hans smålandsdialekt, men en mening upprepade han gång på gång, så den minns jag: ”Det finns ingen Gud, det finns en Allmakt.” Min far lär ha undrat lite försynt, om man inte kunde kalla denna allmakt Gud. Nej, det gick absolut inte för sig, enligt Masse.

Farbror Gunnar berättade en gång för mig, att Masse vid något tillfälle försökt undervisa en tidigare pastor i Håbo-Tibble, Holmdahl, om hur stor och tung ”urbibeln”, som finns i Rom, var. Pastorn hörde på honom någon minut, men frågade sedan varifrån Masse fått sina märkliga kunskaper. ”De har kommit inifrån mitt eget huvud”, förklarade Masse, något som även Holmdahl kände sig övertygad om.

Masse var säkerligen en kunnig yrkesman och hade tidigare varit bas för ett litet grundläggarlag. I arbetet liksom i livet för övrigt var han dock ytterligt skrockfull. Det dög inte att bara placera sten efter sten; allt skulle ske enligt viss ritual. En dag måste han på grund av svår halsbränna (törst?) lämna sitt lag för att besöka apoteket i Sigtuna. När han återkom hade laget t.o.m. placerat en hörnsten på sin plats i grunden. Eftersom det inte hade skett under vederbörlig sång, gav han dock order om att stenen genast skulle baxas därifrån.

Det var klent beställt med åldringsvården i Håbo-Tibble före 1920 (liksom på många andra håll), åtminstone för Masses del. De allra sista åren av sitt liv bodde han helt ensam kvar i Alby och måste haft det mycket besvärligt. Utan tillsyn som han var, gick han en och annan söndag helt förgäves till lanthandeln, som låg ett par kilometer från Alby.

Under några år hade han en liten hund av obestämd ras som sällskap. Den var enligt Masse ”en förnämlig fågelhund som ursprungligen varit råtthund”. Kanske ville han därmed framhålla sin egen talang som dressör. Någon annan förklaring till nämnda unika förvandling kunde han inte ge.

Masse dog ensam i sin säng och påträffades av roteföreståndaren ett par dagar senare. Enligt rykten i trakten var han då så illa sargad i ansiktet att han knappt var igenkännlig. Av råttor!

Vi skriver i Upplands-Bro 76
John Kraft

När seklet var ungt – några glimtar av livet i en herrgårdsträdgård

Klockan närmar sig fem på morgonen. Kusken och jag har redan klockan fyra lastat flakvagnen med frukt och grönsaker, som skall med båten till Stockholm. Solen är ännu yrvaken, fåglarna har varit igång sedan före soluppgången och taltrasten är som vanligt i full gång med sin visselkonsert. Bryggan är ännu våt av daggen, och spindelnäten i spjälverket på soffor och bryggräcken glittrar som diadem i morgonsolen. Kusken gäspar och lägger in ny mullbänk, medan jag står och tittar på löjstimmen som släntrar omkring stolparna nere under bryggan. Vi hörde nyss hur båten blåste borta från signhildsbergshållet, så den skall väl snart komma.

Vi har ett väldigt lass med grönmålade lådor, på vilka är textat med prydliga, svarta bokstäver: ASKE GÅRD. Lådorna, som alltid var returgods, var tillverkade av spontat entumsvirke och försedda med präktiga handtag och lock med stänganordning. Det ville till starka don, för dels rymde t.ex. en gurklåda bortemot hundra kilo och dels skulle den hanteras mer eller mindre varsamt av såväl oss som båtkarlar och stadsbuden, eller vilka det nu var som fraktade upp dem till torgmadammerna på Hötorget eller vart dom nu skulle.

När det gällde vitkål om höstarna spikades det ihop riktiga grisburar som rymde flera hundra kilo kål.

Båtarna tog nämligen betalt per kolli och inte efter vikt, så man kan gott förstå att lådorna hölls stora.

Vi som skulle lasta dessa mammutförpackningar uppskattade inte lådmodellen särdeles, i synnerhet som man ännu inte fått tillräckligt med råg i ryggen.

Nu skymtar emellertid båten mellan Getholmen och Kämpasten.

Kämpasten, ja – här måste jag avvika från ämnet ett ögonblick. Strax intill bryggan bodde fiskaren, som dessutom var överroddare och bryggvakt och i hans trädgård låg ett väldigt flyttblock, som var ett par tre meter högt och i omfång som ett mindre uthus.

Snett över sjön låg Kämpasten, ett liknande block som låg en bit ute i vattnet. En sägen förtäljer att två jättar kastat sten mot varandra tvärs över sjön och stenarna hamnat där de nu ligger.

Nu är båten så nära vi kan se namnet under bryggan. Det är en av örsundsbrobåtarna. Den har redan hunnit avverka halva vägen till Stockholm, från Uppsala räknat, och har på sin slingrande färd passerat eller angjort åtskilliga bryggor såsom Skokloster, Finstaholm, Eriksund, Håtunaholm och Signhildsberg.

Det var en massa båtar som trafikerade Stockholm-Uppsalaleden på 20- och 30-talen.

Båten stävar med god fart in mot bryggan och maskintelegrafen klingar för back i maskin. Propellern river upp ett brusande vattenskum under aktern, och båten lägger till mjukt och elegant som en katt som stryker sig mot ens ben. Jag fångar trossen och slänger öglan över pollaren och så börjar lastningen.

Båtkarlarna – av någon anledning kallades de aldrig sjömän. Djupvattenseglare brukade kalla dem ångbåtskallar och tyckte att Mälaren var blott ett dike. ”Besättningsmännen” var nog den vanligaste benämningen på dessa mälarseglare.

De var i allmänhet gladlynta och arbetsvilliga och var som regel ovanligt starka, tränade som de var att lyfta eller baxa tungt gods, arga tjurar, istadiga hästar och ibland fulla passagerare.

Vår vagn är tom i ett nafs, skepparn blåser avgångssignal, lägger rodret dikt babord och ger halv fart till maskin.

Så släntrar båten vidare på sin slingrande sicksackfärd mellan bryggorna mot Stockholm, via Sigtuna, Negelstena, Steninge, Runsa och Stäket m.fl.

När jag tänker på denna båttrafik, kan jag inte undgå att erinra mig en berättelse som jag hörde Anders de Wahl läsa i radion för ett tiotal år sen, där han berättade om sina midsommarresor mellan Stockholm och Skokloster när han var ung pojke.

Jag har även upplevt samma sinnesintryck som han skildrade och kan inte låta bli att nämna några ord om en av de första båtresorna till Stockholm som jag minns. Pappa var gammal god vän med kaptenen, vilket föranledde denne att bjuda pappa och mamma på kaffe, medan vi ungar trakterades med läskedrycker och annat gott. Efter kaffet tog kaptenen fram de största grogglas jag någonsin sett, varefter de blandade sig var sin stöddig grogg.

Kaptenens salong låg alldeles bakom bryggan, så jag smet ut och ställde mig bredvid rorsmannen. Kapten var redan en aning på snusen, så han ville väl skoja med mig, för när vi passerat Sigtuna sa han åt mig att ta ratten. Jag blev naturligtvis salig av lycka, rorsmannen gick ner på fördäck och kaptenen beordrade mig att hålla kurs mot en kvastprick långt borta på fjärden, varefter han gick in till pappa i salongen igen. Så där stod jag nu, en liten grabb som inte var längre än att näsan knappt nådde över ratten och styrde denna jättefarkost. Jag hisnade av stolthet och önskade att mina kamrater där hemma skulle se mig i min upphöjdhet. Besättningsmannnen hade naturligtvis fått order att hålla ett öga på hur jag styrde, han dirigerade med handrörelse vid kursändringar och kom upp och tog ratten vid angörandet och avgången vid bryggorna.

Allt gick väl och jag styrde båten mellan de flesta bryggorna till Stäket.

När båten lagt ut, lastar vi tomlådorna på vagnen, smackar på hästen och kör hemåt.

Jag ser redan för mig hur arbetarna börjar samlas utanför stora växthuset, där mäster brukar ställa ut om morgnarna.

Han gick alltid så prydligt klädd i spetsbyxor, och sommartid hade han alltid en ljus svalrock och halmhatt. Han ställde ut folket med lugn och värdig grandessa.

Det skulle skördas gurkor, plockas kronärtskockor, melonerna skulle gås igenom och skördas och vändas och klarbären skulle plockas. Ja det var tusen och en sak som skulle bestyras. Skulle man räkna upp alla kulturer som odlades i en herrgårdsträdgård på den tiden, finge man tillgripa en av den tidens välsorterade frökataloger för att få med det mesta. Det är mycket lättare att nämna det som inte odlades. Vi unga elever fick vara med om det mesta, hjälpa till än här och än där och fick alltid göra de otrevligaste arbetena.

Vi hade bortåt ett tusen fönster varmbänkar, i hälften odlades vita gurkor och i den andra hälften meloner. Som förkultur hade vi skolad spenat, rädisor, dill, persilja, sallat och gud vet allt. Att skörda gurkorna tyckte jag alltid var roligt, för det gav så mycket. När vi skördat färdigt, låg gurkorna i stora travar på bänkfönstren och lyste vitt på långt håll. Det var otroligt vad dessa gurkor gav mycket. Att skörda meloner var ändå roligare, de var så varma och behagliga att ta i och de luktade så gott.

Men – det var ett men med arbetet i bänkarna för den som var harig av sig, för där var så gott om snok och ibland huggorm med förresten. Snoken stortrivdes i de tjocka gödselbäddarna och lade stora klasar med ägg i dyngan och småsnokarna som kläcktes i den ljuva värmen kravlade som daggmask i bänkarna. Jag var visserligen inte rädd för reptilerna, men nog var det obehagligt när man ibland fick fatt i en orm i stället för en gurka, eller när en stor snok spratt upp ur sin slummer och fräste en rätt i ansiktet.

Jag roade mig ibland med att stoppa snokungar i fickorna för att skoja med herrskapsjungfruarna när de kom ner för att hämta grejor till köket.

Jag måste förresten berätta en episod som jag var ansvarig för.

En gång kom nämligen lärarinnorna i sällskap för att handla grönsaker. Två av dem hade jag inget otalt med, för dem hade jag inte gått i skolan för, och så var de söta och trevliga. Den äldre var emellertid min gamla mellanskolfröken, och hon hade naturligtvis i all välmening försökt tratta i mig litet kunskap med sin pekpinne eller linjal eller rotting eller vad för slags tillhygge som fanns i handen. Hon slog förresten härliga hurrilar och hade man inte varit snaggklippt hade man väl blivit flintskallig för livet.

Som den ärade läsaren förstår så var vi inte precis goda vänner, inte jag med henne i varje fall. Hon var dessutom pockande och oförskämd när hon skulle handla och man kunde aldrig göra henne till lags.

Hon lämnade mig en beställningssedel. Det skulle var bönor, inte för mogna, en gurka lagom stor (hur fasen skulle jag kunna veta hur stor en lagom gurka är?), det var morötter, spenat och annat smått och gott. Jag tog en korg och en bunt påsar och stack iväg runt trädgården för att samla ihop grejorna. När jag plockade bönorna kände jag att det kravlade i byxfickan och erinrade att jag stoppat dit en näve pigga snokungar. Nu flög fasen i mig. Jag stack näven i fickan och håvade upp allesammans och lät dem slinka ned i bönpåsen, vek ihop den ordentligt och lade den i korgen. Milde skapare vilket rabalder det blev efter den betan!

På morgonen blev jag inkallad till mäster, han såg förbannad ut, men ögonen skrattade, Han började med de grova kanonerna men blev så småningom allt blidare och skrattade till sist av hjärtans lust. Jag fick emellertid de strängaste order att aldrig expediera snokar mer, och i synnerhet inte till lärarinnorna.

Så gick dagen med vattning, luftning och spritning. Men en sak har jag glömt; gödselvattning. Gödselvattningen var det förhatligaste jobbet jag visste. Latrin var det viktigaste livselexiret i den trädgården. Allt skulle vattnas med latrin, antingen det var spenat, växthusjordgubbar eller bänkgurkor. Man bar gödselvattenkannor så armarna blev så långa att man kunde gå rak och plocka potatis om höstarna.

Och som man luktade. Allting luktade latrin i sommarvärmen. Det är konstigt att stockholmarna inte reagerade när de åt latrinimpregnerade bär och grönsaker för jämnan.

En annan malört i glädjebägaren var eldningen av ugnarna på vintern.

De flesta yngre trädgårdsmän har väl inte en aning om hur sådana eldningsanordningar såg ut. Ett djupt hål utanför växthusgaveln och där nere en ugn som rymde en halv meter ved, så en rökkanal som gick igenom hela huset och utmynnade i en skorsten vid den andra gaveln.

Den som hade eldvecka skulle under eldningssäsongen börja klockan fem på morgonen med att sätta fyr i ugnarna. Så var det lagom att sno hem och få sig en kopp kaffe för att hinna tillbaka till klockan sju, då arbetet började. Sedan skulle fyrarna passas, ved iordningställas till kvälls- och morgoneldningen. När de andra fick kväll, skulle man ner i trädgården klockan sju för att lägga in sista brasan för kvällen, klockan tio var det dags att stänga spjället – om man hade tur och hade torr och bra ved. Det kunde också hända att man fick vänta till klockan elva. Så nog räckte arbetstiden till alltid.

Och så var det vaktsöndagarna. Värst var det om vårvintern. Då var alla husen igång och skulle eldas, och alla varmbänkarna vara lagda och de skulle dubbeltäckas med vassmattor. Hade det då snöat på mattorna, ja då kunde man hålla sig för skratt.

Som väl är minns man de ljuva stunderna blott, så vi återvänder till vår hemfärd efter hästlunket genom allén upp mot gården. Vi möter ladugårdskarlarna, som går hem till sin tidigare frukost efter ett par timmars arbete. Kördrängarna har redan börjat sätta för hästarna och ungdomar och äldre cyklar eller traskar bort emot trädgården.

Vi skriver i Upplands-Bro 76

John Kraft Självbiografi

För att citera Povel Ramel, så ”föddes jag av egna föräldrar” 1912 i kuskens lägenhet i kontorslängans nordvästra ände på Aske gård i Håtuna.

Pappa var då kusk (sedermera chaufför) hos greve Lewenhaupt och mamma var mamsell/köksföreståndarinna på slottet.

Jag gick sex år i folkskolan i Tjusta. De sista två åren för skollärare Karlsson, vanligen kallad Grålle.

På sommarloven vallade jag kor eller lukade rovor och kålrötter. Efter konfirmationen våren 1926 arbetade jag i trädgården sommartid och ryktade kor om vintern. Ett par vintrar

arbetade jag dessutom hos Viklund, som var elmontör i Håbo-Tibble Elförening. Jag tror den hette så.

Sedan 18 års ålder praktiserade jag i trädgårdar i Sigtuna, Härnösand och Kalmartrakten. Avlade tvåårig trädgårdsmästareexamen vid Alnarps trädgårdsskola, årskurs 1937-39.

Tjänstgjorde som trädgårdsmästare vid Rottneros bruk i Värmland åren 1940-46. Flyttade våren 1946 till Fredriksbergs försöksgård i Oxie, Malmö, som ägdes av W Weibull AB Landskrona, där jag hade ansvaret för försöksodlingar med grönsaker, fältodling av blomsterlökar, fruktodling samt handelsträdgårdsverksamhet.

När Malmö stad köpte Fredriksberg gård i slutet av 1960-talet flyttade vi till Landskrona, där jag sysslade med diverse utvecklingsarbeten med försöks- och fröodlingar vid Weibulls växtförädlingsanstalt till pensionsåret 1977.

Vi skriver i Upplands-Bro 76
Hugo Håstedt

Om Lotta, Arvid, Hulda m.fl. under 1920-talet

Lotta Vigg hade troligen bott i Fattigstugan i Håbo-Tibble kyrkby åtskilliga år och kallades därför i dagligt tal ”Fattig-Lotta”. Det är möjligt att hon en gång varit gift men det vet jag ingenting om. Hon hade dock en dotter, Edla, som jag såg några gånger när hon besökte modern.

Lotta var ganska vital och arbetsför, trots att hon vid den här tiden säkerligen var över 70 år. Vi ungar kallade henne för det mesta ”Lotta Pigg”. Hon hjälpte ofta till både i hushållet och i trädgården hos sin närmaste granne, trädgårdsmästare Arvid, och dennes hustru Hulda, som för övrigt stod som torgmadam i Stockholm någon dag i veckan.

Arvid och Hulda ägde förutom egnahemmet Åsen också en häst och ett par tre kor. Dessutom köpte Arvid varje vår en smågris på marknaden i Bålsta, som hölls andra tisdagen i varje månad.

En gång blev han erbjuden att köpa en gris för ca halva priset. Det anbudet kunde Arvid inte motstå och köpte alltså grisen fast den såg litet skröplig ut. Vid återkomsten ville också Lotta beskåda nyförvärvet och enligt Arvid kom hennes omdöme klart och tydligt så gott som omedelbart: ”Det skall jag säga Trädgårdsmästaren att den grisen blir det aldrig folk av!” Hur det i verkligheten blev med den saken fick jag aldrig veta, men jag antar att Lotta fick rätt.

Vid den här tiden hade jag en klasskamrat i skolan, Park-Stinas Astrid, som även var granne med mig. Hon kom ibland in till oss, när det var söndagsmorgon, och ruskade liv i mig. ”Nu måste du gå upp och följa med mig till Fattig-Lotta för att spela kort med henne, men du måste lova att börja fuska efter en stund.” Det villkoret tyckte jag inte alls om men jag följde ändå med för sämjans skull. Lotta var genast med på noterna, plockade fram sin gamla kortlek, så att vi kunde börja med ”Kasino”. Jag var nog för feg för att våga fuska, så det överlät jag till Astrid att göra. Första fusket kunde vi i regel bortförklara men ack om det hände en gång till! Då tog Lotta hela kortleken och spred den som ”agnar för vinden” runt innerväggarna till Astrids illa dolda förtjusning. Vi blev båda utkörda av Lotta under en ström av tillmälen, som egentligen inte alls passade en söndag. Men ilskan gick över och det hände någon gång att vi åter gick in. Då hade Lotta själv märkligt nog plockat upp korten och ville fortsätta.

Ibland hände det att det blev tvärstopp av annat skäl. Det var då det var förmiddagsgudstjänst i Håbo-Tibble kyrka. Lotta måste ha haft en klocka någonstans, ty hon kunde helt plötsligt rafsa ihop korten och säga: ”Nu spelas inte kort, ty nu steg kyrkherrn upp i predikstolen!” Då var Lotta helt obeveklig och då var det bara för oss båda att gå hem. Alla här omnämnda är borta idag. Frid över dem!

Vi skriver i Upplands-Bro 77
John Kraft

Som elev i en herrgårdsträdgård på 1920-talet

Jag vet inte riktigt hur jag skall börja den här historien, skall det bli ett kåseri eller en kulturhistorisk historia? Jag misstänker att det blir ett sammelsurium av både ock, men jag tror jag börjar med Sonessons Handbok.

Och varför just Sonessons Handbok? Jo, i går kväll flöt det upp ett växtnamn ur minnets dunkla djup, nämligen Chaerophyllum bulbosum. Då jag inte var människa att erinra mig växten ifråga, sökte jag i Krok/Almqvists flora, och mycket riktigt. Där stod under familjen Umbelliferae Chaerophyllum bulbosum = rotkörvel - ? Jag tog mig en funderare igen och plötsligt gick det upp en talgdank. Rotkörvel - det måste vara det samma som körvelrova. Och det är nu som Sonessons handbok kommer in i sammanhanget. Jag plockade fram den gamle kamraten och slog upp körvelrova och där fanns den beskriven som ”en sällan odlad köksväxt med ätliga, hasselnötstora om karotter påminnande rotknölar”.

Och plötsligt mindes jag växten från herrgårdsträdgården där jag gjorde mina första lärospån. Om jag inte minns fel, liknade den någonting mellan dill och hundkäx, och blev bortåt två meter hög.

När jag väl fått fram Sonessons Handbok, började jag bläddra i den. Och allt efter som jag läste om odlingsbeskrivningar och sorter, väckte den gamla minnen till liv, från mina första läroår som trädgårdselev. Innan jag avfärdar den gamla hederliga handboken vill jag inflika, att den väl var den mest lästa boken bland trädgårdselever på den tiden. Den hörde till trädgårdselevernas attribut liksom blåförklädet och den krokbladiga trädgårdskniven och en högertumme som såg ut som en huggkubbe.

Tjugotalet var väl slutet på herrgårdsträdgårdarnas storhetstid. Depressionen gjorde sig alltmer gällande och godsen fick allt svårare att hålla sin höga standard. När det började knipa gick det ut över trädgårdarna, där man fick göra större eller mindre inskränkningar, åtminstone vad park och prydnad beträffar.

Jag hade emellertid turen att få uppleva ett par år av den slocknande storhetstiden, med välskötta parker, ekonomiträdgårdar med tonvikten på delikatesser och exotiska växter.

Jag minns slottet inramat av hundraåriga ekar, lindar och kastanjer. Jag kan ännu se de välskötta gräsmattorna med prunkande rabatter av utplanteringsväxter. Det grevliga vapnet utformat i en rabatt i identiska färger och former av begonior, heliotroper, ageratum och fuchsior m.m.

Jag kan nästan förnimma pelargonernas myskdoft en varm dag med stiltje och åska i luften eller häggarnas och syrenhäckarnas intensiva doft om våren. Eller höra vindens prassel i dracaenernas bladrosetter på de tre-fyra meter höga stammarna eller känna smärtan av agavernas stoppnålslånga taggar, när man kom dem för nära vid gräsklippning eller annat arbete. Var gång jag sticker mig på en abborres ryggfena, erinras jag alltid om agaver, båda ger upphov till samma molande värk.

Jag nämner dessa exotiska växtslag, därför att de alltid ingick i en varje sommar återkommande grupp, på stora gräsmattan framför slottet, tillsammans med Phormium, Araucaria, palmer och pelarkaktus.

Första året jag arbetade i trädgården blommade en Agave americana. Under sommaren sköt det upp en kraftig, fjällig blomstjälk, som nådde en höjd av åtta meter, inberäknat själva blomställningen, som var granlik och med tusentals av nektar-drypande blommor.

När hösten närmade sig och agaven nyss slagit ut i full blom, släpades den flera hundra kilogram tunga plantan in i slottshallen, där den kom att stå i en miljö som var nog så kosmopolitisk. För på väggarna i den fyra våningar höga hallen satt uppstoppade djurhuvuden

och hornkronor från både in- och utlandet. Där fanns giraff, indisk och afrikansk noshörning, flodhäst och en massa andra skallar.

På golvet låg hudar av lejon, tiger, isbjörn och leopard, alla med uppstoppade huvuden och gapande käftar.

Parken var ett stort konto, men hade för åtskilliga år sedan varit ändå större. För utanför den egentliga parken, som omslöt själva slottet och trädgården, fanns en gammal förvildad park, som anlagts på gamla grevens tid. Man kunde ännu skönja igenvuxna kör- och ridvägar och slingrande gångstigar. Där fanns ett par planteringar av en ordinär kyrkas storlek, som kallades dels lindtemplet och dels grantemplet, redan då av fullvuxna träd, och nu helt borta skulle jag tro.

Där fanns ett mycket vackert bestånd av abies, picea- och pinusarter, alla storvuxna och välutvecklade. De stränga krigsvintrarna ödelade väl de flesta tyvärr. Där fanns dessutom många förvuxna buskage och i kanterna på dessa växte synnerligen rikligt med Lilium bilbiferum, Brandliljan, eller Tulipa silvestris, vild tulpan, som den kallades. Där fanns även på ett skuggigt och relativt fuktigt ställe Fragaria moschata, parksmultron. Vi kallade dem alltid för vilda jordgubbar. Bären blev rätt stora och toppiga och hade en ljusröd färg med mycket fin arom. Vildfloran var dessutom synnerligen riklig och välrepresenterad.

Väster om slottet och parken låg ekonomiträdgården och fruktodlingarna.

Där fanns fyra växthus av den gamla modellen, som uppvärmdes medelst ugnar och värmekanaler. Stora växthuset, som låg mot trädgårdsmästarbostaden, var dels palmhus och dels krukväxthus. De tidigare nämnda agaverna och Phormium m.m. arrangerades under vinterhalvåret som en vinterträdgård.

Krukväxterna odlades till stor del på stellagen högt upp under glaset och det fordrades inte så litet av akrobatteknik att vattna och sköta dem.

Vinhuset som låg upp emot vägen var ett sydvänt pulpettakhus. Där odlades Frankenthaler, persikor och tomater.

Ett av husen användes sommartid till gurkor, vanligen Rochford eller Vestervang. Under hösten och vintern avlöste kulturerna varandra, såsom cyklamen, hortensior, cinerarior eller krukrosor.

Det fjärde huset användes nästan uteslutande till rosor. Där odlades rosorna både på bäddar och i lådor. Sorterna var Hadley, Ulrich Brunner, Fisher Holmes, Ophelia med flera.

Intill växthusen låg bänkgården. Bänkfönstermåttet var, om jag inte minns fel, 105 x 160 cm. Då tillgången på stallgödsel var i det närmaste obegränsad, lades uteslutande varmbänk och vi startade mycket tidigt. Som första kultur hade vi vanligen spenat, rädisor, dill och morötter. När förkulturen av avskördad, sattes meloner och gurkor. Gurksorterna var Arboga, Stockholms torg eller Edsby gård. Mäster höll sig förresten med egen stam, som han själv gjorde urval i. När vi skördade gurkor, fick vi alltid se upp så att vi inte plockade de stora ”grissuggorna”, som vi kallade frögurkorna, för de skulle ju ligga och mogna.

Melonsorterna minns jag inte, men jag vet att mäster tog frö även av dem, så det var väl någon egen stam gissar jag.

Söder om bänkgården låg den gamla trädgården, som var indelad i rektangulära kvarter, kantade med fruktträd av alla de slag. Mellan kvarteren gick grusgångar, vilka var kantade med mahonia eller perenna växter. Vissa av kvarteren var helt fyllda med bärbuskar, medan andra hölls öppna för odling av jordgubbar, kronärtskockor, diverse grönsaker och blommor som jag inledningsvis nämnt hade vi ett kvarter med körvelrova.

Fruktodlingen var synnerligen omfattande, åtminstone vad sortimentet beträffar. De äldsta träden var mycket höga, särskilt en del päronträd. Hur vi än skarvade stegar och klättrade, kunde vi endast nå en del av kronan. Så det var si och så både ned beskärning och plockning. Jag vill inte gå in på sortimentet, men vill som hastigast nämna blodpäron. De gjorde rätt för namnet, för de var rödstrimmiga i köttet som en blodapelsin.

Bland äppelsorterna må nämnas Borgherre, vilken vi kallade bullerhus. Frukterna blev mycket stora och skramlade som en skallra när man ristade dem. Dessutom hade vi järnäpplen. Det var en besynnerlig frukt, för den höll sig nästan över hela året. Frukterna var så hårda, att hästarna inte gärna åt dem, hur glada de än var i äpplen.

Eleverna som bodde i trädgården fick hålla sig med maten själva. Det var vanligt att de indelade sig i matveckor. Den elev som hade matvecka fick gå en timme före middagen för att koka potatis och ställa i ordning middagen så gott han kunde. Många gånger var det nog si och så med kokkonsten. Jag hörde en gång berättas om en elev som skulle koka rabarberkräm. Han rörde ihop en gröt på hälften rabarber och hälften potatismjöl och kokade smörjan en timme. Den krämen bet varken såg eller yxa på så dom använde den till huggkubbe i flera år!

Beträffande herrgårdsträdgårdsmästarna så var det ett mångkunnigt släkte med stor yrkesskicklighet. Om man besinnar alla arbetsuppgifter som ålåg dem med skötsel av både park och trädgård och det stora växtsortiment som i allmänhet hölls, så var det inte alltid någon lätt uppgift.

Dessutom satte de i allmänhet en ära i att hålla ogräsfritt och prydligt putsat överallt. Och ändå var det många som började specialisera sig på vissa kulturer, som lämpade sig bäst på platsen.

När depressionen satte in på allvar mot slutet av 30-talet, startade många egna företag eller fick arrendera trädgårdarna där de varit anställda.

I dag torde det inte finnas många herrgårdsträdgårdar kvar, som tillnärmelsevis håller den standard på sin park som var vanligt i seklets början. En viss renässans kan stundom skönjas tack vare bättre ekonomiska förhållanden, men en återgång till den gamla tidens omfattande och storslagna anläggningar är väl knappast att förvänta. Det är märkligt att det i Danmark ännu finns herrgårdar, som bevarat och underhållit sina trädgårdar i större utsträckning än i vårt land.

Vi skriver i Upplands-Bro 77
Hugo Håstedt

Om kyrkvärden och Knot-Jerker m.fl.

Till att börja med vill jag omnämna den egendomliga ägofördelning, som ännu före 1920 rådde i Håbo-Tibble socken. Mina föräldrar ägde ett småbruk, Lilla Jädra, vars huvudbyggnad, en liten rödfärgad stuga, tydligen låg intill gårdsgränsen, ty en ca 30 meter bred åker bakom den tillhörde en något större bondgård, B-by. Ännu en liknande åkerremsa fanns intill denna och den tillhörde Alby, utgård under Aske i Håtuna. Endast ca 50 meter väster om Lilla Jädra låg Stora Jädra, som var Håbo-Tibble prästgård. En smal markremsa mellan de båda Jädra-gårdarna tillhörde förutnämnda B-by. Hur denna ägosplittring kommit till vet jag ingenting om.

På den mark, som tillhörde B-by, fanns före 1920 ett gammalt men rikt bärande äppelträd, troligen vinterfrukt. Varje höst kom ”Blind-Ade” och ”Fattigstu-Lotta” för att bärga fruktskörden. Det gick så till, att Ade tog sig upp i trädet, medan Lotta från marken försökte visa honom var äpplena fanns, vilket inte var lätt, eftersom Lotta inte kunde skilja på vänster och höger. En gång måste min mor ingripa, innan ilskan hos de båda alldeles tog överhand.

Resten av B-by-ägan var en liten åkerplätt, ibland utnyttjad som potatisland. En dag under sommarhalvåret kom ”Knot-Jerker” dit körande ett oxpar, som släpade med sig en plog. Med i sällskapet var även kyrkvärden, ägaren till B-by. Jag var då en nyfiken 5-åring och jag ställde mig vid äppelträdet för att få se vad de skulle göra där. Jo, den lilla åkern skulle plöjas upp och kyrkvärden visade ”Knot-Jerker” var han skulle sätta plogen. Han fick också order om att styra oxarna mot en jordfast sten några meter längre fram, som han alltså måste väja

för. ”Knot-Jerker”, närmast en dvärg, ca 140 cm lång, orkade inte styra åt den sida om stenen som kyrkvärden befallt, vilket gjorde denne ursinnig. Han sprang fram och skrek: ”Jag ska minsann lära dig att skilja på vänster och höger din stackare” och slog därmed till drängen, så att han for iväg som en vante, så långt tömmarna som han hade runt livet räckte. Det blev för mycket för mig; jag sprang hem till mamma storgråtande.

Jag kan berätta ännu en episod om kyrkvärden, men till den var jag inte åsyna vittne. Vår närmaste granne var pastor Söderbaum och hans familj. Fru Söderbaum fick en dag besök av en Håtuna-fru och kaffetåren avnjöts ute på den öppna verandan. Ute på fälten kring prästgården pågick höbärgningen. Plötsligt störtes sommarfriden av en mycket ilsken röst: ”Ett fång till vänster och ett till höger och så ett i mitten och hör sen din sakramentskade lymmel.” ”Vem var det som lät så arg?” sa Håtuna-frun häpen. ”Var det inte er kyrkvärd?” ”Jo”, sade fru Söderbaum, ”det var det. Han håller på med att lära drängen lasta ett hölass, det var nog därför han lät litet högröstad. Han är dock vald till kyrkvärd på grund av sitt milda och kristliga liv och leverne!”

Själv har jag dock senare börjat betvivla på orsaken till detta val, sedan jag läst vad som än i dag står skrivet på väggen inne i Håbo-Tibble kyrka: ”Kyrkorgelns restaurering är bekostad av kyrkvärden i B-by tillsammans med byggmästare Nyberg från Frötuna.”

Tilläggas bör kanske att nämnda kyrkvärd hade en röst, som stundom kunde höras över minst halva socknen. Kanske var den medfödd, men troligare är att den uppövats under ordergivning till drängarna.

Vi skriver i Upplands-Bro 78
Lennart Järnstad

Ett sammandrag av de viktigaste händelserna förknippade med S:t Eriks borg (slott) vid Almare-Stäket

1000 Redan på 1000-talet fanns befästningen för att kontrollera sjövägen till Uppsala och Sigtuna. Birka i sitt öppna vatten ansågs svår att försvara. Fredliga fartyg passerade.

1187 bröts borgen ner av estländare som plundrade och brände Sigtuna

1300 talets slut raserades borgen på befallning av Erik av Pommern och återuppbyggdes av ärkebiskop Nikodemus Ragvaldi och av dennes efterträdare Jöns Bengtsson-Oxenstierna

1440 en färja som 1635 ersattes av en träbro (”svarta bron”)

1510 ca kom Gustav Trolle in i bilden (24 år gammal). Trolle var dansk och utnämnd till ärkebiskop i Uppsala. Med respengar av Kristian II i Danmark besökte han påven i Rom och erhöll dennes välsignelse till världslig makt varefter han återkom till Sverige.

1516 reste Sten Sture d y till Uppsala för att underhandla med Gustav Trolle. Detta misslyckades trots att Trolle utlovades förmynderskap till Sten Stures son. Sten Sture bedrog sig i förhoppningen att i Gustav Trolle finna en vän. Gustav Trolle trotsade länge Sten Sture d y. Han förskansade sig i denna borg.

1517 riksdagen i Arboga beslöt att Gustav Trolle skulle återgå till sitt ämbete i Uppsala som ärkebiskop. Gustav Trolle respekterade ej riksdagens beslut utan svarade: ”Jag uppgiver inte denna borg så länge hjärtat är helt i mitt bröst!”

1517 januari. Sten Sture d y anfaller S:t Eriks slott, där Gustav Trolle har sitt fäste. Hårda strider vid ”Kifenäbbarna” vid kanalen. Stora förluster för Sten Sture d y. Gustav Trolle stod på stranden och ropade: ”Till påsken ska vi få undsättning av mina fränder och vänner i Danmark.” I blåst och slagregn stod Sten Sture d y vid slottet med belägring. Efter 2 timmar kom Gustav Trolle ut och ropade: ”Det hastar icke med slottets överlämnande på 1 månad eller 6 veckor!”

1517 Kristian II:s första anfall. 3 augusti. Det brann i Stockholm! Kristian anföll staden. Sten Sture d y drog ihop sitt folk. Vid Sten Sture d y sida red en ung och ståtlig man – Gustav Eriksson Vasa. Sten Sture d y vann en överlägsen seger. Danska flottan gick i reträtt och brände Söderköping och Västervik.

1517 23 november hölls ett möte i Stockholm, sammankallat av Sten Sture d y. ”Emedan han (Gustav Trolle) varit avogt inställd till sin herre, Sveriges riksföreståndare, ha vi alla med ja och uppräckta händer svurit och lovat att aldrig i våra livsdagar hava honom till ärkebiskop här i riket men han skall njuta av sin lejd!” Vid detta möte stack biskop Brask in en lapp i vaxkupan under sitt sigill med texten: ”Detta är jag nödd och tvungen till!” Gustav Trolle togs till fånga på en holme vid Stäket och fördes till sin faders gods vid Ekholmen. Slottet brändes ner emedan det fört så många stämplingar och olyckor med sig.

1518 Kristian II:s andra anfall. 22 juli. Kristian anföll på nytt, nu Brunkeberg och Örby. Blodiga strider utkämpades. 1 augusti. I brist på ammunition och livsmedel återvände Kristian med sin flotta till Danmark. Slutet av augusti. Ett krav anlände från Kristian:

a) konung av Sverige
b) årlig summa pengar
c) fullständig frihet för danska anhängare
d) skadestånd

December. Ett möte i Arboga där Gustav Trolle under högtidliga former blev avsatt.

1519 juli. Unionsmöte i Varberg. Beslöts en form av diplomati. Sten Sture d y sände ut 6 svenska män som gisslan till Dalarö, där Kristian befann sig. Bland männen var Gustav Eriksson Vasa. Kristian skrev brev: ”Beslutet om stilleståndet ogiltigt enär han inte fått del av det!” Kristian avseglade med flottan och gisslan. I Danmark rymde Gustav Eriksson Vasa från sitt fängelse.

1520 Kristian II:s tredje anfall. Januari. Kristian anföll åter med danskar, fransmän och skottar, dels i Småland, dels i Västergötland. Sten Sture d y mobiliserade och mötte med trupper i Tiveden. Ett av de första skotten fällde Sten Sture d y häst och sårade honom i benet. Stor förvirring inträdde! Sten Sture d y blev allvarligt skadad och under slädfärd över Åsundens is utanför Ulricehamn förblödde han och på Björkfjärdens is uppgav han sitt sista andetag. Detta var den 3 februari 1520. Därvid myntades följande: ”Så dog en av de ädlaste män historien känner bland Sveriges regenter!”

Onsdagen den 7 och torsdagen den 8 november dömdes 94 personer skyldiga till kätteri och halshuggning, däribland ett 40-tal hantverkare. De som grät halshöggs. Alla lik kördes till Katarina kyrkogård där de brändes. Sten Sture d y lik grävdes även upp och brändes.

Till minne av alla avrättade finns i fasaden på huset Stortorget nr 15 94 st vita stenar inmurade.

Några data om regentlängder:

Svante Nilsson, riksföreståndare	1504-1512
Sten Sture d y, d:o	1512-1520
Kristian II	1520-1521
Gustav I Vasa	1521-1560
Erik XIV	1560-1569

Ovanstående utgör sammandrag ur 30-sid. publikationen ”Händelserna vid S:t Eriks slott åren 1100-1523 och vars epilog blev Stockholms blodbad”, författare Lennart Järnstad, Grindstugan, Almare-Stäket.

Vi skriver i Upplands-Bro 78
Lennart Järnstad

Kristian II

I Sverige kallad Kristian Tyrann – 1481-1559, dansk och norsk konung 1513-1523, svensk konung 1520-1523, son till konung Hans. Kristian strävade att bryta de högre ståndens makt, höja de ofrälse och med borgerskapets stöd centralisera styrelsen. Till hans mest inflytelserika rådgivare hörde holländskan Fru Sigbrit, mor till hans älskarinna Dyveke. Kristians mål var att begränsa Hansans makt och återupprätta den nordiska unionen. Sturepartiet i Sverige besegrades och krossades genom Stockholms blodbad, men Gustav Vasas uppror omintetgjorde Kristians planer och kort därefter reste sig även den jylländska adeln. Kristian flydde till Nederländerna 1523 och hans farbror Fredrik blev konung. Hans försök att

återvinna kronan 1531 misslyckades och han hölls därefter i fängsligt förvar på danska slott till sin död.

Sten Sture den yngre

1493-1520, son till Svante Nilsson. riksföreståndare 1512. Sten Sture d y korsade rådets planer på att välja Erik Trolle till riksföreståndare och lyckades trots sin ungdom ta faderns ämbete i besittning. Han bekämpade framgångsrikt unionspartiet och intensifierade den nationalistiska antidanska propagandan. Sten Sture d y belägrade den unionsvänliga ärkebiskopen Gustav Trolle på hans borg Stäket och lät avsätta honom 1517. Följande år besegrade han unionskonungen Kristian II vid Brännkyrka. Då denne förnyade sitt anfall mot Sverige 1520, sårades Sten Sture d y i slaget på Åsundens is vid Bogesund och dog under färden till Stockholm på Mälarens is. Sten Sture d y sökte målmedvetet nedbryta det medeltida rådsväldet och fullfölja de äldre Sturarnas centraliserade rikspolitik. Han torde även ha eftersträvat kungavärdigheten. Sten Sture d y gemål var Kristina Gyllenstierna.

Gustav I - Gustav Eriksson Vasa

Född troligen 12 maj 1496, död 29 september 1560, svensk konung 1523, son till riksrådet Erik Johansson Vasa och Cecilia Månsdotter av Eka. Som Sten Sture d y nära frände och livryttare förde han riksbaneret vid Brännkyrka 1518 och var bland den gisslan som förrädiskt tillfångatogs av danskarna samma år. Från fångenskapen i Jylland flydde han och kom via Lübeck åter till Sverige, där han på våren 1521 reste Dalarna i uppror mot Kristian II vilken hösten innan krönts till svensk konung.

Gustav Vasa, som 1521 blivit riksföreståndare, valdes den 6 juni 1523 till Sveriges konung.

Gustav Vasa var gift 3 gånger: 1531-35 med Katarina av Sachsen-Lauenburg, med vilken han hade sonen Erik XIV, 1536-51 med Margareta Leijonhufvud, som födde honom 5 söner och 5 döttrar, däribland Johan III, Karl IV och Magnus samt från 1552 med Katarina Stenbock. Gustav Vasa ligger begravd i Uppsala domkyrka.

Vi skriver i Upplands-Bro 78

Hugo Håstedt

Ett minne från min småpojkstid

Hösten 1918 var jag fyllda 7 år och gick i 2:a klass i Tjusta småskola i Håtuna socken. Mina föräldrar var närmaste grannar till Håbo Tibble Prästgård, ca 4 km från Tjusta. Den sträckan var alltså min skolväg, allmän väg ända fram men tyvärr också öppen och blåsig för det mesta.

En kväll kom min farfar, f.d. befallningsman C Carlsson i Alby, och ville att jag följande dag efter skolans slut skulle komma hem till honom och hämta en korg med gurka, som han hade sålt till folkskollärare Rick Carlsson i Tjusta storskola. Jag kände mig litet trött men ville ändå inte säga ifrån, ty farfar trodde säkert att ”Grålle”, som läraren kallades, skulle ge mig en bra slant för besväret.

Så snart jag kunde gav jag mig alltså dagen efter först till Alby, som dessvärre låg åt fel håll och därefter den vanliga vägen till Tjusta. Korgen kändes ganska lätt i början men blev otäckt tung sista kilometern, varför jag måste vila ett par gånger. När jag var famme, stod ”Grålle” utanför bostaden och väntade rätt otåligt på mig. Han frågade var jag hållit hus, samtidigt som han förbjöd mig att ta ett enda steg in på hans gårdsplan. Efter några minuter kom han tillbaka med korgen och gav mig mycket riktigt en slant för besväret.

Slanten var en 10-öring, som jag i besvikelsen glömde att tacka för. Jag höll den i handen för att kasta bort den, men så fick jag en idé: jag skulle visa upp den för farfar när ärendet var uträttat och det gjorde jag också. Farfar sa ingenting men gav mig i stället 50 öre, så dagen var ändå inte helt förspilld, eftersom jag tjänat hela 60 öre.

Vi skriver i Upplands-Bro 78
Hugo Håstedt

Om fattigstugan

Jag är född i Upplands-Bro kommun närmare bestämt i Håbo-Tibble socken, där jag bodde de första 25 åren av mitt liv. Senare kom jag att bo på andra håll. Men nästan alltid i Uppland, varför kontakten med födelseorten alltid varit god. Sedan ca. 15 år tillbaka är jag Uppsalabo.

En söndag helt nyligen bilade jag till Håbo-Tibble sedan jag blivit lovad att få låna nyckeln till Håbo-Tibble fattigstuga, som hembygdsgårdsföreningen mycket förnämligt rustat upp. Målet för min nyfikenhet var framför allt en tavla, som mina systrar och jag skänkt till föreningen 1988 och som nu hänger i fattigstugan. Jag blev nöjd med titten men samtidigt trängde sig en hel del gamla minnen fram och dem tänker jag nu skriva ned några rader om.

Vi kom till Kyrkbyn 1920 och därmed blev jag en av grannarna till fattigstugan. De som bodde i den då var Fattigstu-Lotta Vigg och kyrkväktare Johansson. Lotta var den som jag först blev bekant med och det rådde en skolkamrat Astrid i Parken för. Hon kom ofta hem till mig på söndagsförmiddagarna och sa: ”Kom med nu så går vi till Lotta och spelar Casino med henne, men du måste fuska litet sen vi spelat en stund.” ”Nej”, sa jag ”fusket får du stå för men jag går med dig ändå.” Lotta gillade att spela kort med oss men vid ett visst klockslag lade hon ner korten ”Nu står Kyrkherrn i predikstolen och då spelas här inte kort.” Då hjälpte det inte ens om hon hade chans att ta ”tabbe” med ”storan”; spelet var slut för en stund. Ibland hände det dock att Astrid kom åt att fuska och när Lotta upptäckte det så blev det ”ett himla liv”. Hon rev åt sig hela leken och slängde varenda kortlapp på golvet utmed väggarna, samtidigt som hon talade om för oss vilka satungar vi var. Allt till Astrids väl dolda förtjusning. Lottas ilska räckte inte så länge; hon hjälpte t.o.m. oss att plocka upp korten igen och därmed var allt frid och fröjd.

Lotta hade säkert varit en god arbetsmänniska och var även som äldre i god vigör bl.a. som bärplockare. Många frågade litet avundsjukt var hon hittat så mycket fina bär och alla fick samma svar ”i skogen”. Hon hjälpte till med varjehanda i olika hem men helst ville hon arbeta hos kyrkvärdsmoran ”Madam M:son i Bälby” eller hos grannen ”Trädgårdsmästaren i Åsen”. Denne, som hette Asplund, hade en tisdagsmorgon varit till Bålsta marknad och köpt en något efterbliven smågris till nedsatt pris. Vid hemkomsten visade han upp grisen för Lotta, och hon var omedelbart klar med sin bedömning: ”Den där grisen blir det aldrig folk av, sanna mina ord.” Det blev det aldrig heller.

Lottas samtida, kyrkvaktaren, hade under några år i seklets början bott i Stora Näshagen, ett litet småbruk, som låg vid Lejondalssjöns nordvästra strand, nära gränsen till Bro socken. Den gården var då kyrkvaktarboställe, trots att den låg flera kilometer från kyrkan och saknade väg. Flyttningen till Näshagen till fattigstugan vet jag ingenting om, men jag minns än att jag som småpojke smyglyssnade på ett samtal mellan min mor och två äldre kvinnor. En av dem hade någon gång varit in hos kyrkvaktaren i fattigstugan och då förvånat sig över att han var så gott som utan såväl möbler som husgeråd. Den besökande hade då yttrat: ”Visst hade ni åtminstone det nödvändigaste av ett hems utrustning vid Näshagen, medan fru Johansson levde?” Då lär kyrkvaktaren, medan tårarna rann i skägget, ha svarat: ”Ameli och någon av hennes medhjälpare kom till oss med något slags lastfordon och tog med sig allt som fanns löst. Det lilla jag har kvar att reda mig med är delvis långods.” Vem ”Ameli” var är jag inte säker på. Enligt mor var hon nära släkting, kanske t.o.m. sonhustru? Att en vuxen man

gråtit var för mig en sensation, kanske gjorde detta att jag spetsade öronen. När Johansson fick medalj i Håbo-Tibble kyrka, var jag närvarande tillsammans med mina ”läskamrater”. Det måste ha varit 1925. Vi läsungar förvånades av att hans långrock av något slag på nära håll såg mera grön än svart ut. Han hade sett sin syssla som ett kall och han oroades vid tanken på sin efterträdare. Som sådan nämndes en yngre (men ändå gammal) släkting till Johansson, vilket denne ogillade. Han kom därför en dag till min styvfar, John Jonsson, och bad honom söka den lediga tjänsten. Det hade han inte lust med utan sa ifrån trots Johanssons argumentering: ”Jag kan ju inte lida att se Ahlin halta fram på kyrkans mittgång; han går ju som en skevbent oxe. F.ö. är han sedan flera år tillbaka skyldig mig 20 kronor.” Det blev ändå Ahlin.

Även en kvinna, slaktaränkan Johansson från Ålsta, av grannarna kallad ”Garbo” bodde några år i fattigstugan. Samtidigt med henne bodde också ”Dikar-Johan” med sina egna åsikter om rinnande vatten i krokiga diken. En annan mer kortvarig invånare var ”Kasper” som tidvis arbetade som rödfärgare på äldre dar. Det lär ha hänt ibland, när han stod på stegen, att han glömde både borste och färg för att i stället söka återuppliva sina ungdomstalanger som cirkusartist. Den siste, som jag minns, bodde i fattigstugan var Stall-Janne från Skromsta. Honom träffade jag bara en gång. Det var julafton, då han bönat mig om att komma och klippa tånaglarna åt honom. Han visade en så rörande tacksamhet över denna lilla tjänst, att jag nästan skämdes.

Det är nu många år sedan någon bodde i fattigstugan. Den fyller nu närmast sin uppgift som ett litet sockenmuseum och ibland som sammanträdeslokal. Planer lär finnas om att också kunna använda den som sy-stuga.

Vi skriver i Upplands-Bro 78
Ingrid Rydström

Min mor Svea Lööwf

Jag har lovat att en gång skriva och berätta om min mor Svea Lööwf i Er tidning.

Den kvinnan är ett under! Många gånger har jag undrat över hur hon har orkat. Hon som fött nio barn och varit gift med en flyttfågel, som ständigt farit omkring i hela Sveriges land. Det var ju så att vara statare.

Vilka usla ställen, alltså bostäder, vi kunde komma till ibland! Kommer speciellt ihåg ett ställe där vi fick börja med att riva dom s.k. tapeterna av väggarna, för det kryllade av vägglöss. Mor Svea fick ständigt kämpa mot dessa och all smuts. Där mor var, fick ej sådant finnas. Likaså fick hon också kämpa mot huvudlöss. Dom fick man av barnen i skolan, då alla hade mössorna liggande på samma hylla. Vet ej hur många gånger vi fick gå insmorda med Sabadillättika.

Samtidigt som mor arbetade på gården där far tagit plats, så skötte hon oss nio perfekt. Vi var alltid rena och hela, ständigt hungriga. Men aldrig behövde vi gå och lätta oss hungriga. Hon måste nog ha kunnat trolla!

Det absolut käraste minne jag har är när mor stod ute på gårdsplanen iklädd blå klänning och vitt förkläde, när man kom hem från skolan. Den underbara lyckan kan jag känna fortfarande. Det var nog år 1946-47. Jag kommer ännu ihåg kramarna vi fick då och alltid ett tröstens ord. Trots att jag vet om vilket litet busfrö jag måtte ha varit med ständigt nya upptåg.

När det gällde våra grannar ställde mor alltid upp och hjälpte till, överallt. På nätterna satt hon och sydde, lagade och lappade, sydde kläder åt oss och andra. Jag skulle kunna skriva en hel bok om hennes flit och stora ömsinthet mot oss i familjen och alla andra som hon ständigt var redo att hjälpa.

Denna beundransvärda kvinna vill jag sända 100 röda rosor på detta sätt.
Hennes nu 53-åriga dotter Ingrid Rydström

Vi skriver i Upplands-Bro 79
Johan Sparre

Kontrakt

Till Herr A B Olofsson upplåter jag på fem års tid, räknadt från den 1 instundande september 1902 till samma dag 1907, nedre våningen i bageriet vid Bro med dertill hörande bagarstuga jämte uthus och vedbod, matkällare, stallrum för 1 häst, rum för 2 st svin och 15 st höns samt cirka 1/3 tunnland jord på följande villkor:

Arrendet erlägges i förskott och halfårsvis med (trehundra kronor) 300 kr pr år. Emellan egaren och arrendatorn är öfverenskommet att såväl själfva bageriet som de till Herr Olofsson upplåtna rummen skola försättas i fullgodt skick med skyldighet för egaren och arrendatorn att gälda kostnaden härför till hälften hvardera.

Äfven upplåtes ett vindsrum för hvilket under första arrendeåret (1 sept 1902-s d 1903) icke betalas någon hyra, men under de följande åren 30 kr pr år.

Då det nu befintliga stallet och svinhuset icke äro användbara under vintern, så är öfverenskommelse gjord att ett nytt uthus innehållande stallrum för 1 häst och rum för 2 st svin samt plats för ca 15 st höns ska uppföras och skall kostnaden härför äfven drabba egaren och arrendatorn såsom förut sagt.

Arrendatorn har rättighet att på af jordegaren anvisad plats slå och berga hö i den s k Hernevibacken kring bageriet men förpliktigar sig att icke göra åverkan å vare sig nuvarande eller blifvande planteringar i samma backe och kommer bergningsrättigheten att upphöra om minsta åverkan genom vare sig egaren eller hans ombud skogvaktaren kan styrkas.

Arrendatorn eger icke rättighet att utan egarens medgifvande till annan person upplåta bageriet eller lokalen i öfvrigt.

Erlägges icke arrendet på bestämd tid den 1sta Sept och 1sta Mars är arrendatorn skyldig att omedelbart avflytta.

Då här ofvan omtalade reparationer och nybyggnader äro fullbordade, så skall hållas syn och är arrendatorn skyldig att vid afträdet aflemna såväl bageriet, bostadsrummen som uthusen i det skick som synesinstrumentet innehåller. Häraf 2ne exemplar antages:
Bro Gård 4 juni 1902
Johan Sparre

Arrendatorn A B Olofsson befrias från skyldighet att aflemna bageriet, bostadsrummen samt uthusen efter syn men förbinder sig att under arrendetiden vidmakthålla dessa lägenheter.
Johan Sparre

Förestående kontrakt godkännes.
Bro den 29/7 1902
A B Olofsson

Herr A B Olofssons egenhändiga namnteckning bevittna:
Alexis Kuylenstierna L J Gustafsson

Ingen utom arrendatorn eger rätt att slå och berga hö i den s k Hernevibacken.
Johan Sparre

Vi skriver i Upplands-Bro 79
E Hedin

Håtuna kommun – slutanförande

På Håtuna kommuns vägnar får jag hälsa alla hjärtligt välkomna.

Vid ett tillfälle som detta kanske det kan vara lämpligt med en liten återblick på kommunens skötsel och förvaltning under den tid jag haft möjlighet att genom protokoll och räkenskapsböcker följa detta eller under de senaste 150 åren.

Från bystämmornas tid har jag ej hittat några anteckningar.

Däremot synes fattigvårdens handlingar vara bättre tillvaratagna. År 1800 synes det ha blivit en ny förordning angående de fattiga. Enligt fattigvårdsräkenskaperna för år 1801 uppgick utgifterna för fattigvården till 39 R:d 8 sk. 1802 var utgifterna 17 R:r. På den tiden började räkenskapsåret den 1 maj och slutade den 30 april. Understödstagarna uppdelades i 3 klasser, varav första klassen erhöll 36 sk., andra klassen 24 sk. och tredje klassen 12 sk. per år.

Någon utdebitering för fattigvårdens behov förekom icke. På bröllop, barndop och begravningar insamlades medel. Dessutom synes en viss procent av de dödas kvarlåtenskap ha gått till fattigvården. Avkastningen av Ing. Sehmann och Överste Drufvas donationer gick till Nyborgs fattiga. T.o.m. 1802 sköttes fattigvården av pastor Daniel Gust. Stillmarck. Sedan har kyrkoherde Martin Ramsten övertagit fattigvården till 1808. Till 1811 sköttes befattnigen av Nåd Pred. J C Sparling. Till 1820 av Carl E. Sandberg. Den 15 januari 1815 emottog fattigvården Bilowska fonden. Den 29 november 1819 finnes en utgiftspost för 2 Lt mjöl till skolbarnen i Håtuna för 1 R:r 37 sk. 4 r. samt ½ Lt strömming till dito för 24 sk. Av detta synes framgå att någon sorts skola funnits redan då. Den 10 april 1820 inköptes åter mjöl och strömming till skolbarnen. I övrigt synes större delen av understödet ha utgått till begravningshjälp. Den 20 juni 1821 köptes 400 murtegel till Wetterstens grav för 4 R:r. Det var denne Wettersten, som skänkte Håtuna kyrkas första orgel, vilken sedan användes tills den ombyggdes på agronom P J Högfeldts bekostnad år 1924. Fattigvårdsstyrelsen förvaltar även en fond för Wetterstens grav. En Gustav Ahlbom har skött räkenskaperna till 1823. Sedan synes prosten Segerquist ha haft hand om fattigvården till 1845.

År 1845 förekom åter skolform i det att det från fattigkassan utbetalats 20 R:r till skolmästarelön. Under årens lopp hade fattigkassan undan för undan ökat. Pengarna användes till utlåning åt sockenmedlemmar mot i regel 6 % ränta och med borgen av 2 personer. Det synes ha varit full bankrörelse. År 1845 uppgick intresset eller räntan till 163 R:r 22 sk. 7 r. År 1847 har skolmästarna i Tjusta och Håtuna erhållit 20 R:r var i lön.

År 1847 synes någon förändring ha inträffat. Från detta år finnes en fattigvårdsstyrelse och ordentliga protokoll, det första är av den 5 december och lyder:

”Då ordföranden i dag för första gången hälsade den nya fattigvårdsstyrelsens ledamöter begagnar han tillfället att uttrycka sin enskilda innerliga önskan, att hvar och en av ledamöterna måtte med allvarligt nit och samvetsgrannhet fullgöra sina åliggande skyldigheter som vore i högsta grad besvärliga men viktiga och ansvarsfulla. Han förberedde dem på det klander och missnöje som tvivelsutan skulle yttras öfver deras åtgöranden; men sådant undgår ingen, aldraminst den, som nödgas verka och handla för det allmänna bästa; och det vore därföre så mycket mer av vikt, att hvar och en, enligt samvete och bästa övertygelse fullgöra sina skyldigheter, som man därigenom, åtminstone för sig själv, stod ren i avsikt och handling. Att bedja Gud om nåd och välsignelse härtill vore således av nöden.”

1.

Ordföranden tillkännagav nu att styrelsen har enligt fattat sockenstämmobeslut, grundat på den Kungl. Författningen om sockennämnd, bestämma ett vite för den ledamot, som

hädanefter försummar, att utan vid tillfället anmält laga förfall, infinna sig vid styrelsens sammanträden; i anledning hvarav plikten bestämdes till 32 sk. B:o."

Detta protokoll är underskrivit av v. Pastor S. A.Utterström, ordf, samt ledamöterna And. Carlsson, Axel Barthelsson, Jan Persson och Jan Andersson. Denne sist nämnde är min morfader.

Efter denna sista författningsändring synes även fattigvårdsprocesser ha börjat. År 1848 finnes omnämnt att Färentuna fattigvårdsstyrelse sökt Håtuna fattigvårdsstyrelse för pigan Margareta Norbergs oäkta dotter Matilda.

1842 års utgifter synes helt vara täckta av influtna räntemedel som nu uppgått till 196 R:r 1 sk 11 r., utgifterna 189 R:r 36 sk 8 r.

1849 övertogs ordförandeposten av prosten Luhr, vilken fortsatte därmed till 1871.

Nu synes åter omändringar vara aktuella. 1867 fick fattigvården för första gången uppbördsmedel från kommunalnämnden. År 1870 beslutades att mjöl skulle levereras från samtliga mantal till de fattiga. År 1872 löstes ett roteindelningsförslag, fastställt för 5 år, med 2 kr. Den roteindelning, som fastställdes 1886, gällde sedan till den nya fattigvårdslagen trädde i kraft 1916 och upphörde först 31/12 1922. På grund av roteindelningen uppstod rätt ofta tvister mellan de olika rotarna såväl sinsemellan som med kommunens fattigvårdsstyrelse.

Till ordförande i fattigvårdsstyrelsen valdes 1871 överste Nauckoff, 1875 H Engelhart, 1878 överste Nauckoff, 1880 H J Waern, 1885 Gustaf Nilsson, 1889 Johan Hedin, 1895 L F Gelinder, 1902 lades fattigvården under kommunalnämnden enär fattigvården då avsevärt minskat. 1905 slopades den gamla fattigstugan och de sista där intagna utackorderades. Detta var i korta drag en översikt av 1800-talets fattigvårdsförhållanden.

I och med 1861 års bevillningsförordning och den nya kommunallagen upphörde de gamla bystämmorna.

Den 8 december 1862 valdes den första kommunalstyrelsen.

Den första protokollförda stämman hölls den 1 februari 1863 under Carl Gustaf Sehmanns ordförandeskap. Kommunalnämnd eller kommunalstyrelse som det då vanligen kallades, hade från denna tid ordförande, C G Sehmann, Aske, efterträddes 1865 av C R Claesson, Signesberg, 1866 av Frey Fyrwald, Markeby, 1868 av G E Lundstedt, Norränge, 1878 av greve Carl Gustaf Lewenhaupt, Aske, 1901 av H Thorselius, Håtunaholm. 1904 blev kyrkoherde Moström ordförande i stämman och Johan Hedin ordförande i nämnden, 1907 förenades åter stämma och nämnd under Johan Hedins ordförandeskap. 1917 övertogs befattningen av undertecknad, vilken haft längsta tjänstetiden eller 35 år.

1862 utskylder, som inflöt 1863, utgjorde 1051:52 kr. Av dessa åtgick 422:87 till reparation av klockaregården, då belägen där nuvarande kyrkvaktmästarbostaden ligger. 150:24 till reparation av kyrkoherdebostället, 27:57 till Tjusta skola, 340:74 till ränta och amortering för Kyrkskolan, färdigbyggd 1861, samt dessutom några smärre belopp. 1863 års utdebitering var endast 629:41 kr. Bland utgifterna märkes fjärdingmans lön 78:51, skolbyggnadslånet 346:70, reparation i prästgården 5:05, skollärarlön 100:-. Samma utdebitering synes sedan i stort sett ha utgått under en lång följd av år.

År 1865 avslogs fråga om hundskatt, återkom 1868 med beslut om 1 R:r per hund, därefter uttogs ingen hundskatt förrän 1894 med 2 kr per st. 1896 höjdes hundskatten till 3 kr, med påföljd att antalet minskade från 56 till 39, eller med 17 st.

1868 märkes för första gången utgift till läkareboställe 146:24 kr. Under 1880-talet synes det ha varit mycket stridigheter läkaredistriktets kommuner emellan angående reparation av läkarebostället och apoteket i Wästtibble. 1903 väckte Kalmar, Över- och Yttergran fråga om förflyttning till Bålsta. Läkaredistriket indrogs 1911 och hade då funnits sedan 1861. Sedan provinsialläkaren flyttat gjordes flera försök att få ett nytt distrikt, vilket sedan resulterade i ett extra provinsialläkaredistrikt i Sigtuna 1916. 1921 bildades Bålsta provinsialläkaredistrikt.

1868 förekommer bland inkomsterna brännvinsutminuteringsavgift 20:61 kr. Summan varierade något under kommande år och utkvitterades under flera år av prosten Luhr. Denna inkomst ökade med åren, slutade 1913, och var då uppe i 400 kr. Ett gott tillskott, när hela den borgerliga kommunens utgifter, med undantag av skolan, uppgick till 12 à 1300 kr.

1871 slutbetalades skolhuset vid kyrkan.

1873 väcktes förslag om anskaffande av veterinär. Man ansåg att 40 öre per kreatur skulle utgöra avlöning. 6 år senare eller 1879 synes frågan ha avancerat till verklighet vid ett sammanträde i Bålsta.

1867 föreslogs gemensamt med Håbo-Tibble anskaffa examinerad barnmorska med bostad i Tjusta, beslut 1868, år 1869 valdes mamsell Lundkvist, 1872 mamsell Burström, 1877 mamsell Gustafsson, 1878 mamsell Andersson, 1884 Elsie Lindgren, gift Holmgren, Aske 1888. Under åren 1869-1888 hade barnmorskan sin bostad bestående av ett rum och kök i lärarebostaden i Tjusta. Läraren hade rätt att använda barnmorskans kök till tvätt- och bagarestuga. 1903 fick läraren disponera hela huset.

1873 beslutades att fri försäljning av öl fick äga rum vid handelsboden vid Råby.

1877 fick läraren Elias Söderström kommunalstämmans förordnande att för allmänhetens räkning emottaga post.

1879 höjdes lärarelönen till 600 kr, enär statsbidrag då utgick med 400 kr.

År 1884 finnes anteckning om att folkmängden uppgick till 1020 personer. I början av 1890-talet varierade folkmängden mellan 950- och 1000 personer. 1898 antecknades åter 1016 personer, 1904 fanns 934 personer, varefter en stadig minskning pågått.

1889 väcktes förslag om sammanslagning av häradernas tingsställen till Grillby, blev sedan 1904 Enköping.

Sedan år 1872 hade Hammarlund i Råby åtagit sig skyldighet att för 5 kr per år lämna nattlogi eller härbärge åt vandrare. Ersättningen höjdes några år senare till 10 kr. Hammarlund hade även skyldighet att mot polletter, som utlämnades av en i Råby boende ledamot av fattigvårdsstyrelsen, giva vandrarna ett mål mat för 25 öre. 1887 sänktes priset till 20 öre för att åter 1889 höjas till 25 öre. 1890 höjdes priset till 30 öre. Den 1 maj 1893 upphörde Hammarlunds skyldigheter.

Att befolkningen under senare delen av 1800-talet var rätt bofast synes framgå av att 19 st trotjänare medaljerades vid Aske 1893 och endast 7 år därefter ytterligare 15 st.

På 1880-talet synes vägväsendet börja taga form. Det var då ideligen sammanträden och uppdelning av väglotter och ploglag. Som liten pojke minns jag att Norränge och Råby hade sitt ploglag på stora vägen vid Bålsta. Det tog tid innan tre par oxar hann pulsa genom snödrivorna för att draga den där uppställda snöplogen.

1901 omtalas att det gamla sockenbiblioteket skulle genomgås, värdelösa böcker utrangeras och nya anskaffas. Härtill utsågs läraren Elias Söderström.

1902 var järnvägsbygget Märsta-Sigtuna-Örsundsbro-Heby ifrågasatt, kommunen satsade 200 kr för utredning. Förslaget visade sig ogenomförbart.

1906 uppdelades socknen i 6 brandrotar och 1907 var det allmän sprutmönstring.

1906 fick länsman bidrag till kostnader för telefon, 1911 fick fjärdingsman samma förmån.

1909 kom ny författning om valnämnd.

1910 var sockenvalda ombud på kongress i Stockholm för diskussion om folkpensionering, vilken sedan genomfördes 1913.

Då jag nu kommer in på nyare tid, eller den tid under vilken jag själv deltagit i det kommunala arbetet, mitt första uppdrag var vice skogsbrandchef 1913, har jag att i första hand vända mig till de ännu i kommunalnämnden kvarstående kommunalmännen, som tog hand om mig, när jag som ung pojke efter min fader invaldes i kommunalnämnden och med ens blev dess ordförande. Dessa äro greve Reinhold von Essen, agronom P J Högfeldt och f lantbrukaren Oskar Hållén. Till dessa män, som varit före mig och som jag under de 35 år jag fungerat som ordförande haft nöjet att samarbeta med, här inneslutes givetvis även den femte

ledamoten byggmästare Johan Hurtig, som under de 12 senaste åren varit ledamot av nämnden, vill jag vid detta tillfälle framföra mitt hjärtliga tack för gott samarbete, och för det stora förtroende, som alltid visats mig. Kommunen har också till de fyra äldsta i tjänsten som ett erkännande bekostat de guldmedaljer, som landskommunernas förbund beslutat tilldela dessa. Vi representerade också troligen landets äldsta kommunalnämnd med en medeltjänstetid av 44 år. I varje fall har greve R von Essen rekordet med en tjänstetid av 60 år. Tre av oss erhöllo våra medaljer ur Hans Maj:ts Konungens hand på landskommunernas förbunds soaré medan den fjärde, herr Oskar Hållén, av hälsoskäl var förhindrad att närvara. Jag vill därför begagna detta tillfälle att fästa denna medalj på herr Hålléns bröst.

Den nämnd, som har de äldsta anorna i kommunens historia, är fattigvårdsstyrelsen. För dess utveckling under svunna tider har jag förut försökt göra ett litet sammandrag. 1917-1918 blev jag dess ordförande, enär styrelsen då var densamma som kommunalnämnden. Då den nya fattigvårdslagen av år 1918 trädde i kraft den 1 januari 1919, begärde och erhöll jag befrielse från ordförandeskapet och valdes i stället till vice ordförande, för att åter 1926 bli ordförande. Under senare år har fattigvårdsarbetet varit lätt jämfört med förhållandena på 1920- och 30-talen. Då var lantarbetarbefolkningen mera rörlig och 10 á 20 processer hörde till ordningen för dagen. Den äldsta ledamoten i fattigvårdsstyrelsen är grevinnan Anna von Essen, vice ordförande från 1921 till 1945, då hon på egen begäran entledigades. Till grevinnan von Essen och till de nuvarande ledamöterna byggmästare Johan Hurtig, prostinnan Helny Littmark, herr Herbert Johansson och friherrinnan Margaretha von Essen ber jag likaledes att få framföra mitt hjärtliga tack för ett mycket gott samarbete.

Sedan förbundsordningen för Håtuna-Håbo-Tibble fattigvårdsförbund fastställts år 1922 och respektive fattigvårdsstyrelser iordningställt ålderdomshemmet i Wästtibble, utsågs till direktion Knut Karlsson, Richard Carlsson och undertecknad. Richard Carlsson har från början till dess han avflyttade förra året varit kassaförvaltare. Undertecknad, som från början var v ordförande valdes 1926 till ordförande. Samma år invaldes grevinnan Anna von Essen, som under de 10 år hon varit medlem av direktionen med stort intresse nedlagt ett gott och värdefullt arbete. Förvaltare Sven Karlsson och förvaltare John Josefsson har även varit medlemmar av direktionen några år och gjort hemmet och direktionen en hel del tjänster. Till dessa och till de nuvarande medlemmarna prostinnan Helny Littmarck och baron Carl von Essen ber jag också att få framföra mitt varma tack för gott samarbete. Häri inneslutes även direktionsmedlemmarna från Håbo-Tibble.

Sedan 1914 har pensionsnämnden funnits. Grevinnan Anna von Essen den enda nu kvarvarande av den första nämnden, har under många år varit nämndens ordförande. Här har också jägare Hj. Högberg varit ledamot från 1919 t o m 1947. Av de nuvarande ledamöterna torde byggmästare J Hurtig ha den längsta tjänstetiden eller från år 1930. Kontraktsprost R Littmarck har också varit nämndens ordförande under många år. För närvarande är herr Arthur Krantz ordförande. Övriga ledamöter i nämnden är herr Herbert Johansson och kantor K G Bergqvist. Jag kom med 1934 och vill nu till samtliga tre ordförande prostinnan Helny Littmarck, mångårig v ordförande och till samtliga förutvarande och nuvarande medlemmar framföra mitt hjärtliga tack för ett gott samarbete.

Barnavårdsnämnden är av senare data. Lagen är av den 6 juni 1924. Den 10 februari 1930 valdes nämnden för första gången. Från första valet kvarstår prosten R Littmarck, som alltsedan starten till år 1948 på ett utmärkt sätt skött ordförandeklubban. Undertecknad har också varit med hela tiden, många år som v ordförande och nu senaste halvåret som ordförande. Vid första valet utsågs grevinnan von Essen. Kvarstod till 1942 och efterträddes då av friherrinnan Margaretha von Essen, som alltjämt kvarstår. Här har även under senare år prostinnan Helny Littmarck varit verksam. Hon har bl a skött utredningarna för mödrahjälp på ett synnerligen förtjänstfullt sätt alltsedan dess tillkomst. Polisman John Hållén har varit barnavårdsman för samtliga fall under många år, vilket arbete han enligt mitt förmenande skött förträffligt.

Jag ber att till alla som arbetat och arbetar i denna nämnd få tacka för gott samarbete.

Till herrar J Hurtig och skogvaktare Olle Nilsson, som varit medlemmar av brandstyrelse och brandstodskommitté ber jag också att få framföra mitt varma tack.

Enär hälsovårdsnämnd och nykterhetsnämnd varit desamma som kommunalnämnd och fattigvårdsstyrelse ber jag att även som ordförande i dessa nämnder få framföra mitt varma tack för gott samarbete.

Bland förutvarande revisorer har vi bl a förvaltare Sven Carlsson och de nuvarande direktör K E Andersson och bokhållare R Kajland. Samt för ålderdomshemmet m fl kassor polisman John Hållén. Jag vill även tacka dem för det sätt på vilket de skött sina uppdrag.

Visserligen har icke skolan legat under den borgerliga kommunens förvaltning, emedan vi tillsammans med Håbo-Tibble bildat ett skoldistrikt, men då skolan ju sedan 1939 bort höra till den borgerliga kommunen och jag sedan lång tid tillbaka tillhört skolrådet, vill jag vid detta tillfälle passa på att tacka vår mångårige ordförande prosten R Littmarck för allt det arbete han nedlagt. Under hans ordförandetid byggdes bl a kantorsbostaden. Till skolrådets nuvarande ordförande baron Carl von Essen ber jag att såväl å mina egna som å kommunens vägnar få framföra ett hjärtligt tack för det arbete han under senare år nedlagt. Tack vare honom fick vi äntligen, efter flera års förberedelser, nya trevliga lärarebostäder i Tjusta. Att i dessa tider komma någon vart med alla slags omöjliga myndigheter som växer som svampar ur jorden och lägger sig i allt, fordras både skicklighet och tålamod. Jag vet vilket oerhört arbete baron von Essen presterat, rest från Uppsala till Stockholm och vice versa, haft uppgörelser och tillsyn över byggena m m allt utan någon som helst ersättning. Jag måste beklaga att baron Essen ej hann få byggnaderna färdiga. De kommer att överlämnas till den nya skolstyrelsen i befintligt skick. Det skall bli roligt att se om någon hädanefter kommer att utföra sådana arbeten som förtroendeuppdrag utan ersättning. I detta sammanhang vill jag även begagna tillfället att tacka vår nuvarande lärarkår för deras insats i skolarbetet. Enligt min mening har vi nu en utmärkt lärarkår och jag hoppas att de kommer att trivas i sina nya bostäder.

År 1937 kom en ny lag enligt vilken kommuner med över 700 innevånare skulle utse kommunalfullmäktige att i stället för kommunalstämman vara kommunens beslutande organ från den 1 januari 1938. Tack vara att valen icke någon gång varit politiska utan väljarna enats om en gemensam lista upptagande namn från olika samhällsgrupper och partier har arbetet under alla dessa åt gått friktionsfritt. Det har ej förekommit någon enda votering, vilket visar att samarbetet varit utmärkt. Jag vågar tro att det inte finns någon kommun i detta land med lugnare och trevligare förhållanden.

Jag vet mycke väl att jag haft fel och brister, men jag vet också att jag i varje fall försökt göra det bästa möjliga i alla situationer. Under min långa tjänstetid har det blivit liksom att kommunen varit ens egen och många gånger har kommunens intressen gått före egna.

Till de förutvarande fullmäktigeledamöterna Sven Carlsson, David Björkman, Nils Nilsson och Henrik Åhlström samt till samtliga nuvarande fullmäktigeledamöter, vill jag, då jag slutar som ordförande och Håtuna kommun upphör, framföra mitt djupt kända tack för det stora förtroendet jag åtnjutit och för det goda samarbete som alltid varit rådande under hela den tid kommunfullmäktige varit kommunens beslutande organ.

Till samtliga sockenbor måste jag säga att visst känns det lite underligt att på en gång lämna alla förtroendeuppdrag men på samma gång kan det vara på tiden att koppla av innan man blir alltför gammal.

Även om förtroendet nu är på upphällningen, kommer jag alltid att minnas att jag under min långa tjänstetid haft i stort sett alla sockenbornas fulla förtroende och ber samtidigt få tacka för alla hedersbetygelser jag under årens lopp fått emottaga.

Vi skriver i Upplands-Bro 80
Staffan Tesch berättar för Ineke Buiten

Killinge-Kvarnnibble gård

Min pappa köpte Kvarnnibble gård 1944. Pappa hade en firma i stan, som han hade haft sedan 1920-talet. De ritade bl.a. masugnar. Han har anlagt masugnar i Amerika, Syd-Amerika, Tyskland och Frankrike. Det är ganska stora grejor de där. Han hade ett ritkontor, ett framgångsrikt på det området, vet jag, för en gång på 30-talet så kallades han till Turkiet. Det var när Kemal Atatürk var president där. Min pappa har pratat med och träffat honom. De skulle undersöka fyndigheter i Anatolien, med de var så lite givande, så att det inte blev av. I Turkiet hade de inte heller något bränsle eller möjligheter att smälta den här malmen. Pappa var därnere och red omkring på åsnor och tittade på möjligheter, men han var tvungen att be dem avstå ifrån det, för det hade inte varit någon affär.

Jag tyckte att det var hedrande att han blev konsulterad utav den turkiska staten att göra det här jobbet. Det blev ju heller inget järnverk där. Han hade väl alltid haft en dröm att skaffa sig ett jordbruk, det tror jag, och det fick han då förverkligat 1944.

Köpet av Kvarnnibble gård gick till så här: Vi bodde i en lägenhet i stan, men mina föräldrar ville ha ett sommarnöje. Det var på 30-talet. Det var då mina föräldrar hittade ett ställe nere vid Finstaholm, där vi kunde hyra ett möblerat hus över sommaren, därför att ägaren, en general Hain, skulle resa utomlands. Det visade sig att huset bredvid också var ledigt för uthyrning och det hyrde vi per år. Där bodde vi också över påsk, pingst och jul, förutom sommaren.

Det där huset var försett med centralvärme och en AGA-spis, minns jag. Den senare fick man ladda med kol eller koks och den höll sig varm ett helt dygn. Där bodde vi nog i fem eller sex år. Det hette ”Stenvillan” vid Finstaholm. Ägaren ville att mina föräldrar skulle köpa det här stället, men de var inte villiga att göra det. Jag kommer ihåg summan. De ville ha 35 000 kronor, som låter som stulet i våra dagar, men det var ganska mycket pengar för hus och tomt.

Jag kan nämna att samma år, så tror jag att Håtunaholms gård såldes för 125 000 kronor. Det kan ge en fingervisning att 35 000 var alldeles för mycket. Men hur det var, så skulle vi flytta och då flyttade vi till Sundby, som ligger i Västra Ryds socken.

Jag kommer ihåg att jag rodde roddbåten vi hade, hela vägen från Finstaholm till Sundby, vilket gav mig blåsor på händerna. Det var en ganska lång bit över Håtunaviken, Sigtunafjärden och Skarven. På Sundby bodde vi nog ett par år också.

Sedermera flyttade vi till Håtunaholm under kriget. Där hade vi också möjligheten att bo året runt. Ägaren var Christian Bergström, son till Paul Bergström, PUB-grundaren.

Så småningom fick ägaren ett erbjudande att det skulle kunna bli en dansk förläggning där på Håtunaholm och då skulle de ha det huset, som vi hyrde, till bostad för någon officer.

Mina föräldrar fick förslaget att flytta. Min pappa, som inte hade bil på den tiden, åkte fram och tillbaka till alla dessa ställen, där vi hyrt sommarnöje med Håtunabussen, så han lärde ju känna bussägaren, Andersson, ganska väl efter alla år.

Så när han, mer eller mindre, var tvungen att flytta från Håtunaholm så frågade han Andersson om han visste något ställe, där vi kunde ställa in våra möbler. Vi hade en massa möbler i det där sommarhuset. Han funderade en stund och så sa han: ”Ja, Mattsson på Kvarnnibble, han har ju ett hus som är utdömt. Ni kanske kunde ställa in möblerna där,” Varpå min pappa sökte upp Mattsson och frågade. Då fick vi ställa in möblerna i det huset som jag sitter i nu.

Huset var så dåligt, att man lika gärna kunde elda upp det, huset var slut. Man kunde gå rakt ut genom väggarna. Det var alldeles förfallet.

Och hur det var så resonerade gubbarna, min pappa och Mattson, hit och dit och så efter en tid, tyckte min pappa att han skulle försöka få en fastare tillvaro än som det var nu. Därför

frågade han Mattsson om han eventuellt kände något ställe, som kunde vara till salu här i trakten. Varpå gubben sa: ”Vad är det för fel på det här då!” Mina föräldrar blev ganska häpna för de hade inte en tanke på att Mattsson hade tankar på att avyttra. Det var 1944.

Så småningom kom de överens och våren 1945 tillträdde vi, så jag har alltid haft förmånen att få bo på landet över varje lov tills vi själva köpte en egendom. M.a.o. har vi haft en viss anknytning till den här bygden.

Min pappa hade som sagt en ingenjörsfirma i Stockholm och hans pappa var i sin tur verksam i lantbruket i Östergötland.

Under hela min uppväxttid bodde jag i stan, men jag hade inget intresse att söka jobb där. Uppriktigt sagt så tror jag inte att jag hade passat för det heller. Min håg låg ute i lantbruket.

Jag tyckte det verkade komplicerat, det yrket pappa hade. Han kunde fyra språk t.ex. och det begärdes nästan att man skulle kunna det om man ville göra affärer med utlandet. Har man inte det intellektet, som är nödvändigt, så måste man hitta på någonting annat. Jag slutade skolan efter realen.

Det var klart, att min pappa ville att jag skulle fortsätta i hans verksamhet, men han var ju generös för han lät mig göra, som jag ville. Så jag gick på olika gårdar och praktiserade i flera år. Dessutom gick jag på Lantbruksskolan i Östergötland, en ettårskurs där, så jag har ju en viss utbildning. Speciellt var det bra att jag hade utbildning för lantbruk, för det var inte tillåtet, på den tiden, för icke-jordbrukare att förvärva jordbruk.

I och med att jag var lantbruksutbildad fick mina föräldrar köpa den här gården, som vi bor på nu. Annars hade det inte gått.

Bild Kvarnnibble gård. Huvudbyggnaden

Vi flyttade in här på Kvarnnibble den 15:e mars 1945. Den första månaden bodde vi tillsammans med den gamla ägaren innan de kunde flytta in på sin nya gård, som låg uppe i Roslagen.

Den förra ägaren Mattsson var en ganska skicklig uppfödare av travhästar. Han hade väl ett 70-tal hästar här och han hade även ardenneruppfödning. Vi hade de hästarna, som dragkraft på den tiden.

När vi kom hit, så hade vi 15-16 draghästar och så även ungdjur. Tillsammans en 30 stycken. Två hingstar var också stationerade här, som skulle betjäna märrarna här i trakten.

Den sortens verksamhet med travhästar har inte vi haft utan den tog han med sig till en gård, som heter ”Veda” som ligger uppe i Roslagen. Travhästar var hans huvudsakliga intresse. Den här Mattsson var en duktig djurman över huvudtaget. Det var han, som hade köpt ihop den mjölkko-besättning, som vi har. Han hade farit omkring och plockat ut riktigt goda exemplar på olika gårdar. När vi kom hit så hade vi en ganska bra besättning redan. Den här mannen hade djuröga. Vi övertog ”folk och fä”.

Den här gården ”Killinge”, som var något mindre än huvudgården köpte Mattsson på exekutiv auktion någon gång på 30-talet. Det var hemskt dåliga tider för bönderna då, kolossalt. Jag tror att det var 3-4 stycken här, som gick i konkurs under de här åren, bl.a. ”Killinge”.

Inte nog med det, utan handlaren, som hade lämnat kredit åt alla de här bönderna, han gick också i konkurs på grund av att han inte fick betalt. Det var förfärligt svåra tider på 30-talet.

Kvarnnibble gård har 220 ha öppen jord och så 180 ha skog. På avlöningslistan från den 15 juli 1945 står 18 namn noterade, fast anställda. Nu har vi en heltidsanställd, utöver mina tre söner, som äger Kvarnnibble nu. Den heltidsanställde är lagårdsskötare och han jobbar fem dagar i veckan. Det innebär ju att sönerna får hoppa in på helgerna, det blir var tredje helg, och under semestern naturligtvis.

1945 tjänade de anställda 142,5 öre per timme. Jag kommer ihåg att undan för undan så har de här lönerna ökat. I bärjan var det 2,5 öre per timme, sedan 4 öre, plötsligt ökade lönerna med 25 öre. Då trodde man, att nu, nu går det åt helvete.

Och sen skulle vi sluta en kvart över fyra, och det trodde jag också att det skulle innebära slutet för den här näringen. Förut slutade man alltid kl 18.00, på lördagar kl 13.00. Vi började jobba kl 7.00, utom de, som skulle rykta, de var där en timme tidigare. Lagårdskarlarna har väl alltid gått upp halv 5.

Redan då mjölkade vi med maskin, men nu har vi förbättrat det hela. Mjölken går nu igenom ledningar i taket. Förut måste man bära mjölken i mjölkmaskinspannar. Förr hade vi fyra maskiner, nu åtta stycken, som en kille sköter.

Det här med att sluta tidigare, att ha kortare arbetstid, det har vi ju faktiskt kunnat möta på det sättet att vi har nu andra grejor. Vi har traktorer, som har över 100 hk t.ex. och det gör att man klarar av ett jobb, som förr tog två dagar, på en förmiddag. En harv tar nu sex meter i bredd, förr hade man en, som precis täckte bakhjulen på traktorn.

Arbetaren Frimodig fick 1945 i lön 144,5 öre i timmen. Han var fördräng. Lagårdsförmannen tjänade förstås mest. Dessutom hade han provision på 1690 liter mjölk x 0,02 öre = 33,80 kr.

En del fick mjölkrabatt, men det var en statlig grej. Den skickade staten till mig för de som hade barn. De skulle få råd att köpa mjölk för 33 öre. De anställda köpte blandsäd, 100 kg för 19,70 kr, till sina grisar och höns. Hyran 23,50 kr, 24,33 kr här är det en, som hyr för 9,50 kr. Han hade väl bara ett rum.

Det är lite rörande, när man ser de här summorna att se att hela månadsavlöningen för alla de 18 personerna, är mindre än vad en utav gubbarna betalar i skatt idag.

Månadsutgifterna för gården med de 18 anställda låg 1945 på 1773,27 kr i utbetalda löner. Bruttot var 2564,57 kr. Jag tycker, att den här inramade avlöningslistan, i alla fall är ett dokument om hur folk har skött penningvärdet (?) under de här åren. De som har styrt oss har inte kunnat upprätthålla kronans värde. Man kan inte gärna förebrå, men det är som det är.

Innan mina föräldrar köpte gården var jag kontrollassistent. Jag vägde mjölken och tog fettprov på en trakt som hette Härkeberga-Långtora bortom Enköping. Man åkte till gårdarna och vägde kornas mjölk och beräknade hur mycket de mjölkade per månad och per år, så att man hade en viss koll på produktionen. De korna, som inte hävdade sig, måste bort ur besättningen.

Det är samma förhållande nu. Jag väger mjölken här också, fast jag tar inga prov, utan nu skickar man mjölken till en central, där de räknar ut allting med hjälp av datorn, så man alltid har koll på vad varje ko producerar. Ser man att en ko inte kommer upp i produktionen, hon blir 3-spent eller något annat fel, då finns det anledning att byta ut henne. Hon går till slakt.

Vi har inga biffkor här, men vi har vissa kor, som inte är så märkvärdiga. De betäcker vi med köttdjur, så vi har en del ”Limousin” och av ”Herefordras”, de med vita huvud. De ansätter mer kött och är gynnsammare som slaktdjur. De har en annan köttansättning, bakdelen är riktiga biffar, de har en annan färg. De är råttgråa.

Pappa slutade aldrig med sin verksamhet sedan de köpt gården. Det var väl det, som min mamma ondgjorde sig alltid över. Han hade mer eller mindre lovat att han skulle lägga av, men han lade inte av förrän 1964, då var han väl över 80 år.

Bild Flygfoto över Killing – Kvarnnibble

Jag hade jobbat som lantbrukselev i Skåne, Västergötland och jag hade varit i skogen ett år uppe i Gästrikland, så jag hade en viss praktisk erfarenhet, innan jag började jobba på vår gård den 15:e mars 1945. Dessutom hade jag som sagt, arbetat som kontrollassistent.

Jag tillhörde en grupp människor, som blev inkallad i beredskap efter rekryten, så jag gjorde ett och ett halvt år i sträck och då var jag ju borta ifrån den här näringen kan man säga. Det tog rätt mycket tid, just det här.

Det var svårt att få jobb också, för när man kom då frågade de om man hade gjort värnplikten. Man fick tala om att man hade gjort det plus dessutom beredskap.

När man sökte jobb efter beredskapstiden, då man inte varit i den här näringen på ett och ett halvt år och man sökte som rättare eller bokhållare, då tyckte de att den där killen, han har ju inte varit med på så länge nu, han har ingen aning om hur läget är just nu.

Men det var inte lätt att få jobb faktiskt. Men jobbet som kontrollassistent var inte så svårt att få, det var dessutom en viss god praktik.

När man är arbetsgivare med en gård med 18 anställda, då fordras det en viss organisation. Man gjorde inköp, man anställde folk i den mån det gick och tyvärr var man även tvungen att avskeda folk när det behövdes. Utan jobb var man inte. Dessutom har jag faktiskt gillat den principen att det är ganska skönt att röra på armarna också, så jag har alltid varit med och jobbat, rent fysiskt menar jag.

Den här arbetaren Frimodig, han var verkligen frimodig. Han var ordförande i Lantarbetarförbundet. Han sa till mig ”Det är lika bra att du får Lantarbetartidningen du också”. De höll mig med den tidningen i flera år, så jag kunde följa deras politik, fast jag var medlem i det motsatta lägret så att säga, Lantarbetsgivareföreningen. Stora kontroverser har jag aldrig haft med folk här på gården.

Så här gick det till, när jag träffade min fru, Barbro. En gång stod jag i smedjan, när Stig Sundblad kom in, en stor pamp i kommunen och han bjöd mig på bröllop. Det var i juli. Jag sa: ”Inte f-n kan du gifta dig i juli, mitt i höet, det går inte!” Han blev ju häpen, när jag sa att jag inte kunde komma. ”Inte på ett bröllop i juli, det går bara inte”, sa jag igen. Hur det än var så blev jag övertalad att åka till det där bröllopet. Det gjorde jag. Barbro var bästis med bruden, Gunnel Sundblad, de hade varit klasskamrater. Jag hade aldrig sett henne förut. Barbro satt och lipade i kyrkan, som alla gör när det är bröllop. Hon var väl rörd och jag tänkte: ”Det var en jävla människa att sitta och grina”. Och så fick jag henne till bordet, då gick det bättre, sedan efteråt.

Vi gifte oss ett år senare och fick tre söner som heter; Ulf, Carl och Hjalmar, 40, 37 resp 33 år idag (1994). De är alla verksamma på gården och sköter sig på ett sätt, jag är mycket nöjd med.

Jag brukar säga, att de har mycket att vara tacksamma för. För att deras förfäder har skött sig. De har goda gener, som jag tycker de ska förvalta. De ska inte röka, de skall föra ett någorlunda hyfsat liv. Farfar blev ändå 97 och deras farmor 96 år. Det behöver inte betyda någonting, men det finns ju möjligheter där att de får förbli friska om de inte ägnar sig åt en massa gifter och våldsamt leverne.

Men som sagt var. De är en heder för far och mor, de här grabbarna! Det är de verkligen!

Vi skriver i Upplands-Bro 80
Tore Wikman

Mjölnare på Aske gård

Jag föddes nere vid Aske 1916. När jag började i Tjustaskolan tyckte alla att jag var för ung. Jag var nämligen född sent på året, men jag fick börja ändå. På de här sex skolåren var jag hemma fyra dagar för sjukdom.

Det var bra på den tiden för man fick gå till skolan pulsande i snön över Tjustagården ifrån Aske. Ofta var det inte plogat, men man var härdad. Medan man fortfarande gick i skolan

hade man potatislov. Då fick man vara hemma och plocka potatis. Man hade aldrig någon ledighet.

På sommaren, när man slutade skolan, då fick man börja i kålrotslandet och gallra kålrötter och det hade vi att göra med till midsommaren. Efter midsommaren då blev det hackning, då skulle man gå och hacka. Det var sommarlovet på den tiden. Man var inte van vid något annat. När man efter sex år avslutade skoltiden, då var det bara att börja på ett arbete.

De första åren jobbade jag i trädgården. Jag gick och läste samtidigt för konfirmation för prästen Littmarck. Jag jobbade då på förmiddagen, sedan fick man ledigt för att gå och läsa och när man kom tillbaka så fick man fortsätta jobba. På vintern gick jag två år i fortsättningsskolan.

När man började jobba ute var man egentligen inte stark nog, man var inte trimmad för sådant där hårt jobb. Jag kommer ihåg att jag fick gå och sopa gräsplanen utanför slottet med en stor björkkvast, sedan de stora pojkarna hade klippt gräset med en gräsklippare. Det skulle inte finnas något gräsklipp kvar, det skulle vara rent.

Jag jobbade som ung grabb tio timmar om dagen och tjänade 1,25 kr per dag. Det var klart, man måste ju ha något att göra.

Vid 14 års ålder, när jag hade slutat fortsättningsskolan började jag hos sadelmakaren. Hos honom gick jag i två år. Sadelmakaren, Kraft, på Aske gård var dessutom chaufför åt greven. Greven hade två bilar och han var hovjägmästare, så han skulle nästan in till stan varenda dag. Det fanns 14 par hästar på Aske och på Skråmsta 6 par så det var många selar som skulle lagas.

Min pappa kom till Aske som körkarl. Det fanns inget annat på den tiden. Han dog ganska ung. Så då var det bara mamma kvar där. Då var det bara för oss fyra söner att börja jobba.

Efter två år hos sadelmakaren började jag i smedjan. Jag blev smideshantlangare. Det var roligare för då fick man lära sig smide. Det var Rudolf Andersson, som var smed på Aske. Jag var med och gjorde de där gångjärnen och låsen, som sitter på Aske slott. De sitter kvar än där! Snickaren, Norén, han gjorde ekdörrarna och de är också fortfarande kvar.

Sedan kom kriget. Det förstörde ju fem år för en. Jag var precis i den åldern att jag skulle in i militärtjänsten. Jag gjorde rekryten 1938 och repmånaden på hösten 1939 och i januari åkte jag in på sex veckor. När jag sedan kom hem, då var jag hemma i 14 dagar, därefter fick jag inkallelse igen. Hela sommaren 1940 låg jag ute, först nere i Skåne och sedan därifrån ända upp till Norrland. Så var det varje år.

På våren åkte man in. Det gick ju, men det förstörde ens ungdom. Det var likadant för många av oss.

Så småningom började jag med lite kvarnjobb där, för han som var mjölnare på Aske skulle in på repmånad.

Rätt som det var, så tyckte de, när mjölnaren flyttade, att jag kunde ta det här jobbet och det gjorde jag.

Det fanns en väldigt bra anordning på Aske. Det fanns en damm på gården och en vattenturbin, fina grejor, som man körde med och sedan en lång ledning ifrån turbinen i kvarnen till sågen, som låg alldeles bredvid. Där fanns det en ramsåg, det var väldigt fint på den tiden att ha en ramsåg att såga med. Det var inte en klinga. Vattnet i dammen var så fint för det var som ett fall där från dammen och så ner. Där duschade vi första åren vi var gifta. Det var jätteskönt. Sedan började de bygga längre bort och så släppte de ut, in i någon å, där uppifrån uppåt Skråmsta och det rann ner, det kom igenom dammen så sedan gick det ju inte att duscha där mera. Stenarna blev gröna och slemmiga. I början var det så klart och fint vatten, för då var det ju så att de som bodde högre upp hade inte avlopp. De hade en slaskhink, som de kastade ut bara.

Tore: Jag tänkte aldrig på att det kunde komma några gäddor där uppe i den dammen, men när de tappade ur och torrlade dammen och den stora bassängen i kvarnen blev utan vatten och där turbinen låg långt ner i botten, för det skulle ju vara fallhöjd också, då upptäckte vi

gäddorna. Oj, vad gäddor det var! Men inte vet jag om de har kommit nere ifrån Mälaren eller uppifrån någonstans. Ån går väl åt bägge håll.

När jag då hade varit där i två år, greven Lewenhaupt hade dött efter det där första året, såldes Aske till ”Fosfatbolaget”. Då blev det en stor omvälvning.

Det var ju ingenting som dög utav det gamla utan allting skulle bli nytt. Det skulle bli en försöksgård. Det första de gjorde var att spränga igen berget bredvid dammen, slussen in till kvarnen, så vattnet skulle rinna ut bara. Sedan la de in en kulvert runtom det hela så hela dammen torrlades. Därefter odlade de säd där, men säden blev så kraftig, det blev bara liggsäd. När det började regna så lade säden sig, den orkade inte stå och sedan grodde det ju. De gödslade också för mycket.

Sedan vattenturbinen borttogs, körde jag bara med elektrisk motor.

När man kom in på mitten av 50-talet så försvann statarna, som fanns omkring alla gårdar. Till dem malde man också mjölet, de köpte inte mjöl i affärerna då, så när statarna försvann, blev det sämre för kvarnen.

Då ändrades arbetsuppgifterna så att jag började rensa mycket utsäde och beta (=behandla utsäde mot sjukdomar), så då fick jag jobb på det viset. Sedan räckte inte det till utan då sattes det in en tork också där, för att torka säden med. Det gick ju bra, men det var jobbigt! Man var ung då, man åkte i trapporna ner sen.

En arbetsdag kunde se ut så här: På morgonen började jag att sätta på motorn och maskinen. Vi hade två par kvarnstenar 1,5 m i diameter. Ett par malde man grov gröda på och ett par malde man fin på. Sedan hade man valsstolen, för vetet, den skulle man ju passa också.

I källaren fanns uttagningar för gröpet (=grovmalen säd). Säckarna med säd hissades upp maskinellt på utsidan av byggnaden till översta våningen och tömdes så att den kunde rinna ner. Sedan måste jag ner till mellanbottnen, och därefter ner för att ta reda på den, när det var färdigt. Det fanns en 50 hk motor som drev hela kvarnen. Den här motorn stod i ett särskilt hus utanför och gjorde inte mer än 500 varv för det fick inte gå för fort när man malde.

Bild
Aske kvarn 1920. Kvarnen syns mellan trädstammarna. Den lilla vita byggnaden är motorrummet. I förgrunden syns dammen.

Från början drevs motorn enbart med vattenkraft. På sista tiden hade jag både vattenkraft med turbinen och elektricitet, som monterades in 1916. Kvarnen var ju gammal så de hade bara vatten förr. Gick det riktigt tungt då körde jag med både den elektriska motorn och turbinen, då blev det 75 hk. Hela dagen var det upp och ner, upp och ner.

Det var jobbigt. Dessutom hade man valsen att se till. Där skulle man skifta om. Vetet skulle gå många varv. Först gick det på grovsidan, när man klöv vetet, sedan nötte man av skalet. Därefter gick det över på andra sidan på fin. Då gick det på själva sikten (= anordning för uppdelning av material efter kornstorlek), som skickades upp i taket.

Sedan på andra sidan på en friare såll och sedan såg man ju ungefär när det var färdigt, då var det bara att tappa ut i klipåsen. Det var mycket att göra med det. Jag gjorde också havregryn. Först skalades havret och sedan krossades det och korngryn. Jag hade en särskild maskin för det, som man skalade av skalen, krossade kornen så det blev korngryn. Det gick ju då, men sedan gick det inte att konkurrera med de stora kvarnarna. På gårdarna kom de fram till andra sorters vete, som gav mera. Kornen blev hårdare, nästan som glas i förhållande till de gamla sorterna. De var mycket lösare, det gick så fint att nöta av skalet, det släppte lättare. Med de nyare sorterna var det svårare, där kunde man få lite skal med i mjölet. Bakningsförmågan blev också sämre. De stora kvarnarna hade särskilda grejor, som de blandade i, t.ex. amerikanskt vete, så att mjölet blev porösare.

Det var inte så roligt att börja på morgnarna med det nya vetet. Jag kommer ihåg att jag provade att mala det många gånger och så tog jag in mjölet till min fru Majken så att hon

kunde provbaka. Man var så spänd inför resultatet och när hon kom för att visa, då hade det blivit platta bullar.

Jag jobbade som mjölnare i 19 år i alla fall. Vi flyttade 1964 därifrån, när ”Kronan” köpte hela Västra Ryd. Då fick man inget att mala mer därifrån, gårdarna blev färre och därigenom mindre folk.

Samtidigt med kvarnen skulle jag också sköta sågen.

Vi hade en virkesbod innanför, där vi hade en hyvel. Vi hyvlade allt virke och lister o.s.v. till gården.

På sommaren när det inte fanns något jobb, då var man ute, ibland i smedjan, vi hade mycket rörmokarjobb, så man var rörmokare med.

När då Aske 1964 såldes till Stockholms stad ville de att jag skulle arrendera kvarnen och sågen, men jag ansåg att det inte skulle bära.

Bild
Aske kvarn på 1960-talet. Dammen är borta. Huset i förgrunden byggdes sedan det gamla rivits. Idag är allt borta utom motorrummet.

I början av sommaren 1964 hade Insulander på Vappa övertagit arrendet på gården. Då blev det inte detsamma som förr. Han måste driva det ytterligt strikt, så att det skulle bära sig.

Jag fick se en annons i tidningen om att de sökte folk på F 8 i Barkarby. Jag skickade in mina betyg, jag hade fått bra betyg utav Fosfatbolaget och redan efter en vecka ringde intendenten på F 8 och sa att jag fick börja när jag ville.

Jag blev anställd som reparatör. Min arbetsplats blev det hemliga berget i Bålsta. Majken fick aldrig komma dit någon gång. På senare tid var det varje dag visningar. Efter ett tag blev jag 1:e reparatör och när jag pensionerades hade jag klättrat upp till 1:e driftstekniker. Det var en bra sysselsättning där. Man åkte mycket, de hade många anläggningar runt omkring, ända ut till Djurö var jag en gång i veckan. Man fick se mycket då mot när man gick i kvarnen. Kvarnen låg nämligen på andra sidan vägen från vårt hus sett.

Det var en trevlig tid på Aske. Greven var mycket för att ordna tillställningar. Han hade en majbrasa den sista april. Hela vintern samlades det. De satte upp tjärtunnor och sånt. På själva Valborgsmässoafton var kyrkokören där och sjöng. Greven bjöd på apelsiner. Karlarna fick cigarrer och cigaretter. Sedan tände de tjärtunnorna och den stora brasan, så det var mycket.

På midsommarafton var det full fart igen. I magasinet var det dans. Då kom hela bygdens folk. Greven, grevinnan och döttrarna var också med. Jag tyckte bra om greven för han var bra.

Innan jag började i kvarnen så körde jag traktorn med gengas. Greven hade blivit änkeman, så han kom alltid ut och satte sig på dikeskanten om jag satt där och drack kaffe, då satt vi och pratade. Han var väldigt trevlig.

När Fosfatbolaget tog över var det lika trevligt att jobba som under grevens tid till 1946. Fast det kom så mycket folk, många lantbrukselever. Det blev på ett annat sätt. Det var klart, jag hade inte så mycket med det att göra, jag hade ju kvarnen och det. Man skulle göra mycket, oj, oj, oj.

Man hade uppfordring (=transport). Vattenförsörjningen kom nerifrån vattenkvarnen, där fanns stora brunnar. Därstädes fanns det en stor vindmotor, som pumpade vatten till Aske till en stor bassäng, som de göt där, som var på 80 kubikmeter. Det var mycket på den tiden. Den är kvar än, står uppe på höjden bakom trädgården. Men den skulle man också se till!

Det sattes in dykarkontakter uppe i vattentornet, så att när vattnet kom upp till den översta, slog pumpen ifrån och när vattenytan hade sjunkit till den nedersta kontakten slog pumpen på igen. Den där fungerade ju aldrig, och då hade jag en manometer i tvättrummet i bostaden. När man på natten låg i sovrummet, som fanns bredvid, då hörde man att pumpen slog av och på, av och på. Då var det bara att klä på sig och gå ut till pumpen. När bolaget tog över var det

första de gjorde att stjälpa omkull vindmotorn. Det var synd. Den hade kunnat stå kvar som minnesmärke, tycker jag.

Allt gammalt skulle bort, allt skulle vara nytt. Tänk, alla dessa slädar som de brände upp. Den gamla greven hade så många vagnar och slädar. De bara kördes ut och eldades upp. Magasinet skulle byggas om. Greven hade nämligen vagnbod på nedre våningen. Han hade två bilar och hans son, som var förvaltare och bodde i Västra Tibble, hade också två bilar. Dessutom hade de en lastbil, som körde mjölken på morgnarna till Bålsta. Från Bålsta åkte chauffören till Bro för att hämta posten och så hem. Greven ville inte vänta på posten, det skulle var en särskild postväska, han ville inte blanda. Så var det på den tiden!

En sak till: de hade nattvakt. En gubbe, som var lite äldre och inte längre orkade med tunga jobb, fick bli nattvakt. Han började kl 22.00. Det fanns överallt klockor, en på kontoret, en i ladugården, en vid trädgården och en uppe i parken, som han fick dra upp. När han började, då gick han ut på trappan och så hade han ett horn, som han blåste i. Då hörde greven att han var i gång. Han fick gå tills klockan var fem på morgonen, när de började i ladugården. Då fick han sluta.

Klockorna var till för att kontrollera att han gick sin runda. Han måste dra upp dem, annars stannade de. Nattvakten behövdes för att de var rädda för eld, att det skulle börja brinna någonstans och sedan fick han ta reda på om det var någon ko, som skulle kalva, så han kunde säga till. Det kunde också vara ett djur, som slet sig, de var noga med djuren på den tiden. Och så många hästar också.

Majken: Tore och jag träffades när jag hade kommit till Signhildsberg 1941, som barnhusa. En gång var det dans i gamla skolan, det är väl det som är Tibblegården nu. Idrottsföreningen organiserade ofta dans där. Tore var med i den föreningen, där träffades vi. Så blev det så. Vi gifte oss 1945, då hade Tore på hösten börjat i kvarnen. Det var den 5:e maj, då vi flyttade in där. Sedan har vi kämpat på.

På dagarna skulle jag svara i telefon för alla bönder ringde och skulle höra hur läget var med deras mjöl och när de kunde komma för att lämna mjöl. På så vis sprang jag mycket uti kvarnen med olika bud, men sedan var jag mycket på Signhildsberg, där jag hade varit förut, men nästan mest nu hos gamla grevinnan som levde då, grevinnan Anna.

De bodde uppe i stora huset. Hon ville ha hjälp med allt möjligt, jag var mycket hos henne. Något fast arbete hade jag faktiskt inte förrän vi kom till Bålsta, då när Tore fick jobbet i berget. Vi bodde tre år i Bålsta. Då fick jag jobb på Bro Bokföringsförening. Det var en sammanslutning av lantbrukare. Jag skötte deras bokföring. I min ungdom hade jag tagit en kurs i bokföring och lite sånt där. Där har jag jobbat ända tills jag gick i pension. Bokföringsföreningen finns kvar än i det så kallade bankhuset, Nordbanken höll till där i lokalerna förr. En ung man, som kom medan jag var kvar, han har det jobbet nu. Så har åren gått.

Jag kommer från Staby på andra sidan Uppsala. Mina föräldrar hade ett litet ställe där. När de blev gamla flyttade de in till Uppsala. Min pappa blev 101 år gammal.

Tore: I slutet av 30-talet och tills nu så har det ju gått alldeles förfärligt fort framåt allting. När jag var liten grabb och gick i skolan då bar jag in ved, vatten och mjölk åt de där gamla för de kom ju ingenstans. De bara låg där. De hade en kristallmottagare på väggen och då fick man höra på den där barnens brevlåda. Oj, vad man tyckte det var fantastiskt. Nu tycker man inte ett dugg mer. Men det är kanske svårt. När man träffar unga människor, när jag jobbade också, och man talade om hur man hade det och vad vi gjorde förut fick man ofta höra: ”Att ni var så dumma så ni gjorde det och inte protesterade!”

De har ju ingen aning om hur det var! Det var ju inget annat, man var ju tvungen! Jag tänker på det idag, då när man var pojke på 30-talet och många arbetslösa, inte hade de något understöd eller något. De fick klara sig ändå. Senare blev det lite AK-jobb, det var inte mycket, det räckte väl till mat kanske.

När jag läste Börje Sandéns bok om Dalkarlsbacken då kände jag ingen flera stycken, som gick och drog i de där kärrorna.

Jag kommer så väl ihåg läraren i skolan, Rikard Carlsson. En gång när vi hade haft gymnastik och hade kommit tillbaka i omklädningsrummet satte vi igång och spelade fotboll där. Det var på vintern. Antagligen hade han väl det på känn, för rätt vad det var så öppnades dörren och där stod han. Men det fick vi sota för!

Hela vintern fick vi inte vara inne på rasterna utan vi fick gå ute och när vi skulle äta de där smörgåsarna vi hade med oss, då fick vi sitta på källarkullen därute och äta dem! Han tänkte: ”Nu ska ni få igen!”

Vi hade en ringklocka i skolan, en vanlig som man hade på hästarna, som han hade gjort ett handtag på. Det var en som höll ordning då. Om den personen såg läraren komma nere på vägen, gick han ut så ringde han in då.

På sommaren ställde vi upp oss i fyra led, precis som på regementet och så höger och vänster om, marsch. När vi hade klätt av oss därinne så fick vi ställa upp oss i kapprummet och sedan tåga in och ställa oss vid bänken tills han sa till att vi kunde sätta oss.

En gång levde vi bus där. Jag skulle lura de andra att han kom, så jag fick tag i den där klockan därute och började ringa med den. Men då kom ju han och jag hade så bråttom så jag slängde iväg den där klockan i fönstret så det vippade till så skaftet slog sönder rutan. Oj, oj, oj, jag kunde knappt sitta på flera dagar! Han hade en käpp och den randade han med riktigt.

Vi hade mellanskolan bredvid vägg i vägg. I kapprummet stod vedlåren mot deras vägg. Och där satt vi på den där vedlåren då och knackade med skorna emot den. Det var klart det irriterade fröken där. En gång så kom hon, när han kom, och öppnade dörren för hon hade en dörr, som hon kunde komma in i vårt kapprum och så sa hon åt honom: ”Det tror jag inte” sa han, ”inte mina barn”. Så fick hon gå. Det sa han inget om, det fick vi göra, för det störde inte honom. Det var konstigt, så han var. Det var mycket roligt.

Han var mycket duktig slöjdlärare. Han kunde lära oss slöjda. Jag har en del grejor kvar än, t.ex. ett nyckelskåp, som vi har i stugan nu för tiden. Det sista jag gjorde där, var en sån där trädgårdsstol, minns jag. Det fick ett fint bakstycke. Jo, han var mycket duktig. Han var intresserad utav slöjd, han var duktig själv på att snickra. Då fick man stå och trampa svarven åt honom.

Var det någon, som hade gjort något på slöjden, som han inte gillade och det barnet kom fram för att få hjälp och frågade magistern hur han skulle göra så sa han: ”Gå tillbaka till bänken, gå tillbaks till bänken”. När barnet gjorde det så sa han: ”Stå inte där och glo inte, kom fram och fråga!” Så gick barnet fram och frågade och fick han en sån där dagsedel. ”O, herregud, ja ....” Han var där i många år.

Prästen, minns jag, var för skolöverstyrelsen där en gång. Han tordes aldrig gå in. Han stod bara i dörren och pratade med magistern.

Ibland så var Carlsson lite på hampen och var lite glad, då satte han sig vid orgeln på dagarna, sjöng och spelade. Då var han glad. Han hade en stor trädgård, som vi, barnen, skulle sköta. Där fanns drivbänkar. Vi fick lära oss hur det skulle gå till att så och skörda. Plockade vi upp potatis åt honom, bjöd han på kubb och läskedrycker.

Allt fick vi göra åt honom, kompost, det var han så noga med och räfsa löv. Han hade någon, som körde dit och högg ved, men sedan skulle det travas in i vedboden och det fick vi trava in och då stod han där och dirigerade.

Vi fick också mäta och rita av skolsalen och alla skåp, allting. Väldigt fint, man lärde sig mycket.

När han hade namnsdag fick vi alltid komma ner dit på dagen, då fick vi kaffe och bullar. Öppnade man dörren till hans hus for man nästan tillbaks ut för han rökte cigarrrer jämt. Det var så inpyrt, och det sa de som byggde om sedan, när han slutade, att det luktade cigarrer i hela huset.

Vi skriver i Upplands-Bro 82
Sven Nilsson

Snickare Nilsson

Jag är uppvuxen utanför Norrtälje i Ununge. När jag flyttade till den här kommunen kom jag först till Kvarnnibble där jag började jobba som snickarlärling. Jag var 20 år då.

Kvarnnibble hade en jättestor ladugård. På den tiden hade vi inga maskiner, så allt byggdes på marken och hissades upp med rep och block, allting för hand. Vi fick klättra och kasta plankor. Ladugården var lika stor då som nu och det har den alltid varit. Gaveln, t.ex. snickrade vi färdig på backen. Sedan restes den med hjälp av rep och block, folk stötte med plankor, andra måste bromsa upp, när det kom upp. Virket hämtades i Bålsta.

Först var jag hantlangare, sen timmerman och därefter snickare. När vi byggde den andra ladugården föll jag ner två gånger.

Betongen till golvet och övervåningens golv blandades för hand och kärrades. Det kunde ta ett år.

Till övervåningens golv gjorde vi först en form sedan göt vi 30 cm betong. När den hade stelnat, tog vi bort plankorna. Nere i ladugården syns tydligt avtrycken från plankorna i taket. Andra lade plåttaket.

Ladugården var inte så stor när jag kom dit, då var det ett hus, nu är det ju två. Jag vet inte vem som ägde Kvarnnibble då. Jag jobbade tillsammans med Gustav Bellerod och fem stycken från Skebo bruk som följde Carlbäcken, byggmästaren. Gustav Pelle hette egentligen Gustav Pettersson. Vi hade flera som hette Gustav. Med Gustav Pelle har jag jobbat ihop i 20 år.

När Kvarnnibblejobbet var slut blev det Toresta. Vi bodde i en jobbarbyggnad, som vi fått rum i. Där var vi i 1 ½ år. På Toresta byggde vi en våning till på en ladugård. Det blev dubbla ladugårdar, det var en förut.

Varje lördag cyklade jag och en kompis hem. Vi hade en tandemcykel. Det var 10 mil. Åkte vi till stan, cyklade vi först till stationen i Stäket (eller Kungsängen) och tog tåget därifrån. En gång när vi kom tillbaka var cykeln stulen. Då köpte vi var sin cykel. Cykeln kostade en månadslön, 15 kronor.

Senare kom jag till Frölunda, till Claes af Ugglas. Där byggde vi ett svinhus, som fortfarande finns idag och kanske är kvar i fullt bruk, fast det har slutat lukta därifrån. Då luktade det bra, när det var fullt med grisar. Svinhuset brann, bara gaveln är kvar från den tiden, resten är nybyggt. Ibland, när jag direkt efter jobbet gick till affärer, luktade man koskit, så tanterna i affären rynkade på näsan. Jag rynkade och sniffade tillbaka.

När svinhuset var klart då flyttade jag till Skälby, Thorins rådde om det då. Jag rustade upp huset jag bodde i.

Jag jobbade på Lennartsnäsgården, som också ägdes av Oskar af Ugglas. Det var mycket att göra där. Vi byggde om ladugården och bytte tak på ladugården. Det fanns ett hus bredvid med en silo.

Efter det byggde vi flera hus i Kungsängen. Ett ligger i närheten av Skoga i en kurva, en korsning, och ett på andra sidan av vägen. Vid järnvägen byggde vi också ett. Alla hus finns kvar. Jag var med om att bygga om Skoga. Det blev då ett pojkhem. Bredvid fanns ynglingahemmet, som det hette då.

Vi byggde hus här runt omkring så länge Carlbäcken, byggmästaren var kvar. Vi följde honom hela tiden. Därefter reparerade vi mycket i Kungsängen. När man byggde med stocktimmer använde vi inte spik. Vi borrade hål för knytarna och stoppade ner träproppar. För att göra knytarna hade vi en yxa, som var på tvären. När jag flyttade hit till Aspvik, var det en kvarn härnere tvärs över vägen. Jag har varit i kvarnen för att laga en trappa, som de hade däruppe i våningen. Kvarnen anlitades för att mala korn till mjöl. För det mesta kom

bönderna med hästskjuts. Det gick ganska snabbt att mala, för de hade hissar och allting där fungerade bra.

En bonde ägde husen vid kvarnen, jag tror han hette Carlsson. Han bodde också här. I de andra husen byttes invånarna ofta. Det var mest de som jobbade vid kvarnen. Ett fyllo har också bott här. På den tiden var också lilla huset nere vid ån bebott. Den första jobbade vid kvarnen, sen kom det fler. En som bodde här, den sista, hade 24 katter, en holländare.

I det här huset i Aspvik har jag bott i nästan 30 år. Det var en snickerifabrik här mittemot, som sedan brann ner. Vi tog vatten från viken här och sprutade på taken. Det brändes där nere, de tänkte slå sönder fönstrena här, men jag sa ifrån. ”Det här sköter jag, bara ni sköter branden därnere”, sa jag. Branden spred sig inte, fast det brann här och där i gräset.

Barnen är delvis uppvuxna här. De föddes i Skälby. Jag har 4 barn, 2 flickor och 2 pojkar. Alla har bott här i det här huset. Pojkarna hade ett rum och flickorna ett. Karin och jag bodde i stora rummet.

Karin träffade jag hemma i Ununge. Jag var omkring 20 år och hade gått till en dansbana i Ekebacken. Där fanns två killar som sprang på henne och hennes syster och slet i dem. Jag hade alltid varit en liten slagskämpe så jag tog och frågade om de var deras kompisar. ”Neej”, sa systern till Karin, ”det är de inte”, så small det.

En vecka senare i bönhuset i Ununge, kom två jäntor fram till mig och tackade för att jag hade hjälpt dem. ”Hjälpte jag Er?” ”Ja, i Ekebacken”. Sedan dess har jag haft sällskap med Karin. Hon bodde i Söderby-Karl och jag i Ununge. Det var inte så långt emellan.

Jag har varit mycket i slagsmål. Jag hjälpte alla som blev mobbade. Kanske berodde det på att jag själv blivit mobbad som ung.

Ofta var det vidriga slagsmål. En gång blev jag skadad. Jag bröt tre revben på dansbanan i Söderby-Karl. De andra åkte in på sjukhuset, men inte jag.

Förutom på dansbanan träffades alla ungdomar på stationen på kvällarna och på fotbollsplanen. Här i trakten har jag inte varit på någon dansbana. Man hade inte så mycket fritid.

När jag kom hit, hade jag gift mig med Karin och var inte ute mer på kvällarna och lördagarna. Sen kom barnen. Vi bodde i Skälby och jag jobbade vid Lennartsnäs.

Innan jag flyttade hit till Aspvik bodde mjölnaren Larsson här. Han skötte kvarnen därnere. Han dog tidigt, sedan var det andra, som skötte kvarnen.

När kvarnen lades ner, var det en som började bygga tv-apparater. Det var på grund av det som det brann.

Vi skriver i Upplands-Bro 82
Göran Andersson

När Konsumbilen kom

Kärrboda

Jag är född i Skogvaktartorp i Västerhaninge, där min pappa var torpare, med vissa dagars arbetsplikt till Häringe gods. Vi var en stor familj; far (Oskar), mor (Antonia) samt sju barn (Karin, Axel, Gunhild, Thore, Sven, Ester och Göran). Jag var lillpojken. Det blev en stor börda att försörja alla, så pappa fick arbeta mycket, bl.a. som lantarbetare, stalldräng och kusk. En tid var han även brödutkörare i Stockholm, en tid fiskhandlare med häst och vagn när det inte fanns något annat arbete att få, utöver plikten till godset. Han ville framåt i livet, så det blev en arrendegård på Svartsjölandet, ”Bromma”, som låg vid Långtarmen. Där gick det bra, men det var ju inte eget. När arrendet löpte ut, sökte han och hittade Kärrboda, i Västra Ryd, som var till salu. Jag var 11 år då vi flyttade dit. Jag hade gått första och andra klass i Stenhammar småskola och tredje, fjärde och femte i Stockby Folkskola på Svartsjölandet. Läraren i Stockby hette ”magister” Blomqvist.

Vi flyttade mitt i terminen när jag gick i femte klass och jag fick börja i Västra Ryds Kyrkskola. Skolgången var inte samställd i byarna, så jag missade en årskurs av den anledningen. Det hände ofta på den tiden, då det flyttades mycket på gårdarna. I Västra Ryd var kantor Svensson lärare i klasserna fem och sex och fröken Fredriksson i klass tre och fyra. Efter detta följde fortsättningsskolan. Vi gick också och läste för kyrkoherde Beinhoff. Det var ju nästan obligatoriskt förr.

Norra Kärrboda låg i en gammal by som kallades Svedjesta. Byn hade nio gårdar; Korsvreta, Lurbacka, Backliden, Södra och Mellersta Kärrboda, Kärrboda och Kottebo samt Rydjan som var smedja. Kärrboda, med 18 tunnland totalt, var för litet att leva på. Pappa fick därför arbeta borta med olika jobb, t.ex. skördearbete på Tranbygge gård, grävarbeten, skogsarbeten, ja överallt där det fanns arbete att få. Även jag arbetade på Tranbygge under sommarloven med bl.a. att rensa rovor, plocka champinjoner m.m. Tranbygge gård var en stor gård som hade en vattendriven såg, kvarn med eget elverk och mängder av kreatur. I gamla champagnefabrikens källare odlades champinjoner, men även vindruvor odlades i växthus. Många av Tranbygges utgårdar revs under kriget för att användas som ved i Stockholm.

Vi var alla musikaliska i familjen. Vår farfar och farbror hade varit riksspelmän på fiol. Vår mamma var duktig på att spela cittra och gitarr som hon gärna sjöng till. Mina tre bröder fick gå i musikskola och lära sig spela fiol när vi bodde i Västerhaninge, men jag var för liten – flickor fick över huvudtaget inte gå alls. När vi flyttat till Kärrboda, fanns där ingen musikskola, så jag fick inte lära mig spela. Brorsan Sven, försökte lära mig och min yngsta syster att spela bl.a. dragspel, munspel och mandolin. Sven tyckte att vi skulle försöka bilda en familjeorkester. Vi tränade i en trio med mandolin, banjo, fiol och ibland även dragspel. Det blev några spelningar på Kärrboda loge några midsomrar, som pappa ordnat. Pappa gillade att dansa och bjöd gärna in grannar till fest och en sväng om. Vi växte upp och skingrades och spelningarna upphörde. Sven ordnade så att han fick spela med en dragspelare som hette Grip från Lillboda och en duktig gitarrist som hette Källman från Sundby. De spelade några gånger vid en improviserad dans på banan vid Hammaren. En organisatör från Örnäsfabriken, Ernst Hellström, ordnade så att det blev offentlig dans. I och med det bildades Västra Ryds Folkparksförening. Dansbanan byggdes större och renoverades, helt på frivillig basis. Danser med yrkesmän genomfördes, bl.a. med Kalle Jularbo. Men mest var det orkestrar från Enköpingstrakten och Stockholm, eftersom det var nödvändigt att använda tågförbindelser. (Betänk, att alla inte hade bil på den tiden.)

Träffpunkten varje kväll var vid lastbryggan till Konsum, Lerbergakorsningen. Från alla gårdar kom ungdomen. Man stod där några timmar och pratade eller bestämde vad man skulle göra. Skulle man åka till Bro, Kungsängen eller till Stockholm? Hade man inte bestämt innan, så blev det bestämt då. Sedan drog man iväg! Det fanns inte mycket att välja på. På senare tid fanns det bioföreställningar i mjölkbilens garage. Det var bio varje vecka. Inspektorn på Sundby och Gunnar Arvidsson körde filmerna.

Jag och grannpojkarna var i fotbollsåldern. Västra Ryds IF var bildat sedan länge, men hade under en lång tid varit vilande. Vi grabbar hade fått ihop ett bra lag och föreningen blev åter aktiv. Vi spelade i Mälardalsserien, men vi var inte bäst. Vi höll till vid Hammarbo plan, intill gamla ålderdomshemmet. Västra Ryds IF anordnade också under vintern pingisspel.

SDUK (nuv. SSU) var också aktiv med att ordna för oss ungdomar i Västra Ryd, bl.a. teaterverksamhet, nyårskabaré samt uppträdanden hos andra SSU-föreningar. Lokalen i kyrkskolan måste tingas för varje tillställning, vid träning och möten höll vi till i Solidens skola. Vid en stor SSU-träff inom Stockholmsområdet hyrde vi Katrinedals skola. Gästerna hämtades vid Kungsängens station och fick åka till Katrinedals skola i slädparti som herrgårdsfolket ställde upp med.

Föreningar fick använda lokalen i Solidens skola till möten, pingis, julfester med vanlig dans m.m. Skolans regler gällde, vilka missbrukades så att till sist fick endast

omklädningsrum samt skolans kök användas. Alla deppade. Räddaren i nöden var förvaltaren på Tranbygge gård som kom med ett erbjudande om att vi kunde få använda två lägenheter på fabriksvinden. Vi tackade så hjärtligt och skred till verket. Vi rev en mellanvägg och det blev kök, rum och en garderob. Det enda villkoret var att det alltid skulle finnas tunnor med vatten på vinden och ingen rökning inomhus. Nu hade vi en egen lokal. Där blev många trevliga fester, danser, allmänt musicerande, pingis och en träffpunkt. Efter det att skolverksamheten upphört på Solidens skola blev där föreningsgård. Numera är byggnaden riven.

Kronan köpte upp nästan hela Västra Ryd under 1960-talet, utom Brunna, Örnäs, Bjälbo, Svedden, Prästgården och näraliggande ställen. Gårdar lades ner, hus revs eller brändes. En del gårdar blev militäranläggningar, allt blev nästan öde. Sundby gård klarade sig, där djurstallarna för biffkorna blev kvar och korna betade på stora övningsfältet som nu uppstod. Stora gårdar som Thorsätra, Negelstena försvann från kartan. Lövsta gård blev kvar som hembygdsgård eller kursgård. På Granhammar gård byggdes kaserner, förråd, kansli och matsal för militären. Därefter byggdes Brunna samhälle upp med industrier, villabebyggelse och B&W Stormarknad.

Konsum

Ingen hade svårt att få arbete efter skolan i slutet av 1930-talet. De som bodde på gårdarna fick oftast arbete där och andra fick lärlingsplatser på annan ort. Jag för min del fick bud från grannen, som var ordförande i Konsum, att uppsöka föreståndare Melin. De behövde mer hjälp och jag fick tillfälligt arbete under jullovet. När jag slutat skolan fick jag direkt fast anställning i Konsum Västra Ryd, till en början som springpojke. På den tiden såldes de flesta varor i lös vikt. Jag fick väga upp socker, salt, mjöl, havregryn, ris m.m. i påsar. Många ville ha hjälp med hemtransport när de handlat mycket. Jag hade nästan alltid full last på paketcykeln, eftersom flera kunder från samma håll fick hemkört samtidigt t.ex. Örnäs, Brunna, Kvarntorp, Granhammar. Kunderna kunde även beställa hem varor per telefon utan någon extra kostnad. Vi kunde även skicka beställda varor med mjölkbilen som körde varje morgon till gårdarna. Alla hade långa avstånd, så detta var en bra lösning, bara att hämta varorna på mjölkpallen. För Konsum var detta en nackdel, då varorna betalades på månadsräkning.

Det fanns mycket varor på lager, såsom glas, porslin, redskap, verktyg, färg, tapeter, cyklar med reparationstillbehör, Primus reservdelar, leksaker, skidor, sparkar, kälkar, fodervaror, byggnadsvaror, fotogen, bensin, oljor, tjära, tvättmedel, kemisk/tekniska varor, karbid, torvmull, gödningsmedel, fröer, hästskor, spik, skruv, manufaktur, skor, stövlar m.m. samt det viktigaste i specerier och charkvaror. Apotekshörna med diverse fria läkemedel, men även receptbelagda medel inringt från läkaren i Bålsta. Allt kom från apoteket i Bålsta i en speciell låda med järnvägen, vidare med bil. Fisk fanns även ibland som kom med Håtunabussen klockan elva. Färska lantägg köptes från gårdarna som sedan såldes från affär och buss men som även sändes in till Stockholm till försäljning. Även grönsaker, frukt och blommor m.m. köptes upp på hemmaplan.

Vi beställde även varor från andra firmor i Stockholm, såsom järnvaror från Qvist och Larsson, färg från Beckers, skor och manufaktur från Oscaria och Paul Bergström (PUB). Vi hade en tjej på kontoret som ansvarade för detta. Hon beställde varor som kunderna förklarat att de ville ha enligt kataloger. Varorna sändes till Upplandsgatan, där mjölkbilen hämtade varor varje dag. Många som handlade på det viset blev mycket nöjda. Konsum hade även postservice, då posten till Svedden med omnejd kom i samma väska för vidare utdelning från en gemensam postlåda i butiken. Konsum skötte även avgående post.

Som mest arbetade vi fem biträden samt två kontorspersonal i Konsum Västra Ryd. Västra Ryds Konsum drev tre butiker med diskförsäljning ”lanthandel”, i Västra Ryd, Håbo-Tibble och i Bro. Samtliga butiker byggdes senare om till snabbköp. Senare byggdes även en butik i

Kungsängen, då direkt till snabbköp. Butikerna är nu nedlagda eller ombyggda. Det fanns också en butiksbuss som körde runt på gårdarna, som framfördes av Gladh och Glassing från Bro. Det var en bil med brödfack på ena sidan och ett iskylt charkskåp på den andra samt ett specerifack baktill. Isen förvarades i upplagda isstackar som fanns både i Västra Ryd och i Bro. Försäljningen av bröd och chark skedde utifrån från respektive avdelning. På 1940-talet vägdes allt på balansvåg och handräkning gällde för notan. När bilen senare byttes blev den mera tidsenlig, med all försäljning inne. Kylskåp med kylplatta, våg med räkneskala och handräkningsmaskin. Det fanns en ingång bak samt fack för grövre varor på ena sidan som t.ex. dricka och specialmedskick.

Det var många olika personer som arbetade i butiksbussen, bl.a. Lasse Blomqvist, Waldén, Gunnar Larsson, Tord Åhman, Thore Andersson, Malte Ohlsson, Då det ej gick att bara vara en man, fick jag vid många tillfällen hoppa in som medhjälpare. I Kungsängen fanns det mycket folk som ville handla i Konsumbilen. Där väntade man på byggnation, tomt fanns men inget skedde, så Konsumbilen fick uppehålla servicen till de medlemmar som fanns. Privata affärer fanns att tillgå, Lundins och Lindbergs Mjölk t.ex. Det var ett stort område som bussen besökte från Stäket till Hjälstaby, Granhammar-Ekolsund.Häggeby-Thoresta-Sundby-Ekilla-Varpsund, hela nuvarande Håbo och Upplands-Bro kommuner. Detta var på 1950-talet.

Jag kan inte fatta att dagarna räckte till. Det var kanske inte veckobesök på alla ställen, som det var när jag började som bussföreståndare. Jag hade då flyttat till Bro, omkring 1955. Jag minns inte riktigt hur det var! Det blev ändringar när jag började med procentkörning, då med hjälp av Rune Adolfsson m.fl. olika personer. Då på 1950-talet utgick vi från Konsum i Bro. En vecka kunde se ut ungefär så här:

Måndag: Service, tvätt, städning och beställningsdag. Påfyllning i stort, grundpåfyllning gjordes varje dag.

Tisdag: Örnäs, Brunna, Granhammar, Stigstorp, Svedden, Hammarbo, Prästgården Västra Ryd, Sundby, Lindesvik, Gällöfsta. Kärrboda, Solbacken och Bjälbo

Onsdag: Gustavshäll, Önsta, Thetorp, Uttesby, Thoresta anhalt, Björklunda, Thoresta gård och trädgård, Finsta gård, Lejondal, Sandboda, Brogård, Fiskartorp och Tegelbruket

Torsdag: Hammartorp, Björknäs gård och trädgård, Ådö skog, Hackholmsund, Ådö, Ormudden, Säbyholm, Ekeby, Saltvik, Sundtorget, Hackvik, Lindormsnäs, Smidö gård samt Dävensö

Dävensöborna var våra största kunder. De handlade i stort sett för hela veckan. Där fanns små torp och de som bodde där var samtliga fiskare, utom en som var gårdskarl på själva gården. De åkte med båt över till Ormudden för att handla i bilen. På vintern åkte de spark. Det levde verkligen på matvarubilarna för även den andra, en privatbil, körde dit. Dävensöborna åkte emellertid aldrig någon annanstans. Lindqvist, som körde privatbilen, kom en lämplig dag i förhållande till konsumbilen. Det var bra! På en del ställen var vi ibland samtidigt. Det var sämre. Förut fanns det en färja mellan Dävensö och Ådö. Den gick när man behövde åka. Jag har sett den en gång och då gick den på släp efter en båt.

Fredag: Kockacka, Bergliden, Lindhagaberg, Hedersberg, Snyggboda, Aspviks gård och Kvarnbyn, Rosenhill, Vickberga, Ensta, Högnäs, Tibble, Ekhammar Gamla Landsvägen, Ryssviken, Öråker, Lennartsnäs, Kummelvik, Frölunda, Skälby och Ålsta-Sylta

Lördag: Örsta, Thorsätra, Tranbygge, Stentorp, Lövsta, Negelstena, Grynsta, Valbylund, Hålunda, Aske, Tibble by, Mariedal, Parken, Jädra och Sätra.

Obs! Turlista i stort, flera stopp på varje ställe samt även mellanstopp på alla gårdar som ej är uppsatta.

Militären kom till Granhammar under 1960-talet. I och med det ändrades Konsum om. Kundunderlaget minskade och Västra Ryds Konsum gick upp i Järfällabygdens Konsumentförening. Utgångsorten blev därmed Jakobsberg. Två bussars turlistor slogs

samman till en. Två dagar körde bussen i Jakobsberg och Kallhäll. Järfälla körde dubbelturer tidigare och fick nu enkeltur, så det blev inte något problem. Tre dagar körde bussen i Bro, Kungsängen, Västra Ryd och i Håbo-Tibble. Ändringen blev följande: Tisdags- och en del av lördagsturen (Västra Ryd) lades på en tur. Centrala Kungsängen, Aske-Vallbyviksvägen och Negelstena drogs in. Ådö-Låssa-Tibble blev den tredje, där sommarområdena Björknäs, Näshagen, Mariedal, Parken och Håbo-Tibble by prioriterades.

Vi skriver i Upplands-Bro 82
Astrid Blomqvist

Min anknytning till Ådö

Min pappa var styrman och nästan aldrig hemma. Han omkom genom drunkning. Min tre år äldre syster växte därför upp hos mormor, som bodde i en stuga på Tammsvik och jag var hos min moster och morbror några år.

När det blev dags för skolan flyttade de till Stockholm och då fick jag också bo hos mormor.

Mormor hade varit änka sedan många år och bodde i en stuga som hette ”Torpet” här vid Tammsvik, fast då hette det Björknäs.

”Torpet” hade ett rum och kök och där bodde mormor, jag, min syster, min morbror Nils, som var så ung att han inte hade gift sig, moster Greta och hennes man och deras nyfödda baby. Stugan var stor och ruffig.

Vi sov allihopa i köket för rummet var så kallt och det fanns så mycket vägglöss, där kunde man inte bo. Så var det då.

Min moster Gretas man, Ingvar, var lite teknisk och klurig, så han försvann in i ett vindsrum och försökte fixa ihop en radio, Året var 1924-1925, det var nytt med radio. Han fick ihop en, så att vi kunde lyssna till den här kristallapparaten. Man skulle sitta dödstyst med lurar på.

Mormor hade en stor gustaviansk säng och därpå la vi på dagarna alla madrasser, som täcktes med ett vitt överkast. Det var jobbigt varje dag.

Mamma var kokerska på Tammsvik hos familjen Tamm. Hon tyckte att det var för mycket för mormor, så mamma och jag flyttade till Stockholm, där hon blev hushållerska hos en gammal farbror. Där växte jag alltså upp och gick i skolan.

Hon var hos ingenjören, men det var han ju inte, han måste ha en titel, den här Tamm.

Han ägde nästan hela Låssa socken, han kallades för brukspatron. Senare delade han allting upp i två delar, den ene sonen Nils Tamm fick hela Kvistaberg och den andre Lindormsnäs. Familjen Tamm ägde då både Ådö och Björknäs. Det var faktiskt ett ganska stort område.

När Tamm ägde Ådö, då bodde min mormor och morfar där. Morfar var kusk och mormor hade en massa karlar i maten, hon sålde och serverade mat i hemmet till arbetare.

Sedan morfar inte kunde jobba längre, fick de inte bo kvar längre. De måste flytta därifrån och hamnade på Tammsvik.

Mormor var duktig på att sy. Hon sydde skjortor på beställning till lite finare herrar. De kostade en krona per styck. Den tiden hade skjortorna lösa kragar och väl 20 knapphål.

Hon hade väldigt ont i en höft. Det kunde de inte göra något åt då.

Min morbrors syster Hedvig, en mycket stilig människa, var hemsömmerska. Då åkte man runt till familjerna både en och två veckor och bara sydde och sydde.

På Ådö herrgård, där hon då jobbade, hade hon gått och lagt sig en kväll. Det knackade på dörren och ingenjören, som var lite äventyrlig av sig, kom in och var lite finurlig. Han var nämligen en riktig liten filur.

Ungefär 1925 flyttade familjen från Ådö till Tammsvik (dåvarande Björknäs). Det var en ganska stor familj med många barn. Den tiden skulle alla ha bil, fast det var ganska ont om bilar. Ingenjören kunde inte lära sig att köra utan det var en av jobbarna på gården, lantarbetare alltså, som han tvingade till att ta körkort. Sen måste han anlägga mustasch för det skulle en privatchaufför ha, för att vara snygg. Den här chaufförен var livrädd när han skulle köra ända in till stan med dem då, för härute fanns det nästan ingen trafik.

Ibland hände det att jag fick följa med, men chaufförен kunde absolut inte stanna någon annanstans, utan han körde från port till port. Tamm hade en våning på Östermalm.

Jag bodde som sagt i Stockholm, men vi var ofta på Torpet för att hälsa på mormor, vi var mycket förtjusta i henne.

När vi var så där 18-19 år då cyklade vi från stan hitut. Det var inte ett dugg märkvärdigt för det gjorde nästan alla. Dålig väg var det också. Först jobbade man på lördag till kl 13.00 eller kl 14.00, sedan cyklade vi till Bro, söndagskväll åkte vi hem igen. Från Stockholm till Tammsvik var det nog säkert 5 mil, sedan till dansbanan i Bro, till mormor på lördagskväll och på söndagskväll igen till Stockholm.

Min moster Greta och morbror Ingvar bodde först i Bro, sedan köpte de tomten bredvid vår nuvarande tomt. De bodde ganska tidigt ute på Ådö. På det viset kom vi i kontakt med den här marken. 1941 köpte vi vår tomt. De kostade 13 öre/kvm. Vi betalade 1000 kronor för nästan 1 tunnland (= ca 5000 kvm).

Hela tomten var som ett stort kärr med massor av stubbar. Vi har sprängt och dikat ut. Allting gjordes för hand på den tiden.

Vi gifte oss 1941, då hade vi inte börjat bygga om, så vi hyrde en stuga här i närheten. Det var så stränga vintrar 1941-1942 så på bröllopsdagen, första veckan i april, var det ett förskräckligt snöoväder, det var inte klokt alltså.

Lastbilen kunde inte köra ner till vår hyrda stuga med våra saker, utan han fick lasta av allt och låna häst och en kärra. Hästen blev rädd och sprang och alltihop tippade omkull i snön. Gud så dant det blev.

Det fanns inget vatten i stugan, vi fick gå ner och hugga ett hål i isen. Isen låg det året kvar till den 15:e maj.

Vårt dricksvatten var sjövattnet, Mälarvattnet. Första nätterna av vår smekmånad kröp kvicksilvret i termometern ner till –22 fast det var i april och minst ½ meter snö.

Det fanns en kakelugn i rummet och vedspis i köket. Stugan var dåligt byggd, gud vad de byggde dåligt. Den här Tamm ägde också stugan. Han hade en egen byggmästare. De satt upp dubbla väggar och hällde sågspån emellan som isolering. Den sjönk ihop förstås, så att den översta delen av väggen var utan isolering. Råttorna hade fritt fram i det tomma utrymmet och käkade hål på hösten för att de ville in. Man hörde hur de sprang och man såg små hål i tapeterna, här och var.

Vi fick inte bo kvar för att huset var utdömt, därför hyrde vi den lilla sommarstugan på tomten bredvid vår tomt över vintern.

Samtidigt höll vi på att bygga vårt hus och när Albert blev inkallad i mars 1943 och skulle till Härjedalen flyttade jag dagen innan in i vårt hus.

Köket var nästan färdigt och rummet bredvid. I resten av rummen låg bara golvplankor. Jag ville inte bo kvar i sommarstugan, förresten ville de som ägde stugan ha den till sommaren i alla fall. Albert var borta i 4 månader så bygget stod still här. På den tiden sydde jag rätt så mycket åt folk. Jag hade mycket att göra ändå. Senare har det gått över. Nu tycker jag att det är roligare att laga mat åt andra och att servera, därför känner jag nästan alla här runt omkring.

Jag var mycket på Brogård för att jobba. Kokade saft och lagade mat åt dem här hemma. Det tycker jag är så roligt, det håller jag på med än.

När vi kom tillbaka hit 1942, då hade det kommit en ny ägare till Ådö, det var konsul Jansson. De kom från Småland och hade en egen våning på Tulegatan på Östermalm i Stockholm. Slottet hade de mera som sommarhus. Sonen sedermera övertog jordbruket. Han kallades för inspektor. De hade många får och kor o.s.v.

Konsul Jansson var en person, som skulle härska över det hela. En morgon hade någon släppt ut tjuren lite tidigt och då kom han ut i nattskjortan på balkongen och så skrek han: ”Har jag inte sagt, att inte tjuren får böla före klockan nio!”

Det här var under kriget.

Jag tror att de var delägare i ”Boda glasbruk” i Småland. Därnere fanns det många bondgårdar. De kunde fixa både kött, fläsk och smör. Det kom stora lådor med texten: ”Glas från Boda”, och då all den där köttsaften, som rann ur!!! En gång hade en låda kommit bort. De var så nervösa, så att de höll på att gå upp i limningen.

Här i Bro hade vi en privat taxiägare, som hette Norman. Han hade kört lådan till dem och ställt den på stora trappan bara och inte sagt någonting. Familjen hade inte sett den. De hittade lådan till sist.

På den tiden hade man inte så mycket förvaringsmöjligheter och fick de hemskt mycket kött, så hann de ibland inte äta upp det, utan det blev dåligt.

Då retade frun konsuln, så han blev arg och då gick han och la sig för att sova. Därefter rodde konsulinnan och dottern ut på sjön och sänkte det förstörda köttet. Det fick han inte veta.

Jag lagade faktiskt också maten åt dem, när de hade middagar. Det var fester lite överallt. Det är slut med sådant numera.

I alla år har vi haft en hållpunkt just hos oss. Vi har haft sommarfester och adventskaffe o.s.v. för alla som bor runt omkring.

Vi har haft mycket trevligt.

När Albert kom hem, fick han jobb på tegelbruket. Det var mycket tungt, egentligen. Två mattermosar hade han med sig varje dag plus kaffe och smörgåsar.

Jag undrar nu vad man åt egentligen, när vi hade små ransoner på början av 40-talet.

Alberts mamma var väldigt duktig att byta till sig mat. Hon hade några höns, så vi fick några ägg.

Det fanns motbok på den tiden. Albert kunde ta ut 1 liter i månaden, men när han inte använde sprit, bytte vi den till margarin o.s.v.

Vid Thoresta var det ett flyktingläger för norrmän. Alberts mamma bodde då vid Kvista och hade kommit i kontakt med dem. Albert lämnade 1 liter brännvin till kocken där i utbyte mot en helskinka. Ohhh! Vad lycklig man var!

I lanthandeln i hörnan vid Säbyholmsskolan frågade föreståndaren Otto Sandell, om jag ville köpa ett halvt grishuvud alldeles utan kuponger! Det blev både sylta och pölsa och allt möjligt.

När Tamms flyttade ifrån Björknäs blev deras hus ett hem för lite sjuka eller handikappade finnar, under hela krigstiden.

På Lejondal jobbade jag ibland när någon var ledig, då fick man cykla ända dit, jobba hela dagen och sedan cykla hem. 1 krona i timmen hade jag där. Om jag var borta och sydde en hel dag tog jag 3 kronor om dagen för det men då fick jag mat också, förstås.

Vi skriver i Upplands-Bro 82
Olga Matsson

Kungsängen 1948
Jag kom till Kungsängen i januari 1948. Vi hade köpt en villa på Kyrkvägen 14. En liten röd villa med vita fönsterluckor. Då fanns ingenting bebyggt.

Mellan vägen och nuvarande servicehuset fanns det bara skog då och det rådde Nilsson på Ekhammars gård om. Och där Ringvägen är var det bara berg och skog. Där plockade vi bär. Skoga pojkhem fanns på den tiden. Ingenting annat.

Min syster bodde här, det var på så sätt vi kom hit.

Det började med en björkallé till stationen. Nere vid landsvägen hade vi en affär, Lindbergs affär, och så var det då Lundins affär, där man köpte mat och sånt där. Lindemans affär fanns nere vid stationen. Posten var i en liten gammal villa vid stora landsvägen, i samma hus som affären var. Ville man sköta håret fick man cykla till Stäket eller åka till Bro. Men mest åkte vi till Stäket. Det fanns ingenting annat här.

Sjuksyster Gertrud var här på den tiden med mottagning i ett gammalt hus nere vid landsvägen. Det var det enda som vi hade och själva läkaren bodde i Bålsta. Han hade mottagning här också. Den doktorn hette Wilhelmsson på den tiden. En väldigt rar man, sen flyttade han till Hudiksvall. Det är det enda jag kommer ihåg om honom. Min syster bodde nere vid sjön i en villa.

I gamla villan ovanför var det en som hette Hedendal.

Där det nu är tre villor var det en tomt, som vi hade.

Jag längtar till Värmland. Där ska jag bo, dit skall jag flytta, där ligger min man begravd. Jag flyttar inte förrän jag har gått bort.

Jag lever mitt eget liv, jag har mina som kommer och Anna-Karin och några som tittar in.

Malin Thorén har varit här en gång. Jag har bara en son, som bor i Upplands-Väsby. Han jobbar vid Banverket i Borlänge.

Min sondotter bor nu i mitt hus på Kyrkvägen och jobbar på kontor. Min man har gått bort för 8 år sedan. Han arbetade på SAS.

Jag arbetade i den gamla mjölkaffären därnere vid landsvägen.

I 11 år jobbade jag hos Lindbergs på heltid. Jag började 8 på morgonen till 6 på kvällen. Min lön låg från början på 1 kr/timme, sedan fick jag 1,50/timmen. Det var allt jag hade. Jag måste ha någonting att göra, för min son var i skolan i stan på Norra Latin.

Sedan började jag jobba i gamla ICA här borta och då fick jag 4,50 kr. Det var mycket, mycket pengar 1959. Där var jag i 7-8 år.

Därefter blev jag föreståndarinna på officersmässen på Svea Livgarde, I1, i 6-7 år. Officerarna var underbara mot mig. Jag serverade maten och skötte dem precis som man sköter ett hem. Torkade deras golv, gjorde kaffe. Var hemmafru där. Var på deras fester och så där.

Där var jag tills jag var över 70 år gammal. Sedan jag slutade hos officerarna har jag inte gjort någonting, varit hemma bara. Jag tycker att jag har haft ett underbart liv.

Vi skriver i Upplands-Bro 81
John Kraft

Skollärare Carlsson

Skollärare Richard Carlson i Tjusta var en viktig person vad gäller skolbarnens uppfostran och utbildning under 1900-talets första hälft. Han tjänstgjorde som folkskollärare i Tjusta skola under åren 1909 - 1950. Själv hade jag honom som lärare i folkskolan åren 1923 - 1925 i årsklasserna 5 och 6. Han bodde i den gamla vackra lärarbostaden i Tjusta, som under åren 1816—1869 var både lärarbostad och skola. Tjusta skola var då en av de allra första folkskolorna i trakten. Eftersom han var ogift sköttes hushållet av hans mamma och syster. Det var två vänsälla och tillbakadragna damer, som inte gjorde mycket väsen av sig.

Carlsson gick populärt under smeknamnet (eller kanske öknamnet) Grålle. Han var i yngre medelåldern, var medellång, hade normal habitus, kanske med lite anlag för måttlig korpulens. Hans hår var silvergrått trots sin relativa ungdom, därav smek/ök-namnet. Han var alltid välklädd på gränsen till snobberi. Han bar alltid kostym med slips eller fluga. Vid promenaden mellan bostaden och skolan promenerade han i värdig takt med vänster hand i kavajfickan eller bakom ryggen. I höger hand svingade han spatserkäppen med förnäm grandessa. Sommartid bar han alltid hatt och vintertid svart krimmelmössa. På fötterna bar han svarta skor och vid smutsigt väglag galoscher. På vintern använde han pampuscher. Han rökte nästan alltid cigarrcigarretter utom inne i skolsalen. Hemmet, kläderna, ja hela Grålle doftade cigarr. Hans händer var knubbiga och välvårdade. Han höll i kritan eller pennan med finess. Ja, han förde sig vid svarta tavlan med stil på snudd till koketteri. Skrivstilen var mjuk och vacker, som i skolans välskrivningsbok.

Grålle var faktiskt en personlighet. Barnen betraktade honom kanske mest med "fruktan och skräck" beroende på hur förhållandet var mellan lärare och elev. Bland vuxna var han belevad. Han kunde vid behov tala med både lärda och lekmän. Umgänget med kolleger, grannar och utomstående var reserverat och avmätt, kanske en blandning av blyghet och högmod? Hans hobby var trädgårdsskötsel och finslöjd.

Som lärare var Grålle sträng. Han var efter nutida mått hård på gränsen till sadistisk. Spatserkäppen användes inte så sällan, när någon hade uppfört sig olämpligt. Ett av hans, efter mitt tycke, sadistiska manér kunde få följande utveckling. Delinkventen "brottslingen" beordrades att stå vid kaminen och tänka på käppen. Grålle parkerade i regel spatserkäppen vid kaminen. Ordern kunde lyda: - "Väldig drummel!" - Ställ dej där borta vid kaminen och tänk på käppen". När timmen nalkades sitt slut, togs den "skyldige" i kragen, och leddes ner till området bakom bänkarna. Bestraffningen bestod av ett visst antal rapp på bakändan eller låren med spatserkäppen. Prygeln var ofta väldigt förnedrande för den straffade, eftersom den utfördes inför öppen ridå. En annan bestraffningsmetod bestod i utdelning av "lusingar", hurrilar. De kunde bestå av ett slag på den ena kinden med öppen hand eller dubbelsmockor på båda kinderna. Ibland utdelades ett snärtigt slag mot kinden med handens avigsida. Dom där smällarna kom spontant utan några preludier. Vi fick t ex lära oss att alltid svara med inledning. Gällde frågan t ex: - "Vad beslöts vid freden i Brömsebro?" Svaret skulle formuleras ungefär så här:
- "På det villkoret att ... Om det hakade upp sig några sekunder satt smockan löst. Det kunde gälla både flickor och pojkar. Fanns det någon av grabbarna, som var mer eller mindre busig, så råkade han oftast ut för bestraffningar. Att föräldrarna fann sig i denna "bannmisshandel" var förvånande. Kanske man ansåg att Grålles förtjänster, som duktig lärare, ändå var förmildrande.

Härmed må det förhålla sig hur det vill. Till Grålles förtjänster kan framhållas, att han hade god ordning, att han ansågs vara duktig som lärare. Vid välskrivning, teckning eller andra ämnen, när barnen fick sköta sig själva, brukade han sitta vid orgeln och spela. Han var faktiskt musikalisk och hade även god sångröst. När han satt vid orgeln, som stod bredvid katedern, hade han fri utsikt över de fyra bänkraderna. I varje bänk satt två elever. I de två

vänstra bänkraderna, som stod närmast innerväggen i skolsalen, satt femteklassarna och i de två högra bänkraderna, som stod vid ytterväggen, satt sjätteklassarna. Flickorna satt i vänstra raden och pojkarna i den högra. Varje klass kunde bestå av ett 20-tal elever.

Tack vare den Lindströmska fonden fanns en del utrustning, som kanske saknades i många andra skolor. Sjätteklassarna fick t ex disponera var sitt ritbräde, storlek ca 50x60 cm, vinkellinjal och vinkelhake. Dessutom ett litet etui med passare, dragstift och andra tillbehör, som behövas vid linjalritning.

Lindströmska fonden är en donation efter Margareta Lindström, änka efter inspektor Lindström vid Aske gård. Enligt testamente år 1845 skulle hennes kvarlåtenskap gå till Tjusta, Håtuna och Håbo-Tibble skolor. Räntan på kapitalet skulle används till kläder och matsäckar åt fattiga barn inom Håtuna och Håbo-Tibble församlingar. I ett tillägg 1877 förordnade hon att medel ur fonden skulle användas till slöjd och handarbete för såväl gossar som flickor. *(Lindberg R med flera 1992. Skolans historia i Upplands-Bro).*

Eleverna fick lära sig göra uppmätningar av enkla saker som bord, stolar och skåp för att sedan rita in dem på ritbrädet i skala 1:10. Det fanns även en del planscher av föremål, som de fick rita av. Några av föremålen, som bord, bokhylla och väggskåp, fick pojkarna dessutom tillverka i slöjden. Slöjden för såväl pojkar som flickor började i klass 3.

Även slöjdutrustningen var bekostad av den Lindströmska fonden. Slöjdsalen, som var inrymd i småskolans norra del, var välutrustad. Till varje elev fanns hyvelbänk, såg, två hyvlar, en lång så kallad "rubank" och en kort "skrubbhyvel" samt hammare och hovtång. Borrsvängar, borrar, prylar, stämjärn, raspar, filar, sandpapper och andra för träslöjd nödvändiga redskap fanns i välordnade verktygsställ vid den inre väggen i slöjdsalen. Där fanns även en svarv med full uppsättning med svarvjärn och andra tillbehör, som sandpapper och polerdukar. Svarva fick endast de göra, som hann klara av de tre sista föremålen i slöjdprogrammet, nämligen bokhyllan, bordet och väggskåpet. I regel hanns inte med så många svarvade föremål. Det första var ett bollträ, varefter kom brödkavel och enklare skålar eller bords- och stolben. Allt material, som behövdes i slöjden, bekostades även av den Lindströmska fonden.

Slöjd var Grålles stora passion. Han disponerade själv en stor "fullvuxen" hyvelbänk (elevernas var mindre) med full utrustning verktyg. Han tillverkade praktfulla saker, som de slöjdintresserade pojkarna beundrade.

Flickslöjden bekostades likaledes av den Lindströmska fonden. Den leddes av en lärarinna vid namn Märta Andersson. Min syster Margit har meddelat att man började med att lära sig sy olika stygn på en tygbit. Sedan fick de virka och sticka olika saker som grytlappar, vantar och strumpor. När de blivit lite mera kunniga fick de sy byxor, förkläden, örngott m m och till sist en blus. Allt som tillverkades fick eleverna behålla.

Det bör även nämnas att skolhuset, sona slöjdsalen inrymdes i var uppförd av medel från den Lindströmska fonden. Huset var rymligt och är förresten så även i dag. Mitt i huset, innanför entrén, fanns kapprum och till höger två skolsalar för första och andra klass. På andra våningen, över slöjdsalen, höll flickslöjden till. Ovanför skolsalarna bodde två lärarinnor, vilka turades om att undervisa första och andra klasserna.

Jag nämnde tidigare att trädgårdsskötsel var ett av Grålles passioner. På åkern mellan vägen och brunnen fanns trädgårdslanden. Det var bestämt att trädgårdsskötsel skulle ingå i skolundervisningen. Eftersom intresset var så olika hos eleverna, hade man frångått bestämmelsen att varje elev skulle ha sitt eget trädgårdsland. Nu fick alla barnen, som visade intresse, hjälpa till med förekommande arbeten i Grålles trädgård. Där odlades de vanligaste grönsakerna som: rädisor, morötter, rödbetor, palsternackor, kålrötter, vit- och blomkål, bönor, ärtor, spenat, persilja, dill, potatis m m. Där fanns även ett litet land för sommarblommor. Trädgårdsjobbet var väl inte alltid så roligt, men vackra vår- och sommardagar kunde det kanske vara väl så roligt att rensa lök eller morötter i Grålles trädgård som att sitta inne i den kväva skolsalen och plita med papper och penna.

I samband med slöjd och trädgårdsarbete var Grålle alltid bussig. Han jobbade själv med, och uppmuntrade eleverna med skämt och lustigheter. Han tyckte väl själv att det var en trevlig avkoppling till det vanliga tjatiga skoljobbet? Jag kan ännu minnas honom ute i

trädgårdstanden med avhängd kavaj, fladdrande skjortärmar, hantera hacka eller skyffeljärn. Cigarren satt som vanligt i munnen. Vad som förvånar mig nu i efterhand är att Grålle inte visade något intresse för den vilda naturen. Jag minns inte, att han tog ut oss på någon exkursion till intilliggande naturtyper, som det faktiskt fanns så gott om. Fröken Charling, som hade hand om mellanskolan, klasserna 3 och 4, tog däremot ut oss till intressanta platser i närheten. Jag minns särskilt hennes vår- och försommar-exkursioner till Kvarnnibble hage. Eller till ängen nedanför där Kvarnnibbleån slingrade i serpentinlika meanderslingor.

När det var vår, blommade vit- och blåsippor bland stenarna i det gamla gravfältet i Kvarnnibblehagen. Fåglarna höll serenader i busksnåren. Det var ljuvligt, lyckostunder, som man aldrig glömmer.

Vi skriver i Upplands-Bro 81
Kjell Stensson

Elin Nilsson född 1891-02-13

År 1918 tillträdde den då 27-åriga Elin Nilsson en tjänst som vikarierande barnmorska. Hennes bostad förlades till en nyuppförd fastighet invid Håtuna kyrka.
Den 1 juli 1919 antogs hon till ordinarie barnmorska.

Elin Nilssons årslön fastställdes till 600 kronor att utbetalas kvartalsvis med 150 kronor. Ersättningen för antiseptiska medel blev 10 kr/år, liksom tidigare.
Övergången från kommunalt anställda barnmorskor till distriktsbarnmorskor aktualiserades genom barnmorskestyrelsens cirkulär av den 7 juni 1920. Vid en extra kommunalstämma med Håtuna församling, 1920-07-25, förklarade sig kommunen i likhet med Elin Nilsson önska, att tjänsten som distriktsbarnmorska tillsattes snarast möjligt. Elin Nilsson förklarade sig villig söka tjänsten, till vilken stämman önskade giva henne sitt förord.

Barnmorskedistriktet, nr 46 Håtuna, omfattade Håtuna-Håbo-Tibble kommuner, men på barnmorskestyrelsens förslag och stämmans beslut den 23 mars 1928 slogs Håtuna-Håbo-Tibble samman med Häggeby-Skoklosters barnmorskedistrikt. Det var sålunda ett stort distrikt, men som väl var hade distriktsbarnmorskan fatt telefon installerad 1926.

Elin Nilsson bodde kvar i fastigheten invid kyrkan, tills hon 1937 flyttade till Rönneberga (Killinge 1:19), mittemot Håtunagaraget. Den 4 april 1946 lämnade hon kommunen och flyttade till Vallgatan 20, Karlskrona. Förutom sin distriktsbarnmorsketjänst lämnade hon också sina politiska förtroendeuppdrag i fattigvårdsstyrelsen och barnavårdsnämnden. 28 års tjänstgöring hade fatt ett slut. Naturligtvis var tomrummet stort efter Elin Nilsson.

Vi skriver i Upplands-Bro 81
John Kraft

Utflykt med flora och portör i Håtuna och Håbo-Tibble omkring 1930

Vid denna tid var jag endast omkring 18 år och arbetade som trädgårdselev i Aske trädgård. Mitt
fritidsintresse hade efter hand blivit allt mera natur- och botanikinriktat. Orsaken härtill kan bero på min dåvarande chef: trädgårdsmästare Knut Öhrman. Han hade tidigare, när jag arbetade som ung lärling i trädgården, försökt intressera mig för vad kulturväxterna hette. Han försökte lära oss unga elever vad växterna hette på såväl svenska som latin.. Åren 1927-30 arbetade jag i Aske trädgård. Mäster var, efter förhållandena på gården, en lärd man. Han hade tagit trädgårdsmästarexamen vid Experimentalfältet i Stockholm. Dessutom hade han lång och gedigen erfarenhet som trädgårdsmästare i herrgårdsträdgårdar.

Hans pedagogik gick; bl.a. ut på att lära eleverna kulturväxternas latinska namn. Han förklarade även, vad de latinska namnen betydde. Det var väl inte alla som tyckte om detta. Det var ju så mycket annat som lekte unga trädgårdselever i hågen. Jag tände emellertid på saken och försöka slå in de latinska namnen på alla kulturväxterna, som odlades i trädgården. Det var faktiskt inte lite det. Någon har sagt, att det var lättare att räkna upp vad som inte odlades. Trädgårdsfrö- och plantskolekataloger var på den tiden väl så art- och sortrika som i dag.

Efterhand började jag även fråga mäster om namnet på de vanligaste ogräsen i trädgården. Han letade reda på "Krok & Almquists" flora, som han hade skaffat under sin studietid. Jag - fick låna boken för att själv kunna ta reda på vad växterna hette. Min förvetenhet blev troligen för besvärlig för honom. En växtpress med gråpapper och en portör fick jag låna på slottet, så min utrustning blev snabbt komplett. (Beträffande växtpress, så tillverkade jag själv en sådan med yxa och vedsåg hemma i vedboden, och den fungerar fortfarande efter 66 år).

Nu började en spännande tid. Efter inledningen i floran fann, ett kapitel med "Några råd angående växters insamling, pressning och inläggning till ett herbarium". Det fanns även en lista med "Förklaringar över förkortningar och tecken" samt en lista med "Förklaringar över termer". Det var viktiga upplysningar för en novis, som inte hade sysslat med dylika ting. Jag började i första hand samla växer, som jag kunde de svenska namnen på. Det blev till att börja med mest trivialiteter. Alltså de vanligaste förekommande arterna i trakten. Det visade sig att växtsamling, artbestämning och uppklistring var ett jobb som faktiskt tog mycket tid i anspråk. Arbetstiden var lång på den tiden. I trädgården arbetade vi från kl 7 till kl 7 och på lördagarna till kl 6. Dessutom var det en del som skulle hjälpas till med hemma. Vi hade en rätt stor trädgård som hörde till bostaden. Dessutom kom det på min lott att såga och hugga all veden som krävdes för uppvärmning och matlagning i tjänstebostaden. Ordet semester fanns inte i ordlistan på den tiden. *(John Kraft var son till kusken på Aske)*

Häromdagen bläddrade jag igenom mitt gamla herbarium. De äldsta beläggen är daterade från år 1928. Jag har delat in området i några lokaler, som jag tycker är intressanta. Eftersom jag bodde på Aske gård och endast hade ca 100 m till den stora slottsparken, är det naturligt att de flesta växterna i herbariet är tagna där. En inledande beskrivning av parken kan vare på sin plats innan jag börjar redogöra för växtligheten.

Eftersom brukspatron Sehmann lät uppföra Aske slott åren 1802-1809 kan man förmoda att en del av marken omkring slottet omvandlades till en någorlunda. ståndsmässig herrgårdspark. När godset år 1872 köptes av kapten C.G. Lewenhaupt, anlades förmodligen en mera storstilad park. När parken kom på tal på 1920-30 talet hörde man ofta att: "det är från (eller det gjordes på) gamla grevens tid". En del främmande trädsorter vittnade om ett visst parkintresse. Framför allt stora och välutvecklade barrträd. som fanns spridda i den redan förvildade parken, bar vittnesbörd om intresse för detta. Jag minns grupper eller enskilda individer av douglasgran (Pseudotsuga menziesii), blågran {Picea pungens) och

coloradogran (Abies concolor). Många av dessa var stora och synnerligen välutvecklade. Ca 100 m nordväst om vattentornet stod en långbarrig fur, som enligt jägarn var en cembratall, brödtall (Pinus cempra). Om jag inte minns fel dog den tallen under fimbulvintrarna 1941-43. Även lärk fanns planterad.

Man kan dela in vildparken i den högre åsliknade delen i nordväst och det lägre partiet i nordost. Det var på den högre nordvästra delen av parken, som de flesta ädelgranarna fanns. Gamla greven var väldigt jaktintresserad, vilket föranledde honom att anlägga en stor "hargård" på den nordöstra delen av parken. Hargården hägnades med bastanta hönsnät. Inom hägnaden planterades tätt med gran på ungefär halva ytan. Den inhägnade arealen var långsträckt och omfattade ca 5 hektar. Inne i hargården fanns en träbyggnad för kläckning och uppfödning av fasanungar. Aske med omgivningar blev tack vare denna uppfödning synnerligen viltrik, framför allt av fälthare eller tyskhare, som den vanligen kallas, och fasan.

I höjd med jägarebostaden fanns två planteringar, som bildade avslutning på vildparken. Det var "granoch lindtemplet". Grantemplet, som låg närmast jägarebostället, bestod av tätplanterade granar till en jätteberså. Från början hade granarna klippts till häcklika väggar. Lindtempet låg öster om grantemplet och bestod av tätplanterade skogslindar, som även hade klippts till höga murar. Under min barndom och uppväxt hade dessa planteringar fått växa oklippta i många är och var minst 20 m höga och yviga. Trots detta fanns det gott om utrymme i de stora, bersåerna, som med lite fantasi kunde kallas tempel. Där fanns även ruiner efter fasta parksoffor och bord. John Krafts kartskiss som han minns parken. **Klicka**

I den nordöstra delen av vildparken fanns två parallella vägar, som gick ifrån gården och mynnade vid respektive gran- och lindtemplet. Inom dessa vägar upptogs ungefär halva ytan av hargården.

Förutom de planterade barrträden fanns en rik förekomst av gamla högvuxna lövträd som alm, ask, asp, ek, lind och lönn. Där fanns även stora hasselbuskar, häggar, självsådda häggmisplar (Amelanchier), skogstry och brakved. Där fanns jättebestånd av gamla planterade syrener av både parksyren (Syringa chinensis) och vanlig syren (S. vulgaris) och parkolvon (Viburnum lantana). Av förvildade kulturväxter minns jag särskilt trädgårdsnattviol (Hesperis matrona lis), trädgårdsförgätmigej (Myosotis sylvestris) och brandgul lilja, brandlilja, som vi kallade den (Lilium bulbiferum). Den kändes igen på sina blanksvarta bulber - smålökar, som satt i bladvecken och som var dess viktigaste spridningsorgan. Av vårfloret minns jag blå- och vitsippa, gullviva och liljekonvalj. Framemot midsommar blommade ängsbräsma på de fuktiga partierna mellan hargården och åkern i nordöst. Här och där fanns midsommarblomster, flenört, stenbär, två sorter vallört. Den vanligaste, uppländsk vallört (Symphytum uplandicum) och den numera sällsynta fodervallörten (E. officinalis). Ett intressant inslag var parksmultron (Fragaria moschata). Där fanns både han- och honbestånd, vilket ska till för att man ska kunna finna några bär. Jag kände till var honbeståndet fanns och brukade besöka det några gånger i veckan under "skördetid". Parksmultronen blir stora som fingertoppar, långa och trubbspetsiga. Färgen är ljusröd och smaken härligt smultronlik.

Inom hargården fanns även en del växter. Några av mina första bekantskaper inom familjen Pyrolaceae var vit- och ögonpyrola. Båda fanns inom granplanteringen. ögonpyrola hette då (Pyrola uniflora) men har fått nytt epitet (Moneses uniflora). Det är en vintergrön liten risväxt som bildar små, täta bestånd. De nickande blommorna satt ensamma på knappt decimeterlånga stjälkar. Om man böjer opp en blomma och luktar på den upplever man en behaglig violliknande doft. Vitpyrolan (Pyrola rotundifolia) kallades ibland för vildkonvalj. Det är en trevlig växt, som även är beståndsbildande. Den har runda, vintergröna blad och halvöppna utåt- nedåtriktade, vita blommor. I en liten glänta hittade jag tvåblad (Listera ovata)

Tidigare hade jag gjort bekantskap med två andra orchidéer, nämligen nattviol och Jungfru Marie nycklar. Jag minns att tvåbladet vållade mig en del besvär vid artbestämningen. I skogsbrynet mot nordväst fanns mörkt kungsljus. På en kompostplats strax norr om trädgården växte jättebjörnlokor (Heracleum mantegazzianum) och väldiga bestånd med brännässlor och fläder. Längs parkvägen mitt för trädgården fanns väldiga, vidkroniga

popplar. Nu i efterhand har jag misstänkt att det var höstpopplar (Populuscerotina), en sort som sällan planteras i dag. Intill hästhagarna fanns dessutom ett stort bestånd balsampoppel.

Bruksskogen; som ligger mellan Fiskarhuset och Vallbyvik, var om våren översållad med vit- och blåsippor. Blåsipporna varierade mellan blått, rött och vitt. Vita var sällsynta. Jag hade inte sett en rikare blomfärgsvariation hos blåsippa, förrän jag kom till Borgholm på Öland våren 1936. I Borgahage, nedanför landborgen vid slottsruinen, fanns en liknade färgprakt. Vid stranden strax sydöst om Bruksbyggningen fann jag sommaren 1930 korallrot (Corallorhiza trifida). Där var ett litet fuktstråk, som bildat en miniatyrbäck. Nere vid stranden växte några stora alar. På naken jord mellan alrötterna blommade ett tiotal korallrötter. Det är en tämligen liten, ett par dm hög orchidé, som saknar klorofyll. Hela växten är gulvit bortsett från några små röda prickar på blomläppen. Den fann jag inte på något annat ställe i området.

Vallbyvik i Håbo-Tibble socken
Här var platsen, där man kunde få överrodd till Sigtuna. Till höger om ångbåtsbryggan fanns en liten bergknalle, som sluttade ner mot vattnet. Där var även en bra badplats. På baksidan om bergknallen var klippan tämligen brant. Medan jag väntade på överrodarn, som kom från Ropsten på Sigtunasidan, brukade jag se mig omkring. I en bergspricka bakom den sluttande berghällen växte några ormbunkar.
Det var stensöta och svartbräken, som inte var särskilt sällsynta i trakten. Dessutom fanns där hällebräken (Woodsia ilvensis). Det blev för mig en ny ormbunke. Från platsen har jag dessutom samlat vårärt och svalört.

Norrängelund
var ett litet hag- och skogsparti, som ligger mellan Kvarnnibble och Norränge öster om gamla landsvägen. Det var ett intressant område ur såväl botaniskt, geologiskt som arkeologisk synpunkt. Beträffande arkeologin så fanns det ett (gammalt) gravfält, med egendomliga stensättningar i Kvarnibble hage. Geologiskt kan nämnas Kvarnnibbleån. Nedanför skogen bildade den slingrande, serpentinliknande meanderslingor. Här är marken flack och ån har sökt sig olika vägar ner mot Håtunaviken.

Jag brukade sätta cykeln vid grinden uppe vid vägen. Längs den halvt igenvuxna markvägen, som leder österut igenom hagen, fanns vid midsommartid massor med "Natt och dag" (Melampyrum nemorosum). Finns nog där än i dag, hoppas jag? Det är ju en fantastisk grann växt med sina gula blommor och blåvioletta stödblad. Det kanske kan vara av intresse att nämna, att det var Linné, som i Flora Suecica (1745, 1755) gav växten det svenska namnet "Natt och Dag". Linné hyste tydligen ett särskilt stort intresse för växten. I "Skånsk resa" år 1749, utgiven 1751, skriver han:

"Melampyrum caeruleum, Landsknektar, ett ganska artigt namn, emedan denna örten bär svenska liveriet med rocken eller bladerna, som äro högblå, och bröstet eller blommorna inunder gula, liksom den fågelen, vilken efter samma metophora av arkiater Rudbeck kallades Avis Carolina".
(Citatet är hämtat ur CARL LINAEUS "SKÅNSK RESA" ÅR 1749, Redigerad av Carl-Otto von Sydow
1959.

Ett tiotal meter från grinden fanns ett litet linneabestånd. Det var den enda linnealokalen, som jag kände till i trakten. Längre österut fanns en sluttande berghäll med tydliga rispar efter inlandsisens glidning. Intill hällen växte en gran, som bildade en vidlyftig matta. I stället för att sträva uppåt följde grenarna marken och berget. Flera grenar hade dessutom slagit rot. Jag döpte den till "mattgran". Ett stycke söder om berget fanns ett relativt ungt granbestånd. Här fick jag uppleva ett av naturens förunderligaste tilltag. När jag kom in bland de unga granarna, upptäckte jag att de såg mer eller mindre vanskapta och tokiga ut. Det var nämligen en svärm med ormgranar av skiftande ålder och fason. Längst in i beståndet fanns knappast en

enda normal gran, d v s med rak genomgående stam och grenvåningar med omkring fem grenar i varje. Granen, som avvek allra mest, var en flaggstångsliknande "käppgran" Den såg faktiskt ut som en mindre, i övre delen grön flaggstång. Den hade inte tillstymmelse till sidogrenar. Efterhand som jag tittade mig omkring i beståndet, fann jag ormgranar av olika fason. Det fanns en som hade utvecklat fem grenar i varje grenvåning men saknade helt sidoskott. Det märkliga med ormgranarna var, att barren satt runtomkring skotten som håret i en rävsvans, Barren var dessutom både längre och tjockare än hos normala granar. Tydligen hade sidogrenarna samma egenskap som toppskottet, där barren sitter runtomkring. Inom området fann jag efterhand alla övergångsformer till normal gran.

Nere vid Kvarnnibbleån stod det en ensam gran, som var dubbelt så stor som granarna uppe i lunden. Även den var egendomligt vuxen. Den ena sidan hade normala grenar, medan den andra sidan var en trasslig röra med ormgransliknade grenar. Sådana former brukar genetikerna kalla chimärer. Liknande ormgransbestånd finns sällsynt på andra ställen i landet.

Det här är ett intressant fenomen, som även kan förekomma hos andra trädslag. Hos bok t.ex. finns liknade former. De flesta känner väl till att det finns hängbokar. I Skåne kan man i Torna Hällestad, Svedala och Börringetrakten hitta bestånd eller ensamma träd, som varierar från mer eller mindre krypande mattbokar till så kallade kurrabokar. Kurrabokarna ser ut som hängbokar, fast de har kullrigare kronor och inte så långa, hängande grenar. Naturen är fantastisk! Det kan vara av intresse att nämna att Linné beskriver en ormgran i "Gotländsk resa" förrättad 1741, tryckt 1745.

"Augusti 17.
Resan ställdes ifrån Växjö åt Stockholm.
En gran av underlig skepnad stod jämte vägen, inemot 3/4 mil ovanför Matkulla gästgivaregård, och på högra handen; grenarna voro långt tjockare än allmänt på gran och hade inga små grenar på sidorna, utan hängde såsom spö och gjorde en hel främmande skapnad; bladen eller barren stodo ej eller kamlikt såsom på en gran, utan mest på alla sidor strödda. Ett sådant träd har jag aldrig sett mer, än endast 1734, Juli 12, strax ovanför Älvdalen vid Rotbron i öster-dalarna, ett enda träd. Mån detta är ett species Hybrida eller blandning av en tall som befröat en gran?"
(Citatet är hämtat ur Carl von Linnes GOTLÄNDSKA RESA förrättad 1741. Utgiven och kommenterad av Bertil Molde 1957).

Skråmsta lund i Håbo Tibble socken
Hit for vi om somrarna för att plocka smultron, hallon och blåbär. Om höstarna fanns det en del år rikligt med hasselnötter.

Jag minns ensamma cykelfärder till Skråmsta lund. Om våren blommade där mängder med blå- och vitsippor. Där fanns underviol, vårärt, trolldruva och tibast. Tydligast minns jag de gamla glest stående ekarna. Somliga var döda och ihåliga som rester av fabriksskorstenar. Vi brukade pröva hur många som fick plats inne i en sådan ekruin. På somliga kunde sitta en och annan grönskande gren kvar. De ännu levande och tämligen friska var stora och vidkroniga som sparbanksekar. Emellan ekarna fanns jättehasslar. Även dessa stod jämt spridda. De var säkert mycket gamla eftersom en del hade grova, trädlika stubbskott. Det vore intressant att veta hur området såg ut på 1700-talet. Var det en öppen skottskog med stora glesstående ekar och hasslar?

Jag har inte varit i Skråmsta lund sedan jag var i 20-årsåldern. Bredvid mig på bordet ligger emellertid "Bertil Dalfors, Björn-Axel Beier och Ulla Mörtbergs "översiktlig naturinventering av Upplands-Bro kommun" (utgivningsår kan jag inte finna), vilken friskat upp mitt minne från området en del.
Landskrona i februari 1993 John Kraft

Information – Hjälp att navigera i programmet

Bokmärken med **Grön** / **Röd** färg leder endast till denna information
- de skall ses som rubriker | navigeringshjälp | upplysningar
- bakom "+ tecknet" döljer sig alltid "underrubriker"

Eftersom vi presenterar ett omfattande textmaterial visar vi det i s.k. PDF-format
Formatet tillåter användning av register med s.k. Bokmärken för navigering i
filen som innehåller många hundra A4-sidor.

Bläddring framåt/bakåt i PDF-programmet
Triangelformade pilar längst ned på sidan

Bläddring bland visade sidor i PDF-programmet
Pilar framåt/bakåt på **grön / rund** botten, längst ned på sidan

Bläddring framåt/bakåt i vanliga internetprogram (ofta med färgad bakgrund)
Pilar framåt/bakåt på **grön / rund** botten *längst upp till vänster* på sidan

Blå färg är länkar som leder till andra program skapade i PDF eller HTML
Röd färg är viss förtydligande information

***Sökfunktionen* – klicka på kikarikonen**
PDF-formatet har en inbyggd sökfunktion som söker i hela filen. (424 sidor)
- därför är filen stor, vilket är till nackdel för den som använder äldre typ av telefonmodem
- i de senast inlagda texterna ligger innehållsförteckningarna i särskild fil för att undvika dubblerad visning
OBS att det finns flera sökalternativ